

ნათელა როსტიაშვილი

ინგილოური ლექსიკონი

41-(83)
499.962.1.0-3
~~4-849~~

ინგილოური ლექსიკონი დიალექტურია. მოიცავს 5400-მდე სალექსიკონო ერთეულს. ლექსიკონში შესულია ისეთი სიტყვები, ტერმინები და იდიომატური თქმები, რომლებიც სხვა დიალექტურ ლექსიკონებში არაა შესული ან იშვიათად გვხვდება და არსებითად განსხვავებული მნიშვნელობით იხმარება. დამოწმებული ფრაზეოლოგია გარკვეულ წარმოდგენას იძლევა ინგილოური კილოს ფონეტიკურ-გრამატიკულ თავისებურებებზე.

რედაქტორი არ. მარტიროსოვი

70109
6 $\frac{70109}{M 607 (06)-78}$ 83-77

© გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1978

რადიკალიზაცია

ქ.
ბ.

ინგილოური ქართული ენის მეტად თავისებური და საინტერესო დიალექტია. იგი ყურადღებას იქცევს როგორც არქაიზმებით, ისე ნეოლოგიზმებით. მასში განსაკუთრებით ხელშესახებია უცხო ენის ძლიერი გავლენა. ისტორიულად მოექცა რა უცხო ენობრივ გარემოცვაში, იგი არსებითად მოსწყდა სალიტერატურო ქართული ენის გავლენას და, ფერეიდნულის მსგავსად, თავისებური გზით განვითარდა. ქართული ენის სხვა კილოებთან ფერეიდნულის მიმართების დადგენისას არნ. ჩიქობავა შენიშნავდა: „ყველაზე ახლო ფერეიდნული დგას ინგილოურთან, რომელიც წარმოშობით ქიზიყურის ლეიქლი ძმა უნდა იყოს; ინგილოური გაცილებით უფრო, ვინემ ქიზიყური, დაშორდა ქართულს; ამას ჰქონდა თავისი მიზეზები: ინგილოურიც, ფერეიდნულის მსგავსად, თითქმის მოწყვეტილია ქართულ კილოებს და არც სამწერლობო ქართულის გავლენას განიცდის ისე, როგორც სხვა ქართული კილოები (თუნდაც იგივე ქიზიყური); თუ ფერეიდნული სპარსული მეტყველების რკალშია, ინგილოურზე თათრული (აზერბაიჯანული) ახდენს გავლენას“¹.

ინგილოებით დასახლებული კუთხე ამჟამად აზერბაიჯანის საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შედის. იგი ადმინისტრაციულად კახის, ზაქათლისა და ბელაქნის რაიონების თხუთმეტოდე სოფელს მოიცავს. ესენია: კაკი (ანუ კახ-ინგილო), ალათემური, მუშაბაში, ქოთუქლუ, თასმალლუ, ზაგანი, ყორალანი, ყიმურრუ, ქეშხუთანი, ხარაბთალა, ბახთალა, ალიაბათი, მოსულუ, ენგიანი და ითითალა.

ინგილოურისა და ინგილოთა ყოფა-ცხოვრების საუკეთესო მცოდნე იყო ცნობილი მკვლევარი და საზოგადო მოღვაწე მოსე ჭანაშვილი, წარმოშობით ინგილო, რომლის წიგნში „ფარსადან გორგიჯანიძე და მისნი შრომანი“ (ტფილისი, 1896) პირველადაა წარმოდგენილი ამ კუთხის მეტყველების დახასიათება. აქ ყურადღებას იქცევს „დამატება: კაკ-ელისენში შეკრებილი სიტყვები, რომელთაგან ზოგი აღარ მოიპოვება ქართულის ლექსიკონში და ზოგი გადასხვაფერებით იხმარება“ (ახსნილია 800-მდე სიტყვა). მას ერთვის შესავალი „ქართველები და ქართული ენა“, რომელიც ცალკე წერილად დაიბეჭდა „ივე-

¹ ფერეიდნულის მთავარი თავისებურებანი, ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, VII, ტფილისი, 1927, გვ. 221.

რიაში“ 1895 წ. ინგილოურის ვრცელი მიმოხილვა მოცემულია ამავე ავტორის ცნობილ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ და ლინგვისტურ გამოკვლევაში: „საინგილო“². მ. ჯანაშვილის ამ ნაშრომის შესახებ 1915 წ. გამოქვეყნდა ა. შანიძის ვრცელი რეცენზია³. ნაშრომის შეფასებასთან ერთად აქ მოცემულია ინგილოურის ზოგადი დახასიათება და ლექსიკონი (400-მდე სიტყვა) იმ მასალის მიხედვით, რომელიც წარმოდგენილია „საინგილოში“ და მ. ჯანაშვილის ლექსიკონში კი შესული არ არის.

ინგილოური კილოს შესახებ დაიწერა ორი საკანდიდატო სადისერტაციო აშრომი რ. ლამბაშიძისა და გრ. იმნაიშვილისა.

ინგილოურზე გრ. იმნაიშვილის დაკვირვებები შეჯამებული სახით გამოქვეყნდა მონოგრაფიაში „ქართული ენის ინგილოური დიალექტის თავისებურებანი“ (1966), რომელსაც ერთვის ინგილოური ტექსტები ლექსიკონითურთ.

ინგილოურის ფონეტიკისა და მორფოლოგიის ცალკეულ საკითხებს მიეძღვნა რ. ლამბაშიძის რამდენიმე ნაშრომი: „სამაგიერო სიგარძე ინგილოურში“⁴, „მყოფადის წრის მწკრივთა წარმოება ინგილოურში“⁵. 1947 წ. დაიბეჭდა ამავე ავტორის „ინგილოური ტექსტები“⁶.

ინგილოურის მოკლე მიმოხილვა და ტექსტები ლექსიკონითურთ წარმოდგენილია წიგნში: ივ. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ივ. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, 1961, გვ. 612—627.

ხმოვნების წინ ზ-ს განვითარების შემთხვევებს განიხილავს სტ. მენტეშაშვილის სტატია „ჰაემეტობა ინგილოურში“⁷.

ინგილოურის ცალკეულ მოვლენათა შესახებ საინტერესო მოსაზრებებია გამოთქმული ა. შანიძის, არნ. ჩიქობავას, ვ. თოფურიას, ქ. ლომთათიძისა და სხვა მკვლევართა ნაშრომებში.

ინგილოური კილოს მონაცემები დამოწმებულია რ. ერკერტის, გ. დეეტერსისა და პ. შუხარდტის ნაშრომებში.

ინგილოური მეტყველების სოფელ-სოფელ შესასწავლად ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდა წინამძღვარე ლექსიკონის ავტორი ნ. როსტიაშვილი. იგი ჯერ კიდევ უნივერსიტეტის სტუდენტობის პერიოდში (1953 წ.) პროფ. ვ. თოფურიას დავალებით და ხელმძღვანელობით დაკვირვებებს აწარმოებდა და სათანადო მასალებს კრებდა ინგილოურის კაკური მეტყველების მიხედვით. შედე-

² კრებ. „ძველი საქართველო“, ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით, II, განყ. IV, ტფლისი, 1911—1913.

³ А. Г. Шанидзе, М. Г. Джанашивили, «Самгило», ЗВО, т. XXII, вып. III—IV, Тифлис, 1915.

⁴ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XIV, № 2, 1953.

⁵ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 17, 1957.

⁶ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. XXX—XXXI, 1947.

⁷ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, X—B, თბილისი, 1940.

გები გამოქვეყნდა „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა შრომების კრებულში“ (№ 8, 1958)⁸, რომელშიც მოკლედ დახასიათებულია საინგილოში ქართველებით დასახლებული ყველაზე დიდი სოფლის მეტყველების ფონეტიკური და მორფოლოგიურ-სინტაქსური თავისებურებანი. 1959 წლიდან მოკიდებული ნ. როსტიაშვილმა ხელი მოჰკიდა ინგილოურის სისტემატურ შესწავლას. ამჟამად მის მიზანს შეადგენდა ინგილოურის ლექსიკური თვალსაზრისით შესწავლა. ძირითადად მუშაობას აწარმოებდა სოფ. კაქში. აქ მოპოვებული მასალა შემდეგ მან შეუღარა სხვა სოფლების მეტყველებას და ალიბათურ კილოვას. ამ პერიოდში ნ. როსტიაშვილმა შეკრიბა დიდძალი ლექსიკური მასალა, ტექსტები. შეკრებილი მასალის ერთი ნაწილი „ინგილოური სალექსიკონო მასალები“ დაიბეჭდა „ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხების“ III ტომში (1963 წ.). ერთი წლის შემდეგ ჟურნალ „მატნეში“ (№ 6, 1964) მან გამოაქვეყნა სტატია „-ზე სუფიქსისათვის ინგილოურში“, რომელშიც ავტორი ცდილობს, ამ სუფიქსის გენეზისი ეძიოს იბერიულ-კავკასიურ ენათა სამყაროში. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციაზე (1967 წ.) ნ. როსტიაშვილმა წაიკითხა მოხსენება „ინგილოურის სიტყვაწარმოებიდან“.

როგორც ზემოთ წარმოდგენილი ცნობებიდან ჩანს, საკმაო სისრულით არის გამოჩვეული ინგილოურის ბგერითი შედგენილობა, ფონეტიკური მოვლენები და მორფოლოგიურ-სინტაქსური თავისებურებანი, ლექსიკა კი, შეიძლება ითქვას, დღემდე სათანადოდ არ იყო შესწავლილი და დამუშავებული. ამ მხრივ უთუოდ წინ გადადგმული ნაბიჯია ნ. როსტიაშვილის „ინგილოური ლექსიკონი“, რომელიც ავტორის გულმოდგინე და თავდადებული მუშაობის ნაყოფია. ლექსიკონი არ არის სრული, მაგრამ მასში აღნუსხული და დახასიათებულია ინგილოურის ძირითადი სიტყობრივი მარაგი სინონიმებით, ომონიმებით, თავისებური და იდიომატური გამოთქმებით. იგი მოიცავს 5400 სალექსიკონო ერთეულს. სიტყვები დალაგებულია ორ სვეტად. სალექსიკონო ერთეულები აღებულია კაკური მეტყველებიდან, ხოლო მისგან განსხვავებული ალიბათური სიტყვები იქვეა მიწერილი.

ლექსიკონი დიალექტურია. მასში აღნუსხულია ისეთი სიტყვები, ტერმინები და იდიომატური გამოთქმები, რომლებიც:

1. სალიტერატურო ენაში და არსებულ დიალექტურ ლექსიკონებში ან არ არის წარმოდგენილი, ან კიდევ არის, მაგრამ ინგილოურში ნაწილობრივ ან არსებითად განსხვავებული მნიშვნელობით იხმარება;

2. გვხვდება სალიტერატურო ქართულსა და მის დიალექტებში, მაგრამ ფონეტიკურად სახეცვლილია. განმარტების გარეშე ხშირად ჰქირს მათი გაგება (ცუტქუღ „წისქვილი“, გორც „ახლოს“);

3. დიდი რაოდენობითაა შეტანილი უცხო ენებიდან შემოსული ლექსიკა, რომლის ერთი ნაწილი, როგორც ჩანს, ინგილოურში ადრეა დამკვიდრებული, მეორე რიგის სიტყვები კი შედარებით ახლად არის ნასესხები უშუალოდ აზერბაიჯანულიდან.

ლექსიკონში ცალ-ცალკეა განმარტებული სახელი, წარმოქმნილი სახელი, ზმნა, მიმღეობა, ზმნიზედა, კავშირი, შორისდებული. სახელები დამოწმებულია სახელობითი ბრუნვის ფორმით (თანხმოვანზე დაბოლოებულები ფუძით არის წარმოდგენილი). ზმნათაგან ლექსიკურ ერთეულებად აღებულია მასდარი (დაკუნზად „გაკვანძვა“), აწმყოს მესამე პირის ფორმა (ჰკუნზავს) ნამყო სრულის, თურმეობითისა და ნამყოს მიმღეობის ჩვენებით (დაკუნზა, დოკუნზი, დაკუნზულ). თურმეობითი და ნამყოს მიმღეობა ხშირად ფორმით ერთნაირია. ცალკე აღებულ სიტყვას თუ მნიშვნელობა არა აქვს, მოცემულია ფრაზაში (ივაწივა წავდა „ნამსხვრევებად იქცა, აქა-იქ დაიფანტა“; ზად იქნა „განადგურდა“).

ყურადღებას იქცევს ლექსიკონში შესული სოფლის მეურნეობის, შინამრეწველობა-ხელოსნობის, საოჯახო საქმიანობის, ნათესაური ურთიერთობის ამსახველი გამოთქმები და ტერმინები, შრომის იარაღების სახელწოდებანი, მცენარეთა სახელები, სასემელ-საქმლის, ჩაცმა-დახურვის, ჰრა-კერვის ტერმინები, სხვადასხვა ნაგებობათა და საზომ ერთეულთა სახელები, საწესო ჩვეულებათა და ოჯახის წევრთა უფლებრივი მდგომარეობის გამომხატველი გამოთქმები და სხვა, რაც მას ეთნოგრაფიული თვალსაზრისითაც საინტერესოს ხდის.

ლექსიკონს წინ ერთვის ავტორის „ინგილოურის ლექსიკური დახასიათება“.

„ინგილოური ლექსიკონის“ ავტორი ნათელა მირონის ასული როსტიაშვილი, წარმოშობით ინგილო, დაიბადა 1935 წელს კახის რაიონის სოფ. კაკში (აზერბაიჯანის სსრ). 1957 წ. მან დაასრულა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიურ ენათა განყოფილება. ორი წლის განმავლობაში მუშაობდა ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად საინგილოს სკოლებში. 1959 წ. ჩაირიცხა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტურაში ქართული ენის სპეციალობით. ასპირანტურის სრული კურსის დამთავრების შემდეგ დაინიშნა ინსტიტუტის ქართველურ ენათა განყოფილებაში უმცროსი მეცნიერი თანამშრომლის თანამდებობაზე.

სტუდენტობის პერიოდში და შემდეგ ასპირანტურაში მას მზრუნველობასა და ხელმძღვანელობას უწევდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი პროფ. ვ. თოფურია, რომლის დავალებით მრავალგზის იყო მივლინებული საინგილოში ინგილოური კილოს შესასწავლად და საენათმეცნიერო მასალების შესაკრებად. წლების განმავლობაში ჩატარებული ნაყოფიერი მუშაობის შედეგად ნ. როსტიაშვილმა შეძლო გათვალისწინებულ ვადაში დაესრულებინა „ინგილოური ლექსიკონი“, მას დაურთო გამოკვლევები „ინგილოური ლექსიკონის მიმოხილვა“, „სიტყვაწარმოება ინგილოურში“ და მთლიანი სახით ნაშრომი წარმოადგინა ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. სამწუხაროდ, ავტორს არ დასცალდა დისერტაციის დაცვა, 1973 წ. ნ. როსტიაშვილი, პირველი ინგილო ქალი ენათმეცნიერი, უდროოდ გარდაიცვალა.

მე, როგორც რედაქტორს, დამევალა „ინგილოური ლექსიკონის“ სასტამბოდ გამზადება. რადგან იგი საწერ მანქანაზე მთლიანად გადაბეჭდილი იყო, ვერ მოხერხდა მასში არსებითი თუ ტექნიკური ხასიათის ყველა იმ შესწორების შეტანა, რაც ჩვენ საჭიროდ დავინახეთ. ამ სახითაც, ვფიქრობთ, იგი სათანადო აღვიღს დაიჭერს ქართული ენის დიალექტურ ლექსიკონთა შორის.

ლექსიკონის სარგებლობის თვალსაზრისით უნდა აღინიშნოს, რომ: 1. სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ა(<ი) არ არის გამოყოფილი ფუძისაგან და ამიტომ იგი ანბანის რიგზე მოქმედებს. 2. სინტაგმებისა და ზოგჯერ რთული სიტყვების (კომპოზიტების) ანბანის რიგზე დალაგებისას ავტორი, ჩვეულებრივ, ანგარიშს უწევს სათანადო სალექსიკონო ერთეულის პირველ ნაწილს. ამ თვალსაზრისით საჭირო გახდა გაწყობილი მთელი სალექსიკონო მასალის გადახედვა, მითითებების შემოწმება და დამოწმებულ ლექსიკონებთან შეჯერება.

არ. მარტიროსოვი

5.II.1976

ინგილოურის ლექსიკური დახასიათება

ინგილოური კილო განვითარების თვალსაზრისით მეტად თავისებური და საინტერესოა. მასში შეინიშნება სამგვარი ტენდენცია: არქაიზმები, ნეოლოგიზმები და უცხო ენის (აზერბაიჯანულის) ძლიერი გავლენა. ხვედრითი წონა ამ ტენდენციების ურთიერთმოქმედებისა განსხვავებულია.

ინგილოურში ცვლილებები ისე სწრაფი ტემპით ხდება, რომ ერთი თაობის მეტყველება მომდევნოსათვის ხშირად გაუგებარია. მაგალითად, თუ შევუდარებთ დღევანდელ ინგილოურ მეტყველებას მ. ჭანაშვილისდროინდელ ინგილოურს, დავინახავთ საკმაო ცვლილებებს. სხვაობა თვალში საცემია განსაკუთრებით ლექსიკაში. მ. ჭანაშვილის მიერ გამოქვეყნებული ტექსტებიდან ჩანს, რომ აღრე ინგილოურში ნასესხები ლექსიკა შედარებით ნაკლები ყოფილა. ცვლილებები განუტღვია თვით ქართული წარმოშობის სიტყვებსაც. აი, ზოგიერთი სხვაობანი ამ მხრივ:

მ. ჭ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი ს დ რ ო ი ნ -
დ ე ლ ი ი ნ გ .

თ ა ნ ა მ ე დ რ ო ვ ე ი ნ გ .

გაფრანგდა
დაწყობა
ზემ-ზემ
ნელად
მოფეხაძ'

გაუყერდა 'გაჯაყერდა'
დადოსტევეაძ 'დამეგობრება'
ზმოთი 'ზემოდან'
გუან მანაწევე 'გვიან დასამწიფებელი'
მოწმენდაძ 'გამოდარება' და სხვ.

სხვაობანი ლექსიკაში შეიმჩნევა კილოკავების მიხედვითაც. მთელი რიგი სიტყვებისა დამახასიათებელია მხოლოდ ალიაბათური კილოკავისათვის ან კაკურისათვის.

კ ა კ უ რ ი
დატრბაძ
დაცოაძ
კაბაძ

ა ლ ი ა ბ ა თ უ რ ი
დაბეგა 'ცემა'
დაშენა 'დარტყმა'
პერანგი 'კაბა'

1 მ. ჭ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი , ფარსადან გორგიჯანიძე და მისნი შრომანი. დამატები: კაკ-ელი-სენში შეკრებილი სიტყვები, რომელთაგან ზოგი აღარ მოიპოვება ქართულის ლექსიკონში და ზოგი ვადასხვაფერებით იხმარება. ტფილისი, 1896, გვ. 84—125.

ბოლო
 ბუთუმ
 გაზულუმევა
 დაშრომა
 წნელ
 ყანწ
 მოკუნტა
 ჰაფტუფა

ჩიჩაქ
 სალინ
 თოფ
 გულგაზ
 ფურ
 გადაგ
 კულურ
 გორც

მანაჰირევე პერანგ 'ბოლო კაბა'
 სრუ 'ყველა, სულ'
 მოხილება 'გაწვალება, ტანჯვა'
 დალა 'დალა'
 წიფხ 'წნელი'
 სასაპნე 'საპნის ყანწი'
 მოლუნკა 'მოლუნკა'
 წუმწუმა 'ხელზე წყლის დასასხმელი'
 სპილენძის ჭურჭელი, თუნგულასავით'
 ყოილი 'ყვეილი'
 საწოლი 'მეწველი'
 ღირღიტა 'ბორბალი'
 კატარი 'ცხვირსახოცი; თავსაფარი'
 ზროხა 'ძროხა'
 ზაქი 'ზაქი'
 გოდა 'უკუდო'
 ახლო 'ახლოს' და სხვ.

როგორც ამ ნიმუშებიდან ჩანს, ყველაზე მეტად ქართული ლექსიკა და-
 ცულია ალიაბათურ კილოკავში, კაკაურში კი მეტია ნასესხები სიტყვები. ალი-
 აბათურმა შედარებით უკეთ დაიცვა ქართული ლექსიკა იმიტომ, რომ იგი გა-
 ნიციდის კახურ-ქიზიყურის გავლენას, კაკური კილოკავი კი მოწყვეტილია ამ-
 გვარ გარემოს. მისგან ამ მხრივ გამოიყოფა სოფ. ალიბეგლოს მეტყველებაც.
 სადაც დაახლოებით ისეთივე ვითარებაა ლექსიკის მხრივ, როგორც ალიაბა-
 თურში: ნაკლებია ნასესხები ლექსიკა, უფრო მეტია არქაული და ქართული
 წარმოშობის სიტყვები. ეს გამოწვეულია სოფ. ქედთან ენობრივი ურთიერ-
 თობის შედეგად და აგრეთვე მის ტერიტორიაზე აზერბაიჯანელების დაუსახ-
 ლებლობით.

ინგილოური კილოს შიგნით სხვაობები შეინიშნება აგრეთვე უბნების მი-
 ზედეთაც, რაც უცხო ენის მეტ-ნაკლები გავლენით და დასახლების მეტ-ნაკლე-
 ბი სიჭრელით აიხსნება. მაგალითად, სოფ. ალიაბათის ცენტრის მოსახლეობის
 სასაუბრო ენა განსხვავებულია ცენტრიდან დაშორებულთა მეტყველებისაგან
 უმლაუტიანი ხმოვნების მეტ-ნაკლები ხმარებით.

ცენტრის მოსახლ. მეტყვ.

ცენტრიდან დაშორებუ-
 ლი მოსახლ. მეტყვ.

ლოლი
 კორცხი
 კუცქული
 შუნდი

ლედი 'ლედი'
 კერცხი 'კვერცხი'
 ციცქილი 'წისქვილი'
 შინდი 'შეინდი' და სხვ.

ინგილოურს დაუცავს არაერთი არქაული სიტყვა თუ გამოთქმა, რომელიც სალიტერატურო ქართულსა და მის დიალექტებში ან სულ არ გვხვდება, ან თანდათანობით გადის ხმარებიდან, ან კიდევ დასტურდება მხოლოდ მთის კილოებში (ხევსურულში, მთიულურში, მოხეურსა და თუშურში).

რამ შეუწყო ხელი, რა ფაქტორებმა განაპირობეს ინგილოურში არქაიზმების ასეთი ხელშესახები დაფენება?

არქაიზმების არსებობა ინგილოურში ძირითადად იმით უნდა აიხსნას, რომ ეს კილო მოსწყდა რა დედასამშობლოს, მოსწყდა აგრეთვე მშობლიური ენის კონტროლს, მის დიალექტებს, შეწყდა მათთან მჭიდრო ურთიერთობა. ქართული ენის ზოგ დიალექტთან ერთად ინგილოური ცნობილი ისტორიული პირობების გამო ასცდა თავისი განვითარების ბუნებრივ გზას, რამაც ერთგვარად განაპირობა ძველი ფორმების შემონახვა. ამას ხელი შეუწყო აგრეთვე იმ გარემოებამ, რომ ძველად ქალი უფლებრივად შეზღუდული იყო და საზოგადოებაში არ გამოდიოდა, ამიტომ მისმა ენამ არ განიცადა უცხოურის გავლენა, შემონახა არქაიზმები და თაობიდან თაობას გადასცა.

ინგილოურში ღღესაც ცოცხალია ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონშია შეტანილი, მაგრამ სალიტერატურო ქართულ ენაში აღარ იხმარება. აი, რამდენიმე მაგალითი:

ნაღარ კვლებს შორის დარჩენილი მიწა (საბა: ნაღარი — ვნულთ შუა დარჩომილი კორდი).

ნასულედ საწყობში დაყრილი ხორბლეული. რომელიც უნდა განაწილდეს კოლმეურნეთა შრომადღებზე (საბა: სულადი — საზრდო).

კმაჲ-უყო დაუძახა (ძვ. ქართ. კმის-ყოფა).

ნეპერ ქაფი (საბა: ქაფი სხვათა ენაა, ქართულად პერი ჰქვიან).

კოჭოპ პატარა ქოთანი (საბა: კოჭობი).

კორთეჲ ფიცრის თარო (საბა: იკორთა).

ტოპკირ||ტუპკირ საწნეხელ ნავში სიგანეზე ჩასადები ჯოხი (საბა: ტუპკირი — საწნეხლის ლასტი).

წარაბაკანაჲ ღობემძვარალა (საბა: წრაბაკანი — ყოველთა სირთა უმცირესია).

წარაფ ვიწრო მონაკვეთი მიწისა ან ვიწრო ჩანახევი ნაჭრისა (საბა: წარაფი — წურილი მოგრძო ტყე)...

ლექსიკური არქაიზმების ნაწილი ხმარებიდან გადის და მივიწყებას ეძლევა. ასეთ სიტყვებს ინგილოები „ზოლ ყულაბეგ“-ს (ყულაბ — სიტყვა) უწოდებენ. ამგვარი სიტყვების დადასტურება ხერხდება მოხუცებთან საუბარში. სპეციალური გამოკითხვის შედეგად.

საინტერესოა არქაულობის თვალსაზრისით ქრისტიანულ წეს-ჩვევებთან დაკავშირებული ლექსიკა:

სამარიევზე გასულაჲ მკვდრის გახსენება საფლავზე საკმლის მიტანით.

საკმელ ჩაყრაჲ საკმეველის კმევა მკვდრის გახსენების დღეს.

ტაბლოვაჲ მკვდრის 40-ზე გადახდილი წესი.

დაპირევაჲ ღვთის სახელზე შეთქმული საკლავი.

ყურადღებას იქცევს ისეთი სიტყვებიც, რომლებიც საინგილოს შინამრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ყოფისა და ეთნოგრაფიის ამსახველია:

ჟიუნაჟ მკვანე ქლიავი დანაყილი მარილსა და ნიორში.

ჩემოფხუტაჲ პატარძლის პირისახის დამალვა გამკვირვალე აბრეშუმის ქსოვილით („ქალალით“) ქორწილის დღეს.

ფეყსაბან პატარძლისათვის ფეხის დაბანინების საღამო.

შატირევაჲ მკვდრის დატირება მოთქმით.

საკუნჯულ შამფურის წვერის დასადები, თიხისაა.

ინგილოური დიალექტური ლექსიკის მრავალფეროვნების ერთ-ერთი ძლიერი ფაქტორია მისი ფონეტიკური და გრამატიკული თავისებურებები. ამაზე აქ არ შევჩერდებით.

ხშირად თავისებური ფონეტიკური და მორფოლოგიური პროცესის შედეგად სხვადასხვა მნიშვნელობის მქონე სიტყვები ერთ ფორმაში მოექცევიან ხოლმე და ვლებულობთ ომონიმებს:

ზალაჲ 1. უფროს ქალს მიმართავენ.

2. ძალა, ღონე.

ზილ 1. ძილი.

2. წვრილი ხმა (საბა: ზილ „წულილი ცმისცემა“).

პატაჲ 1. პატარძალი, 'ბიცოლა, ახალმოყვანილი რძალი'.

2. პატარა, 'ცოტა, პატარა რაოდენობით'.

ეკიდევს 1. იწყებს.

2. უბრაზდება.

3. ეკიდება, ჩამოეკიდება...

ინგილოურ ლექსიკაზე დაკვირვებისას ჩვენ: ყურადღება მიიქცია ისეთმა ბუნებრივმა ფრაზებმა და იდიომატურმა გამოთქმებმა, როგორცაა, მაგალითად:

ფეჲ ჩგმოჰკიდა ხანგრძლივი, გადაუღებელი წვიმა დაიწყო.

ფეჲეჲეჲე მოყრილ ვისაც დიდი ფეხები აქვს.

ენაზე მოყრილ მკერამეტყველი, კარგი მოენე.

მისცა და მისცა ძალიან შეუტია; დიდი წვიმა წამოვიდა.

ცორ-ცორ გაადის შიშით კანკალებს.

თოლქო ომოსულაჲ მოწონება.

ტურაჲ იზრვ მზიან ამინდში წვიმის წამოსვლისას იტყვიან.

სულ დაყრაჲ||სულ აღევაჲ ნადირის ან სანადირო ძაღლის მიერ სუნის აღება.

სულ აღევაჲ მოკვლა, დატანჯვა...

ინგილოურში თითქმის ყველა დარგის ლექსიკას განუტდია უცხოურის გავლენა. ხელშეუხებელი დარჩენილა მხოლოდ ქრისტიანული წეს-ჩვევების გამომხატველი და მევენახეობის ლექსიკა კახის რაიონის ქართულ სოფლებში. გამაჰმადიანებულ ინგილოებში ამ მხრივ მეტად მძიმე სურათია: მევენახეობის მოსპობასთან ერთად ხმარებიდან გასულა სათანადო ლექსიკაც. გამქრალა ქრისტიანული წეს-ჩვევები ალიაბათ-მოსულ-ითითალაში და შესაბამისად განდევნილია მათი ამსახველი სიტყვებიც. სამაგიეროდ, აქ დამკვიდრებულა მაჰმადიანური წეს-ჩვევები და სათანადო ლექსიკა. აგრეთვე გამქრალია და შეცვლილი ქალის ინგილოური ტანსაცმელი და მისი გამომხატველი ლექსიკა. მოხუცებსდა ახსოვთ ისეთი ქართული სიტყვები, როგორიცაა: ლ ე ჩ ა ქ, ჯ ე მ ა ნ დ ი ლ, ქ ა თ ი ბ, ს ა ნ ა წ ნ ა ვ ო ჲ და სხვ.

ინგილოურში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საკმაო რაოდენობითაა ნასესხები სიტყვები როგორც აზერბაიჯანულიდან, ისე მისი მეშვეობით არაბული, სპარსული, თურქული, სომხური, ბერძნული ენებიდან. უცხო ლექსიკა ინგილოურში დამკვიდრებულია უმთავრესად ზეპირი გზით. შეიძლება გამოვყოთ ნასესხები სიტყვების ორი ჯგუფი:

1. ნასესხები ლექსიკა, რომელიც დასტურდება სალიტერატურო ქართულშიც. ასეთი სიტყვები, როგორც ჩანს, სალიტერატურო ქართულთან და მის დიალექტებთან ინგილოურის ჩამოცილებამდეა შემორჩენილი; მაგ.:

ქაფქირ ქაფქირი.

ზაფრა ყვითელი ფერის ამონარწყევი.

ხოჩნა მოგრძო ხის ჭურჭელი, იხზარებოდა პურისა და საკმლის დასაწყობად.

ყისმათ ყისმათი, ბელი.

2. ნასესხები ლექსიკა, რომელიც უცხო ენობრივ სისტემაში ინგილოურის მოქცევის შემდეგაა დამკვიდრებული. უმეტეს შემთხვევაში სიტყვის სესხება მომხდარა ქართული სიტყვის ხარჯზე. მაგალითად, კაკურ კილოკავში აზერბაიჯანულ სიტყვებს ნ ა ა რ ა მ ა მ ა მ, ს ა დ ი ნ, ტ ა ნ ა მ გამოუდევნია ქართული სიტყვები, რომლებიც სოფ. ალიბეგლოსა და სოფ. ალიაბათშილა იხმარება: ს ა დ ლ ო ბ ე ლ / ი, ს ა წ ო ლ / ი, წ ბ ო მ და სხვ.

ზმირია სახელის სესხება და მისგან ზმნის ფორმებისა და მასდარის წარმოება საკუთარი მაწარმოებლების დართვის:

ზულუმ ტანჯვა, წვალება. აქედან: გა-ზულუმ-ევ-ა-მ — გაწვალება, გა-ტანჯვა; ზულუმ-ოვ-ს — წვალობს; გა-ზულუმ-დ-ა — გაწვალდა; გაზულუმ-ევ-ულ — გაწვალებულა; გაწვალებული; გა-ნაზულუმ-ევ — გაწვალებული.

ჟაფა ძნელი. აქედან: შა-ჟაფ-ი-ევ-ა-მ (ეჟაფიევის, შეეჟაფიედა, შაჟაფიევი, შანაჟაფიევი) — დაზარება, ძნელად მოჩვენება.

მათ: გა-მათ-ევ-ა-მ (მატრევის—მათევის—მათღევის, გამათა, გამათეულ, განამათევი||გამათეულ) — გაოცება.

ნასესხები სიტყვა ჩვეულებრივ ექვემდებარება ინგილოურის სიტყვაწარმოებით წესებს:

ბაჟალათ დარდი. აქედან: სა-ბაჟალათ-ო-მ, ბაჟალათიან.

ფაფაყ ქული. აქედან ფაფაყ-იან, უ-ფაფაყ-ო-მ.

აძაჰყაბ ფეხსაცმელი. აქედან: აძაჰყაბ-იან.

ყისმათ ყისმათი, ბედი. აქედან: ყისმათ-იან, უ-ყისმათ-ო-მ.

ტანა ხბო. აქედან: მე-ტან-ე-მ, მე-ტან-ე-ოვა-მ და სხვ.

ინგილოური აზერბაიჯანული ენიდან სესხელობს წარმოქმნილ სიტყვებსაც:

ჟან-სუზ უღონო, სუსტი.

ყისმათ-სუზ უყისმათო, უბედური.

ტანა-ჩი-მ მენხბორე.

სიღირ-ჩი-მ მენახირე.

ტაშ-ლულ ქვიანი.

ბაშიფაფაყ-ლუ-მ ქულიანი, მამაკაცი...

ამ ტიპის მასალას იგი უქვემდებარებს საკუთარ სიტყვაწარმოებას: ჟან-სუზ-ოვა-მ „სისუსტე“; ყისმათ-სუზ-ოვა-მ „უბედობა“...

როგორც აღნიშნული მაგალითებიდან ჩანს, ინგილოურში უცხო ენის აფიქსები წარმოქმნილ სიტყვებთან ერთად შემოდის. ეს აფიქსები დამოუკიდებლად ახალ სიტყვებს ვერ აწარმოებენ, ორიოდ გამონაკლისის გარდა.

ყველა ნასესხები სიტყვა ისე შეჭგუებულია ინგილოურს, ისე მოუქცევია მას თავის ფონეტიკურ და გრამატიკულ სისტემაში, რომ ამჟამად მეტად რთულია ზოგი მათგანის ნამდვილი წარმომავლობის დადგენა.

-ა კითხვითი ნაწილაკი: შენ მიღიხარა? კაკურში იხმარება მაშინაც, როცა წინადადებაში კითხვითი სიტყვაა: როგო ხარა? რად გითხრაა? გამოვლინდება სხვათა სიტყვის ნიშნის წინაც: როგო ხართაჲ-თქო.

-ა ვითარებითი ბრუნვის ნიშანი: ლამაზა შეკერა კაბაჲ; დუდრუანა ჰკერაჲს.

-ა მხოლ. რიცხ. მესამე პირის სუბიექტის ნიშანი -ო-ს ნაცვლად: წაძლა, მაძლა, გაგა, ააგდა...

-ა მეშველი ზმნის შეკვეცილი სახე შედგენილ შემსამენელში: დედაჲ შინა, მამაჲც შინა.

ა შემოკლებული აჲ, წინ ერთვის ნაცვალსახელებს და ზმნისართებს: აჲს, აჲსენ, აჲმამ, აჲმე, აჲქ, აჲხლა.

ზოგჯერ ეს ა იმსგავსებს მომდევნო ე-ს.

ააგრ-იგრ 1. აქეთ-იქით: ა ა გ რ-ი გ რ ნუ იქრუტოვ; ა ა გ რ-ი გ რ ქნაჲ; 2. გადამაღვა: მე არ ვიც, ა ა გ რ-ი გ რ არ იქნეს ჩემწილ; 3. ცული სიტყვებით ლანძღვა-გინება.

აავ შორისდ. გაკვირვებისა, დამცინავი კილოსი (შდრ. ავ-აავ).

აარ არა.

ააქ-იქ აქა-იქ; სადმე, მეჩხერად, ალაგ-ალაგ, შიგადაშიგ (შდრ. თექ-ათქ).

ააქ-იქი აქიდან-იქიდან.

ააღველ ასაღები, ასატანი; გასესხებული: ოცმანით მაქ ა ა ლ ე ვ ე ლ.

აბაჟურ სტაფილო.

აბასევაჲ (აბასევეს, აბასა, ოუბასევი, ანაბასეე) წაქეზება, გაგულიანება, რომ წაეჩხუბოს: ყმაწულევეს ა ბ ა ს ე ვ ს ყ.

აბებრაჲ (იბებრევის, აბებრა, აბებრულ, ანაბებრ) კანის ზევით აწევა, აბურცება; რძის აღულებისას მისი ზედაპირის მალლა ამოწევა: ზეჲ ა ბ ე ბ რ ა.

აბედ მეტად მაგარი: აბელივი ყოლ მაგარი, გამშრალი ყველი.

აბიგოგ ღია ლურჯი.

აბრაჟუნ¹ აბრეშუმის ძაფი, რომელსაც პარკის ხელოვნურად დამუშავების შემდეგ ახვევენ მანქანაზე.

აბრაჟუნ² აბრეშუმის ქსოვილი.

აბრაჟუნ³ ქალის თავსაბურავი, ოთხკუთხედი და ფუნჯებიანი, ძველად იხურავდნენ ახალგაზრდები.

აბუგარდან გრძელსახელურიანი სპილენძის დიდი საწვენე, იხმარება დიდი ქვაბიდან წვნიანის ამოსაღებად.

აბუნწაჲ (იბუნწევის, აბუნწა, აბუნწულ, ანაბუნწ, აბუნწულ) მობუზუვა სიცივისა და შიშის გამო: კუჭულ ი ბ უ ნ წ ე ვ ი ს.

აბუნწულ მობუზული; მობუზულა: კუჭულ სიცივით ა ბ უ ნ წ უ ლ

აბურ სირცხვილი: ა ბ უ რ არ აჟ.

აბურთუნევაჲ (ბურთუნოვს, აბურ-
თუნდა, ბურთუნაედა, აბურთუნეულ,
ანაბურთუნეე) აფეთქება; აალება; გა-
დატ. უცბად გაბრაზება; თოფი წამალ
ა ბ უ რ თ უ ნ დ ა; ისპიშკაჲ ა ბ უ რ თ უ-
ნ ე უ ლ, სახლს მოოდოვი; ერ რამ
თქმითაჲ ა ბ უ რ თ უ ნ ე ე ა მ ი ცის.

აბურთუნევაჲ იხ. აბურთუნევაჲ.

აბურიან ნამუსიანი.

აბუტევაჲ (აბუტვს, ააბუტა, ოუბუტევი,
ანაბუტეე, აბუტულ) თმის, მატყლის გა-
ჩეჩვა, გაწეწვა, გაპენტვა: მატყლ ა ა ბ უ-
ვ ა; ა ბ უ რ უ ლ თ მა მ (იხ. ბუვიქელ-
ლიან).

აბლატუნევაჲ (აბლატუნეს, აბლა-
ტუნა, ოუბლატუნევი, ანაბლატუნეე) ხე-
ლების მოხმარებით, გაჭირვებით ასვლა
რამეზე: ა ა ბ ლ ა ტ უ ნ ა, გავდა ხეზე
(შდრ. გაბლატუნევაჲ).

აგაჟი-აგაჟი აგაჟისავით: ა გ ა ჟ ი-
ა გ ა ჟ ი ნ უ ე ტ არ ე ე!

აგაჟიჲ დახეულტანისამოსიანი.

აგე ისეთი: ა გ ე რამ თქუ, დაჲქე-
რან! (შდრ. ეგე).

აგევაჲ (აგეეს, ააგა, ოუგი, ანაგეე)
შესარვა ვენახისა, ბოსტნეულისა: მენაჲ
ა გ ე ე ა მ.

აგეთ ისე, ისეთი: ა გ ე თ ი ცო, ჰფათ-
რავდა (შდრ. ეგეთ).

აგრა¹ აქეთ: ა გ რ დაჟ!

აგრა² ისე: ა გ რ თქუთ...

აგრაჲც ბარემ, ბარემაც: ა გ რ ა ც
თქონსა შემენახას.

აგრა-იგრა იხ. ააგრა-იგრა.

აგრა-იგრა გასულაში ჩააცმელ ტამს-
მოჲ საგარეო ტანისამოსი.

აგრობან აქეთკენ: ა გ რ ო ბ ა ნ გ ო-
მოყარ ღორეე.

ადათ ქნაჲ (ადათ ჩედის, ადათ ქნა,
ადათ ჰუქნი, ადათ ნაქნარ) ადათის, ჩვე-
ულების ჩატარება, მცირედ აღნიშვნა
რაიმე წესისა ან გარკვეული დღისა:
ერ ცოტა ა დ ა თ მ ი ქ ნ ი, ბოჯრ ხალღ
არ დემეზახნა (შდრ. სახელ ქნაჲ).

ადაგილი¹ მიწა: ერ ცოტა ა დ გ ი ლ
მაჟ, იქაც ხახ დამითესი.

ადაგილი² ფონი. ა დ გ ი ლ შ ა ე შ ი გ
წითელ ჩიჩქევიან ფარჩაჲ იყიდა.

ადაგილი განადევ მთიბავი, რომე-
ლიც დაინტერესებულა მოსათიბი ტე-
რიტორიის რაც შეიძლება მალე მოთა-
ვებით და დიდი ფართობის გათიბვით,
რომლის მიხედვითაც იგი საზღაურს
ღებულობს. ასეთი მთიბავი ყანის პატ-
რონისათვის არახელსაყრელია, რადგან
დანაკარგი ბევრია.

ადინა ვინმეს ან რაიმეს სახელთან
დაკავშირებით საგანგებოდ რისამე გა-
კეთება: დადაშა ა დ ი ნ ა მიყიდა ორთა-
ლირიან ქევრ.

ადიჩუნ იგივეა, რაც ა დ ი ნ ა.

ადრ¹ვაჲ (უდრვს, ოუდო, ოუდევი-
ანადრ²) დატირთვა: ურემ ა დ რ ვ ა მ.

ადრ 1. ადრე. 2. სანამ შებინდღე-
ბოდეს, სადამომღე, დაახლ. 4 საათით
ადრე: ა დ რ მოჲ, ჰალა ადრი, ქათმეე
შაჲქოდომელ დროჲ არ ქნილ. 3. დროზე
ადრე, მალე: მე ხუთზე გითხარ, შენ
ა დ რ მოხოლ.

აჲ ორი ელემენტისაგან შედგება:
1) ემფატიკური - ან კიდევ შეკვეცილი
მეშველი ზმნის -ა, რომელიც მომდევნო
თანზმოვანთან აღდგება. 2) სხვათა სიტ-
ყვის ან იგივეობის -გ ნაწილაკი.

აჲ-აჲ (ალიბ.) იხ. აჲ: ა ვ -ა ა ვ, რაჲ
ებნება?

ავანგ თამბაქოს ხმელი ფოთლის ას-
ხმულა, თოკზე რამდენიმე ერთად შეკ-
რული და ჰერზე ჩამოკიდებული.

ავანცრაი (ივანცრევს, ავანცრა, ოუვანცრი, ანავანცრევ || ანავანცრ, ავანცრეულ) დასევა და აკლება, დატა-
ცება შემოსეულთა მიერ: ლეკევემ ო გ ი-
ვ ა ნ ც რ ე ს.

ავანცრევაი იხ. ავანცრაი.

ავარაი დედალი კამეჩი შვილის მო-
გებამდე.

ავგან წინა წელს მიწაში მოუხნავად
დათესილი და მერმე საქონლის ფეხით
გათელილი მიწა. ეს ბრინჯის თესვის
ერთ-ერთი წესია.

ავგარდან იხ. აბუგარდან.

ავლაღ ადგილი, მიდამო, სადაც ყო-
ველთვის ნადირი გამოდის სასეირნოდ:
მენადირევე ა ვ ლ ა ღ ზ ე უღვეიან.

ავხარ ქნაი (ავხარ ჩედის, ავხარ ქნა,
ავხარ უქნი, ავხარ ნაქნარ) დაბლაგვე-
ბული იარაღის ჩაქუჩით პირის ვათხე-
ლება, რომ კარგად მოცელოს: ჩაღღუს
ა ვ ხ ა რ ქ ნ ა ი უნდ, არ ჰკრის.

აზარ ავადმყოფობა, ჰირი, ეპიდე-
მია; გაბრაზების დროს შეძახილი „ჰი-
რიი“! **აზარ მოგხტრის!** წყევლა: ჰირი,
განუქურნებელი ავადმყოფობა შეგხვ-
დეს! **აზარში ჩავარდნაი** (აზარში ვარ-
დების, აზარში ჩავარდა, აზარში ჩავარ-
დნილ, აზარში ჩანავარდნ) განუქურნე-
ბელი სენით დაავადება, ლოგინად ჩა-
ვარდნა: ერ წელი ა ზ ა რ შ ი ჩ ა ვ ა რ-
დ ნ ი ლ წვეს; გადატ. დაზარება საქმი-
სა, უარის თქმა სამუშაოზე: ჩემ დავა-
ზირევაში ა ზ ა რ შ ი ვ ა რ დ ე ვ ი ა ნ.

აზარრუი ავადმყოფი.

აზერენაი აზერბაიჯანული ენა.

აზი დაახლოებით: ა ზ ი ა თ კ ა ც არ
იყო.

აზიზ 1. გენაცვალე, გეთაყვა, საყვა-
რელო, ძვირფასო: მოი ა ზ ი ზ ჩემთან.
2. სათუთი, საგომანებები: ინდავრი ბა-
ჯალაღ დიად ა ზ ი ზ ი. **აზიზა შანანაი**
(აზიზა ინახავს, აზიზა შანანახ, აზიზა
შოუნახი, აზიზა შანანახ) გაფრთხილე-
ბა, გათამამება, განებვირება, სათუთად
შენახვა: ა ზ ი ზ ა შ ა ნ ა ნ ა ხ ყ მ ა წ უ ლ
კ ა მ არ კ ე ჰ ტ ე ვ ა ყ.

აზლაკ ღობეზე ჩაქყლეტილი ადგი-
ლი გადასასვლელ-გადმოსასვლელად:
ა ზ ლ ა კ ზ ე ე კ ა ლ დაადევ, ზროხაი არ
გოდმოვდეს.

აზრახვეაი (აზრახევს, ააზრახა, ოუზ-
რახევი, ანაზრახევი) ხმის ამოღებინება,
ალაპარაკება: ნუ ა ზ რ ა ხ ე ვ, იყოს, ჰე-
მანდ უჩუმრა წვეს; დოხტურმა თქო,
ავადმყოფ არ ა ა ზ რ ა ხ ო თ ა ე (იხ.
ხევს., მთიულ. აძრახება—ალაპარაკება).

აზლოტ პერანგის ბოლოს გვერდებ-
ში სივანის მისამატებლად ჩასაკერები
ირიბი, ტოლფერდა სამკუთხედი ნაქე-
რი, რომელსაც ჯერ სახელოზე მიაკე-
რებდნენ, მერე სახელოს სივარძეზე გა-
კერავდნენ, შემდეგ კი პერანგის ტანზე
მიაკერებდნენ: უწინ ა ზ ლ ო ტ ე ვ ი ა ნ
პერანგ ადათ იყო (იხ. საბა, ჩუბ. აზ-
ლული).

აზლუნ ყველაფრით გამაძღარი, არა-
ფერს რომ არ ნატრულობს.

აზლუნოვაი (აზლუნოვს) განაზება,
დაწუნება.

აზლუტ იხ. აზლოტ.

ათა შვილი! მოფერებით მიმართა-
ვენ პატარებს: რაი გინდა, ა თ ა ?

ათა-ბაბაი მამა-პაპა შვილებისა და
შვილიშვილებისათვის; წინაპარი. **ათა-**

ბაზაი დროი ძველი დრო, წარსული: ათაბაბაი დროზე სახლევ ჩალიან იყო.

ათაბაბინდელ ძველის-ძველი, უწინდელი: ათაბაბინდელ ხაბრევ იცის დედამ.

ათაბაბურ მამა-პაპური, ძველებური: ათაბაბურ ფაყლიწონ გააქეთ!

ათა-პაპაი ის. ათა-ბაბაი.

ათაპაპურ ის. ათაბაბურ.

ათართარევია (ათართარევს) შეციება და კანკალი მთელი ტანით: ადას შააცივა, ერჟურ ათართარევდა, ვერ ვიჭერდით ლოგინში.

ათადარ¹ მაგარი ხეა, ბუჩქად იზრდება, ეკლები ასხია და წვრილი მრგვალი ფოთლები აქვს. მის ტოტებს კონებად შეკრავენ და ლობეებზე დასაწყობად ხმარობენ, ფიხად ძალიან კარგია, მისი ცეცხლი ბარაქიანია (ის. ჩუბ. ჯავი, მენთ. ჯავ-რცხილა).

ათადარ² ტყე, სადაც ბევრი ათადარია: ათადარში მივლით.

ათელაი (პთელავს, ათელა, უთელი, ანათელ, ათელულ) დახლართვა ძაფისა, დაწყობილ-დალაგებულის არევა, საქმეების ერთმანეთში არევა: გედ, ბაწარნუ აათელასავ, ჯიფს დედანას (ის.) ჰუქეთევენყ.

ათელულ დახლართული, არეულ-დარეული: ათელულ კედარ ვარგი.

ათიევაი (ათიევის, ათათევა||ათთიევა, ოუთთიევი, ანათიევი) შესრულება: ერურემ შიშაი აათიევა; ორ კურჩაი აათევა, მოვლა.

ათქლჭაი (ითქლჭფჭვის) ენის ხწრაფი მოძრაობით, დორბლების ცვენით გაცხარებული ლაპარაკი, რომლის დროსაც ჰირს სიტყვების გარჩევა.

ათხუთმეტ თხუთმეტოდე: ათხუთმეტ ვაშლ ჩგმაიდ!

აკალაი (ჰკალაეის, აკალა, ოუკალი, ანაკალ, აკალულ) მიწის პირის მოსუფთავება ბარით, ბალახების შეჭრა. ასე აკეთებენ კალს.

აკალთაი (კალთავს, აკალთა, ოუკალთი, ანაკალთ) კაბის, ჩოხის და მისთანათა ბოლოების აწევა, სუფრის აწევა, ძირს დაფენილის ნაპირების შიგნითკენ შეგროვება (ის. შაკალთაი): პოლ გარეცხაში კაბაი ააკალთ! სუფრაი წორევი აკალთ, მიწაზე არ მოხტოს (ის. მენთ. აკვალთა).

აკანკლულ ტოტებზევით აწეული.

აკაფსაი (კაფსავს, აკაფსა, ოუკაფსი, ანაკაფს, აკაფსულ) ხის ტოტების ასხეპა, პატარა ტოტებისაგან განთავისუფლება, აჭრა წალდით, ქვემოდან ზევით აქნევი; ხორცის ნაჭერ-ნაჭერ, ასოებად დაჭრა: ხეს კაფსავს; ყასაბჩიმ ერ წუთში აკაფსაცხორ.

აკილოი ბირკაი-ს (ის.) ტოტებიანი ღერო, რომელსაც კარგად გახმობის შემდეგ ტოტებს მოკლევ აჭრიან და დაახლოებით ნახევარი მეტრის სიგრძისას ინახვენ, წვერში უყრიან თოკს ჩამოსაკიდებლად. მის ჩამოსაკიდებლებზე ჰკიდებენ მტევნებს, იტევს დაახლოებით 7—8 კილოგრამამდე.

აკლანზაი (იკლანზავს, აკლანზა, ოუკლანზი, ანაკლანზ, აკლანზულ) სახელოების აწევა: ცომ მოხელაში საცლევ ააკლანზ!

აკნჭ არ ჩგმოვარდნილ ზალა ფიგურ. ჯერ კიდევ პატარაა.

აკნჭ ბად არტახებზე მობმული ზონარი, რომელიც დაწნული იყო ფერადი ბაწრებით.

აკნუ უოხ აკენის არტახებში გასაყარი ჯოხი, რომელიც ჭიმავეს არტახებს.

აკნუ ყალიბ აკვანში დასაფენი ლეიბი.

აკონაჲ აკონვა.

აკოფხლაჲ (აკოფხლავს, აკოფხლა ოუკოფხლი, ანაკოფხლ, აკოფხლულ) მტევანზე კოფხალ-ის (იხ.) აცლა: ტევანს ნუ ჰკენკავთ, აკოფხლით ჭამით! (იხ. საბა: მოკუფხლვა).

აკრაჲ¹ მოპარვა: თოლს წინაითი აჰკრა.

აკრაჲ² მალე, წუთში მოთავება საქმისა: ერ მინუტში აჰკრეს, ცოტად გილ იყო დაათოხელ.

აკრწხხბვაჲ (აკრწხხბვს, აკრწხხხა ოუკრწხხბვი, ანაკრწხხბვ, აკრწხხხბულ) მაკრატლით ზევიდან ოღნავ შეჰკრა თმისა ან სხვა რისამე.

აკრწცვვაჲ (აკრწცვს, აკრწცა, ოუკრწცვი, ანაკრწცვ, ნაკრწც) ჭსოვილზე მაკრატლით ოღნავ შეჰკრა: ბოლო-ბოლოჲ კაბის ააკრწც, გასწორდეს (შდრ. ჩუბ. აკვეცა).

აკუწა (აკუწავს, აკუწა, ოუკუწი, ანაკუწ, აკუწულ) დანით დაჰკრა: აგუწავ, დაგაგდევ!

აკუჭაჲ¹ (იკუჭევის, აკუჭა, აკუჭულ, ანაკუჭ, აკუჭულ) მობუზვა.

აკუჭაჲ² (აკუჭავს, აკუჭა, ოუკუჭი, ანაკუჭ, აკუჭულ) დაჰმუჭნა, დანაოჰკრა: კაბაჲ აკუჭა.

აკუბატევაჲ (იკუბატევის, აკუბატა, ოუკუბატნი, ანაკუბატე, აკუბატულ) ვისიმე დაეინებით, ჩაციებით, მასხარად, აბუჩად აგდება, მოძულეობა: ყმაწულევი აუჩიტელ აკუბატეს.

ალაბაბათ ოღნავ, საშუალოდ: ალაბაბათ თბილ წყალში გაბანა. ალაბაბათ ა სწავლობს.

ალაბულაჲ ჭრელი (შდრ. საბა, ჩუბ., მთიულ. ალაბულა).

ალაგევაჲ (ალაგევის, ალაგა, ოულაგევი, ანალაგევი, ალაგეულ) დალაგება სახლისა: სახლ აალაგა; დატაცება, არც ერთის არ დატოვება: წინაითი ყმაწულევი ბუთუმ ვაშლ აალაგეს; რაიმე დაწყობილის სათითაოდ ალება: თიპითოთ აალაგა ნაყრომ ქუევი.

ალაგმევაჲ (ალაგმევის, ალაგმა, ოულაგმევი, ანალაგმევი, ალაგმეულ) ის. ალაგმევაჲ.

ალამფურევაჲ (ალამფურევის, ალაამფურა, ოულამფურევი, ანალამფურევი, ლამფურ, ალამფურეულ) ატალახება, დიდი ლაფის დაყენება: უწუმნი, ზროხას ოწომა, ოულამფურევი.

ალაჲ სარეველა. ალაჲ ქნაჲ (ალაჲ ჰჩედის, ალაჲ ქნა, ალაჲ უქნი, ალაჲ ნაქნარ) გამარგელა: პური ალას ჰჩედის.

ალარაჲ (ლარავს, ალარა, ოულარი, ანალარ, ალარულ) დალაამბვა.

ალატ გრძელი სწორი ჯოხი, ლატანი, ოღნავ მოქნილი. იხმარება კაკლის დასაბერტყად და ხიდან ხილის ჩამოსაყრელად. სხვადასხვა ზომისაჲ; ყველაზე გრძელი ალატები სახლის სახურავზე ჰორიზონტალურად დასამაგრებელი ხეებია, რომლებზედაც კრამიტი იხურება (იხ. დაალატევაჲ): ალატით დახრა კაკალ; სახლს ალატს ჰკრავს (შდრ. საბა, ჩუბ. ალატა, მენთ. ალატი).

ალაულაჲ სარეველები, ბალახ-ბუ-
ლახი; მხალეული; გადატ. მწვანილეუ-
ლი.

ალაფ საქონლის საკვები ბალახი:
ა ლ ა ფ ს ჳ ა მ ს კ ა მ მ რ ი. ალაფ ჩაყრაჲ
(ალაფ უყრის, ალაფ ჩოუყრა, ალაფ
ჩოუყრი, ჩანაყარ ალაფ) ძროხისთვის
ალაფის მიცემა, ნავში ჩაყრა: ალაფ
ფურს ა ლ ა ფ უ ყ რ ი ს. ალაფ შაყრაჲ
(ალაფ აყრის, ალაფ შაყრა, ალაფ შო-
უყრი, შანაყარ ალაფ) ალაფის შენახვა
აყარზე (იხ.): კაჲ გორა ა ლ ა ფ შ ა ა ყ-
რ ა. ალაფ შაგრუევაჲ (ალაფ აგრუევეს,
ალაფ შააგრუევა, ალაფ შოუგრუეწვი,
შანაგრუევე ალაფ) საქონლისათვის ალა-
ფის მომარაგება: ა ლ ა ფ შ ა მ ი გ რ უ-
წ ვ ი.

ალაფაჲ თავსახური ქალისა, ძალიან
გამკვირვალე, სხვადასხვა ფერისა (შდრ.
მენტ. ალაფა).

ალაქაშ მარგილი, სარეველა ბალა-
ხის ამოსაღები იარაღი, პატარა ნამგ-
ლისებრი პირი აქვს, მჭრელია მისი გა-
რეთა ნაპირი, ხის სახელური უკეთია.

ალაყანადაჲ ჩიტის სახეა. ფრთებ-
ქრელაჲ, ზამთრობით მოფრინდება ზო-
ლმე.

ალაყურთიჲ ჭეჭიმის სახეა.

ალევაჲ (ლევს, ალივა, ოულევი, ანა-
ლევ) ხეზე ხილის ან სხვა მოსავლის
აღება, გათავება: თხილ ა ლ ე ვ ა ი ა რ
კ ე პ ტ ე ვ.

ალთიაჲჟღ ჳერლია შენობა, სადაც
ჩვეულებრივ თონეა. ოთხ ბომჳეა დაშე-
ნებული, ერთი მხრიდან არტყია კედე-
ლი, სახურავი ორი მხრიდან ახურავს,
თავი და ბოლო მხარე სახურავისა ღიაა;
ასეთივე შენობა საქონლის შესანახავად
ზაფხულში ან სხვადასხვა დიდი მოწყო-

ბილობის დასადებად, რომ წვიმა არ
მოხვდეს; გამოყენებული იყო ძველად.
ალინგაჲ (ლინგავს, ალინგა, ოჟლინ-
გი, ანალინგ, ალინგულ) აწევა ერთი
მხრიდან: ნავ ა ლ ი ნ გ, ქ ო შ ხ ე ა ო მ ო უ-
ყ უ ლ.

ალლუ უთიმ ჭეჭიმის სახეა.

ალოკმაჲ (ილოკმევის, აალოკმა,
ოულოკმი, ანალოკმ) საჩქაროდ ერთი-
ორი ლუკმის შეჭმა, წახემსება: დილ-
ლაზე ა ნ ა ლ ო კ მ ვ ა რ თ.

ალოკმიევაჲ იხ. ალოკმაჲ.

ალომფურევაჲ (ალომფურევეს, აალო-
მფურა, ოჟლომფურევი, ანალომფურევე,
ლომფურ) იხ. ალომფურევაჲ.

ალოპრიანევაჲ (ალოპრიანევეს, აალო-
პრიანა, ოულოპრიანევი, ანალოპრიან-
ნევე, ლოპრიან) რისამე ძალიან გატუქ-
ყიანება: ა ა ლ ო პ რ ი ა ნ ა, დაავდა,
ვერ გარეცხა.

ალორწყიანევაჲ (ლორწყიანდევ,
ალორწყიანდა, ალორწყიანეჟულ, ანა-
ლორწყიანევე) იხ. ალოწრიანევაჲ.

ალოწრიანევაჲ (ლოწრიანდევის,
ალოწრიანდა, ალოწრიანეჟულ, ანალოწ-
რიანევე, ლოწრიან) რისამე ლორწოი-
ანად ქტევა: ცივ წყალში ყოლ მალე
ლ ო წ რ ი ა ნ დ ე ვ ი ს, ფუჩდევის.

აღლუჲ ალოო, ხერხი, ინტუიცია.

ალყიზმარ დიდი სიცხე, პაპანაქება
(შდრ. ზეყიზმარ, ორთან).

ალხამ-ჩალხამ ნამსხვრევები, ნამცე-
ცები: ა ლ ხ ა მ-ჩ ა ლ ხ ა მ ი ქ ნ ა, ხის
წორი ჩამნავარდნ.

ალხანაჲ მლაშე წვენი, გუდის ნავ-
ლები, მწყემსები შიგ პურს ალბობენ
და ჳამენ, ან რაიმე საკმელს ამზადებენ
მისგან.

ამადინგელო წყევლაა: ძირფესვიანად მოსასპობო!

ამაავარდნელო წყევლაა: მოსასპობო!

ამააზურკელო წყევლაა: დედაბუღიანად გასაქრობო!

ამაან შორისდ. ვამე, შენი ჰირიმე: ამ ან, ეს რადას? ამ ან, ჩონც მოცევა წყალ!

ამა-იმა ვილაყეებს, სხვას: ამ ა-ი მ ა აპყო; ამ ა-ი მ ი ჟულაბს დოუქერა.

ამამქუთელ დედაყაცი, რომელიც დაქსელვისას ზევით ამოიღებდა შამფურს (იხ.) — უკან დარჩენილ ბაწარს (შდრ. ამამშოვნელ).

ამამშოვნელ იხ. ამამქუთელ.

ამან! ძალა, გამძლეობა: ამ ან გაპწყობტი.

ამან² შენი ჰირიმე: ამ ან გააკეთო.

ამ დუნუა სააქაო: ამ დუნუ ამ ყონაღე ვართ ინსეგ.

ამდღუევა (ამდღუეეს. აამდღოვა, ოუმდღუევი, ანამდღუეე, დღუეა || დღოვეამ) ამღრევა: ძევაშა ჩაასხ ღუნეა, არ ამ დ ღ ო ვ დ ე ს.

ამდღუჭვა იხ. ამდღუევა.

ამდღუჭულ იხ. ანამდღუეე.

ამელა (იმელევის, ამელა, ამელულ, ანამელ, ამელულ) საკმელს კვამლის გემო რომ მიეცემა; ქვაბის ძირში საკმელი რომ აიწვება: ცეცხლ ბევრ არ ჰქნო, ა მ ე ლ ე ე ვ შიკმელ.

ამელულ შებოლილი, კვამლისგემოიანი: ამ ე ლ უ ლ შიკმელ ჭამა, არწყევა.

ამზორევა (მზორდების, ამზორდა, ამზორეულ, ანამზორეე, ამზორეულ) აყროლება, გაფუჭება, მძორის სუნის

ამგება: ლემ ამ ზ ო რ ე უ ლ გდოუყარი.

ამთავი სალამოს მომდევნო დრო შუალამედე: ჯერ პირსალმო, მერე კი ამ თ ა ე ი მ.

ამიან აქეთ: ამ ი ა ნ ჩონ ვიეთ, იმიან ისენ.

ამიანა აქეთა, აქეთ მყოფი: ამ ი ა ნ ა მ ჩემი.

ამიან-იმიან აქეთ-იქით (მხარე): გზი პირში ამ ი ა ნ-ი მ ი ა ნ ხეეე ჩოუყრი (შდრ. ესიან-ისიან).

ამიან-იმიანი აქეთ-იქიდან, ორივე მხრიდან: ნერგის ამ ი ა ნ-ი მ ი ა ნ ი ჟ ო ხეეე ჰსმენყ.

ამმა მაგრამ, ხოლო, ოღონდ.

ამნათხარ 1. ამოთხრილი. 2. ამომთხრილი. 3. ამოსათხრელი: სამარე ამ ნ ა თ ხ ა რ. ამ ნ ა თ ხ ა რ მიწას ამ ნ ა თ ხ ა რ ბარით შიგავ ჰყრისყ.

ამნარჩეე ამორჩეული; ამომრჩეველი: ამ ნ ა რ ჩ ე ე თუთამ გააკმო (შდრ. ანმარჩეე).

ამნასულ ამოსული; რომელიც ამოდის (შდრ. ანმასულ).

ამნაყარ ამოყრილი; ამოდარული: ეჩოთი ამ ნ ა ყ ა რ ვარცლ.

ამნაწან ამოწნული; ამომწვნელი: ამ ნ ა წ ა ნ ღობეა ჩაჰყლიტა.

ამნაჯრატ ამოხვერტილი; ამოსახვერტი; ამომხვერტი.

ამჟიევა 1. ჟადების, ამჟადა, ამჟიეულ, ანამჟიეე, ამჟიეულ) დამჟავება თავისით, გაფუჭება, ცომის ძალზე აფუება. ასეთი ცომი ძნელი გასაჩერებელია თონზე. 2. (ამჟიეეს, დამჟავა, დოჟმჟიეევი, დანამჟიეე) დამჟავება განგებ: დ ა ნ ა მ ჟ ი ე ე ვ ო ღ გემრიალი.

ამჟიელ ამჟავებული, ძალზე აფუ-
ებული (ცომი).

ამსისხლიანვეელ ნადირს ვინც პირ-
ველად ესროლა და დაქრა ან მოკლა,
მას ხორცის განაწილებისას ზედმეტად
აძლევენ „ნაყელაჲ“-ს (იხ.).

ანაგვე 1. აგებული, ასხმული მწვა-
ლი შამფურზე, ძაფი — ნემსზე; 2. შე-
სარული; შემსარავი: ან ა გ ე ვ კ ი ტ რ,
ან ა გ ე ვ მ ე ნ ა ჯ .

ანადგომ 1. ამდგარი; 2. რომელიც
დგება.

ანადუღევ ადუღებული, მდულარე.

ანავსოვ 1. ასავსები; 2. ამვსები; 3.
ავსებული.

ანალოკმ ცოტათი დანაყრებული:
დილაზე ან ა ლ ო კ მ ვ არ (მდრ. ანა-
ლოკმევ).

ანალოკმევ იხ. ანალოკმ.

ანამდღუვე მღვრიე, ამღვრეული
(მდრ. ამდღუოულ).

ანამელ იხ. ამელულ.

ანამჟიევ ამჟავებული.

ანამჩორევ დაობებული, ობის სუ-
ნიანი (ხორცი).

ანამ დედა (ალიბეგ.); ქირიმე.

ანასუყ მსუყე: ღორი კორც მალე
ან ა ს უ ყ რ ა მ ი მ .

ანატკრეც ამწვარი, წამოწითლებუ-
ლი ძლიერ ცეცხლთან. ანატკრეც პურ
გარედან ამწვარი, შიგნით ცომი პური:
ან ა ტ კ რ ე ც პ უ რ ნ ა ც ა რ ჰ ყ რ ი ა ნ ყ .

ანატროყ იხ. ატროყულ.

ანატყლოპ იხ. ატყლოპულ.

ანაფაყრ წამოწეული, წამობურცუ-
ლი: ან ა ფ ა ყ რ ღ რ ო ზ ე ღ ო რ ს ე ს რ ო ვ -
ნ ა (მდრ. აფაყრულ).

ანაფუხე იხ. აფუხულ.

ანაყროვლევე აყროვლებული: ან ა ყ -
რ ო ვ ლ ე ვ ე კ ო რ ც გ გ დ ა ყ რ ; გა და ტ .
ვინც მალე ბრაზდება: მალე ან ა ყ რ ო -
ვ ლ ე ვ ხ ა ს ი ა თ ა ქ (მდრ. აყროვლეულ).

ანაწკლუნტა თესლ ქინძის ან აბრე-
შუმის ქიის თესლი ყველაზე დაბალი ხა-
რისხისა. ქინძის ასეთი თესლი მიიღება
ტაბაკ-ით (იხ.) გასუფთავებისას. თეს-
ვისას მეჩხრად ამოღის.

ანღუჴ სარეველაა, დიდი ფოთლები
აქვს.

ანკაროხ ხელით საჭერი აკენის სწო-
რი ხე, სახელური.

ანმათხარ იხ. ამნათხარ.

ანმარჩევ იხ. ამნარჩევ.

ანმასულ იხ. ამნასულ.

ანჴახ 1. მაგრამ, ხოლო; 2. ძლივს,
ძლივძლივობით: წავალ, ან ჴ ა ხ არ გა-
ქეთდევი; საღმომდინ ან ჴ ა ხ გოვწევს.

ანსამ იხ. თინჴაფ.

ამ¹ აი ის, ის: ა მ კ ა ც შ ი ნ ა ა ?

ამ² აი: ა მ რ ა მ თ ქ უ ა ? !

ამ³ შორისდ. მიმართვისა: ა, აუ, აი,
აბა: ა მ დ ა ს ა მ ა რ ხ ე ლ !

ამაჴი ძლიერი სიცივე, ღამის ყინვა
ზამთარში, როცა ცა მოწმენდილია: წუ-
ხელი ა მ ა ზ ი ყ ო , გ უ გ რ ე ვ გ ე ე ყ რ ი ა .

ამაჴ² მოწმენდილი. ცა ღამით. საღა-
მო ჟამს დასავლეთის მხარეს გახედა-
ვენ, თუ ცა მოწმენდილია, იტყვიან:
„ამ ა ზ ი , არ საწუმელი“, ანდა: „ამ ა -
ზ ი , წყალ გააყინელი, არ სათოვლეელი“.
გადატ. მელოტი. ასეთ კაცს ზედმეტ
სახელად უწოდებენ. ამაჴ დაკრაჴ (ამაჴ
ჰკრაეს, ამაჴმა დაჰკრა, ამაჴს დოუკრაჴ,
ამაჴ დანაკარ) ყინვიან ღამეში ხილუ-
ლის გაყინვა: ა მ ა ზ დ ა ნ ა კ ა რ , ვ ა მ ლ
მალე ლჰვეისყ. ამაჴიან ყინვიანი (ღამე).
ამანდა-სამანდა! წინდის სახე.

აჲანდა-საჲანდა² ხანდახან.

აჲაჲყაბ ფეხსაცმელი.

აჲგრ ისე, აი ისე; იქითყენ: აჲგრ არ იქმენყ; აჲგრ გააქეთ! აჲგრ არ წახუდეთ!

აჲგრაჲ ისევე, აი ეგრევე: აჲგრ აჲვ მისცა, არ აწონა.

აჲმ იმ, აი იმ: აჲმ კაცს მისცა.

აჲმაგრ (<აი მაგრე) აი მაგნაირად: აჲმ აჲგრ არ უთხრო შენც.

აჲმაჲინ (<აი მაჲინ) მაჲინ, იმ დროს აჲმ აჲინ თქუ შენ მისც, აჲმ აჲინ მეც მიაკემეგარ.

აჲნაბენდ შუშაბანდი, შუშაინი ღერეფანი.

აჲნაჲ მინა; შუშა: აჲნაჲ გაქეჩა; ფეყში აჲნაჲ შეერკო.

აჲს აჲ ის.

აჲსიგ-აჲს ისევ ის, იგივე: აჲსიგ-აჲსი არ გომოცლულ; ღუნოჲ აჲსიგ-აჲსი.

აჲქ (<აი იქ) იქ.

აჲქაჲ იქვე, ერთ ადგილას, ერთსა და იმავე ადგილას.

აჲქში (<აი ქიში) კაცო, ადამიანო: აჲქში, რაჲ გინდა?

აჲშაბაშ ის. შაბაშ.

აჲაჲაჲა შორისდ. (კატეგორიული) უარყოფისა, სრულებით არა: აჲაჲაჲაჲა, კელ არ მახლო!

აჲარან გაწყობტაჲ (აჲარან უწყობტაჲს, აჲარან გოუწყობტა, აჲარან გასწყდომი || გასწყობტი, აჲარან განაწყობტი) უცბად, მოულოდნელად რისამე გათავება, ბარაქის გამოლევა (შდრ. ბარაქათ გაწყობტაჲ).

აჲენკარ არკაკელი, მხალი, გაზაფხულზე ამოდის მთაში, ნიგვზით ამზა-

ღებენ: აჲენკარი ჟეკლევა, ქალსა გული ჰუკდოვა.

არა არ არის.

არაბეჲ მეაქლემეები, რომლებიც აქლემებით ნავთს ან მარილს ეზიდებოდნენ გასაყიდად.

არაბოღლიჲ ვისაც აქლემი დაჲყავს, ღადის და ყიდის ნავთსა და მარილს.

არადეგრაჲ ოჯახის მოწყობილობა, ნიეთები: ღამაშ არ ადეგრაჲ აქონდა, ალაგეულ იყო. გადატ. ხატ. თქმაჲ — არ ადეგრაჲ უჩანდა.

არამერაჲ ის. არადეგრაჲ.

არან ცხელი ადგილი, ასეთად ითვლება: ალიბეგლო, ალათემური და სხვა ქვედა სოფლები (შდრ. ყარასაჲ). არანი ქარ ქარი, მოდენილი ცხელი ადგილებიდან, დასავლეთიდან ქრის, მას მოჲყვება წვიმა: არანი ქარზე წუშაჲ მოდისყ.

არაყ მობრუნევაჲ (არაყ აბრუნევეს, არაყ მააბრუნა, არაყ მოუბრუნევი, მანაბრუნეჲ არაყ) ერთხელ გამოხდილი არყის, რომელსაც დაბალი გრადუსიანობა აქვს, ხელმეორედ გამოხდა: თუთაჲ არაყ თუთანაც მამიბრუნევი.

არ გავარდა (ალიბეგ.) ფიგურ. როცა ტყუილში გამოიქერენ, მაშინ ეტყვიან.

არდ სარეველა ბალახი, ყანაში იცის, მაღალი იზრდება.

არდევაჲ ზღაპრული ცხოველი (ბაყ-ბაყდევი).

არღუნ წისკვილის ქვის გარშემო ნაპირებზე შემოყრილი ფქვილი, ძალიან წმინდაა.

არვა კითხვითი სიტყვაა, არა ხომ? ხომ? ვაშლ მოწვეულ არვა? (შდრ. არუა).

არვარგ უევარგისი, ცუდი: არ ვ ა რ გ პამილორ არ მაილო. იხ. ჭანაქი.

ართმა (ართომს, ართო, ოჭრთომ, ანართომ) სუფრის, ხონჩის აღება ჭამის შემდეგ (შდრ. მორთმა): უწინ კაცევს ზლეე არ ართმიდნენ.

არუა იხ. არვა.

არუმ არ უნდა: შენ არუმ წასუ-ლიყავ.

არუხ გამხდარი, ნაზი.

არუხამ ზედმეტი სახელი სუსტი, გამხდარი ადამიანისა.

არშანამბავ იხ. ხამ ულაყ.

არჩან გამძლე მაღალი ხე, სწორად იზრდება, კარგია მასალად.

არხაუ რამდენიმე დღით ცხვრის ფარის ნადგომი მიწა. ასეთი მიწა ნოყიერია. ზოგი ხალისით აჩერებს თავის მიწაზე ცხვარს.

არხაუ გაქეთვეინევა (არხაუ აქეთვეინევს, არხაუ გააქეთვეინა, არხაუ გოუქეთვეინევი, არხაუ განაქეთვეინევი) ცხვრის ფარის რამდენიმე დღე-ღამით შენახვა მიწაზე, რომ გაანოყიეროს: ზოგ არხაუ აქეთვეინევს თავი მიწაში.

არხლოდ მამაკაცისა და ქალის ზედა ჩასაცმელი, ახალუხი. ქალისას სახელოები იდაყვამდე წვდება, ვიწროა, მისი ზედა ნაწილი შემოჭერილი უნდა იყოს, ქვედა ნაწილი კი—ხალიან დანაოქებული. მამაკაცისას ბოლო ტანი ფართო აქვს. ახლა ქაცევს თითქმის აღარ აცვიათ, ხოლო ქალები ჭერ კიდევ ატარებენ (შდრ. არხოლოდ).

არხლოდ იხ. არხლოდ.

ასალ კოკლი.

ასალოვა (ასალოეს, იასალა, უასა-ლნი, ასალ || ასსალ, აღსალ || ნასალ) კოკლობა: დედა ასალ ქნაშიავ, შულიც სააღსაღნელი (შდრ. აპსალოვა, აღსა-ლოვა).

ასვენა (ესევის, ეესივა, აპსენი, ანასენ) ჭიის, მკბენარის დახვევა, დასევა: ჭუჭულს ტილ აპსეენი, დაა-ჯოცელი.

ასეულოვა გადამდები სენივით, მუდმივი უბედურება: „ე რა ასეუ-ლოვა მსა“, — იტყვიან, როცა რაიმე გაჭირვება ან უბედურება აწევთ და ვერ იშორებენ თავიდან.

ასკარ ჯარი, არმია: ასკარ ში მიპ-ყონენ ჩემ შუღს.

ასკარხანი ქალის ბაშმაყ-ი (იხ.), დაბალქუსლიანი რკალისებრი ნალით. ეკვთ 70 წლის წინ.

ასლოყინევა (ასლოყინევს, აასლო-ყინა, ოუსლოყინევი, ანასლოყინევი) სლოკინი.

ასმა 1. მოგრძო, გამოშვერილი, ფართო ბუხრის ტიპი. 2. უხარისხო, ფუყე, მოყვითალო ან მოთეთრო ფერის ხანვი, რომლის შრეები არაა მკიდროდ განლაგებული, ფორმით გრძელია, ტკბილია. ასმა დახურა (ასმა ხურავს, ასმა დაპხურა, ასმა დოჭხური, ასმა დანახური) ჩალის სახურავის დახურვის ერთ-ერთი ხერხი.

ასლა-ასლა ნაჭრებად, ნაგლეჯებად, ნაფლეთებად: მავი შარვალ ასლა-ასლა, ლოკმა-ლოკმა ქნელ.

ასპაბ უნაგირი მოწყობილობით: უასპაბო ცხენზე არ შაყდე, ჩაგმაგ-დევს (შდრ. ასპაბ, ასპავ).

ასპავ იხ. ასპაბ.

ასპაბ იხ. ასპაბ.

ასხად იხ. ასად.

ასხეა მამაკაცთა ცეცვის დროს შე-
ძახილი.

ასტა-ასტა ადგილგამოშვებით, ერ-
თის გამოტოვებით, შიგდაშიგ: სმინდში
ასტა-ასტა ფაყლამ ჩაყრა.

ასტენაჲ (ასტენავს|ასტენს, აასტინა,
ოუსტენი, ანასტენ). 1. შეცდენა, მოტ-
ყუება: მაგას ვერ აასტენენ; 2.
ერთის გამოტოვება, ერთის გამოშვება:
ჭიას ერთ ოსტენავდი, უყრიდი.

ასტომაჲ (სტევის, ასტა, ამსტარ,
ანასტომ) შეცდომა, შეცდომის დაშვე-
ბა: ერთხელ ასტა; ასტომაჲ არ მა-
გივდეს (შდრ. შასტომაჲ).

ასწევამ 1. (სწევს, ასწივა, ოუსწე-
ვი, ანასწევი) სიმძიმის აწევა: დიდ ქობ
არ ასწოვო! 2. (უსწევს, ოუსწევი,
ოუსწევი, ანასწევი) მოთმენა სხვისი
საქციელისა: მე მაგას ვერ ოუსწევი,
რასაც მეტყუეს, მეც ვბრტყუ. 3. ცხედ-
რის გატანა სახლიდან: კდარ ასწი-
ვეს.

ასხეჲაჲ ხის ტოტების აკრა წალ-
დით.

ატანაჲ (აპტანს, აატანა, ოუტანი,
ანატან) ხელში აღება.

ატანტალეჲაჲ (ტანტალდევის, ატან-
ტალდა, ატანტალეულ, ანატანტალეჲ)
ცარიელი ხელით ვინმესთან მისვლა;
საღაზღანდაროდ, უსაქმოდ მისვლა:
ცარიალ ატანტალეულ მოსულ,
რამ დაპჩომია? (იხ. ჩუბ. ტანტალი).

ატხეჲეჲაჲ (ეტხევის, ეეტხეა, აპტე-
ხევი, ანატხეჲე) გაღიზიანება, გაბრაზე-
ბა, გამოწვევა სამოქმედოდ; ნუ ეტე-
ხევე მაგას! (შდრ. აყოლეჲაჲ).

ატლინკეჲაჲ (ტლინკოჲს, ატლინკდა,
ატლინკეჲულ, ანატლინკეჲე) ატროკება,
შეკუნტრუშება ცხოველთა: კამმერ ატ-
ლინკდა, გგღამზორწა; გახარებულის
გაქცევა საქმეზე: ატლინკდა, წავდა
ყმაწულ (შდრ. დატლინკეჲაჲ).

ატმი ყოვილ ატმის ყვაილი. გადატ.
გაზაფხული: ატმი ყოვილში მა-
ასლოვართ.

ატოლიეჲაჲ (იტოლიეჲს, აიტოლია-
ჲა, ოუტოლიეჲვი, ანატოლიეჲ) სითხის
ჭურჭლიდან ჭურჭელში გადასხმის
დროს ნაპირებზე გადმოქცევა: წაპრი-
თი ჩაასხ არაჲ, იტოლიეჲს.

ატრაყეჲაჲ 1. არეულობა, ალიაქო-
თი, აურხაური; დაულაგებელი, მიყ-
რილ-მოყრილი: ერა ატრაყეჲაჲსა,
რამსა? 2. გადატ. ჭანჭალი, მოუწესრი-
გებელი ადამიანი.

ატრრყაჲ (პტრრყავს, ატრრყა, ოჲტ-
რრყუ, ანატრრყ, ატრრყულ) აქოთება,
არეჲა, მიყრა-მოყრა: გუგო, ზლივ ამი-
ლაგევი სახ-კარ, არ აპტრრყო!

ატრრყულ აქოთქოთებული, მიყ-
რილ-მოყრილი: მაგი შინამ ჰამმეჲა ატ-
რრყული.

ატრუჩაჲ (იტრუჩევის, აატრუჩა, ატ-
რუჩულ, ანატრუჩ) რისამე დაწუნების
ნიშნად ტუჩის მიღმა აწევა, ამრეზა:
ყოლილ წაყუნაში მაგი დეკაც იტრუ-
ჩევისჲს. ჩემ რამ ყილუაში, მაგამ
ჰამმეჲა აატრუჩა.

ატყარტყარეჲაჲ (ტყარტყარდევის,
ატყარტყარდა, ატყარტყარეჲულ, ანატ-
ყარტყარეჲე, ატყარტყარეჲულ) კანის დას-
კდომა სიღამწერის (მზის) გამო, გადატ-
ყაგება; ასიგება კინჭრის შეხების დროს:
ბეჭევე ეღზან ატყარტყარეჲულ.

ატყლობა (იტყლუპბჳვის, ატყლუ-
პა, ატყლობულ, ანატყლობ, ატყლობ-
პულ) გადახარშვის შემდეგ აზელვა, გა-
ფუქება ფლავისა ან სხვა რამისა: ბზგრ
არ მოჰხარშო, ფლავ აატყლობო-
ლი.

ატყლობულ გადახარშული და ცო-
მივით აზელილი: ატყლობულ
ფლავ რამზე ვარგია?

ატყლუშა (იტყლუშევის, ატყლუ-
შა, ატყლუშულ, ანატყლუშ, ატყლუ-
შულ) ალის მოკიდება და სწრაფად,
ტკაცუნით რისამე გადაწვა: ჩალიან
სახლ ერ წუთში ატყლუშა.

აუგარდან იხ. აბუგარდან.

აფაყრა (იფაყრევის, აფაყრა, აფა-
ყრულ, ანაფაყრ, აფაყრულ) კანის აბუ-
რცება: მევეშ-მევეშ იფაყრევის.

აფაყრულ იხ. ანაფაყრ.

აფიჩხა (ფიჩხავს, აფიჩხა, ოუფიჩ-
ხი, ანაფიჩხ, აფიჩხულ) ფიჩხის ჩარგვა
ბოსტნეულის ძირში, რომ არ წაიქცეს:
კიტრს ფიჩხავს (შდრ. შაფიჩხა).

აფტუა პატარა ორპირიანი თუნგი
სპილენძისა, ხელების დაბანისას ამით
სტუმარს და ოჯახის წევრებსაც წყალს
დაუსხამენ ხოლმე.

აფტუა იხ. აფტუა.

აფუნკა (ფუნკავს, აფუნკა, ოუფუნ-
კი, აფუნკულ, ანაფუნკ) აქოთქოთება,
აშლა, აყრა: სახლს ფუნკენ ყმაწუ-
ლევ (იხ. საბა: აფუნჩვა, ჩუბ. აფუტკ-
ნვა).

აფუნკულ უწესრიგოდ აქოთქოთე-
ბული, აყრილი (შდრ. ანაფუნკ).

აფშრუკულ იხ. გემოსურსნულ.

აქ აქეს, ჰყავს. ერთადერთ შემთხვე-
ვაში იხმარება „ჰყავს“ ზმნა სულიერ-
თან: ყმაწულ ჰყავ. ჩვეულებრივ არაა

გარჩეული სულიერი და უსულო (შდრ.
აქო).

აქათყენ აქეთ, აქეთყენ (შდრ. აქატ-
ყენ).

აქათყენ-იქითყენ აქეთ-იქით, აქათ-
ყენ-იქითყენ (შდრ. აქატყენ-იქიტყენ).

აქამ აქედან (შდრ. აქამთი, აქამ-
თით).

აქამთი იხ. აქამ.

აქამთი-იქიმთი იხ. აქამ-იქი.

აქამთით იხ. აქამ.

აქამ-იქი აქედან-იქიდან (შდრ. აქამ-
თი-იქიმთი).

აქატყენ იხ. აქათყენ.

აქატყენ-იქიტყენ იხ. აქათყენ-იქით-
ყენ.

აქთონ ამდენი.

აქიხს აქედან, ეს ადგილი: აქიხს
აძლო, კამ ადგილ არ იქნევ.

აქ-იქ იხ. ააქ-იქ.

აქ-იქი იხ. ააქ-იქი.

აქო (აღიამბ.) იხ. აქ.

აღ ნარმა.

აღაბალი ჟურნამ ყვაველებიანი მარ-
ლა.

აღიზ ხსენი, რძე შობისთანვე ჩა-
მოწველილი. არ ვარგა რძედ, გაცხელე-
ბისას იძლევა ღაჰო-ს (იხ.).

აღილ საქონლის სადგომი ზაფხულ-
ში. 4—8 ან 8 ბოძს ჩასვამენ მიწაში
ოთხკუთხედად, რომლებშიც გაყრილია
ხეები. ასეთი ხეები სამი მხრიდან უძ-
რავია, მეოთხე მხრიდან მოძრავია.

აღი ფერ დადოვამ (ედრვის, აღი ფერ
დედო, აღი ფერ დაადრვი, აღი ფერ
დანადრვ) იხ. გვდაფიტევა.

აღლად თავისუფალი, მოშვებული
(ტანსაცმელი); შდრ. გენგ.

აღლივანწევამ (ღლივანწდევის, აღ-
ლივანწდა, აღლივანწეულ, ანაღლივან-
წევ, ღლივანწ) ბოსტნეულის გაწოწო-
ლავენბა, უტბად გაზრდა, ღეროს წაგრ-
ძელენბა. ეს ძალიან ნოყიერ, ნაკელიან
მიწაში ხდენბა: ჩემ ხახ აღლივანწ-
და.

აღმალამ ბრინჯის სათესი მიწის
ფარცხევა წყლიანად. ზედაპირზე გაიკე-
თენბს თეთრ ქაფს, ზედაპირი გაღესილი-
ვით უნდა იყოს. **აღმალამ დაკრამ** (აღ-
მალას კრავს, აღმალამ დაჰკრა, აღმალამ
ღოუტკრავ, აღმალამ დანაკარ) ბრინჯის
სათეს მიწაში აღმალამ-ს გაკეთენბა:
ჩალთუქი მიწაში აღმალას ჰკრან.

აღხად იხ. ასად.

აღხადღოვამ იხ. ასადღოვამ.

აღურ-ჩულურ ოღრო-ჩოღრო: თუ
შინ მიწამ აღურ-ჩულურ, დაღალ
იყო, მიწას ჰყრიდენენ, წყალს ასხმდ-
ნენ, ლანგრი ზირით გღესავდენენ, ასწო-
რევენენ (შღრ. უღურ-ჩულურ, და-
ღალ).

აღყიღჩიღ თეთრფხიანი ბრინჯის
ჯიში.

აღჩაღლი თევენის ჯიში, მოგრძო თა-
ვი აქვს.

აყარ სხენი, საკუქნაო: აყარზე
გაი, ვამღ ჩემადღ. აყრი კარ აყარზე გა-
სასვღელი კარი.

აყოღვენამ (ეყოღვენის, ეეყოღა, აპ-
ყოღვეი, ანაყოღვე) იხ. ატეხევენამ.

აყრამ (ჰყრის, აჰყრა, ოჰყრი, ანა-
ყარი) აძრობა, აცღა: წებოამ აჰყარი!

აყროვღვენამ (ყროვეღვენის, აყროვე-
ღლა, აყროვეღეულ, ანაყროვეღვე) 1. აყ-
როვეღვენ: ყოღ აყროვეღვეულ; 2.
გადატ. ავეღ გახდომამ: აჰყროვეღვი
კიდემ? 3. (აყროვეღვენს, ააყროვეღა,

ოუყროვეღვეი, ანაყროვეღვე) გადატ. გა-
ბრაზენბა, გამოწვევენამ იმისა, ვისი ხმის
გაგონენბაც არამასასურველი: 'ნუ აყ-
როვეღვე!

აყროვეღვეულ იხ. ანაყროვეღვე.

აყროვამ (ჰყრდენის, აჰყრდა, აჰყ-
რომი, ანაყრომ) თავისით აძრობა, აც-
ღა: დანაკარ პურევე ჰყრდევ, ცუქ.

აშარკღლამ (იშარკღლენის, აამარკღლა,
აშარკღლულ, ანაშარკღლ) ფეხის ზევეით
აშვერა და უშნოღ წოღა: ზადღ აშარ-
კღლულ წვენს.

აშიევს შავღ მოჩანს: შორსამთი
აშიევს.

აშიღ აშუღი, მომღერალი და დამე-
კრელი.

აშიღ დონი ჰანგის სახე.

აჩემვენამ (იჩემვენს, ააჩემვა, ოჰჩემვე-
ვი, ანაჩემვე) 1. დაჟინენბა რისამე:
ოჰჩემვეი ჰაჰანთა წავდეთავ, ტი-
რის. 2. მითვისენბა, მისაკუთრენბა: მაგი
ღეკაც ოუჩემვეი.

აჩემივენამ (იჩემივენს, ააჩემივეა,
ოუჩემივეი, ანაჩემივე) იხ. აჩემვენამ.

აჩენამ (უჩინდენის, ოუჩინდა, აჰჩენი,
ანაჩენ) გაჩენამ: ფაყღას კიამ აჰჩენი.
აჩინომამ (უჩინდენის, ოუჩინდა, აჰჩ-
ინომი, ანაჩინომ). იხ. აჩენამ.

აჩულ 1. ღია, ფარღალღა. 2. ღია,
ბაცი ფერი: აჩულ წონემ. 3. გარეთ:
აჩულში ჰყრუვარი. 4. სახლის წინ
მოშიშვეღებულღ მოედანი, რომელსაც
ყოვეღ ღიღას ცოცხით გვიან.

აცროტოტვამ (ეცრუტოტვის, ეეცრუ-
თა, აპცროტოტვი, ანაეცროტოტვე) გვერღით
ოღნავ შენენბა: არეეცრუთო ბენზი-
ნი ვეღრას.

აწითევს წითღად მოჩანს: ვამღ ხე-
ზე აწითევს.

აწილა (იწილევის, ააწილა, აწილულ, ანაწილ) რძის შედღვებისას კარაქის წვრილი მარცვლების გაჩენა, რომლებიც თანდათანობით უფრო დიდ მარცვლებად შეერთდებიან: ნაარამამ არ დაავდო, აწილულ.

აწინკრა (წინკრავს, აწინკრა, ოუწინკრა, ანაწინკრა) ტოტის წვეროების გადაჭრა წალდით.

აწყდომა (აწყდევის, ააწყდა, აპწყდომი, ანაწყდომ) ნელა მიჯახება უნებურად: ზალღებე ნასროვნ საღბამ მე ამ აწყდა.

აწყლიანევა იხ. ალოწრიანევა.
აწყობტრვა 1. (აწყობტრვს, ააწყობტრა, ოუწყობტრვი, ანაწყობტრვი) მირტყმევა, უცბად მოხვედრება: შუშამ შტოფს ააწყობტრა, გააჭეჩა (იხ. აქეჩევა). 2. სიტყვის მიხლა, წყენინება.

ახალ ბაზარ ახალი საკოლმეურნეო ბაზარი.

ახალგაფოთლა გაზაფხულის დამდეგი: ლარტას ახალგაფოთლაში ჰქვლიან.

ახალდანაზოვ ახალშობილი.

ახალწალ ახლად მოყვანილი პატარძალი.

ახალმოზდა ახალგაზრდა, ნორჩი (შდრ. ჟეილ).

ახალწლოვა ახალი წლის დღესასწაული, პირველი დღე.

ახალქორც მოსულამ შეხორცება.

ახირ 1. ბოლო, დასასრული: მაგი ახირ მოდის. 2. მატყლის ან ყაჭის რამდენიმე კელ-ი (იხ.) ერთმანეთზე მიბმული: დაწეწულ კელევს ერთმერთზე ამბენ, ამა ახირ ებნევიან.

ახირი ბოლოს, ბოლოს და ბოლოს: ახირი რამ თქოა?

ახირ-უხური ბოლო დროები, აღსასრული: მაგი ახირ-უხურ ეხლდა.

ახლე (ალ.) ახლოს, მახლობლად.

ახლით 1. ახალი სტილით: ახლით ახალ წელ პირველშიდა. 2. ხელახლა, თავიდან: ახლით დომწყოთ, ჰეგ თავ არა.

ახლიწილ დანიშნული ქალიშვილისათვის დღესასწაულებზე მიტანილი საჩუქარი, რაც გათვალისწინებული არაა.

ახლო იხ. ახლე.

ახოა: ახოა გემოქდა (ახოს ჰქვდის, ახოა გემოჰქვდა, ახოა გემოუქვდი, გემნაქად ახოა) ტყის გაკაფვა, გასუფთავება, სახნავად გამზადება: ახოა გემოქდა დიად ჟეფამ იყო.

ახურ 1. საქონლისათვის საკვების ჩასაყრელი პატარა ამოწნული ან გაფიცრული ადგილი: ცხენს ახურში ჩაწყარ ბზე, არ გაქაქას. 2. ცხენის, ღორის შესანახი ადგილი, ბაგა, რომელიც ამოწნულია ან გაფიცრულია და ტალახით გარედან შეღესილი. ასეთივე სადგომი შეიძლება ქოხშიც (იხ.) გაკეთდეს: ღორი ახურში ტილი წამალ დაყარით!

აქანკლა (იქანკლევის, იგანკლა, აქანკლულ, ანაქანკლ) უშნოდ აყრა ტანისა.

აქანკლულ უშნოდ წამოწეული; უშნოდ მაღალი ადამიანი: ჰას მინგავა, აქანკლულ რამი.

აქელა (ველავს, აქელა, ოუქელი, ანაქელ, აქელულ) ნართის ხელზე გადახვევა: დომფალს ცალკე ელენ, ყაჭს ცალკე.

აქელულ ხელზე გადახვეული, ჯერ დაურთველი ძაფი პარკისა.

აქვერვამ (ავეჩევს, ავეჩა, ოუქეჩევი, ანავეჩევი) მიჯახება, მირტყმა, აწყობტრვამ (იხ.): ქელლამ ბოზს ააკეჩა; ესტაქნევე ააკეჩეს ზალმა და ნეფემ; მაამლ, კორცხბოვ ააკეჩოთ!

აქვერვამ (ეპევევის, ეეპევა, აპევევი, ანაპევევი, აპევეულ) იხ. ატეხევაამ.

აკორამ (იგორევის, აეკორა, აკორილ, ანაკორ) უშნოდ, აყირავებულად, გვერდზე წოლა: ნუ აკორიხარ, გუგო, ადექ!

აკოცამ (იგოცევის, აეკოცა, აკოცილ, ანაკოც) არაზრდილობიანი თქმა: ათრევა: აეკოც, ჰაბე ჟიხარა?

აჰამუარევეს გლუვეს ხდის ფიცარს ან სხვა რამეს: ბარის ტარს წალდით აჰამუარევედნენ.

აჰეს ედნენ.

აჰოი აი, ავერ.

აჰსად იხ. ასად.

აჰსადოვამ იხ. ასადოვამ.

აჰტაუ ხელსაწყო; მასალა, ნაწილი რისამე.

ბ

ბაა შორისდ. ვაპ.

ბააბუამ გონებაჩლუნგი, შტერი ადამიანი, რომლის მოტყუება ყოველ ნაბიჯზე შეიძლება.

ბაანამ მიზეზი: მაგი ბაანამ მევიქენ. ბაანამ ქნამ (ბაანამ ჩედის, ბაანამ ქნა, ბაანამ უქნი, ბაანამ ნაქნარ) მიზეზობა, მომიზეზება: ბაანამ ჩედის, უშკოლში წასულამ არ უნდ.

ბაარი კატამ გარეული კატა, შინაურ კატაზე დიდიან.

ბაბ შესაფერი: ჰეგ ჩემ ბაბ არა.

ბაბათ არა უშავს რა: ახლა ცოტა ბაბათ ი. ბაბათ ქნამ (ბაბათ კეპტევის, ბაბათ იქნა, ბაბათ ქნილ, ბაბათ ნაქნარ) მომჭობინება, გამოჯანსაღება (ავადმყოფობის შემდეგ): ბაბათ იქნეს დედად, მუალთ თქონსა.

ბაბასილ ბუასილი.

ბაბაყულ 1. ვითომც ყოველისმძლე დიდი მძივი, რომლის ბოლოები თეთრია, შუა ნაწილი ადამიანის თვალივითაა. წელიწადში ერთხელ მისთვის სიტყვიერად უნდა მიეკუთვნებინათ რომე-

ლიმე ქალაქი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ამ მძივის პატრონს აენებსო. ამას ბაბაყულიბე შაჩონოვამ ერქვა. 2. უხეირო, მავნე, ზარმაცი ადამიანის მეტსახელი: ამ ბაბაყულ!

ბადიამ თხელი და ღრმა თასივით მრგვალი დიდი ჯამი სპილენძისა, ძველად თიხისაც ყოფილა. შიგრძეს წველიდნენ და ინახავდნენ (მღრ. ზიხეამრამ).

ბადიბუდიამ აბდაუბდა; აბდაუბდა მოლაპარაკე, მოსულულო: ჰეგ ბადიბუდიამ.

ბადიამ მეტსახელი აბდაუბდად მოლაპარაკისა: ბადიამ არის ჰამ ნალაპარიკი, ჰამ არ ნალაპარიკი, რააც იყოს ნალაპარიკი.

ბაზალამ პატარა თიხის ლამპა, ფითილად შეგარეხილ კარკატან-ს (იხ.) ხმარობდნენ, საწვევად შავ ნავთ-ს (იხ.) ასხამდნენ. აანთებდნენ მხოლოდ პირსალმომ-ზე (იხ.), ვანშამზე, მერე აქრობდნენ.

ბაზარ ქალაქი, ცენტრი რაიონისა.

ბაზარ იქნეს გეგაქროს! მიმართავენ ბაზარში მიმავალს. **ბაზრი** პურ 1. მრგვალი, კერცხისგულწასმული, აზერბაიჯანელების მიერ დაბალ თონეში გამომცხვარი პური, რომელსაც ბაზარში ჰყიდიან ხოლმე. 2. ფურნეში გამომცხვარი მაღალი პური.

ბაზუა 1. ბაზო, კარის ჩარჩო. 2. ბრინჯის სათესად მიწის გამოზადებისას აკეთებენ კვლებს. შუა ზოლებს (ქვემოთ ფართოა და ზევითკენ ვიწროვდება) „ბაზუა“ ეწოდება. მის გასაკეთებლად ბარია საჭირო, რითაც ორივე მხარეს ტყეპნიან, რომ წყალმა არ გაჟონოს და არ გავიდეს ერთი უჯრიდან მეორეში.

ბათ წყევლაა, მოღერებითაც მიმართავენ, ნიშნავს გაჭრი, დაილუპე!

ბათასენ იხ. ბათ.

ბათმან საწონი ერთეული (უდრის 32 გირვანქას). ძველად გადასახადის აღებისას მეპატრონე იტყოდა: „ჩემი ფეხი უდრის ბათმანსო“. დაბიჯებდა ფეხს და ამის წონისას ლებულობდა გადასახადს. არის ასეთი თქმა „ბათმნოვი პურ იქნა“ — ბევრი ხორბალი მოვიდა. როცა ფეხსაცმელზე ბევრი ტალახი დაეკვრება, მაშინაც იტყვიან „ერ ბათმანი“.

ბაკან საწყაო, ხისგან გამოთლილი, რკინისაც იყო, ღრმა და მრგვალი, სახელურით, სხვადასხვა ტევადობისა: 1 კგ-იანი, რომელსაც მეწისქვილე ხმარობს (უფრო მეტად) მინდის ასაღებად, და 4 კგ-იანი: 4 ბაკან ერ ფუთი.

ბაკანა 1. კუს ზურგი, მაგარი მასა, რაშიც მალავს თავის სხეულს (იხ. საბა, ჩუბ. ბაკანი, შდრ. კაიშ. ბაკანა). 2. გავის ნაწილი, როგორც ცხოველთა, ისე

ფრინველთა: მე ბაკანაა მემეწივა, ბარკლევ იმათ მისცა. 3. ქალა: ბაკანაა ტივე.

ბაკია ცხვარი, კრავი ბავშვის ენახე.

ბაკე ცხვრის შეძახილი (მოფერებით) ან კრავის მოსადენად: ბაკე, ბაკე!

ბაკრუცა კინიობ. სახელი ცხვრისა და კრავისა. მიაღერებისა და დაძახების ღროსაც მიმართავენ ასე: ბაკე, ბაკრუცა!

ბალაბან სალამური.

ბალა 1. შვილი, შვილიყო: აა ბალა, რაა გინდა? 2. უბედურება, დავიდარაბა: თქონ თავზე რა ბალაა მოვლა?

ბალარმუტ მრგვალი, მოყვითალო-მოყანგისფერო მსხლის ჯიში, მწიფდება აგვისტოში.

ბალახ 1. ბალახი (ნედლი). 2. თივა. **ბალახი** აყარ თივის შესანახი, სხვენი ქონისა ანუ „ზრონი სახლისა“. **ბალახი** ურემ თივით დატვირთული ურემი. **ბალახი მოხტომა** (—, ბალახ მოხტო, ბალახ მოხტომი, ბალახ მანახტომ) შხამიანი ბალახის ჭამის შედეგად წყენა. მუცელი ებერება საქონელს: ჩონ ფურს ბალახ მოხტომი, გაბერულ. **ბალახ დაბრუნვა** (ბალახ აბრუნევის, ბალახ დაბრუნა, ბალახ დოუბრუნევი, ბალახ დანაბრუნევი) გათიბული ბალახის აშლა, ნედლი მხარის ზევით მოქცევა გასახმობად: საღვმოზე ბალახ დაბრუნეველა მემეშოლ.

ბალმა 1. დიდდუმიანი თუშური ცხვარი. 2. გადატ. ძალზე მსუქანი ადამიანი.

ბალმაწო ცუდი ხარისხის თხელი ქსოვილი.

ბალბი მწივ ბალბის ნაყოფს კრეფენ,

ფცქენიან, ახმობენ, ძაფზე ასხამენ და ყელზე ჩამოიკიდებენ.

ბალბი წონ წენიანი საქმელია: წყალში მოხარშავენ წვრილად დაჭრილ ბალბას, შიგ ჩაყრიან ბრინჯს ან ცოტა ფქვილს და შეაზავებენ.

ბალდღუზ ცოლის და.

ბალიმარცოლ გადატ. მზეთუნახავი, მეტად ლამაზი: ლამაზ თქმაში ერ ბალიმარცოლი.

ბალღამ საწამლავი: მწარე. ძალიან მწარეს აღსანიშნავად „წარე ბალღამ“ ანდა „წამწარე“ იხმარება: წარე ბალღამი ჰგვამს არ კეტებ.

ბალღუნჭ ბაღლინჯო.

ბალღუნჭა ბალ გარეული ბალი, მწარეა, წვრილსა და ბევრს ისხამს, არ იქმება.

ბალყაზაზ გოგრის ჯიში, მაგარი კანი აქვს, გარეთ თითქოს ზოლებად დასერილიაო, შიგნით ყვითელია, ტკბილი, მჭადის ცომში გასარევედ კარგია, ფლავის საკაზმავია.

ბამ ბანი (ხმა) შდრ. ბერ გვამ.

ბამ ნაღრამ ის. ერ ჩივიან ნაღრამ.

ბანგ: ზურნამ სამ ჯმაზე უკრან: შუა ჯმად, ბანგი და ზილ ბანგ. დაკრაში ბეთუმ თითვეს აწყოვენ.

ბანგულ ბანჯგული, გრძელი ბეწვი სხეულზე; გადატ. მალაი ოზი. **ბანგლიანი ბანჯგულიანი,** გაბურძგვნილი: ბანგლიანი კელევი აქ; ბანგლიანი მუქლევი.

ბანგურა ძაღლის ჯიში, გრძელბალიანი, აგრეხილი კუდით, ძალიან ავია, ტანით მალაია: ბანგურა ზალ მოდის.

ბანგურამ ის. ბანგურა.

ბანდ. 1. (მრ. ბანდე) ცხელი ჭურ-

3. ნ. რუსთაშვილი

ჭლის მოსაკიდებელი ბაწრით მოქსოვილი ოთხკუთხედი ნაჭერი. 2. დაგლეჯილ ქალამანში ჩასაფენი ნახშირი ქსოვილის ნაჭერი, ჩვარი (შდრ. საბა, ჩუბ. კაიშ. ბანდი). **ბანდ ჩაგვეამ** (ბანდ უგვეს, ბანდ ჩოჭვა, ბანდ ჩოჭვი, ჩანაგვე ბანდ) ქალამანში დაგლეჯილ ადგილას ბანდის ჩაფენა, რომ წინდა არ გაცვდეს მიწაზე ხახუნის გამო: ბანდ ჩოჭვი, მგრ ჩამც ქალმევი.

ბანდივი ვლომა (ბანდივი ეგდევის, ბანდივი ღვეგდა, ბანდივი გდი ყოფილ, ბანდივი ნაგდომ) გაუნძრეველად, უგონოდ წოლა მალაი ტემპერატურის ან ძალიან დაღლილობის გამო: გვეცხელა, ბანდივი ეგდა ოზომ შუახე.

ბანყი ტლანქი, უსიცოცხლო, დონდლო, მოუხეშავი (აღამიანზე ითქმის): ერ ბანყი რამი. **ბანყია** ბანყი ადამიანის მეტსახელი.

ბანყი ის. ბანყიამ.

ბამ ჰველაფრით დაკმაყოფილებული, არაფერი რომ არ აკლია: ჰვეენ ბანდი, რამ არ უნდაყ. **ბამ გავლომა** (ბამ გდევის, ბამ გავდა, ბამ გამქდარ, ბამ განავდომ) გადლომა (ქონებით), გამდიღრება: მაგი მამულით ისენ ბამ გაქდენე.

ბამთალ უპატრონო, ოხერი, უეარვისი: სემა (ის.) ბამთალო!

ბაჟანაღ ქვისლი.

ბაჟამ დიდი ზერელი: ბაჟამ გაამაგრ, ლორ არ გაზრდს.

ბაჟარიღ შეძლება (ჰყუით, ქონებით), მოხერხება: კაი ბაჟარიღ აქ (შდრ. ბაშარიღ).

ბაჟარიღიან მოხერხებული, თაოსნობის შემძლე (შდრ. ბაშარიღიან).

ბაჟაჟელამ ავი სული, რომელიც

თითქოს ფეხმძიმე ქალებს ღამე აში-
ნებს.

ბაჟია დას ჰქვია (სოფ. ალიბეგლო-
ში); მულს მიმართავს რძალი: „ბაჟი!“.

ბარ¹ ბარი, სამეურნეო იარაღი.
მისი ნაწილებია: ბარისტარ (იხ.), ბარი
თია (იხ.) და ბარი ყურ (იხ.).

ბარ² გუთნის ნაწილი, თხრის მი-
წას.

ბარ³ საქმელი, აკეთებენ სულ-
პურ-ში (იხ.): შიგნეულს (ღვიძლი, ფი-
ლტვი, ნაწლავი, ფაშვი) დაკრიან თიან-
ში (იხ.), მოხარშავენ, ცოტა წვეცს შე-
უყენებენ.

ბარაზარ თანატოლი, თანასწორი,
ერთნაირი: ბ ა რ ა ბ ა რ ა ნ ი, არც მეტი,
არც ნაკლებ.

ბარადან -თვის, გამო: მაგი ბ ა რ ა -
და ნ მე გოფლანზღ.

ბარამბო ბალახია ჭინჭრის მსგავ-
სი, ფართო ფოთლები აქვს, ტყბილი სა-
წუწნავია მისი თეთრი ყვავილი, მას
სრესენ და ფუტკრის გეჯას წაუსვამენ,
რომ ფუტკრის ახალი ოჯახი არ წავი-
დეს გეჯიდან (შდრ. ბარანბო).

ბარანბო იხ. ბარამბო.

ბარა ადგილი, სადაც ყოველთვის
სწველიან ცხვარს; ადგილი, სადაც მო-
ნადირე უნდა ჩაუსაფრდეს მოდენილ
ნადირს (იხ. მენტ. ბერა).

ბარაქათ ბარაქა, ხვავი. აქედან
ლოცვა — „ბ ა რ ა ქ ა თ დაადოს“. **ბა-
რაქათ გაწყობტა** (ბარაქათ უწყობტავს,
ბარაქათ გოუწყობტა, ბარაქათ გასწყობ-
ტი, ბარაქათ განაწყობტი) იხ. აპარან გაწყ-
ობტა.

ბარაქათიან ბარაქიანი, უხვი მოსაე-
ლიანი. აქედან ლოცვა — „ბ ა რ ა ქ ა თ ი ა ნ
ი ა ნ იქნეს“.

ბარაჩი ბარაჟ-ზე (იხ.) მდგომი,
ჩასაფრებული მონადირე. **ბარაჩიოვა**
ბარაჩის მოვალეობა, საქმიანობა, რა-
საც ასრულებს ნადიროვან (იხ.) წას-
ვლის დროს.

ბარბად გასვრილი, გაქუქყიანებუ-
ლი, გაფუქებული: მელანში კაბაა ბ ა რ -
ბ ა დ ი. **ბარბად ქნა** (ბარბად ჩედის,
ბარბად ქნა, ბარბად უქნი, ბარბად ნაქ-
ნარ) გასვრა, გაფუქება, განადგურება:
კამმეჩ შასულ მამულში, ბ ა რ ბ ა დ
უ ქ ნ ი.

ბარდან ხის ტოტებზე გაჩერებული
თოვლი, რომელსაც მზე ოდნავ რომ
დააცხუნებს, გრიალით ჩამოცვივა. ზო-
გჯერ ტოტი ვერ იკავებს მას და იმტე-
რევა: ხით ბ ა რ დ ა ნ ჩემოცუედეს, ნა-
დიროვან წაედეთ.

ბარდანივი დასხმა (ბარდანივი ეს-
ხმევის, ბარდანივი დეესხა, ბარდანივი
დაპსხში, ბარდანივი დანასხამ) როგორც
ბარდან-ი (იხ.) ხის ტოტებზე, ისე ბევ-
რის დასხმა, ტოტების ძირს დახრამდე:
ქლიავზე ბ ა რ დ ა ნ ი ვ ი ა ს ხ ი.

ბარდლიან ძალიან ჭუჭყიანი: ბ ა რ -
დ ლ ი ა ნ ყმაწულე აქ.

ბარი თია იხ. თია.

ბარინუ ცახია; ამოდის ყანაშიც, ყვი-
თელი ყვავილი აქვს, მას თიბავენ და
აბრეშუმის ქიას დაუდებენ, რომ ზედ
ავიდეს და მის ტოტებს შორის საპარკე
ქსელი გააყეთოს.

ბარის ტარ ბარის ის ნაწილი, რო-
მელიც ხისგანაა გამოთლილი, მასზე
დამაგრებულია რკინის ნაწილი — ბარი
თია (იხ.). ის ზევით მრგვალი და სწო-
რია, ქვემოთ ნიჩბივითაა, ერთ მხარეს
აქვს ფეხის დასადგმელი. მის ნაპირას
ბარი ყურ-ია (იხ.).

ბარუ ორი გრძელი ჯოხი ერთმეორეზე ვაზით (იხ.) გაღაბმული, ამით ბონითირ-ს (იხ.) აიტანენ ხოლმე მალა: ბარუ ორ გზელ ალატი, დაგრეხულ ვაზით გადნამბავ (იხ. საბა: ბარკი).

ბარუა ქვეთკირის ან მხოლოდ ქვის კედელი.

ბარუშმაა უვარგისი, არგამგონე ადამიანი: აა ბარუ შუშ!

ბას გასწევია (ბას წევს, ბას გასწივა, ბას გოჭსწევი, ბას განასწევ) შეკამათება, ცილობა, ჯიბრში ჩადგომა ლაპარაკის დროს: უჩიტელთან ბას წევს (იხ. ყულაბ დაბასა).

ბასმაა სასუნთქი ორგანოების კატარი. ასეთი ავადმყოფი მიჰყავთ ხოლმე ტყუბი დების ცალთან და სამჭერ გადაატარებენ გულაღმა დაწოლილი ბავშვის გულმკერდზე, რასაც „გგდალაკინევა“ (იხ.) ეწოდება (შდრ. გულდაჭერა).

ბასრუყ აბრეშუმის ქია, რომელიც ყველაზე ბოლოს მწიფდება, „დაცახაში“ არ გადის ცახზე და ნაზირში (იხ.) რჩება. მას ცალკე აჰმევენ, ამწიფებენ და ცახენ (იხ. დაცახა): ბასრუყ დადიფენი.

ბასტაუსტ მსუქანი ადამიანის სიარულის ხმა: ბასტაუსტ ეტარევის.

ბასტიკოა „ცოცხს“ ნიშნავს გამოცანაში: კარს უკან ბასტიკიკოა.

ბასტურმაა 1. მიწაში ჩაფლული ბოძი ან მსხვილი მანა. 2. წინასწარ ძმარში ჩადებული პილპილ- და ხახვ-მოყრილი სამწვადე.

ბატ (ალ.) იხ. ყორყორტ.

ბალ 1. დაწნული თოკი, შესაკრავი. 2. უბრალო ზონარი, თოკი. ბალ დახევაა

(ბალ იხევს, ბალ დახევა, ბალ დოუხევი, დანახევ ბალ) ქალში ბალ-ის (იხ.) ან წინდი ბალ-ის (იხ.) ფეხზე მოხვევა: წინდი ბალ დახევი, ფეხზე დაგაბუქვენ, წააქვეც.

ბალმაა საწყაოა, საესე ტომარა, რითაც გებულობდნენ ხორბლის როდენობას კალოზე ან წისქვილში მიტანისას: ორ ბალმაა პურ დაფქო.

ბალმან მებალე.

ბალურ 1. ატმის ჯიში, დიდრონი, შიგ ცეცხლისფერია, ყვითელი კანი აქვს, საბობია: ბალურ ატამ კაჟს. 2. მწარე გოგრის ჯიში, მოკლე ტარი აქვს, მისგან აკეთებენ სასმისს: ბალურ გუგრაჲ.

ბალურაჲ იხ. ბალურ 1.

ბაყიჲ უშნო, მოუხერხებელი, რომელიც ყოველთვის სხვის შენიშვნებს ღებულობს: ერ ბაყი რაჲმი (იხ. საბა: ბაყი, მენთ. ბაყია).

ბაყლ ჩირკი (იხ. საბა, ჩუბ., მენთ.).

ბაყლიან გადატ. ქუჭყიანი.

ბაშ პირველადი: ბაშ არაყ; უფროსი, მეთაური, ძირითადი.

ბაშარიღ მოხერხებულობა, გონიერება, შეძლება (ჭკუით): კაჲ ბაშარიღ აქ (იხ. ბაყარიღ).

ბაშარიღიან იხ. ბაყარიღიან.

ბაშ დუგმაჲ ვერცხლის სამკაული სფერული ფორმისა, ლეჩაქზე ხმარობდნენ.

ბაშლულ ყაბალახი (ძველად ხმარობდნენ), ყელზე შემოსახვევი შალი, ზედ მამლებია მოქარგული.

ბაშმაყ (მრ. რ. ბაშმაყევი) ქალისა და კაცის ფეხსაცმელი უყულო ქოშის მოყვანილობისა. ხმარობდნენ 70 წლის წინ. კაცისა დაბალი და მრგვალი ქუსლით

იყო, ფეხი ღრმად შედიოდა, ქალებისა
კი მეტწილად მაღალქუსლიანი იყო
(შდრ. ასკარხანია).

ბაშინური სამკაულია, ძეწკვივით,
ზედ ორშუარიანები იყო ჩამოკიდებულ-
ლი, მას კელმანდილ-ის (იხ.) ზევიდან
ჩამოიკიდებდნენ ყელზე.

ბაცბაც (ბაცბაცოვს, იბაცბაცა,
უბაცბაცნი, ნაბაცბაც) ბავშვის გავლა
პირველად ფეხის ადგმისას: არ გაახა-
რეველ ლამაზა ბაცბაცოვს.

ბაწარ მატყლის ძაფი წინდების, ჯე-
ჩიმის და სხვათა მოსაქსოვი (შდრ. სა-
ბა, ჩუბ., იხ. ჯანაშვი., მენთ.). ბაწარზე
მოსულაა (ბაწარზე მოდის, ბაწარზე
მოვლა, ბაწარზე მოსულ, ბაწარზე მა-
ნასულ) გადატ. გამოსწორება, კარგ
გზაზე დადგომა, მორჯულება ცუდი ადა-
მიანისა: მაგას ბაწარზე ვერ შეა-
ყონავე. ბაწარზე მოყუნაა (ბაწარზე
მოჰყუნს, ბაწარზე მაყუნა, ბაწარზე
მოყუნი, ბაწარზე მანაყუნ) გადატ.
სწორ გზაზე დაყენება გზაზე ამცდარი-
სა. ბაწრი გგმოდევაა (ბაწრი გგმაქს,
ბაწრი გგმაილა, ბაწრი გგმოტლი, ბაწ-
რი გამნალევე) ხის მასალის სწორად
გამოთლის მიზნით დანაყილ ნახშირში
ამოსვრიან თეთრ ბაწარს, საჭიროებისა-
მებრ გააბამენ მას და გასწვრივ გათ-
ლიან. ხმარობენ კედლის ამოშენების
დროსაც: ურში კლიევს ბაწრი
გგმაქს. ბაწრი გორგალ ბაწრის
გორგალი. ბაწრი შალ იხ. შალ.

ბაჭუა მეტსახელი მოსულელო ადა-
მიანისა: ჰეგ ბაჭუაქს.

ბახტ ბედი: ღმერთმა ბახტ მოგ-
ცას, ბალა!

ბახტაბახტ ალაღბედზე.

ბახტავარ ბედნიერი: რა ბახტავა-
რი ია?!

ბახტავროვია ბედნიერება, სიხარუ-
ლი: ემგე ბახტავროვია ნაქნარ
რამ არა.

ბახტიან კარგი ბედის მქონე: ბახ-
ტი იან იქენით — ამ სიტყვებით დალო-
ცავენ პატარძალსა და ნეფეს.

ბახჩეა 1. აბრეშუმის ჭიის საკვები
ფურცლის ხეივანი: წელს ჩამოყრი
ბახჩეა. 2. გადატ. საჭირო ოთახი,
მოსაფარებელი ადგილი, სადაც სხვა
ვერ დაინახავს: ბახჩეაში მივდ.

ბაჯალაა 1. ზოგადად შვილი: ბაჯა-
ლაა მაგიკდრს; ნაშიერი ძუძუმწოვარ-
თა და ფრინველთა (გარდა ქათმისა):
კამმეჩი ბაჯალაა... ჩიტი ბაჯალაა.
2. მცენარის ძირში ამონაყარი ნერგი:
ბალი ბაჯალაა. 3. (შრ. რ. ბაჯლევე)
აზლოტ-ის (იხ.) მსგავსია ფორმით, მას-
ზე მოკლე, ჩააკრებენ ხოლმე არხლოლ-
ის (იხ.), დოშულულ-ის (იხ.), ჩაფჯან-ის
(იხ.) და სხვათა გვერდებში მეტი სიგა-
ნის მისაცემად. ბაჯლევე გგმოყუნაა
(ბაჯლევე გგმოჰყუნს, ბაჯლევე გგმაყუ-
ნა, ბაჯლევე გგმოუყუნი, გამნაყუნ ბაჯ-
ლევე) ბარტყობა, გამოჩეკა: ჩიტმა ბაჯ-
ლევე გგმაყუნა. ბაჯლევე ჩაყრაა
(ბაჯლევე უყრის, ბაჯლევე ჩოუყგრა, ბაჯ-
ლევე ჩოუყრი, ბაჯლევე ჩანაყარ) ტანი-
სამოსის გვერდების გაგანიერება ბაჯ-
ლევე-ის (იხ.) ჩაყარებით: არხოლოლს
ბაჯლევეს უყრი დენე. ბაჯლევე
დანაყარ შვილების მიმტოვებელი.

ბეზაა ბებია (უფრო მამის დედა):
ბეზაა სადაა? (შდრ. ბებრაა).

ბებრაა მშიშარა: რა ბებერა
რამ ხარაა!

ბებრაა იხ. ბეზაა.

ბებრუც მოფერებითი მიმართვა მოხუცისადმი: ჩემ ბებრუც.

ბედ ჭიუტი, თავისნება: ბედ ყმაწულ.

ბელირ ბადრი, საესე მთვარე: ბელირ თორეა.

ბელნაქარ შურიანი, ნავსი ადამიანი.

ბედოვაი (ბედოვს) ანჩხლობა, ჭიუტობა: ყმაწულ ბედოვს.

ბელა ასე, აი ასე, კიდევაც: ჰაი გინდა ბელა?

ბელბად აბრეშუმის ძაფი მსხვილად შეგრეხილი, იხმარება ტანსაცმლის შესაკერავად, წინდის საქარგავად: ბელბად სკლა ნახევ აბრაშუნი.

ბელჩიი მებარე, ვინც ბარით მიდიოდა ბრინჯის ამხანაგურად ხვნა-თესვაზე. თვენახევრის მუშაობის შემდეგ მას წილს უთესავდნენ დაახლოებით 5—6 კგ-ის სათეს ფართობზე.

ბენდ 1. წყალდიდობისას წყალი რომ ნაპირებზე არ გადმოვიდეს და არ წალეკოს, აკეთებენ ჯებირს — აწყობენ ჯაგებს და ზევიდან ლოდებს აგროვებენ: ბრიგადირმა ბენდზე დაევაზირა. 2. ჩონგურის ხიდები ლარით გაკეთებული, ასეთი ჩონგურს 12 აქვს.

ბენდამ რამდენიმე ღერო (ხორბლესისა) ერთად აღებული, შეგრეხილი კონის შესაკერავად (შდრ. ულო).

ბენჩ ძალიან გამძლარი, მუცელი გასკდომაზე რომ ექნება; ფურ სმინდში მასულიყო, ბენჩი.

ბეაყაფულა გაუფრთხილებლად, მოულოდნელად, უტბად.

ბეუათ საეჰვა.

ბეუი დადგომა (ბეუი დგევის, ბეუი დადგა, ბეუი დამდგარ, ბეუი დანადგომ) ზედმიწევნით ბეჯითობა, საქმეზე მუ-

ყათად ყოფნა: თუ ბეუი არ დაადექ, არ საქნელი.

ბერბად ის. ბარბად.

ბერზ მთის ყვავილოვანი ბალახი.

ბერწა ნაწოვ მეორე წლის ნაშიერა საქონლისა, რომელიც ჯერ კიდევ წოვს.

ბერქმაი ის. ბამ.

ბეს საკმარი: ეს ბესი. ბეს ქნაი (ბეს ჩედის, ბეს ქნა, ბეს უქნი, ბეს ნაქნარ) კმარება: ბეს ქენ, აღარ ითამაშო.

ბექმაზ თუთის ან ყურძნის ნახარში, ტკბილი, სქელი სიროფივით. ზოგჯერ შიგ თუთას ან ბალს ყრიან და მურაბასავით გამოდის. შაქრის მაგივრობასაც ეწევა (შდრ. ჩუბ., ნიჟ., ბაქმაზი, ის. მენთ.).

ბექმაზ და ქონ ბექმაზისა და ქონის ერთად ნადული. გაციებულს როცა ახველებს, ასმევენ ცხელ-ცხელად.

ბეშყარდაშ უფიმ ჯეჯიმის სახეა.

ბზიკ მოყვითალო ფერის დიდი მწერი, ფიჭის ბუდეს იყეთებს ქვის კედელში და კრაპიტის სახურავის ქვეშ, თავს აკეთებს, რომელიც საუკეთესო თვისებებით ხასიათდება.

ბიაბურ შერცხენილი, შეურაცხყოფილი. ბიაბურ ქნაი (ბიაბურ კეპტევის, ბიაბურ იქნა, ბიაბურ ქნილ, ბიაბურ ნაქნარ) თავის შერცხენა: ხალყში ბიაბურ კეპტევის. ბიაბურ გავდაი (ბიაბურ ჰვდის, ბიაბურ ჰჩედის, ბიაბურ გაჰვდა, ბიაბურ ქნა, ბიაბურ გოუნდი, ბიაბურ ჰუქნი, ბიაბურ განაჯად, ბიაბურ ნაქნარ) ვინმეს შეურაცხყოფა, შერცხენა: მაგითავ შუულს ბიაბურ ჰუქნი.

ბიან სარეველა ბალახი, ამოდის ყანაში, ჟაგნიან-ში (ის.). მის ფესვებს

მოადულებენ და ასმევენ ტანში შანა-
კარ-ს (იხ.).

ბნბა შეძახილი ინდაურის გასადე-
ნად.

ბნბი შეძახილი ინდაურის მოსადე-
ნად: ბ ნ ბ ი, ბ ნ ბ ი!

ბიბილა იხ. ბიბია.

ბიბია ლამაზი, ზიზია (ყვავილი ან
ჩასაცმელი) ბავშვის ენაზე.

ბნბია ინდაურის ჭუცი, მოფერებით
ინდაურსაც ეძახიან: ბ ნ ბ ი ე ე გომო-
ყარ.

ბიბიქ ბიბილო. შდრ. ქიჩინჩოა.

ბიბლაკ კნინ. ინდაური, მოფერე-
ბით დაძახებისას: ბ ი ბ ლ ა კ, ბ ი ბ-
ლ ა კ!

ბიზ 1. სადგისი. 2. რკინის პატარა
ჩხირი, ლამპიდან ფითილის ზევით ამო-
სალები (შდრ. ჩუბ., მენტ. ბიზი).

ბიზიკან პატარა გარმონი.

ბიზიქალ ბიძაშვილი (ქალი): ბ ა ზ ი-
ქ ა ლ ე ე ვ არ თ.

ბიზიშულ ბიძაშვილი (ვაჟი) მამის
მხრიდან.

ბითავ მთელი, მთლიანი: ბ ი თ ა ვ
ვ ა მ ლ კ ა მ ა.

ბითამ იხ. მითამ.

ბითამდავან იხ. მითამ.

ბითამდოვან იხ. მითამ.

ბილ: ბილ მარილ სუფრის მარილი.
ბილ ფქულ წმინდად დაფქვილი ფქვი-
ლი. ბილ მიწა ფხვიერი მიწა. ბილ
ბუმბულივი ფიგურ. ძალიან რბილი.
ბილა დაფქა (ბილა ფქოვს, ბილა დაფ-
ქა, ბილა დოფქოვ, ბილა დანაფქოვ)
წისქვილში წმინდად დაფქვა. ამისათ-
ვის მარცვალი ცოტ-ცოტა უნდა ჩამო-
ვიდეს წისქვილის ყელში.

ბილიგ ცოდნა: კ ა ი ბ ი ლ ი გ ა ქ.

ბილიგიან მცოდნე, განათლებული.

ბიბილი ძალიან რბილი, რბილზე
რბილი.

ბინაა 1 თავიდან, დასაბამიდან:

ბ ი ნ ა ა ავადმყოფ იყო (იხ. ჩუბ.). 2.
ის ადგილი, სადაც ზამთრობით ცხოვ-
რობდნენ ძველად. იქ ასრულებდნენ
სამუშაოს მეტ ნაწილს.

ბიჟ 1. ეშმაკი. 2. ნაბიჭვარი, ნაბუ-
შარი, ბუში. ბიჟოვაა (ბიჟოვს, იბიჟა,
უბიჟნი, ნაბიჟ) ეშმაკობა: ჰეგ ავად
არა, იგრეე ბ ი ჟ ო ვ ს. ბიჟ-ბიჟ ეშმაკუ-
რი: ბ ი ჟ -ბ ი ჟ რ ა მ მე ე ჩ ე დ ის.

ბირაშ პირდაპირ.

ბირკაა ბირკა.

ბილ ულვაში (მრ. რ. ბილევ).

ბიშურღან ცხერის, საქონლისა და
ზოგჯერ ადამიანის ფეხის თითებს შო-
რის ქაველი და ტკივილიც, გამოწვეუ-
ლი სიცხისა და ოფლიანობის გამო.

ბიჩაი ქალბატონი, დედოფალი.

ბიჩხია დიდი ხერხი, ბირდაბირი
(შდრ. გილდაბირ.).

ბლენ ბნელი; მუქი: ბ ლ ე ნ ფ ე რ.

ბლენ წითელ მუქი ყავისფერი. ბლენ
კუკუშათ იხ. კუკუშათ.

ბოზაა ტუბილი სასმელი. ყურძნის
დაწურვისას შეინახავენ წვენს, შიგ
ყრიან თეთრ მიწას, აჩერებენ რამდე-
ნიმე დღეს და მერმე მოადულებენ. ინა-
ხება დიდხანს (შდრ. საბა, ჩუბ. ბოზა).

ბოზად ცხერის ჯიშია, მონაცრის-
ფრო-მორუნო მატყლი, დიდი ყურები
და დიდი ღუმეა აქვს.

ბოინთირ საყვავე, სახურავის ზე-
ვით, წვერის თირ-ი (იხ.). ის გამძლე და
ყველა სხვა თირზე გრძელი უნდა იყოს.
ბოინთირ გაღევაა (ბოინთირ გააქს, ბო-
ინთირ გააღა, ბოინთირ გოჭლი, ბოინ-

თირ განაღვე) ბოინთირის ატანა მალლა და სახურავის დაშენება. ამ დღეს დაპატიუებენ ნათესავეებს, მეზობლებს, რომელთაც მოაქვთ საჩუქარი. ოსტატი მას ჩამოჰკიდებს ბოინთირზე, მერმე ჩამოხსნის; ყველაფერი მისია: შაკონვე დღე ბოინთირ გააქონ, დოვზახნიაყ, რაა წოალოთა დააკიდველა?

ბოლ უხვი, ბლომად: წელს პურ ბოლი.

ბოლევეა (აბოლევს, გააბოლა, გოუბოლევე, განაბოლევ) დიდი ციებ-ციხელება, მისი გართულებული სახე. იცის დიდი ტემპერატურა და ბოდვა. მისი მარტივი სახეა „ციხელოვაი“ (იხ.).

ბოლლულ სიუხვე: ბოლლულში ვართ.

ბოლლულღოვაი იხ. ბოლლულ.

ბოლო-ბოლოა ქვემოდან: ბოლო-ბოლოთი მოა! ტანისამოსის წელს-ქვემოთა ნაწილი: წელ დაგლეჯულ, ბოლო-ბოლოა ახალი.

ბოლოკა ცახია, ტოტები მისი სათესლედ შენახული ბოლოკის ტოტებს ჰგავს, ყვითელი ყვავილი აქვს. ყანაში იცის. მას მოთიბავენ, გაახმობენ და აბრეშუმის ქიას დაუდებენ, რომ ავიდეს ზედ და პარკი მოქსოვოს (შდრ. მენტ. ბოლოკა).

ბოლოკა შამბაა. იხ. ბოლოკა.

ბონგურა იხ. ბანგურა.

ბონჯოცა იხ. ფანჯაცა.

ბოაღ საღებავი.

ბოაღჩი მღებავი.

ბორან არც ძილი და არც ღვიძილი, ძილ-ბურანი (მალალი ტემპერატურის დროს მოსდის ადამიანს): დილლამდინ ბორანში ვიყავ, ერდნა არ დამიზინნი.

ბორანი გოგრისა და ხორცისაგან შეზავებული საქმელი, ძველად აყეთებდნენ.

ბოროტ დარდი, ბრაზი. **ბოროტ მამაღა** (აღიბ.) დარდი მომაწვა; ბრაზი მომივიდა. **ბოროტ მოსულაა** (აღიბ.), **ჟავრ მოსულაა** (კაკ.). (ბოროტ მამდის, ბოროტ მამივდა, ბოროტ მამსული, ბოროტ მანასულ) გაბრაზება: ევე რამ ამბობ, ბოროტ მოოდის ინსანს.

ბორუ ვალი, სესხი მისაცემი.

ბორტო დაუშლელი, მაგარი: 1. მიწის გუნდა, ბელტი. ხენის, ბარვის დროს არ ფხვიერდება. მას თოხით დაფშვნიან ხოლმე. 2. გადატ. ყველის მაგარი გუნდა: ყალი ბორტო — ყველის კვერეული. **ბორტო** დაშლა (ბორტოს შლის, ბორტოა დაშლა, ბორტოა დაჭშლი, დანაშულ ბორტო) ბორტოს დაფშვნა, გაფხვიერება. **ბორტო** დაკუწა (ბორტოს კუწავს, ბორტოა დაკუწა, ბორტოა დოჭყუწი, ბორტოა დანაკუწ) ბრინჯის სათეს ფართობში წინა დლით წყალს მიუშვებენ, მეორე დღეს კი აჩიჩით ბორტოს აფხვიერებენ, მერმე იწყებენ წყლიანად დაფარცხვას — „აღ მალა“-ს (იხ.) აყეთებენ, წყალს შეწყვეტენ და „ყარა მალა“-ს (იხ.) ჰკრონ“ (შდრ. ყარაა დაკუწა). **ბორტო** ცხურაჟან დიდცხვირიანი ადამიანი.

ბოსტან 1. ნესვი. 2. ადგილი, სადაც ნესვი და საზამთრო თესია: ბოსტანში მივდ.

ბოსტანჩი ნესვისა და საზამთროს ნათესის ყარაული.

ბოტი-ბოტი ხან ერთ ადგილას გაჩერდება და მიაშტერდება, ხან მეორე ადგილას: ბოტი-ბოტი ნუ ეტარე!

ბოტოტ სქელი და დიდი წვინტილი (იხ. საბა, ჩუბ., მენთ.).

ბოლმად ძროხის ყელის ავადმყოფობა, იარა, ძნელად მოსარჩენია. მის ასაცილებლად ცხელი კომპრესია საჭირო. ვინმეზე გაბრაზებისას წყევლით ეუბნებიან „ბოლმად“ და გააწყვეტინებენ ხმას.

ბოლოლა ლაბაბი; ლაბაბიანი: ბოლოლა მამალ.

ბოლოლა გუგრა მწარე გოგრა, ტარი გაბერილი აქვს, მისგან წყლის ან ღოს სასმისს აკეთებენ, ხოლო მუცლისაგან — მინდორში წყლის საზიდს, ოჯახში სხვადასხვა დანიშნულების ქუჩკელს.

ბოღრიალ (ბოღრიალოვს, იბოღრიალა, ობოღრიალნი, ნაბოღრიალ) ხმამაღალი ტირილი, ღრიალით ტირილი, „ვაჟს“ ძახილით ტირილი: რა ბოღრიალოვა, რაჟსა, არ გცხნინა?

ბოშ 1. ფომფლე, მოშვებული, არამაგარი: ბოშა შაკარ; ბოშ არაყ: ბოშ ზემარ. **2.** გადატ. არამომჭირნე, მფლანგველი: ბოშ დეკაც.

ბოშაყ ხელეული.

ბოშაბ ორნამენტებიანი სპილენძის ლამბეჟი.

ბოშაყ იხ. ბოშაყ.

ბოხ გაზაფხულზე ხის ახლად აყრილი ყლორტები. როცა ამით იკვებება ძროხა, ბევრ რძეს იძლევა.

ბოხინ (ბოხინოვს, იბოხინა, უბოხინნი, ნაბოხინ) ბავშვის ტირილი. როდესაც დიდხანს არ მიაქცევს დედა ყურადღებას, ის გულამომჯდარი იწყებს ხმამაღლა ტირილს.

ბოჩხო ბოჩხა, ოთხკუთხა ნაჭერი, დააფენდნენ ძირს და ჭერ პირველ ორ

მოპირდაპირე ბოლოებს გაკვანძავდნენ, მერმე მეორეს. ამ გაკვანძილი ადგილიდან ხელს ჰკიდებენ. ძველად ჩემოდნისა და მისთანათა მაგივრობას ეწეოდა (შდრ. გომოკრულ, გემოკრულ).

ბჰვრ პაშტა-ზე (იხ.) მეტია.

ბჰყ იხ. ბოხ.

ბჰყჰყურა (ალაბ.) იხ. კორცხა.

ბჰიტ 1. ცარიელი, უგულო მარცვალი ხორბლეულისა. ასეთი მსუბუქი მარცვლები ცალკე ცვივა განიაგებისას (იხ. საბა, ჩუბ. ბერი, მენთ. ბეიტი).

ბჰიტ 2. თხელგულიანი კაკალი (შდრ. საბა, ჩუბ. ბეიტი).

ბრანქ მოწყვეტილ წაქცევის ხმა: ბრანქ წაქცევა.

ბრაცუნ (ბრაცუნოვს, იბრაცუნა, უბრაცუნნი, ნაბრაცუნ) უხეირო სირბილი. ხტუნვა-ხტუნვით პატარა ბავშვის სირბილი: რა ბრაცუნოვთა აყარზე? ლამაზა ბრაცუნოვს შენ ყმაწულ.

ბრეა ქათო, მარცვლის კანი, რაც დაცევისას და დაფქვისას გასცილდება (შდრ. საბა, ჩუბ., მენთ., კაიშ. ბრე).

ბრეკ მრუდეფეხებიანი, ვინც ფეხსაცემელს ამრუდებს (იხ. დაბრეკა).

ბრეგია იხ. ბრეგ.

ბრლანქ იხ. ბრანქ.

ბრულ ეკლის დაბურული ბარდი, ბუჩქი. **ბრულიან** ადგილი, სადაც ბერი ბრულია, — ბარდნარი.

ბუდრუგ ბუდურა, პატარა. უშნოდ გაკეთებული საცხოვრებელი: წოვდა, ერ ბუდრუგში შაზრა.

ბუდრუგანა იხ. ბუდრუგ.

ბუდრუკ იხ. ბუდრუგ.

ბუდრუკანა :ხ. ბუდრუგ.

ბუე ბუ (იხ. საბა, ჩუბ. ბუეი). ბუეი-ქელლიან გაჩეჩილთმიანი.

ბუვილ (ბუვის, იბუვლა, უბუვლნი, ნაბუვლ) ბზუილი ფუტკრისა: ფუტკარ ბუვის, ვეჩა მიაცემელი არვია; თავის ბუვილით ტკივილი.

ბუვილ-ბუვილ ბზუილით; ბუვილით; შხუილით.

ბუზან მუშტი. **ბუზნისწოჰწორაა** მუშტის ხელები, მსხვილი.

ბუზმაიან ნაოჰებიაანი: ბუზმაიან არხოლოდ.

ბუზმაა ნაოჰი. **ბუზმაა** დაგრუევამ (ბუზმაა აგრუევს, ბუზმაა დააგრუეა, ბუზმაა დოჰგრუევი, ბუზმაა დანაგრუეე) დანაოჰება.

ბუზუნტელაა ციციანთელა.

ბუთად (მრ. რ. ბუთხეე) ტოტი. ბუთხევიან ფრტ ფიჩხა ფეტვი.

ბუთჟ ბუჩქი, ბევი ერთად. ერგან ბუთჟი მომოსულ.

ბუთჟ-ბუთჟ ბუჩქ-ბუჩქად, გროვად.

ბუკია სულელი, ყუყუჩი ადამიანი: აა ბუკი!

ბულად გაყვანილი წყარო.

ბული-ბული ინდაურის მოსადენი შეძახილი.

ბულია ინდაურს ეძახიან მოფერებით: ბულია გგმააგდ.

ბუილ იხ. ბუვილ.

ბურბელაა ობობა.

ბურდოა 1. ბზუზე მსხვილი, ჯერ კიდევ დაუმტკრეველი თავთავის ქვემოთა ღეროები ერთმანეთში გადახლართული. 2. გადატ. შეთელილ თმაზე იტყვიან:

ქალიქელლაა ბურდოა ქნილ. **ბურდოაქელლიან** თავდაუეარცხნელი, თმაწაწილი.

ბურველაა იხ. ბურბელაა.

ბურზლუნ იხ. უსურვაზ.

ბურთეე (მს. რ. ბურთ) ფუნჯების ბირთვი: ქალიმბალს ბურთეეს უქეთეეეე ნადათით, ზედ ზივევსაც არიგევენყ.

ბურმაა დაგრეხილი შინდის წყნელი კონის შესაკრავად.

ბურნაა ღვინის ქინქლა (იხ. საბა).

ბურჟულაა კუნწულეებით (წყვილად რომაა) შეკრული ბლის კონა. ლამაზ ბავშვზე ამბობენ: ბალი ბურჟულაა ან ბალი მარცოლ, ჯგუფად მსხმოიარეზე — ბურჟულ-ბურჟულ ასხი.

ბურჟულ-ბურჟულ 1. ლაპა-ლუპით: ბურჟულ-ბურჟულ ცრემლეეს ჰყრიდა. 2. ლამაზ-ლამაზი: ბურჟულ-ბურჟულ ქალეე აქ.

ბურუნმაა იხ. წამნასხამ ქურქ.

ბურჩაქლულეე იხ. საწიწილოა.

ბურჯადალ გადატ. ქუჭყიანად, უშნოდ ჩაცმულზე ამბობენ: აა ბურჯადალ!

ბულაბოანუზი ჯეჯიმის სახე, ახატია მოზვრის ან ზაქის რქები.

ბუნალ 1. ბორკილი: ცხენს ბუნალ შეეყარ. 2. მიწაში ჩასობილი მრავალჩამოსაყიდებიანი ხე, მას არხთან ახლოს აკეთებენ, რომ ჩამოყიდონ გარეცხილი ქვაბები. 3. ხილის მოსაკრეფი გრძელი კიბე, მიადგამენ ტოტზე და ავლენ ზედ.

ბუნარაა ბუნარი, სახლში კედელზე დაშენებული საცეცხლე, ორნაირია: ასმა ბუნარაა და ბუნარაა. აღრე არც ერთი და არც მეორე სახლებს არ ჰქონდათ, იყო შუა ცეცხლი.

ბუნარა ფაფაყ ბოხოხი ქული, შეკერილი ბუნარული კრავის ტყავისაგან.

ბურ მოგრძო, ფართოფოთლებიანი ბალახი, ამოდის ვენახში, მის ფოთლებს

გადარგულ ჩითილს დაახერავენ, რომ მხემ არ დააქნოს.

ბჟჳრ ის. ანდუხ.

ბლასტ ძირს დაცემის ხმა: ბლასტაე წაქცევა.

ბლლარზ უცებ ფეხის წამოკვრა და დამხობა, წაქცევის ხმა: ბლლარზ წაქცევა.

ბლლარზ-ბლლურზ აქეთ-იქით ხეთქება.

ბ

გადაბირ ზოგჯერ, ხანდახან.

გააზაბრელ წყევლა: „მოსასპობი“: მაგი გააზაბრელ იყო ქურდ (ის. გაზაბრამ).

გამწყნელ (ალაბა.) გასახენდი, გასაწერთნელი.

გაარაა აბრეშუმის ჭიის საკვები ფურცლის ხე, უმყნობელი თუთა, ისხამს შავ და ჭროლა თუთას, მისი ნაყოფი ნამყენ თუთასთან შედარებით უგემურია.

გასატომელ ის. სამყოფ, გასასტომელ.

გაბასრაა (ბასრაეს, გაბასრა, გოუბასრი, განაბასრ — გაბასრულ) ძალიან გასვრა, მოთხვრა, ისე რომ ჭირდეს მისი გაშორება: არ გააბასრო სუფრაა, ბექმაზ კოვზი ჭამ.

გაბასრულ ძალიან მოსვრილი, მოთხვრილ-მოთხუპნული (შდრ. ჩუბ. გაბასრული).

გაბახტავრევაა (აბახტავრევის, გაბახტავრა, გოუბახტავრევი, განაბახტავრევი, გაბახტავრეულ) გაბედნიერება, გახარება: შუღლევი მოვდნენ, გაბახტავრდა თინათი.

ბლლარზუნ (ბლლარზუნოეს, იბლლარზუნა, უბლლარზუნნი, ნაბლლარზუნ) ხეტიალი ტყე-ღრებში.

ბლუნოვაა (ბლუნოეს, იბლუნა, უბლუნნი, ნაბლუნ) ბობლვა, ბავშვის მიერ ახლად სიარულის დაწყება; გადატ. წვალება: აბლუნა იმითავ (შდრ. კაიშ. ბლუნავს).

ბლუნუა ის. ბლუნოვაა.

გაბენჩაა (იბენჩევის, გაბენჩა, გაბენჩულ, განაბენჩ, გაბენჩულ) ცხოველის ძალზე გაძლომა, ადამიანზეც ამბობენ.

გაბენჩულ ძალზე გამძლარი.

გაბერაა (იბერვის, გაბერა, გაბერულ, განაბერ) გაბერვა; ძროხის ავადმყოფობა, მუცელი ებერება ხოლმე. ამდროს რამდენიმეჯერ მუცელზე შემოპკრავენ ქოფალაჟ-ს (ის.). გადატ. კვეხნა, ბაქიობა, გაქაჩვა საჩხუბრად.

გაბერწეულ კორცხ უნაქუქო კვერცხი, ნაადრევად რომ დადებს ქათამი (შდრ. განაბერწეუ კორცხ).

გაბოტაა (იბოტევის, გაბოტა, გაბოტილ, განაბოტ) დაყუდება უსაქმოდ ხან ერთ ადგილას, ხან მეორე ადგილას: დუქანს წინ გაბოტილ დგას (ის. ბოტი-ბოტი, შდრ. მენთ. გაბოტვა).

გაბრაღევაა (ბრაღდევის, გაბრაღდა, გაბრაღეულ, განაბრაღევი, გაბრაღეულ) გაწვალება, გარჯა, შეწუხება: მარტოკა გაბრაღეულ, რაა გააქეთეველ, ვერ იცის.

გაბრექაა (იბრიქევის, გაბრიქა, გაბრექულ, განაბრექ) გაჭიმვა, გაბზეკა;

გადატ. დიდ სიცივეში გარეთ გაყინვა, სიცივისაგან გაფშეკა: ყმაწულ კარში გაამბრიქა, შემამყონ, ფეჩთან გათბეს; გადატ. სიკვდილი (იხ. საბა, ჩუბ. ბრეჟა, მენთ. გაბრეჟვა).

გაბუზნა (ბუზნავს, გაბუზნა, გოჭბუზნი, განაბუზნ) მუშტებით ცემა: გაბუზნა, გოჭუშო.

გაბლატუნევა იხ. აბლატუნევა.

გაგაჲ მიუხვედრი, გონებაჩლუნგი, შტერი, ყბალია: გაგაჲ-გაგაჲ რამევენუ შჩედ!

გაგერშაჲ (იგერშევის, გამგერშა, გაგერშულ, განაგერშ, გაგერშულ) გაწვრთნა, მიჩვევა, ძვალ-რბილში გაჭლომა რაიმე ჩვევისა: ჰამც გინდ უთხარ, გალანზლ, ყურში არ შაადის, ჰეგ გაგერშულ დაა.

გაგერშულ შეჩვეული ერთსა დამივეს, გაწვრთნილი, გამოცდილი.

გაგლესაჲ (გლესავს, გაგლისა, გოჭგლესი, განაგლეს, გაგლესულ) თითით წაცხობა რაიმესი; გადატ. დანაშაულის სხვისთვის გადაბრალება: თუთან იპარავდა, ჩემზე გლესავდა.

გაგროშაჲ (გროშავს, გაგროშა, გოჭგროში, განაგროშ) აქეთ-იქიდან რისამე თქმა, ერთი-ორი სიტყვის თქმა დანარჩენის დაფარვა, გადაკვრით თქმა; ტყუილის თქმა: ტყუილ-მართალ გაგროშა.

გაგურგურევაჲ (გურგუროვს, გააგურგურა) ქუხილი: გაგურგურევაჲ გინი ეშინიან.

გადაგ ზაქი (შდრ. გადაქ).

გადადგამა (უღგავს, გვლოჭდგა,

გვლოჭდგამ, გადნადგამ) მიკერება თართ-ისა (იხ.): თართ გვლოჭდგა.

გადაჲ¹ გადადი.

გადაჲ² ბიჭი.

გადაქ იხ. გადაგ.

გადაწყოტულ წინასწარ დადებული ფასი; მოკლე-მოკლედ, ზომანზე დახერხილი შეშა.

გადევნევაჲ (ედევნევის, გეედევნა, გაადევნევა, განადევე) 1. ნათესავის არ დაქარგვა, მოკითხვა, მისვლა-მოსვლა: დეადაჲ ედევნევის დი შულებს; 2. (ილევნევეს, გააღევნა, გოუღევნევი, განადევნევე): დამაკება, დასამაკებლად რომ გაიყოლებს ფური კუროს: ჩონ ფურ იღევნევეს.

გადიაღევმა (ადიაღევს, გაადიადა, გოჭადიაღევი, განადიაღევ, გადიაღეულ) გაზვიადება; იხ. თავ გადიაღევამ.

გადნაჲშტეჲ 1. გადაფურთხებული. 2. გადამფურთხებელი.

გადნაშოვ ხეში წყლის ჩადგომამდე ტყეში მოჭრილი საშეშე ხეები (იხ. გვდამშამ).

გადნაწონ ვაზის, ვარდის ან ბროწეულის ტოტი მიწაში მოხრილი, ზევიდან მიწადაყრილი, ოღნავ პატარაზე ზევით ამოწეული თავით. ასე აკეთებენ, რომ ერთი ადგილიდან მეორეზე მათი ძირი დარგონ ან გაამრავლონ.

გადნახორწნ გადახვეწილი. გაქცეული.

გადნომაჲ (დნევის, გადნა, გამდნარ, განანდნომ) დნობა; გადატ. დიდი სირცხვილის გადატანა: მაგი განაქეთევე საქმეებე მე ჰდნგვ.

გადუვანევაჲ (დუვანდევს, გადუვანდა, გადუვანეულ, განადუვანევე) იხ. გასემიევაჲ.

გაზ აკაციის ეკალი; მამლის დეზი.

გაზაბრაი (ზაბრავს, გაზაბრა, გოჭ-ზაბრი, განაზაბრი) გაქიმვა, გაწელვა. (იზაბრევის, გაიზაბრა, გაზაბრულ, განაზაბრი) გადატ. სიკვდილი, აქედან წყევლა: „ყმაწულ გაგეზაბრას“. შენამ გაიზაბრევ შენამც მოკვდები, მოკვდი.

გაზალიანევა (ზალიანდე, გაზალიანდა, გაზალიანეტულ, განაზალიანე, ზალიან) 1. მიწის ძალზე განოყიერება: ნობ დანაყარ მიწამ ზალიანევი; 2. ძალის გაავება: დანამბავ ზალ ზალიანდევაყ; 3. ბოსტნის სწრაფად გაზრდა და ღეროების აყრა. მოსავალი ცუდი აქვს ასეთ ბოსტანს. მაგალითად, ხახვი არ იკეთებს ბოლქვებს, კარტოფილი არ ისხამს: კარტოპლი გაზალიანევაში გგდაპკერ! ჰირაქში წინა წელს პურ გაზალიანდევაყ, ვერ ჰთესავდენეყ.

გათალხევა (თალხდევის, გათალხდა, გათალხეტულ, განათალხევი) ძალიან რომ დამწიფდება; გაწყალება, ფაფსავით რომ განდება: ხურმა მამწივა, გათალხდა, გვლოპყარ (შდრ. გათალხიევა).

გათალხიევა (თალხდევის, გათალხდა, გათალხიეტულ, განათალხევი): ხურმა გათალხიეტულ, არ კეპტევი გელში დაქერამ (იხ. გათალხიევა).

გათიევა (ათიევის, გაათავა||გათიევა, გოჭთიევი, განათიევი) გათავება, დამთავრება: არ გაათიევი, მეც შამინახ! წელს ათიევის უშკოლს (იხ. გამთავრევა).

გათიხრა (ითიხრევის, გამთიხრა, გათიხრულ, განათიხრ, გათიხრულ) ჩასკლომა, გაძლომა: თუთან გათიხრულ, უქამი, ჩონთავ ყურში არ შადის.

გათოქა (თოქავს, გათოქა, გოჭთოქი, განათოქ) გათონნა, თონით მიწის მოთხრა, სიმინდისა თუ მისთანათა ძირში ან მთლიანად ნათეს ფართობზე სარეველა ბალახების მოსპობა მოჭრით და ზევიდან მიწის დაყრით. ამას სამჭერ საჭიროებს ბოსტანი, რომ არ იყოს შიგ სარეველა ბალახი. მერმე გინდაც ამოვიდეს, ვერაფერს დააკლებს უკვე.

გათქლქა (თქლქს, გათქლო, გოჭთქლქ, განათქოლ) გასვრა, გატუტყიანება: არ გაატქოლო ჟამევი.

გათქლქულ მოსვრილი, გასვრილი.

გათქლქლა იხ. გათქლქა.

გაკარკარევა (აკარკარევის, გააკარკარა, გოჭაკარკარევი, განაკარკარევი, გააკარკარეტულ) ძალიან სუფთად გარეცხვა: ტამსომოზს აკარკარევის, ფენავს.

გაკლევა (იკლევს, გამკლევა, გოჭკლევი, განაკლევი) გაკვლევა, საქმის ძიება, გარკვევა: შენ საქმეს მე გააკლევიარი.

გაკრა (აკრავს, გააკრა, გოჭკრავ, განაკარ) წყლის სარწყავში მიშვება რამდენიმე ადგილიდან: წყალ მენავში გამიკრავ.

გაკრენჩხა (პკრენჩხავს, გაკრინჩხა, გოჭკრენჩხი, განაკრენჩხი) მაკრატლით გაკრევა: ცხორ პკრენჩხენ.

გაკრენჩხულ გაკრევილი (შდრ. განაკრენჩხი).

გაკროვა (აკროვის, გააკრო, გოჭკროვი, განაკროვი) გაჩუმება მტირალა ბავშვისა: წამ, ყმაწულ გააკრევი (შდრ. დატყუევა).

გალაგევა (ალაგევის, გაალაგა, გოჭლაგევი, განალაგევი) სახლიდან ნივთების გატანა, გაზიდვა; გადატ. გაქურდვა:

ლამი გოჭლაგევი იაყ ბჭოტუმ რამ
(შდრ. გალაგმევამ).

გალაგმევამ ის. გალაგევამ.

გალალამ (მიილაღავს, გალალა, გო-
ულალი, განალალ) გარეკვა საქონლისა;
მანქანის, ურმის, ცხენის წყევანა, მარ-
თვა: სა მიილაღავა გარეკს? ოწო-
ში გალალა მაშინ (შდრ. გალალა,
გალლევა).

გალალადღევამ (ალალღევს, გა-
ლალღალა, გოჭლადღალღევს, განალალ-
ღალღევ) ბევრ წყალში რისამე გავლებამ
ისე, რომ წყლის დახარჯვა არ ენანებო-
დეს: გეგზე წაიღ, გაალალღალ ეყოფ.

გალღევამ (იღვეის, გაღღევამ, გაღ-
ეულ, განალღევ, გაღღეულ) ცვეთა; გადატ.
ზრუნვა გაღამეტებულად, თავს რომ
ეველებიან: ღეკაცი და კაც ერთმანეთზე
იღღევიან, რამ საქნელ, არ იციან.

გალინკევამ (ლინკღვეის, გალინკღდა,
გალინკეულ, განალინკევე, გალინკეულ)
ცხელი წვეინის, ჩაის ძალიან გაცივება:
მოთ, ფლავი წონ დახრტტუთ, გაა-
ლინკეველი (იხ. ლინკ).

გალინკეულ ძალზე გაცივებულ
(ჩაი, წვეინი, შდრ. ლინკ).

გალღალამ ის. გალალამ.

გალღღევამ (ელღღვეის, გეღღალა, გო-
ულღღი, განალღღე): ურემს ელღღევის
ჩონ ქალ. იხ. გალალამ.

გალღსამ (ღღსავს, გაღღსამ, გოჭ-
ღღსი, განალღღს) გაღღსავა; გადატ. ვინ-
მესთან წასაჩხუბებლად მომზადება.

გალურტამ (ღურტავს, გაღურტამ,
გოჭლღურტი, განალღურტი, გაღურტულ)
გასვრა, გაჭუჭყიანება, ამოსვრა: კაბამ
არ გაალღურტო, ჰემანდ ბეჭმანთან
გორც ღგახარ (შდრ. მენთ. გაღურტეა).

გალღურტულ გასვრილი, გაჭუჭყიან-
ბული (შდრ. განალღურტი).

გამაგრევამ (ამაგრევეს, გაამაგრა,
გოჭმაგრევი, განამაგრევე) შემორაგვა,
შემოლობვა: მენავი ღორთიან გამი-
მაგრევე (შდრ. შემომაგრევეამ).

გამაგრეულ შემორაგული, შემოლო-
ბილი (შდრ. განამაგრევე).

გამარღლამ ის. აღამ ქნამ.

გამართამ (მართავს, გამართა, გოჭ-
მართი, განამართ) ხელის გამართვა,
უარის არ თქმა, მიცემა: ჰახანაც წასუ-
ვარ სესხა, გოჭმართი (იხ. საბა:
გამართუა, ჩუბ., მენთ. გამართვა).

გამართეამ ის. გამართამ.

გამთავრევამ (ამთავრევეს, გაამთავ-
რა, გოჭმთავრევი, განამთავრევე) ბო-
ლომღე მიყვანა საქმისა, დამთავრება:
უმადღეს ამთავრევეს.

გამთენვემამ განთიადის, გათენების
დასაწყისი, ამას მოსღვეს გარიურაყი.

გამკრენჩხელ ვინც ცხვარს კრეკს,
ძველად მწყემსებამ არ იცოდნენ ეს ხე-
ლობა. ის, ვინც კრეკდა ცხვარს, მეა-
თედს მატყლისას თითონ ღებულობდა.
ახლა ყველა მწყემსმა იცის ცხვრის
კრეკა.

გამღვეამ (—, —, გამღვეულ, გამ-
ღვეულ) ძალზე, ძვლების გამოჩენამღე
გახღღომა: გო, რამს არ ჰჰამამ, ჰაბე გამ-
ღვეულხარა?

გამღვეულ გაძვალტყავებულ, გამ-
ხღარი.

გამნაგღღეუ გადატ. მკამელი, მუქთა-
ხორა (შდრ. განამაგღღევე).

გამნაკუთლ ვინც ხორცსა და ძვალს
აცალკეებს.

გამნაშოვ გამოღებული (ახალი ცლორტი), ამოყრილი; გამოყოფილი; გამოშვებული; გამოშვებები (წყლისა).

გამნაჟად გამოხდილი (არაყი), გაჩეხილი (ტყე); შდრ. განმაჟად.

გამწყნილი (ალიაბ.) ის. განასწავლევ.

განაბაი (ინაბევის, გაინაბა, განაბულ, განანაბ, განაბულ) განაბვა, გაჩუმება, ხმის გაკმენდა: გა ინ ა ბ, ერ რამს ნუ ზრახულოვ! (შდრ. საბა: განაბვა).

განაბვეამ (ანაბევს, გაანაბა, გოტნაბევი, განაბეულ, განანაბევ) გაჩუმება ხმამალლა მოლაპარაკისა, მტირალისა: წამ, ყმაწულ გა ა ნ ა ბ, ცოდვამს, ტირის.

განაბენჩ ის. გაბენჩულ.

განაბერწევ კორცხ ის. გაბერწეულ კორცხ.

განაბეულ გაჩუმებული (შდრ. განანაბევ).

განათჟოლ გატუჟყიანებული, გასვრილი (შდრ. მანათჟოლ).

განაკრენჩხ 1. ის. გაკრენჩხულ. 2. გამკრეპევილი.

განალინკევ ის. გალინკეულ.

განალურტ ის. გალურტულ.

განამაგრევ ის. გამაგრეულ.

განამეტევ ის. განაჩქერევ.

განანაბევ 1. ის. განაბეულ; 2. გამჩუმებული.

განარევნ წყალში ფეხით გასული; გარეული, არეული.

განარეულ ახურებული (გასათხოვარ ქალზე იტყვიან). (შდრ. მენტ. განარება).

განართხამ გასახმობად ჯოხებზე გადაკიმილი (ტყავი), მიწაზე გაფენილი

(ბალახი); გამზლართული, მიწაზე გაკრული.

განარჩევ ისეთი რაიმე (საკმელი ან წამალი), რომელიც ავადმყოფს ან მოარჩენს, ან მოკლავს.

განარწყევამ (ანარწყევს, გაანარწყვა, გოტნარწყევი, განანარწყევ) თრევით, აქეთ-იქით გადაგდება-გადმოგდებით რისამე „გაწყალება“, გაფუჟება: ფართალ გო ტ ნ ა რ წ ვ ე ვ ი მეტისა წოლით.

განარწყევამ (ანარწყევს, გაანარწყვი, გოტნარწყივი, განარწყივი, განანარწყივი) ის. განარწყევამ.

განასოლმიევ გახუნებული, გახუნებული: გა ნ ა ს ო ლ მ ი ე ვ ფარჩამ უყილი.

განასწავლევე გაწვრთნილი, გახედნილი: არ გა ნ ა ს წ ა ვ ლ ე ვ ცხენზე არ შაჟღე, ჩგმააგდეველი; გამწვრთნელი, მწვრთნელი (შდრ. გამწყნილი: ალიაბ.).

განასწევ ფორმა მიცემული (სურულწ-ზე იტყვიან): გა ნ ა ს წ ე ვ სურულწ ჟამ ქობში ჩაყარ.

განატყლემბ გატყლეთილი; ვინც ტყლეტს (ის. გატყლემბულ).

განაქანევ გათქვეფილი: გა ნ ა ქ ა ნ ე ვ ფქულს კოვზით ასხმენ, ფსაალის აქეთევენ.

განაყოლ მშობლების დაუკითხავად, უქორწილოდ გათხოვილი; გამყოლი.

განაშიევ 1. ის. გაშიეულ. 2. გამშავებელი.

განაშირ 1. ის. გაშირულ. 2. შემღებავი.

განაჩურჩ 1. ის. გაჩურჩულ. 2. ვინც ჩურჩავს.

განაჩქერევ გამეტებული; ვინც იმეტებს (იხ. განამეტევ).

განაჭერ წოლა მანწენის ქილიდან რომ ამოიღებ, მერმე (იხ. წოლა გაჭერა).

განახუნავ ბეშვი, რომელიც გაბმულად ტირის (იხ. განახუნავ).

განაქვრკლ გალობილი; ვინც ღობავს (იხ. გაქვრკლად, საბა: განქვრკული).

განაქლერჩ გახლეჩილი, რომელიც იხლიჩება: განაქლერჩ ხეზე არ გახსდღე!

განაქრუვალევ ცხელი, გაცხელებული; გამცხელებელი.

განედღევამ (ანედღევს, გაანედღა, გოჭნედღევი, განანედღევ, განედღეული) მცენარის გახარება: წელს ორ სხლი ზირ გამინედღევი; გადატ. ნათქვამის შესრულება: ჩემთავ ერთხელ არ გოუნედღევი. შენამ ნუ განედღევ წყევ. გადატ. შენამც ნუ გაიხარებ.

განმაგლეუ 1. იხ. გამნაგლეუ. 2. გამომგლეჯელი.

განმაჯად 1. იხ. გამნაჯად. 2. გამომხდელი.

გამ ადი! (ხეზე, მალა); გადი (გართ შიგნიდან).

გაუაგრევამ იხ. წაკიდევამ.

გაუდომამ (პუქდევის, გოჭქდა, გააქდომი, განაქდომ) წყლის, მარილის გასვლა ერთი მხრიდან მეორე მხარეს; გადატ. გასულელება, გაგიყება: მაგა გააქდომი, რამ ელაპარაკევი?

გაუდონამ (პუქდონავს, გოჭქდონა, გოჭქდონი, განაქდონ) ერთი მხრიდან მეორე მხარეს გაყრა (ნემსისა, დანისა და მისთ.). დაბამულ შარვალ ეცო,

ზალმა მაინც გოჭქდონა, სისხლ გემადინა.

გაუმეტამ (ემეტავს, გაემიტა, გოჭქემეტი, განაემეტი, გაემეტულ) გაქლეთა, გაწყვეტა ავადმყოფობის გამო: წუმა-წყალში ჰურჭულევ გამეტმეტნე, ერთ არ დარჩა (იხ. მენთ. გაემეტა, ემეტა).

გარამ ჰანგის სახე.

გარაქ უნდა: გარაქ წავდეს; გამოსადევი: რაბზე ვარგია, რაბზე გარაქია? (იხ. გარაქოვს).

გარაქოვს საჭიროა, ვარგა, გამოსადეგია: ჩემზე გარაქოვს.

გარევამ (პურევს, გოჭრივა, გოჭრევი, განარევ) წყალში ფეხით გასვლა (შდრ. გარევენამ, შარევენამ).

გარევენამ (პურევს, გოჭრივა, გოჭრევი, განარევენ) იხ. გარეევამ.

გარეთამ გარეთ მყოფი.

გარეთიან გარეთა მხარე.

გართხმამ (ართხამს, გაართხა, გოჭრთხამ, განართხამ, გართხმულ) საქონლის ან სხვათა ტყავის გასახმობად გადაჭიმვა ჯოხებზე (იხ. ტყავ გართხმამ); მიწაზე გაშლართვა, ხელ-ფეხ გაშლილად წაქცევა (შდრ. საბა, ჩუბ., კაიშ. გართხმა).

გარიგევამ (არიგევს, გაარიგა, გოჭრიგევი, განარიგევ, გარიგეჭულ) გაჭორვა, რაიმე საქციელის გამო დაცინვა: შენთავ გამარიგ, სხოზე ნუ იცინ! (იხ. ჩუბ. გარიგება).

გარუჟლამ (ირუჟდევის, გაარუჟლა, გარუჟლულ, განარუჟლ, გარუჟლულ) „გარუჟვა“, გვალვაში ბოსტნის ვადახმობა: წელს ჩემ ხახ გამარუჟლა.

გარუჟპიევამ (არუჟპიევს, გაარუჟპავა, გოჭრუჟპიევი, განარუჟპიევ) უზო-

მოდ, არაეკონომიურად ხარჯვა: შიკ-მელ ნუ გააართსპიევ, გუგო!

გარჩევამ (არჩევს, გაარჩივამ, გოჭრჩივი, განარჩევ) ავადმყოფის გამობრუნება ან სიკვდილი (ან აქეთ, ან იქით რომ იქნება): თავლმა გააარჩივამ, მოკლო.

გარჩეულვამ გარჩევამ, მეტ-ნაკლები ყურადღების მიქცევა: რამ დაყოფაში გარჩეულვამ ნუ ჰჩედ!

გასასტომელ (<გასასტომელ<გასაწთომელ < გასაწდომელ < გასაწდომელ) გასაწდომი, სამყოფი (იხ. გაასტომელ).

გასაქეთველ გასასუფთაებელი (ხორბალი).

გასაყრევიწველ მოსაცილებელი, წასაგლეჯი (იხ. გაყრევიწველ).

გასემივამ (სემავდევის, გასემავდამ, გასემივულ, განასემივ) გასულელება (შდრ. გაღუვანევამ).

გასიპამ (ისიპევის, გასიპამ, გასიპულ, განასიპ, გასიპულ) წყლის ან სხვა სითხის ზედაპირის გაყინვა, ყინულად ქცევა, სიბივით გახდომა: არხ გოჭსიპამი.

გასისინევამ (სისინოვს, გასისინდამ, გასისინეულ, განასისინევ) დიდი სიხარულით შეპყრობა, აღტაცება: ყმაწულსისინოვს, რამ საქნელ არ იცის.

გასკელევამ (ასკელევს, გაასკელამ, გოუსკელევი, განასკელევ) გასკელება, გამსხვილება, გასუქება; გადატ. მოხშირება (წვიმისა), გადაამეტებული ლაპარაკი: ფუშრუკ არ გაასკელო; გასკელეულ ჟის, კოლხოზში არ მუშუოვს; ნუ ასკელევი, ცოტამ ილაპარაკ!

გასოლმიევამ (სოლმავდევის, გასოლმავდამ, გასოლმიეულ, განასოლმიევ) გახუნება: ზეში არ დაპკიდო პალტომ, გაასოლმიეველი.

გასტომამ (<გასტომამ < გასდომამ < გაწვდომამ; ასტოვის, გაასტომ, გაპსტომი, განასტომ) გაწვდომამ, ყოფნამ: ერ ფურს ორ ურემ ბალახ არ ასტოვის.

გასტონამ (<გასტონამ < გასდონამ < გაწდენამ < გაწვდენამ) გაწვდენამ, მყოფინება: ერ ქობ ტოლმამ გაასტონამ ბუთუმს.

გასუნაკევამ გამსუნაკევამ.

გასურამ (ისარგის, გამსორამ, გასარულ, განასორ) კუქში თხლად გასვლამ; გადატ. შიში.

გასურგინევამ (ასარგინევს, გაასარგინამ, გოჭსარგინევი, განასარგინევ) ხილის ან რაიმე მსუქანი საქმლისაგან კუქის აშლა, წყენამ: ხიწი მკითთავ მასარგინევს; გადატ. შეშინება: ჩონ ზალმამ გაასარგინამ.

გასუსმატევამ (სუსმატდევის, გასუსმატდამ, გასუსმატეულ, განასუსმატევ) სულწასულობამ: ერ რამ დანახითავ, სუსმატდევის.

გასწავლევამ (ასწავლევს, გაასწავლელამ, გოჭსწავლევი, განასწავლევ) გახედნამ, გაწვრთნამ, სწავლებამ: ცხენი დამარი გასწავლევამ ერთ არამ (იხ. ჩუბ. გასწავლებამ).

გასხებამ (სხებავს, გასხებამ, გოუსხები, განასხებ) იხ. ასხებამ; გადატ. სუსხი, დიდი სიცივე როცა იქნება: პირსსხებავს კარში.

გასხლაპუნევამ (სხლაპუნდევის, გასხლაპუნდამ, გასხლაპუნეულ, განასხლაპუნევ) გასლიბინება, საპნიანი ან ქონი-

ანი რაიმის ხელში დაცურება, ფეხის დაცურება ტალახში, თოვლში ან ყინულზე (იხ. დასხლაპუნევა).

გასხლინევა (სხლინდევის, გასხლინდა, გასხლინეულ, განასხლინე) გახსნილება: გასხლინევაჲ პახანა?

გასხნა (სხნის, გასხნა, გოჭსხნი, განასხნენ) გასხნა.

გასხნომა (სხნდევის, გასხნდა, გასხნომა, განასხნომა) თავისით გასხნა, შესხნა: დანამბავ ღორ გასხნომა, მამულში შასულ.

გასხორტა (სხორტავს, გასხორტა, გოჭსხორტი, განასხორტ, გასხორტულ) გაროზგვა, ჯოხით ცემა: ყმაწულითავ კამგორა გასხორტა: გაპენტვა მატყლისა ჯოხით. მატყლ გასხორტა, ჩაყარა სასტულევეში.

გატანა (გატანს, გაიტანა, გოჭტანი, განატან) შიგნიდან გარეთ, დაბლიდან მალლა გაღება; კოქობანას თამაშის დროს მწკრივად დაწყობილი კაკლის, თხილის ან კვერცხის გატანა (იხ. გაღევა).

გატანეულ დედოფლის მყრონი: გატანეულ მინ იყო?

გატაფა (ტაფავს, გატაფა, გოჭტაფი, განატაფ) ძლიერად გარტყმა: ერ რამ გატაფა, აქავე წამქცევა (იხ. ჩატაფა).

გატუსულ ალზე ბეწვებამწვარი შალეული, ატრუსული; გვალვაში გამხმარი ბოსტნეული; გადატ. ქერა ადამიანი. ერ გატუსულ ქალ აქ.

გატყლაპვა (ატყლაპევს, გაატყლაპა, გოჭტყლაპევი, განატყლაპე) დარბილება, ტყლაპევით გახლომა: ცომ

გატყლაპდა, ცოტა ფქულ დააყარ, მოზილ!

გატყლემპა (ტყლემპავს, გატყლემპა, გოჭტყლემპი, განატყლემპ, გატყლემპულ) გაქეყვა: ჭუჭულ ჭუჭუქა გაატყლემპა; მაშინმა ღორი ბავალა გატყემპა (იხ. გაჭყლემპა).

გატყლემპულ იხ. განატყლემპა.

გატყრომა (ტყროვის, გატყრო, გამტყროლ, განატყრომ, გამტყროლ) გასკდომა, გახეთქვა: ტალერკ გატყრო (იხ. საბა: გატყრობა). გადატ. ბევრის ჰამა, ძალზე გაძლომა: გატყრო (იხ. ჩატყრომა).

გაჭ გავიდა; უტბადობისა და მოულოდნელობის გამოსახატავად წინ მიერთვის ზმნას „წავიდა“: გაჭ წაჭდა.

გაფანევა (აფანევს, გააფანა, გოუფანევი, განაფანე) დატბორვა, წყლის გადაშვება სარწყავში რამდენიმე ადგილიდან: წყალ მენაჯში გაფან!

გაფაფანევა (აფაფანევს, გააფაფანა, გოუფაფანევი, განაფაფანე) წყალში ან სხვა რამეში დანაყილი ნიგვზის გახსნა, ფაფასავით რომ გახდება.

გაფაშრა (იფაშრევის, გაფაშრა, გაფაშრულ, განაფაშრა) უშნოდ, მუხლებგაშლილად ჯდომა: გაფაშრულ უის ორ სკამზე.

გაფია (ფიავს, გაფივა, გოჭფივი, განაფი) გაზარული ქვეერის გაღესვა თხის ქონით.

გაფიჩხა (იფიჩხევის, გაფიჩხა, გაფიჩხულ, განაფიჩხ) გადატ. დიდ სიცივეში გაყინვა, გაშეშება: დილლით საღმომდინ ბაზარში სიცივეში გოფიჩხით (იხ. მენთ. გაფიჩხება).

გაფიწლა (აღიბაბ.) იხ. ქცევა.

გაფრანგეული გაცხარებული, განრისხებული, გაბრაზებული.

გაფშეკაი (იფშეკვის, გაფშეკა, გაფშეკულ) ძალიან გახმობა; დიდი სიცივისაგან გაყინვა, გაშეშება; გადატ. სიკვდილი.

გაფშეკულ გამხმარი სიცხესა და სიცივეში, უხეში (ქალაღი); გადატ. გამხდარი.

გაფშოტევაი (ფშოტდვის, გაფშოტდა, გაფშოტეულ, გაფშოტეულ) სიცივისაგან გულის შეწუხება, სუნთქვის შეკვრა (ასე ემართება ხოლმე საქონელს, წყალს დაასხამენ და მოსულიერდება): კამეჩ გაფშოტდა.

გაფხლენჭაი (ფხლენჭავს, გაფხლენჭა, გოუფხლენჭი, განაფხლენჭ, გაფხლენჭულ) გაფხაჭნა: ყოვილაი ომოკრაში ცოტა ფხლენჭენ (იხ. გაფხნენჭაი).

გაფხლენჭულ გაფხაჭნილი: ეკალზე გაფხლენჭულ კელიზედაითი სისხლ ჩამოდის (შდრ. გაფხნენჭულ, გაფხრენჭულ).

გაფხნენჭულ იხ. გაფხლენჭულ.

გაფხრენჭაი (ფხრენჭავს, გაფხრინჭა, გოუფხრენჭი, განაფხრენჭ, გაფხრენჭულ) იხ. გაფხლენჭაი.

გაქანევაი (აქანევს, გაქანა, გოუქანევი, განაქანევი): 1. ხელის კვრით გაქანება, ქანაობა საქანელაზე: შუამუზე უის ყმაწულ, გააქან (იხ. ჩუბ. გაქანება); 2. გათქვევა კვერცხისა, ფქვილისა წყალში ან რაიმე სითხეში: ორ კორცს გააქან, ჩაასხ (იხ. ჩაქანევაი).

გაქაქაი (ქაქავს, გაქაქა, გოუქაქი, განაქაქ, გაქაქულ) გაქაქეა: ქათამი წიხ გაქაქა.

გაქეთევაი (აქეთევს, გააქეთა, გოუქეთევი, განაქეთევი) გაკეთება, დამზადება, გასუფთავება საფქვათი მარცვლეულისა (იხ. საფქოვ გაქეთევაი).

გაქლრფაი (ქლრფავს, გაქლრფა, გოუქლრფი, განაქლრფ, გაქლრფულ) ცხელი წყლის დასხმა და ბეწვის, კანის გაცლა, გაძრობა: ლორ გაქლრფეს.

გალადრაი (ლადრავს, გალადრა, გოუღადრი, განაღადრ, გაღადრულ) ძნელად სავალის გაკაფვა, გაკვლევა; ძნელი საქმიდან თავის დაღწევა: ერ ქეფა ადგილში თიბავდა, ზლივ გალადრა; ემგე საქმეითი უმ გალადრ დაა შენ არ გაგიჭირდევ ერ რამ.

გალაღა (ილაღავს, გალაღა, გოუღაღი, გალაღულ) გაღეღვა: საყრლობ გოუღაღი ეტარევის (იხ. მენთ. გაღეღვა, შდრ. კიშ. გაილაღება).

გალაღულ გულგაღეღილი, საყვლო-გახსნილი: გაღაღულ ეტარევის (შდრ. გაღეღულ).

გაღევაი (გაღვს, გაღვა, გოუღვი, გაღაღევი) გაღება.

გაღეღულ იხ. გალაღულ.

გაყინტრაი (ყინტრავს, გაყინტრა, გოუყინტრი, განაყინტრ) ერთბაშად ბევრის დახოცვა; ერთი მოსმით გადაკაფვა; სწრაფად ქსოვა.

გაყოლაი (ჰყოვის, გაჰყო, გაჰყოლი, განაყოლი) გაყოლა; მშობლების დაუკითხავად, უქორწილოდ გათხოვება.

გაყონაი (გაჰყონს, გაჰყონა, გოუჰყონი, განაჰყონ) იხ. გაყუნაი.

გაყოფაი (ჰყოფავს, გაყოფა, გოუყოფი, განაყოფ) საქმლის განაწილება: დედა, მამა, გაყოფ ფლავ!

გაყრაი (ჰყრის, გაყრა, გოუყრი, განაყარ) გარეკვა, გაღენა საქონლისა.

გაყრევინევა (აყრევინევეს, გააყრევინა, გოყრევინევი, განაყრევინევე) რისამე მოტყუებით წართმევა, წაცანცვლა.

გაყუნა (გაყუნს, გამყუნა, გოყუნნი, განაყუნ) გაყვნა გარეთ და ზევით; მოცილება. ლაქისა ან ქუჭყისა; მოხსნა და განთავისუფლება სამსახურიდან (შდრ. გაყონა).

გაყუნწუზევა (ყუნწუზღევის, გაყუნწუზღა, გაყუნწუზღულ, განაყუნწუზღევე) ჭიუტად დგომა, ყოყონობა, მედიდურობა: ჰაბე გაყუნწუზღეუხარ დგახარა, გო, მოა ექ (იხ. მენტ. გაყვინიზება, შდრ. საბა: გაყვინიზება).

გაშიევა (აშიევეს, გააშიევა, გოჭშიევი, განაშიევე, გაშიეულ) გაშიეება, შავად შეღებვა; შავად რომ მოჩანს შორიდან.

გაშიეულ გაშიეებული (შდრ. განაშიევე).

გაშირა (შირავეს, გაშირა, გოჭშირა, განაშირა, გაშირულ) შეღებვა, შეთეთრება კედლებისა.

გაშირიშიანევა (ნაწარმოებია სიტყვისაგან „შირიშ“, აშირიშიანევეს, გააშირიშიანა, გოჭშირიშიანევი, განაშირიშიანევე, გაშირიშიანეულ) ხილეულის ტკბილში ამოვლება.

გაშირულ შეღებილი, შეთეთრებული: ახალ გაშირულ სახლევ აქოყ (შდრ. განაშირა).

გაშმა (უშოვეს, გოჭშო, გოჭშომ, განაშომ, გაშმულ) გაშვება, ნების დართვა; შტოს, ბარდის გაშვება, ამოყრა: ვაზმა ჰკალ გოჭშო; გაშვება, გაგდება ცოლისა (იხ. საბა, ჩუბ. გაშვება).

გაშორსევა (აშორსევეს, გააშორსა, გოჭშორსევი, განაშორსევე, გაშორსე-

ულ) დაშორება, მანძილის გაზრდა: ჩონ გზამ გაშორსდა.

გაშორშორევა (აშორშორევეს, გააშორშორა, გოჭშორშორევი, განაშორშორევე, გაშორშორეულ) დანთებული ცეცხლის ჩაქრობა, აღმოკიდებული შეშების ერთმანეთისაგან დაშორება: ცეცხლ გააშორშორ!

გაჩაღჩაღა (ჩაღჩაღავს, გაჩაღჩაღა, გოჭჩაღჩაღი, გაჩაღჩაღულ) გალობვა ჩაღჩაღებით (იხ.) ყვავილის ბაღისა ეზოში, რომ შიგ არ შევიდეს საქონელი და არ გააფუქოს: ვარდევ ისიან გაჩაღჩაღ, ზროხამ არ გადავდეს; გადატ. წინ ხელებგაშლილად გადადგომა ან კარებში გაჩხირვა და გასავლეღის არ მიცემა: ნუ გაჩაღჩაღულხარ! (შდრ. გაჭერკლა).

გაჩაღჩაღულ შემორაგული ჩაღჩაღებით (იხ.), თლილი ხეებით, რომსლებიც გაყრილია მიწაში ჩასობილ ბოძებში.

გაჩიევა (აჩიევეს, გააჩიევა, გოჭჩიევი, განაჩიევე) საიდუმლოს გამხელა, თქმა, მიტანა: შტოფ გაჭეჩა არ გააჩიევა ადასავ, — თქო გულიმ (იხ. მენტ. გაჩეევა).

გაჩურჩა (ჩურჩავეს, გაჩურჩა, გოჭჩურჩი, განაჩურჩ, გაჩურჩულ) თხილის, სიმინდის გარჩევა, ქლიავის გაპობა და კურკის გამოვლება.

გაჩურჩულ გარჩეული თხილი, სიმინდი, კურკაგამოცილი ქლიავი (შდრ. განაჩურჩ).

გაჩქერევა (იჩქერევეს, გააჩქერა, გოჭჩქერნი, განაჩქერევე, გაჩქერეულ) გამეტება, შეღევე: მაგიბე ვერ ვიჩქერე ჩემ ქალს.

გაჩხუტაი (ჩხუტავს, გაჩხუტა, გოჭ-ჩხუტი, განაჩხუტ, გაჩხუტულ) სარის ან ჟაგის (იხ.) წაწვეტება, წათლა, წვერის გაკეთება წალდით (მრავალზე იტყვიან: რაჩხუტაი); გადატ. ძალზე გახდომა: რამის არ ჰქვამს, გაჩხუტულ თუ დანახს.

გაჩხუტულ 1. წვერწათლილი, გოჭვიტიანიებული; 2. გადატ. გამხდარი.

გაცრაი (ცრის, გაცრა, გოჭტრი, განაცერ, გაცრილ) ჰიის მიერ ფიცრის ღრღნა (ფქვილივით ნახერხი ცვივა); თავგის მიერ ხახვის, თხილ-კაკლის ღრღნა, გათავება.

გაცრუევაი (აცრუევეს, გააცრუევა, გოჭტრუევი, განაცრუევე) ბავშვის განებივრება, გამეტრირება: ნუ აცრუევე ყმაწულს (შდრ. ჩუბ. გაცრუეება).

გაცურცნაი (ცურცნავს, გაცურცნა, გოჭტურცნი, განაცურცნ, გაცურცნულ) გაძარცვა: გზაზე ცურცნიან, უშენ.

გაცქნაი (ცქნუს, გაცქნო, გოჭტქნუ, განაცქონ, ნაცქონ || ნაფტქონ) გაფტქენა: ვაშლს ნუ ჰცქნუ (შდრ. გაცქნაი).

გაცქნაი იხ. გაცქნაი.

გაცხამ გაგაქრობ, დაგანარცხებ მიწაზე ან ხეზე (იხ. გაცხამა).

გაცხივია (აცხიევეს, გააცხიევა, გოჭციხიევი, განაცხიევე, გაცხიეულ) გაცხაეება, პურის ხოვ-ის (იხ.) ნიჩაბზე აღება და ცერად ზევითკენ ასროლა. ამით მარცვალი საბოლოოდ ბზეს გამოეყოფა: პური ხოვს ნიჩფი აცხიევენ, ბარინეი ცოცხი ვუსმენ ჩერხ.

გაცხამა (აცხამს, გააცხა, გოჭტხამ, განაცხამ) 1. დანარცხება, მიწაზე გაკ-

ვრა: ეგე დაახეთქა მიწაზე ყმაწულ, გეცხა; 2. (ეცხმევის, გეცხა, გაცხმე, განაცხამ) წაცხობა: თაფლ გაცხმე კაბაზე.

გაწაფაი (წაფავს, გაწაფა, გოჭწაფი, განაწაფ, გაწაფულ) გაჭიმვა, გაწევა (იხ. დაწაფა).

გაწლაი (იწლუს, გაიწლა, გოჭწლუ, განაწლ) გამართვა, გაშლა ხელ-ფეხისა: ფეყევე გაიწლო, გეწევე (იხ. საბა: გაწედა).

გაწინკაი (წინკავს, გაწინკა, გოჭწინკი, გაწინკულ) დატყუება ყიღვა-გაყიღვისას; კოჭობანას თამაშის დროს სათამაშოს მთლიანად წართმევა: გაწინკე, ბითუმ კორცს გამაართოს (შდრ. წინტუა, იხ. გაწუნტაი).

გაწკეპაი (—, გაწკეპა, გოჭწკეპი, განაწკეპ) სწრაფად, უშალ მისვლა, გაკურცხლვა: ერ წუთში ბაზარში გაწკეპა (შდრ. მენთ. გაწკეპა).

გაწოლინევაი (აწოლინევეს, გაწოლინა, გოჭწოლინევი, განაწოლინევე) გაზმორება: კლასში გაწოლინევაი არ იქნევე.

გაწუნტაი (წუნტავს, გაწუნტა, გოჭწუნტი, განაწუნტი, გაწუნტულ) იხ. გაწინკაი, წინტუაი.

გაწუნტულ წაგებული კოჭობანას ან სხვა თამაშის დროს.

გაწურულ გადატ. ძალიან გამხდარი.

გაწლაი იხ. გაწლაი.

გაჭინტულ ზეთგამოხდილი ნიგოზი. **გაჭყლემპაი** (ჭყლემპავს, გაჭყლიმპულ, გოჭჭყლემპი, განაჭყლემპ, გაჭყლემპულ) შდრ. გატყლემპაი.

გახამევაი (ხამდევის, გახამდა, გახამეულ, განახამევე) უცხოობა, გადაჩევევა,

დავიწყება საქმისა: კამმერ სხოსთან ხ ა მ ო ვ ს, არ უშოვს მათწოლლა. გა ხ ა მ ე უ ე ა რ ც ო მ ს ვ ე ლ ა რ ჰ ზ ო ლ ა ვ.

გახართამ (ხართავს, გახართა, გოუხართი, განახართ) ქვევრის ან სხვა ქუარქლის ხეხვა ხართთ (იხ): ქვევრს ხართთ ხ ა რ ტ ა ვ ს.

გახევა (ჰხევს, გახევა, გოუხევი, განახევი, გახუთლ). 1. გახევა ქალაღღის ან ქსოვიღღისა (იხ. ჩახევა); 2. (ახევს, გაახევა, გოუხევი, განახევი) ჟოხის მაღრაღ ჩართქმა: უოხ გა ა ა ხ ი ვ ა ზ ა ლ ს, ზ ა ლ ლ დაქავღღა.

გახიზა (ხიზავს, გახიზა, გოუხიზი, განახიზ, გახიზულ) გაბზარულ ქვევრს გარეცხვის შემდეგ წაუსვამენ შეუძნევეღღად ფიღღ-ს (იხ.): ქვევრში ჩასულ ხ ი ზ ა ვ ს (იხ. ჩუბ. ხიზვა).

გახუანევა (ხუანდევის, გახუანღღა, გახუანეულ, განახუანევი, გახუანეულ) ბავშვის განუწყვეტელი, ხმაღღალა ტიღღრიღღი: ყმაწულ ტიღღრის, ტიღღრის, ახღღა ხ უ ა ნ დ ე ვ ი ს ყ; როღღა საუბარში რაღღიმე საქმეზე ხმაღღალღღა და გაცხარებთ ლაბარაკობენ, მაშინ იტყვიღღან „რა გახუანეულ ხ ა რ ა, რაღღსა“.

გახგმა (ახგმს, გაახგ, გოუხგომ, განახგომ, გახგმულ) პიღღრის გაღღება: მერცხღღლი ბავღღალღღა ყბას ა ხ ო მ ს, დეღღად შიგულღღოს.

გაქერღღლა 1. (ქერღღლავს, გაქერღღლა, გოუქერღღლი, განაქერღღლ, გაქერღღლულ) ქერღღლების (იხ.) გაყრა ბოღღებში და შეღღმორაგვა (იხ. გაჩაღღჩაღღა); 2. (იქერღღლევის, გაქერღღლა, გაქერღღლულ, განაქერღღლ, გაქერღღლულ) წინ გაღღადგოღღმა და არ გატარება გასასღღღელღღში: კარეღღში ნუ გაქერღღლულ ხ ა რ, დგახარ, გოღღმოღღ! (იხ. გაჩაღღჩაღღა).

გაქერღღლულ გაღღობიღღი ქერღღლეღღვით (იხ.): გაქერღღლულ აღღლით გოღღმობრო ტანაღღ; გაჩიღღრული.

გაქეჩა (ქეჩავს, გაქეჩა, გოუქეჩი, განაქეჩ, გაქეჩულ) გატეხა ქურღღლისა, სუფრაზე პურისა (იხ. საბა: გაქეჩა).

გაქირევა (ექირევის, გეექირა, გაპქირევი, განაქირევი) გახიღღვა, გაჩიღღრევა: ზოღღლ გაპქირევი ყელში (იხ. ჩუბ. გახიღღრევა).

გაქირეულ გახიღღრული, გახიღღღული, გაჩიღღრული.

გაქოღღა (იქოღღევის, გააქოღღა, გაქოღღი, განაქოღღ) წათრევა, წასღღლა: დროზე გააქოღღ! (შღღრ. ჩუბ. გაქოღღა).

გაპ ხან, ხანღღახან, ზოგჯერ: გაპ საბეღღივი, გაპ გოღღორივი, კეპტევიან ყორყოტეღღ (შღღრ. გაპ-გაპ).

გაპაღღნე გაღღატ. გრცხვენოღღღს.

გაპარაღღ იხ. გაარაღღ.

გაპ-გაპ იხ. გაპ.

გაპღღაბიღღ ზოგჯერ, იშეღღათაღღ.

გაპქირ ქერბი, თავის ნათქეღღმა (შღღრ. მენთ. გაქირი).

გაპრაღღ იხ. გაარაღღ.

გაპრი ბაყაყ მწეღღანე, ბრტყელი ბაყაყი, მოღღაბეზრებელი ყიყინი იღღის.

გაპრი სოკოღღ იგივეღღა, რაღღ გააარღღ ს ო კ ო ლ.

გეგეწაფას გაღღატ. წყეღღ. მოგიღღვეღღღს.

გეშეღღკ ცოხნა: ცხორ გეღღე ო ა კ შ ი კურკას ჰყრის.

გეზანღღუღ უზანღღი; ვაზის ფოთღღის აეღღმყოფოღღა: ფოთოღღს ზურღღზე ნაყეღღვიღღარიღღით გაუთეღღრღღება, ნაოქღღღება, ზეღღდ ეყრება თეღღრი მტეღღერი. ასეთი

ავადმყოფობა იცის ხილის ფოთლებ-
მაც. თხილის ფოთლებზე ტკბილი, თავ-
ლივით სითხეა წაცხებული, ზედ მო-
თერთო ან მომწვანო ფერის წვრილი
მწერი ახვევია. არის თქმა, რომ ასეთ
წელიწადს ბევრი თავლი იქნებაო.
ატამს, ქლიავს ასეთ ღროს ფოთლები
სცივია (შდრ. გიზანგუა).

გეთაა როცა ქორწილი დამთავრდე-
ბა და ხალხი შინ წასვლას დაიწყებს, ან
როცა პატარძალი გამოყავთ გარეთ, იტ-
ყვიან: გ ე თ ა დ ლოჭარით, ხალხ წავ-
დეს დაა.

გელშოვი ულაც წინა უღელში შებ-
მული საქონელი, რომელიც ხენის ღროს
გუთანს მოაბრუნებს ხოლმე. უკან მათ
მომდევნოები მიჰყვებიან.

გემოი დაგუბებული, დამდგარი წყა-
ლი: ოზში ერ გ ე მ ი დგას.

გემრამ ფარეხი, ცხვრის საზამთრო
სადგომი: იესო ქრისტეა ცხრუ გ ე მ-
რ ა შ ი დაბადეულავ (შდრ. მენთ. გემ-
რა).

გენაჩი ტკიპი, რომელიც ტკიპების
სისხლითაა გაბერილი. 7 ტკიპს ერთად
ათავსებენ ლერწაშში, ისინი რიგრიგო-
ბით ჭამენ ერთიმეორეს, სულ ბოლოს
კი რჩება ერთი, რომელსაც კრავის და-
ბადებისთანავე პირში გაჭყლენილს აყ-
ლაპებენ. თითქოს, იმ ფარაში, სადაც ეს
კრავია, ტკიპი აღარ ეყოლებათ. ასეთი
კრავი ჰამგალა (იხ.) ფარაში მიჰყავთ,
რომ მათ ცხვარსაც გასცივდეს ტკიპი.

გენგ თავისუფალი, მოშვებული
(ტანსაცმელი) შდრ. აღლალ.

გენგ ილქინდი დღის ერთი მონაკ-
ვეთი 3 საათის შემდეგ 5 საათამდე.

გენგიზ საზამთრო საძოვრის ბალა-
ხი.

გეჟი ყბაა გეჯაში ფუტკრის შესას-
ვლელი კარი; ღიად დატოვებული ხვრე-
ლი.

გზაა: გზი განავარ მგზავრი, გზაზე
მიმავალი; გზაა ასწროვია (გზას უსწ-
როვს, გზაა ოქსწრო, გზაა ოქსწრუ,
გზაა ანასწროვ) გზის შეკვრა.

გზელ გრძელი (შდრ. ზგელ). გზელ
პურ შოთი პური; გზელ კავდუა იხ.
კავდუა; გზელ კუნუ გრძელი სკამი, ზედ
იტევს რამდენიმე კაცს (იხ. კუნუ);
გზელ ჩენჩაა (იხ. სანთელაა).

გიზანგუა იხ. გეზანგუა.

გილან პატარა ნესვის ჯიშია, მოგრ-
ძო ფორმისა.

გილდაბირ იხ. ბიჩხია.

გიმგაა ტოლ-ამხანაგების თავშესა-
ყარი სალამოობით: გ ი მ გ ა ზ ე დეკა-
ცევე ლაპარაკოდნენ, ჩონ ბრიგადირს
გაპყუნენავ.

გირავ მძიმე ავადმყოფობის ღროს
დათქვამენ, რომ ოლონდ მორჩეს, მის
სახელზე დაკლავენ საკლავს და ერთი
საერთო ჭურჭლით ყველას დაურიგე-
ბენ გაკეთებულ საჭმელს. ეს ჭურჭელი
ინახება, არ ხმარობენ მანამ, სანამ არ
შეასრულებენ დანაპირებს. ეს ჯამი
რაფ-ზე (იხ.) ინახება ხოლმე.

გირვანჯაა 1. საწონი = 400 გრ.
ანუ 1,5 ისტილი-ი (იხ.); 2. ვაშლის ჯი-
შია, თეთრი ფერისა, იწონის 400 გრ.,
ვერ ძლებს დიდხანს.

გირჟანაა მიწის დასატკეპნი. ბანიან
სახლზე მუდმივად დევს. ნაწვიმარზე ან
თოვლის გაღნობისას ტკეპნიან. ასეთივე
დანიშნულებისაა დარქი-ი (იხ.).

გირც ნახევარმთვარის ფორმის ხინ-
კალი. მის გულს სხვადასხვანაირად ამ-
ზადებენ. არის: გორცი გირც, ხარ-

ხუში გირც, სუზში გირც, ჟინჭრი გირც, ყბლი გირც, ჭრელ გირც. გირც შახევა მრგვლად ათხელებენ ცომს, ხელის გულის ტოლა ფოთლებს იჭერენ მარცხენა ხელში, მარჯვენა ხელით ერთ ჩაის კოვსს შემზადებულ გულს დააყრიან, ორად გაკეცავენ და ნაპირებს შემოუჭერენ თითებით. (გირც ხეც, გირც შახევა, გირც შოუხევი, შანახევი გირც): გირც შახიე დევიწვი, კედე ააღულ წყალ, ჩაყარ შიგ, მოხარშ. გირც წახევა (გირც ხეც, გირც წახივა, გირც წოუხევი, წანახევი გირც). გირც დაჭრეველევა გირცის ნაპირების კბილანებად ჩაქდევება, შეგრებვა.

გიშოლას გიშველოს! მიაძახებენ მას, ვინც წასასვლელად ემზადება და „ნახვამდისო“ იტყვის.

გლინჟა (გლინავს, იგლინა, უგლინნი, ნაგლინ) ბზინვა, პრიალი, ეღვარება: კორთეში მაგი ჟამევი გლინავს (შდრ. საბა, ჩუბ. გლინვა).

გლუჯ გლუევი, სრიალა და სწორი ზედაპირი.

გოგია ხშიადი, მწყემსების მიერ ცეცხლის გულში ჩადგმულ სიპ ქვაზე, ქარ ტაშზე (იხ) გამომცხვარი სიმინდის მრგვალი პური. მას წყალშიც ხარშავენ. ცომს ხელის გულზე აბრტყელებენ და ყრიან მდულარე წყალში და ხარშავენ (შდრ. გოგუა).

გოგინცაცა გოგონას მოფერების დროს ეუბნებიან (შდრ. გონგოცა).

გოგუა იხ. გოგია.

გოგჰამიან ჭეჭიმის ან წინდის სახე (შდრ. გოგჰამიან).

გოგჰამიან იხ. გოგჰამიან.

გოდნაი სხეულის ნაწილი, საჯლო-მი: ნემს გოდნაში დაჰკრა.

გოდნიქაქიაი ასკილი (შდრ. ესკილ). გოჟაან იხ. ჟანგო.

გოჯამაი პირამდე ავსებული ტომარა.

გოლ: გოლი სკოა გველის სოკო, შხამიანია, მოშაო ფერისა. გოლი ჟუტ გაზაფხულზე ბალახებზე იცის ფურთხივით.

გომოგევა 1. (აგეც, გემაგა, გომოჟგი, გამნაგევი) გადანართული ძაფის გამოშლა, მისი ბოლოს პოვნა და ამოხვევა; არეული საქმის დაწყობა, გამორკვევა (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. გამოგება); 2. (იგეც, გემაგა, გომოჟგი, გამნაგევი) გამოკეთება, გამოჯანმრთელება; მთვრალის გამოფხიზლება: ეხლა ცოტა გომოჟგი, შინ ეტარების.

გომოდგომა (ჰუდგევის, გომოჟდგა, გომოდგომი, გამნადგომ) გამოკიდება, სირბილით გაკიდება, დევნა: უქანი გომოჟდგენე, ვერ დამჭირეს (შდრ. გომოჯდომამ).

გომოდენა (ადენავს, გამაადინა, გომოჟდენი, გამნადენ) გაღატ. ანაზღაურებიანება: მაშინს თავი ფას გეგმაადინა.

გომოკრა იხ. ბოხჩო: ერ გომოკრა ყიზილ აქ ქელში (შდრ. გომოკრულ, გემოკუნზულ).

გომოკრულ იხ. გომოკრა.

გომოკუნზა (ჰკუნზავს, გომოკუნზა, გომოჟკუნზი, გომოკუნზულ, გამნაკუნზ) გამოვასკვა: გემოკუნზ არ დაარღივას (იხ. დაკუნზა).

გომომსნა (—, გემამსნა, გემომსნილ, —) ცხელი წყლით ან კიდევ ჰაჰის ჩაყრით ქვევრისა და სხვა თიხის ჰურჰლის გამორეცხვა, სუნის მოშორება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, რასაც

ჩაასხამენ შიგ, გემოს მისცემს ან გააფუქვებს: ქვერს სიბ მოჰყად, დაავდ, გე მამა მისას (იხ. მენტ. გამომსნა).

გომონაღრამ (ნალარ ჰყრის, გომონაღრა,—) ხამი მიწის პირველ წელს წრიულად მოხვნა, რომლის დროსაც შუაზე ნალარ-ი (იხ.) მიიღება. მას მეორე წელიწადს „ანაზურგლევენ“ (იხ. ნაზურგალ შაკრამ).

გომოსახამ (—, გამამსახა, გომოსახულ, განსახა, გომოსახულ) გადატ. გახდომა, გაძვალტყავება: შახხედ, რას მინგავა, ეაზან გომოსახულ (შდრ. საბა, ჩუბ. გამოსახვა).

გომოტანეულ პატარძლის მაყრონი, რომელიც ქალს გათხოვებისას უკან გაძყება ვაჟის სახლამდე.

გომოწყება 1. (წყება, გომოწყი-ბა, გომოწყეპი, გამწყეპ, გგომოწყე-პულ) პირგაცვეთილი სათიბელი ან შეშის საჭრელი იარაღის პირის გამოკვერვა: ნამგალს გომოწყეპაა უნდა, არ ჰქრის (იხ. მენტ. გამოწყეპვა); 2. სწრაფად, ელვის სისწრაფით მიღწევა: ერ წუთში გომოწყიპა (შდრ. გგმოწყეპა).

გომოხრტამ იხ. გგმოხრტამ.

გომოქლად ტყის გაჩეხა, გასუფთავება, სახნავად გამზადება (იხ. ახლო გომოქლად; წიკოა გომოქლად).

გომოქლომა (ჰუტდემის, გომოუქლა, გომოქლომი, გამწაქლომ) უკან გამოდგომა, გაკიდება: ქათამს ზალღ გომო-უქლა, ვერ დეწევა. ზალღს ნადირი სისხლს აქმევენ, ნადირიბე გომო-უქლა დეწეწევისავე (იხ. გომოდგო-მა, გგმოქლომა).

გომგოლა მრგვალი და მოკლე მოჭრილი ხე, დაახლოებით მეტრნახევარი სიგრძისა, რომელსაც ქვეშ დაუდებენ

ერთი ადგილიდან მეორეზე ძნელად გადასატან ნივთს გასაგორებლად: ნავ გომგოლათი გგმაგორით (შდრ. მენტ. გონგოლა).

გომგოცა იხ. გოგნიცაცა.

გომ „გოგო“ შემოკლებით, სახელობითი ბრუნვის ფორმა: უთხარ, გომ მოვდეს.

გორ¹ გვარი.

გორ² ჯანდაბა, საიქიო: გორში წაა!

გორბაგორ წყევლის დროს ამბობენ: „გორბაგორ იქნეს“ — ამოუწყედეს, საიქიოში წავიდეს მისი ყველა.

გორხანა საიქიო სამყოფელი: გორხანაში წაა!

გორღრვში გადგომა (გორღრვში ჰუდგევის, გორღრვში გოჭდგა, გორღრვში გაადგომი, გორღრვში განადგომ) გადაკიდება, არ მოშვება: გორღრვში გამიდგა.

გორც (<გვერტს<გვერდს) გვერდით, გვერდზე, ახლოს, იხ. ახლე.

გორცა ახლო მყოფი ადგილი.

გრანცა დიდი, ტლანქი ადამიანი: აა გრანცა!

გრიკა თეთრ- და შავნარევი, კრელი ქათამი, ასეთი ჩითიც არის.

გრილო ჩრდილი: გრილოში დაჟით; გადატ. მფარველომა: მაზლი გრილოში ყმაწულეე დაზარდა (იხ. მენტ. გრილო); **გრილო** მოსულაა მზე როცა გადაიხრება, შვის ჩასვლა რომ დაიწყება: გრილოა მოსულა?

გრიჩ რჩოლა ბავშვის ენაზე: არ წახუნდე ყოჩთან, გრიჩ საქნელი.

გრჩმწლა იხ. დანაგრომ.

გროშ მსხვილი მარლი, მსხვილად დაფქვილი ფქვილი (იხ. საბა: გროში).

გროშ მარილ მსხვილი მარილი, კერძში ჩასაყრელი. გროშ ფქულ დაღერლილივით, მსხვილად დაფქვილი ფქვილი. გროშა მსხვილად: გროშა დაფქამ (გროშა ჰფქოვს, გროშა დაფქა, გროშა დოფქოვ, გროშა დანაფქოვ, გროშა დაფქულ) მსხვილად დაფქვა: ჩემ პურ გროშა დაფქულ, ვარგ არა.

გუბ გუბე, ორმოში დამდგარი წყალი; მინდორში ღორის საბანაო ორმო, რომელშიც წვიმის წყალია დაგუბებული, ორმოს აკეთებს თვითონ: ღორ გუბზე მოკლა; გუბად ჭვუფ-ჭვუფად ჩათესილი კიტრი, გოგრა, პანიღორი, რომელსაც თექშავ ან თექშოვსაც უწოდებენ.

გუგო მიმართვის ფორმა ქალებისადმი: გუგო, ექ მოა! რძალი მულსაც ასე ეძახის: გუგოა შინ არა.

გუგრა ბალ ბალის ჭიში, მსხვილი, მოყვითალო-მოთეთრო ფერისა.

გუგრაა გოგრა; სამარილე. გუგრი გირც მოხარშავენ გოგრას, შეაზავებენ მწვანილით, ხახვით, მარილითა და წიწკით. ამას გულად ჩაუღებენ გირცს (იხ.). გუგრი ქათამ მოხარშულ და საწელებით შეკაზმული გოგრიგულიანი ქადა, აცხობენ ტაფაზე. გუგრიან ფლავ ფლავი, რომელშიც არეულია გოგრა. ძალიან გემრიელი და რბილია. გუგრიმზივ მცენარეა, ისხამს მოცისფრო მძივებივით ნაყოფს. მას შუაში აქვს ღერძივით წერილი ღერო, რომელსაც ქალები ძაფზე ასხმულს ყელზე ჩამოიკიდებენ ხორმე სამკაულად. მარილი გუგრაა, სამარილე გუგრაა: გოგრისაგან გაკეთებული სამარილე სახლში სახმარად. ის „მარილი კაწაჲს (იხ.) მერმეა ხმარებაში შემოსული: „მარილი გუგ-

რას ბოლოლა გუგრაადთი აქეთევდენყა“ (შდრ. კირცხი გუგრაად).

გუთან გუთან. ძველი გუთანის ხის ნაწილებისაგან შედგებოდა. რკინისა იყო ბარ-ი (იხ.) და საკვეთი, ანუ ემალ-ი. მასალად ხმარობდნენ იმავეს, რასაც ჰაჩინისთვის (იხ.): ხი გუთან. გუთან შაქერქევამ, გუთან აკინჯამ (ალ.) გუთანის ნაწილების შეწყობა-აწყობა: აპტაყევს თლიდნენ, სატეხით კრატდნენ, კიდე გუთანს აქერქევდნენ (იხ. შაქერქევამ). გუთან ნაქერ იხ. გუთნი დედა. გუთანის აკინჯა იხ. გუთან შაქერქევამ. გუთან შამბაა გუთანში საქონლის შებმა, სახნავედ გუთნის გამართვა (იხ. შამბაა): ლამეველა გუთან შოვამბობით. გუთან შამბა-მოკნამ გუთნის გამართვა და ხვნის დაწყება. გუთან გაღევამ გუთნის მოწყობილობის ურმით სახნავეზე გატანა. ჩვეულებრივ სამი წყვილი ულაყის მოწყობილობას ეზიდებოდნენ. გუთან გატანამ იხ. გუთან გაღევამ. გუთნი დედაა გუთნის დედა.

გულ: გულბებერაა მშმიშარა. იხ. ბებერაა. გულ დაჭერაა (—, გულ დაჰქერი, გულ დანაქერი) გაცივების შედეგად სუნთქვის შეკვრა, ხველება და სურდო: გულ დაჰქერი, ბექმაზი და ქონ დააღევნ (შდრ. გულყევამ, დაჭერაა). გულ გომოსულაა (გულ გომოდის, გულ გომოჭდა, გულ გომოჰსული,—) შიშისა თუ სიხარულის ნიადაგზე გულის ჩქარი ცემა. გულ გაქანევამ (გულ ქანდევის, გულ გაქანდა, გულ გაქანევი, გულ განაქანევი): გადატ. გულის აძგერება, შექანება: გულ გამიქანდა. გულ გაწურაა (გულ იწურევის, გულ გაიწურა,—) შიშის გამო გულის

წასვლა, მისუსტება, ძალღონის დაკარგვა: ერ გულ გააწურა! გულ დადრვამ (გულ უდრვს, გულ დოჭდო, გულ დოჭდრვი, გულ დანადრე) გადბრ. ნუგევის ცემა, დამშვიდება, გულის დაწყნარება, დაიმედება: წამ, გულ დოჭდევ, ცოდვამს, მაგრა ნავდულოვს (იხ. საბა: გულის დადება, ჩუბ. გულის დება); საქმისადმი ხალისი და მონდომება: სწავლას გულს ვერ უდრვს. გულ მიცემა (გულ აზღვეს, გულ მისცა, გულ მიჭიტი, გულ მინაცემ) იხ. გულ დადრვამ. გულ მოწყობამ (გულ სწყდების, გულ მოსწყდა, გულ მოსწყობტი, გულ მანაწყობტი, გულ მოწყობტულ) წყენა ვინმეზე, ნდობის დაკარგვა: მე შენგნი გულ მამწყობტი (შდრ. მენთ. გულის მოწყვეტა). გულ დაზმარამ (გულ ზემარავს, გულ დაზმარა, გულ დოჭზმარა, გულ დანაზმარა) კუჭის აწვა სიმკვების გამო: შეე პურ კმითთავ გულ ზემარავს (იხ. ჩუბ. გულის დაძმარვა, მენთ. გულის ძმარვა). გული ფერდამ გულის აპკი, მას საქონლის გულს აცლიან, შიგ ყრიან დაკეპილ და შეზავებულ ხორცს, ახმობენ მრგვლად. გული თახტამ გულის ფიცარი, მკერდი: ყარა მერამ გაგმივდეს გულ თახტაზე. გული გასულამ 1. (გული გაადის, გული გოჭიდა, გული გაასული, გული განასულ) პატარა დიდის საქმეს რომ ითავებს ან საერთოდ მეტად რთულ საქმეს რომ იყისრებენ, მაშინ ამბობენ: მაგი გული განასულევს შაჰნედ! რამე გაგდისა გული, შენ დანადრამ სახლოთ სახლ არ იქნევ; 2. დავიწყება, მივიწყება: ემზან გული გამსული, შენ ნათქომ ვერ ვუთხარ. გული განასულ ის, რაც არ შეეფერება,

არ შეუძლია: მაგი გული განასულის შაჰნედ, არ ჰცხონიანა. გულის ახია შენზე მამ, რა გეგონა! ამის თქმისას თან მარჯვენა ხელს გულმკერდზე ზევიდან ქვემოთ ჩამოუსვამენ. გულისწორ გულის ყველაზე მეტად მგობრობიარე ნაწილი: გულისწორზე მერამ გაგმივდეს. გულისწორ მოკალევამ (გულისწორ მიკალდების, გულისწორ მოჭკალდა, გულისწორ მოკალევი, გულისწორ მანაკლევი) ძალიან გამწარება ტკივილის გამო: ფეყში ეკალ შემერკო, გულისწორ მამიკალდა.

გულანდ გულადმა: გულანდ დოწოლამ კამ არა, გობრდზე დეწევ.

გულბამ სარეველა ბალახი, გობროველა, ამოდის ყანაში. სხვადასხვა ფერის მრგვალი ნაყოფი იცის. მისი გამოორჩევა ხობრბლისაგან ჰირს და ამიტომ მასთან ერთად ფქვავენ.

გულფერზია შაკერამ კერვის ერთერთი სახე; ნემსს ამოუგდებენ და ნემსის წვერზე ძაფის მარყუქს გადააცვამენ, მერმე ძაფს გაჭიმავენ. ასე კერავენ ჩოფუხს-ს (იხ.), დაგლეჯილ წინდებს.

გულყევამ გულ-ღვიძლი, შიგანი (გული, ღვიძლი, ფილტვი): გულყევამ გაგიკმეს! გულყევამ დაჭერამ იხ. გულდაჭერამ.

გუმანნუშ ორსული (შდრ. ზიმედ): თქონ ზალ გუმანნუშასა?

გუნდამ ერთი პურისათვის აღებულლი ცომის მრგვალი ნაჭერი (იხ. ცომი გუნდამ ან პური გუნდამ). მრგვლად დამრგვალბული რაიმე: ყოლი გუნდამ, ცომი გუნდამ, საპნი გუნდამ.

გუჲ სიძნელე, ჯაჲა, მეტი სიმძიმე: შენბე გუჲ იქნა (იხ. გუჲ ქნამ). გუჲ დატანევაჲ (გუჲ ეტანევის, გუჲ დეიტანა, გუჲ დაპტანევი, გუჲ დანატანევი) ძალდატანება: გუჲ დაპტანევი სანლი ქუვა გაზიდაში, მუცელ აპტიევი. გუჲ ქნამ (გუჲ ექციევის, გუჲ უყო, გუჲ უქნი, გუჲ ნაქნარ, გუჲ ქნალ) ძალადობა: გუჲ უყო, გამაართო, არ აზლევდა.

გურგინა (აღიამ.) ხორბლის ჯიში, მრგვალი მარცვალი აქეს. მისი ფქვილის ცომი ძარღვიანია.

გურგურ ქუხილი: გურგურთან ერთა ომოდის სოკოჲ (იხ. გაგურგრევაჲ). გურგურ დეგეცას წყევე. მეხი დაგეცეს. გურგურ დაგაყარ წყევე. მეხი კი დაგაყარე.

გურულდავ მადლიდან ძირს დაცემული ჩანჩქერი, სადაც წყალი წრიულად მოძრაობს (მდრ. ჩავურგურაჲ).

გურუჲ უშნოდ, ქუჲყიანად ჩაცმული ქალი (იხ. კაქიჲ).

გუჲამიჲ იხ. ფაიზი მატყლ.

გულაბათუნ ბრქეყილა ოქროსფერი ძაფი (მდრ. ოქრონკედ: აღიამ.).

გულაბესტაჲ დესტამბულ-ს (იხ.) ჯიში, მრგვალია, ზოლიანი, მწიფე პამიდორის ფერისა.

გულგაჲ 1. ხელსახოცი (დიდი) ოთხკუთხედი. 2. ცხვირსახოცი (იხ. კელსახოწ). 3. თავზე მოსახვევი დიდი ოთხკუთხედი ბამბის ქსოვილი (იხ. კატარ).

გულღე ვერცხლის ქამრის ბალთასა ჰგავს, ინმარებოდა ლექლარის (იხ.) წინ შესაკვრელად.

გულღიდლულ იხ. გულღიდლულ.

გულღიდლულ ვარდებიანი, წითელი ჩითის თავსაფარი.

გულმედანი ჰანგის სახეა.

გულფრანგ იხ. ჩარგულა დახურაჲ.

გურგალ მრგვალი. გურგალ პურ თონეში გამოძეხვარი მრგვალი მქადი. მას ჰატ პურ-ს (იხ.) ან ჰატსაც უწოდებენ. გურგალ ზად კედ-ით (იხ.) მრგვლად დაწნული ზონარი, რომელსაც ჰაბგის (იხ.) ნაპირებზე, კიდეებზე შემოავლებენ (მდრ. ტყელ ზალ).

გურგანაჲ იხ. გურგინაჲ.

გურგლა მრგვლად, იხ. იმგურგლიე.

გურრაჲ იხ. სურრაჲ.

გვდათუჲვაჲ (ათუჲეს, გვდაათუჲვა, გვლოჲთუჲვი, გვანათუჲვე, გვღანათუჲვე) 1. ზარმაცი ადამიანის მიერ უსაქმოდ დროს გაყვანა, გასაკეთებელი საქმის მიტოვება და სხვა რითმე გართობა: ნუ ათუჲვე, დროზე გააქეთ საქმე!

2. სიტყვის ბანზე აგდება: ჩემ ყულაბ გვდაათუჲველა, სხო რამზე ლაპარაკ დაიწყო. 3. მივიწყება დარდისა, სხვა რამით გართობა: გვდაათუჲველ დერდი მუშუოვს კოლხოზში (მდრ. გვდათუჲვაჲ).

გვდათუჲვაჲ (ათუჲეს, გვდაათუჲვა, გვლოჲთუჲვი, გვღანათუჲვი) იხ. გვდათუჲვაჲ.

გვდაკლანზაჲ (იკლანზავს, გვდაკლანზა, გვლოჲკლანზი, გვდაკლანზულ, გვღანაკლანზ) ვადაწევა სახელოებისა, ვადამკლავება.

გვდალაჲჲ (ლაჲავს, გვდალაჲჲ, გვლოჲლაჲჲ, ვადნალაჲ, გვდალაჲჲულ) ძალზე ვაციებულის პირალმა დაწვენა და გულზე ფეხის თითების შეხებით ვადასვლა-ვადმოსვლა სამჯერ. ამას ასრულებს ტყუჲის ცალი: ვმაწულ ბასმაჲ ქნალ, წაყონ, გვდაალაჲჲინ თინათინს.

გვალაქინევა (ალაქინეც, გვალაქინა, გვალაქინე) ის. გვალაქია.

გვალაქუტევა (აქუტეც, გვალაქუტა, გვალაქუტევი, გვალაქუტეც, ნაქარმოვია სიტყვისაგან ქუტ) გვალაქურთხება (შდრ. გვალაქურთვამ).

გვალაქურთვამ ის. გვალაქურთევა.

გვალაქმა (ქუსომს, გვალაქსო, გვალაქსომ, გვალაქსომ) ხორბლეულის ხვავზე ზევიდან ჭაგის გვალაქმა, რომ ჩერხ-ი (ის.) გვალაქოს, მოაცილოს.

გვალაქიტივა (ფიტლეცის, გვალაქიტ-ლა, გვალაქიტეულ, გვალაქიტეც, გვალაქიტეულ) გვალაქიტრება, ფერის წასვლა: ზალმა დაქეფა, ყმაწულ გვალაქიტ-ლა, ფერ ღვექარგა (შდრ. აღი ფერ ღვალაქიტევა).

გვალაქიტეულ გვალაქიტრებული, ფერ-წასული.

გვალაქუნა (ფუნაც, გვალაქუნა, გვალაქუნე, გვალაქუნე, გვალაქუნე) სახლის კედლების შეთეთრება: შინას თეთრ მიწათი ჰფუნაცუნეც.

გვალაქანა (აქნის, გვალაქანა, გვალაქანი, გვალაქანე) 1. გვალაქანა, გვალაქანა, გვალაქანა ორი წნელისა ერთიმეორეზე: ორ ქერგამ ღობეს ზედათი გვალაქანე! 2. წინდის ქსოვის დამთავრება, უქანასკნელი რიგის შემოქსოვა (ქნის, გვალაქანა, გვალაქანი, გვალაქანე): ღვეში ერ წყულ წინდევ გვალაქანი.

გვალაქსუევა (ქსუედეცის, გვალაქსუედა, გვალაქსუეულ, გვალაქსუეც) არ გაჩერება, მიუჩვევლობა, აქეთ-იქით მეზობლებში ხეტიალი. განსაკუთრებით ქათამზე იტყვიან, ზოგჯერ ადამიანზეც: ჩონ ქათამ გვალაქსუედა, ღვენზე აღარ მოდის (შდრ. გვალაქსუევა).

გვალაქსუევა (ქსუედეცის, გვალაქსუედა, გვალაქსუეულ, გვალაქსუეც, გვალაქსუეულ) ის. გვალაქსუეევა, ქსუე).

გვალაქსუეევა (—, გვალაქსუეედა, გვალაქსუეეულ, გვალაქსუეეც, გვალაქსუეეულ) შიმშილით ძალღონის, ფერის დაქარგვა, მისუსტება, ჩამოქცნობა: შიმშილით გვალაქსუეედა (ის. მენთ. გვალაქსუეედა).

გვალაქსუეე (შითლაც, გვალაქსუეე-ლა, გვალაქსუეე-ლა, გვალაქსუეე-ლა) ჩითილის გვალაქსუეე.

გვალაქსუეე (ქუსომს, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე) 1. წყლის მიშვება სარწყავში; 2. აღრე გვალაქსუეეულზე ტყეში საშეშედ ხეების გვალაქსუეე (შდრ. გვალაქსუეე).

გვალაქსუეე ის. გვალაქსუეე.

გვალაქსუეე (ცორაც, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე) ფლავის ქვების სახურავიდან ცვარის გვალაქსუეე, ნამის მოხდა: ფლავი ქობ გვალაქსუეე!

გვალაქსუეე (აწონაც, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე) გვალაქსუეე: ვაზის გვერდით მიწას გათხრიან საშუალო სიღრმეზე, შიგ ჩაუშვებენ ახალ ტოტს, მიწას დააყრიან და ცოტაზე ამოუყოფენ თავს ზევით. ასე ამრავლებენ ვენახში ვაზს, ვარდსა და ბროწეულსაც.

გვალაქსუეე ის. გვალაქსუეე.

გვალაქსუეე (ჰვერტაც, გვალაქსუეე-ტა, გვალაქსუეე-ტი, გვალაქსუეე-ტი) შემის დახერხვა ღვეშის ზომაზე.

გვალაქსუეე (ქეჩაც, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე, გვალაქსუეე) შექერვის ღვეშის მატერიის კიდის გვალაქსუეე და ზევიდან გაქერვა.

გემოგვევა 1. გამოკეთება, გამოჯან-
მრთელება: ავადყრფმა გ გ მ ა მ გ ა ა?
2. (აგვეს, გამააგა, გომოტეგი, გამნაგვე):
გადახლართული ძაფის ამოხვევა, მისი
ბოლოს პოვნა (იხ. გემოგვევა): ანა-
თელ კედ გ გ მ ა ა გ.

გემოკეთვევა (უკეთავს, გემოტუქეთა,
გემოტუქეთევი, გამნაკეთევი) ცეცხლის
ჩაქრობის ან შენელების მიზნით მუ-
გუზლების დაშორისორება: ცეცხლს
გ გ მ ო ტ უ ქ ე თ, არ გვდავდეს ქობ (შდრ.
შაკეთევა).

გემოკრულ იხ. გომოკრა, გომოკ-
რულ.

გემოკუთლა (კუთლავს, გემოკუთ-
ლა, გემოტუკუთლი, გამნაკუთლ, გემო-
კუთლულ) კუნთების გამოკრა, ძვლის
განთავისუფლება ხორცისაგან: კორც
გ გ მ ო კ უ თ ლ, სატოლმემ ცალკ შამ-
ნახ, არ დაამარილო (იხ. თუმე. კუთი).

გემოკუნზულ იხ. გომოკრა.

გემოლაგმვევა (ალაგმვეს, გემალა-
გმა, გემოტლაგმვევი, გამნალაგმვე,
გემოლაგმეშლ) გამოლაგება.

გემომსნა (—, გემამსნა, გემომს-
ნილ,—) თიხის ან ხის ჭურჭლისაგან
ცუდი სუნის ან გემოს დაკარგვა რაიმე
საშუალებით: ჭეპას ჰყრიან ჭევერში
გ გ მ ა მ ს ნ ა ს ა ვ გემომ, სულ გოვდე-
სავ, კრუვეალ წყალსაც ასხმენყ (იხ.
გომომსნა).

გემომცრწვა (იმცრწვს, გემამც-
რწვა, გემომცრწვი, გამნამცრწვი) 1.
რთვლის შემდეგ ვაზებზე შერჩენილი
წურძნის მოკრევა; 2. აბრეშუმის ჭიის
ცახზე ასვლის შემდეგ ნაზირ-ში (იხ.)
ჩარჩენილი პატარა, წვრილი ჭიების
გამოკრება და ცალკე მოთავსება.

გემოპელა (პეპლავს, გემოპელა,
გემოტუპელი, გამნაპელ, გემოპელულ)
პარკიდან სათესლე ჰეპლის გამოსვლა,
პარკის გაფუჭება. ასე ემართება მას,
როცა მალალი ტემპერატურაა.

გემოპურსნულ ცოტა წყალში ხე-
ლით ასრესილი ფქვილი: ფუშრუქში
გ გ მ ო ს უ რ ს ნ უ ლ ფქულს ჰყრიან
(შდრ. აფშრუქულ: ალიამ.).

გემოფლრთა (იფლრთრთვის,
გემამფლრთა, გემოფლრთულ, გამ-
ნაფლრთ, გემოფლრთულ) უშნოდ
გამოგლეჯა იარისა ან სხვათა; შიგნიდან
გარეთ რომ გამოვა რაიმე, როცა შიგ
აღარ ეტევა.

გემოფლრთულ შიგნიდან უშნოდ
გამოგლეჯილი იარა (იხ. გემოფლრ-
თა).

გემოქნა (ქნის, გემოქნა, გემოტქ-
ნი, გამნაქენ, გემოქნილ) 1. გაწვრთნა,
ყოველგვარი საოჯახო საქმის სწავლე-
ბა. 2. ცომის დიდხანს ზელა, სანამ მო-
ქნილი არ გახდება (იხ. ჩუბ., მენთ. გა-
მოქნა).

გემოლევა (გემააქს, გემალა, გემო-
ტლი, გამნალეე) გამოტანა.

გემოყონა (გემოჰყონს, გემამყო-
ნა, გემოტყონი, გამნაყონ), გამოყვანა,
შვილის მოგება, გამოჩეკა (შდრ. გემო-
ყუნა).

გემოყუნა იხ. გემოყონა.

გემოშმა (ჰუმომს, გემოუმო,
გემოუმომ, გამნაშომ, გემოშმულ) გარეთ
გამომეება, გამორეკვა დამწყვედიული
საქონლისა; წყლის გადმოშვება არხში
სათავიდან (შდრ. გემოშობა: ალიამ.).

გემოშობა იხ. გემოშმა.

გემოშოვა (იშოვს, გემამშო, გემო-
უმში, გამნაშოვ) სითხის მოყენება: სო-

კომ წონ გ გ მ ა დ შ ო ; ყლორტის ამოყ-
რა: ზოლ გ გ მ ა დ შ ო .

გემოიუნტამ (ჩუნტავს, გემოიუნტა,
გემოიუნტაი, გამნაჩუნტ, გემანაჩუნტ)
თითოთ გამოიჩქნა ცხვირისა: ცხურს
ი ჩ უ ნ ტ ა ვ , ძერად გავდევის; მიწის
გამოიჩქნა პატარა ჯოხით: მიწად
გ გ მ ო ჩ უ ნ ტ ა .

გემოიხრეკამ (ჭუნხრეკავს, გემოიჩ-
ხრეკა, გემოიჩხრეკო, გამნაჩხრეკ, გემო-
იხრეკულ) ცეცხლის გულის, ნალვერდ-
ლების გამოქეჟვა: ცეცხლს გ გ მ ო უ ჩ ი-
ხ რ ი კ ა , ქობ ნაღრდლოვზე დადო.

გემოიწკებამ (ჭყეკებავს, გემოიწკიპა,
გემოიწკეპი, გამნაწკებ) ის. გომოიწკე-
პად.

გემოიწკებულ გალესილი, პირგამო-
ღებული საჭრელი იარაღი: გ გ მ ო წ კ ე-
პ უ ლ ც უ ლ .

გემოიწუნტამ (ჭწუნტავს, გემოიწუნ-
ტა, გემოიწუნტაი, გამნაწუნტ, გემოიწუნ-
ტულ) მოტყუებთ რისამე აღება:
გ გ მ ო უ წ უ ნ ტ ი ყმაწულითავ.

გემოიხეხამ (ხეხავს, გემოიხეხა,
გემოიხეხი, გამნახეხ) დატყუება ტკბი-
ლი საუბრით: კად გ გ მ ო ხ ე ხ ა მაგამ.

გემოიხობტამ (ხობტავს, გემოიხობტა,
გემოიხობტი, გამნახობტ) გადატ. უმაღლ,
სწრაფად მიღწევა: ერ წუთში გ გ მ ო-
ხ ო ტ ა (იხ. გომოიხობტამ).

გემოიჯდომამ (ჭუჯდევის, გემოიჯ-
და, გემოიჯდომი, გამნაჯდომ) ის. გა-
მოჯდომამ.

ღ

დაა (<დაპა) უყვე, ამის შემდეგ:
ღ ა ა აღარ მინდ.

დაადგილევამ ის. დაბინიევამ.

დაადგომელა ღამის თევით სადმე
წასვლა (შდრ. ღამედგომელა: ალიამ).

დაავამ დავა, ჩხუბი, ომი.

დაავლოლა ნათესაეების ან დიდი
ხნის უნახავი ადგილების მოსანახულებ-
ლად, მოსაველულად: დ ა ა ვ ლ ო ლ ა
მუვიდით მამიდანთა.

დაალატევამ (ალატევს, დაალატა,
დოილატევი, დანალატევი, დაალატეულ)
სახურავზე კაეების გასწვრივ ალატების
(ლარტყების) დაჭედება, რომლებზეც
კრამიტი უნდა დაიხუროს.

დააფორველ დასაობებელი, რაც
უნდა დაობდეს.

დააშნომელ დასამშვენებელი, მო-

სახდენი: დ ა ა შ ნ ო მ ე ლ კაბამ ჩადც
(იხ. მააშნომელ).

დააწოლ დასაწვაევი; გადატ. მოფერ.
წყევ. „მოსასპობი“; ჰე დ ა ა წ ო ლ ერ
ლამაზი.

დაახრელ დასაბერტყი (ხილზე ამ-
ბობენ): ჩონ კაკალ დამტყროლ, დ ა ა ხ-
რ ე ლ ქნილ.

დააქდელ დასახდელი (ტანზე); თო-
ნიდან ამოსაყრელი (პური).

დაბაღევამ (ბაღდევის, დაბაღდა,
დაბაღეულ, დანაბაღევი, დაბაღეულ)
ხილის გადამწიფება: კადგორა დ ა-
ბ ა ლ დ ე ს ქლიავ, კედე შეჭმევეარ; დ ა-
ბ ა ლ ე უ ლ ტყიმაღს კელი ჰყყლეტენ,
აქეთევენ ტყიმილი ლავაშს.

დაბალითევამ (აბალითევს, დააბა-
ლითა, დოიბალითევი, დანაბალითევი,
დაბალითეულ) საქმის დაყოვნება, გაჭი-

ანურება: საქმეს ნუ აბალითევ, დროზე გააქეთ (იხ. საბა, ჩუბ. დაბალი-თება).

დაბაჟღანა დაბალი ტანის ადამიანი (იხ. მენტ. ბაჯაჯღანა).

დაბზანევა იხ. დაზბანევა.

დაბიზა (ბიზავს, დაბიზა, დოჭბიზი, დანაბიზ) დაჩქარება ადამიანისა, რომელსაც ეზარება საქმის გაკეთება ან სადამე წასვლა: მე თუ არ დოვბიზიყ, პეგენ არ წაელენ.

დაბინიევა (აბინიევის, დააბინავა, დოჭბინიევი, დანაბინიევი, დაბინიეულ) თავისი ადგილის მიჩენა; დასახლება; ბინის ანუ საცხოვრებელი ალაგის მოძებნა; დაცოლშვილება, დაქორწილება, ოჯახის შექმნა (იხ. დაადგილევა, ჩუბ., მენტ. დაბინაევა).

დაბიჟევა (აბიჟევის, დააბიჟა, დოუბიჟევი, დანაბიჟევი, დაბიჟეულ) ფეხის დაღმვა, ზედ დაბიჟება: კამმეჩმა ჭუჭულს ფეყ დააბიჟა (შდრ. დაბუჟევა).

დაბლენევა (ბლენდევის, დაბლენდა, დაბლენეულ, დანაბლენევი, ბლენ) დაბნელება: თოლევ დაბლენევაჲ, ჭკოა გონების დაკარგვა, დაბლენევაჲ.

დაბლითა დაბლა მყოფი, ძირს მყოფი (შდრ. ქრშაჲ, ქრშიანაჲ, ზირაჲ).

დაბლოვა ნაკლებობა; ცუდი ქცევა, უზრდელობა.

დაბნედა (იბნიდევის, დაიბნიდა, დაბნედულ) უხალისობა, უსიცოცხლობა, უხასიათობა, მოშვებულად, მოდუნებულად ყოფნა: ეგე დაბნედუვარ, ჭელში საქმეჲ აღებჲჲ არ მინდ (შდრ. საბა, ჩუბ. დაბნედა).

დაბნუა დაბნევა: მე დოაბნ. შენ დაბნიხარ.

დაბოშევა (ბოშდევის, დაბოშდა, დაბოშეულ, დანაბოშევი, დაბოშეულ) არყის, ძმრის, ლეინის გაწყალება, გრადუსიანობის დაცემა ცუდი მოვლის გამო: არაყ დაბოშეულ.

დაბრახტუნევა (უბრახტუნევის, დოჭბრახტუნა, დანაბრახტუნევი) დატატანება, დათათხანება, ჩხუბით შეტევა: ერ დოჭბრახტუნ, ეყოფის.

დაბრეკა (ბრეკავს, დაბრეკა, დოუბრეკი, დანაბრეკი, დაბრეკულ) ფეხსაცმლის ფეხზე დაბრეკვა, გამრუდება: ახალ ფეკსომოზ დაბრეკა.

დაბრეკულ 1. დაბრეცილი, გამრუდებული (ფეხსაცმელი): დაბრეკულ ფეკსომოზ აცუ; 2. გადატ. მრუდეფეხებიანი ადამიანი (შდრ. დანაბრეკი).

დაბრიმიევა (ბრიმიდევის, დაბრიმიედა, დაბრიმიეულ, დანაბრიმიევი, დაბრიმიეულ) 1. დაბრიმეება. 2. კვალის ამოგდება, მოსპობა; 3. ძუძუს რძე რომ აღარ ჩამოსდინდება.

დაბრუმიევა იხ. დაბრიმიევა.

დაბუბნა (ბუბნავს, დაბუბნა, დოუბუბნი, დანაბუბნი, დაბუბნულ) ბოჭვით, არაწესიერად კრეფა (ხილისა), რომლის დროსაც მუჭაში მოჰყვება ის, რაც არაა მოსაკრეფი, მოკრეფილი დაიჭყლიტება კიდევაც: ყმაწულ ქლიავს ბუბნავს.

დაბუდა იხ. ჩაბუდა.

დაბუვლევა (უბუვლევის, დოჭბუვლა, დოჭბუვლევი, დანაბუვლევი) შხუილით გასროლა, გადავდება: ოზრო შუამი დოჭბუვლაჲ.

დაბურაი (იბურევის, დაიბურა, დაბურულ, დანაბურ, დაბურულ) ლობიოს, პამიდორის, კიტრის ან სხვათა ბარდების ქვემოთ ჩამოფენა. ასეთ დროს ნაყოფი გვიან მწიფდება, უგემურიცაა: პამიდორ და ბ უ რ უ ლ, ვარგ არა, შაკრაი უნდ.

დაბუქუნევია (აბუქუნევს, დააბუქუნა, დოჭბუქუნევი, დანაბუქუნევი, დაბუქუნეტლ) თამბაქოს ხმელი ფოთლების გაშლა და ერთიმეორეზე მჭიდროდ დაწყობა.

დაბუჩევია (ბუჩღევის, დაბუჩდა, დაბუჩეულ, დანაბუჩევი) მოდუნება, დაბუჩება, უგრძობლობა ხელფენისა და დლილობის, სიცივის თუ ჰინჭრით დაწვის გამო: ფეყზე დაწოლილ, დაბუჩევი (იხ. საბა: დაბუშება, ჩუბ. დაბუჩება).

დაბუჭევია (აბუჭევს, დააბუჭა, დოჭბუჭევი, დანაბუჭევი) იხ. დაბიჭევია.

დაბუჯაი (იბუჯევის, დაიბუჯა, დაბუჯულ, დანაბუჯ, დაბუჯულ) ხელფენის ვერ განძრევა ქარების ან სიცივის გამო. ხშირად ემართება საქონელს, წვება და ველარ დგება (იხ. მენთ. დაბუჯება, შდრ. საბა: დაბუჯება, ჩუბ. დაბუხება).

დაბუკულ ქარების გამო მუხლებ-მოკეცილი (იხ. კაიშ. დაბუჯეილი).

დაბღერტაი (ბღერტავს, დაბღერტა, დოჭბღერტი, დანაბღერტ. დაბღერტულ) მტკრიანი რისამე დაფერთხვა: ხორბლეულის დარჩევა. გასუფთავება ნაგვისაგან: ხორბლეულს დაყრიან ტაბაკზე, ორივე ხელით დაიჭერენ და მალა-დაბლა აიქნევენ-დაიქნევენ, ხორბალი მოძრაობაში მოდის და ნაგავი, რომელიც ხორბალზე მსუბუქია, წინ ცვივა,

უკან მარცვლი რჩება. ნაგავს ხელით ან შებერვით გამოყრინ: დედაი საფქოვს ბ ღ ე რ ტ ა ვ ს.

დაბღრუნზაი (იბღრუნზევის, დაიბღრუნზაი (იხ.) თამაშის დროს: ხელს დაარტყამენ დაბღრუნზულ) ხელ-ფენის მოკაკვა ქარების გამო (იხ. დაქუთაი, მობღრუნზაი).

დაგარჩინ ამბობენ „დარჩენოვან“ (იხ.) თამაშის დროს: ხელს დაარტყამენ და გაიქცევიან, უკან გამოეკიდებიან, ვინც სამაგიეროს გადაუხდის, ეტყვის: „დაგარჩინ“.

დაგევია (აგევს, დააგა, დოჭგი, დანაგევი, დაგეულ) 1. დაგება, გაშლა, დაფენა. 2. დამწნილება. 3. წყლის მიშვება სარწყავში (იხ. ფართალ დაგევია, ზმრიან დაგევია, წყალ დაგევია).

დაგიტრაყუნ ეუბნებიან ხოლმე მოფერებით: „თავში დაგიკაყუნე“.

დაგორგლევია (აგორგლევის, დააგორგლა, დოჭგორგლევი, დანაგორგლევი, დაგორგლეულ) გორგლის გაკეთება, დამრგვალება: ცომი გუნდევ და აგორგლა, დააწყო (იხ. დამგურგლევი, დახორხლევი).

დაგრეხაი იხ. დაწნეხაი.

დაგროშაი (გროშავს, დაგროშა, დოჭგროში, დანაგროში, დაგროშილ, გროშ) მსხვილად დაფქვა: ცუცქულ გროშავს (შდრ. გაგროშაი, იხ. საბა: გროში).

დაგრშმაი (გრშმავს, დააგრშმა, დოჭგრშმი, დანაგრშმი) რჩოლა (შდრ. საბა: გურემა).

დაგრშრვი (აგრშრვს, დააგრშრვა, დოჭგრშრვი, დანაგრშრვი) 1. დაგროვება. 2. გადატ. მათხოვრობა, კარდაკარ სიარული და საკმლის მოგროვება.

დაგუდიევა (—, —, დაგუდიელ, დანაგუდიე) სარჩულის გამოჩენვა და გამობერვა ან ლეიბში მატყლის გუნდებად ქცევა (იხ. მენთ. დაგუდალება).

დაგულა (გულავს, დაგულა, დოუ-გული, დანაგულ, დაგულულ) 1. მიხურვა კარ-ფანჯრისა; 2. დანის დაკეცვა (იხ. კაიშ. დაგულავს).

დაგუნდიევა (აგუნდიევის, დაგუნ-დავა, დოუგუნდიევი, დანაგუნდიევი, და-გუნდიელ) ცომის გუნდებად დამრგვალება: მოაგლეჯენ ცომს ვარცლის თაე-ზე (იხ.), ორივე ხელის გულებში შეზელით მოამრგვალებენ და მისცემენ პურის ფორმას; ფქვილის საქმლის გაფუჭება ქვაბშივე, გუნდებად ქცევა (შდრ. ჩაგუნდიევა).

დად მდადე, ქალი, რომელიც პატარძალს ეხმარება მზითევის გამზადებაში და ქორწილის დროს მყარონს მთავარ წარმომადგენლად გაჰყვება.

დადარიალევა (იდარიალევის, და-დარიალა, დოუდარიალევი, დანადარია-ლევი) დროის ხელთება, გამოძებნა: დო დ დ რ ი ა ლ ო, მასალჭვართ (იხ. ჩუბ. დადარნებულ).

დადალა (დადავს, დადალა, დოუდა-ლი, დანადალ, დადალულ) 1. კარაქის გადადნობა და ადულება მანამ, სანამ ნალექი არ დაილექება და სუფთა ერბო არ გამოეყოფა მას: ქონ დადავს; 2. ცომის გაცხელება, დადალა ცხელი ასტამით, რომ სწრაფად გაკეთდეს საფუარი.

დადალულ: დადალულ ქონ გადად-ნობილი კარაქი, ერბო. დადალულ ცომ ცომი, რომელსაც საფუარისათვის ცხე-ლი ასტამით აცხელებენ; თონეში ჩა-ვარდნილი ცომი, რომელიც ნაღვერდ-
5. ნ. როსტიაშვილი

ლებზე ცხელდება. ესეც კარგია საფუ-არში გასარვეად, რადგან მალე აფუებს მას (იხ. ჩუბ., შდრ. მენთ. დადალა).

დადაშა ზედაზე, საზედაზე შენა-ხული ღვინო, რომელიმე ქრისტიანულ დღესასწაულთან დაკავშირებით: ერთ გარკვეულ ქვევრს შეარჩევენ და ყო-ველწლიურად იქ ინახავენ ღვინოს. ამ ქვევრის მოპარვა ან ერთი ადგილიდან ამოღება და სხვა ეზოში ჩადგმა არ შე-იძლება, იტყვიან: „დადაშა გაგიწყრე-ვის“-ო. თუ ძალიან ცოტაა მოსავალი, ამ ქვევრს მაინც გაავსებენ. დღესასწა-ულზე ახდიან მას, ნაწილს ამოიღებენ, წაიღებენ იქ, სადაც დათქმულია და ას-მევენ ხალხს: დადაშა მოგლიყა, მააღა, დადაშა გოუწყრა, ყბა გო-უმრუდდა (იხ. საბა, ჩუბ. ზედაშე).

დადრვა (ადრვს, დაძლო, დაადო, დოუდრვი, დანადრვი) დიდი ძალით ჩარ-ტყმა: ზალს ჟოხ დაადო; (ადრვს, დაადო, დოუდრვი, დანადრვი) შერქმე-ვა, სახელის დადება: სახელი დაადო.

დადრეკა დახრა ტოტებისა. იხ. მე-ნაქ დაყელა.

დადრეცა (დრეცავს, დადრეცა, დოუდრეცი, დანადრეცი) დიდი ძალით წიხლის დარტყმა: ერ წიხლ დადრი-ცა ნეფეს, გოუწყუტა; 2. გადატ. გა-დაყლაპვა, შესანსვლა: ომოც ვირც დადრიცა (შდრ. ჩადრეცა, მენთ. დადრეცა).

დადორენა (ადორენავს, დაადორი-ნა, დოუდორენი, დანადორენ, დადორე-ნულ) 1. ბაგეების გადმობრუნება, დად-რეჯა; გადატ. პური თონეზე რომ არ გაჩერდება და ჩამოშლას დაიწყებს, მისი კიდევები უშნო, უსწორმასწორო გამოდის. ასეთ პურს „დადორენულ

პური“-ს უწოდებენ. დადღრენულუხიან ტუჩებგადმობრუნებული, დარეჯილი ადამიანი.

დავაზირევამ (ვაზიროვს, დაავაზირა, დოჭევაზირევი, დანავაზირევი) ბრძანება, დავალება, დასაქმება: ბრიგადირმა პური ალა დო გ ვ ა ზ ი რ ა (შდრ. საბა: ვაზირობა).

დავარ წვრილფეხა საქონელი (შდრ. ტავარ).

დავით მეფემ მუსიკის სახე, ჰანგი.

დავლა (ივლუს, დამვლო, დავლულ, დანავარ) მოვლა, მონახულება, გასეირნება: წოვდა პაპანთა, იქავროვამ და მ ვ ლ ო, მოვდა.

დავტარ რვეული (იხ. ყაზი დეფტარ).

დაზბანევამ (აზბანევს, დააზბანა, დოჭზბანევი, დანაზბანევი) დატოლება, დაზომება, ზომის აღება ტანისამოსზე მიტოლებით (შდრ. დაზბანევამ).

დაზებევამ (ეზებევს, დეეზება, დოჭეზბანი, დანაზებევი) ძებნა.

დაზელამ (ზელავს, დაზილა, დოუზელი, დანაზელ, დაზელულ) რკინეთლის ქურტლის მიტყვით ან დაწოლით შეზნევა, გაღუნვა, გაფუტება: მაგი ყამევი ყმაწულევს დ ო უ ზ ე ლ ი ა ყ.

დაზელულ გვერდებშეზნევილი სპილენძის ქურტელი (შდრ. დანაზელ).

დაზინევამ ფეხის, ხელის გაბეჭება დაწოლის შედეგად. იტყვიან „ფეყმა დამზინა“ ან „კლავმა დამზინა“-ო.

დაზოვამ (იზოვის, დამზო, დამზოლ, დანაზოვი) მოგება, შობა, ყოლა (ადამიანზე იშვიათად იტყვიან, ისიც დაცინვით: კამევი დ ა მ ზ ო ლ).

დაზურგამ (იზურგევის, დამზურგა, დაზურგულ, დანაზურგ, დაზურგულ)

დიდი ტვირთის აღება, აწევა: მაძულში შავდა, და მ ზ უ რ გ ა, გომოვდა (იხ. მენთ. დაზურკვა); გადატ. ფენმძიმედ ყოფნა: ჩონ ზალ და ზ უ რ გ უ ლ.

დათალამევამ (ათალამევს, დაათალამა, დოჭთალამევი, დანათალამევი) ბალახის თალამებად (იხ.) დაწყობა, რომ მალე არ გახმეს. ასევე აწყობენ ეკალს (იხ. მენთ. დათალამება).

დათაფამ (თაფავს, დათაფა, დოჭთაფი, დანათაფ, დათაფულ) დაბეჭვა, დაბეჭვა უმწიფარი ხილისა ჩამოვარდნის შედეგად (შდრ. დაქელამ).

დათირამ (თირავს, დათირა, დოჭთირი, დანათირ, დათირულ) 1. თირების (იხ.) გაკეთება მიწის უჯრებს შორის, მიწით ზღუდეების გავლება, რომლის დანიშნულებამა, წყალი არ გადაუშვას ერთი უჯრიდან მეორეში. 2. იატაკის დაგებამდე თირ-ის დალაგება.

დათოკამ (თოკავს, დათოკა, დოუთოკი, დანათოკ, დათოკილ) თოხით სარეველების შეჭრა და მიწის ზედაპირის გაფხვიერება.

დათუშევამ დამიზნება.

დაკანჭლამ (იკანჭლევს, დამკანჭლა, დაკანჭლულ, დანაკანჭლ, დაკანჭლულ) ავადმყოფობისაგან ძვლებადლა ქცეული, დაბეჩავებული: ჩონ ყმაწულევი დ ა კ ა ნ ჭ ლ უ ლ.

დაკარკარევამ (აკარკარევს, დააკარკარა, დოჭკარკარევი, დანაკარკარევი, დაკარკარეულ) დასუფთავება, დაკრიალება (იხ. კარკარ; მენთ. დაკარკარება).

დაკაჭამ (კაჭავს, დაკაჭა, დოუკაჭი, დანაკაჭ, დაკაჭულ) ბალახის მოცეღვა, თიბვა, ეკლის მოჭრა: ბალახს კ ა ჭ ე ნ.

დაკაჭიევამ (აკაჭიევს, დააკაჭიევი, დოჭკაჭიევი, დანაკაჭიევი, დაკაჭიეულ)

კაქა-კაქა-დ (იხ.) დაქრა საზამთროსი, ნესვისა და ხილისა გასახმობად, — დაჩირვა: მსხალს ვაკაქიე ვთ, ოქმოთ.

დაკინილევა (ეკინილევის, დეეკინკილა, დაკინილევი, დანაკინილევი) ოდნავ დაკიდება, ჩამობორწილება: ცხურზე წკლუნტ დაჰკინილევი. ხით ჩემოვარდა ყმაწულ, ბუთალს დეეკინკილა.

დაკირკნა (კირკნავს, დაკირკნა, დოჭირკნი, დანაკირკნი, დაკირკნულ) სათითაოდ ბეწვის, ბუმბულის ან მარცვლების გაცლა: ტეევანს ნუ ჰკირკნავთ, კოფხალ მოსწყურტ.

დაკლეთა (კლეთავს, დაკლითა, დოჭკლეთი, დანაკლეთ, დაკლეთულ) 1. გასაღებით დაკეტვა; 2. გადატ. (იკლიტევის, დაკლითა, დაკლეთულ, დაკლეთულ) გაკოტრება, გაჩინაგება, გავერანება: ჩემ მამულყოფა დაკლითა (იხ. ჩაკლეთა).

დაკლეთულ იხ. ჩაკლეთულ.

დაკლტრსა (იკლტრსვის, დაკლტრსა, დაკლტრსულ, დაკლტრსულ) გაწვრთნა საცემად; მანქვა-გრეხა, უშნოდ მიხვრა-მოხვრა: მაგი ქალ იკლტრსოვ დგას.

დაკმანწულ იხ. მოკმანწულ.

დაკოლა კვლების გაყვანა.

დაკოპა (კოპავს, დაკოპა, დოჭკოპი, დანაკოპ) ბრინჯის სათესი მიწის დაქრა, დაყოფა კოპე-ად (იხ.), რომლის შემდეგ მიწა მზადაა ბრინჯის ჩასათესად.

დაკოტმნევა (აკოტმნევის, დააკოტმნა, დოუკოტმნევი, დანაკოტმნევი, დაკოტმნულ) გამხმარი თივის გროვად

დაწყობა, კოტმან-ის (იხ.) გაკეთება: შენ დააკოტმნ, მე გოვზიდო.

დაკრა (ეკრავის, დეეკრა, დაჰკრე, დანაკრა) ნაწლავებზე ან კუჭზე მიეკრა ცომიანი საჭმლისა, მოუნელებლობა და წყენა. წამლად ნაცარტუტას ასმევენ: ხინკალ ჰკრა, დაჰკრე, აბოყინევის.

დაკუნჯა (ჰკუნჯავს, დაკუნჯა, დოჭკუნჯი, დანაკუნჯ, დაკუნჯულ) გაკვანძვა, განსკევა.

დაკუჭვა დაჰმუქვნა.

დალაგმევა (ალაგმევის, დაალაგმა, დოჭლაგმევი, დანალაგმევი, დალაგმეულ) 1. დაწყობა: კორთებზე ჟამევი დაალაგე; (ლაგმდევიან, დალაგმდნენ, დალაგმეულან, დანალაგმევი) ჩამოსხრომა მჭკრივად: ყმაწულევი ჟერგამთი დალაგმდნენ.

დალან სახლის მსგავსი, თავშესაფარი; წვიმიან ამინდში მის ქვეშ ჩერდებიან.

დალაქა (ლაქავს, დალაქა, დოულაქი, დანალაქ, დალაქულ) 1. ფეხით გათელვა: ფეყქო ჰყრი, არ დალაქო (იხ. საბა: დაქუა); გადატ. 2. დაჩაგვრა, უკან ჩამორჩენა: სხო მენუტერე მსოთა ნუგანზე არ შავაყ, ნუგან დალაქევა.

დალაჭინევა (ალაჭინევის, დაალაჭინა, დოულაჭინევი, დანალაჭინევი) 1. გაქეღვივნება; 2. ცხოველთ დანერგება: ცხენს ვირსაც ალაჭინევი დნეეყ, ყათირ დაზოზსავ.

დალენგევა (ალენგევის, დაალენგა, დოჭლენგევი, დანალენგევი) განზრახ შეგვიანება, ზოზინი, ფეხის თრევა: ნუ ალენგევი, დროზე გააქეთ (იხ. მოლენგევა).

დალინგა (ლინგავს, დალინგა, დო-
ულინგი, დანალინგ, დალინგულ) 1. ერ-
თი მხარის ქვემოთ დახრა: ურემ და-
ლინგით, კედე შედევით ტუშარაჲ
(შდრ. ალინგაჲ); 2. ცომიანი საკმლის
ჩაცოშება. ასე ემართება ან ცუდი ცო-
მის გამო, ანდა დუღილის გაჩერების
გამო. (ილინგევის, დალინგა, დალინ-
გულ) სურტულჲ დალინგა, ვარგ
არ იქნა.

დამალაჲ დამალვა.

დამალოვან „დამალობანა“, თამაშია:
ერთი თვალეს დაიხუტავს, დანარჩენე-
ბი მიიმალებიან. რომელმაც თვალეზი
დაიხუტა, იძახის: „მოვლეა?“ დამალუ-
ლები პასუხობენ „მოჲ, მოჲ!“ (იხ.
მენტ. დამალობა).

დამალუან იხ. დამალოვან.

დამამბლევაჲ (ამამბლევს, დაამამბ-
ლა, დოჲმამბლევი, დანამამბლევ, მამ-
ბალ) დამაკება, დაორსულება (ადამიან-
ზე დაციხვით იტყვიან).

დამარცლაჲ (მარცლავს, დამარცლა,
დოჲმარცლი, დანამარცლ, დამარც-
ლჲ) მარცვლების გაცლა მტევანზე,
ბლის კუნწულაზე ან სიმინდის ტაროზე
(შდრ. დამარცლჲაჲ).

დამარცლჲაჲ იხ. დამარცლაჲ.

დამარცლჲაჲ იხ. დამარცლაჲ.

დამბურაჲ! და მ ბ უ რ ა ჩალაჲ —
კარგი ხარისხის ჩალა.

დამბურაჲ² დაბალი და ჩასუქებული
ადამიანი: ერ და მ ბ უ რ ა დეკაც აქ
(შდრ. ჩუბ. დამბურა).

დამგურგლევაჲ (ამგურგლევს, და-
ამგურგლა, დოჲმგურგლჲვი, დანამგურ-
გლევ, დამგურგლჲულ) დამრგვალება;
გადატ. ისე გასუქება, სიგრძე-სიგანე
რომ არ დაეცეოდა.

დამდგმელევ მშენებლები, ოსტატე-
ბი: სახლი და მ დ გ მ ე ლ ე ვ (მხ. რიც-
ხეში იშვიათად იხმარება).

დამზოლ შობილი, გაჩენილი.

დამირწყევაჲ (იმირწყევს, დაამირ-
წყვა, დოჲმირწყენი, დანამირწყევ) და-
ვიწყება (იხ. დამირწყევეაჲ).

დამირწყევეაჲ (ამირწყევეს, დაამირ-
წყვა, დოჲმირწყევი, დანამირწყევი, და-
მირწყეულ) დავიწყებინება.

დამკლანზაჲ (იმკლანზევის, დაამკ-
ლანზა, დამკლანზულ, დამკლანზულ)
დამკლავება, სახელოების გადაწევა
იდაყვის ზემოთ: და მ კ ლ ა ნ ზ უ ლ
მუშოვს (იხ. მენტ. დამკვლარძა).

დამკლარზაჲ (იმკლარზევის, დაამკ-
ლარზა, დამკლარზულ), იხ. დამკლან-
ზაჲ.

დამჟიეულ იხ. ამჟიეულ.

დამჟიეულ დამჟიეებულ (იხ. ამჟი-
ეულ).

დამრიალევაჲ (უმრიალევს, დოჲმ-
რიალა, დოჲმრიალევი, დანამრიალევი),
იხ. თოლევ დამრიალევაჲ.

დამრუშაჲ (იმრუშევის, დაამრუშ-
ვა, დამრუშულ) წარბის, შუბლის შექ-
მუნენა, შეკვრა, გაბრაზებასავით (უსიტ-
ყვოდ).

დამრუშკულ შუბლშეკრული, სახე-
შექმუნენილი, წარბშეკრული: მაგი ქალ
და მ რ უ შ კ უ ლ რამი.

დამტყროლ დამსყდარი, დახეთქილი.

დამფადამფ დოლის ხმა, დაფდა-
ფი: და მ ფ ა და მ ფ — ნაღრამ კმამ
მოლის.

დამშროლ დამაშვრალი, დაღლილი.

დამჭვრევლეველ კვეთით მწერალი
ფიცარზე: კორთეჲ და მ ჯ რ ე ვ ლ ე-
ველ ქონში მანაზელ, დანაყულ ნახ-

შირს უსომდა, აშიეცდა, ზედამთი კი-
რით ჰწერავდა, მასკინ ყალმით ჰყრი-
და.

დამხალევა (ამხალევეს, დაამხალა,
დოჟმხალევი, დანამხალევე) დაბეგვა,
ცემა, რის შედეგად დააჩნდება ლურჯი
ხალევი: დაგამხალევე, დაგაგდევე.
დანახალევე ის. დაბალევა.

დანაბრეკ 1. ის. დაბრეკულ; 2. ფეხ-
საცემელს ვინც ბრეკს ან დაბრიცა.

დანაგვე 1. გაშლილი; 2. მიშვეებუ-
ლი (წყალი); 3. დამწნილებული: და-
ნაგვევი კიტრი.

დანაგრობ რომელიც ირქინება: ყოჩ
დანაგრობია?

დანაგულ 1. საკეცი: დანაგულ
დანაა; დაკეცილი: დანაგულ დანას
ვერ ვაღვე; 2. დახურული: დანაგულ
კარა გააღო.

დანადალ 1. დადალული, გადადნო-
ბილი კარაქი, ერბო; 2. გადადნობე-
ლი, ვინც დადაეს (ის. დადალამ).

დანადალ ქონ ის. დადალულ ქონ.

დანადრე დამდები; დადებული.

დანაჯახ შეგერხილი ძაფი, ძაფის
შემგერხელი.

დანაჯახ² ვინც იძახის.

დანაჯახან ის. დანაჯახ².

დანაჯელ გვერდებზეზნეჟილი სპი-
ლენძის ჰურტელი: დანაჯელ ჟამ
კორთეში არ დაადო, სურცხულუ (ის.
დახელული); ვინც აფუჰებს დარტყმით
ჯამებს.

დანაჯოვ 1. შობილი: დანაჯოვ
ბაკალამ ქონში შაძყუნით, შაძცივის
(ის. დამჯოლ); 2. მშობელი (პირუტყ-
ვი): დანაჯოვი ცხორს ცივის.

დანაკარ 1. საკარავი. 2. დამკვრელი;
ვინც არტყამს; 3. ჩართყმული ადგილი:

საკრეა დანაკარ ადგილ ტკივის.
დანაკარ პურ თონეში გამოცხვარი
პური.

დანაკიდვე 1. დაკიდებული; 2. ვინც
კიდებს; 3. ჩამოსაკიდი ადგილი.

დანაკუწ 1. წვრილად დაჭრილი; 2.
ვინც ჭრის; 3. საჭრელი, რითაც წვრი-
ლად ჭრიან, კეპავენ: კორც დანაკუწ
მაშინ.

დანალა (ნალავს, დანალა, დოუნა-
ლი, დანანალ, დანალულ) 1. საქონლის
ჩლიჭზე ნალის მიქედება (ის. ჩუბ. და-
ნალვა); 2. გადატ. მოტყუება: მაგრა
დამნალა მაგამ.

დანალბოვ 1. დამბალი, ჩალბობი-
ლი; 2. ვინც ალბობს.

დანამეტვე რაც მორჩება, ზედმეტად
გადარჩება: დანამეტვეს ოგრუჭვე.

დანამჭლივე 1. გამხდარი, მჭლე;
2. გასახდუნებელი: დანამჭლივე
წამალ არაა.

დანაპირვე ის. დაპირეულ.

დანაპირსევე ის. დაპირსევა: და-
ნაპირსევი რამია.

დანაპრუწ ის. დაპრუწულ.

დანაპრუწევე ის. დაპრუწულ.

დანარყევე კარგი ხარისხის პარკი,
რომელშიც ჰია ირყევა (შდრ. ყრუვე
პარკ, ჰია დანარყევე პარკ, ნარყევე პარკ).

დანარჩომ 1. დანარჩენი, დარჩენი-
ლი, რაც დარჩა; 2. გადატ. გაუთხოვარი
(შდრ. ნარჩომ).

დანასტავ 1. დართული; 2. ვინც არ-
თავს: მატყლ დანასტავ ბებერი.

დანატყრომ ის. დამტყროლ.

დანაფრეწ 1. დახეული, დაფხრეწი-
ლი; 2. დაპობილი (ფიცარი): ცულდით
დანაფრეწ თახტა.

დანაფხლენჭ ის. დანაფხრენჭ.

დანაფხრენჭ ფრჩხილგაკრული, დაფხაჭნელი (იხ. დაფხრენჭულ): დანაფხრენჭ კატაი (შდრ. დანაფხრენჭ).

დანაყაი 1. დანაყვა; 2. გადატ. ჯღომით ძილი.

დანაყაივე გამძალებული (თხილისა და კაკლის ლებნებმა იცის: გაყვითლდება და მძალე გემოს ლებულობს) შდრ. დაყაიეულ.

დანაყარ 1. დაყრილი; 2. ვინც დაყარა; მიტოვებული (კრუხის მიერ) წიწილები: დ ა ნ ა ყ ა რ ჭუჭულევი; მიმტოვებელი (კრუხი, რომელმაც მიატოვა წიწილები. ასე ამბობენ ღორზეც, ძაღლზეც, ფრინველზეც): ჭუჭულევი დ ა ნ ა ყ ა რ კურტ კორცხ დრვს (იხ. ბაჯლევი დანაყარ); 3. გამოყრილი: წითელად დ ა ნ ა ყ ა რ ყმაწულს წითელ საკბეი უყიდა.

დანაყულ დანაყილი.

დანაშლჩხ იხ. დაშლჩხულ.

დანაშუბევი შეშუბებულ.

დანაჩულ იხ. დაჩულულ.

დანაცოლ 1. ტანდაბანილი, ტანისამოსგამოცვლილი; 2. გამოცვლილი ჭუჭყიანი ტანისამოსი: დ ა ნ ა ც ო ლ ე ვ ს დარეცხა უნდ; 3. გამოცვლელი, დამბანელი, მომველი.

დანაწებევი იხ. დაწებეულ.

დანაწილ იხ. დაწილულ.

დანაწკევი იხ. დაწკეულ.

დანაწრიყიანევი იხ. დაწრიყიანეულ.

დანაჭკნომ დამჭკნარი.

დანაჭრეველევ მოხატული ნიშნებით, ორნამენტებით: დ ა ნ ა ჭ რ ე ვ ლ ე ვ კორთე ადათ იყო უწინ (იხ. დაჭრეველულ).

დანახარი იხ. 1. დახრილ; 2. დამბერტყელი.

დანახეთქი დახეთქილი, დაპობილი (შეშა), დამსკდარი (იხ. დამტყროლ).

დანახლჩხ იხ. დახლჩხულ.

დანახჩქ 1. სახრწით (იხ.) დახვეწილი, გასუფთავებული აბრეშუმის ან მატყლის ნართი; 2. ვინც ასრულებს ამ სამუშაოს, ხვეწავს ზედმეტი მინარევებისაგან ძაფს (იხ. დახჩქულ).

დანახუხ ცუდად შემწვარი.

დანახწევი იხ. დახწეულ.

დანაჯაქ იხ. დაჯაქულ.

დანაჯეთევი იხ. დაჯეთეულ.

დანაჯეჩი იხ. დაჯეჩულ.

დანაჯიფ იხ. დაჯიფულ; ვინც კიფს აკეთებს.

დანაჯრჩხ 1. დახვრეტილი; 2. ვინც ხვრეტს.

დანდლებ იხ. კიდევ.

დანუგრაი (ნუგრაეს, დანუგრა, დონუგრი, დანუგრულ) ნივრით შეკაზმვა.

დანუგრულ დანივრული (შდრ. ნუგრიანი).

დაი უფრო, უფრო მეტად: დ ა ი ამირწყდევი (შდრ. დაიდა).

დაიდა იხ. დაი.

დაიდაი 1. აკვანი ბავშვის ენაზე: დ ა ი დ ა შ ი დაწო; 2. ძილი, ნანა.

დაი მულს მიმართავს რძალი: თინათინ, დ ა ი, მეზახის ჰასან მაშოა.

დაიპირეულ შეპირებული ეკლესიის სახელზე, შეთქმული; ე ტ ა ნ ა ი დ ა პ ი რ ე უ ლ ი, დიდ საყდარზე გასულაში დააკლრვართ (შდრ. დანაპირევი).

დაიპირევაი (აპირევის, დააპირსა, დოჰპირსევი, დანაპირსევი, დაპირსეულ) მტყუანის დაპირისპირება, რომ გაირკვეს სიმართლე.

დაპრუწა (იპრუწევის, დაპრუწა, დაპრუწულ, დანაპრუწ, დაპრუწულ) ქცობა (მცენარისა), კანის დანაოქება: პირის მოკუმვა მჟავე რამის მიკარებინას.

დაპრუწულ დამქცნარი: დაპრუწულ ვარდს სულ არ მოოდის; სახე-დამქცნარი, დანაოქებული, ჩამომხმარ-ჩამომქცნარი: დაპრუწულ ბებერ (შდრ. დანაპრუწ, დანაპრუწე).

დაჟღრმა (ეგღრმავს, დაჟღრმა. დოჟღრმა, დანაჟღრმა) მუჭლუგუნის წაკვრა, დატუქსვა: ვერ დედა ყმაწულს ეგღრმავს.

დაჟეკა (ჟეკავს, დაჟეკა, დოჟეკე, დანაჟეკ, ნაჟეკ) 1. ძლიერ ცემა: ნუ ეეკავ ყმაწულს (იხ. საბა: ჟეკვა); 2. ხელის დაკოყრება ბარის, წალდის, ცულის და ჩაქუჩის მუდმივად ხმარების გამო: დილლით საღამომდინ ცულდ ეეკავს; 3. გაცხელების შემდეგ ჩაქუჩის დარტყმით რკინის გათხელება: ბარი ყბა გასქელეულ დაჟეკამ უნდ.

დაჟერევა (ჟერევეს, დოჟერეა, დოჟერნი, დანაჟერე, დამერეო) 1. გაგონება, ყურის გდება: ქალ არ მიეერევეს; დაჯერება, დარწმუნება (აჟერევეს, დაჟერა, დოჟერევე, დანაჟერევე): მაგა ვერ ვოჟერევე (იხ. საბა, ჩუბ. დაჯერება); 2. დანდობა (ეჟერვის, დეჟერა, დაჟერევე, დანაჟერევე): მაგა ნუ ეეერევეთ, არ მაგატუქვასყ (იხ. ჩუბ. დაჯერება).

დაჟერნა იხ. დაჟერევა.

დაჟირიმევა (აჟირიმევეს, დაჟირი-მა, დოჟირიმევე, დანაჟირიმევე, დაჟირიმეულ) გასახმობად ხორცის თხელ ნაჭრებად დაჭრა.

დაჟღლა (ეღლის, დაჟღლა, დოჟე-ლი, დანაჟღალ, დაჟღლილ) 1. უმწი-ფარი ხილის დაბეჟვა (შდრ. დათაფა). ასეთი ხილი არ ინახება, ლბება; დაჟე-ვა: აეტობუსჟი დოჟღალ; 2. ცემა, დაბეჟვა: კამ გორა დოჟღლი, თო-ლეე გასსიეოდა.

დარანლ ხე, ვერხვის მსგავსია, შე-დარებით დაბალი, პატარა, ფოთლები აქვს (შდრ. დარანლო).

დარანლო იხ. დარანლ.

დარვაზა მალალი, ხის კარებიანი კიშკარი.

დართუა (აღ.) სახლის სახურავზე კრამიტის ან ჩალის დახურვა: ზოგ თუ-თანავ ურთავდაყე.

დარიგევა (არიგევეს, დაარიგა, დოჟ-რიგევი, დანარიგევე, დარიგეულ) 1. ას-ხმა, აცმა ძაფზე: ზივ არიგევეს; 2. ეკლების შესობა (ერიგევის, დერიგა, დაარიგევი, დანარიგევე, დარიგეულ): ფეჟში წაბლი ეკლეე დერიგა.

დარიგმევა (არიგმევეს, დაარიგმა, დოჟრიგმევე, დანარიგმევე, დარიგმეულ) იხ. დარიგევა.

დარინკა (რინკავს, დარინკა, დოჟ-რინკე, დანარინკ, დარინკულ) ძალის, ღორის ყელზე რინკის (იხ.) დადება, რომ გაეჩხიროს ღობეში და ვერ გადა-ვიდეს ბოსტანში ან ბალში.

დარისხა (ირისხავს, დადარისხა, დო-ურისხი, დანარისხ, დარისხულ) წყე-ვლით ფიცე, ესა და ეს მომიკვდეს... თუ მე ესა და ეს გავაკეთეო... (იხ. საბა, შდრ. ჩუბ. დარისხება, მენთ. დარისხ-ვა): დაფიცა, დამარისხა, მე არ მი-ქნია.

დარკ 1. ბანზე დაყრილი მიწის და-
სატყეპნი სქელი ხე, მორი; 2. დიდი ჯო-
ხი; კეტი: ადლო ერ დ ა რ კ ი თ ეკო
ჰეგ (იხ. სართხამ); 3. გადატ. მაღალი,
მსხვილი და ტლანქფეხებიანი ადამიანი.

დარყევაი (არყევს, დაარყევა, დოჭ-
რყევი, დანარყევი) დარხევა ხელით:
ქლიავ დ ა ა რ ყ ი ვ, ჩემოტყუდეს; რყე-
ვა: კბილ ი რ ყ ე ვ ი ს.

დარჩენაი „დარჩენოვან“ (იხ.) თა-
მაშის დროს ხელის დაკვრის შერჩევა.

დარჩენოვან თამაშის სახეა: ერთი
ხელს დაარტყამს მეორეს, ეტყვის „და-
გარჩინ“ (იხ.) ან „დამჩეს“ და გაიქცე-
ვა, მეორე გამოეკიდება, დაეწევა, და-
არტყამს ხელს და ისიც ასევე ეტყვის.

დასადრაი (სადრავს, დასადრა, დოჭ-
სადრი, დანასადრ, დასადრულ) 1. მთე-
ლი ძალღონით ჩარტყმა: კისრი ღიღში
დასადრა (იხ. ჩასადრაი); 2. მოზომ-
ვა, ტანისამოსის ზომის აღება: ფარჩაი
დასადრა ჩემზე, ხუალ გემაპურელი
კაბას.

დასარქლევაი (ასარქლევს, დაასარ-
ქლა, დოჭსარქლევი, დანასარქლევ, და-
სარქლეულ) 1. ბევრის მოპირქევაება:
ყამევ კორთზე დაასარქლ! 2. სარ-
ქველის დაღება: ქევრს სიპ დაა-
სარქლ, დაადევ; 3. გადატ. მთელი
ტანით გადაფარება; გაშლილად ჯდომა
ცეცხლთან ან სხვა რაიმესთან ისე, რომ
სხვას ახლოს მისვლის საშუალება არ
ექნეს: ცეცხლს ნუ დაჰსარქლევი-
ხარ, უკანაყ დაუ, ჩონც მოგტრს სით-
ბოი.

დასესაი (სესავს, დასესა, დოჭსესი,
დანასეს, დასესულ) მიმოფანტვა, მიბ-
ნევი-მობნევა. ჩემ ზივ ქალმა დასესა.

დასიევაი (სიედვის, დასიელა, და-

სიეულ, დანასიევ, დასიეულ) საქმლის
დანახვა, მაგრამ ვერ მიწვდომა, ნერწ-
ყვის გამოყოფა და პირის დასიეება:
ყმაწულ დასიედვის, ცოტაი მისც.

დასირილევაი (ასირილევს, დაასირი-
ლა, დოჭსირილევი, დანასირილევი, დასი-
რილელ) კერვით ზოლები გავლება
ტანსაცმელზე, დალიანდაგება. ასე აკე-
თებენ ბამბაჩაფენილ ტანისამოსზე.

დასირილეულ დალიანდაგებული.

დასმაი (ჰსომს, დაჰსო, დოჭსომ,
დანასომ, დასმულ) მიწაში ჩასობა, ჩა-
რკობა: მანაი დაჰსო მიწაში.

დასრელაი (სრელავს, დასრელა,
დოჭსრელი, დანასრელ, დასრელულ)
სათესად მიწის დაკვალება, სრელ-ის
(იხ.) გავლება, ძველად კავით ასრულე-
ბდენ ამ სამუშაოს.

დასრმმაი (სრმმავს, დასრმმა, დო-
ჭსრმმი, დანასრმმ, დასრმმულ) ტანის
დაზელა გაციების დროს, რომ ოფლი
მოედინოს: თუ შაჰციევი, დასრტმ,
კაი საქნელი.

დასტაი (ასტავს, დაასტა, დოჭსტავ,
დანასტავ, დასტულ) რთვა. ეს სამუშაო
სრულდება როგორც ტარზე, ისე ყაა-
რაზე (იხ.): დედაი მატყლს ასტავს.

დასტენაი (ასტენს, დაასტინა, დო-
ჭსტენი, დანასტენ) დაცდენა, ნიშანში
ვერ მოხვედრება: ჩიტს თოფ დაას-
ტინა.

დასტომაი (სტევის, დაჰსტა, დაჰს-
ტომი, დანასტომ) იხ. დასტენაი: ღორი-
ბე ნასროვენ თოფ დაჰსტომი, ინ-
სანს მოჰსტომი.

დასტრნაი (ასტრნს, დაასტრნა, დო-
ჭსტრნი, დანასტრნი) იხ. დასტენაი.

დასტულ იხ. დანასტავ.

დასუსტევა (სუსტდების, დასუსტ-
და, დასუსტეულ, დანასუსტევე, დასუს-
ტეულ) 1. გულის წასვლა, გულის შე-
წყუხება; დიდი ხნის ტირილის შემდეგ
ბავშვი რომ გადაფიჩინდება და სულს
ველარ მოითქვამს: ყმაწულ სუსტდე-
ვო და აკვანში; 2. წამლებით მიძინება
(ასუსტებს, დაასუსტა, დოუსუსტევი,
დანასუსტევი): ოპერაციაში გაქეთევაში
ინსანს ასუსტევენ; გადატ. 3. ცო-
მის თონეზე არ გაჩერება, ჩაშლა: ჩემ
პურ სუსტდების, მიდის, კამ ცომ
არა (იხ. საბა, ჩუბ. დასუსტება).

დასხლაპუნევა (სხლაპუნოვს, დას-
ხლაპუნდა, დასხლაპუნეულ, დანასხლა-
პუნევი, დასხლაპუნეულ) სველი ან ლო-
რწოიანი რისამე ხელიდან უეცრად და-
ცურება, გავარდნა.

დატაპკა (ტაბკავს, დატაპკა, დოჟ-
ტაპკი, დანატაპკ, დატაპკულ) იხ. დაბ-
ლერტა.

დატარევა (ეტარევის, დეეტარა,
უტარნი, ნატარ) სიარული: ბზვრ და-
ტარევაში ჰმრბვ.

დატაყუნევა (ატაყუნევის, დაატა-
ყუნა, დოჟტაყუნევი, დანატაყუნევი)
დაკაყუნება: კარევი ტაყტაყ დაატაყუ-
ნან დანახანმა.

დატიტბა (ტიტბავს, დატიტბა, დო-
ჟტიტბი, დანატიტბ, დატიტბულ) 1. ბა-
წარს საღებავი რომ კარგად მოეკიდოს,
წინასწარ წენგოს წვენი ან საქონლის
შარდში ამოვლებენ (შდრ. მენთ. და-
ტიტბე); 2. მუავეულის ლაქის დარჩე-
ნა: კაბაზე შუნდ ვაბტყლიმბა, და-
ტიტბა.

დატიტბულ 1. დალაქავებული: კა-
ბა დატიტბულ, ვარგ არა, არ გა-

დის; 2. წენგოს წვენი ან საქონლის
შარდში ამოვლებული ბაწარი.

დატლინკევა (ტლინკავს, დატლინ-
კდა, დატლინკეულ, დანატლინკევი) შე-
კუნტრუშება, განავარდება, კუნტრუ-
შით გარებნა: დატლინკედ, წა ბა-
ზარში (იხ. ატლინკევა).

დატრპა (პტრპავს, დატრპა|დატრ-
პა, დოჟტრპი, დანატრპ, დატრპულ)
ცემა, ტყემა: ყმაწულ დატრპა.

დატრაყუნევა (ატრაყუნევის, დაატ-
რაყუნა, დოჟტრაყუნევი, დანატრაყუ-
ნევი) იხ. დატრაყუნევა. „დაგიტრაყუნ“
ეუბნებიან ხუმრობით. ნიშნავს: „მეხი
დაგაყარე“.

დატუმრა (პტუმრავს, დატუმრა,
დოჟტუმრი, დანატუმრ, დატუმრულ)
ტუმარაში (იხ.) მარცვლეულის ჩაყრა
და პირამდე გავსება: შენ დატუმრ,
მე ურმით გოვზიდო.

დატუმრულ პირამდე გავსებული და
დაწყობილი ტომრები.

დატყირაულ პურ ცუდი ხარისხის
პური (იხ. დატყირპულ).

დატყირპულ 1. „დატყლიპული“,
ტყლიპივით დამჯდარი გამოუმცხვარი
პური (აუფუარმა ცომმა იცის); 2.
ბრტყელი და მსუქანი ლოყების მქონე:
დატყირპულპირიან.

დატყრომა (ტყროვის, დატყრო,
დამტყროლ, დანატყრომ, დამტყროლ)
დასტყრომა, დახეთქვა: შენ დოდალევი
დამტყროლ.

დატყრონა (ატყრონს, ატყრონავს,
დაატყრონა, დოჟტყრონი, დანატყრონი)
ტყაცუნი: თითვე ატყრონს.

დატყუევა (ატყუევის, დაატყუა,
დოჟტყუევი, დანატყუევი) ტყვიით მოკ-
ვლა: ღორ დაატყუა.

დატყუება² (ატყუებს, დაატყუვა, დოუტყუევი, დანატყუევი, დატყუეულ) მტირალის გაჩუმება (იხ. გაკროვამ, დატყუვამ).

დატყუვამ (ატყუვს, დაატყუვა, დოუტყუვვი, დანატყუვვი, დატყუვულ) იხ. დატყუევამ 1, 2.

დაფათრამ (ფათრავს, დაფათრა, დოუფათრი, დანათაფრ, დაფათრულ) 1. დაგლეჯა, დაფხრეწა, დახევა: ზალ-ლმა დამფათრა; 2. გადატ. ჩხუბი ლაპარაკით: დამფათრა, დამგლიჯა. არ ნათქომევე არ დამიგდა.

დაფათრულ დაგლეჯილი, დაფლეთი-ლი. დახეული, დაფხრეწილი: ერ და-ფათრულ კაბამ ეცო.

დაფარაღათევამ თავის ადგილას დაბინავება, დადება.

დაფარუტევამ (აფარუტევს, დააფარუ-ვა, დოუფარუტევი, დანაფარუტევი, დაფა-რუტეულ) ფარო-ს (იხ.) გაკეთება, დაწ-ყობა, რომელსაც მერე ართავენ.

დაფახილევამ (ფახილდევს, დაფა-ხილდა, დაფახილულ, დანაფახილევი, დაფახილულ) სპილენძის მოუქალავ ქურქელზე მწვანე ნივთიერების გაჩე-ნა, დაქანგვა: ჩონ ქობევე დაფახი-ლულ, მოკალაა უნდ.

დაფორევამ (ფორდევს, დაფორდა, დაფორეულ, დანაფორევი, დაფორეულ) დაობება, ობის მოკიდება: პურ და-ფორდა, კმამ არ კეპტევის.

დაფოხხამ (ფოხხრავს, დაფოხხა, და-ფოხხულ, დანაფოხხ, დაფოხხულ) დამსხვ-რევა, დამტვრევა, ნაწილ-ნაწილ დაშ-ლა: ხეათი ჩემოვარდნილ, დაფო-ხხულ (შდრ. მენთ. დაფეხვა).

დაფოხხულ დაშლილი, დამსხვრეუ-ლი: დაფოხხულ ურემ.

დაფრეწულ იხ. დანაფრეწ.

დაფრუტევამ (ფრუტდევს, დაფ-რუტდა, დაფრუტეულ, დანაფრუტევი, დაფრუტეულ) ხის გაფუჭება, დაფუ-ტუროვება. ასეთი ხე შეშად არ ვარგა.

დაფუშმანევამ (ფუშმანდევს, და-ფუშმანდა, დაფუშმანეულ, დანაფუშმა-ნევი, დაფუშმანეულ) ბოლოს სინანული, დარდი: იყიდ, მეველი არ დაჰფუშ-მანდე (იხ. ფუშმან).

დაფქამ (ფქავს, დაფქო || დაფქა, დოუფქოვი, დანაფქოვი, დაფქულ) 1. და-ფქვა. გადატ. 2. უცებ ყველაფრის კა-მა — გათავება.

დაფშნტამ (ფშნტავს, დაფშნტა, დოუფშნტი, დანაფშნტი, დაფშნ-ტულ) ფშენა, გაფხვიერება: მიწამ და-ფშნტი, ბილ მიწამ დაყარ კიტრი თესლს; სიმინდის ტაროდან მარცვლე-ბის გამოცლა: სმინდ დაფშნტი, ქათმევის დოუყარ (იხ. დაფხტნამ, და-ფშტნამ).

დაფშნტულ დაფშენილი, გაფხვიე-რებული; მარცვლებგაცლილი.

დაფშენამ (ფშენტს, დაფშნო, დოუფ-შნუ, დანაფშონ) იხ. დაფშნტამ.

დაფხლენვამ (ფხლენვავს || ფხლენვს, დაფხლენვა, დოუფხლენვი, დანაფ-ხლენვი, დაფხლენვულ) გაკაწვრა ეკლე-ბით ან მახვილწვერიანი იარაღით. ბრკყალის გაკვრა რამდენიმე ადგილას, დაფხენვა (შდრ. დაფხენვამ, დაფხრენ-კამ).

დაფხლენვულ იხ. დაფხრენვულ.

დაფხნენვამ (ფხნენვავს, დაფხნი-ვა, დოუფხნენვი, დანაფხნენვი, დაფხ-ნენვულ) იხ. დაფხლენვამ.

დაფხრენჭაი (ფხრენჭავის, დაფხრინჭა, დოჭფხრენჭი, დანაფხრენჭ, დაფხრენჭულ) ის. დაფხლენჭაი.

დაფხრენჭულ დაბრკეყალული, დაფხაქნილი ფრჩხილით, ბრკეყალით ან ეკლებით, ან კიდევ მახვილწვერიანი იარაღით (შდრ. დაფხლენჭულ).

დაფხტომაი (ფხტევის, დაფხტა, დამფხტარი, დანაფხტომ, დამფხტარ) დაფხტობა: ქათამ დაფხტა, მრზობღღევისიან გვდაფხინდა.

დაფხტრნაი (აფხტრნის, აფხტრნავის, დააფხტრუნა, დოჭფხტრნი, დანაფხტრნი) დაფხტობა: ნადირ დაფხტრნაი დეერუეასავ, ზაღლს ნადირი სისხლს აქმევენ.

დაფხტნაი (ფხნუს, დაფხნო, დოჭფხნუ, დანაფხტრნი, დაფხნულ, ნაფხტრნი) ის. დაფხტრტაი.

დაჭტარი ის. დაეტარი.

დაქანევაი (აქანევის, დააქანა, დოჭქანევი, დანაქანევი, დაქანულ) დაბერტყვა მწიფე ხილისა ტოტზე ფეხის დაკვრით და დარხევით: თუთას აქანევენ, წოვდეთ შიკმელა.

დაქარაი (ქარავის, დაქარა, დოჭქარი, დანაქარი, დაქარულ) 1. ნიავის, ქარის მიკარება: ყრლ თუ დააქარა, ფუჩღდევის; 2. ბაწრის შეღებვისას საქიროა რამდენჯერმე მისი ქვაბიდან ამოღება და გაციეება, მერე ისევ ჩადება მდლუარე საღებავში.

დაქაქაი (ქაქავის, დაქაქა, დოჭქაქი, დანაქაქი, დაქაქულ) ქექვა: ქათამმა დაქაქა ნავავ; გადატ. ჩხრეკა, ძებნა: ქას ქაქავა?

დაქებევაი (აქებევის, დააქება, დოჭქებევი, დანაქებევი) შექება: მაგი ქალს აქებევენ.

დაქებნაი (იქებევის, დააქება, დაქებულ, დანაქებნი, ქებნიაი) კვებნა: თავი ზმევეით იქებევის.

დაქერაქევაი (ქერაქდევის, დაქერაქდა, დაქერაქულ, დანაქერაქევი, დაქერაქულ) კანის, ქერქის გამაგრება და მერე დასკდომა: ბალი ყაბუზ დაქერაქევი — უახ ჰქდინავ.

დაქორშევაი (ქორშდევის, დაქორშდა, დაქორშულ, დანაქორშევი, დაქორშულ, ქორშ) საჭრელი იარაღის პირის დაბლაგვება: წალ დაქორშულ, არ ჰქრის, დაჩარხაა უნდ.

დაქოფუთევაი (აქოფუთევის, დააქოფუთა, დოჭქოფუთევი, დანაქოფუთევი) ცულით გათლა და დამრგვალება ხისა, რომლის შემდეგ იწყებენ მის გადამუშავებას: სიბტა აქოფუთევენ, მეკლან რანდენ.

დაქრქაი (ქრქავის, დაქრქა, დოჭქრქი, დანაქრქი, დაქრქულ) ის. აღარაი.

დაქუსლაი (ჰქუსლავის, დაქუსლა, დოჭქუსლი, დანაქუსლ, დაქუსლულ) წყვილ წინდებზე ქუსლების მიქსოვა. ცალ წინდაზე იტყვიან „მოქუსლაი“: წინდაი შაქნას უკან დაქუსლას რაი უნდა (შდრ. მოქუსლაი, მენთ. დაქუსულა).

დაქუთაი (იქუთრვის, დამქუთა, დაქუთულ, დანაქუთ, დაქუთულ) ქარების შედევად დაკუტება, დავრდომა: დაქუთულ, ვეღარ დგევი დეყზუ.

დაქუთულ ხელ-ფეხის დაბლადაცემული, დაკუტული, დავრდომილი.

დაღ თეჰაი ის. თეჰაი.

დაღალი. 1. უსწორ-მასწორი ადგილი, მიწა. ასეთი მიწის მორწყვა ძნელია, წყალი ერთნაირად არ ეღინება: დაღალი ადგილში წყალ არ გადის, ბართ

შადიან, ეტარევიან შიგ, ასწორევენ მიწას, წყალს გაჰყონენ; 2. ბოროტი, შურთან, ცუდი აღამიანი: ჰეგ დიად დაღალ ინსანი (შდრ. მენტ. დაღალი).

დაღარ გუდა, მხარზე წამოსაკიდებელი, მას „გუდაღაც“ ეწოდება: დაღარ აჰკიდ, წოვდეს (შდრ. ტაღარ). დაღარ ყოფი ზურგზე მოსაკიდებელი გუდის პირის მოსაკრავი ზონარი, თხის ბალნისაგან შეგრეხილი.

დაღაღან ხე, მისი ყლორტებისაგან მწყემსები მძივს ამზადებენ, რომელსაც თითქოს შეუძლია ავი თვალისაგან დაცივას ყველაფერი.

დაღენევა (აღნევეს, დაღენა, დოტლენევი, დანაღენე) 1. გაჩერება; 2. დანიშვნა (იხ. დაყენევა, დაღუნევა).

დაღერღნა (ღერღნავს, დაღერღნა, დოტღერღნი, დანაღერღნი, დაღერღნულ, ნაღერღ) ღრღნა, დაკბილვა, მაგრამ ვერ შექმა: ბერ კაცმა საცნობრლად დაღერღნა, დააგდა (შდრ. საბა: დაღერღვა).

დაღერღნულ დაკბილული, დაღრღნილი.

დაღირევა (აღირევეს, დაღირა, დოტღირევი, დანაღირე) 1. დასაკრავად მომარჯვება ან სასროლად დამიზნება: თოფ ქელლაში დაღირა (იხ. საბა: დაღირება); 2. პირდაპირ მისვლა: ჩონსა დაღირა, მოვდა (იხ. კაიშ. გაღირება).

დაღუნევა (აღუნევეს, დაღუნა, დოტღუნევი, დანაღუნე) იხ. დაღენევა.

დაღუზლა (იღუზლევის, დაღუზლა, დაღუზლულ, დანაღუზლ, დაღუზლულ) 1. უქმელობის გამო ავად გახ-

დომა, ტუჩებზე უჩუღ-ს (იხ.) გამოაყარის ხოლმე: ყმაწულს პურ არ უქუამი საღმომდინ, დაღუზლულ; 2. როცა ცხელ-ცხელ მურაბას შეჭამენ, მაშინ ეტყვიან: „დაღუზლე, არ ჰქამო“.

დაღუზლულ შიმშილობის გამო ავად გამხდარი.

დაყაბრევა (უყაბრდევის, დოტყაბრდა, დაყაბრევი, დანაყაბრე, დაყაბრეტლ) დაყოყება.

დაყაბრეტლ დაყოყებული.

დაყაბევა (ყაბდევის, დაყაბდა, დაყაბეტლ, დანაყაბე, დაღაბეტლ) დამძალებდა, გაფუჭება თხილისა, კაკლისა, წაბლის გულისა და მისთ: თხილ დაყაბეტლ.

დაყაბეტლ გამძალებული (შდრ. დანაყაბე).

დაყელო (ყეღავს, დაყელა, დოტყელო, დანაყელ; დაყელულ) ვახის ტოტების გაფურჩქენამდე მოზნეჭა და ჰიგოზე შეკვრა (იხ. მენაჯ დაყელო).

დაყენევა (აყენევეს, დაყენა, დოტყენევი, დანაყენე) იხ. დაღენევა.

დაყიევა (აყიევეს, დაყიევა, დოტყიევი, დანაყიე, დაყიეტლ) 1. გაღვივება (სწრაფად გაღვივების მიზნით კიბრის თესლს ჩაყრიან პატარა პარკში, დაასველებენ და ანწლში შეახვევენ, ცეცხლთან ახლოს დადებენ); 2. (ყივდევის, დაყივდა, დაყივეულ, დანაყიე, დაყივეულ) გაღვივებათვისით: სმინდაყიევეულ, ფაყლა (იხ.) ჩაყრაში ყივ არ დაჰვეჩო (იხ. ყივ). „დაყიეუხარა?“ გადატ. ეკითხებიან მას, ვინც გაუნძრევლად ფეხზე დგას და არაფერს აკეთებს.

დაყლარტა (ჰყლარტავს, დაყლარტა, დოუყლარტი, დანაყლარტი) უშნოდ

დიდ-დიდი ლუკმების ჩაყლაპვა: არ მუშუოვს, შინ ეს, ყლ არ ტ ა ე ს ჩონ მანაგევ პურს. ერ მოჰმეიეოდა, ჰყლ არ ტ ა ე და, იდგა.

დაყუჟღა (ყუჟღავს, დაყუჟღა, დო-ტყუჟღი, დანაყუჟღ) ხვევნა, კოცნა (მღრ. დაყუჟღნა).

დაყუჟღნა (ყუჟღნავს, დაყუჟღნა, დოტყუჟღნი, დანაყუჟღნი, დაყუჟღნულ) იხ. დაყუჟღა.

დაყურაღა (იყურაღევის, დაყურაღა, დაყურაღულ, დანაყურაღ, დაყურაღულ) დაგვალვა: სმინდ დაყურაღულ, მორწყაი უნდ.

დაყუწვი (ყუწვივს, დოტყუწვი, დოტყუწვი, დანაყუწვი) 1. დაყუწვივა, მტირალის ტკბილი სიტყვებით, მოფერებით გაიჟებება: დოუყუწვი უჩუწვი დაადგომელი ყმაწულ; 2. ნანას მღერა: ყმაწულს დოტყუწვი, დამზინას; ტკბილი სიტყვის თქმა, მიაღერება: დოტყუწვი, გგმართ, ზორი არ გაამართო (იხ. მოყუწვივა).

დაყუწვი (ყუწვივს, დოტყუწვი, დოტყუწვი, დანაყუწვი) იხ. დაყუწვი, მოყუწვივა.

დაშანარევა იხ. დაცხრომა.

დაშანგლა (შანგლავს, დაშანგლა, დოტშანგლი, დანაშანგლ) მოთიბვა, მითიბ-მოთიბვა, არეულ-დარეულად თიბვა: ნუ ჰშანგლავ, ლამაზა დაკაჰ.

დაშანთლა პირის დამუშხვა წიწაკით, მარილით: დოაშანთლ, ლაშვი იყო.

დაშაპა (შაპავს, დაშაპა, დოტშაპი, დანაშაპ, დაშაპულ) ტყავზე შაბის წასმა; უმწიფარი ხილის ჭამის გამო პირში ცუდი გემოს მიცემა, დაშაპვა (იხ. შაპ).

დაშლრპა (შქრპავს, დაშლრპა, დო-

ტშლრპი, დანაშლრპ, დაშლრპულ) ფეხზე მოჭერილი ფეხსაცმლის ჩაცმის გამო კანის დაშავება; ჭერ კიდევ უღელს შეუჩვეველი საქონლის კისრის გადატყავება: წარი კისერ ემზან დოტშლრპი უღელს.

დაშლრპულ გადატყავებული, ძალით ტყავგაძრობილი (მღრ. დანაშლრპ).

დაშნომა (აშნუ, დააშნდა, დაჰშნომი, დანაშნომ, დაშნომილ) მოხდენა: წითელ კაბა აშნუ.

დაშრომა (შროვის, დაშრო, დამშროლ, დანაშრომ, დამშროლ, მაშროლ) დაღლა: მალე დაშრო კარ, დაღვა.

დაჩათა (ჩათავს, დაჩათა, დოტჩათი, დანაჩათ, დაჩათულ) გადახლართვა, ერთმანეთში გადაბმა.

დაჩერთა (ჩერთავს, დაჩერთა, დოტჩერთი, დანაჩერთ, დაჩერთულ) საქონლის ჩლიქებს შორის დასერვა, ცუდი სისხლის გამოშვება: დაბალ შაყრაში ჰჩერთავდენ.

დაჩრწვი (უჩრწვის, დოტჩრწვი, დოტჩრწვი, დანაჩრწვი, დაჩრწულ) მიჩენა საქმისა, რაიმეზე მითითება: შენ დამიჩრწვი, მე გოვაქეთო.

დაჩრწულ მიჩენილი, მითითებული: შენზე დამიჩრწულ საქმე შენ გააქეთ.

დაჩულა (ჩულავს, დაჩულა, დოტჩული, დანაჩულ, დაჩულულ) 1. ბევრის ჩაცმა (იხ. ჩულ): ყმაწულს ნუ ჰჩულავ შინ, კარში გასულაში შასცივის; 2. მძიმედ დატყავა: ბუქვეში ერ რამ დამჩულა ბუზან, აქვე ჩამკეცა (იხ. ჩაჩულა).

დაჩულულ 1. ბევრ ტანისამოსჩაცმული, ისე რომ ვედარ ინძრევა; 2. მაგ-

რად, მიიმედ დარტყმული (ადგილი):
და ჩ უ ლ უ ლ ადგილ ჰტივისი.

დაჩურჩა (ჩურჩავეს, დაჩურჩა, დო-
ჭჩურჩი, დანაჩურჩ, დაჩურჩულ) 1.
თხილის, კაკლის, ლობიოს და მისთანა-
თა გარჩევა, კანის გაცლა; 2. სიმინდის
ტაროზე მარცვლების გაცლა, დაფშვნა:
კურკიანი ხილის გაპობა და კურკის გა-
მოდება: ქლიავ და ჩ უ რ ჩ, ჩაფარზე
დააყარ, გააქმევ (იხ. მენთ. დაჩურჩვა).

დაჩურჩულ გარჩეული: და ჩ უ რ-
ჩ უ ლ თხილ, სმინდ, ფაყლა, ბალ,
შუნდ; კანშემოცილი, კურკაგამოც-
ილი: და ჩ უ რ ჩ უ ლ ქლიავ მალე
ქმევის (იხ. საბა: ჩურჩა).

დაჩხუტა (ჩხუტავს, დაჩხუტა, დო-
ჭჩხუტი, დანაჩხუტ, დაჩხუტულ) ბევრი
ჭიგო-ს (იხ.), მანის, ყავ-ის (იხ.) და
მისთანების ბოლოს, რომელიც მიწაში
უნდა ჩასვან, წამწვეტება წალდით; მათ-
თვის ჩხუტ-ის (იხ.) გაკეთება. ჭიგო
დაჩხუტა ჭიგოს წამწვეტება: ადამ მე-
ნაწში ჭიგოს ჩ ხ უ ტ ა ვ ს.

დაჩხუტულ წამწვეტიანებული კი-
გო, მანა, ყავი და სხვა, რაც მიწაში უნ-
და ჩასვან: და ჩ ხ უ ტ უ ლ ჭიგოს მე-
ნაწში შაზიდაა უნდ.

დაცახა (ცახავს, დაცახა, დოტცა-
ხი, დანაცახ) ცახის დადება აბრეშუმის
ჭიისათვის.

დაცემა (სცემს, დასცა, დოტცი,
დანაცემ, დაცემულ) 1. მთლად დაფარ-
ვა სარეველებით: რზრამ ალას დოტ-
ცი, პურ ალას დოტცი; 2. ოდნავ ჩა-
მოსხმა: ცოტა წყალ და ს ც ქობს, არ
დააწოს; 3. დატაცება: ჩემს წინადათი
დასცეს, ააღეს ორ ვაშლ.

დაცლა (იცლუს, დაცლა, დოტ-
ცლუს, დანაცლ, დაცლულ) ტანის დაბა-
ნა და ტანისამოსის გამოცლა: ყმაწუ-
ლევიბე დიდხანი არ დამიცულუშ,
წყალ შამიდგამ, დაბანევიარ, და ა ც-
ლ რ ვ ა რ.

დაცლულ 1. ტანდაბანილი და ტანი-
სამოსგამოცვლილი. 2. ჭუჭყიანი ტანი-
სამოსი: და ც ლ უ ლ ტამსომოზ ჰყრი,
დაარეცხელ.

დაცორა (პცორავს, დაცორა, დოტ-
ცორი, დანაცორ, დაცორილ) დაორთქ-
ლევა, ორთქლის წვეთების გაჩენა: ზ ა მ-
თარი აყუშაა პ ც ო რ ა ვ ს. ფლავზე
დანახურ ლანგარ თუ და ც ო რ ი ლ,
გგდაცორაა უნდ, შიგ არ ჩავდეს ცორ,
ბრინე გააჩიგეველი (იხ. ცორ).

დაცორევა (ცორავს, დაცორდა,
დაცორეულ, დანაცორევე, დაცორეულ)
ხახუნით გადაადგილება, დაცურება თა-
ვისით: კრამეტი ზედათი თოვლ დნე-
ვის, ც ო რ ო ვ ს, ცუვ; დაცურება (აცო-
რევეს, დააცორა, დოტცორევი, დანაცო-
რევი, დაცორეულ): ცოტა და ა ც ო რ
იქითყვენ.

დაცულა იხ. დაცლა.

დაცულულ იხ. დაცლულ.

დაცქრის დაცქრიალებს, დარბის
ფეხის წვერებზე: წყერივით და ც ქ-
რ ი ს.

დაცხრილა (ცხრილავს, დაცხრილა,
დოტცხრილი, დანაცხრილ, დაცხრი-
ლულ) ქებნა, ჩხრევა: ბუთუმ ადგილ
და მი ც ხ რ ი ლ ი, ვერ ვიპოვენ, სა დო-
ტმალი, ვერ უტ: თიფლიზს ც ხ რ ი-
ლა ვ ს, ღვას, მაგი არ ნატარ ადგილ
არა.

დაცხრომა (ცხრევის, ცხრევე,
ცხრღევის, ცხრღევი, დაცხრა, დამცხ-

რალ, დანაცხრომ, დამცხრალ) დაშომ-
მინება, დაწყნარება.

დაცხრატევა (აცხრატევის, დააცხრუ-
ვა, დოტცხრატევი, დანაცხრატევი) შიშით,
სიცივით, უღონობით კანკალი: ბერ
კაცს გელეშში აცხრატევის; დუმას
აცხრატევის.

დაწაფა (პწაფავს, დაწაფა, დოტ-
წაფი, დანაწაფ) 1. დაჭიშვია, გაწევა:
დააჭაფავა, კედ გაწედა, 2. მონდომე-
ბით, მოწყურებით დაღევა რისამე: ერ
დოღჩა დომა დოაჭაფ (შდრ. საბა:
დაწაფება).

დაწაფულ დაქიმული: ვიშ დაწა-
ფულა გაამბ.

დაწებევა (აწებევის, დაწება, დოტ-
წებევი, დანაწებევი, დაწებულ) საკერე-
ვალ-ის (იხ.) დაკერების შემდეგ დაგლე-
ჯილი ადგილის ამოჭრა მაკრატლით და
ამოჭრილის ნაპირების შეკეცვა და ძა-
ფით ამოხვევა, საკერებელზე დაკერება:
საკერეველ დაკერევაში დაწებევა
უნდ (შდრ. ჩუბ. დაწებება).

**დაწებულ საკერეველ-ზე მიკერე-
ბული,** ამოხვეული (შდრ. დანაწებევი).

დაწევა დაცეხვისას ბრინჯის ნა-
ტვრევებად ქცევა.

დაწილა (წილავს, დაწილა, დოტ-
წილი, დანაწილ, დაწილულ) 1. წილ-ის
(იხ.) მოწყვეტა, ახლადგამოტანილი ნა-
ყოფის მოწყვეტა, განადგურება: კიტრ
წილენ, ჭამენ, არ უშემენ გაახდელა;
2. თითოეულისთვის თავისი წილის მი-
ცემა, დანაწილება: წილ-წილ და მი-
წილი ბუთუმით.

დაწილულ 1. უდროოდ მოკრეფილი,
განადგურებული ნაყოფი. 2. კუთვნილ-
ნაწილებად დაყოფილი, დანაწილებუ-
ლი.

დაწიწკნა (წიწკნავს, დაწიწკნა, დო-
ტწიწკნი, დანაწიწკნ, დაწიწკნულ)
გადატ. ლაპარაკით ჩხუბი: დამწიწ-
კნა, დამგლიჟა, შენ რაბე მიგიციავ,
არ ნათქომევე არ დამიგდა.

დაწევა (პწევაავს, დაწევა, დო-
ტწევაპი, დანაწევა, დაწევაულ) წეკპლით
ან სხვა რამით ცემა: ჟინჭრით დაწ-
ევაპი დედამ.

დაწევაულ წეკპლით ნაცემი.
დაწენება (პწენებაავს, დაწენება, დო-
ტწენები, დანაწენება, დაწენებულ) 1. მაგ-
რად დაგრება: ყურევე დოტწენისა
(შდრ. დაგრება): სათქმელის, გრძო-
ბების ჩაკეცვა და შედეგად ფიზიკური
ტანჯვის მიყენება საკუთარი თავისად-
მი: დომაწენის დოპჩ, ერ რამ ვერ
ვუთხარ (იხ. წენები-წენები).

დაწენებულ ძალიან დაგრებილი:
დაწენებულ ბილევინ.

დაწერიყიანევა (წერიყიანდევის, დაწ-
ერიყიანდა, დაწერიყიანებულ, დანაწერიყი-
ანევი, დაწერიყიანებულ, წერიყიან) ფრინ-
ველთ ფაღარათობა: თუ ჭუჭუღლევს
ფრტ აჭამეს, წერიყიანდევიან (იხ.
წერიყ).

დაწერიყიანებულ ფაღარათიანი (ფრინ-
ველი; შდრ. დანაწერიყიანევი, წერიყიან).

დაწედა (პწედეს, დაწედა, დაწე-
და, დოტწედეს, დანაწედა, დაწედეს) სა-
თითოდ ამოცლა, დაძრობა: კბილევ
დააწედა.

დაწევა (იწეოვს, დააწეო, დოტწ-
ეოვი, დანაწეოვი, დაწეოვილ) შერიგება
(იწეოვის, დააწეო, დაწეულ, დანაწეოვი,
დაწეულ): წაიკიდულიყონ, დააწეოლ
მასლათში არიან, ინსან იტყოდა, ჭეგენ
არ დააწეოვიან.

დაქვინევაი (აქვინევს, დააქვინე-
ნა, დოუქვინევი, დანაქვინევი, დაქე-
რინეტლ) საქმელ-სანოვავის გადანახვა,
მომარაგება: თინათინ აქე რ ი ნ ე ვ ს,
ნავა რამ არ გოუთვდევ.

დაქვინეტულ ყველაფერი რომ შე-
მონახული აქვს და არ უჭირს: ერთხე-
ლიითავ დაქვინეტულ აქ მაგას,
ამაზე არ აკლი ჰეჩ რამ.

დაქვილაი (ჰქვილავს, დაქვილა, დო-
უქვილი, დანაქვილ, დაქვილულ) დაფ-
რჩხილვა: არ დაქქვილო კიტრ.

დაქვილულ დაფრჩხილული, ფრჩხი-
ლით გაკაწრული.

დაქრევლევაი (აქრევლევს, დააქ-
რევლა, დოუქრევლევი, დანაქრევლევი,
დაქრევლეტულ) მოხატვა ნიშნებით, გა-
ფერადება, კვერცხების (რომელიც
კრუსხ უნდა დაუდონ წიწილების გა-
მოსაჩეკად) ნახშირით დახაზვა.

დაქრევლეტულ დაქრევლებული, მო-
ხატული; მოპირკეთებული: უწინდელ
კორთევე დაქრევლეტულ იყო.

დახალ ბანიანი სახლი. ძველად უც-
ხოვრიათ ასეთ სახლებში. ახლა აკეთე-
ბენ მინდორში ღორების სადგომად ან
კიდევ სახელდახელოდ ღამის სათევად.
ასეთი ნაგებობის უკანა ნაწილი დახრი-
ლია.

დახანხლაი (იხანხლევის, დახანხლა,
დახანხლულ, დანახანხლ, დახანხლულ)
1. გრძობების ჩაკვლით გამოწვეული
მანკვა-გრეხა. 2. მწარე საქმლის ჭამის
გამო პირის აწვა.

დახვენაი (ეხევის, დეეხევა, დახვე-
ნი, დანახვენ) დაბმული ცხოველის თა-
ვისივე თოკით დახვევა და გაბმა: ყოჩ
დაქხევი, წაი დაარლივ.

დახილაი (ხილავს, დახილა, დოუხი-
ლი, დანახილ, დახილულ) 1. ძებნა,
ჩხრეკა მკებნარისა ტანსაცმელში ან
თემებში: პერანგ გევედა, ზეში იყდა,
იხილევა; 2. გადატ. წვირლმანის
ძებნა, ძიება, ჩხრეკა: ხილი-ხილი,
ნუ დგახარ.

დახლართაი (იხლართევის, დახ-
ლართა, დახლართულ, დანახლართ,
დახლართულ) 1. სიმწრის გამო კლაკნა-
გრეხა; 2. რისამე თქმის სურვილი, მაგ-
რამ ვერ თქმა; 3. ძაფების გადახლარ-
თვა; საქმეების არევე-დარევა.

დახლართულ 1. გადახლართული; 2.
დაგრეხილ-დაკლაკნილი სიმწარის გა-
მო.

დახლრპაი (ხლრპავს, დახლრპა,
დოუხლრპი, დანახლრპ, დახლრპულ)
თუთის ხის ტოტებზე ფოთლების ერთი
ხელის მოსმით ჩამოყრა, თანაც ქერქის
გაყოლება: ჩონ გაარევე დოუხლრ-
პი აყ, ვარგ არა.

დახლრპულ ფოთლებ- და ქერქგაც-
ლილი, პირში გამოვლებით ან ხელის
გამოსმით მარცვლებგაყრევიებული
მტევანი.

დახორხლევაი (ახორხლევის, და-
ხორხლა, დოუხორხლევი, დანახორხ-
ლევი, დახორხლეტლ) ქაღალდის, გათხე-
ლებული ცომის მრგვლად დახვევა:
ხინკალი ცომს პოთხელევეთ, ჰოხორ-
ხლევეთ, ორა სიგზეზე ჰქრუთ, კედე
ფოთოლ-ფოთოლ წრულა ჰქრუთ.

დახორხლეტლ მრგვლად დახვეული
ქაღალდი, ცომი გათხელებული და დახ-
ვეული.

დახორხორევაი (ახორხორევის, და-
ხორხორა, დოუხორხორევი, დანახორ-
ხორევი, დახორხორეტლ) უზომოდ ჭამა

ალაპში: სულ პურში დოგახორხო-
რა.

დახრწა (ხრწავს, დახრწა, დოტ-
ხრწი, დანახრწ, დახრწულ) დართულ-
დაძახული ბაწრის ან კედის (იხ.) სა-
ხრწით (იხ.) დახვეწა, გასუფთავება
ზედმეტი მინარევებისაგან; ბაწარი ან
კედი ორჯერ გადახვეულია სახრწზე,
რომელსაც მარჯვენა ხელით წინ და
უკან ატარებენ. ასე სცილდება ყველა
ზედმეტი მინარევი: დახრწაში
კუბრტ-მურტ ცუხე (იხ. საბა, ჩუბ., მენთ.
ხვეწა, მაკალათ. მთიულეთი, 69, ხვეწა-
ვენ).

დახრწულ სახრწით დახვეწილი ბა-
წარი ან კედი: დახრწულ ბაწარ
წიპლავი.

დახრა (ჰხრის, დახრა, დოუხრი,
დანახარ) გრძელი ჯოხით ან ალატით
(იხ.) ხილის დაბერტყვა: დღე კაკალ
ჰხრაინ.

დახრილ დაბერტყილი (ხილი): და-
ხრილ ქლიავზე ფოთოლიც აღარა.

დახროტა (ჰხროტს || ჰხროტავს,
დახროტა, დოუხროტი, დანახროტი, დახ-
როტულ) გადატ. ცხვირიდან ჩამოდე-
ნილი ცინგლის შესუნთქვით უკან დაბ-
რუნება: ცხურს ნუ ჰხროტავ, მაძწ-
მინდ (იხ. შახროტა).

დახრუმტევა (ახრუმტევს, დაან-
რუმტა, დოუხრუმტევი, დანახრუმტევი,
დახრუმტეტლ) დახუჭუჭება: თმევ მო-
ტყრი, დოუხრუმტევი (იხ. ხრუმტ,
შდრ. დახრუმტიევა).

დახრუმტეტლ დახუჭუჭებული
(შდრ. დახრუმტიეტლ).

დახრუმტიევა (ახრუმტიევს, დაან-
რუმტა, დოუხრუმტიევი, დანახრუმ-
6. ნ. როსტიაშვილი

ტიევი, დახრუმტიეტლ) იხ. დახრუმტე-
ვა.

დახრუმტიეტლ იხ. დახრუმტეტლ.

დახუხა (იხუხევის, დამხუხა, და-
ხუხულ, დანახუხ, დახუხულ) პირის
წვა მწარე ან ცხელი რამით.

დახუხულ დამწვარი წიწაკით ან
ცხელი რამით (შდრ. შახუხულ).

დახწევა (ახწევს, დაახწევა, დოუხ-
წევი, დანახწევი, დახწეტლ) დაღწევა
(შდრ. დახწევენამ); განთავისუფლება,
გამოხსნა; გასლტომა (ეხწევის, დეხ-
წევა, დაჰხწევის, დანახწევი): ქორს კუ-
ჭულ დეეხწევა.

დახწევენა იხ. დახწევა.

დახწეტლ დაღწეული, განთავისუფ-
ლებული: გამსლტარი.

დაჯავლევა (აჯავლევის, დააჯავლა,
დოუჯავლევი, დანაჯავლევი) 1. დარტყ-
მის გამო გამოწვეული ყმული ძაღლისა:
ზაღლ დაჯავლდა მამულში; 2.
გადატ. ავი თვალის გაყოლება, დათარ-
სევა.

დაჯაქა (ჰჯაქავს, დაჯაქა, დოუჯაქი,
დანაჯაქ, დაჯაქულ) აქეთ-იქიდან მსხვი-
ლად კერვა: კაბა არ დაჰჯაქო, ლა-
მაზა დაკერი.

დაჯაქულ მსხვილად ნაკერი.

დაჯდა (იჯდის, დამჯდა, დოუჯდი,
დანაჯად, დაჯდილ) თორნიდან პურის
ამოყრა.

დაჯეთევა (კეთთევის, დაჯეთთა,
დაჯეთეტლ, დანაჯეთევი, დაჯეთეტლ) ში-
ვისა და მოულოდნელობის გამო გაშე-
შება, გაუნძრევლად გაჩერება.

დაჯეთეტლ გაშეშებული, გაოგნე-
ბული.

დაქეჩა (პეჩეჩავს, დაქეჩა, დოუქე-
ჩი, დანაქეჩ, დაქეჩულ) 1. დამტვრევა,
დამსხვრევა: ჭურჭლევე არ დაჰქეჩო;
2. დაძლევა გაზაფხულზე ახლად მოფ-
რენილი ფრინველისა და საერთოდ იმი-
სა, რაც პირველად შემოდის: მერცხალ
დაქეჩაჲ; გურგურ დაქეჩაჲ...

დაქეჩულ 1. დამტვრეული; 2. დაძ-
ლეული.

დაქიფა (პეჩიფავს, დაქიფა, დოუ-
ქიფი, დანაქიფ, დაქიფულ) ქიფის
(იხ.) გაქეთება, ამოხვევა მუხლებზე:
დელაი ბაწარს ჰქიფავს.

დაქიფულ ქიფად (იხ.) ამოხვეუ-
ლი.

დაჰა უკვე, ამის შემდეგ (იხ. დაა).

დაჰკრუ ამბობენ, როცა ცომიან
საქმელს შეჰკამს და აწყენს, ბოყინს და
აწყებინებს.

დაჰუა ფაფაყ მალალი ბოხობი ქუ-
ლი.

დგონა (დგონავს, დგუნა, ჰუდგონ-
ნი, ნადგონ) გადადგება, ჩაგდება: ცეც-
ხლში დგუნა ჩემ საფან.

დებ წესი, ჩვეულება, მორა: მუჯ-
რუა დებით გადის.

დებე ეგების, იქნებ: დეგემ ჰქამ-
დაა პურს, ხონჩა რაბე ალაგი გო?
(შდრ. დეგენა, დიგიმა, დიგიმ).

დებემა იხ. დეგემ.

დედა უფროსი, მეთაური საბავშ-
ვო თამაშობისას.

დედ-მამა: დედ-მამა ომოყრა
მშობლების შეგინება.

დედანა კიფ-ზე (იხ.) გაქეთებულ
სახელური, საყიდი. მას უქეთებენ ძა-
ფის წვერს, რომ არ დაეკარგოთ: დე-
დანას ჰუქეთევენ, კედ ნუ ათელა-
სავ.

დევა გოზ ყურძნის ჭიში, ხეზე აღის,
დიდრონი მარცვლები აქვს, ტყბილია,
მისგან ღვინოს არ აყენებენ.

დევაკუნ დიაკვანი.

დევა აქლემი.

დევაჰისრიან იხ. ლაგლაგიკისრიან.

დევევიან წინდის სახე, რომელშიაც
ჩახატულია აქლემები.

დეკაც დედაკაცი, ცოლი, საერთოდ
გათხოვილი ქალი.

დელა მამა ცხვრის რძე შედედებულ
რომელსაც პარკებში წურავენ, კრიან
ნაჭრებად და გულაში ჩაყრიან, ზედ და-
ასხამენ მარილიან წყალს ან მისსავე
შრატს. სანამ გულაში ჩაყრიან, ახალ-
ახალი დელამაა, გემრიელი და მსუყვე
საქმელია (იხ. საბა, ჩუბ. დელამუტი,
მენტ. დელამა).

დელა კვერნა.

დელუჟა მათრობელა ხორბლის
ჭიში.

დემ ნელი, ზომიერი, ნელ-ცხელი:
დემით მამხარშას, ბოვრ ცეცხლ არ
შოუქეთო. **დემ დაქერა** (დემ იქერს,
დემ დაჰქირა, დემ დოტქერი, დემ და-
ნაქერ). 1. ზომიერ, ნელ ცეცხლზე
ფლავის ქვაბის დადგმა, რომ ფლავის
ფსკერი შესქელდეს და გაწითლდეს,
შეიკრას (შდრ. მენტ. დამი: ფლავის
დამში მოსვლა); 2. ბანის მიცემა;
მხარის დაქერა, მიმხრობა, დადასტუ-
რება. **დემ დანაქერ** ბანის მიმცემი მე-
ზურნე ან ზურნა (შდრ. დემჩიი) **დემზე**
დაყენევა ქვაბის დადგმა ნელ, ზომიერ
ცეცხლზე, ზოგჯერ მხოლოდ ნაკვერჩხ-
ლებზე. ასე აქეთებენ, რომ ფლავის
ქვაბმა ფსკერზე კარგი ფაფაქელა (იხ.)
გაიქეთოს. **დემზე დაღენევა** (იხ. დემ-

ზე დაყენევამ). დემჩია (იხ. დემდანა-
ქერ).

დემურჩია მკედელი.

დენ მარცვალი: სმინდს დენ არ
ოჭლი; საკენკი: ქათმევს დენ დოჭ-
ყარ; საფქვაი: დენ არ დაფქულ. დენ
აღევამ (დენ ააქს, დენ ააღა, დენ ოული,
დენ ანაღევ) თავთავის შემარცვლა,
ნარცვლის გაკეთება: ფაყლას დენ
ოჭლი. დენ ანაღევ შემარცვლული,
მარცვლები რომ დაეტყობა თავთავს,
ლობიოს და სხვას.

დენგრ მცენარე, ისე ხშირად ამო-
დის, რომ იმ ადგილას გავლა ჭირს (იხ.
საბა: დენგრა). დენგრიან გუჟვალი აღ-
გილი, სადაც ბევრი დენგრ-ია ამოსუ-
ლი.

დერამ ხეობა: ყოზლუ დერამ.

დერდ დარდი, ნაღველი. დერდიან
დარდიანი, ნაღვლიანი.

დეს 12 ცალი: ერ დეს კოვზევ
იყიდა.

დესტაგევ ხელკული, ხის გუთნის
ნაწილი, ხელის მოსაკიდებელი გუთნის
წონანწორობის დასაცავად, მოთავსე-
ბულია ქუსლში (იხ.). იგივე აქვს ჰაჩი-
ჩასაც (იხ).

დესტა-დესტა დასტა-დასტა, ფენა-
ფენად დაწყობილი (ქაღალდი, ფოთო-
ლი).

დეთა -ჭერ, -გზის: ო რ დ ე ფ ა მო-
ვდა ჩონსა.

დია ძალიან, გადაჭარბებით, ზომა-
ზე მეტად: დ ი ა ლამაზ ქალ აქ.

დიასენ თითქოს, ვითომ; როგორც
ეტყობა.

დიადაც ახ. დიახაც.

დიახაც რომც, კიდევაც: დ ი ა ხ ა ც
უთხრას, არ დაეყრევს.

დიგი-დიგი ეუბნებიან ახლად ფეხ-
ადგმულ ბავშვს და ხელს გაუშვებენ.

დიგიმ ის. დეგემ, შდრ. დიგიმა.

დიგიმა ის. დეგემ.

დიდ მოხუცი; უფროსი; მეთაური:
უ დ ი დ ო ოჯალ ვარგ არა. ქალ დ ი-
დ ი თუ გადაამ? დიდ ხაჩ წინდის სახე,
რომელშიც დიდი ჯვარია ჩაქსოვილი.
დიდ ჩექუჩ ურო. დიდ თით ცერი თითი.
დიდ ზალ უფროსი ვაჟის ცოლი (იხ.
მენტ. დიდი რძალი). დიდ შინამ საც-
ხოვრებელი ოთახი, რომელიც მოცუ-
ლობითაც დიდია. რძალი პირველად აქ
შემოპყავდათ. მეორე თვალს ოთად
(იხ.) ერქვა. აქ ეძინათ მხოლოდ ნეფე-
დედოფალს. დიდ ქორწილ პატარძლის
მიყვანის დღეს ქალის ქორწილია, მეო-
რე დღეს კი — ვაჟისა, რომელსაც ეძა-
ხიან „გადი ქორწილ“ ანუ „დიდ ქორ-
წილ“. დიდ კავლუა იხ. კავლუა. დიდ
ნადრამ იხ. ერ ჩიკიან ნადრამ. დიდ ას-
ტამ ასტამი გრძელტარიაანი, თონიდან
პურის ამოსაყრელი. ერთი ბოლო
ბრტყელი ნიჩაბივით აქვს, მეორე მო-
კაუქებული. ასეთი ასტამი ორია. ერ-
თი ოდნავ გრძელი და უფრო მეტად
მოკაუქებული, მეორე მოკლე და ნაკ-
ლებად მოხრილი. ამ უქანასკნელს ჩა-
ურჭობენ პურში, ხოლო მეორე ასტამის
ნიჩბისებრი ბოლოთი პურს მოაცილე-
ბენ თონეს და ამოიღებენ.

დიდგულამ ხის ჯიში, დიდი გული
და თხელი ქერქი აქვს მის ღეროს, ცხელ
ადგილებში იზრდება (იხ. საბა, ჩუბ.
დიდგულა).

დიდისთანამ ყველაზე დიდი.

დიდისტანამ იხ. დიდისთანამ.

დიდოვამ (დიდოვს, იდიდა, უდიდ-

ნი, ნადიდ) უფროსობის გაწევა: მოსულ ჩონ დიდოვამ გოქცივის.

დიდოჟაღევ წმინდა ოჯახი, ეკლესიის მსახური ოჯახი. ასეთებია: ხუციან, ოთხთავ-ხუციან საყდრე, ქიტიან ბარბაროვე. ამ ოჯახებში ინახებოდა საეკლესიო ნივთები. ხუციან საყდრე-ს დღესაც აქვს საეკლესიო დანიშნულება (შდრ. ოქაღევ, წმინდა ოქაღევ).

დიდოჟაღევშია წმინდა ოჯახების მადლობა (შდრ. დიდოჟაღევისმა, ოქაღევშია, ოქაღევისმა).

დიდოჟაღევისმა იხ. დიდოჟაღევიმა.

დიდწრულ ყველა, დიდი თუ პატარა: ქორწილში დიდწრულს ეზახიანყ.

დილაგ: შენ დილაგ ნუ ათავდეს! მოკვდი, შენი მიზნები შეუსრულებელი დაგრჩეს!

დილანჩია მათხოვარი.

დილანჩიოვამ (დილანჩიოვს, დილანჩიოვამ ქნა, დილანჩიოვამ უქნი, უდილანჩნი, დილანჩიოვამ ნაქნარ) მათხოვრობა.

დილბარ აღუბალი (შდრ. დირბალ).

დილლა: დილლაჰ-სადმო დილასა და საღამოს. დილლი პურ საუზმე. დილლი მუყან დილის საარი, დილის პანგი. დილლი ჩესტ მზე რომ ამოვა დილას, ის დრო: ზეა ჩესტ ზე ქნაში ცხორს ჰქოლენ. დილლი ფლაგ 1. დილის ფლავი, ქორწილის მეორე დღეს ქალის მშობლების სახლში დამზადებული ფლავი, რომელიც მოაქვთ ვაჟის სახლში პატარძლისათვის; 2. გაღატ. ქორწილის მეორე დღეს დილით პატარძლისთვის მისი ოჯახიდან ფლავის მომტანნი: მათ მოსვლას უცდიან, მოსვლისთა-

ნავე იწყება დიდ ქორწილ (იხ.): დილლი ფლაგ მინ იყოა?

დილლიგ ბოსტანი, უჯრა-უჯრად დათესილი ხახვი, წიწყა და მისთ. დილლიგი თახტაი უჯრა, სადაც თესია ხახვი ან წიწყა. დილლიგი თირეგ ხახვის, წიწყის სათესი უჯრების გამყოფი მიწის ზოლები, ოღნავ ამალლებულია, რომ წყალმა არ გადაიტანოს თესლი მეორეში.

დილლიგ-ღარამათ იხ. მამულყოფამ.

დილჩია ქორიკანა, ამბის მიმტან-მომტანი.

დინგ საცეხველი ბრინჯისა, სანაყი ნიგვზისა და სხვ. ორნაირი იყო: წყლი დინგ და ფეყი დინგ. უკანასკნელია შემორჩენილი. მათ შორის განსხვავება მამოძრავებელ ძალებშიცაა და ფორმაც (იხ. მენტ. დინგი). დინგ დანაყამ (დინგ ნაყავს, დინგ დანაყა, დინგ დოუნაყი, დინგ დანანაყ). 1. დინგ-ის (იხ.) ამოქმედება, ამუშავება, ხმარება; 2. გაღატ. თვლემა, ჯდომით ძილი. დინგ ნაყავს, აყენ, დააწუნ, ლამაზა დააზინას. დინგი ფარ წყლი დინგის (იხ.) ნაწილი, კოლოფისებური უჯრებიანი ბორბალი, ეს უჯრები ივსება წყლით და გადაიხრება. ასე მოდის მოძრაობაში მისი ღერძი, მას თავის მხრივ მოძრაობაში მოჰყავს დინგი კლიეც (იხ. დინგი კლავ), რომლის საშუალებითაც იცეხება ან ინაყება. დინგი კლავ დინგის სანაყი, გრძელი თლილი ხე, რომელსაც ბოლოში მრგვალი მოგრძო ქვა აქვს მიმაგრებული, ამ ქვის საშუალებით იცეხება, ინაყება. ასეთი ფეყი დინგ-ს (იხ.) ერთი აქვს, ხოლო წყლი დინგ-ს — ორი. ეს უკანასკნელი სხვა ფორმისაა. დინგი თოლ ჩაღრმავებული ადგილი

დინგ-ისა, ცენტრი, სადაც ეცემა დინგი ქუაი (იხ.) და ინაყება ან იცეხება. ასეთი თოლ-ი ერთი აქვს ფეყი დინგს, წყლი დინგს — ორი. დინგი ქუაი დინგი კლაე-ის (იხ.) ბოლოში მიმაგრებული ქვა, რომლის საშუალებითაც ინაყება და იცეხება. მისთვის იყენებენ სპეციალურად მუხანის ხეობიდან მოტანილ ქვას, რომელიც მეტ ხახუნს უძლებს, მაგარია, მოშაო-მოლურჯო ფერისაა. მისი ცნობა ადვილია: ზამთარში მასზე თოვლი არ ჩერდება, მალე დნება.

დინუა დედამ ხელი გააჩერე, კკვი-ანად იყავი.

დირაა დვირე, სქელი და განიერი ფიცარი თაროსავით. ძველად ჰქონდა სახლებს, ზედ აწყობდნენ სხვადასხვა ნივთებს (შდრ. დირე: ალ.).

დირბალ იხ. დილბარ.

დირე იხ. დირაა.

დიჩ ძროხის გასადენი შეძახილი.

დოდად (მრ. დოდლეე) ბაგე: დოდალ გატყრომამ. დოდად მიტყრჭვის (დოდად გამიტყრო, დოდად გამტყრო-მი, დოდად განატყრომ) რაიმის მონატრულება, მაგრამ ვერ დაკმაყოფილება: ყურზნიბე დოდალ მიტყრჭვის.

დოდია უშნო, მოუხერხებელი ადამიანი.

დოვდაა დოში მოხარშული ბრინჯის შექამადი, შეზავებული ნიახურითა და კევრცხით (შდრ. დოჭლაა, დოა შიქამად, დოა შიქამანდ).

დომფაღ 1. უკუტოდ საპონში გამოხარშული თეთრად გაპენტილი პარკი. საამისოდ ამოარჩევენ ქეჩა ბარამას (იხ.). მისგან დართული ძაფი ყველაზე საუკეთესო ხარისხისაა, იმით ქსოვენ საბნის პირებს, აბგებს, ტანისამოსის

საკერავადაც ხმარობენ (შდრ. მენტ. დომფალი); 2. გადატ. გაბადრული, ძალიან თეთრი: თერთ დომფალივიოთა.

დომფალაა მსხლის ჯიში, ივლისის თვეში მწიფდება, ყვითელი ფერისაა, შიგნით შავია (შდრ. ბერ. დომფალაა).

დონდუჭლუდ წისკვილის ნაწილი; საიდანაც წყალი შედის ღარებით და ბორბლებს ატრიალებს.

დოა თებუან დოს სასმისი, გაკეთებული „ბოლოლა გუგრაათ“. მწარე გოგრას შუაზე გაჭრიან და ისე ხმარობენ სასმისად. **დოა შიქამად** იხ. დოვლაა. **დოა შიქამანდ** იხ. დოვლაა. **დოა კოტოშ** იხ. დოა თებუან.

დორდგლ დორბლი. **დორდგლიან** დორბლიანი; გადატ. უშნო ადამიანი, რომელსაც ლაპარაკის დროს დორბლები ჩამოსდის.

დოსტიჟან ნესვის ჯიში, ყვითელი ფერისაა, მწვანე ზოლები გასდევს, თითქოს ნაჭრებადაა განლაგებული, ძალიან ტკბილია (იხ. მენტ. დოსტიჯანი ნესვი).

დოჭლაა იხ. დოვლაა.

დოფაა უყურო, დაბალი, ფართობირიანი და ფართომუცლიანი თიხის ქოთანი.

დოღანად ქურქის შესაკერი ნემსი (შდრ. ტოღანად, მენტ. დოღანაგი).

დოღრამაჟ წვენში ან დოში პურის ლუქმებად ჩაყრა და ჩალბობა.

დოყ გამსხვილებული ღერო ქინძისა, წიწმატისა; ნორჩი ყლორტი (შდრ. საბა, მენტ. დოყი).

დოყ-დოყ დოყ-ებინი: დოყ-დოყ ქინზ აქ.

დრგანავ ბევრი სიარულის, თოხის, ბარის ან ცულის დიდხანს ხმარების გამო გამოწვეული იარა.

დრლ დაზარა (დრლ იზარვის, დრლ დაზრა, დრლ დაზრულ, დრლ დანაზარ) დოლის დაწყება, ცხვრები ბატკნების მოგებას რომ დაიწყებენ (შდრ. საბა: დოლი, ის. მენტ. დოლის დაძვრა).

დრრთიან ირგვლივ, გარშემო, ოთხი მხრიდან.

დრრთრენგ აბრეშუმის თავსახურავი, ოთხი ფერისაა.

დრშ მკერდი; ძუძუ.

დრშავ ლეიბი.

დრშამა ფლავ მსუქანი მკერდის ხორციში მოხარშული ბრინჯის ფლავი.

დრშლულ ქალისა და კაცის გარესამოსი, ზამთრის სათბილობელი, ბამბაა ჩაფენილი და სიგრძივ ზოლებადაა გაკერილი (შდრ. მენტ. დოშლულიანი ახალუხი).

დუან სამართალი, კანონი, სასამართლო.

დუანაა უქკო, სულელი (შდრ. დუანაა).

დუან-დეზგაა სასამართლო აპარატი.

დუაა პანაშვიდი, სატირალი.

დუაა ქნაა მისამძიმრება, დატირება.

დუად სარკველი, სახურავი (შდრ. დუეალ).

დუდუნ (დუდუნოვს, იდუდუნა, უდუდუნნი, ნადუდუნ) ბუტბუტი, ჩუმად ლაპარაკი; რაიმეზე ბუზღუნნი, როცა არ უნდა რისამე გაკეთება (ის. საბა, ზუბ. დუდუნნი).

დუდუნაა მობუზღუნე.

დუევან ის. დუან.

დუევანაა ის. სემაა, დუანაა.

დუეალ ის. დუალ.

დუე მუქი: დუ მ შავ.

დუეშაა 1. ქათმის ჭიში, უკუდო, დიდი ტანისა და მაღალფეხება. 2. გადატ. ადამიანის მეტსახელი.

დუღოვია (დუღის, იდუღა, უდუღუნი, ნადუღ) დუღილი (შდრ. დუღუა).

დუღუაა ის. დუღოვია.

დუგმაა 1. დილი; 2. საზამთრო საძოვრის ბალახი. დუგმა ცახ ცახი, რომელმაც დილებივით თესლები იცის, მას აბრეშუმის ქიას დაუდებენ პარკის მოსაქსოვად.

დუგუშ ნუქრი, კოქრი.

დუგუშ-დუგუშ დაკოქრებული.

დუდრუან დიდრონი, მსხვილი.

დუდრუან საცერ მსხვილთვალისანი საცერი, ფქვილს სწრაფად ატარებს. დუდრუანა დაფქაა მსხვილად დაფქვა (ის. დაგროშაა). დუდრუანა დაკერაა მსხვილად კერვა (ის. დაჯავაა). დუდრუანა მოკბილაა წისქვილის ქვის მსხვილ კბილანებად მოკოდვა, რათა მსხვილად დაფქვას.

დუდრუანევ უფროსები, მოხუცები: თანამდებობით უფროსები, მეთაურები.

დუდრუა დედამიწა, ქვეყანა; ამ დუდრუა სააქაო.

დუდრუა 1. კუნძი, მორი, გადაჭრილი ხე. მიწაში ჩარჩენილი ფესვები, რომელსაც ამოიღებენ მიწიდან; 2. გადატ. ზანტი, გაუნძრველი ადამიანი.

დუდრუაა დინყვერა, მისი დეროები იჭმება, ამოდის თხილის ბაღეშში.

დუუ მცენარეა, მის დეროებს ქერქს აცლიან და ჰამენ. ბავშვები დეროებს

ორივე ბოლოს ოთხად ჩაჭრიან, გადა-
ბამენ ძაფით და ღერძს გაუყრიან, დად-
გამენ ჩამდინარე წყლის ქვეშ, წყალი
ატრიალებს, მას უწოდებენ „ცუც-
ქულს“ (იხ. საბა: დიჟა).

დუჭტაგ სალამური, ღერწმისაგან
აკეთებენ, 7 ხვრელი აქვს ზევიდან,
ქვემოთ ერთი (შდრ. დუჭტაქ, სარა-
მულ).

დუჭტულუშა მოსულელო, ყეყეჩი
აღამიანი.

დღიგომოშოვი ერთ დღეს არა, მე-

ორე დღეს, დღის გამოტოვებით, დღე-
გამოშვებით.

დღით ყოველდღე.

დღით-დღეში თანდათან, ყოველდღე.

დღიურა ყოველდღიურად: დღი უ-
რა ნაჭამ პური ფას გგმააქს.

დღუა ურემი ან საჯდომი ბავშვის
ენაზე.

დღუეკ ზაქის გასადენი და მოსარე-
კი შეძახილი.

დღესი ცხვრის მოსადენი შეძახილი.

დღუ საქონლის გასადენი შეძახი-
ლი.

ე

ე შეკვეცილი ნაცვალსახელი ეს: ე
კაც (იხ. ხე).

ეხეღია გადასახლება, გადაკარგვა,
„ციმბირში გადასახლება“: ეხეღია
უყრს.

ეხეღი სულ, სრულიად: ეხეღი
არ დამიზინნი, დილაამდინ ფეყზე
უღექ.

ეხეთუმ იხ. რაბეთუმ.

ეგე ისეთი კარგი: ეგე რამში ნაქ-
ნარ, რამე არა (იხ. აგე).

ეგეთ იხ. აგეთ.

ეგრ აქეთ (იხ. აგრ): ეგრ დაჟ.

ეგრ-იგრ აქეთ-იქით: ეგრ-იგრ ნუ
აწყოვ (იხ. აგრ-იგრ).

ეგრი-უგრი წინდის სახე, რომელ-
შიაც დაკლავნილი ზოლებია: ეგრი-
უგრი წინდა.

ეე აი ეს: ეე ქალ მინაა? (იხ. ხეე,
აე).

ეეგრ აი აქეთ: ეეგრ მოი.

ეემ აი ამ: ეემ კაცმა თქო...

ეემაგრ აი ასე, აი ამნაირად:

ეემაგრ გააქეთ.

ეემამ აი ამან: ეემამ თქო (იხ.
აემამ).

ეემას აი ამას (იხ. აემას).

ეემი აი ამისი: ეემი დედა.

ეემურ აი ამნაირი, აი ამის მსგავ-
სი (იხ. ეემურად).

ეეს აი ეს (იხ. ეე, ხეე, აე, ხეეს).

ეესი აი ესა: ეესი ც მისც.

ეექ აი აქ (იხ. ხეექ, აექ).

ეექამ აი აქედან.

ეეხლა აი ახლა.

ევანი იხ. საულღე.

ეზგან საზამთრო სამოერის ბალახი.

ეზმა ღვიძლი მოხარშული, მერმე
დანაყილი.

ელასალა სულ მთლიანად: ელას-
სალა დედას მინგავ.

ელაქ იხ. საცერ.

ემა ამას (იხ. ამა).

ემაგრ ასე, ამნაირად (იხ. ჰემაგრ).

ემათ ამათ.

ემათა ამათსას (იხ. ამათა).

ემათმამ ამათ.

ემამ ამან (იხ. ამამ).

ემას ამას (იხ. ემა, ამა).

ემგე ასეთი, ამისთანა, ამნაირი (შდრ. ჰემგე, ჰემგეთ, ჰემგეთა).

ემგეთ იხ. ემგე.

ემგეთამ იხ. ემგე.

ემგებე ამიტომ, ამის გამო (შდრ. ჰემგებე).

ემდრომ ენდრომ, მცენარე, რომელსაც მუჭი წითელი ფერის ფესვები აქვს. ფესვებს დანაყავენ, ქვაბში მოხარშავენ და მის წვენი ბაწარს ღებავენ ყაეის-ფრად; ემდროში ღებავენ კვერცხსაც (იხ. საბა: ენდრო). ემდრომ გულ ემდროს ფესვებზე ქერქგაცლილი გული.

ემე მიმართვა, როცა სახელი არ იციან ვინმესი ან არ უნდათ სახელით მოიხსენიონ: ე მ ე, ჩონსა მოა.

ემევე ვილაყეები.

ემეა ვინმეს სახელის მოუგონებლობის ან რაიმე სიტყვის დავიწყების დროს ხმარობენ: ე მ ე ა, დამიწყდა სახელ, იყო ჩონსა, ე მ ე ა ... (იხ. საბა: ემენი).

ემი ამის, ამისი.

ენ ნიშანი წვრილფეხა საქონლის ყურზე, დასერილი, განსაკუთრებით ცხვარზე იცოდნენ. ყველა მებატრონეს თავისი საკუთარი ნიშანი ჰქონდა.

ენა 1. ზურნის ენა (იხ. ზურნა ენა); 2. ხის გუთნის ხისავე ნაწილი, სავარცხელ-ის (იხ.) ბოლოზე აცმული, რომელზედაც ბარ-ია (იხ.) გაკეთებული (იხ. დედა: ალიამ.); 3. გვერდით საყელოზე აკერებდნენ მოგრძო, ენასავით ნაჭერს, რასაც მხარზე აბნევდნენ. ენა დატარებდა (ენა ატარებს, ენა დატარ-

რა, ენა დოჭტარევი, ენა დანატარევი, ენი მტარეველ) ამბის მიტან-მოტანა, დაბეზლება: სადრისთან ენა და მ ი ტ ა რ ა. ენა ყვილ კაცი წინასწარ რამეს რომ იტყვის, საქმეს სიტყვა რომ უსწრებს, იტყვიან „ენას უყვილნი“ (იხ. მენთ. ენის ყვილი). ენაზე მოყრილ მჭერმეტყველი, კარგი მოლაპარაკე. ენაზე გოროვს ამბობენ, როცა სიტყვა იციან, მაგრამ ვერ გაუხსენებიათ, უნდათ თქმა, მაგრამ ვერ ამბობენ.

ენატლაკიაჲ ქორიკანა, ენატანიჲ (იხ. მენთ. ენატაკია).

ენატლაკიოვაჲ ქორიკანობა.

ენაწკაპიაჲ ბალახი, ენას წვეს, სუსხავს.

ენიმტარეველ იხ. ენატლაკია.

ეა შეიახილი: ეა მინ ხარა?

ეა მიმართავდნენ ერთმანეთს ცოლ-ქმარი.

ეაგრე ასე, ამნაირად.

ეაჯან იხ. ელასსალა.

ეამ აი ამ.

ეამაშინსუკან აი იმის შემდეგ.

ეახლა აი ახლა (იხ. ეეხლა).

ეაოვნევის ეცნაურება, ნათესავს, ნაცნობს გამოეცნაურება.

ერ ერთი (იხ. ერთ); განუსაზღვ. ნაცვალსახელი მსაზღვრ. ნაწევრის როლში: ერ კაც მოვდა, ვერ ვიცან (იხ. ხერთ). ერ დროზე 1. ძველად, ოდესღაც; 2. ერთხელ; 3. რამდენიმე ხნის შემდეგ; 4. არასოდეს. ერ მოზე-ლაჲ იხ. ერ ცომი ფქულ.

ერ: ერ კოვზიპირ 1. ერთი კოვზი სავსე; ერ კოვზიპირ ქონ მისცა; 2. გადატ. გამხდარი, ჩამომხმარი, სახით დაპატარავებული: ერ კოვზიპირ დარჩილ. ერ პირი. 1. ერთი მხრიდან;

2. თან; 3. მუდმივად. **ერ ზარაბამ** ერთ ჭერზე. **ერჩიკიან ნაღრაბ** დიდი დაფ-დაფი, რომელსაც ერთი ჩიკ-ით (იხ.) უკრავენ და ბანს გამოსცემს. **ერ ლავაშ** აქამა ფიგურ. სილა გააწნა. **ერ ცომი** ფქულ ერთხელ მოსაზელი ცომის ფქვილი, სულ სამი საცერი ფქვილი. **ერ ფეე წინ ფიგურ**. ცოტა აღრე. **ერ ფეე უკან ფიგურ**. ცოტა გვიან. **ერ წუულ** გულ საქონლის გულს აძრობდნენ აპკს, შიგნიდან გამოათხელებდნენ ხორცს და ორივეში ერთად აკეთებდნენ კუპატს. **ერ-ორ რამდენიმე**. **ერ-ორ კინაფთი** გემაქონდა ფიგურ. ოღნავ ხნავდა, რამდენიმეჯერ გაატარებდა „აჩიჩას“.

ერამუკ უშობელი (შდრ. ურწან: ალიაბ.).

ერგან ერთად; სადმე, სადღაც; ერთ ადგილას, გაუნძრევლად.

ერღევა ერთხელ.

ერღენაბ ერთადერთი.

ერთ ერთი; სავე: ჟამით **ერთ ქნა** მისცა; ერთი და იგივე, ერთნაირი: **ესი და ის ერთია?**

ერთა 1. ერთად; 2. ერთბაშად; უცბად, მოულოდნელად.

ერთ-ერთ სათითაოდ.

ერთ-ერთა თითო-თითოდ (იხ. თიპ-თითო).

ერთიან ერთი მხრიდან.

ერთიანი იხ. ერთიან.

ერთიბე ომოსულაბ (ერთიბე ომო-დის, ერთიბე ომოჭდა, ერთიბე ომო-სულ, ერთიბე ამნასულ) აბრეშუმის ჭიის გამოჩეკიდან მე-8 დღე, პირველად კანს რომ იძრობს, მაშინ აჭმევენ „ჟალ-ლაბ კუკურ“-ს (იხ. ორიბე, სამიბე, ხუთიბე). **ერთიბე ზინავ** — იტყვიან, როცა აბრეშუმის ჭია პირველ ძილშია

(შდრ. ერთში ზინავ, იხ. ორიბე ზინავ, სამიბე ზინავ, ხუთიბე ზინავ).

ერთმერთ ერთმანეთი.

ერთობილა ერთად.

ერთში ზინავ იხ. ერთიბე ზინავ.

ერთი ჭერამი.

ერმინამ არ იყო.

ერმინამა ვერავინ, არავინ.

ერპირ ზილ ერთხელ გამოძინება.

ერჟე ოღონდ, ოღონდაც; მხოლოდ.

ერჟურ ისეთი: **ერჟურ** გაყლა; დასცხონდა; ერთნაირი (იხ. ერჟურაბ).

ერჟურაბ ერთნაირი.

ერრამ რალაცა, რაიმე.

ერრაბ იხ. ერრამ.

ერტკეველ პატარა, ერთი ცილა, ერთი მტკაველის ოღენა.

ერფერ ერთფერი, ერთნაირი.

ერქაჟ მესამე წლის მამალი თხა.

ერშამბულ ერთჯერ, ერთ წელს უღელში შებმული.

ერცხო კიდევ, მეორეჯერ: **ერცხო არ თქო** (შდრ. ერცხოა).

ერცხოა იხ. ერცხო.

ერცხოში სხვა დროს, კიდევ შემდეგში: **ერცხოში** შენ გიყილი.

ერწკირ ძალიან გამხდარი: **ერწკირ** ღარჩმილ.

ესი ესა: **ესი და ის**.

ესიან-ისიან იხ. ამიან-იმიან.

ესკილ იხ. გოღნიქაქიაბ.

ესტაქან ჭიქა.

ეჟ აჟ.

ეჟაბ აქედან.

ეჟაბთი იხ. აჟაბ.

ეჟაბთით იხ. ეჟაბ.

ეჟთი იხ. ეჟაბ.

ეჟიბ იხ. ეჟაბ.

უქიძთი იხ. ექამ.

ეყო იყო: უწინ ეყო.

ემმაკი შაცლულ ფიგურ. ძალიან ვამხდარი, რომლის ცნობაც კი ჰირს.

ემმა ფერადი ხაათ-ის (იხ.) შენაგრები ზონარი, იხმარებოდა ტანისამოსის გასაწყობად. ემმა შალ გადავ-

რეხილზოლებიანი საშარველ შალი, სახლში ქსოვდნენ, შექერვისას ამ ზოლს გვერდით მოუქცევდნენ.

ეშშაქ ვირი, სახედარი.

ეხლიითავ ახლავე, ასე ადრე, ბარემ ახლა.

ეპროთა იხ. ერთა.

3

ვაზ 1. გარეული ვაზის ტოტებისაგან დაგრებილი სარეცხის გასაფენი თოკი; 2. ნაარმა-ს (იხ.) ჩამოსაკიდებელი, ვაზის ტოტებისაგან დაგრებილი, რომელსაც ორი რგოლი აქვს ნაარამის ბოლოების გასაყოფად (იხ. ნაარამა ვაზ); 3. საახალწლოდ ვაზის სახელზე თონეში გამომცხვარი პური, რომელშიც ვაზის პატარა შტოა გაყრილი. ვაზ დაკრამ (ვაზ აკრავს, ვაზ დააკრა, ვაზ დოტყრავ, დანაკარ ვაზ) ვაზის წელის ქიგოზე შეკვრა ქერქით (იხ.), რომ არ წაიქცეს. ვაზ გაუშთევა ვაზის ავადმყოფობა, კია უჩნდება, ფოთლები გაუყვითლდება ხოლმე. ვაზი იხ. საკინზი ჩარგავ. ვაზი კირკალ ურმის თვისის მორგ-ზე (იხ.) რკინის სალტის მაგიერ ძველად ხმარობდნენ ვაზის დაგრებილ რგოლს; ტომრის პირის გაშლილად დასაქერი ვაზის რგოლი. ამას ჩადებდნენ ტომარაში და ჩაყრიდნენ მარცვლეულს. ვაზი წელ ვაზის სწორი ნაწილი, ღერო, რაზეც ვაზი ქელლაჲ (იხ.) არის, ამ ნაწილს ამაგრებენ ქიგოზე. ვაზი ქელლაჲ ვაზის „თავი“, რაზეც ამოიყრის შტოებს.

ვაზნეე ჩოხის სამკაული, თეთრი მასრები.

ვალაჲ ელაჲ ქვრილუჭრებიანი ფსკე-

რის მქონე საცერი, რომელიც წმინდად ცრის.

ვათარაფ უთავბოლოდ, უგზოუქვალოდ.

ვარანგელაჲ ხანაჲ-ს (იხ.) ნაწილი, რომელიც გაეყრება ხოლმე შამფურ-ის (იხ.) ადგილას. მისი დანიშნულებაა დაიცვას ძაფი გადახლართვისაგან: ბაწრეე ნუ ამთელასავ, შამფურ წანაწოდ ადგილში ვოზრონავთ ვარანგელას.

ვარშავი ხეჲ ხე, რომლიდანაც ზურნის მილიჩაჲ-ს (იხ.) აკეთებენ.

ვარცლ 1. ვარცლი, თონეში პურის გამოსაცხობი ცომის მოსაზელი, ხისაჲ, გვერდები ოდნავ დახრილია, სიღრმე დაახლოებით 15 სმ-ია, ბოლოებში აქვს ორი ბრტყელი ზედაპირი (იხ. ვარცლი თავ), მას ორი კაცი ეზიდება (იხ. საბა, ჩუბ. ვარცლი); 2. წისქვილში საფქვევის ჩასაყრელი გობი, ცომის მოსაზელი ვარცლის ფორმისაჲ, ოღონდ უფრო ღრმა და დიდი, იტევს 20—25 ბაკან-ს (იხ.) ქვემოთ აქვს ხვრელი, მის ქვემოთ კი ხის ფიალა, რომელშიც ცვივა მარცვალი, მასში გაყრილია პატარა ჯოხი, რაზედაც მობმულია კარკარა (იხ.). მისი რხევით მოძრაობაში მოდის ეს ფიალა და ცვივა ხორბალი დასაფ-

ქვევად. ვარცლი თავ ვარცლის ის ბრტყელი ზედაპირი, სადაც საფანელს (ის.) ყრიან და პურს ფორმას აძლევენ. ამ თავით მას დებენ თონის კიდეზე (ის. მენტ. ვარცლი თავი). ვარცლი მუცელ წისქვილში საფქვევის ჩასაყრელი ვარცლის ფართო და ღრმა ნაწილი.

ვარცხლ ის. ვარცლ.

ვარცხლი თავ ის. ვარცლი თავ.

ვასვას ლელვა სიხარულისა და შიშის გამო: გულში ვასვას ჩამივარდა (შდრ. მენტ. ვასვასი). ვასვასოვს ძალზე უხარია: ყმაწულ ვასვასოვს, რამ საქნელ არ იცის!

ვასია ანდერძი.

ვალამ ქიმიური: ვალამ მელან.

ვაშლა: ვაშლა ქლიავი, მსხვილი ქლიავის ჭიში, მომწიფებისას ერთი გვერდი წითელი აქვს.

ვაჭელი (ითითალა, ალიაბ.) ის. ვარცლ.

ვეღრა ვედრო: სითხის საწყაო, იტევს 12 ლიტრას: ერვეღრა ლტნე იყიდა.

ვერღან საბანი (შდრ. მორღან).

ვერხ (ალიაბ.) ის. ყავანღ.

ვეღარა ვეღარაფერი, ვერარა: ვეღარა ვერქნა.

ვეჩა ფუტკრის განაყარი ახალი ოჯახი, მაისის 15-დან გამოეყოფა ხოლმე. ის. ფუტკრი ვეჩა. ვეჩა მიცემა (ვეჩა აზღევს, ვეჩა მისცა, ვეჩა მიტვი, ვეჩა მინაცემ) ფუტკრის ახალი

ოჯახის გამოყოფა, გამოსვლა სკიდან, მათ დედა გამოჰყვებათ.

ვინი ლენის ქინქლა, მუევე სუნზე გროვდება.

ვინიშეფტელია ატმის ჭიში, ყვითელი ფერისაა, მსხვილი და საპობი.

ვირ ჩონგურის სიმების მალა დასაყენებელი ვაცი (ის. ეორ: ალიაბ.); ის. ფუტკარი ვირ. ვირა ქლიავის ჭიში, მსხვილი და უგემური, მწვანე მწიფდება, მისგან არაყს ხდიან. ვირე 1. სამფეხზე დაყენებული ხე ჩაფარ-ის (ის.) დასაწყობად; 2. ასეთებს აკეთებენ აგრეთვე წყლის ჭებირის გასაკეთებლად (ის. საბა: ვირის ფეკი, ჩუბ. ვირფხა). ვირი ბალბა ბალბა, რომელიც არ იქმება. ვირი ხალ მხალი, რომელიც მალაღი იზრდება, არ იქმება. ვირი ზეა ნაწოვს ლანძღვა.

ვიტაჟ იდაყვი (ის. კლავი კოქანა).

ვოჯლახ გლახა, მიუხვედრი: ასიც ელაპარაკ, თავში ვერ ვარღევ, ვოჯლახი.

ვუნღ ის. ჰუნღ.

ვუჭავუჭ ის. ქოვქოვ.

ვუნუბ ის. ვინი, ბურნა.

ვურ ის. ჰურ.

ვურუ ბალბა ის. ვირი ბალბა.

ვურუ ზეა ნაწოვს ის. ვირი ზეა ნაწოვს.

ვურუ ხალ ის. ვირი ხალ, ღორი ხალ.

ვუქ 1. ტვირთი, საპალნე; 2. კედელში ამოკვეთილი განჯინასავით ადგილი, სადაც ქვეშაგებია დაწყობილი.

ვუხი (ალიაბ.) ის. ორღავ.

ზ

ზაალა: ზაალა წადევამ (ზაალა მიაქს, ზაალა წაღლა, ზაალა წოტლი,

ზაალა წანღევ) ბევრი ლაპარაკით, ხანგრძლივი ხმაურით გამოყრუება:

უჩუმრა დედექ, ზაალანუწაღ
(იხ. ზაპლაე წაღევად).

ზაალუმ ძალუმე, არაადამიანურად
მკაცრი, უშიშარი.

ზაბ-ზაბ ძაფებივით: ზაბ-ზაბ
კორც აქ ყოჩს.

ზალ რძალი; სარძლო.

ზალ-ქალ ახალგაზრდა ქალი, ქალი-
შვილი: უწინ ზალ-ქალეკ ხონჩაზე
არ დასხდევოდნენყ.

ზალა ბიძის ცოლი; უფროსი დე-
დაკაცისადმი მიმართვა.

ზალიან 1. ავი: ზალიან ზალ
(იხ. ფინ); 2. ნოყიერი, ნასვენი მიწა:
ზალიან ადგილ. ასეთ მიწაში დათე-
სილი სწრაფად იზრდება და ხშირად
მოსავალს ვერ იძლევა: ჭირაქ ზალი-
ან მიწაჲს. მისი საპირისპიროა ნაჭყანტ
(იხ.); 3. მალალი გრადუსიანობის მქო-
ნე: ზალიან არაყ.

ზამანაჲ დროება: უწინ ზამანა-
ზე ქალს არ ასწავლიდნენ.

ზამაჲ (აღიბ.) მაზლი, ქმრის ბიძა-
შვილი ვაჟი.

ზამთრია გემრად იხ. ცხრუ ფაგაჲ.

ზამთრულაჲ მსხლის ჭიში, შემოდ-
გომაზე იკრიფება, აყარზე (იხ.) დაყ-
რიან და ზამთარში მწიფდება, შუა გუ-
ლი გაუშავდება ხოლმე, მკვანეს ამწნი-
ლებენ მარილწყალში (იხ. შაპა სხალ:
აღიბ.).

ზანგ ზარი: ზანგ იკრძვის.

ზანგალ მუქი ფერის ბაწრით მოქ-
სოველი გრძელყელიანი წინდები, იც-
ვაძღნენ მოხუცი ქალები (შდრ. საბა,
ჩუბ. ზანგელა).

ზანზარაჲ ტაპარტუპურ-ის (იხ.) თა-
მაშის დროს დანის ან კალმისტრის კბი-
ლებში დაჭერა და შემოქნევით მიწაში

ჩასობა. ეს ამ თამაშის მეოთხე საფე-
ხურია.

ზანზარიყ იხ. ზანზარაჲ.

ზანზარიკ დიდი და მსუქანი დედაკა-
ცი, ძონძროხა.

ზაჲ იხ. ჲერყან.

ზარ ქსოვილზე ბორცვებად ამოყ-
რილი.

ზარბაბამიან წინდისა და ჭეჭიმის
სახე (შდრ. ზარბაბევიან).

ზარბაბევიან იხ. ზარბაბამიან.

ზარბურუფუჲა აბრეშუმის ქსოვილი,
რომლის მუქ წითელ ფონზე ამოყრი-
ლია ზარ-ი (იხ.).

ზარგარ ოქრომჭედელი.

ზარევე ვერცხლის მრგვალი სამკაუ-
ლი, რითაც ძველებურ ტანისამოსს ამ-
კობდნენ.

ზარრუ მახმურ აბრეშუმის ხავერდი
ზარ-ებიანი (იხ.).

ზარრუ ხარაჲ აბრეშუმის ქსოვილი,
ამოქსოვილი ზარ-ებით (იხ.).

ზაფხულაჲ მსხალი, ზაფხულში
მწიფდება.

ზაღლ: ზაღლი მაცოლ მაცვალი,
ამოდის ქვის კედლის ძირში, თეთრი
ფერის ყვავილი აქვს, ნაყოფზე 5, 7
მარცვალი იცის, ზოგჯერ უფრო ნაკ-
ლებიც, ამბობენ: ადამიანი თუ შეჭამს,
სმენას დაკარგავსო (შდრ. მუგუზ მა-
ყოლაჲ). ზაღლი ბაკლაჲ 1. ძაღლის
შვილი; 2. მოფერებით და ალერსით
ეუბნებიან პატარებსაც. ზაღლი უჩინს.
ისეთზე ამბობენ, რომელიც ბევრს ლა-
პარაკობს, არ მოეშვება ხოლმე ადამი-
ანს. ზაღლი ზეჲ ნაწოვენ ლანძღვაჲ. ზა-
ღლი წილ 1. ძაღლისათვის განკუთვნი-
ლი საჭმელი; 2. ჭიბლიბო (იხ. კულტუ-
ლაჲ). ვინც ძაღლის კერძს მოიპარავს

და შექამს, მას გამოუვა თვალზეო.
ზადლი ტყავგდაცხმად უსირცხვილოდ,
უტიფრად მოქცევა (შდრ. ზადლი პირ-
გდაცხმად). ზადლი გოდნაში შაზრნა
ფიგურ. გავორვა, ცუდი სიტყვების
თქმით გლანძღვა: დირექტორმა პეგ
ზადლი გოდნაში შააზრნა
გემაზრუნა. ზადლი ხახ იხ. უცან. ზა-
დლი პირგდაცხმად იხ. ზადლი ტყავ-
გდაცხმად. ზადლიჟრამ პამიდვრის
ჯიში, მოგროფ ფორმისაა, ბევრს ის-
ხამს.

ზაჰლამ იხ. ზაალამ. ზაჰლამ წადე-
ვამ იხ. ზაალამ წადევამ.

ზაჰლუმ იხ. ზაალუმ.

ზაჰყა ყველაზე დიდი, უზარმაზარი:
ზაჰყა კაკალ.

ზაჰყა-ზაჰყა მსხვილი, დიდ-დიდი:
ზაჰყა-ზაჰყა თუთამ არის წრრზე.

ზგელ იხ. გზელ.

ზგლუნოვამ (ზგლუნოვს, იზგლუნა,
უზგლუნნი, ნაზგლუნ) სრიალი, სლი-
პინი; გველის სრიალით ცოცვა ბლა-
ხებში: ფარჩამ კელში ზგლუნოვს.

ზედ მანაგდევ ზედაპირზე მოყენე-
ბული. ზედ მანაგდომ ზედ მომდგარი:

ზედ მანაგდომ წყალ დაასხ ჯორცს.
ზედამ ზევიდან (შდრ. ზედამთი, ზე-

დამთით).

ზედამთი იხ. ზედამ.

ზედამთით იხ. ზედამ.

ზედგარ ქვების დასადგმელი სამფე-
ხა, ზედადგარი.

ზეთთავქემ იხ. თავქემ.

ზეი¹ რძე. ზეი დაყრამ (ზეი ჰყრის,
ზეი დაყრა, ზეი დოუყრი, ზეი დანაყარ)
რძეს რომ იძლევა მეწველი, არ ჯიუ-
ტობს. როცა უტყნობი მოწველის, იტყ-
ვიან: „ზეს არ ჰყრის“.

ზეი² მზე. ზეი ერ საბელზე გასუ-
ლამ (ზეი ერ საბელზე გადის, ზეი ერ
საბელზე გასულ, ზეი ერ საბელზე გა-
ნასულ) მზის ამოსვლიდან ერთი საათის
შემდეგ: ზეი ერ საბელზე გა-
სულაში ფართლი დგევის (იხ. დილ-
ლი ჩესტ). ზეი ერ საბელზე დარჩომამ
სალამო ხანი, მზის ჩასვლამდე დაახლო-
ებით ერთი-ორი საათი რომ დარჩება:
ზეი ერ საბელზე დარჩომა-
ში ქობ შადგ.

ზეი-ზეი ზევიდან: ტყურამ ზეი-
ზეი ესროვნა; ზეი-ზეი კაქავს ბა-
ლახს.

ზეი-ზეი გასულამ (ზეი-ზეი გადის,
ზეი-ზეი გოულდა, ზეი-ზეი გასულ, ზეი-
ზეი განასულ) თავს გასვლა, გამეტიჩ-
რება: ზეი-ზეი ნუ გაად, ყმაწუ-
ლო (იხ. ზეი-ზეი გგდასულამ).

ზეი-ზეითი იხ. ზეი-ზეი.

ზეი-ზეითით იხ. ზეი-ზეი.

ზეითთავქემ იხ. თავქემ.

ზეითთა ზევითი, მალლა მყოფი, ზე-
და (შდრ. ქრშამ, იხ. ჩუბ. ზეითი).

ზეითა ფეჟზე შაყენევამ თოფის
სასროლად გამოზადება.

ზეითი ზევიდან, მალლიდან: ზეი-
თი ჩემოვარდა. ზეითი ქნამ (ზეითი
კეპტევის, ზეითი იქნა, ზეითი ქნილ,
ზეითი ნაქნარ) ბოდვა სიცხის დროს:
ზეითი კეპტევის, შუბლზე ზემარ
დაადევ. ზეითი ლილიამ, ქრშამითი ტი-
ტიამ ფიგურ. ზევიდან ახლები, ლამაზე-
ბი აცვია (საზეიმოდაა მოწყობილი),
ქვემოდან კი — დაგლეჯილი, ძველები.

ზეითიან ზევით, ზეითა მხარეს;
ზედაპირზე; ყველაზე ზემოთ.

ზეითიანამ ზედა, ზეითა.

ზედთიანი ზევიდან, ზემოდან, ზემო-
თა მხრიდან (შდრ. ზედთიანით).

ზედთიანით იხ. ზედთიანი.

ზედპირ ზედაპირი: ზედაპირ მოპ-
კად, გვდაყარ, ქომ კად საქნელი. ზედა-
პირზე ზევით, ზედაპირზე: ზედაპირ-
ზე არ დაგდო, დაპხურ. ზედაპირზე გამ-
ქმარ ფიგურ. ცოცხალ-მკვლარი, გამბ-
ლარი. ზედაპირი მოქნამ მიწის არაღრმად
მოხვნა. ამისათვის საუღლე-ს (იხ.) წირ-
წან-ის (იხ.) უკანა ხერგელში გაუყრია.

ზედრამ ძერა.

ზეუიშმარ პაპანაქება სიცხე: ზე-
ყიზმარში სამკალს თიბავს (იხ.
გაგანია სიცხე, ალყიზმარ).

ზეშთავქეძე თავდაღმართი (იხ. თავ-
ქეძე).

ზე თოღ ჩაგდევაამ გამზეურება:
მორიზამ თუ დაგუანდა, ზი თოღ
ჩაგდევაამ უნდ.

ზეიან¹ რძიანი. ზიან ფუშრუჟ რძეში
მოხარშული ფუშრუჟი (იხ.).

ზეიან² მზიანი: ზიან დღე თბილი.

ზეიან³ ზიანი: ზიან ნუმ არ უქნი
ლორს?

ზეიანე მზიანი ამინდები, დარები:
კამ ზიანე ვიყო, ტამსომოზ ვერ
დოვრეცხ.

ზეიზი ძუძუ ბავშვის ენაზე: ზი-
ზი მინდ...

ზეიზო (ალიაბ.) ბალახია, ცახს ჰგავს
დამწიფებისას.

ზეით მზითევი.

ზეიმი ფეხმძიმე. იხ. მუცელ აქ.

ზეიმში (ზეიმშიმოს, იზიმშიმა, უშიმ-
შიმნი, ნაშიმშიმ) 1. მითქმა-მოთქმა:
ხალხ ზიმშიმოვდა მავაზე (იხ.
ხუვილ); 2. ძაღლების განუწყვეტელი

ყეფა: წუხელი დილაამდინ ზაღლე
ზიმშიმოვდენ.

ზეიმი მძიმე. ზიმი გემოა გაურკვე-
ველი, უცნაური, ცუდი გემო: ზიმი
გემოა აქ შიჭმელს. ზიმი სულ გა-
ურკვეველი, ცუდი სუნი: ემ შინ ზიმი
სულ მოდის, რამსია? ზიმი დაკრამ
საკრავის მომართვის შემდეგ კარგად
დაკვრა.

ზეიმედ ფეხმძიმედ: ზიმიდ არაა
თქონ ზალ? (იხ. მუცელ აქ) შდრ. გუ-
მანწუმა.

ზეინალ გრდემლი. არის გამოთქმა:
„მაგითავ ზინდალში ჩემეგდაა?“.
ე. ი. ეგ განა გაჭირვებაში მყავდა? (იხ.
ჩუბ. ზინდანი, მენთ. ზინდალი).

ზეინილა¹ აურზაური, აყალმაყა-
ლი: თოფ გაავარდა, ზინილაამ
ჩემოწო.

ზეინილა² დიდი ტალახიანობა წვი-
მის დროს.

ზეინუ ეუბნება უფროსი უმცროსს
ხმის ჩაწყვეტინების ნიშნად. ზინუზე
დაცემაა უცბად, მოწყვეტით საჯლომზე
დაცემა ისე, რომ ხმა ჩაუწყდეს კაცს
(ზინუზე ეცემის, ზინუზე დეცეა, ზინუზე
დაცეკე, ზინუზე დანაცეკე): ყმაწულ
ზინუზე დეცეა. ზინუზე დაჯლო-
მაა (ზინუზე ჟდევს, ზინუზე დაჯდა, ზინ-
უზე დამჯდარ, ზინუზე დანაჯდომ). იხ.
ზინუზე დაცემა.

ზეირ დაქერამ ფლავის ფსკერის შეკ-
ვრა: ზირ დამქირა ფლავმა.

ზეირა||ზირი: ზირა მეტრეა გუთანთან
ახლოს მყოფი მეტრე. გუთანში სამი
წყვილი უღელი ება, თითოეულ უღელ-
თან ჩარგავზე (იხ.) იჯდა ერთი მეტრე:
ზირი ულაყს ზირამ მეტრეა მიძლა-
ლავდა. ზირა ულაყ განალღევ იხ. ზი-

რა მეტრემ. ზირა შეჩარგავემ იხ. ზირა მეტრემ. ზირი უღაყ გუთანთან ახლოს მყოფ უღელში შებმული საქონელი. ზირი პურ თონის კედლის ძირზე ჩაკრული და გამომცხვარი პური, რომელიც ხშირად ამწვარია ხოლმე (შდრ. პირი პურ, იხ. მენტ. ძირიპური). ზირით წწრამდინ ფიგურ. ძირფესვიანად; თანჯიდან ბოლომდე: ზ ი რ ი თ წ წ რ ა მ დ ი ნ მ ა დ ი თ ხ ა ხ ბ რ ე ვ; ზ ი რ ი თ წ წ რ ა მ დ ი ნ დასრულეულ.

ზირობა მთის ძირის დასახლებას ეძახიან: ზ ი რ თ ბ ი ხ ა ლ ყ, ბერონევ ზ ი რ თ ბ ა მ ნ ი.

ზისმა დაფიცვა: მზის მადლმა.

ზისწორ მზის ამოსავალი, ამოსვლის დასაწყისი: ზ ი ს წ ო რ ზ ე გ ო ვ დ ე თ შ ი ნ ა მ თ ი თ.

ზიფინჯან სარძევე ქურქელი ფაფურისა.

ზილზიდ ჩხიკვი.

ზიყუდრეა ადგილი, სადაც მზე ყველაზე მეტად აცხუნებს: ქინზი თესლ ზ ი ყ უ დ რ ე ზ ე დაჰკიდ.

ზიშიჭამად რძეში მოხარშული ბრინჯის საჭმელი ერბოთი შეზავებული.

ზიხაბრაა რძის ჩასასხმელი ქურქელი, ფართოპირიანი, ძველად თიხისა იყო, ახლა სპილენძისაც არის.

ზიხეირაა იხ. ბაღიაა.

ზმრი დედაა ძმრის ზედპირზე მოყენებული სქელი ლორწოვანი მასა. ხმარობენ ღვინის სწრაფად დასაძმარებლად ან კიდევ დამწვარზე დასადებად.

ზმრიან მწნილი. ზმრიან დაგევა (ზმრიან აგევს, ზმრიან დააგა, ზმრიან დოუგი, დანაგევ ზმრიან) დამწნილება. იხ. დაგევაა.

ზნაი ზენი, აწყობენ კალოს ნაპირას, დაახლოებით ორასამდე კელეულია შიგ (შდრ. საბა, ჩუბ. ძნა).

ზოდ დაღვაა გაცვეთილი რკინეულის ქურქელზე დაკერება.

ზოკ 1. ძუ; 2. ცუდი ყოფაქცევის ქალი (შდრ. ზუკ, ზუაკ).

ზოლად ზოლი.

ზოლად-ზოლად ზოლიანი (შდრ. ზოლადევიანი).

ზოლადევიანი იხ. ზოლად-ზოლად.

ზოლამა მოქნაა სიგრძეზე, ზოლებად ხენა: ზ ო ლ ქ ი რ დ ა ს ზ ო ლ ლ ა მ ა ა ე ა ე კ ნ ო ნ, ჰარამააე.

ზომოთ ზემოთ, ზევით, მალა: ჩონს ზ ო მ ო თ ჰ ე გ ე ნ ც ხ ო ვ რ ო ვ ე ნ (შდრ. ქომოთ).

ზომოთიან ზემო მხარეს, ზემოთ (შდრ. ქომოთიანი).

ზორ ძალა; მძლე, ძლიერი: ეს ზ ო რ ი; ვაუკაცი: ზ ო რ კ ა კ ი. ზორ ქნაა (ზორ ჩედის, ზორ ქნა, ზორ უქნი, ზორ ნაქნარ) ძალდატანება: მე ზ ო რ ჰ ქ ო ნ, გომოვართ.

ზოდ ახალგაზრდა ყლორტი.

ზრზ ძეძვი, ეკალი.

ზრლ ძველი. ზრლ დროზე უწინ;

ზრლ ქირდაა იხ. ჩალთუქი ზრლ ქირდაა, ნაზრლარ ქირდაა. ზრლ ბაზარ ძველი რაიონული ცენტრი. ზრლით ძველი სტილით.

ზრლმრლ ძველმანი: ზ ო ლ მ ო ლ კ ე რ ა ვ ს.

ზრლნზ ერთი წლის ნაგროვები საქონლის ნაქელი, გაფხვიერებული. ყველაზე ნაკლებ საშიშია ბოსტნეულისათვის, რადგან ქიები აღარ ჰყავს.

ზონზ ძონძი.

ზრახნამ (ზრახულოვს, იზრახა, უზრახნი, ნაზრახ) სიტყვის დამკვრა, თქმა, ლაპარაკი (მდრ. საბა, ჩუბ. ძრახნვა).

ზრინგ ცქვიტი, მარდი, გონებამახვილი (მდრ. ფხიტი).

ზრინგოვამ ფხიზლობა, სიმარდე, გონებამახვილობა (მდრ. ფხიტოვამ).

ზრმიან იხ. ზმრიან.

ზრომ ღერძი: ურმი ზ რ ო მ (მდრ. საბა, ჩუბ. ზრო). **ზრომ** იწმვ ამბობენ, როცა საპონი აკლია ურმის ღერძს და პრიპინი გააქვს. **ზრომ** გაგდევაა ურმის თვლებისთვის ღერძის გაყრა.

ზროხამ საქონელი, ნახირი (იხ. ალიბ. ნახირ). **ზროხამ** გაყრაა ნახირის გარეკვა. **ზროხამ** გასულაა დილაზე ნახირის სოფლიდან გასვლა: **ზ რ ო ხ ა მ** გასულინე ახ მოწრლ ფურ, შინ არ დაგჩეს. **ზროხი** სახლ ბოსელი, საქონლის შესანახი სახლი. იატაკად ფიცრებსაც აფენენ, ქვაფენილიცაა ზოგჯერ. ირგვლივ ქვეითკირის კედლები აქვს, ძველად ამოწნული იყო წნელით. **ზროხი** პურ საქონლის სახელზე თორნეში საახალწლოდ გამომცხვარი პური, მრგვალია შუაზე ხვრელით, ახალი წლის დღეს რქაზე ჩამოაცვამენ ხოლმე. **ზროხი** ნაბათ ნახირის მოვლის რიგი. საქონლის პატრონები რიგრიგობით მიდიან მეძროხესთან ერთად ნახირის სამწყემსავად. ამ დღეს მეძროხე საქონლის პატრონის კმაყოფაზეა, საღამოს ვანშმად აუცილებლად მასთან უნდა მივიდეს.

ზუზუა ვაშლ ვაშლის ჭიში, მოგრძო ფორმისაა, სინაპი (მდრ. წუწლუტ ვაშლ).

ზუკ იხ. ზოკ.

ზულუმ წვალება, ჩაგვრა; სიძნელე, გაჭირვება.

ზუმბურ-ზუმბურ ძუნძულით.

ზუმბურამ ძუნძულით მოსიარულიე აღამიანი: **ერ ზ უ მ ბ უ რ ა რამმი**.

ზუმბუროვს დაძუნძულებს, დაბაჯბაჯებს.

ზუნგელაა ცუდად ჩაცმული, რომელსაც ძველმანები უჩანს ქვემოდან.

ზურგ მხარი: **ზ უ რ გ ზ ე** აძკიდა, წაყონა.

ზურგ-ზურგ წასულაა ჩქარ-ჩქარა შექება, გემოს რომ ვერ ჩაატანს.

ზურგი ზოლ ხერხემალი (იხ. საბა: ზურგის ძვალი).

ზურკ ფესვი: ალი **ზ უ რ კ ე ვ**-დაგლიყ. **ზურკ** მოკიდევამ (ზურკ იკიდევს, ზურკ მამკიდა, ზურკ მოტკიდევი, ზურკ მანაკიდევი) ფესვის გადგმა; გადატდასადგურება, ფეხის მოკიდება: **ერ ზ უ რ კ მ ო მ კ ი დ ო ბესი**. **ზურკი** ომოგდევა (ზურკი აგდევს, ზურკი ამააგდა, ზურკი ომოუგდი, ზურკი ამნაგდევი) 1. ძირფესვიანად მოსპობა, განადგურება; 2. დაწყევლა: **ზ უ რ კ ი ა გ დ ე ვ ს მ აგას**. **ზურკი-ზუმბარკუმ** გაძკდევით არავინ არ დაგრჩეთ, ყველა დაგეხოცოთ.

ზურხუნა ძირხვენა, გაზაფხულზე ქუხილს მოჰყვება. სანამ ნორჩია, მის ძირს ამოიღებენ მიწიდან, გარეცხავენ, კანს გააცლიან და ჭამენ (მდრ. საბა, ჩუბ. ძირხუნა).

თავიკბილაა ძირმაგარა.

თავ 1. სული (ადამიანი და საქონელი): ჩონ ცხრა თავ ვართ, ორ თავ ზროხაა გოქ; 2. დრო, ნორმა: გირც მოხარში თავ უმ იცოდინო; 3. რჩეული, ყველაზე კარგი, პირველი ხარისხისა. თავ არაყ პირველი გამონახადი არაყი, ყველაზე მეტი გრადუსიანია (შდრ. ისპირტ, ის. ჩუბ. თავი, თავი ღვინო). თავ ფურცელ გაარაზე (ის.) ადრე დატოვებული დიდრონი ხრალი (ის.). თავ ტოტა პირველი ნატარტუტა, რომელსაც საპნის მოსადღებლად იყენებენ, გოდორში ჩაყრისა და ზედ წყლის დასხმის შედეგად გადმოედინება. თავ მოხვეა (თავ იხვეს, თავ მაიხვია, თავ მოუხვეი, მინახევ თავ) ბოლქვის გაკეთება, კომპოსტის თავის გაზრდა: ჩემ ხახმა წელს თავ არ მაიხვია. თავ გადიადევა (თავს იდიადევს, თავ გადიადა, თავ გოჭდიადევი, თავ განდიადევი) თავისი თავის მალა დაჰქერა, გაზვიადება, თავის დაფასება: მათხოვნელა წრველ, თავ გადიადა. შდრ. თავ მალა დაჰქერა (თავს მალა იჰქერს, თავ მალა დაჰქერა, თავ მალა დოუჰქერი, თავ მალა დანაჰქერი).

თავა თავში, ზედა, ზემოთ მყოფი: თავა სახლში ჩონ ვართ.

თავარა 1. წისქვილის ბორბალი. 2. კამეჩის სახელი.

თავანარ გრძელსახელურიანი ღრმა ტაფა სპილენძისა. მასში თონიდან ამოხდილ ნაზუქს აწყობენ.

თავბოლო: თავბოლო გემომბა

გარკვევა, გაგება. თავბოლო არ ემბევის თავი და ბოლო არ უჩანს, გაუგებარია. გაურკვეველია.

თავზე: თავზე მოსულა (თავზე მოპდის, თავზე მოჭდა, თავზე მოქსული, თავზე მანასულ) თავს გადახდომა: მაგა თავზე ზულუმევ მოქსული. თავზე მანახულ თავგადასავალი, თავზე გადახდლილი. თავზე მოდის 1. ემართება: 2. ზევით მოქცევა: ცხრილის თავზე მოდის ნაგავ. თავზე ციცილევ წუმევა ფიგურ. წვალება, დატანჯვა, წაჩხუბება: ჩემ თავზე ცეცხლე აწუმა. თავზე ბოსტან მოქნა ფიგურ. ძალიან გაწვალება ვინმესი, დიდი ჩხუბი.

თავ-თავ 1. ზემოთ, ზევითა მხარე რისამე: თავ-თავ ბარუდ გასწივ! 2. თავთავი (შდრ. თაჭთაჭ).

თავთავქე თავდაღმა, თავით ქვემოთ: თავთავქე ღეწევ (შდრ. თავთავქო).

თავთავქო ის. თავთავქე.

თავიზგნი თავისით, თავის მიზეზით: თავიზგნი ამბოვს, ჰეჩმინამს არ უთქომ.

თავისყენ ფზრენჯავს თავისთვის ეზიდება.

თავლა 1. შენახული საძოვარი; 2. ცხენის სადგომი (შდრ. მენტ. თავლა); (როცა ყურადღების, მეთვალყურეობის ქვეშ მოვლილად შენახული ჰყავთ ვინმე, ამბობენ: „თავლაში შამინახი“).

თავნევა ის. თავნოვა.

თავნოვა (თავნოვს, ათავნა, უთავნევი, ნათავნევი) საქმის შეძლება, ძალის

შეწევნა: ჰეგ ბრიგადოვის ვერ ათავ-
ნე ვეს.

თავპირანყ თავით ზევით, თავით
აღმოსავლეთისაკენ: თავპირანყ დე-
წევ (შდრ. თავთავქვე).

თავრიალ საქონლის თავის ქალის
ტყავი. მისი ქალამნები დიდხანს არ
ძლებს (შდრ. თავრიალ ტყავ, იხ. მენტ.
თავრიელი).

თავრიალ დაყენევამ ვაზის გადაწვე-
ნიდან მესამე წელიწადს მას ჩვეულებ-
რივი ვაზის სიმალღეზე გადაქრიან —
„თავრიალ აყენევან“, მომავალ წელი-
წადს სხლავენ და ზედ ინახავენ მხო-
ლოდ სამამულე ქას (იხ.) და ნეკ ქას
(იხ.).

თავრიალ ვაზ ვაზი, რომელიც გა-
დაწვენიდან მესამე წელიწადს მოსა-
ვალს იძლევა (იხ. თავრიალ დაყენე-
ვამ).

თავსაპარს წვერ-ულვამის მოსაპარ-
სი დღე ახლობელის გარდაცვალებიდან
მეორმოცე დღეს.

თავფეყიან ფლავ თავ-ფეხის ნა-
ხარშ წვენში მოხარშული ფლავი.

თავქე თავდამართისაკენ, დაღმა,
ზევიდან ქვემოთ, ქვევითკენ: თავქე
მიდის (შდრ. თავქრ, თავქვე, თავყე,
თავყენ, იხ. მენტ. თავქე).

თავქემ თავდამართი, დაღმართი
(შდრ. ზემთავქემ, ზემთავქემ, ზეთთავ-
ქემ).

თავქი იხ. თავქე.

თავყე იხ. თავქე.

თავყენ იხ. თავქე.

თავშავამ სარეველა ბალახი, ამოდის
ყანაში, ანწლის მსგავსი მტევნები იცის.
ამ მტევნებს დაწურავენ და შავი ძაფის

შესაღებად ხმარობენ (იხ. საბა, ჩუბ.,
მენტ., ერისთ. თავშავა, მაკალ., მაყ.).

თავში ჩაგდევა (თავში აგდეკს,
თავში ჩააგდა, თავში ჩოჭგდი, თავში
ჩანაგდეკ) მიხვედრება, გაგებინება:
კამ გორა თავში ჩააგდ.

თავში ჩავარდნამ (თავში ვარდე-
ვის, თავში ჩავარდა, თავში ჩავარდ-
ნილ, თავში ჩანავარდნ) მიხვედრა, გა-
გება: თავში ვერ ვარდეკის.
თავში ჩანავარდნ მიხვედრილი.

თავხეა ულლის შუაზე ურმის ხელ-
ნების დასამაგრებელი დიდი ტაბიკი-
ვით ორტოტა (ზოგჯერ ოთხტოტაც)
ხე. მასალად შინდს ან შუდანწლ-
ს (იხ.) ხმარობენ (იხ. მენტ. თავთხე).

თავხაჩამ თავკაპიანი (ხე).

თაშიამ მწვევარი ძაღლი.

თათ წინდის ის ნაწილი, რომელიც
ფეხის თითებიდან ქუსლამდე წვდება,
საქუსლემდე (იხ. მენტ., წერ. თათი).
თათ მოვლოვამ სადაც თათი თავდება
და იწყება ქუსლი. აქ სხვა ფერის ძა-
ფით ერთი რიგის ზოლად გავლება. მას
წინდის ქსოვის დამთავრების შემდეგ
გამოარღვევენ, თვლებს ჩხირებზე აას-
ხამენ და ქუსლს მიაქსოვენ (შდრ. მენტ.
თათის მოვდამა წინდისათვის). თათ
გვლადგამამ იხ. თათ მოვლრვამ.

თათარ: თათრი მერცხალ მერცხალ-
ზე პატარაა, მრგვალოთავიანი, მოკლენის-
კარტა, მოკლე კუდით, გულმკერდი თე-
თრი აქვს უფრო დიდ ადგილას, ვიდრე
ჩვეულებრივ მერცხალს. მერცხლებთან
ჩხუბობს და ბუდიდან ამოაგდებს ხოლ-
მე. შემოდგომობით მოფრინდებიან.
გამაყრუებელი ხმაური იციან. რამდე-
ნიმე დღეს რჩებიან და ისევ მიფრინა-
ვენ. თათრი დოვლამ არეულ-დარეული,

დომხალი. თათრულ ქალმან ის. შაკა-
რულ ქალმან.

თალამ ერთ ჭერზე ასაღები დატ-
კენილი თივა ან ეკალი (ის. მენტ. თა-
ლამი).

თალან ტაციობა: თ ა ლ ა ნ ი ა, რა-
სა გაადგომიხართ.

თალხ წყლიანი, თხელი ფაფის მსგა-
ვისი (ის. გათალხევამ, საბა: თალხი).

თალხდევის თხელდება, ფაფასავით
ხდება (ხილეული).

თამათამ იატაკის არშია კედლის
გაყოლებზე (ის. მენტ. თამასა).

თამამ 1. კმარა. 2. მთლიანად, სულ
მთლიანად.

თამარი მუსიკის ჰანგი, სახე.

თამაშამ კონცერტი, გართობა.

თამბალ ზარმაცი.

თამბუქუმი ის. თამუქუმი.

თამთამოვს ზანზარებს, ირხევა.

თამუქუმი თამბაქოს ჯიში, რომელიც
მეტ ნიკოტინს შეიცავს, ეწევიან ჩიბუ-
ხში, იზრდება დაბალი, მისი ლეროე-
ბიც ვარგა მოსაწევად (ის. ჩუბ. თამბა-
ქო).

თანყ-თანყ ცულის ხმაური შეშის
დაქრისას (შდრ. თანყუნ).

თანყუნ (ათანყუნევს, ათანყუნა,
უთანყუნევი, ნათანყუნევი) ის. თანყ-
თანყ, დათანყუნევამ.

თამ¹ მთა.

თამ² ტოლი, სწორი: ჩემ თ ა მ ა ს.

თამაჩუმი სათივეს შუაზე დასობი-
ლი მალაღი სარი, რომლის ირგვლივაც
ალიმართება თივა.

თაუნამა (მუსიკ.) მედიატორი, ბლის
ქერქისაგან აკეთებენ.

თარაფ 1. მხარე; 2. ნათესავი, მისი-
ანი.

თარაფბასანოვამ (თარაფბასანოვს,
თარაფბასანოვამ ქნა, თარაფბასანოვამ
უქნი, თარაფბასანოვამ ნაქნარ) ნაცნო-
ბობა, ბიძაშვილობა საქმეში: თ ა რ ა ფ -
ბ ა ს ა ნ ო ვ ა ს ნ უ ჰჩედ!

თარაში ყვირიან დატაცების დროს
(შდრ. პურამ! ის. ჩუბ. თარეში). თარაშ
ქნამ (თარაშ ჩედის, თარაშ ქნა, თარაშ
უქნი, თარაშ ნაქნარ) დატაცება უცბად
თავდასხმით: ბოსტან თ ა რ ა შ ქ ნ ე ს
(ის. ჰურამ ქნამ).

თარვალ 1. ტალავერი, ბოძებზე გა-
დებული ტალანებზე გაშლილი ვაზი.
მის ქვეშ ჩრდილია (ის. მენტ. თალარი);
2. მინდორში საყარაულო საძინებე-
ლი: ოთხ ბოძევა დაყენებული, ზევი-
დან ფიჩხი და ხმელი ბალახია დაყრი-
ლი.

თართ შარკლის სათავე, რაშიც
ხონყარ-ს (ის.) გაუყრიდნენ და წელზე
მით შემოიჭერდნენ (შდრ. სახონყრემ).
თართ გვლადგამამ (თართ უღვამს,
თართ გვლოტდგამ, თართ გვლოტდგამ,
თართ ვაღნაღვამ) თართის მიკერება
შარკალზე: თ ა რ თ გ გ დ ა დ გ მ ა შ ი
ზედ ხონყარ შაყარელ კარლ-საც ინა-
ხიდნენ.

თას გუჯრამ ბრტყელი გოგრა, მის-
გან აკეთებენ სასმისებს.

თაფ¹ აღმართი.

თაფ² დაბეეილი, ძირს ნაცენი, ნა-
ყარი ხილი (ის. დათაფლულ, დათაფამ):
თ ა ფ ვ ა შ ლ მ ა ლ ე ლ ბ ე ვ ი ს ყ . თ ა ფ ქ ნ ა მ
(თაფ ჩედის, თაფ ქნა, თაფ უქნი, თაფ
ნაქნარ) თონეზე მიკრული პურის თა-
ვისით მოცილება და ცეცხლში ჩავარდ-
ნა. ასე ემართება, როცა თონე ცხელია
ან როცა ბევრი საფანელი აქვს მიღე-
ბული პურს: თ ო რ ნ ე მ · თ ა ფ ჩ ე დ ი ს ;

არვი კრუვალი, არვი საფანელიანი (იხ. მენტ. თავად ჩაყრა). თავ-ჩოქაქ იხ. უღურ-ჩუღურ. თავა პურ თონეში ძირს ჩაიკვენილი, ნაცრიანი პური (იხ. ჩანა-ცუქენ პურ, ნაცრიან პურ).

თაფანჩაი იხ. თოფანჩაი.

თაფლ აკლად იხ. ფუტკარ აკლად.

თაფტაი აბრეშუმის ქსოვილი: ყუ-თოლ თ ა ფ ტ ი პერანგ ეცო (იხ. საბა, ჩუბ. თავთა).

თაღ¹ ბოსტნეულთა შტო, ბარდი: კიტრი თ ა ღ ე ე ჩემოთურევი.

თაღ²: თაღმოსულაი (თაღ მოდის, თაღ მაღლა, თაღ მოჭლი, თაღ მანაღე) თაღის გაკეთება ფანჯრისა და კარების ზევით. თაღმოღვეაი იხ. თაღმოსულაი.

თაღარ საწყაო სითხისა: ერთი თაღარი 15 ვედროს უღრის ან 30 ჩაფს (შდრ. მენტ., ჩუბ. თაღარი, მაყ); კირის საწყაოცაა, იგი ხის კასრია, იტევს შვიდნახევარ ფუტს — 120 კგ.

თაღარ-თაღარ ბლომად, უზომოდ, ბევრ-ბევრი: თ ა ღ ა რ-თ ა ღ ა რ ნ უ ა ზ-ლ უ ე.

თაღარიან ქვევრი, რომელიც იტევს ერთ თაღარს ანუ 15 ვედროს. ამის მიხედვით ამბობენ: ორთაღარიან, სამთაღარიან... უმღთაღარიან და სხვ.

თახთა-თახთა იხ. თახტა-თახტა.

თახმიითი აზრით.

თახნიშ ჰანგის სახე.

თახსირ დანაშაული: თ ა ხ ს ი რ მის-თანაა? (შდრ. მენტ. თახსირი).

თახტა-თახტა უჭრა-უჭრა, დაკვალუ-ლი.

თახტაი 1. ფიცარი; 2. კვალი, უჭრა, ფართო და მოგრძო ოთხკუთხედი მიწის ნაწილი, სადაც თესვენ ხახვს,

ქინძს, წიწაკას (იხ. ხახი თახტაი, პირ-პილი-თახტაი, ქინზი თახტაი), ბრინჯს (იხ. ჩალთუქი თახტაი); 3. წისქვილის ნავჩის (იხ.) თავიდან წყლის დასაწყვეტი და გამოსაშვები ფიცარი.

თახტაფუშ კრამიტის მაგიერ ძველად შეძლებული ოჯახი სახლს ახურავდა ფიცარს. ფიცრებს ერთმანეთთან ამარგებდნენ სარაღან-ის (იხ.) გულის ყადახ-ით (იხ.): თ ა ხ ტ ა ფ უ შ სახლევ უწინ იყო (შდრ. კრამიტიან, ჩალიან).

თახტი ფარცხ კაბდო, ცულით გაპობილი ფიცარი, ორ ალაგას გახვრეტილია ხელნების გასაყრელად. მას კალოში ხმარობენ გაბნეული მარცვლების მოსახვეტად, მინდორში ხენის დროს კი — ფარცხად.

თბილაი ძნელად მოსარჩენი გადამდები ავადმყოფობა. აქედან მძიმე წყევლა: „თბილაი ჩაგმივარასყ“.

თბილ-თბილა სანამ ახალია, ახალ-ახალი, სანამ თბილია: საქმეა თ ბ ი ლ-თ ბ ი ლ ა გააქეთით; ზეი თ ბ ი ლ-თ ბ ი ლ ა დალიე!

თბილ ნაცარივი სითბოა ზომიერი ტემპერატურა: ჰიაა ნაქნარ სახლში თ ბ ი ლ ნ ა ც ა რ ი ვ ი ს ი თ ბ ო ა ი ქ-ნეს გარაქ.

თებუან სასმისი (იხ. ღოა თებუან, წყლი თებუან).

თევზოვან სათევზაოდ.

თეზაი ახალი, ჰყინტი. თეზა ყოლ ჰყინტი ყველი უმარილო. თეზა ფაქლაი მწვანე, ახალი ლობიო.

თეთ ფული (შდრ. თეთრ).

თეთრ იხ. თეთ.

თეთრ: თეთრ თუთაი მსხვილი, ნამყენი თუთა. თეთრ ლოდ ლელვის ჩიში, წვრილი, მოთეთრო-მომწვანო ფე-

რისა. თეთრ ბალ ბლის ჯიში, წვრილი, გამჟვერვალე ფერისა, მატლები იცის. თეთრ ლავაშ თხელი, გრძელი პური, თონეში გამომცხვარი, რომელსაც სიგარტზე ჩააკრავენ ერთი ხელით (იხ. ლავაშ, შდრ. წითელ ლავაშ) თეთრ ხალხალის (იხ.) ჯიში, წითელი ფერის ფესვები აქვს, დატოტვილად იზრდება, ამოდის ხახვის თახტაში (იხ.). შდრ. წითელ ხალ. თეთრ ეკალ სარეველა, დაბალ ბუჩქად იზრდება, თეთრი ფერის ნემსივით გრძელი ეკალი აქვს. თეთრ ფრტ ფეტვის ჯიში (იხ. ფრტ). თეთრ მიწა თეთრი ფერის მიწა, მთიდან ჩამოაქვთ, ყურძნის წვენის დასატკობად, ბადაგის დიდხანს შესანახად კარგია. ასეთი ბადაგი არ მჟავდება. ის კირის მაგივრობასაც ეწევა, კედლების შესათეთრებლად ხმარობენ. თეთრ ბზწ თეთრი ბეწვი მატყლისა, რომელიც შეღებვისას საღებავს არ ლებულობს (შდრ. კდარ თმა): თეთრ წინდაა ერთფერი ძაფით, უბრალოდ მოქსოვილი წინდა. ლეკები იცვამენ, ამიტომაც მას „ლეკურ წინდა“-ს ეძახიან. თეთრ სოკოა იხ. ნაჟამ სოკოა. თეთრ ტახტაა ჯეჯიმის სახე. თეთრა დაბერდით დალოცვა ქორწილში ნეფე-დედოფლისა: „ერთად შეაბერდით, დიდხანს იცოცხლეთ“. თეთრა დატარდება სუფთად სიარული, სუფთა ტანსაცმლით სიარული: თეთრა ეტარევის თუთანაც, ყმაწულებსაც თეთრა ატარევენ.

თეთრობა თვალის გუგაზე გადაფარებული მოთეთრო ფერის აპკი. თეთრობა ჩავარდნა (თეთრობა ვარდების, თეთრობა ჩავარდა, თეთრობა ჩავარდნა, თეთრობა ჩანავარდნ) თვალის გუგაზე თეთროს (იხ.) გადაფარება. ამ-

ბობენ: მას მცოდნე პირი შაურიანით ჩამოფხვეს თვალის გუგას, სისხლს გადმოადენს და მორჩებაო (იხ. თოლ ჩაფხვეა): თოლში თეთრობა ჩავარდნი, თელლისთან წაფყონ.

თელ ცოცხალი: არ მამქდარ, თელი.

თელწიფელ ჯანმრთელი: თელწიფელ კაც იყო, ნაგახტან მოკდო.

თეფნიშ პანგის სახეა.

თერაზუა სასწორი, ძველად ხისა იყო (შდრ. გლ: თარაზო). თერაზუა თლრვ სასწვრის თვლები.

თერს 1. უკულმა; 2. ჭიუტა, უცნაური.

თესლ: თესლ მობრუნევაა გადაჭრება თესლისა. რამდენიმე წელიწადს ერთი და იმავე თესლის თესვის გამო თესლი გადაჭრდება ხოლმე. ამის თავიდან ასაცილებლად ამოარჩევენ მსხვილ თავთავეს, დათესავენ ცალკე და ახალ თესლს გამოიყვანენ. თესლ თეთრდევის აბრეშუმის ჭიის გამოსაჩეკი კვერცხები სითბოში მომწიფებისას თეთრ ფერს ლებულობს. თესლი კიტრ სათესლე კიტრი. მას ყვავილობაში ყუნწში შეაბამენ ძაფს, რომ არავინ მოწყვიტოს. გაიზრდება, მიიღებს მუქწითელ ფერს, ბოლოს ყავისფერი გახდება, მისი კანი მაგრდება. მოწყვეტენ, გამოაცლიან თესლს და შეინახავენ. სოფ. ალიბეგლოში სწორედ ასეთი კიტრის ქამაა მიღებული. თესლი მამალი სანაშენე მამალი, საჯიშე.

თეფალაა იხ. ყაშხაა.

თეფაა 1. ბორცვი, ამალღებული ადგილი (იხ. მენთ. თეფა); 2. ძალიან გავსებული: ჟამ თეფაა ქნა, მისცა (იხ. სილაა).

თეფშ ხის (ან თიხის) გაშლილი თეფში, რომელშიც ჩაყრიან ხოლმე საფანელს (იხ.) და ვარცლთან დადებენ (შდრ. საფანელი თეფშ, თეფშია).

თეფშა ის. თეფშ.

თექ 1. მარტო; 2. ოლონდ, ოლონდაც (იხ. მენტ. თაქ); 3. მხოლოდ. თექ ფურცელ დღეში ერთხელ კვება აბრეშუმის კიისა. თექ უინჟირ ჭეჭიმის სახე, რომელშიაც ზოლად ჩაქსოვილია ჭაჭვი.

თექ-თუქ შიგადაშიგ, აქა-იქ, ზოგ-ზოგი, ზოგიერთი.

თექალთუა თოქალთო, უნაგირის ქვემოთ ცხენის ზურგზე დასაფენი (იხ. საბა: თაქალთო, ჩუბ. თოქალთო, მენტ. თექალთო, ჭყ.).

თექაჲ ჭიხვი (შდრ. დაღ თექაჲ).

თექახეღრა იხ. თექ-თუქ.

თექნაჲ ხის მრგვალი გობი, იხმარება პატარა ცომის მოსაზღელად.

თი კეჰაჲ მთის წვერი.

თი შუნდ იხ. ჰირ შუნდ.

თიან თუჯის დიდი ტაშტი. შიგ ხარშევენ საპონს, პარკს, საჭმელს, ხალავენ ფქვილს, მარცვლეულს და სხვ.

თიაჲ ჰირი, რკინის ნაწილი საჭრელი იარაღისა: დანი თ ი ა მ; ბარი თ ი ა მ; ხანელი თ ი ა მ.

თიატორ თეატრი, გართობა, სანახაობა.

თიაჩჩაჲ რძის სარწყავი ჭურჭელი, იტევს 12 ბაკანს ანუ 10 ვედროს. ამით გამორწყულ რძეს მწყემსები ჩაასხამენ ხოლმე ქაბტაში (იხ.).

თითებ შანაჲ-ს (იხ.) ნაწილი, მისი „თითები“.

თიმარ ქნაჲ საქონლის დაურეება.

თირ 1. მსხვილი ხე. ასეთ ხეებზე აფენენ იატაკს ან ჰერს (იხ. თირ დაყრაჲ); 2. კვლებსა და უჯრებს შორის დატოვებული ამობურცული ზოლი მიწისა, რომლის დანიშნულებაა ერთი მხრიდან მეორე მხარეს არ გაატაროს წყალი (შდრ. საბა, ჩუბ. ერისთ. თირი; იხ. დათირაჲ, ჩალთუქი თირ, დილლიგი თირ). თირ დაყრაჲ თირა-ის (იხ.) დაწყობა იატაკის ფიცრების ან ჰერის ფიცრების დასაგებად (თირ აყრის, თირ დაყრა, თირ დოტყრი, დანაყარ თირ).

თირბაზუჲ გრძელი და მოკლე თირები ჩალთუქ-ში (იხ.): ზრლ ქორდას მარტო თირბაზუჲ დაკერაჲ უნდ. თირბაზუჲ დაკერაჲ თირბაზუ-ს შეკეთება, მისი დანგრეული ადგილების შეკეთება.

თირი ფაყლაჲ იხ. ფიადა ფაყლაჲ.

თირივი კაც დიდი, მალალი კაცი: თირივი კაც ხარ.

თირმა შალ მატყლის ძათისაგან ჭეჩიმივით ნაქსოვი ტანზე მოსასხამი შალი.

თიქ სწორი, აღმართი, შვეული.

თიქდაბან ქალის ბაშმაყ-ი (იხ.) მალაქუსლიანი, ქუსლზე ბრტყელი ნალი ჰქონდა მირტყმული.

თიჰითთო სათითაოდ, თითო-თითოდ (შდრ. ერთ-ერთა).

თიჰკა სწორად, ფეხზე (დგომა): თიჰკა დედექ!

თოვლოვაჲ (თოვლოვს, ითოვლა, უთოვლნი, ნათოვლ) თოვა.

თოვშ შორისდ. შეძახილი ვირის გასაჩერებლად.

თოლ: თოლ ჩავარდნაჲ 1. ქსოვისას ჩხირიდან თვალის გამოძრობა. როცა ბევრი თვალი დასძვრება ჩხირს, იტყ-

ვიან „ჩაგრიალდა“; 2. ხილში სიმწიფის შეპარვა, შეთვალვა. **თოლ მოხტომამ** (თოლ ხტრვის, თოლ მოხტო, თოლ მოჰხტომი, თოლ მანახტომ) ავი თვალის ცემა: თოლ მოჰხტომი მავას მარილ შემაავლ. **თოლ გაჭრა** გაბედვა: მე თოლ მიჭრის; ავი თვალის რამ დასძლევს, მაშინ იტყვიან: თოლმა გაჭრა. **თოლ ქნამ** 1. (თოლ ექცევის, თოლ უყო, თოლ უქნი, თოლ ნაქნარ) თვალის ჩაკერა; 2. (თოლ აქ, — თოლ ჰქონი, თოლ ნაქნარ) თვალის დაჭერა, სურვილი, ნდომა: მაგი თოლ ნაქნარ რამ მე არ მინდ. **თოლ ქნუამ** იხ. თოლ ქნამ. **თოლ ახედნამ** 1. თვალის გახელა; 2. გადატ. გახარება, გამოფხიზლება, გამოჯანმრთელება. **თოლ ომოყრამ** ქსოვის დროს სხვადასხვა ფერის ძაფით შიგადაშიგ თვალის ჩაყენება. **თოლ ჩაფხეკამ** თვალის გუგაზე თეთრო-ს (იხ.) ჩაფხეკა შაურიანით. **თოლევ წადევამ** (თოლევს მიაქვს, თოლევ წაილა, თოლევ წოული, თოლევ წანაღევ) თვალის სინათლის არეკლა. ბრჭყვიალა რამეს რომ შეხედავს: ლამფუჩკაზე შახედნაში თოლევს მი აქს. **თოლევ დამრიალევამ** (თოლევს უმრიალევს, თოლევ დოუმრიალა, თოლევ დოუმრიალევი, თოლევ დანამრიალევ) გაბრაზებით გადახედვა, თვალუბის დაბრიალება: თოლევ დამმირიალა. **თოლევ დაცირიხევამ** თვალუბის მოჭუტებით, მრუდედ გამოხედვა (იხ. მენთ. თვალუბის დაცრება). **თოლი ფერდა** თვალის აპკი. **თოლი ჩემოვარდნამ** (თოლი ვარდევის, თოლი ჩემოვარდნილ, თოლი ჩამნავარდნ) მოძულება, დასანახად არ მონდომება: ჰევ ჩემ თოლი ჩემოვარდნილ. **თოლი ქონ**

ალევამ (თოლი ქონ ააქს, თოლი ქონ ააღა, თოლი ქონ ოული, თოლი ქონ ანაღევ) დატანჯვა, წვალება, მუდამ ცემა და ატირება: გერ დედა ყმაწულთ თოლი ქონ ააქს.

თოლიან 1. თვალიანი; 2. ავთვალა: თოლიან კაც დანახაში გოდნას იფხანენ.

თოლიმზივ ავი თვალის მძლე მძივი, მსხვილი და მრგვალი, შავი თეთრი წერტილებით. მას ჩამოჰყიდებენ ხოლმე აკვანზე, რომ „ავი თვალი არ ეცეს ბავშვს“. **თოლო მოფერებითი**, საალერსო სიტყვაა.

თოლ-პირ დაწოვამ (თოლ-პირს წოვს, თოლ-პირ დაწო, თოლ-პირ დოწწოვ, თოლ-პირ დანაწოვ) მუდამ ჩხუბი, დავიდარაბობა: კაც დედეკაცს თოლ-პირ წოვს, რაბე მისციყ.

თორ 1. ბადე; 2. ფარდა ძაფით ნაქსოვი; 3. აბრეშუმის ჭიის ქსელი გაბმული პარკის მოსაქსოვად.

თორაშალამ ვაშლის ჭიში მოწითალო-მოყვითალო ფერისა, ტკბილი (იხ. ჩუბ., მენთ. თურაშაული).

თორბამ ქსოვილის ან ქალაღლის პარკი.

თორნემ: თორნემ გათეთრევამ (თორნემ თეთრდევის, თორნემ გათეთრდა, თორნემ გათეთრეტლ, განათეთრევ თორნემ) თონის კედლები ფიჩხის პირველი ორი კონის დაწვისას გაწავდება. ხოლო მესამე კონა რომ დაიწვევა, ეს შავი მკვარტილივით მური მოსცილდება და იტყვიან „თორნემ გათეთრეტლ“. ამის შემდეგ უკვე გახურებულა თონის კედლები. **თორნემ ომოგრუტევამ** (თორნემ ავრუტევს, თორნემ ამაავრუვა, თორნემ ომოუგრუტევი, ამნავრუტევი

თორნე) თონე რომ გაცხელდება და კარგად ჩაიწეება შეშა, მერმე საჩხერკელაით (ის.) ნაკვერჩხლებს შუაგულში გროვად მოაგროვებენ, რომ მალე არ ჩაიფერფლოს ცეცხლი. თორნეა მოგრილდება გახურებული თონის სიმხურვალის დაკლება, პურის გამოსაცხობ ზომაზე დაყენება: თორნეა მოგრილდეს, ერ-ორ ლავაშ ომოვარო, აიღ, წაით. თორნეა მოჩხრეკაა (თორნეს მოუჩხრეკა, თორნეაზე მოუჩხრეკი, მანაჩხრეკ თორნეა) თონეში ერთხელ პურის ჩაკვა-ამოყრის შემდეგ ნაკვერჩხლებს აქეთ-იქით გაშლიან, გაჩხრეკენ საჩხრეკელაით (ის.), რომ კედლები ისევ გახურდეს. რამდენიმე წუთის შემდეგ ისევ შუაგულში შეაგროვებენ ნაკვერჩხლებს და მეორედ დაიწყებენ პურის ჩაკვრას. თორნეს მოჭშივეი ამბობენ, როცა თონე კედელზე დაიტოვებს პურის რაიმე ნაწილს. ეს ხდება მაშინ, როცა თონის კედლები ცუდი გამოშვარია, ან კარგად არ არის გახურებული, მიეკვრება ცომი და ძნელი მოსაძრობი ხდება. თორნი თახტაა თონეზე დასახურავი ფიცარი. თორნი თეჟ თონესთან ახლოს მიწაშია დასაობილი პატარა ბოძი, რომელზედაც დაუდებენ ვარცლის მეორე ბოლოს. თორნი ცოცხ ხმელი რეჟანის ან ქინძის შტოებისაგან შეკრული პატარა ცოცხი თონის კედლების მოსაწმენდად. თორნი ნაცარ თონეში დაგროვებული ნაცარი. ბუხარაჲს (ის.) ნაცართან შედარებით სუფთა და თეთრია, ნახშირიც ცოტაა. ხმარობენ ტანისამოსის რეცხვის დროს სოდის მგვიერ, აკეთებენ ნაცარტუტას. თორნი პირ თონის კიდე, ნაპირი, ზევითა ნაწილი კედლი-

სა, აქ გამოშვარაი პური, შედარებით შუა და ქვემო კედელთან, უხარისხოა (ის. პირიპურ). თორნი გულ. 1. თონის ფსკერის ცენტრი; 2. ცეცხლის გროვა თონეში: თორნეს კაა გულ აქონდა, მალე არ ჩაქრა. თორნი მიწაჲ ის. ყუთთლ მიწაჲ.

თორფიჲ იარალი, ხეს გლუვად თლის.

თორჰამიან წინდის, ჭეჭიმის სახე, უჭრა-უჭრა ნაქსოვი.

თოფ 1. ბორბალი; 2. ბუჩქი: ქინძი თოფ. თოფ ავსრჯაჲ (თოფ ავსრჯს. თოფ აავსო, თოფ ოტესტუ, ანავსრჯ თოფ) თოფის გატენა. თოფ სროვნაჲ (თოფ ესრტს, თოფ ესროვნა, თოფ უსროვნი, ნასროვნ თოფ) თოფის სროლა: თოფ ესროვნა, ჩიტ მოკლა. თოფვე დაძტუვდა თოფის ხმები გაისჰა. თოფი წამალ დენთი, აკეთებდნენ სახლში: წვავდნენ კატაწნორა-ს (ის.), ამის ნამწვავსა და ქუქურთ-ს (ის.) ერთად ნაყავდნენ ფეყი დინგ-ში (ის.), ზედ დაასხამდნენ თავ არაყს ან სპირტს, ნაყავდნენ, სანამ ცომივით არ გახდებოდა. შეშრობის შემდეგ გასცრიდნენ საცერში.

თოფალად მცენ. იზრდება ცხელ ადგილებში, მის ფოთოლს სამკურნალოდ ხმარობენ, ამზადებენ მათყუნ-ს (ის.).

თოფანაჲ დამბაჩა.

თოფყალად თამაშობაჲ ერთგვარი ბურთით და გრძელი ბრტყელი ჭოხით.

თოხლ: თოხლ ჩემოსულაჲ აგვისტოს თვეში იწყება თოხლის მთიდან ჩამოსვლა. თოხლ გაკრენჩხაჲ თოხლის გაკრეჰა, იწყება მარიაამობის მარხეაჰა.

თოხმას ხვედა, ხის საცეხველი ბო-
თლის ფორმისა. ამით არჩევენ ლობიოს,
თხილს, წაბლს. მასალად კირპიშას-
(იხ.) იყენებენ.

თოხუმ 1. ჭიში, მოდგმა, ჩამომავ-
ლობა (იხ. მენთ. თოხუმი). 2. სანაშენე,
საჭიშვე: მეზორს თოხუმიზე ვინა-
ხავ.

თოჯ თოხი (იხ. დათოჯად).

თუარდემ თუარადა, თორემ.

თუთაბალია ბიჰოგოგია, მოფრინ-
დება, როცა თუთა და ბალი შემოდის.
მოფრინისას იძახისო: „თუთაბალი მამ-
წივო“, ხოლო წასვლისას კი — „თუ-
თაბალი მაილივო“.

თუთიაა წმინდა, სალოცავი ადგი-
ლიდან წამოღებული მიწა, რომლითაც
თითქოს ავადმყოფს კურნავდნენ (შდრ.
საბა: თუთია).

თულაა სანადირო ძაღლი, გრძელი
ყურები, გრძელი ტანი, კარგი სმენა და
მოკლე თმები აქვს. ეზოში საყარაუ-
ლოდ არ ვარგა. ადამიანს არ ემტრე-
ბა. გრძელყურებიან ადამიანზეც ამბო-
ბენ „თულაყურევიან“.

თუმაუ საპირე ტყავი, ძველად იყე-
რავდნენ მოკლე პალტოებს, ფეხსაც-
მელს: თუმაუი პალტოა.

თურაუ! ნესვის ჭიში, კანი მწვანე.
შიგ მომწვანო ფერისა, ენაზე გამონა-
ყარებს აჩენს მეტი სიტკბოს გამო.

თურაუ² ღურაჯი, გარეული ფრინ-
ველი, გემრიელი ხორცი აქვს (იხ. საბა:
ღურაჯი).

თურმენი თურმე.

თუ ყოველთვიური. თუ ვარდ ვარ-
დის ჭიში, რომელიც ყოველთვიურად
იშლება, თხელი, მეჩხერი ფურცლები
აქვს, წითელია. თუ ბოლოც წვრილი წი-

თელი ბოლოკი, ყოველთვიურად თესა-
ვენ.

თულქმან 1. ცივანი, მოხეტიალე,
რომელიც დაიარება კარდაკარ, ვაქრობს
ან მათხოვრობს; 2. გადატ. უშნოდ ჩა-
ცმულზეც იტყვიან.

თულქუა მელია.

თუნ თიხის კურკლების გამოსაშრო-
ბი ქარხანა. ბუხრის ფორმისა ყოფილა.
მას ლეკები მართავდნენ (იხ. საბა, ჩუბ.
თუნი).

თუნია იხ. თუნ.

თუუ წყლის კურკელია თუჯისა,
ფართო მუცლით, ვიწრო ყელით, სახე-
ლურიით. ძირს დასადგმელია.

თურთულ ენაზე გამონაყარი (ხში-
რად ტკბილის შეჭმის შედეგად ემარ-
თებათ).

თუშ 1. მიზანი, ნიშანი (იხ. დათუ-
შევა); 2. პირდაპირ: ჩონ თუშზე
სახლ დადგა.

თუში ხურეინ გადატ. იტყვიან იმა-
ზე, რომელიც გადაეკიდება ხოლმე ვი-
ნმეს და აღარ სცილდება. თუში ჩარუხ
იხ. ყოხუე ქალმევე. თუში ცხორ თუ-
შური ცხვარი.

თუშ! შორისდ. აფსუს! „თუშჰ.
ულუშტულ, სარბაშელ ბებრევე დაკოც-
ნილან, შენ ჰაბე არ ჰქდრევე“ — ამბო-
ბენ ხოლმე საპნის გამოხარშვის დროს.

თხელფერდ გვერდის უნეკნებო ნა-
წილი: თხელფერდში წიხლ დაპ-
კრა (იხ. მენთ. თხელფერდი).

თხილი თოფ თხილის ბუჩქი.

თხიფსელაა ხე, რომელსაც კურდ-
ღელი და თხა ძალიან ეტანება. მისგან
სახრეს არ აკეთებენ, რადგან, თუ და-
არტყეს საქონელს, მოშარდვა გაუქირ-

დება. შეუწყდებო (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. თხიფსელა; შდრ. ციკნის ხე: ალიაბ.).

თხლაპა თხელკანინი და თხელ-

იგლა ფშატი.

იგრ იქით: იგრ წა!

იგრავე ისე, ტყუილად. უბრალო, უბრალოდ; უფასო, უფასოდ; სადა, სადად; უმისაქმელოდ ანდა უპუროდ: იგრ ავე უთხრა; იგრ ავე კაბა არ მინდ, აბრეშუნის მიყიდ: იგრ ავე მისცა, თეთრ არ გამაართო.

იგრე (ალიაბ.) იხ. იგრავე.

იგრევე (იხ. იგრავე). იგრევე წინდევ უბრალოდ, სადად მოქსოვილი წინდები. იგრევე გირც უბრალო, სადა, არა-ორნამენტინი გირც-ი (იხ.). იგრევე პურ გრძელი, შოთი პური (შდრ. წითელ ლავაშ). იგრევე დადგომა (იგრევე დგას, იგრევე დადგა, იგრევე დამდგარ. იგრევე დანადგომ) უქმად, უსაქმოდ გაჩერება.

იგრობან იქითკენ, იქით: იგრობან არ წახუდე! (შდრ. აგრობან).

ივა-წივა წახულა იხ. ილიმ-ილიმ წასულა.

იშმირ ხის სახერეტი ხელსაწყო (იხ. მენტ. იშმირი).

ითბათ იქნა დაიკარგა, გაუჩინარდა. ითქმა ითქვა.

იკნიპევის ტუჩების ცმატუნით ილუქმება, ნელა ჰამს.

ილანდილ გულბა იგროველას ჯიშია.

ილიამ-ილიმ წახულა ელეთ-მელეთის მოსვლით გაქცევა, გადაკარგვა:

მტენინი ყურძნის ჯიში, ადვილად იკყლიტება.

თხლაფა იხ. თხლაპა.

0

ზედრად დანახარში კუჭულევ ილიამ-ილიმ მიდიან (შდრ. ივა-წივა წახულა).

ილილ-ბილილ ზიზილ-პიპილო, ლამაზ-ლამაზი, კრელ-კრელი.

ილიმ ხერხი.

ილიჩარ ყურძნის ტკბილში ან თუთის ტკბილში მოდულეებული ბლის, კომშის მურაბა.

ილხია ცხენის ჯოგი.

იმა აი მას.

იმაღზეა ხუალზეა-ის (იხ.) იქით.

იმაჰ აი იმან.

იმართ ფულის სამკაული.

იმაშინ 1. აი მაშინ, იმ დროს, მაშინ;

2. მაშასადამე, მაშ.

იმაშინსუჯან მის შემდეგ: იმაშინსუკან ორ წელ გავდა.

იმგუტრგლივ ირგვლივ, გარშემო.

იმგუტრგლუვ მოკნა იხ. ჰარარაჰა მოკნა.

იმდუნუჰა საიქიო.

იმდლანევში რამდენიმე დღის წინ.

იმთავიო დილის დასაწყისი, განთი-აღზე აღრე: იმთავიო ურემ შამამბა, წოვლა (შდრ. ამთავიო).

იმთონ იმდენი.

იმი მისი, აი მისი.

იმიან იქითა მხარეს, იქითა ნაპირას (შდრ. ამიან).

იმიგნი მასზე, მასზე უფრო: იმიგნი ლამაზი.

იმიგნიწინ იმწინ-ის (იხ.) წინ.
იმიზგნი იხ. იმიგნი.
იმწინ გუშინწინის წინ.
იმწინევე იმწინ-ის (იხ.) დღეებში,
იმდღანევე-ზე (იხ.) უფრო ადრე.
ინდავრ იხ. პინდავრ.
ინდა იხ. პინდავრ.
ინსან ადამიანი.

ირმევიან წინდაა წინდის სახე (ჩაქ-
სოვილია ირმები).

ირჩევის ან სიცოცხლით, ან სიკვდი-
ლით დამთავრება: „პეპელაა ნაქნარ
ცხორმა, თუ ლაშეა მოზოვნა, ი რ ჩ ე-
ვ ის — ზოგ კდრე, ზოგიც ჩევის“.

ისენ ისინი.

ისერ სხვა, მეორე: ის ე რ წიგნ ჩე-
ში (შდრ. ისერთ).

ისერთ იხ. ისერ.

ისი ის: ის ი და ეს.

ისივ 1. ისევ, ჭერ კიდევ; 2. იგივე:
ის ი ვ ისი, არ გომოცლულ (იხ. საბა:
ისივ).

ისივ-ის იხ. აასივ-აას.

ისშიაა თოფის სახელია.

ისპირტ იხ. თავ არაყ.

ისრიმ სასმელი: ამზადებენ მწიფე
მაყვლის წვნით. შეაზავებენ მკვახე
ყურძნის წვნით, მარილით, მწვანილითა
და ნივრით (შდრ. საბა, ჩუბ. ისრიმი).

ისტალავაა სასადილო.

ისტამბულ ჰანგის სახე; თოფის სა-
ხელი.

ისტაქან ჰიქა (იხ. ესტაქან).

ისტილ წონის ერთეული, წონიდან
მატულს, ძაფს. ისტილნახევიარი მატუ-
ლისაგან იქსოვებოდა ორი წყვილი წინ-
და (იხ. საბა, ჩუბ., მენთ. სტილი, ჯავახ.
საფ.-საზ. 84—85, 113).

ისტილალმაა ვაშლის ჭიში, თეთრი
ფერისა, მუავე, ოქტომბერში მწიფდება.
ისტიფაა აბრეშუმის ქსოვილი, ლა-
ბადა-ს (იხ.) იკერავდნენ იმით.
ისფერ შავი ფერი: ის ფ ე რ ბაწარ
(შდრ. ისფრა).

ისფრაა ქლიავის ჭიში, მუქი იისფე-
რია, მსხვილი.

ისფრი ჰრელ წინდის ის ნაწილი, სა-
დაც ფონად შავი ბაწარია გამოყენებუ-
ლი.

იტყუშენ (<იტყვი შენ) თითქოს:
იტყუ შენ ზინავაგ, აამაგრ წევს.
იფჩინ დანალაა ყველა ჩლიქებზე
ნალის მირტყმა.

იქავრ იქაური (შდრ. იქავრელ).

იქავრელ იხ. იქავრ.

იქაა იქიდან (შდრ. იქაათი, იქაა-
თით).

იქაათი იხ. იქაა.

იქაათით იხ. იქაა.

იქდიასი იხ. იქიდიასი.

იქე (აღიაბ.) იქ.

იქთონ იმდენი.

იქიდიასი ხელმეორედ, მეორეჯერ
(შდრ. იქიდიასი).

იშალ შუქი, სინათლე.

იშილ იხ. იშალ.

იშპიშყაა ასანთი.

იშშილ სინათლე: ცეცხლი ი შ შ ი ლ;
ცეცხლი ი შ შ ი ლ ზ ე ზ ო ლ-მ ო ლ ჰ ო რ-
რავდიყ.

იჩიგულლუ ბაშმაყევე ვარდებჩაქსო-
ვილი ქალის საგარეო ფეხსაცმელი,
რომელსაც ზედაპირზე ალაგ-ალაგ ჩა-
კერებულნი ჰქონდა მრგვალი წითელი
ტყავი.

იპოლ შორისდ. იფ, რა კარგია!

კა (<კაჲ<კაჲს) კარგი. კითხვაზე თანხმობის მიგებისას ამბობენ: წიგნ მისც კაჲსა? — კა! (იხ. კაჲ, კაჲს).

კაჲ (მრ. რ. კაჲჲ) 1. სახლის სახურავის მასალა, რომელსაც ბონითირ-ზე (იხ.) სიგრძეზე დაჰქედებენ. მათ ჰორი-ზონტალურად აქედებენ ყაბურღა-ს (იხ.) კრამიტის დასახურად. არის მამალი კაჲი და დედალი კაჲი (იხ. მენთ. კაჲი); კაჲ დაჰიდევჲა მამალი კაჲის დედალ კაჲში გარჰობა და ბონითირ-ზე ჩამოკიდება. ძველად ლურსმანს კი არ აქედებდნენ, არამედ სოლს გაუყრიდნენ, თუ საჰირო იქნებოდა. 2. წინდის თათის უკან კბილანა ზოლები. კაჲევიან წინდაჲ წინდა, რომლის თათის უკანა ნაწილის სახე იყო ისეთი, როგორც სახლის სახურავის კაჲები, ზოლებიანი. კაჲკაჲი ნაბად კარგი ხარისხის, მხრებზე მოსასხამი შავი ფერის ნაბადი (კაჲკაჲში დამზადებული).

კაჲღუჲან კაჲიანი, კაჲიანი:

კაჲღუჲ თაჲკაჲიანი ჯოხი ხეხილის ტოტის დასარხევად (იხ. გზელ კაჲღუჲ, დიდ კაჲღუჲ) და ახლოს მოსაწევად (იხ. პატრა კაჲღუჲ), უკანასკნელს აგრეთვე კაჲოჲ (იხ.) ჰქვია.

კაჲაბივი ვარ იტყვიან, როცა დილას აღამიანი ხალისიან და კარგ ხასიათზეა.

კაჲალაჲ გუგა.

კაჲალივი წოორი ამბობენ ზუსტი, სწორი აწონვის დროს.

კაჲან (კაჲანოჲს, იკაჲანა, უკაჲანნი, ნაკაჲან) გადატ. ქალის კისკისი.

კაჲაჲ იხ. ყარაყაჰყაჲ.

კაჲლი კარწახ იხ. კარწახ.

კაჲლი ჰალვაჲ გოზინაყი.

კალთეჲ ხის დაბლა დაშვებული ტოტები.

კალოჲ აკალოჲ საღეწი ადგილის გასუფთავება, მიწის ზედაპირიდან ბალახების, მისი ფესვების აჰრა, რის შემდეგ ფხვიერ ნაყელს მოაყრიან ზევიდან. წყალს მიუშვებენ და დაწნული ფარცხით ზედაპირს მოაპრიალებენ. ასე კეთდება კალო. კალოჲ ჩაგდევჲა კალოში. საღეწი ფართობზე კელეუღევის გამლა და გასაღეწად გამართვა: მე კ ა ლ ო ჲ ჩ ო უ გ ღ ო, შენ ომოყუნაში მემეშრლ. კალოჲ ომოსულაჲ კალოზე ლეწვის დამთავრება (იხ. მენთ. კალოჲ გამოყვანა). კალოჲ მოგრჰევჲა კალოზე ნაღეწის ერთ ადგილას შეგროვება (იხ. მენთ. კალოჲ შახვეტა); კალოს ბოლოს მტვერში დარჩენილი მარცვლების ცოცხით მოგროვება. კალოჲ უღელ იხ. საცნავი უღელ.

კაღჰეჲ (<კალოჲ) 1. კალოზა, ლეწვის დრო, ივლისის თვე; დომფალ სხალ კაღ ჰ ე ვ ი დროზე იწვევის; 2. ნაკალოვარი, სადაც ძველად კალო იყო: ნურავიან კაღ ჰ ე ვ ე.

კამაჰ ოხერი, იტყვიან საქონელზე: ფეჲ ქენ, კამაჰ ო.

კამკამჰ ყეფის სახე (მდრ. მენთ., ჰჰჰ., ვაჰა, IV—კამპი).

კამმეჩაჲ იხ. კამმეჩი ფაყლაჲ.

კამმეჩი ბახალაჲ ზაჰი.

კამმეჩი ფაყლაჲ სარის ლობიოს ჩიში, ცოტას ისხამს, საკმელად არ ვარგა, ფლავში ხმარობენ, მსხვილი მარცვლები იცის.

კამმეტაჲ მსხლის ჩიში, ზაფხულში მწიფდება, ტკბილია.

კან ფართო, მრგვალი და ბრტყელი სახურავი ფიცარი კასრ-ისა (ის.). მას იყენებენ პატარა ცომის მოსაზღვლადაც. მეორე მხარეს აქვს ზღვევ გამოკვეთილი სადგამი წაკვეთილი პრიზმის ფორმისა. მწყემსები ზოგჯერ ჯამად იყენებდნენ. მას კანი კაწა-ი-ც (ის.) ჰქვია.

კანკალა ლობია ცოტა წნელით, თხლად დაწული ლობე, ხელის მოკიდებისას რომ დაიწყებს რყევას.

კანწანუმა ზედმეტი სახელი უშნოდ, კუჭყიანად ჩაცმული ქალისა. „აა კანწანუმი!“

კაა კარგი; კეთილი. კაა დედალ მოზრდილი, დიდი ქათამი, ორი-სამი წლისა. კაა დღეა ბედნიერი დღე (ის. მენტ., ბერ. კაი დღე). კაა დღეზე ნუ გახოლ შენამ წყევ. შენამც ბედნიერ დღეს ნუ შეესწრები! კაა ქნა (კაა კეპტევის, კაა იქნა, კაა ქნილ, კაა ნაქნარ) გამოჯანმრთელება, გამოკეთება ავადმყოფისა, კარგად გახდომა, მორჩენა. კააკავე 1. არჩეულები, კარგები, უკეთესები: კააკავე თუთან ააქს, არვარგევს ჰყიდის; 2. ვადატ. უშვერი სიტყვები: კააკავე უთხრა (ის. კაასთანაა). კააკავე აკიდევია ფიგურ. ცუდი სიტყვებით, უშვერი სიტყვებით გალანძღვა.

კაას კარგია: ე წიგნ კაას.

კაასთანა 1. უკეთესი, ყველაზე კარგი. კაასთანა თავი ყმაწულს მისცა; 2. ვინც გიყვარს, გულით ვინც გინდა (ის. ნანდომ).

კაა-ფინთ ავ-კარგი, ცუდი და კარგი: კაა-ფინთ ვერ განაგევ, ინსანი რაა იქნევა?

კაპაჭრელაა მყვირალა ფერებიანი, კრელ-კრელი: კაპაჭრელა კაბაა

ეცო. კაპაჭრელა წინდაა წინდის სახე. სხვადასხვა ღია ფერის ძაფებით ნაქსოვი.

კაპლიაგემოიან ვაშლის ჯიში. სურნელოვანი, მოყვითალო ფერისა, ეალერიაანის წვეთების გემოს მსგავსია.

კააუნ (აკააუნევეს, აკააუნა, უკააუნევი, ნაკააუნევე) სიცივის გამო კბილების ერთმანეთზე ტკაცუნის: ყბას აკააუნევეს სიცივით (ის. საბა: კააუნი).

კაპარაშ ღიაწითელი (შდრ. საბა. მენთ. კაპარაში).

კარ: კარი ქან ზღურბლი, კარების ჩარჩოს ქვედა ნაწილი: კარი ქანზე ფეყს ნუ აბუქვეთ. კარი პირ სახლის კარების წინა მხარე, აივანი: შენ ქალ კარი პირ ჩაგუათავნოვს. კარი ყუყურ კუთხე კარებსა და კედლებს შორის შექმნილი: ცოცხ კარი ყუყურში აპყუდ.

კარაზანაა ბალახ. ცახივითაა, ისანისფერი, ოდნავ ბაცი, ყვაილი აქვს, ჭრიან მას, ახმობენ, ფოთლებს გააცლიან ხელის გასმით და ყურძნის საწურ ნაეში ჩააფენენ ტოპირ-ების (ის.) ზევიდან, რომ ყურძნის დაწურვისას წვეგს არ გაყვეს კურკა და ჩენჩო, არ გაატაროს წვეგში სხვა მინარევები. კარაზანაა დარჩევა კარაზანა-ს გარჩევა, გასუფთავება ხელი ფოთლისაგან.

კარაკაა ის. ყარაყაყაა.

კარაკაპკაა ის. ყარაყაპკაა.

კარაქ დადალა კარაქის დადნობა ერბოდ: დიდ ქილაში აგროვებენ კარაქს და მარილს აყრიან, რომ არ გაფუჭდეს. რომ გაყვსება, გადმოცილიან დიდ ქვაბში და მოადულებენ მანამ, სანამ ძირში ნალექს და ზევით სუფთა ერბოს არ მოიყენებს.

კარაწ მთის ყვავილოვანი ბალახი, იქმება.

კართი უხარისხო მატყლი, მუცელზე გაკრეკილი, რომელიც შარდში ცხვრის წოლისაგან გაყვითლებულია.

კართ-კურთ პატარა ნაგლეჯები, ნაცრები და ძველმანი ქსოვილის ნაჭრები: ე კართ-კურთ ცეცხლში ჩაყარ.

კარკარ (კარკაროვს, იკარკარა, უკარკარნი, აკარკარ) განუწყვეტელი ლაპარაკი, როგორც კარკარა (იხ.) მოძრაობს განუწყვეტლივ, ისე; 2. ეღვარება სისუფთავის გამო.

კარკარაა 1. სარველა (იხ. ცუც-ქულუ კარკარა); 2. გადატ. განუწყვეტლივ მოლაპარაკე ადამიანი; ყბელი. კარკარა კიდ ვიწრო ჯოხი, რომელიც ფილა-ის (იხ.) გვერდით ქღემია გაყრილი და ზედ ჩამოკიდებულია კარკარა, რომელსაც მოძრაობაში მოჰყავს კიდი, ამ უკანასკნელს კი — ფილა, და ცვივა მარცვალი.

კარკატან ძველი, ნაცვეთი ქსოვილის ნაგლეჯი ნაჭერი, რომელიც გამოუყენებელია. კარკატანე იხ. კარკატან; აკვანში ბავშვის ფეხების გასახვევი ჩვრები: კარკატანე ვ დაურეცხი ყმაწულს?

კარსუკან იხ. კარი ყუყურ.

კარში ტარვეა (კარში ატარევეს, კარში დაატარა, კარში დოტარევი, კარში ნატარევე გარეთ სიარული; გადატ. კუქის აშლილობა: ყმაწულს კარში ატარევეს; კარში ტარევი წამალ იყიდ.

კარწახ წენგო, უმწიფარი კაკლის კანი (შდრ. კაკლი კარწახ).

კატათა მკათათვე, ივნისი.

კატარ დიდი ცხვირსახოცი ან ხელსახოცი, თავზე წასაკრავი.

კატაწნორაა წნორის ჯიში. რომელსაც ფოთლები ძირს დაშვებული აქვს, ამით ნახშირს გამოსწვავდნენ ხოლმე.

კატიბლაა წინდის სახეა — „კატის-ულევა“.

კატიკულაა „კატისკულა“, ფეტვის ჯიშია, რომლის თავთავი თითქოს კატის კულის მოყვანილობისაა.

კატუნია უშნო, ჭუჭყიანი ქალის ზედმეტი სახელია.

კატურჩია იხ. საღმალჩია.

კალო იხ. კავლუა.

კაშკალაა სამურაბე წვრილი ვაშლი.

კაჩოა კავიანი ჯოხი, ვედროს სახელურზე მოაბამენ და ხილის დაკრეფის დროს ტოტზე გამოუდებენ. ასეთს უკეთებენ ხორცის ნაჭერსაც ხეზე ჩამოსაკიდებლად (იხ. საბა, ჩუბ., კირ., ბარ. კაჩალო, შდრ. მენტ. კაჩო).

კაც გადატ. ქმარი (იხ. მენტ. კაცი 1, ვაჟა IV).

კაწ 1. ლობეზე ფეხის გადაბიჯებით გადასასვლელი ადგილი (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. კაწაწი); 2. ტყეში ბევრი სიარულისაგან დატყეპნილი გასასვლელი: ბარაჩია კაწზე ჟღევოდა თოფით; 3. კანზე ოდნავ გასერილი, გაფხაპნილი; 4. ქღე ხეზე; 5. წყლის ვიწრო გასასვლელი ადგილი არხში: წყლი კაწ სათყენაა, მენავში ქენ.

კაწაა 1. კიდან წყლის ამოსადები ჭურჭელი: კაწას სცემდნენ ქეერიზში, წყალ ამააქონდნენ; 2. სამარილე ხისა ან ფაიფურისა. 3. ხის ფილი, რომელსაც ზედვე გამოთლილი სახელური ჰქონდა.

კაწარ პატარაზე ჰრილი, კანზე და ხეზე დასერილი (შდრ. კაიშ. კაწარა).

კაწარ-კაწარ ჰდე-ჰდე.

კაჭა-კაჭა დანით ნაჰერ-ნაჰერ დაჰ-რილი სიგრაჰზე (ხილი, ნესვი და სა-ზამთრო).

კაჭა 1. გრძელი ნაჰერი ნესვისა, საზამთროსი: ყარფუზი კაჭაჲ, სხლი კაჭაჲ; 2. გორგლის ნაწილი, ერთი გადანახვევი.

კაჭახ უმწიფარი, ჰერ კიდეჲ შჲვე, მწუანე ფერისა და მაგარი (იხ. საბა, ჩუბ. კაწახი).

კაჭია ჰუჰჰყიანი ჰალის მეტსახელი.

კაჭკაბაჲ კაჭკაბი.

კაჭკაჲ იხ. ყარაყაჰყაჲ.

კაჭრთ-კურთ იხ. კართ-კურთ.

კბილ გაჩხრეკინევაჲ გადატ. დაწე-რილებით, ჰედმიწეგნით გაგება სხვისი ამბისა, სხვისი შესწავლა ყველა მხრით (იხ. მენთ. კბილის გამოჩხრეკვა). „კბილ გამაჲდას“ ამბობენ, როცა აბრეშუმის ჰიას აჰმევენ დღეში ორჰერ ჰალის (იხ. ჰალაჲ) ფურცელს: კ ბ ი ჲ გ ა მ ა ჲ დ ა ს ა ვ ჰიას ორ დღე წყჰლ ფურცელ აჰმევენ.

კლარ თმაჲ იხ. თეთრ ბრწ.

კლომ-კლომ არ უნდა და ისე, ან არ შეუძლია და ისე საქმეზე წასვლა, რისამე გაკეთება: საქმეზე წასულაში ცოტა მონდომევით წაჲ, კ ღ ო მ ი-კ ღ ო მ ი ნუ მიიღ.

კელ აბრეშუმის ჰიის პარკისაგან გაკეთებული ძაფი: ღომფალ-ს (იხ.), პუჰა-ს (იხ.), ყაჰ-ს (იხ.) გამოხარშავენ საპონში, ძაფებად ამოახვევენ, მერმე ტარზე დაართავენ, დამახავენ, დახვეწავენ და სახმარად გამაზადებენ: კ ე დ არის ღომფალ, ყაჰ, პუჰათი დანასტავ.

კელე მერმე. შემდეგ: კ ე ლ ე რ ა ჲ გ ინდ ჩემგნი? შდრ. კიდე.

კელემ ისევ, მეორეჰერ.

კელდემ იხ. კელემ.

კელი ვერღან კელი შალისა. პირიანი ვერღანი (იხ.). კელი შალ კელით მოჰსოვილი სასაბნე ან საშარვლე ჰსოვილი: გასათხოვარ ჰალს მზითვისათვის სასაბნე უნდა მოექსოვა არანაკლებ ორისა. კელი გორგალ კელი-ის გორგალი. კელი თახტაჲ კელის გადასახვევი ბრტყელი და მოგრძო ფიცარი. დართვის შემდეგ მასზე გადაახვედნენ ძაფს, მერე იქიდან გორგალს ამოახვედნენ.

კევრ: კევრ შაყენევაჲ კევრის საღეწად გამართვა: კალოჲ ჩაგდევას შემდეგ კ ე ვ რ ს ა ყ ე ნ ე ვ ე ნ, მიჰალენ ერ წყჰლს აგრ, ერ წყჰლს აგრ. კევრ განალღევ იხ. მეკევრეჲ. კევრევიან ტურაჲ საშიში ცხოველი, როგორია არ იციან, ამ სახელით ბავშვებს აშინებენ ხოლმე. კევრი კერდ კევრის წინა, აწეული მხარე, რომელიც საჰიროა იმისათვის, რომ საღეწი არ დააგროვოს. როცა გაცვდება, გამოუცვლიან, სხვას გაუკეთებენ. კევრი დრწ იხ. კევრი კერდ. კევრი თავ რაზეც კევრის კორაჲ (იხ.) არის. კევრი კორაჲ კევრის ნაწილი, რაშიც გაყრილია გამწევი ნაწილი ხისა ან ვახისა, ან კიდეჲ საბელი, რომელიც უღელთან საუღლე-თია დამაგრებული. კევრი ჰუაჲ საკევრე ჰეა, კევრის ჰეაჲ. სამუშაო ნაწილის მოსაჰევი ჰეა, მაგარია, ხახუნს უძლებს (იხ. ცუცჰჰულჰ ჰუაჲ, დინგი ჰუაჲ). კევრი ტუჩ იხ. კევრი კერდ.

კეკრუხ თავზე იარების გამოყრის შედეგად თმებგაცვენილი, მელოტი.

კერცხველაჲ იხ. კარცხრვლაჲ.

კეტნა კარგი ნაჭერი ხორცისა: კაე
ეტნე ვ ნაჭამნი ჰევენ.

კეტოვ-კეტოვ ჭოხის ტარებით, კოჭ-
ლობით: კეტო ვ-კეტო ვ მოვდა.

კეცუშლა (ალაბ.) ტაფაზე გამომ-
ცხვარი გოგრის გულიანი პური.

კეხ 1. უნაგირის ხის ზედა მწვერ-
ვალი წინ და უკან: კეხ ზე დაკიდ
ხურყინ; **2.** აქლემის კუზი.

კეჭველა (ალაბ. ალიბეგ.) გრძელ-
ტარიანი სასოფლო-სამეურნეო იარაღი,
რომელსაც ქვემოთ აქვს მიწის „სავარ-
ცხნი“ დიდი კბილები.

კეჭპა მწვერვალის ყველაფრისა,
სულ მაღლა.

კიბლანჩა მეჩხერკბილებიანი ან
წინ ორი-სამი კბილი რომ არა აქვს.

კიდბანა ჭრედ ჭეჭიმის სახე, რომელ-
შიც კიდობნის ფიგურებია ჩაქსოვილი.

კიდე იხ. კედე.

კიდემ იხ. კედემ.

კიდდემ იხ. კედდემ.

კიკო დედოფალა.

კილ ხორბლეულის მარცვლის ბუ-
დე (იხ. საბა, ჩუბ., კირ., ჭავახ. 1,280,
მენტ. კილი).

კილან ფაიფურის ან თიხის პატარა
მრგვალი თასი.

კინაკუნა ჭართი.

კინკილო თხილისა და კაკლის ყვა-
ვილი.

კინკირო (ალაბ.) მურყნის ყვაეი-
ლი.

კირა გატენილი ქვევრის დასაწე-
ბებელი ნივთიერება. ამზადებენ კვერ-
ცხით, კირითა და ბამბით.

კირკალ ვაზით ან წნელით დაგრე-
ხილი რგოლი, საჭიროა წირწარის (იხ.)

დასამაგრებლად ულლის კორა-სთან
(იხ.) ან სხვა დანიშნულებიანათვის.

კირკილ იხ. ჩირჩილ.

კირკიტ 1. მაგარი; **2.** ძუნწი ადამი-
ანი. **კირკიტ** კაკალ კაკალი, რომელსაც
ლებნები ძნელად სცილდება.

კირხაუწ იხ. კირა.

კისრი ღილ კისრის ის ნაწილი, სა-
დაც თავდება თავის ქალა. მეტად სა-
თუთი ადგილია.

კიწა კამეჩის მოხარშული ფეხის
ქონი, თოფზე წასასმელად ხმარობენ
მონადირეები.

კიწია ქალის ლაყაბი სახელი.

კიწიპა ღვინის სასმისი თიხისა,
პარაწი-ს (იხ.) ჰგავს, ოდნავ ვიწრო ყე-
ლი აქვს.

კიჭ იხ. ნუგრი კიჭ.

კიჭ-კიჭა დახურა ჩალის სახურავის
დახურვის ერთ-ერთი სახე. ჩალას ბო-
ლოებზევითკენ აწყობენ, ზედაპირი
კბილანაა, ტკეპნა არ სჭირდება. **კიჭ-
კიჭა** ბალ ორი წითელი ფერისა და ორიც-
ლურჯი ფერის ძაფით დაწნული ზონა-
რი. **კიჭ-კიჭა ნემსი** წორ სხვადასხვაფე-
რის ძაფეებით რამდენიმე რიგად ნემსით
წმინდად ნაკერი, ზედ კბილანა ზოლები
აჩნია. ასე აკეთებდნენ ლექლარ-ის
(იხ.) გარშემო. **კიჭ-კიჭა** ჭეჭიმის სახე,
კბილანა ზოლებიანი.

კლა მკლავი; მაჯა. **კლავი** კოჭანა
მკლავის იდაყვი.

კლახ უსახო აბრეშუმის ქსოვილი.
ძველად ამით შეიკერავდნენ ხოლმე
მაიზარ-ს (იხ.), პერანგს.

კლერტ ნახნავ მიწაში ჩარჩენილი
ფესვები, ბალახ-ბულახის ძირები (იხ.
ომოკლერტა, შდრ. საბა, ჩუბ., ერისთ.,

ვაჟა, IV, ჭავჭავ. II; 303, მენტ. კლერ-ტი).

კლერტოა იხ. კლერტ.

კლიევ 1. მკლავები; 2. ხელნები (იხ. ურში კლიევ).

კნეპი-კნები ტუჩების ცმაცუნით, ნელ-ნელა, უგემურად ჭამა: კნეპი-კნეპი ჭამს (იხ. კნეპუა).

კნეპია კნეპი-კნები (იხ.) ნელა და უგემურად ვინც ჭამს.

კნეპუა (იკნეპევის, —, კნეპია) ნელა, უგემურად ჭამა: ნუ იკნიპევ. **კნწლ** კუნელი.

კნუტ კენიტი. მარილი **კნუტ** მარილის პატარა ნატეხი. შაქრი **კნუტ** შაქრის ოთხკუთხა ნატეხის მეოთხედი ნაწილი: ორ **კნუტ** შაქართან ერ ესტაპან ჩეა დალევია კეპტევის.

კოდოლა იხ. კოსალა.

კოკო-კოკო წინდის სახე, რომელშიც ჩაქსოვილია მრგვალი რგოლები.

კოკოლა იხ. კოკოა.

კოკოა მრგვალი პატარა პური, ბავშვებისთვის აცხობენ. მას ჩააკრავენ ხოლმე, თუ თონის კედელზე ცარიელი ადგილი დარჩა.

კოკრიჭანა კოპწია, რომელსაც ყველაფერი უხდება: კოკრიჭანა რაამი.

კოკრუჭანა იხ. კოკრიჭანა.

კოლ დაზენებნა იხ. კოლ მაღევია.

კოლ: **კოლ დაცემა** (კოლ ჰეცე).

კოლ დასცა, კოლ დოჰტი, კოლ დანაცემ) მიწის გაკვალვა, ოდნავ მოხვნა კელების გატარებით: ერ კოლ დაჰც ბესი; **კოლ გატანა** (კოლ გაჰტანს, კოლ გაატანა, კოლ გოჰტანი, კოლ განატან) სახნავი მიწის აჩიჩით (იხ.) ან გუთნით ერთხელ შემოვლა, ერთი კვლის გაკვა-
8. ნ. როსტიაშვილი

ლვა, რომლის შემდეგ ცოტას შეისვენებენ (შდრ. მენტ. კვალის გატანა). **კოლ გაღევია** დაჭრილი ნადირის ნაფეხურების ან ჩამოდენილი სისხლის წვეთების კვალის მიხედვით მიგნება: ანა-სისხლიანევ, გაღნახორწნ ნადირს **კოლ გაღევით** ჰპოვოვდნენ.

კოლა მაგიერ, ნაცვლად: ჩემ კოლა შენ წაა!

კოლა მაგიერი.

კოლი მეხრეებისა და გუთნის დედის შეიახილი ხენის დროს. ეს იმის ნიშანია, რომ სწორად წავიდეს საქონელი და კვალს არ გადაუხვიოს: „კოლი, კოლი, კოლსუკან, ჩიტმა მოყნო კოლსუკან“.

კოლისა 1. გუთნის დიდი ბორბალი, რომელიც კვალში გორავს (იხ. მენტ. კვალის ღირღიტა); 2. ხარი ან კამეჩი (იშვიათად), რომელიც ხენის დროს კვლის მხარესაა შემბული (იხ. მენტ. კვალის ჯარი).

კოლსუკან იხ. კოლი.

კოლსუკან წახულა იხ. კოლ გაღევია.

კომკორაწ იხ. კოხე კორაწ.

კომლ ნაჟეკ ადგილ ადგილი, სადაც ბუღამ კვამლი ეცემა.

კონწა მრგვალი მსხლის ჯიში, მომწვანო ფერისა, წყლიანი, კრეფენ შემოდგომასზე.

კონწიოდლი იხ. კონწა.

კომა დაბალი და მრგვალი (აღამიანი).

კოპ ქალამნის ის ნაწილი, რომელიც ღრდი-საგანაა (იხ.) გაკეთებული ქალმიბალ-ის (იხ.) ამოსასხმელად. ასეთი ქალამანს სამი აქვს: ორი ფეხის გვერ-

დით, ერთი უკან ქუსლთან. ნახევარ-კრკალური ფორმისაა (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. კობი).

კოპზ ბრინჯის დასათესად გამზადებული ფართობის დანაყოფი ნაკვეთი, უჯრა.

კოპაა ბალახი, რიყეზე ამოდის, წამალს აკეთებენ მისგან, გაკრილზე აყრიან.

კორაა ხის ჭურჭელზე, ხელსაწყოზე ან იარაღის ნაწილზე გამოთლილი ბორცვი სხვადასხვა დანიშნულებისა. იხ. კვერი კორაა (შდრ. საბა, მენტ. კორა).

კორაწ ძალიან მკვებზე ამბობენ (შდრ. მენტ. კორაწი).

კორბაკ 1. მაგარი მიწის გუნდა ბორტო-ზე (იხ.) დიდი: ოდევე, ემ კორბაკს ქოჩორში გთხლემავ; 2. გადატ. მსუქანი, მრგვალი და დაბალი ადამიანი.

კორეა იხ. კორაა.

კორთეა ჯამ-ჭურჭლის დასაწყობი თარო, სახლის აღმოსავლეთ მხარეს არსებულ კედელშია მოწყობილი. დაახლოებით ორი მეტრი სიგანისა და ორი მეტრი სიგრძისა. ერთმანეთის ქვემოთ თხი ან ხუთი თაროა. შუა ორ თაროზე აწყობენ ჯამებს, ლანგრებს მექმაილს (იხ.), კოვზებს, სულ ქვემოთა თაროზე — ქვაბებსა და ხის ჭურჭლებს; ქოთნებს და ყველა სახმარ ნივთს. სულ ზევითა თაროზე ინახავენ იშვიათად სახმარ ნივთს. თითოეული თაროს წინა მხარე ორნამენტიანია, ზედ დახატულია ჩონგური, ქალამანი და სხვა. სადაც კორთეა არის, განსაკუთრებული სისუფთავეა საჭირო, მეტად პატივსაცემი ადგილია. აქ აჩერებდნენ პირველ დღეს პირბადიან პატარძალს. საკმლის ქვაბს ცე-

ცხლიდან რომ გადმოდგამენ, დადებენ კორთეა-ს წინ ძირს, სადაც სათითაოდ ნაწილდება საკმელი. „კორთეში კი არ ჰყუდევე“ — იტყვიან ხოლმე ისეთ ქალზე ან ნივთზე, რომელიც მხოლოდ ლამაზია და გამოუყენებელი.

კორკალ 1. კურკლი: ცხრუ კორკალ, თავი კორკალ. 2. გადატ. წვრილი უხარისხო ხილი; 3. გადატ. პატარა და დაბალ ბავშვზეც იტყვიან ხოლმე: აა კორკალ!

კორკორაა ბარად ამობურცული გორაკი, ბორცვი.

კორკოტოვაა ქრისტიანული დღესასწაული, დიდმარხვის შემოსვლიდან ოცდამეოთხე დღეს, ე. ი. დაახლ. 25 აპრილს მოდის. ამ დღეს აკეთებდნენ კორკოტს. ამ თვეში მოფრინავენ ყოყოტები (იხ.).

კოსალაა 1. კოდლა, ხეკაყუნა: კოსალაა „იწუმ-იწუმ“ ამბოვს; 2. პატარა და მრგვალი, ფსკერ-ვიწრო და პირფართო თასი დასადგმელით. ძველად თიხისა ყოფილა, ახლა ფაიფურისა და სპილენძისაა. მას ხშირად სხვა ჯამებისაგან განსასხვავებლად კოსალა უამ-საც უწოდებენ.

კოსოლაა იხ. კოსალაა.

კოტაა საჯდომი ბავშვის ენაზე.

კოტია კოტიოვაა-ს (იხ.) მონაწილე, წევრი.

კოტიოვან თამაშის სახეა.

კოტიოვაა ლაზარობის მსგავსი დღესასწაულია. ავღარში, გაზაფხულის ხანს, კრუხ-წიწილების გამოჩეკის დროს, იწყებენ ამის თამაშს: შეიკრიბებიან სოფლის ბავშვები, გააკეთებენ კიკო-ს (იხ.). კარდაკარ დადიან და მზის ამოსვლას, გამოდარებას პირდებიან. თუ რომელი-

მე ოჯახმა მათ რაიმე არ მისცა, ამ კი-
კო-ს ჭიშკართან ან ეზოში გააგორებენ,
რაც იმის ნიშანია, რომ წელს ეს ოჯა-
ხი „დათარსულია“, მოსავალიც არ ექ-
ნებათ კარგი და კრუხიც წიწილებს არ
გამოჩქეს.

კოტკოტელა ხის ჭურჭლის გაკე-
თებისას სახმარი იარაღი, რომელიც
ამოსათლელად ვარგა.

კოტმან ხმელი ბლახის გროვა, გახ-
მობის შემდეგ ათ ასეთს ერთ ურემზე
დაუდებენ ხოლმე.

კოტოშ გოგრა. ორნაირია: ტრიან
კოტოშ და უტრო კოტოშ. ტრიან
კოტოშ-ს ტრიან გუგრა-ც ჰქვია. ის ხე-
ზე აღის. გრძელი ტარი რომელსაც
აქვს, მისგან აკეთებენ სხვადასხვა ჭურ-
ჭელს. ტარის ბოლოს მოაჭრიან და მი-
ლივითაა, ხოლო მის „თავის“ შუაზე
ოთხკუთხედად ამოჭრიან დანით, შიგ
ხელთ გამოასუფთავენ და ხმარობენ
რისთვისაც უნდათ. რომელსაც გრძელი
ტარი, მილი ექნება, ღვინის ამოსაღე-
ბად ხმარობენ და მას ღუწუშ კოტოშ ან
ღუწუშ თებუან ჰქვია, ხოლო მოკლე მი-
ლიანს კი წყლის ამოსაღებად იყენებენ.
მას ჰქვია წყლი კოტოშ ან წყლი თებ-
უან. ყველაზე პატარატარიანი და მო-
ცულობითაც პატარა კოტოშისაგან აკე-
თებენ სასმისებს: შუაზე გაჭრიან და
ორ სასმისს გააკეთებენ. ამით სვამენ
დო-ს, რომელსაც დო კოტოშ ან დო
თებუან ჰქვია. აკეთებენ აგრეთვე თუ-
თის მოსაყრევე კოტოშ-ს, რომელსაც
თუთა კოტოშ ეწოდება (შდრ. საბა,
ჩუბ., მენტ. კოტოში, იხ. საბა: კოში).

კოტოშა 1. გადატ. თავი, ქალა:
კოტოშაში მოხტო ქუვამ; 2. გადატ.
უტოლინარი, უტვინო.

კოფხალ მტეენის რტო ორი-სამი
კიმპალით (იხ. გლ.).

კოშთიქა პატარა ნაჭრების ბოხჩა
მაგრად გამოკვანძილი ოთხკუთხა ნა-
ჭერში: საკერევე კოშთიქაში
გომოჰკარ, არ დამიკარგო.

კოწაწ დაბალი, პატარა ტანის მქო-
ნე ადამიანის მეტსახელია.

კოჭანა 1. იდაყვი; 2. მუხლი, მუხ-
ლის კოჭი, მუხლის თავი. კოჭანაზე და-
დგომა დაჩოქება, მუხლებზე დადგომა.

კოჭოპ 1. კოჭობი; 2. გადატ. წელში
შემოჭერილქამრიანი (სარტყლიან ხა-
ლათზეც იტყვიან).

კოჭოპა სარეველა, ამოდის ყანაში.
ნაყოფი გორგველას მიუგავს, ხოლო
ყვავილი კოჭოპ-ის (იხ.) მოყვანილო-
ბისაა.

კოჭპე დაყრა გაციებულის ზურგ-
ზე კოტოშის (იხ.) მოკიდება.

კოხე კორაწ ძალიან მკვანე, დაუმ-
წიფებელი ხილი, ჭერ კიდევ მწვანე და
მაგარი, პირს შაბავს (შდრ. კომკორაწ,
კაწახ, კორაწ).

კოხე შუღა გადატ. დაუფიქრებელი
სიტყვა.

კორ 1. ფართობიანი ჭურჭელში
მრგვლად გაყინული თხის ქონი ან სან-
თელი, რომელსაც ხელის მოსაკიდებ-
ლად ჩატანებული აქვს ნაწიბური. ასე-
ვე შაქრის ფხვნილს მოადუღებენ, ფა-
რთობიერიან ბრტყელ ჭურჭელში დაას-
ხამენ და გაციებულს გამოაცლიან;
მრგვალი პურივითაა (იხ. საბა: კუერი,
ჩუბ., მენტ. კვერეული); 2. მრგვალი
პური, რომელსაც აცხობენ განსაკუთ-
რებულ შემთხვევაში (იხ. საფისკორ,
საბა: კუერი, ჩუბ. კვერი); 3. წინდაში

მრგვლად, რგოლებად ნაქსოვი სახეე-
ბი. 4. მუხლის კოჭი.

კორ-კორ წინდა წინდის სახე, რო-
მელშიაც პატარ-პატარა რგოლებია ჩაქ-
სოვილი. ასეთი წინდა ადვილი მოსაქ-
სოვია, ბავშვებს უქსოვენ.

კორცხ: **კორცხ დაგორევია** წითელი
კვერცხებით კოჭობანას თამაში აღდ-
გომა ღღეს. **კორცხ ჩაყრა** დაახლოე-
ბით 12—18 კვერცხს ნახშირით დანაზა-
ვენ და კრუხს ბუდეში წიწილების გა-
მოსაჩეკად ჩაუწყობენ. კვერცხები ბეწ-
ვიანი ქუდით მიაქვთ ბუდეში, რომ ამ
ქუდივით გაწეწილი წიწილები გამოჩე-
კოსო. **კორცხ დანადრვ დედალ** კვერ-
ცხის მდებელი დედალი.

კორცხა კვერცხის ფორმისა და
ზომის ქლიავი, საჭმელად არ ვარგა
(შდრ. ბზყრყურა: ალიაბ.).

კორცხევილა იხ. **კორცხრვილა**.

კორცხეშლა იხ. **კორცხრვილა**.

კორცხი გუვრა გოგრისაგან გაკე-
თებული კვერცხის ჩასაწყობი ჭურჭე-
ლი.

კორცხრვილა ერბო-კვერცხი. აკე-
თებენ შემდეგნაირად: ღრმა ჯამში ჩა-
ტეხენ კვერცხს, ჩაყრიან ცოტა ფქვილს,
მარილს, ქინძს ჩააჭრიან და გათქვეფენ,
მერმერ ერბოიან ტაფაზე დაასხამენ, ორი-
ვე მხარეს შეწითლებამდე მოწვავენ
(შდრ. **კორცხევილა**, **კორცხეშლა**).
კორცხრვილი ფლავ მკედრის სახსე-
ნებელ ღღეს ფლავს აკეთებენ უხორ-
ცოდ, ხორცის მაგიერ ფლავში თეფშზე
ერბოკვერცხის ნაჭრებს აწყობენ და
ფლავთან ერთად ჭამენ.

კრამეტ კრამიტი.

კრანტ კრინტი, ხმის დაძვრა (შდრ.
კრინტ). **კრანტ გაწყრტა** გაკმენდა, ვე-
რაფრის თქმა: **კ რ ა ნ ტ გ ო უ წ ყ დ ა**,
ერ რამ ვერ თქო.

კრაწუნ (კრაწუნოვს, იკრაწუნა, უკ-
რაწუნნი, ნაკრაწუნ) ხრამუნი, კბილებს
შორის ხმელი რისამე მტვრევის ხმა:
ფლავ ჭმამი ქუევა **კ რ ა წ უ ნ ო ვ დ ა**
ყბამი.

კრინტ იხ. კრანტ.

კრუ-კრუ კურკურა—ს (იხ.) ძახი-
ლი.

კუდ 1. კუდი; **2.** ნაბოლოვარი, არ-
ყის გამოხდისას სულ ბოლოს ჩამონა-
დენი, მუავე გემოს მქონე არაყი, რო-
მელსაც ხელმეორედ ხდიან. მას **ნამ-
კუდ-საც** ეძახიან და **კუდ არაყ-საც**; **3.**
ხვავის ბოლოს დაგროვილი მარცვალი,
რომელსაც საჭმელად იღებენ; **4.** უკან
მიმყოლი, რომელიც მუდამ თან დაჰყ-
ვება: **ჩემ კუდ ხარა?**

კუდბეწლა გრძელი, მოწაბლის-
ფრო ჭია, ორი გრძელი ბეწვის კუდი
აქვს. დანახვისთანავე კლავენ, რადგან
არის თქმულება, რომ ის ჩქარა იმიტომ
მიდის, თითქოს ეჩქარება იმის დეიდის
პანაშვიდზე, ვინც შეხვდაო.

კუდებ ახ. დესტაგვე.

კუდიანი შაცლულ ფიგურ. ისე გამ-
ხდარი, რომ მისი ცნობა ჭირს.

კუდრუც ღუმის კუდი, რომელიც
ღუმის გადაღობის დროს შიგ უნდა იხ-
რაკებოდეს.

კუდრუცა იხ. **კუდრუც.**

კუდრუცანა იხ. **კუდრუც.**

კუდს ჰწყრტენ გადატ. ამბობენ,
როცა ხვავთან ახლოს მყოფ ბზეს მეო-
რედ ანიავებენ გაყოლილი მარცვლის
გასაცალკეებლად.

კუდურ უკუდო, კუდმოწყვეტილი ან კუდმოკრილი: კუდურ ზალდ ჩონ არა (შდრ. ჩუბ. კუდურ, ის. საბა).

კუჰ კუ.

კუიზაკანაა ის. კუე.

კუკუმათ ძალიან ბნელი ღამე.

კუკუნ (კუკუნოვს, —, —, უკუკუნ-ნი) ნელა მუშაობა: სახლში ცოტ-ცოტა კუკუნოვს (ის. მენთ. კუკუნი).

კუკუნ-კუკუნ ნელა-ნელა.

კუკუნაა ნელა-ნელა მომუშავე (აღამიანი): მაგი დეკაც კუკუნაა ს.

კუკურ კოკორი, კვირტი.

კული-კული ის. ტული-ტული.

კულუფა (ალაბ.) უჯრა, კოლოფი.

კუმბაკურიი კიტრის ჩიში, პატარა და ღამაზ კიტრებს ისხამს, წვრილი თესლი აქვს: კუმბაკური კიტრ.

კუმბრუცაა ტურფა, მოხდენილი პატარა ადამიანი: ერკუმბრუცა რაამი. ის. კოკრიჭანა.

კუმბუცაა ის. კუმბრუცაა.

კუმ-კუმაა პატარა ზომის ქვაბი (შდრ. საბა: კუმკუმა): კუმ-კუმაა ქობ.

კუნ ცეცხლთან დაბლა დასაჯლოში სკამი, რომელიც სხვადასხვანაირი ფორმისაა: 1. ერთი ფიცარი დაქედითაა ორ ფართო ფიცრის ფეხზე. 2. სამფეხა, რომელიც ხის კოტორისაგანაა გამოთლილი, ზედა სიბრტყე მრგვალია. ეს მეტად მძიმეა და ყველაზე ძველი „კუნია“. „კუნი“ ჰქვია მაღალ ოთხფეხიან დასაჯლოსაც.

კუნტაა 1. თონეში ჩავარდნილი და ნაკერჩხლებზე გუნდად გამოშვებული პური, რომელსაც ძალს აძლევენ იმევე დღეს (ის. მენთ. კუტი პური); 2. აბრეშუმის ჭია რომ დაიხოცება, იტყვიან:

„ჭიაა კუნტაა კეპტევის“. კუნტა პური ის. კუნტაა. კუნტა ბებერ წელში მოხრილი, მოკუნტული მოხუცა. კუნტა ზეარაა ბებერი ძერა, რომელსაც აღარაფერი შეუძლია: კუნტა ზეარამ ერკუქულ დაჰქირა, ისიც სიხარული გერეშო, წავდა.

კუნტულაა უხარისხო, უფორმო კიტრი. ის ან მრგვალია, ან მოგრებილი, ან გოგრის მოყვანილობისა (შდრ. თუშ. კუნტულა — პატარა დუმიანი ცხვარი).

კუნტულოვაა (კუნტულოვს, იკუნტულა, უკუნტულნი, ნაკუნტულ) კოტრიალი, თავით ყირაზე გადასვლა.

კუნჭულ-კუნჭულ ასხი ამბობენ, როცა ბალს ძალიან ბევრი ჭგუფ-ჭგუფად ასხია.

კუპაროს შაბიამანი.

კუპანა ხმის აღარ გაღება, ტურეების მოკუმვა, გაკმენდა: მეკუპმინი, აღარ საზრახნევარ (ის. საბა, ჩუბ. კუპვა).

კურიი კვიცი.

კურკურაა გვრიტი.

კურტ კრუხი (ის. საბა, ჩუბ. კრუხი, კრუტი). კურტა დაუდომაა (კურტა უდვის, კურტა დაუდა, კურტა დამედარ, კურტა ნაუდომ) 1. დაკრუხება, კრუხად დაჯლომა. 2. გადატ. სახლიდან გარეთ არ გამოსვლა: კურტა უიხარა შინ, რაბე არ გამოოლი ორღბეში.

კურტაბულაა მუღამ სახლში მჯლომარი.

კურტან ძველმანი (შდრ. საბა, ჩუბ. კურტანი).

კურტან-კურუშ ის. კურტან.

კუსკუს გულიანი სიცილი, ხითხითი: გიორგი ბიზაა კუსკუსოვდაუ-კუსკუსაა გულიანად მოცინარი.

კუტა! შეძახილი კრუნის გაგდები-
სას.

კუტაჲ კრუხი ბავშვის ენაზე.

კუტი-კუტი! კრუნის მოსახმობი ძა-
ხილი.

კუტიჲ იხ. კუტაჲ.

კუტყუტ იხ. მოკუტყუტევაჲ (შდრ.
მენტ. კუტყუტი).

კუტუხაჲ კურტუმი: კუ ტ უ ხ ა შ ი
გატყრო წიხლ.

კუნუშ-კუნუშ ნაჭერ-ნაჭერ დაჭრი-
ლი, წვრილად დაჭრილი: კუ წ უ შ მ-კ უ-
წ უ შ ქნეს ზალღევმა გელაოა.

კუჭ თირკმელი. „კ უ ქ ჰ ტკივის“, —
ამბობენ, როცა ვინმეს ეზარება საქმის
გაკეთება. „კ უ ქ ე ვ ყბაში ომოტდა“, —
იტყვიან, როცა ძალიან დიდი ძალა და-
ადგება.

კუჭულაჲ ღვინის ან წყლის თიხის
კოკა დასადგმელითა და სახელურით,
ყელი სხვადასხვა ზომისა აქვს, მასში
ჩაასხამენ ღვინოს და სუფრაზე დადგა-
მენ. აქედან მერმე ჩამოასხამენ დოჭებ-
ში ან ჰარაწი-ში (იხ.) დასალევად: ერ
კ უ ქ უ ლ ა ლუნეჲ მაღა, მოვდა. კუ-
ჭულაჲ შუნდ შინდის ჭიშია, მოგრძო,
ბოლოები წვეტიანი აქვს, ფორმით კუ-
ჭულა-ს ჰგავს.

კუჭკუ დაგვეჩ შესახებენ კუჭკუჲ-ს
(იხ.) დაძლევის მიზნით, თან პირში
ლუკმა უნდა ჰქონდეთ.

კუჭკუ-კუჭკუ კუჭკუჲ-ს (იხ.) ძახი-
ლი (იხ. საბა: კუჭკუ).

კუჭკუ ლამფაჲ თუნუქის პატარა
ლამფა უშუშორდ, ნაჭრის ფითილი აქვს.
ხმარობდნენ გარეთ სანათებლად.

კუჭკუჲ 1. გუგული; 2. პანგის სახე.
კუჭკუჲ ჩიჩაქ ბალახია, იჭმება. „კუჭ-
კუსებრა უის“ ამბობენ, როცა დილამ-
დე ზის ვინმე და არ იძინებს.

კუნტუხ მწვერვალი ყველაურისა,
გამოშვერილი წვერი (იხ. საბა, ჩუბ.,
მენტ. კუნწუხი).

კურიჲჲ კვირა; კვირა დღე (შდრ.
კურტაჲ).

კურისთავ ერთი კვირის შემდეგ.

კურიშტავ 1. კოჭი, რაზეც ძაფი ეხ-
ვევა, ყარა ტარ-ზეა (იხ.); 2. თითის-
ტარის ქვემოთ შემოსაცმელი მრგვალი
ხე (იხ. საბა: კურისტავი); 3. ძუხლის კო-
ჭი.

კურტ 1. მუცელზე განაკრეკი უვარ-
გისი მოკლე მატყლი; მრგვლად დარჩე-
ნილი უხარისხო, ცული მატყლი საჩე-
ჩელზე. ამგვარ მატყლს მუთაქებში
ყრიან, ზოგჯერ თითისტარზე ართავენ
და წინდების გამოსაკერებლად ხმარო-
ბენ (იხ. საბა: კურტი, მენტ. კვირტი); 2.
იარის ძირი, შედედებული ბაყლი (იხ.),
რომელიც გამოწურვისას გამოვარდება
ხოლმე (იხ. მენტ. კვირტი).

კურტ-მურტ ბაწრად უვარგისი მო-
კლე მატყლი (იხ. კურტ).

კურტუ გორგალ გადატ. იტყვიან
მსუქან და მრგვალ ადამიანზე.

კურტაჲ იხ. კურიჲჲ.

კურტსთავ იხ. კურისთავ.

კურტუშტავ იხ. კურიშტავ.

კუც კვიცი (იხ. კურიჲ). კუცი კოლ
გირც-ის (იხ.) გაკეთების ერთ-ერთი
ფორმა. (შდრ. ჩუბ. კვიცა).

ლაბადა ქალის ზედა ტანსაცმელი. იცვამდნენ ყოველიან არხოლოლ-ზე (იხ.) ზევიდან. ხმარებაში შემოვიდა ჩაფკან-ის (იხ.) შემდეგ. ყველაზე უწინ ლექლარ-ი (იხ.) ეცათ, მერე—ჩაფკანი. მათ კერავდნენ შემდეგი ქსოვილებისაგან: ისტიფა, დიბა, მახმურ, ატლას, ზარბაბ. ჯერ მოზომავდნენ სიგრძე-სიგანეს, მერე დაჭრიდნენ: წინკალთას ბოლომდე შუაზე გასჭრიდნენ და გულისპირებიდან ოთხ-ოთხი თითის სიგანეზე ჩამოაჭრიდნენ და იმით ბაკლევ-ს (იხ.) მიაკერებდნენ წინკალთებს. ჩაბუე-ს (იხ.) ოთხ-ოთხს ჩაუყრიდნენ, ჩაბუე-ს ზევით კი — ხიშტაკევ-ს (იხ.). მერე ირგვლივ ზარ-იან (იხ.) ჰაშია-ს (იხ.), მის ქვემოთ სხვაფერი ზოლიანი ლანქა-ს (იხ.) ქობას შემოაველებდნენ. შემდეგ სარჩულსაც გამოსჭრიდნენ და შეკერავდნენ. ასეთი ტანსაცმელი ახლა არ აცვიათ, არცაა შემორჩენილი, მხოლოდ ზოგიერთ მოხუცს ახსოვს (იხ. მენტ. ლაბადა).

ლაგაზა სწორი და ძალიან მაღალი, უშველებელი ადამიანი: „ა ლ ა გ ა ზ ა:“ — იტყვიან ხოლმე ასეთზე.

ლაგან ორნაირია: თითბრის პატარა და გადაშლილი ტაშტი, ოქროსფერი. მას „ყუთელ ლ ა გ ა ნ“-ს უწოდებენ. შიგ ხელებს ჩააბანიებენ ხოლმე ჰაფტოფა-დან (იხ.) დასხმული წყლით. ამის გამო მას ჰელეფ დანაბამ ლაგან-საც უწოდებენ. მას აუცილებლად ატანენ მზითეფში; არის მეორე ლაგანი, რომელიც სპილენძისაა, ფსკერი მრგვალია და მისი გვერდები ოვალურად უერთდება ფსკერს, ნაპირები ოდნავ

გადაშლილია. მას უწოდებენ „აეზი ლაგანს“-ს (შდრ. ჩუბ. ლაგანი).

ლაგანჰაფტოფა ლაგან-ი (იხ.) და ჰაფტოფა (იხ.).

ლაგლაგ ფრინ. გრძელი კისერი აქვს (იხ. საბა: ლაკლაკი, იშხივარი). **ლაგლაგისკირიან** გრძელკისრიანი, მაღალი ყელი ვისაც აქვს (შდრ. დევაკისკირიან).

ლაგაშ აჰამა ფიგურ. სილა გააწნა, სილა ისე გაართყა სახეში, როგორც თონის კედელზე ლაგაშს შემოუქნევენ და ჩააქრავენ ხოლმე.

ლაგწური უშნო, გამხდარი ადამიანი, რომელზედაც ტანისამოსი ისეა ჩამოკიდებული, როგორც ჯოხზე: „ა ე ვ წ უ რ ი“ — იტყვიან ხოლმე ასეთ ადამიანზე.

ლაჰიმ საჭირო.

ლაიმ გახვრეტილი სპილენძის ჭურჭლის შესაკეთებელი ნივთიერება: ლ ა ი მ არ გადნეს, ქობს უწყლო ნუღამ ცეცხლზე (შდრ. ლაჰიმ).

ლაქანა ძალისთვის სალაფავის დასახმელი გადაშლილი ხის ჭურჭელი (იხ. საბა: ლაკანი); ქვევრის ან ქოთნის ნატეხი, რომელშიც სალაფავის დასხმა შეიძლება. მას „მენაა“-ც ჰქვია.

ლაკლაკ (ლაკლაკოვს, ილაკლაკა, ულაკლაკი, ნალაკლაკი): ფომფლე რისამე რყევა: მანაა ჯელი დაჭერაში ლ ა კ ლ ა კ ო ვ ს (შდრ. მენთ. ლაკლაკი, კაიშ. ალაკლაკებს).

ლაღაშ ბავშვის საძინებელი: თარვალქო ლ ა ლ უ ა ჩამაამბ, დააწუნ ყმა-წულ.

ლამფურ გაუვალი ტალახი (შდრ. ლომფურ, ლუმფურ).

ლანგარამ სოკოს ჭიში, იქმება. მისი „ქუდი“ ლანგარის მოყვანილობისაა: ლ ა ნ გ ა რ ა სოკოა.

ლანქა ბამბის ქსოვილი, ორნაირია: სქელი, ლურჯი ფერისა, რომლითაც მამაკაცების სარტყელს შეკერავენ და თხელი, ფერადზოლიანი, რომელსაც ქობისათვის (იხ.) ხმარობდნენ; მას „სრულევიან ლანქა-ც ეწოდებოდა.

ლამბ იხ. რამბ.

ლამს იხ. რამს.

ლაპორტ ფეხსაცმელზე აკრული ტალახის დიდი ნაჭერი (შდრ. მენტ. ლაპარტი).

ლაჟ მაგარი მიწა, რომელიც დიდო ხნის წყლის დინების გამო გამკვრივებულია, მისი ხვნაც ჭირს. ასეთ მიწაში მოსავალი არ მოდის, რადგან ფესვებს ისე მაგრად უჭერს ეს მიწა, რომ მცენარეს უჭირს ფესვებიდან ჰაერის და წყლის მიღება. ასეთ მიწას შემოდგომაზე მოხნავენ, ნაეკლს მოაყრიან და თოვლი მას გაათხვიერებს (შდრ. ლაჟ მიწა).

ლაჟ მიწა იხ. ლაჟ. ლაჟ დაყრა (ლაჟ ჰყრის, ლაჟ დაყრა, ლაჟ დოჭყარი, ლაჟ დანაყარი) ლაჟ-ი (იხ.) მიწის ხვნისას მკვრივი ბელტების, დაუშლელი მიწის გადმობრუნება: მიწა ლ ა ჟ ჰ ყ რ ი ს, ვარგ არა, ექ რამ არ დათესვის. ლაჟ გარევა (ლაჟ ჰურევს, ლაჟ გოურივა, ლაჟ გავრევი, ლაჟ განარევი) გადატ. ვინმეს საქმეში დამაბრკოლებლად მოქმედება: მაგამ ლ ა ჟ გ ა რ ი ვ ა. ლაჟ დაგევა (ლაჟ აგევს, ლაჟ დააგა, ლაჟ დოჭგი, ლაჟ დანაგევი) გადატ. გომურში ხის ზღავის დაგება: ლ ა ჟ დ ა ნ ა გ ე ბ ს ა ხ ლ შ ი ზ რ ო ხ ს ა ს ფ ე ბ უ ც ო რ დ ე ბ ო ლ ა, იფლიებებ უწყდებოდა.

ლარტა კაკლის ახალგაზრდა, ახლადმოყრილი სწორი ყლორტები, რომელსაც, სანამ კვირტებს გამოისხამდეს, დაჭრიან, ქერქს ვააცილიან, კონებად შეკრავენ და ახმობენ. საჭიროების შემთხვევაში ალბომენ წყალში და ისე ხმარობენ. ვაზის ან მისი ტორტების ჭიგოზე შესაკრავად, ჩაფარ-ის (იხ.) დასაწნავად და სხვ. საერთოდ თოკის დანიშნულებას ასრულებს (შდრ. საბა: ლარტკა).

ლასა თხელი, გამჭვირვალე, შუქგამდინარე პარკი, რომელშიც ჭიას ქოვა ბოლომდე ვერ მიუყვანია და მომკვდარა: თხელ პარკს ლ ა ს ა ს ეზახოდნენ, ყაჭიბე ინახიდნენ.

ლასტ 1. წნელით მჭიდროდ დაწნული ჩელტი, რაზედაც ხალავდნენ კაკლის ლებანს: დაყრიდნენ გარჩეულ ლებნებს, ჩამოკიდებდნენ გახურებულ თონეზე და ამოძრავებდნენ, თან მოურევდნენ. მასზე აგრეთვე ახმობდნენ ჩირს. ზამთრობით კი საკვამლე ხერელს დააფარებდნენ ჭერში, რომ ნაპერწყალი არ ასულიყო მალა. ყოველ წელიწადს ახალ-ახალს სწნავდნენ (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ ლასტი); 2. დაჩერეტილი თუნუქი, რაც უფრო მეტად გამძლე იყო ცეცხლისა, ვიდრე წნელით დაწნული. 3. წნელით დაწნული ხიდი, მდინარეზე ცხვრის ფარის გადასაყვანი (იხ. ლასტი ფარცხ.). ლასტი ფარცხ წნელებით დაწნული ფარცხი.

ლაფ ძალიან; ძალიანაც. იხ. დია. ლაფ კაა ძალიან კარგი.

ლაფან თეთრი ხე, საჭრელად რბილი: დიდრონი ფოთლები აქვს, გაზაფხულზე ყველაზე ადრე გამოიღებს ხოლმე ფოთლებს. მასალად არ ვარგა,

მაგრამ ხის ქურჭლის გასაყეთებლად კარგია, კარგია საშეშედაც (იხ. საბა, დ. ჩუბ., მაყ. ლაფანი, შდრ. ნ. ჩუბ.).

ლაფორჩინა ლოკოინა (იხ. საბა, ჩუბ. ლოფორთინი, მენტ. ლოფორჩინა, ერისთ. ლოფორთინი). შდრ. ლოფორჩინა.

ლაფრინ (მრ. ლაფრინე) მამაკაცის ყელთან ფეხსაცმელი, მსუბუქია, ქუსლებზე ნალებით, ეცვათ უწინ, ადგილობრივ არ იცოდნენ მისი შეკვრვა.

ლაფრინა ბალახი, ბუჩქად ამოდის, რბილია და მიწაზე ისეა გაფენილი, რომ ქირს მისი მოთიბვა.

ლაღლაღ უსაქმობის გამო ბევრი ლაპარაკი, ლაქლაქი. იგივეა, რაც **ლაღლაღა** და **დატრპა**. **ლაღლაღა** უსაქმო და უზომო ლაპარაკი, საუბარი გიმგაზე (იხ.). **ლაღლაღა** და **დატრპა** (ლაღლაღა პტრპავს, ლაღლაღა დატრპა, ლაღლაღა დოტრპი, ლაღლაღა დანატრპ) გასართობად, უსაქმო საუბარი: ლაღლაღა დოტრპოთ, მოა ჩონსა (იხ. საბა: ლაღობა).

ლაღო 1. წვრილი, სწორი ტოტი ხისა (იხ. საბა, ჩუბ. ლაღოზა): ლაღოზა საყრდენი მოჭკერ; 2. თავისუფლად ტანაყრილი, სწორი ტანის მქონე: ავე ლამაზ ლაღოზა ინსანი.

ლაყ ლაყე; გადატ. ფუჭი: მაგი საქმეა ლაყი.

ლაყაბ 1. ცუდი სიტყვა: ლაყაბ ყულაბ (იხ. ჩუბ. ლაყაფი); 2. ზედმეტრ. მეორე სახელი. 3. ცუდი სიტყვების მთქმელი, ცუდმოუბარი, უზრდელი ადამიანი: ჰეგ დიად ლაყაბ ინსანი (იხ. საბა: ლაყაფი).

ლაყინტარ უსაქმო, მოხეტიალე ადამიანი. **ლაყინტარ-ლაყინტარა** უსაქმო:

ლაყინტარ-ლაყინტარა ნუ ეტარე.

ლაშქარა მოგრძო, ბრტყელი ბალახი, ბუსუსებიანი ფოთლები აქვს. ღია ცისფერი ან ღია ხორცისფერი ყვავილები იცის (იხ. საბა, ერისთ., დ. ჩუბ., ჭანაშვი., მაყ., მენტ. ლაშქარა).

ლაჩინ მიძინო.

ლაჩინა დიდი ტანის კამეჩის სახელია (იხ. მენტ. ლაჩინა).

ლაჩინივი გადატ. სწრაფად, ლაჩინის სისწრაფით: ჩემ ცხენ ლაჩინივი მიდის.

ლახა ქალამ გადაშლილი, თავდაუხვეველი კომბოსტო (შდრ. ჩუბ. ლახანა).

ლახა 1. თევზის ჭიში, რომელსაც დიდი პირი აქვს; 2. გადატ. იტყვიან ადამიანზედაც: „ლახაყბიან“ (იხ. ლოქო); 3. სახლს ლუმელი, იცოდნენ ძველად.

ლახტ შავად დაქნეული ნაცემი. ნაბეგვი ნიშანი კანზე. ძალიან ნაცემის. ნაბეგვის აღსანიშნავად ამბობენ „ლურჯ ლახტ“-ს: მაგი ბეჭევე ლურჯ ლახტი (შდრ. საბა. ჩუბ., მენტ. ლახტი).

ლაჯ-ლაჯ (ლაჯლაჯოვს, ილაჯლაჯა, ულაჯლაჯნი, ნალაჯნაჯ) ძალიან დუღილი, სითხის ხმით დუღილი დახურულ ქურჭელში: არაყი ქობ ლაჯლაჯოვს, გამოუქეთ ცეცხლს.

ლაპიმ იხ. ლაიმ.

ლაპაპა: 1. ძალიან მღვრიე, ლაფივით, ტალახიანი წყალი; 2. გადატ. ფურთხი, ამონახველი.

ლეზარუნი საზღაპრო, დიდი და გრძელი კეტი: ადლო ე ლეზარუნი, ქელ-ლაში დაადლო. მაარჩინო (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. ბარჯი).

ლებუა (ალაბ.) ლობიო (იხ. ფაყ-
ლა: კაკ.). ლებუაჲან ფლავ იხ. ფაყ-
ლიან ფლავ.

ლეკურ წინდევ ერთი ფერის ძაფით
მოქსოვილი წინდები, ჩვეულებრივ თე-
თრი ან შავი ფერისას ქსოვენ არაინგი-
ლოები. ლეკურ ცხორ ბრტყელი და
გრძელდუმიანი, გრძელკუდიანი ცხვა-
რი. მისი მატყლი უხეშია. გავრცელე-
ბულია დაღესტანში (ალაბ. ბაწარა
ცხორ).

ლემბაა 1. ბევრი სარეველა ერთად
მალა გაზრდილი; შდრ. ლოლო. ლემ-
ბიან ადგილი, სადაც ბევრი სარეველაა.
ლემბრიან იხ. ლემბიან. 2. გაღატ. მსუ-
ქან და დიდი ტანის ქალზეც იტყვიან.

ლემბას დოჭცი იხ. ლოპლოს დოჭ-
ცი).

ლემსაა კლიევ ჰორიზონტალურად
მოძრავი, წყლი დინგ-ზე (იხ.) მიდგმუ-
ლი დინგ-ის სანაყელები, ხელნები.

ლემსს ლაპარაკის შნო, კარგი მეტ-
ყველება: მაგა ლაპარაკი ლემსს არ
აქ ლემსიან მკვერმეტყველი.

ლემქ (ალბებ.) იგივეა, რაც თახტაჲ
(კაკ.), სათესი მიწის, განსაკუთრებით
კი ხახვის, წიწაკის, თამბაქოს ჩითილის
და ბრინჯის სათესი უჯრა, დანაყოფი.

ლემქლარ ქალის ძველებური მოდის
ზედა ტანსაცმელი, რომლის ფორმა
დღეს ბევრს აღარ ახსოვს. წელში შე-
მოკერილი, კოჭებამდე სიგრძისა ყო-
ფილა. ქვედა კალთა ექვსი ნაჭრისაგან
შედგებოდა. მის სახელოებზე სხვადა-
სხვა ფერის ძაფით 4—6 ზოლად კიჭ-
კიჭა ნემსისწვერს (იხ.) აკეთებდნენ,
ყოშევ-ზე (იხ.), ისევე როგორც ყოშე-
ვიან არხლოლ-ზე (იხ.), შემოავლებდნენ
სარმა დუგმას (იხ.), საყროლ-ს (იხ.),

კიდევებში ბალ-ს (იხ.), გულისპირის ნა-
პირებზე კი ხუთშაურიანებს ჯაჭვით ჩა-
მოკიდებდნენ. მის კალთებს წელზე
შაურიანი ღილით შეაბნევდნენ. მას არ-
ხლოლ-ს (იხ.) ზევიდან იცვამდნენ. ეს
ჩასაცმელი ჩაფქან-სა (იხ.) და ლაბა-
და-ს (იხ.) უსწრებს.

ლემშერ სანახევროდ, საზიაროდ
სხვის მიწაზე მომუშავე, რომელსაც
მოსავლის ნახევარი ეკუთვნოდა.

ლემშაროვაჲ (ლემშაროვს, ილემშრა,
ულემშარნი, ლემშაროვაჲ ნაქნარ) მიწაზე
ან სხვა საქმეზე ნაშრომის სანახევროდ
შესრულება: ნახევარი გამკეთებელს
ედლევა, ნახევარი — პატრონს.

ლემჩაქ გათხოვილი ქალის თავსაბუ-
რავი. დღიდან გათხოვებისა მას ატა-
რებდნენ მუდმივად, ეხურათ სახლშიცა
და საგარეოდაც. იხურავდნენ შიშველ
თავზე, რომლის ზევიდან ქუნაჲ (იხ.)
იყო მოხვეული, მის ზევიდან — ჯელ-
მანდილი, ხოლო სულ ზევიდან კი ბაშ-
ქინეირ-ს შემოიხვევდნენ. ახლა აღარაა
მოღაში. დაახლოებით 70 წლის წინ უხ-
მარიათ. მას „ზოლოზურ, ჰენგილაურ“
ტანისამოსზე ხმარობდნენ. ასეთი ფორ-
მისა ყოფილა: ქსოვილის ნაჭრით ქუდი-
ვით შეკერილი, ყურებთან ჰქონდა ყოჩ-
ბოანუხვე-ი (იხ.), წინ შუბლთან
თეთრ-ს (იხ.) შემოავლებდნენ, ჩამოჰ-
კიდებდნენ, მის კიდევებზე შემოავლებ-
დნენ მრგვალ მძივისებრ სამკაულს —
ბაშ დუგმა-ს (იხ.). დედაკაცს ზაფხულ-
შიაც კი ეხურა, მიუხედავად სიცხისა,
მის ზევიდან მხოლოდ ქუნა-ს (იხ.) მო-
იხურავდა.

ლილიჲ კბილებს შორის გამოსუ-
ლი ჰაერის საშუალებით შესრულებუ-
ლი სისინა ჰანგი. ქალებისათვის ხმაჲ-

ლალი სიმღერა დანაშაულები არ იყო, ისინი მხოლოდ ამით ირთობდნენ თავს: დედა ლილია უკრავს.

ლიმა ერთხელ დაცეხილი ჩალთუქი (ის.), რომელსაც ნახევარზე მეტად გაცლილი აქვს ქატო: თხლა ჩალთუქი დარჩომაში იქნევ ლიმა.

ლიმონ ვაშლ ვაშლის ჭიში, ტკბილია, მრგვალი, ჟანგისფერი გადაპკრავს.

ლიმონ სხალ მსხლის ჭიში, ზაფხულში მწიფდება, ლიმნის ფერისა და მოყვანილობისა, ძალიან გემრიელია.

ლინგ 1. ბერკეტი, აზარმაცი: ნავლინგევით ასწივით, ჯელი ასწევამ არ იქნევ (შდრ. საბა, ჩუბ. ლინგი); 2. გადატ. ზანტ, უსიცოცხლო ადამიანზეც ამბობენ. **ლინგივი** გაუნძრევლად, ზანტად: ლინგივი ვი. 3. გადატ. გამოუმცხვარი პური: პურ ქმა არ კეპტევი, ლინგი. ლინგივი პურევი იქნა, ვარგ არა (ის. დატყირპულ პურ).

ლინკ ცივ წვეინზე ან ჩაიზე იტყვიან: ჩემა ლინკი, ხოლო უფრო მეტად თუა გაციებული, ცივ ლინკს იტყვიან.

ლიპლიპ (ლიპლიპოვს, ილიპლიპა, ულიპლიპნი, ნალიპლიპ) ლივლივი წყლისა, ოდნავ ღელვა: ოზონში წყალლიპლიპოვს, დგას (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ლიპი).

ლიყიწ ცომ ცომი ცუდი ხარისხის ფქვილისა, რომელიც წებოსავითაა, მისი პურიც ცუდი გამოდის. **ლიყიწ** პურ ცომი პური, ასეთივეა „დატყირპულ პურ“ (ის.).

ლობბა მასხარა. ხუშარა ადამიანი.

ლოგინი ჯიღვე ლოგინის ფეხების დასამაგრებელი თლილი ოთხი ხე.

ლოლია-ლოლია ორი-სამი წლის ბავშვის გასართობი თამაში: ბავშვის ხელს დაიპყრენ მარცხენა ხელში, ხელის გულს გაუშლიან, ვინც ათამაშებს, ის თავისი მარჯვენა ხელის სალოკი თითის ბავშვის ხელის გულზე მოსმით ამბობს: „ლოლია-ლოლია“... მერმე ნეკითოს მოუტყეცავს და ეტყვის „ემამ მამპარა“, მერე რიგრიგობით თითებს ეცავს და ეუბნება: „ემამ დაკლა“, „ემამ გაყლუფა“, „ემამ მოხარა“, „ემამ ქამა“. შემდეგ მკლავზე ხელის დადებით ამბობს: „ეე ბეკეკა, ეე ქიაა“, „ეე ბეკეკა, ეე ქიაა“ და ყელთან რომ მიალწევს მისი თითი, დაუწყებს ლიტინს „ლიტ-ლიტ-ლიტ“-ის თქმით, ბავშვიც იცინის და ერთობა (ის. მენტ. ლოლია-ლოლია).

ლოლო თითის სიგრძისა და ოდნავ ბრტყელი პური თონეში გამოამცხვარი, ძალზე ახმობენ, რომ ბავშვს შეეძლოს მისი მხოლოდ ლოლნა. ამით ბავშვი ერთდროულად ერთობა და არ ტირის (ის. საბა: ლოლუა).

ლომპურ ის. ლამფურ (შდრ. ლომფურ, ლუმფურ, ლამპურ).

ლომფურ ის. ლამფურ.

ლომო კაკლის ქერქი მრგვლად.

ლოპ 1. ლორწო (ის. საბა, მენტ. ლოპრი); 2 წებოვანი, სქლად დადებული ქუქყი, რომელიც ცივ წყალში გარეცხვისას ხელში ცურავს (სლიპინებს) და უფრო მეტად ლორწოვანი ხდება (ის. კაიშ. ლეპრო). **ლოპრი** ან ლორწოვანი: ქლე ჯორც ლოპრიან კეპტევაყ (შდრ. ლორწიანი).

ლორწყიან ის. ლოპრიან: ლორწყიან ჯორც არ იყიდო.

და თან ხორც ძაფებად შლიან და ნელა
კამენ.

მავლწვრლ გასაწყობი (მაგ., კაბი-
სა); მისაკერებელი, მისაქსოვი.

მავლწლ მისახელი, მოსაველელი;
მოსანახულელებელი (შდრ. მისავლწლ).

მავწელელ მოსახელი (შდრ. მისახე-
ლელ).

მააკითხელ შესაკითხავი (შდრ. მა-
საკითხელ).

მააკლწლ მოსაკლავი (შდრ. მისაკ-
ლწლ).

მააპარელი მოსაპარავი (შდრ. მისა-
პარელი).

მააჟუნ წამალია, ამზადებენ შემდეგ-
ნაირად: თოფალად-ის (იხ.) ფოთოლს,
მიხაკს და თხილს დანაყავენ, თაფლში
აურევენ და ღლეში სამჭერ ჩაის კოვზით
აქმევენ გამხდარს.

მარჩინა 1. დაამთავრა, დაასრულა:
2. მოკლა.

მარწყვლ მოსარწყავი (შდრ. მისა-
რწყვლ).

მასლწლ მოსასვლელი (შდრ. მისა-
სლწლ).

მასლწლი მოვა (შდრ. მისასლწ-
ლი).

მასწვეელ იხ. მნასწევ.

მაქომს მოაქეს.

მაქონს (აღ.) იხ. მაქომს.

მაქს (კაკ.) იხ. მაქომს.

მაქყე მოაქეს (შდრ. მაქყწ, მაახ-
ყე, მაახყწ, მააყე, მააყყწ).

მაქყწ იხ. მაქყე.

მააღებელ იხ. მააღეველ.

მააღეველ მოსაღანი (შდრ. მააღე-
ბელ, მისაღებელ, მისაღეველ).

მააღეველი მოიღანს (შდრ. მისაღე-
ველი).

მააჟონელ მოსაჟვანი (შდრ. მისაჟო-
ნელ, მააჟუნელ, მისაჟუნელ).

მააჟონელი მოიჟვანს (შდრ. მისაჟო-
ნელი, მააჟუნელი, მისაჟუნელი).

მააჟუნელ იხ. მააჟონელ.

მააჟუნელი იხ. მააჟონელი.

მააჟნომელ მოსაჟნელი, შესაფერი-
სი, საკადრისი: ბებრიბე მ ა ა შ ნ ო მ ე ლ
კაბაა ჩააღც! (შდრ. მააშტო, დააშნო-
მელ).

მააშტო (აღიაბ.) იხ. მააშნომელ.

მააცემელ მოსაცემი; ვალი: მაგას
ჩემბე მ ა ა ც ე მ ე ლ აჭ (შდრ. მისაცე-
მელ).

მააცემელი მოიციმა (შდრ. მისაცე-
მელი).

მაახყე იხ. მააქყე (შდრ. მაახყო, მა-
აჟყე, მააჟყწ).

მაახყწ იხ. მააქყე, მაახყე.

მააჟყე იხ. მააქყე, მაახყე.

მააჟყწ იხ. მააქყე, მაახყე.

მაგალ ადგილი, სადაც საქონელი
დაეყრება შუადღის სიცხეში დასასვე-
ნებლად (შდრ. მაგალაა).

მაგალაა იხ. მაგალ.

მაგაშ ხაჟო, მიღებული ყველის გა-
მოყვანის შემდეგ დარჩენილი შრატისა-
გან. ტუბილია, როცა ახალია.

მაგარ 1. გადატ. ძუნწი; 2. კარგი,
ძალიან კარგი: მ ა გ ა რ ო შ ა გ აჭ კ ო მ ს.

მაგარნაჟუჭიან კაკალ იხ. კირკიტ
კაკალ.

მაგიბე მაგისთვის.

მაგიგნი მაგისგან; მაგაზე: მ ა გ ი გ -
ნი ღიღი.

მაგიჯგნი იხ. მაგიგნი.

მაგრიან სადაც ჭირს გასვლა: მ ა გ -
რი ა ნ შ ი ნ უ ზ რ ო ვ.

მაგროვამ (მაგროეს,—, მაგარ) ძუნწობა: მაგროვამთი რამ არ გამოვ, თეთრ გოუგზავნ.

მადიან ქაკი ცხენი.

მავ (ალაბ.) აბრეშ. ქსოვილი, მოვი, შემოჰქონდათ. საპერანგველ ხმარობდნენ ქალები. გარდამავალი ფერები ჰქონდა: მუქი-მოლურჯო-მომწვანო (მდრ. საბა, ჩუბ. მავი, მენტ., გრიშ. მოვი).

მათ გაკვირვებული, განცვიფრებული.

მაიგნი ის. მაიგნი.

მაიზარ წინსაფარი, ფართუყი.

მალაბ ქაფჩა.

მალაღელ 1. სოფ. მალაღის მცხოვრები. ისინი ხეზე თავისუფლად დადიან. ხშირად ინგილოებს კაკალს უბერტყავენ. 2. გადატ. კაკლის დამბერტყავი; 3. გადატ. მაღალი ადამიანი, მაღალლი ალატ 1. ძალიან გრძელი ალატი, რომლითაც კაკალს ბერტყავენ მალაღელი; 2. გადატ. მაღალი, უშველებელი სიმაღლის და წერილი ტანის ადამიანი (იხ. ალატ).

მაღეთავ ადრევე, წინასწარ: მარილ მაღეთავ ჩაყრა ქობში.

მაღივი მალულად, დამალულად. მაღივი-ფარივი მალულ-ფარულად: მაღივი-ფარივი ქამს ზალ.

მაღმა სწრაფად, ჩქარ-ჩქარა, ხშირად: წერილ მაღმა გამოგზავნ, შენც მაღმა მოა.

მაღმა ის. მაღმა.

მაღუაათ დალა.

მამ მომეცი: მე მამ!

მამამთი მამით: მამამთი ერთ, დეამთი ცალკ.

მამამთი ღამ ერთი მამის და.

მამამთი ზეშამ მამით ღვიძლი ძმა.

მამხალ 1. მომხალა, დარბილებული; 2. გადატ. ჭიუტი ხასიათი შეუტყულია, მოტენილა; 3. მაკე; ორსული (იშვითად იტყვიან ადამიანზეც).

მამიქონს (ალაბ.) მომიტანს.

მამკუპრეღევ ტიკის მკეთებელნი. მისი პირის მომკუპრავი ხელოსნები. რომლებიც საქართველოდან ჩამოდიოდნენ საინგილოში. ისინი სპეციალური ხელსაწყოთი ანაოკებდნენ ტიკის პირს (იხ. მენტ. მკუპრავი).

მამღევთან წინდა წინდის სახე, რომელშიც მამღების სახეებია ჩაქსოვილი. ახალგაზრდებს უქსოვდნენ ასეთ წინდებს. მამღევთან ბაშლულ თეთრი ფერის კისერზე მოსახვევი, რომელსაც ახატია წითელი ძაფით მამღები.

მამმარტო სულ მარტოდ, მარტოდ-მარტო (აღებულია მარტო სიტყვის პირველი მარცვალი მა, რომელსაც დერთის -მ- თანხმოვანი. ასეთ წარმოებას მიმართავენ ინგილოური, როცა ხაზგასმით უნდა რაიმეზე მითითება (წიმწითელ, ყუმყუმთელ, წომწორ).

მამსულ მომსვლელი, სტუმარი: ბეერ მამსულ, წამსულ აქოყ (იხ. მანასულ).

მამულ-ყოფამ ახლო ბალ-ბოსტანი, სადაც თესია ხახვი, მწვანილი: მოა, ჩემ მამულ-ყოფამ ნახ.

მამღზორ 1. ცუდად გარეცხილი, რომელშიც ქუჭყია ჩამჯდარი; დამხრზვალი, მეტი სიცხის გამო სულშეხეთული; ასე ემართება წიწილას ან სხვა სულიერ არსებას თავის ჩანასახში (იხ. საბა: დაღრძობა).

მანადგომ მომდგარი, მოყენებული (იხ. ზედ მანადგომ, ყბაზე მანადგომ).

მანადრვ 1. ანთებული, მოკიდებული; 2. ანთებული, მოკიდებული; 3. მოსაკიდებელი, ასანთები: ლამფაჲ მანადრვ რამჲს სადაა?

მანაზელ 1. მზელავი; 2. მოზელილი; 3. მოსაზელი (ჭურჭელი და მასალა). ახ. მაზელელ.

მანაზოვნ 1. რაც ძოვს. 2. მოსაძოვებელი (საქონელი ან ბალახი).

მანაზუფვ 1. ვინც აძოვებს. 2. საქონელი, რომელსაც აძოვებენ; 3. გადატ. ვინც ვადის გაგრძელებით, დაიმედების გზით ატყუებს.

მანაზუზვ იხ. მანაზუფვ.

მანათჟოლ 1. გამსერელი; გამჭუჭყიანებული; 2. გასვრილი, მოსვრილი, გაჭუჭყიანებული (იხ. მოთქლულ).

მანათხოვნ 1. მათხოვარი; მთხოვნელი, მსურველი, ვისაც უნდა; 2. მოთხოველი; 3. ნათხოვარი.

მანაკალ¹ 1. მოკლული; 2. მკვლელი (იხ. მკლრლ); 3. მოსაკლავი იარაღი: ჩიტ მანაკალ.

მანაკალ² 1. მოკალული, კალა გადასმული: მანაკალ ქობ; 2. მკალავი, ვინც ქვაბებს, ჯამებს კალავს: ქობეე მანაკალ კაც მოსულ; 3. კალა, რითაც კალავენ: ქობ მანაკალ რამე.

მანაკდომ 1. მკედარი; 2. მომაკედავი.

მანაკიდევ იხ. მანაყოლევ.

მანანდომ 1. მსურველი, მნდომი; 2. სასურველი; საყვარელი (იხ. საყურა).

მანანდომევ იხ. მანანდომ.

მანაჲ მსხვილი სარი, საშუალო კაცის სიმაღლისა, ზმარობენ ლობისათვის (იხ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი., მენთ. მანა).

მანაჟამევ ოდნავ მომწიფებაში შესული, ფერს რომ იცვლის ხილი. ქლი-

ავზე იტყვიან, როცა ჯამა შეიძლება. ამ დროს მისგან აკეთებენ ყუჩაყ-ს (იხ.).

მანარევ 1. ვინც ან რაც ურევს, მოსარევი (იხ. მაარეველ); 2. რომელსაც ურევს; 3. რასაც ურევს.

მანასულ 1. მომავალი, ვინც მოდის (იხ. მამსულ); 2. მოსული, ვინც მოვიდა; სტუმარი; 3. მომავალი (წელი): მანასულიბე დაასხმელი ე ვაშლ (იხ. მამსულ).

მანასწევ 1. მწეველი; ჰაპრუს მანასწევ კაც არა; 2. ნამწევი ჰაპროსისა: მანასწევ ჰაპრუს ცეცხლზე ჩააგდ, ყმაწულმა ყბაში არ ჩაადროს; 3. მოსაწევი (იხ. მასწეველ); 4. მომზიდველი, მომხრელი; 5. მოზიდული, მოხრილი; 6. მოსაზიდი, მოსახრელი.

მანასწროვ მოწიფული, ასაკოვანი, დასრულებული. მანასწროვ ქალ მოწიფული, გასათხოვარი გოგო, დაქალიშვილებული, რომელსაც ყველაფრის გაკეთება უკვე შეუძლია. მანასწროვ გადა დასაქორწინებელი ვაჟი, მოწიფული. მანასწროვ ხეჲ ხე, რომელიც უკვე ნაყოფს ისხამს.

მანატან იხ. მანაღევ.

მანაქსოვნ 1. მქსოველი: ყიფიმ მანაქსოვნ დეაკეე ეხლააც არიან; 2. მოქსოვილი: მანაქსოვნ შალ; 3. საქსოვი (დაზგა): ყიფიმი შალ მანაქსოვნ რამ ზოგს აქ ეხლააც; 4. საქსოვი (მასალა): შალ მანაქსოვნ ბაწარ არ დამისტავ.

მანაღევ 1. მომტანი, ვისაც მოაქვს: საფქოე მანაღევ კაც არა; 2. მოღებული, მოტანილი: დილლაზე მანაღევ, აქ დგას (შდრ. მანატან).

მანაღვოვ იხ. მამღვორ.

მანაყოლე 1. დაწყები; 2. დაწყებული (იხ. მანაკიდე).

მანაყონ მომყვანი; მოყვანილი (შდრ. მანაყუნ).

მანაყონ მომძვრალი, მონატეხი.

მანაყუნ იხ. მანაყონ.

მანაშნომ 1. მოსახდენი; 2. მოხდენილი, შესაფერისი (იხ. დანაშნომ, მოშნოვილ, მანაშნომელ).

მანაცალე მოცილილი, თავისუფალი. **მანაცალე** დროა თავისუფალი დრო.

მანაწადე რაც ძალიან გინდა, გწაღია, გსურს; ჩემ მანაწადე რამ შეგქმევარ; მოწადინებული.

მანაწე მწიფე, მომწიფებული. **მანაწე** ჭიაა პარკის საქსოვად ზრდადამთავრებული აბრეშუმის ჭია: მანაწეე ჭიაა ცახზე გადის, პარკს ქნის. **მანაწე** კიტრ (აღიბეგ.) ზრდადასრულებული კიტრი, მოწითალო ფერისა, კანი დამსკდარი აქვს.

მანაწევნ 1. რომელიც ეწევა წინასანდა დაეწია; 2. წილად რგებული, რაც წილად ხვდა: დღეზე მანაწევნ ხორბალ.

მანაწმენდ 1. მოსახოცი. სახოცი, 2. ვინც იხოცავს; 3. მოწმენდილი (ცა).

მანაწნეხ 1. მოწნეხილი, მოგრეხილი; 2. ვინც გრეხს, წნეხს.

მანაწოლ 1. მეწველი; 2. მწველავი; 3. მოწველილი; 4. ჭურჭელი, რაშიც წველიან: ზეა მანაწოლ ვედრაა.

მანაწყობტ 1. მოწყვეტილი; რაიმეზე ოდნავ მოგლეკილი; შეწყვეტილი; 2. ვინც მოწყვიტა, მოგლეკა ან შეწყვიტა.

მანაწყურე მოწყურებული.

მანაჰერ 1. მოჰრილი; 2. მომჰრელი.

მანაჰერ მოჰერილი, შემოჰერილი (შდრ. მანაჰირე).

მანაჰირე იხ. მანაჰერ; მომჰერა, ვინც უჰერს.

მანაჰყანტურე 1. ყელში შემოჰყერილი, ხელით წაჰყერილი დასახარობად; 2. ყელში მომჰყერი; 3. ყელში მოსაჰყერი. **მანაჰყანტურე** პარკ პარკი, რომელსაც შუაზე შევიწროებული აქვს, ყველაზე კარგი ხარისხისაა. **მანაჰყანტურე** ესტაჰან ჭიქა, რომელსაც შუა ნაწილი შევიწროებული აქვს.

მანახარ 1. მოხარშული; 2. მოხარშავი; 3. რაშიც უნდა მოიხარშოს; 4. მოსახარში.

მანახე 1. მონახევი, მოხეული; 2. ვინც მოახევეს.

მანახე 1. თავიანი, თავმოხვეული, თავბოლქვგაკეთებული; 2. მოხეული (თავზე); 3. მოსახევი; 4. შემოხვეული.

მანაჯად 1. მოხდილი; 2. მომხდელი.

მანაჯალე 1. მოხალული; მოხრაყული საქმელი, ტავამწვარი; 2. ვინც ხალავს.

მანაჯან 1. მხენელი; 2. მოხნული, ხნული.

მანგანა მჰედლის იარაღი, ქანჩი, მოსაჰერი. **მანგანაში** ჩავდევაა მუხრუქის მოჰერა; შევიწროება ადამიანისა, განსაცდელში ჩაყენება (იხ. ჩუბ., მენტ. მანგანა).

მანწილა ფაფაყ მალალი ფაფახი, შეეკრილი ბატკნის ტყავისაგან.

მანყანიც აბრეშუმის ძაფსახევეი და სართავი მოწყობილობა. ახლა აღარ არის. ამჰამად ამ სამუშაოს ხელითა და ტარ-ით (იხ.) ასრულებენ (იხ. მენტ. მანჯანიკი).

მანყანიც იხ. მანყანიკ.

მანუჩიურამ მსხლის ჯიში; იენისში მწიფდება, როცა დაიწყებენ მანუჩიუკის (იხ.) მოწყობილობის გამართვას და ამბრეშუმის ძაფის ამოხვევა-დართვას. ყვითელი ფერისაა. ძალიან რომ დამწიფდება, გული გაუშვდება ხოლმე.

მანუჩიურ აშკარა, საქვეყნო: ალამა მანუჩიურ ქნის; მანუჩიურ ტყუილ.

მაჰა 1. ბატკნის კუქის ერთი ნაწილისაგან გაკეთებული ცხვრის რძის შესაყენებელი; 2. საქონლის სანაყოფე თესლი: მაჰაჰა დაჰკირასავ მარლის, არ აჰმევენ საქონელს.

მაჰზარ ქალის წინსაფარი. მას ძვირფასი ნაჭრისაგან იკერავდნენ. მისი შემადგენელი ნაწილებია: მაჰზარი გულ, რომელიც გულმკერდს ფარავდა, ოთხკუთხედი ფორმისა; მაჰზარი კალთაჰ, წელს ქვემოთა ნაწილი, რომელიც კოჭებამდე სწვდებოდა, ოთხკუთხედი ფორმისა; მაჰზარი ქამარი; მაჰზარი ბად; რითაც კისერზე ჩამოკიდებდნენ მაჰზარი გულს. მაჰზარს ირგვლივ კიდებზე შემოაელებდნენ ტყელ ბალს (იხ.). მაჰზარი გული-ი და მაჰზარი ქამარი-ი ზოლებად იყო შეკერილი. კალთის ბოლო კიდზე მოვლებული იყო მუღახილი-ი (იხ.) და წრულ თეთრ-ი (იხ.) ვერცხლისა. ასეთ მაჰზარს „გულიან მაჰზარ“-ი ერქვა. გათხოვილი ქალები მუღმივად ატარებდნენ მას. არის ვადნაფარვე მაჰზარი-ი, რომელსაც იცეამენ შავი სამუშაოს შესრულების დროს. ფორმით სამედიცინო ხალათს ჰგავს.

მაჰჯარ მოაჯირი: მაჰჯარევიან ლოგინ.

მაჰზრტა გაიქვა, გაქრა.

მაჰჯარაჰ თოფის სახეობა, მსუბუქი იყო, ძველად ხმარობდნენ.

მაჰნიკ იხ. მანუჩიუკი.

მარაზ სარეცხის, ტანსაცმლის, ფარდის ჩამოსაფენი თოკი, რომელსაც გასათხოვარი ქალი მზითეუმი იშვადებდა. მას ფერადი ძაფებით წნავდა. მის ბოლოებში ფოჩებს გაუყებდნენ სილამაზისათვის. მავთულსაც, რომელზედაც სარეცხს ფენენ, „მარაზ“-ი ჰქვია: მარაზ გაამბ, ტამსომოზ დაჰტინ (იხ. საბა: მარაზი).

მარაქაჰ ლხინში, ქორწილში ან სხვა დროს დამსხლარ ადამიანთა რიგი: მარაქაჰში დაჰედუნ, აჰამ (მდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. მარაქაჰ).

მარაღა ჩალთუქის (იხ. ჯიში, აგვისტოს 15-მდე მწიფდება: მარაღა ჩალთუქ პატარა მარხოში იწვეის.

მარიაჰმაჰ კიამაია. მას დაისევამენ ხელზე და ეტყვიან: „უჩ მარიაჰ, უჩ, წითელ კაბას შეგიკერავ, უჩ, უჩ!“ ისიც გაშლის ფრთებს და გაფრინდება.

მარიაჰმარხოჰ ყველაზე მოკლეადიანი (ორკვირიანი) მარხვა აგვისტოს 1-15-მდე.

მარილაჰ საკმელში მარილის მეტნაკლებობის გასინჯვა: მარილაჰ რათა აარია, ლაჰმეჰ ნუმ არა? მარილაჰ ნახუჰა (მარილაჰ ხედავს, მარილაჰ ნახა, მარილაჰ უნახი, მარილაჰ ნანახ) საკმელის მარილიანობის გასინჯვა: მარილაჰ ნახ, თუ აკლი, მარილ ჩაყარ! მარილ შემოვლოჰვაჰ (მარილს ავლოვს, მარილ შემავლო, მარილ შემოვულუ, მარილ შამანავლო) რელიგიური წესია ავი თვალისაგან დასაცავად: მუჰაჰში მარილს აიღებენ, ირგვლივ სამჯერ შემოატარებენ და ზურგიით ცეცხლისკენ დაიკუზებიან და მუხლებს შორის ხე-

ლის გაქნევით ცეცხლში ჩაყრიან. მარილი ტაკანს რომ დაიწყებს, იტყვიან „თოლ გატყრო“: მ ა რ ი ლ შ ა მ ა ა ვ ლ, ნოხო კაა იქნევა.

მარილწყალ დადრვაა მარილწყლის კომპრესის გაკეთება.

მარმარად თელინ თეთრი მიტკალი. მარმარადივი ძალიან თეთრი, სუფთა. მარმარადივი დარეცხაა სარეცხის გაკამება, სუფთად დარეცხვა.

მარხალ ზეავი, სახლის სახურავზე დადებული დიდი თოვლი, რომელიც ღნობის დროს მთლიანად მოსწყდება და დატურდება დიდი ძალით.

მარხოა ქრისტიანული დღესასწაული, მარხვა. მარხოა შანახა მარხულობა, მარხვის წესის დაცვა. მარხოა გატეხაა მარხვის წესის დარღვევა.

მარხულ 1. მარხვის, ხორცის უკმელობის პერიოდი: ეხლა მ ა რ ხ უ ლ ი; 2. მარხვის საკმელო, რაც შეიძლება ამ პერიოდში ჰამონ: ნუგზიან სოკოა მ ა რ ხ უ ლ ი, ქონში თუ მააჯალეს სხლინი; 3. რაც ამ პერიოდში არ ეკმებათ, ისიც მ ა რ ხ უ ლ-ია.

მასავლრვრლ იხ. მავლრვრლ.

მასავლრლ იხ. მავლრლ.

მასაზელელ იხ. მავზელელ.

მასაკითხელ იხ. მავაკითხელ.

მასაკლრლ იხ. მავაკლრლ.

მასალაა მაგალითი, ანდაზა.

მასაპარელი იხ. მავაპარელი.

მასარწყრლ იხ. მავარწყრლ.

მასასლრლ იხ. მავასლრლ.

მასასლრლი იხ. მავასლრლი.

მასაღებელ იხ. მავაღებელ.

მასაღეველ იხ. მავაღეველ.

მასაღეველი იხ. მავაღეველი.

მასაყონელი იხ. მავაყონელი.

მასაყონელი იხ. მავაყონელი.

მასაყუნელ იხ. მავაყუნელ.

მასაყუნელი იხ. მავაყუნელი.

მასაშნომელ იხ. მავაშნომელ.

მასაცემელ იხ. მავაცემელ.

მასაცემელი იხ. მავაცემელი.

მასევე (მხ. მას) კაცის უელიანი ფხსაცემელი, მთლიანი ქუსლი არა ჰქონდა, იცვამდნენ ქალამნებში. კარგი იყო კალოს ლეწვის დროს, რადგან ფხში ნაგავი არ ჩაუტვივდებოდათ. იცვამდნენ აგრეთვე სამკალში გველისაგან თავის დასაცავად.

მასკან (<მას უკან) მერმე, შემდეგ. მის შემდეგ (იხ. მეველან). მასკნი (იხ. მასკან. მასკნით (იხ. მასკან).

მასკულაა ვარსკვლავი.

მატატელაა ბალახი, ღეროზე მოგრძო ფოთლები აქვს, რომლის ძირში კიდევ ნორჩი ფოთლებიანი პატარა ღეროები იზრდება. ნორჩებს კრეფენ, კეპავენ, ფქვილში ან ცომში შეზელენ და ამით ინდაურის ჭუკებს კეპებავენ (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. მათიტელა).

მატიტელაა იხ. მატატელაა.

მაფრაც არაფასეული ლითონი (იხ. ჩუბ., მენტ. მაფრახი).

მაქთაბ (ალიამ.) სკოლა.

მაღაა მოლი (შდრ. მოლაა. მულაა. იხ. მოა).

მაღაათ ფხიზელი, მუყაითი. მაღაათ ქნაა (მაღაათ კეპტევის, მაღაათ იქნა, მაღაათ ქნილ, მაღაათ ნაქნარ) თვალყურის დევნება, ყურადღების მიქცევა: ჩემ ქათმევეზეც მაღაათ იქენ.

მაღარაა კოჭი; კოჭი ძაფიანად; კოჭის ძაფი.

მადმულ შებოკილი, უძლური ვინ-
მეს გავლენის გამო: შენ კელში მალ-
მულ ვარ (შდრ. მენტ. მალმური).

მაშა! აბა, მაშ!

მაშადი უშნო კაცზე ამბობენ.

მაშაყ ხიდან ხეზე მარდად მხტომი,
მოძრავთვალეზიანი, გრძელბრჭყალეზა
ცხოველი (იხ. მენტ. მაშაყი, ვარშაყი).

მაშკი იხ. მაშკიდა.

მაშკიდა რა თქმა უნდა.

მაშფარაა დაყრა (მაშფარაა ჰყრის,
მაშფარაა დაყრა, მაშფარაა დოტყრი,
მაშფარაა დანაყარ) დაგგმვა, რჩევა-
დარიგების მიცემა: შენ მაშფარაა
დაყარ, ჩონ გოვაქეთოთ. მაშფარაა
დანაყარ მგეგმავი, მრჩეველი: მაშფა-
რაა დანაყარ არ გოქ, თუ არ
ჩონ გოვაქეთეთ.

მაჩიაროვაა საჩივარი (შდრ. მოჩივა-
როვა).

მაჩკატელაა ლამურა (შდრ. მაჩქა-
ტელა, იხ. საბა, ჩუბ. მაჩქათელა).

მაჩკატელაა იხ. მაჩკატელა.

მაჭაკალ მაჭანკალი, მაშვალ ქალის
გარიგების საქმეში (შდრ. საბა: მაჭაკა-
ლი).

მახ მთაში ვიწრო თავდაღმართიდან
საურმე გზაზე შეშის ან ფიჩხის ხელით
ჩამოსათრევი. მას სახელდახელოდ აკე-
თებენ: მოჭირან მრავალტოტიან ჟაგ-ს
(იხ.), მასზე დააწყობენ რაც ჩამოსაზი-
დია და ზედ შეკრავენ, რომ გზაში არ
გაიფანტოს, თრევით ეზიდებიან ქვე-
მოთ: მახით ჩომოზიდ საურმეზე,
მე ურმით მაგითანო შინ.

მახარაა თხელი, ერბოში გამომცხ-
ვარი, ტაფის ზომის მრგვალი ნამცხვა-
რი: წყალში გათქეფენ პურის ფქვილს,
შეაზაგებენ მარილით, მიღებულ ნაერთს

დაასხამენ ცხიმთან ცხელ ტაფაზე, ორი-
ვე მხარეს გამოაცხოებენ.

მახმურ ხავერდი (იხ. ჩუბ., მენტ.
მახმური). მახმურ ჩიჩაქ ხავერდით
ზედაპირიანი წითელი ფერის ყვავილი,
მას თესავენ დილილიგ-ში (იხ.).

მაჭარამა მსხლის ჩიში ზაფხული-
სა, ყვითელი და მოგრძო, წყლიანი და
ტკბილი.

მაჭტევის უკვირს, განცვიფრებაში
მოღის.

მეგუთნეა გუთანზე მომუშავე,
მხენელ-მთესველი (იხ. მენტ. მეგუთნე).

მეგრეა მეორე, მეორეჯერ, მეორედ:
მეგრე არ მითხრო.

მევლან მერმე, შემდეგ.

მევლანი მერმე, შემდეგში (შდრ.
მევლნი, მემლანი, მემლნი; იხ. კიდე).

მევლანიდელ შემდეგდროინდელი,
მერმინდელი, გვიანდელი, მეორეული
(შდრ. მემლანიდელ, მევლნიდელ, მემ-
ლნიდელ).

მევლნი იხ. მევლანი, კედე, კიდე.

მევლნიდელ იხ. მევლანიდელ.

მეზაა სიამოვნება: მეზაბე გა-
ნაქეთვე სიჭმელ.

მეზორ იხ. მზორ.

მეკევრეა ვინც კევრის უღელში
შებმულ საქონელს მიერეკება, მას მი-
წის მოხვნის მერმე შინ მიიწვევდნენ.
„მეკევრე“ ჰქვია კევრის მკეთებელ ხე-
ლოსანსაც (იხ. მენტ. მეკევრე).

მეკურტნეა პატარძლის მზითევით
ლატვირთულ ურემზე მჯდომი პატარა
ბიჭი (7 ან 8 წლისა). მას ხელში უჭი-
რავს ლავანი (იხ.), ჰაფტოფა (იხ.) და
არ ჩამოღის მანამ, სანამ ვაჟის მხრიდან
ფულს არ აიღებს.

მელაკუდა ვაზის ჭიში, მელიის კუ-
დის მსგავს გრძელ მტევნებს იკეთებს.

მემანჟნიკე აბრეშუმის ძაფის ამო-
ხვეველი, მანჟანიკა-ზე (იხ.) მომუშავე.
ისინი ზაფხულობით ქ. ნუხიდან მოდი-
ოდნენ პარკ დარჩევა-ში (იხ.) (იხ. ჩუბ.,
ჯანაშვი., მენთ. მემანჯანიკე).

მემჟანაგეა ქორწილის ღამეს სასი-
ძოს სახლში სადღეოდფლოს ოჯახიდან
გამოგზავნილი კაცები, ქორწილის მახა-
რობელნი, რომელთაც პატარა პურ-მა-
რილს გაუმართავენ ვაყის ოჯახში. სანამ
ფლავს არ გაუკეთებენ მათ, არ მოეშე-
ვიან. მემჟანაგეა საღმთა ქორწილის
წინა საღამოს ვახშამი, ლხინი, დროს-
ტარება ვაყის სახლში.

მემრელან იხ. მეველან.

მემლან იხ. მეველან, კედე, კიდე.

მემლანი იხ. კედე, კიდე.

მემლანიდელ იხ. მეველანიდელ.

მემლნი იხ. კედე, კიდე.

მემლნიდელ იხ. მეველანიდელ.

მემცხრობა მემცხვარე, ცხვრის
მწყემსი: მარიამ დედაა მ ე მ ც ხ რ ო ბ -
ვ მ ა დამალეს ცხრუ ფაგაში.

მენ მე: მ ე ნ და შენ; ვაჲ მ ე ნ.

მენადირეა მონადირე.

მენაა გატეხილი ქვევრის ან ქოთნის
დიდი ნატეხი, მისი ძირი, რაშიც კი შე-
იძლება გაჩერდეს სითხე. ხშირად ძალ-
ლისათვის სალაფავის დასასხმელად
ხმარობენ. მას „ლაკანაა“-ც ჰქვია.

მენაჯ ვენახი; ბევრი ვაზი ერთად:
მ ე ნ ა ჯ გედაჰკრა, სმინდ დათესა. მ ე -
ნ ა ჯ ა შენევაა ვენახის გაშენება. მენაჯ
ჩაყრა ვაზის დარგვა, გაშენება. მენაჯ
აგვევა ვაზის შესარვა ჰიგოთი: ერთბა-
შად წყალს მიუშვებენ და ვაზის ძირებ-

ში თითოს ან ორ ჰიგოს ჩაურჭობენ.
მენაჯ დაყელაა ვაზის რტოს მოლუნვა
და ჰიგოზე ქერქით აკვრა, დაბმა. ეს
სამუშაო სრულდება სანამ ჰკალს (იხ.)
გამოიღებს ტოტი. ასე რომ არ დააბან,
მტევანი ტოტს მოტეხს. ამ სამუშაოს
წინ უსწრებს წელ დაკრა (იხ.): ჰკალ
გაშმინება მ ე ნ ა ჯ ს ჰ ყ ე ლ ე ნ (იხ.
დაყელა). მენაჯ დაკაჰა ვენახში ბალა-
ხის გათიბვა ნამგლით. წელიწადში ორ-
ჯერ ან სამჯერ თიბავენ. მენაჯ დაწუაა
ყურძნის მტევნის ავადმყოფობა, ყვა-
ვილობაში ემართება: მარცვლები ყვა-
ვილიანად გაშავდება, გამაგრდება და
ჩამოცეცია ხოლმე, ამის მიზეზია არა-
რეგულარული შეწამლვა ან ნისლიანი
ამინდი. თუ ყვავილობამდე დაემართა,
მაშინ მთლიანად მოსწყდება მტევანი და
ჩამოვარდება. მენაჯ გვდაწონაა ვენახში
ვაზის გამრავლება ან ვაზის „გაახალ-
გაზრდაება“: ვაზს ან ვაზის ტოტს და-
აწვენენ გათხრილ მიწაში და თავს ამო-
აყოფინებენ ცოტათი. ეს ხდება მანამ,
სანამ გაიფურჩქნება კვირტი. მენაჯი
წამალ შაბიამანი (იხ. კუპაროს). მენაჯი
წალდ პატარა წალდი, რითაც ძველად
ვენახს სხლავდნენ. მენაჯი მაშინ ვენა-
ხის შესაწამლავი მოწყობილობა, რი-
თაც გამზადებულ წამალს შეასხამენ
ვაზის ტოტებს.

მენუგენეა აბრეშუმის ჰიის მომკლე-
ლი, ვისაც მოჰყავს პარკი.

მეიდან მოედანი, გასაქანი ფართო-
ბი.

მეივაა ხილი, ხეხილი.

მეილან მეტისმეტად შავი მელანი:
შავ მ ე ე ლ ა ნ ი ვ ი თოლევე აქ.

მეილანაა შავი კამეჩის სახელია.

მეუშმა ფართო და ბრტყელი, მრგვალი და დაბალნაპირებიანი დიდი სინივით ჭურჭელი სპილენძისა, ორნამენტური სახეებით. ხმარობენ დიდი ქვაბების საჩქველად, ქეიფის დროს ფლავის ამოსაღებად და მოხარშული ხორცის ნაჭრების დასაწყობად. სხვადასხვა ზომისაა.

მერახულაა მსხლის ჯიში.

მერთ ღმერთი. მერთი ნურ სათნო, კეთილი, ზრდილობიანი, ღვთისნიერი აღამიანი. მერთიმა იხ. ღმერთიმა.

მეროვ (< მერო ვი < მე რა ვი < მე რა ვი >) მე რა ვიცი.

მეროუ იხ. მეროვ.

მესაჯრეა საქონლის მიმხედავი პატარა ბიჭი, ზოგჯერ დიდიც, რომელსაც იჭირავებდნენ ხოლმე მიწის ხენის დროს, რომ შესვენების პერიოდში საქონლისათვის მიეხედა. მესაჯრეა ერქვა აგრეთვე ამხანაგურად მოხენის დროს იმ პირს, რომელიც ცარიელი გაერთიანდებოდა ამ ამხანაგობაში, არ ჰყავდა საქონელი ან არ ჰქონდა რაიმე სახნავი იარაღი.

მეტ საუკეთესო, პირველი ხარისხის, ყველაზე კარგი: ჩემ ქალ მეტი.

მეტანეა მეხბორე, ხბოების მწყემსი. (შდრ. ტანაჩი).

მეფაფყეა ფაფახის მკერავი (ჩვეულებრივ ლეკები კერავდნენ).

მეჭათმეა მეფრინველე, ქათამის ფერმაში მომუშავე.

მეჭვერეა ქვევრის მკეთებელი: მეჭვერევე იმერელ ქართლზე იყნონ.

მეჭურეა მეკერძე, ვინც ქორწილში, ქელენში საკმელს ამზადებს. საკმლის ამოღებაც მისი საქმეა. ისე უნდა გაანაწილოს საკმელი, რომ ამყოფინოს

ყველას. მისი ნებართვის გარეშე თვით ოჯახის წევრიც კი ვერ ამოიღებს ქვაბიდან საკმელს.

მეშტაკ ორი ან სამი დღის შობილი ბატკანი. მის ტყავსაც „მეშტაკი“ ჰქვია.

მეშუა „მეშოკი“, ტომარაზე თხელა და მსუბუქიცაა.

მეჩარგავეა იხ. მეკრეა.

მეცომა ბევრი პურის გამოსაცხობად ცომის მზელავი, გამოცდილი ქალი.

მეცუტყუღეა მეწისქვილე.

მეკრეა მეხრე, ვინც სახნავის უღელში შებმულ საქონელს მიერეკება. ის უღლის შუაზე ჩამოჯდება და მართავს საქონელს. ძველად გუთანში სამი მეკრე იყო: ზირა მეკრეა (იხ.), შუა ან შუალა მეკრეა (იხ.) და წინა მეკრეა (იხ.). (იხ. მენტ. მეკრე).

მეჭრთ ღმერთი.

მეჭრთიმა იხ. ღმერთიმა.

მთავნეველ შემძლებელი, დამძლეველი რაიმე საქმისა, სიძნელისა. იგივეა, რაც ნათავნევე (შდრ. საბა: მთავნეველი).

მიაქომს (აღიბაბ.) მიაქქს.

მიაქონს იხ. მიაქომს.

მიაქს (კაკ.) იხ. მიაქომს.

მიაქუე მიაქქს.

მივ მივა, მიდის (შდრ. მივის, მის).

მივაქთ მიგვაქქს (შდრ. მივაქომთ: აღიბაბ.).

მივაქომთ იხ. მივაქთ.

მივდ მივდივარ.

მივდივართ იხ. მივდით.

მივლით მივდივართ (შდრ. მუვლით, მივლივართ, მუვდივართ, იხ. საბა: მივლით).

მივის იხ. მივ.

მივყონ იხ. მივყუნ.

მივეყონავ იხ. მივეყუნ.

მივეყონავარ იხ. მივეყუნ.

მივეყუნ მიმყავს (შდრ. მივეყონ, მივეყონავ, მივეყონავარ. მივეყუნავ, მივეყუნავარ, მიმყონავ, მიმყუნ, მიმყუნავ).

მივეყუნავ იხ. მივეყუნ.

მივეყუნავარ იხ. მივეყუნ.

მიწანში აღევამ იხ. ნიშანში აღევამ.

მითამ ვითომდა, ვითომ, ვითომც შდრ. ბითამ, ბითამდავან, ბითამდოვან, მითამდავან, მითამდოვან (იხ. ჩუბ., მენტ. მითამ).

მითამდავან იხ. მითამ.

მითამდოვან იხ. მითამ.

მითილ რაშიც ბალიშის, ლეიბის ან საბნის მატყლია მოთავსებული, პირველი პირი (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. მითელი).

მიიდ მიდიხარ (შდრ. მიიდიხარ, მიიდ, მიიდიხარ).

მიიდიხარ იხ. მიიდ.

მიილლავს იხ. მიჰლავს.

მიის მიდის; შდრ. მივ (იხ. საბა: მიის, მოის).

მიიხორწევის იხვეწება, გარბის (შდრ. მიიხორწევის): ზრლ ფუტყარ მიიხორწევის.

მიიღეიმ ნელა, აუჩქარებლად, ხერხიანად: მილეიმი მუშუოვს.

მიიღიჩამ პატარა და მრგვალი თხელი რგოლი, გაკეთებულია ვარშაგის (იხ.) ძვლისაგან ან ხისაგან, მასშია გაყრილი ზურნის ენა.

მიიღო-მიიღო საალერსო მიმართევა კატისადმი: მიიღო ფისუნია.

მიმგავს მგავს.

მიმთხლიევა (მთხლიედევის, მიმთხლიედა, მიმთხლიეულ, მინამთხლიე) მისუსტება, ძალის გამოღევა.

მიმთხლიევეულ იხ. მიმთხლიეულ.

მიმთხლიეულ ლონემიხილი, მისუსტებული: მიმთხლიეულ ვარგალარა ბერ კაც (შდრ. მიმთხლიევეულ).

მიმრიალევს მიბლევრს (იხ. დამრიალევამ).

მიწ¹ ვინ.

მიწ² ათასი.

მიწამ ვინმე, რომელიმე; სანამ, ვილრე; შდრ. მიწმა: ალიამ.

მიწამზგავს მსგავსი.

მიწამთხლიეც იხ. მიმთხლიეულ.

მიწდრუ ჩიტ იხ. ქოჩორა ჩიტ.

მიწმა „მიწ“ მოთხრ. ბრუნვაში: მიწმა გითხრა.

მიწმა (ალიამ.) იხ. მიწამ (შდრ. მიწმე, მიწამ).

მიწმე (ალიამ.) იხ. მიწმა.

მიიდ (იხ. მიიდ; შდრ. მიიდიხარ).

მიიდიხარ (იხ. მიიდ, მიიდ).

მიორე მეორე (შდრ. მეერე).

მიორე იხ. მეერე.

მიურამ რამდენიმე შვილის ზედიზედ ყოლა: ყმაწულევი მიიურაი.

მიურიდ მკიდრო, მიჯრით მიწყობილი: მიურიდ კბილევ აქ (იხ. საბა, ჩუბ. მიჯრა).

მიუღლა (აუღლის, მიაუღლა, მიუჟელი, მინაუღალ) დიდი ძალით ჩარტყმა და მოკვლა, ტყვიით მოხვედრება: ტყუმ მიიუღლო, მოჰკლო (შდრ. დაუღლა).

მირაბ წყალთა მეურნეობის უფროსი; ძველად წყლით მოსარგებლეთა შორის ჩამოყარდნილი დავის გამრჩევი ორგანო.

მირახულამ საშემოდგომო-საზამთრო მსხლის ჯიში, წყლიანია, მწიფეც კი

მაგარიო. მას მარილწყალში აწყობენ: მ ი რ ა ხ უ ლ ა ს ხ ა ლ .

მირგულ ქნაჲ ჩათვლემა: აივანში უხს, მ ი რ გ უ ლ ჩ ე დ ი ს .

მირზადან ჰანგის სახეა.

მირზორწევის ის. მიხორწევის.

მისანაყევამ 1. მიყრდნობა, მიყუ-
დება რაიმეზე შესვენების მიზნით: ერ
ცოტა ხანს მ ტ ვ ს ა ნ ა ყ ე დ ა ლ ა ; 2.
ხელისკვრით დასმა, დაგდება ძირს: ჰე-
მანდ მ ი გ ა ს ა ნ ა ყ ე ვ .

მისცა და მისცა (აღიბეგ.) ფიგურ.

1. შხაპუნა წვიმამ დაუშვა: 2. გადატ.
მწარე სიტყვებით შეუტია. დასცხო და
დასცხო.

მიჭყონავ ის. მიგყუნ.

მიჭყუნ ის. მიგყუნ.

მიჭყუნავ ის. მიგყუნ.

მიშველ ველური ვირთაგვა მოწითა-
ლო ფერისა, კუდი ზევით აქვს აწეული.
სწრაფად დახტის, თხილ-კაკალსა და
წიწილებს ეტანება.

მიშოვლ ის. მიშველ.

მიშრვლ ის. მიშველ.

მიწაჲ: მიწი თორნეჲ მთიდან ჩამო-
ტანილი წითელი ფერის მიწით გაკეთე-
ბული თონე. მიწი ჭურჭელ თიხის ჭუ-
რჭელი.

მიწიან: მიწიან სახლ მიწური სახლი,
იატაკად მიწა რომ აქვს. მიწიან პურ
თონის კიდზე გამომცხვარი პური, რო-
მელსაც უკან თონის კედლიდან მიწის
ნამცეცები აქვს მიკრული. მიწი პირი
სულ დაბლა, მიწის ზედაპირზე; მიწი
პირი მიდიოდა ჰაერობლან; მიწი
პირი მაგარუა.

მიწროჲ 1. ვიწრო; 2. ვიწრო ორ-
ლობე სოფელში: ჩონ მიწროში
წყალ დააგევი მიწრო ტოტ ვიწრო ტო-

ტებიანი შარვალი ქალებისა. ახლა აც-
ვით დაღესტნელებსა და მაჰმადიან ინ-
გილოებს. ის კოჭებამდე ბალ-ით (ის.)
იყო მოვლებული, მის ზევით ყასაბიჲ-ს
(ის.) პირი ჰქონდა, ამის ზევით კი ყა-
დაგიჲ (ის.) იყო მიკერებული. საჩუ-
ლიანი იყო. მიწრო ტოტ ნიფხავ ის.
მიწრო ტოტ. მიწროყვიან ვიწროყვი-
ანი, წერილყელიანი (ჭურჭელზე იტყ-
ვიან): მიწროყვიან ზანკაში ჯელ
არ ეტევის.

მიწორ კიტრ კიტრი, რომელიც მი-
წაზეა გაბარდული და არა ჟაგ-ზე (ის.).
ის მთლიანად მწვანეა, არავითარი ზო-
ლი არ აჩნია, მიწაზე მოქცეული მხარე
თეთრია მზის სხივის ნაკლებად დაცე-
მის გამო. ზოგი მწარეცაა (შდრ. ჟაგურ
კიტრ).

მიჭრილ წინდაჲ წინდის სახე, რო-
მელსაც ახლად დამწყები მქსოველი
ქსოვს. იოლი საქსოვია.

მიხედნაჲ (ხედავს, მიჰხედა, მიუხედ-
ნი, მინახედნ) მიხედვა, მოვლა, მეთვალ-
ყურეობა.

მიხყონს მიყავს.

მიხყონავს ის. მიხყონს.

მიხყუნავს ის. მიხყონს.

მიხყუნს ის. მიხყონს.

მიჰლავს საქონელს მიერეგება; მან-
ქანა დაჰყავს, ურემი დაჰყავს და სხვა
მისთ.

მიჰლალავს ის. მიჰლავს.

მიჰლლავს ის. მიჰლავს.

მიჰტანს მიაქვს (შდრ. მიაქს).

მიჰყონავს ის. მიხყონს, მიჰყონს.

მიჰყონს მიყავს, მიაქვს.

მიჰყულა მიაყულა.

მიჰყუნავს ის. მიხყონს, მიჰყონს.

მიჰყუნს ის. მიჰყონს.

მობორუნწაი (იბლრუნწევის, მაბლრუნწა, მობლრუნწულ, მობლრუნწულ, ნამაბლრუნწ) მობლრუნწევა, მოკუმწევა, ნაკებად დაქმუქევა, მოკუმწევა, ნაკებად დაქმუქევა ფოთლისა ან ქსოვილისა: დახუთვა ხელ-ფეხისა, მუხლების ვერ განძრევა ქარებისაგან ან სიცივისაგან (იხ. საბა, ჩუბ. მობლრუნწევა).

მოგდევა (ეგდევის, მეეგდა, მოგდევი, მანაგდევი) 1. გამოდება რაიმეზე თავისით; 2. (უგდევის, მიუგდა, მოუგდი, მანაგდევი) გამოდება რაიმეზე სხვის მიერ; 3. გადატ. წასვლა საქმეზე და იქ დაყოვნება, ხანის დაყოფა: წავდა, მეეგდა არვია; 4. (იგდევის, მაგდა, მოუგდი, მანაგდევი) ზედაპირზე მოგდება. მოყენება: ნეპერ მაგდა.

მოგრილევია (გრილდევის, მოგრილდა, მოგრილელ, მანაგრილდევი). 1. თორნეა მოგრილევია თონეში მხურვალეობის ოდნავ შენელება, რომ პურის ჩაყვრის დროს არ აიწვას ხელის კანი; 2. გადატ. გულ მოგრილევია (იგრილევს, მაგრილა, მოუგრილდევი, მანაგრილდევი) გულის მოჭერება.

მოდგამ ამხანაგობა მიწის ხენაში. რამდენიმე კომლი ერთად შეამხანაგდებოდნენ და საერთო ძალით რიგრიგობით ერთმანეთს მოუხნავდნენ მიწას. სახნავი მიწის ფართობის მეტ-ნაკლებობას არ აქცევდნენ ყურადღებას; სოფ. ალიბეგლოში ამ მხრივ განსხვავებული დამოკიდებულება ყოფილა მუშა საქონლის პატრონისა და მეხმარეებს შორის (იხ. საბა, მენთ. მოდგამი).

მოდევენელ ერთმანეთზე მომდგარი, ზედ დახურული, გადმოსული: ცუქცულუ ქუევი მოდევენელუმ

იქნეს, თუ არ დაფქრლი, დაფქრლსაც არ ჩეპაყრლი.

მოდევენელ ის. მოდევენელ.

მოლინდგლა (ილინდგლევის, მაილინდგლა, მოლინდგლულ, მანალინდგლა, მოლინდგლულ) ძალიან გაჭუჭყიანება. გამურიაანება: კაბაა მოუდიინდგლი, დენა ვარგ არა.

მოლინდგლულ ძალზე გაჭუჭყიანებული. შავაუ გამურული.

მოღნოვა (აღნოვს, მაღნო, მოტღნოვ, მანაღნოვ) ოდნავ დაღნობა; 2. (იღნოვს, მაღნო, მოტღნოვ, მანაღნოვ) მონელება საქმლისა: ვაშლს ვერ ვუღნოვ; 3. ცოცხლად ხელში შეეკლა ადამიანისა, წამება, ტანჯვა (იხ. მენთ. მოღნობა).

მოღრვია 1. (ეღრვის, მეღრა, მოღრვი, მანაღრვი) მოღება, ანთება, ალის მოკიდება: ცეცხლს შოუბერ, მეეღროს; 2. გადატ. ძალიან გაბრაზება: მეეღრო და მეეღრო მაგი ნათქომ ჩულაბეჭე.

მოღლიევია 1. (—, მოღლიევი, მანაღლიევი) დილის დამთავრება და დღეში გადასვლა: ზამთარში კაგორა მოღლიევეას უკან ზროხაა გომოუმ, ალაფ მიცემა — წყალღლიევენეა იქნევი; 2. წვიმის შემდეგ გამოღარება, ამინდის გამოცვლა, ნისლის გადაყრა და მზის გამოჩენა: ცოტა მოღლიევეს, ბაზარში წახოლო, რა გეჩქარევაყა ემ წუმში (იხ. მენთ. მოღლიევი).

მოვ მოვა (მღრ. მოუ).

მოვარევა (უვარევის, მოუვარა, მოუვარის, მანავარ) მოვლა, მიხედვა, ნახვა: წაა. მოუვარ, მალე მოა.

მოწუევი 1. (აწუევის, მაწოვა, მოწუევი, მანაწუევი) ძოვება, საქონლის

გაშვება საძოვარზე და თან მწყემსვა.
2. გადატ. მოტყუება: ვანო ა ზ ტ რ ე ს ნავას.

მოზუტყვამ იხ. მოზუტყვამ.

მოთლა (თლუხ, მოთლო, მოუთლუ. მონათლო) ჩამოთვლა: შენ მოთლო, მე დოჰწერო; ზეპირად რისამე მოყოლა: (უთლუხ, მოუთოლა, მოუთლუ, მანათლო) მიცვალბულის მოთქმით ტირილი: დედას ქალეც უთლუდენ.

მოთუთქა (თუთქავს, მოთუთქა, მოუთუთქი, მანათუთქ, მოთუთქულ) ალიან ცხელ წყალში ქლიავის, შინდოს ჩაყრა, რამდენიმე წუთით გაჩერება და ამოყრა მზეზე გასახმობად, ზამთრისათვის შესანახად; მხალეულის აღუღებულ წყალში მოხარშვა და ამოყრა წყლიდან (იხ. საბა, ჩუბ. მოთუთქვა): ხელ-ფეხის კანის, პირის აწვა ცხელით, მდუღარეთი.

მოთქლა (თქლუხ, მოთქლო. მოთქოლა, მოუთქლუ, მანათქოლ, მოთქლულ) მოსვრა.

მოთქლულ მოსვრილი, მოთხვრილი.

მოკბილა (კბილავს, მოკბილა, მოტკბილი, მანაკბილ, მოკბილულ) მოკოდვა წისქვილის დოლაბებისა: ქვების ნაპირებს „წრულა კბილენ“, ხოლო შიგნით „დუღრტანა კბილენ“ (იხ. მენტ. მოკოდვა 1).

მოკერევა 1. (აკერევეს, მააკერა, მოტკერევი, მანაკერევე) მიკერება; 2. სიტყვების ერთმანეთთან დაკავშირება. ვადაბმა; ტყუილის მიმატება და რაიმე ამბის ამით გაზრდა.

მოკლევამ (იკლევს, მააკლივა. მოტკლევი, მანაკლევ) დათვლა, რაოდენობის შემოწმება, თვალყურის დევნება. ყურადღების მიქცევა: ქათმეც მააკ-

ლივ. დათოლ; მიკვლევამ; მოძებნა. მონახვა: ღორ სადაა, მააკლივი: ნათესავის გახსენება, მოგონება.

მოკმანხამ მოკანხევა, მორთვა.

მოკმანხულ მორთულ-მოკანხული. გადატ. მოპრანჭული.

მოკმანხულოვამ მოკანხულობა, მორთულობა.

მოკორკნამ (კორკნის, მოკორკნა, მოტკორკნი, მანაკორკნი) საქონლის, ცხენისა და ცხერის მიერ დაბალი ბალანის ძოვა, კორტნა, ხონხა: ყოჩ სხალქი დაამბ, მოკორკნას (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. კორტნა, მოკორტნა).

მოკორკოტევამ (აკორკოტევეს, მააკორკოტა. მოუკორკოტევი, მანაკორკოტევი, მოკორკოტეულ) გადატ. გაჭირვებით საქმის მოგვარება, ძლივსძლივობით ცხოვრების მოწყობა: ერ ყოლათი ვოკორკოტევეთ, ზლივ ჰცხოვროვთ.

მოკრამ (ეკრავის, მეეკრა, მოკრატ, მანაკარ) ქვების ფსკერზე საქმლის მიწვა; ქალაღდის ან სხვა რაიმის მიკვრა, მიწებება (შდრ. მოკროვამ).

მოკრენხამ (იკრიხევის, მააკრიხა, მოკრენხულ; მანაკრენხ) ამოგრენხა.

მოკრენხულ ამოგრენხილი: მოკრენხულკუდიან ზაღლ აქოყ.

მოკროვამ იხ. მოკრამ.

მოკრუხუნევეამ (კრუხუნოვს, მოკრუხუნდა, მოკრუხუნენტლ, მანაკრუხუნენტე) კვერცხის დადების შეწყვეტა. მოკრუხება: დედალ გავაშრევე, კედემ მოკრუხუნდა.

მოკუნტამ 1. (კუნტავს, მოკუნტა. მოუკუნტი, მანაკუნტი. მოკუნტულ) ტოტის მოღრეკა, მოხრა, მოზიდვა შენეენ: ეალლი ბუთალ არ მოკკუნტო; 2.

(იკუნტევის, მაჟუნტა, მოკუნტულ, მანაკუნტ, მოკუნტულ) დაკუნვა, მოხრა წელში, დახრა: მ ა ა კ უ ნ ტ, ადლ, მანამ რამ ნუმ არ ჩაგთქამ.

მოკუნტულ 1. მოხრილი, მოღრეკილი (ტოტი); 2. წელში მოხრილი, მოკუნტული (აღამიანი): მოკუნტულ ზებერ.

მოკუპად იხ. კუპ ქნამ.

მოკუპრად იხ. კუპ ქნამ.

მოკუტკუტევა (ჰუკუტკუტევეს, მოტკუტკუტა, მოტკუტკუტევე, მანაკუტკუტევე) აღერსიანი ლაპარაკით დაყოლიება, დაყვავება: წამ, მოკუტკუტევე, დაკუტკუტ ნოხო ერ ყოლაფთი მაამეულევა.

მოკუტამ 1. (კუტავეს, მოკუტა, მოტკუტი, მანაკუტ, მოკუტულ) მუშტის გაკეთება; 2. (იკუტევის, მაჟკუტა, მოკუტულ, მანაკუტ, მოკუტულ) პირის მოკუმვა; 3. მობუზვა: შენ ჯელში ჰამენ ერთხელ მ ა ა კ უ ტ ე ვ ა რ ა; დატმუტნა.

მოკუტულ 1. მოკუმული (მუშტი), ზირი; 2. მობუზული; 3. დატმუტნილი.

მოლაგეშლოვა იხ. მოლაგეშლოვა.

მოლაგმევა (ალაგმევეს, მაალაგმა, მოტლაგმევი, მანალაგმევე-მოლაგმეშლ) დალაგება.

მოლაგმეშლ დალაგებული.

მოლაგმეშლოვა მოწყობილობა, ნორთულობა, ავეჯი (შდრ. მოლაგეშლოვა).

მოლენგევა (ალენგევეს, მაალენგა, მოტლენგევი, მანალენგევე) დაყოვნება, შეჩერება, შენელება: ზირა ულაყევე ცოტა მ ა ა ლ ე ნ გ ი თ.

მოლლაბაშ ცახ ცახი, დატოტვილი, იკეთებს ფორმით მოლას ქედის მსგავს ყვითელი ფერის ყვავილს, გამოსახული აქვს თხილისოდენი კვირტები.

მოლურტა (ლურტავს, მოლურტა, მოტლურტი, მანალურტი, მოლურტულ) გათხუნვა, გასვრა, ძალიან გაჭუჭყიანება.

მონაცრა (ნაცრავს, მონაცრა, მოტნაცირი, მანანაცრი, მონაცრულ) ცეცხლზე ქვების დაღმის წინ მას გარეთა ნაპირებზე ნაცარს თხელ ფენად წაუსვამენ, რომ კვამლმა არ გაიფროს და გასარეცხად ადვილი იყოს: ქობ მონაცრი, აფგრ შადგ ცეცხლზე.

მოა (მრ. მოათ) მოდი.

მოა-მოა დამალოვან (იხ.) თამაშის დროს დამალული უძახის მას, ვინც თვალეში დაიხუტა.

მოატან მოვიტან, მოვიტანე (შდრ. მოად).

მოატანავ მოვიტან.

მოად იხ. მოატან.

მოადევ მოვიტან.

მოაყონ მოვიყვანე.

მოპირქევა (აპირქევეს, მააპირქა, ნოტპირქევი, მანაპირქევი, მოპირქულ) პირქევით დახსობა, მოპირქევაება.

მოპირქიევა (აპირქიევეს, მააპირქავა, მოტპირქიევი, მანაპირქიევი, მოპირქიეტლ) იხ. მოპირქევა: კორთეზე ყამევე მ ა ა პ ი რ ქ ა ვ დააწყევე; ფლავი ტალერკზე ქობ მ ა ა პ ი რ ქ ა ვ.

მოპლურწა 1. (პლურწავს, მოპლურწა, მოუპლურწი, მონაპლურწ) ბოლომდე მოწრუება, გაწურვით, ნელა შესმა: ღუნეს პლურწა-პლურწ პ ლ უ რ წ ა ვ ს. 2. თვალების ნაზად, კეკლუცობისათვის დახუჭვა: რა ჰ პ ლ უ რ წ ა ვ ა

ნა; 2. გაღატ. ძუნწისათვის მცირე რი-
სამე დატყუება, გამორომევა: მაგა რამს
ვერ მო ჰ ვ ხ ნ უ.

მოფხნუა იხ. მოფხნა.

მოფხრუნწა (ფხრუნწავს, მოფხ-
რუნწა, მოფხრუნწი, მანაფხრუნწ.
მოფხრუნწულ) 1. ცუდად, ნაოქებად
შეკერვა ქსოვილისა (იხ. საბა: მოფხუწ-
ვილი); 2. ხელ-ფეხის გაკაება, დახუთ-
ვა ქარების გამო (იხ. კაიშ. იფხრუნწე-
ვა).

მოფხრუნწულ 1. დანაოქებულად
შეკერილი (იხ. საბა: მოფხუწვილი); 2.
დავრომილი, ხელ-ფეხ დახუთული.

მოფხუნა იხ. მოფხნა.

მოჭუსლაა წინდის ქსოვის დამთავ-
რება, ქუსლის მოქსოვა.

მოღა იხ. მაღა.

მოღწოვა 1. (აღწოვს, მაღწო, მო-
ჭღწოვ, მანაღწოვ, მამღწო) მღვრიე
წყალში თეთრი სარეცხის გაფუჭება,
ცუდად გარეცხვა, შიგ ქუჭყის ჩარჩენა
და ქუჭყიანი ფერის მიღება: ტამსომოზ
მო ჰ ლ ზ ო ვ, ვარგ არა; 2. ზედმეტი
ტემპერატურის გამო. კვერცხში წიწი-
ლის, ბარტყის ან საშვილოსნოში ოთხ-
ფეხას ნაშვირის მოგუღვა: კურტს ორ
ჭუჭულ მო ო ლ ზ ო ვ.

მოღირევა (აღირევეს, მაღირა, მო-
ულირევი, მანაღირევე, მოღირეტლ) პირ-
დაპირ დახვედრით მისვლა: მა ა ღ ი რ ა.
მოვდა (შდრ. საბა, ჩუბ. მოღირება).

მოყვერება (აღიაბ.) გაღაბმა, მობ-
მა, ურემზე უკან სხვა საქონლის გამობ-
ნა: სებელ სებელზე მო ო ჟ ე ე ვ რ!

მოყვილევა (აყვილევს, მაყვილა,
მოჯყვილევი, მანაყვილევე, მოყვილე-
ტლ) ხალხში შერცხენა, სახელის გა-

ტეხა: ქალმა მო გა ყ ი ვ ლ ა (იხ. საბა,
ჩუბ. მოყვილება).

მოყვილეულ შერცხენილი, სახელ-
გატეხილი.

მოყილია (ყილილავს, მოყილ-
ჩილა, მოტყილილი, მანაყილილი, მო-
ყილილულ) ჩალთუქის (იხ.) ფხის და-
მტვრევა კევრით.

მოყლურწა (ჰყლურწავს, მოყლურ-
წა, მოტყლურწი, მანაყლურწ, მოყლურ-
წულ) სულ გამოცლა, უცბად გადაკვრა
სასმელისა, ყლურწის არ დატოვება:
ერ შტოფ ლწნეა მო ყ ლ უ რ წ ა, დაჟ-
ლა.

მოყრა (ჰყრის, მოჰყრა, მოტყრი;
მანაყარ, მოყრილ) მოძრობა, აძრობა.

მოყრომა (ჰყრდევს, მოჰყრდა,
მოჰყრომი, მანაყრომ, მოყრომილ) მოძ-
რობა თავისით: მინაყარ წიგნ ჰ ყ რ დ ე-
ვის; თორნეში პურ მო ჰ ყ რ დ ა, ჩა-
ვარდა.

მოყუარევა (უყუარს, მოტყუარდა,
მოჰყუარევი, მანაყუარევე, ნაყუარ) სიყ-
ვარული, ნდომა, სურვილი: ჩემ მა ნ ა-
ყ უ ტ ა რ ე ვ შიკმელს აქეთევს. ერთ-
მერთ მო ყ უ ტ ა რ ე ვ ა აქოყ.

მოყუევა (უყუევეს, მოტყუევა, მოტ-
ყუევი, მანაყუევე) დაყვავება, აღერსი-
ანი საუბარი; ნანას თქმა ბავშვისათვის
ძილის წინ.

მოშლა (შლის, მოშლა, მოტშლი,
მანაშალ, მოშლილ) გაშლილად, გაფენი-
ლად და არაგროვად დაყრა: ქლიავ მო-
შ ა ლ, ზემ კადგორა გაჯმოს.

მოშლილ გაფენილი, გაშლილად
დაყრილი: ხახ აყარზე მო შ ლ ი ლ ა
და ყ ა რ!

მოხსოვამ (აშნუ, მაშნდა, მოჰშნო-
ვი, მანაშნოვ, მოშნოვილ) მოხდენა:
კაბამ აშნუ.

მოხსოვილ მოხდენილი.

მოხსოვამ (აშნუ, მაშნდა, მოჰშნო-
ვი, მანაშნომ) მოხდენა: წითელ კაბამ
არ აშნოდა.

მოხადამ სავსე ტომარის პირზე
ჩად-ის (იხ.) ტოტების დაჯარება და
თოკით ბადესავით რამდენიმეჯერ გა-
დახლართვა: ტუმარამ ყბამ მოხად.

მოხივაროვამ იხ. მაჩიაროვამ.

მოხოლფიევამ (ხოლფადევის, მო-
ხოლფდა, მოხოლფიეტლ, მანახოლფი-
ევ, მოხოლფიეტლ) მოყვინჩილავება,
წიწილა დასაკლავი რომ გახდებამ; გა-
დატ. ახალგაზრდაზე ამბობენ, როცა
წამოიზრდება და მოლონიერდება.

მოწვევამ იქიდან აქეთ რისამე მო-
ტანა, მოწვდენა, დროზე მოღწევა,
(აწევს, მაწივა, მოტწევი, მანაწევი):
შენ მასალამ მამაწივი, მე გააქეთე-
ვარ.

მოწვევამ (უწევს, მოტწივა, მოტწე-
ვი, მანაწევი) რგება, წილად ხედომა:
დილაზე მოტწივი; დღეზე ბევრ
სმინდ მე მეწივა (ეწევის, მეწივა,
მოტწევი, მანაწევი) მიწეენა: მე მე-
წივა ორ წუთში.

მოწიფხულ შემოკერილი.

მოწიწენამ (ჰწიწენავს, მოჰწიწენა,
მოტწიწენი, მანაწიწენ, მოწიწენულ).
გადატ. ძუნწისათვის რისამე დატყუება.

მოწკაპწკაპევამ (აწკაპწკაპევს, მაწ-
კაპწკაპა, მოტწკაპწკაპევი, მანაწკაპწკა-
პევი, მოწკაპწკაპეტლ) მოსხურება,
წყლის წვეთ-წვეთობით ადგილ-ადგილ
მოსხმა ხელით ან ცოცხით: კელი მამ-

აწკაპწკაპ, შინამ ადგრ ჩაგავ, არ
ამტარდეს.

მოწკლინტამ 1. (წკლინტავს, მოწ-
კლინტა, მოტწკლინტი, მანაწკლინტი.
მოწკლინტულ) ფრინველთ მოსკლინტ-
ვა: ჩიტმა მოწკლინტა პალტოზე
(იხ. წკლინტი); 2. გადატ. ცოტა რისამე
მიტემა: ე რამსა ერ ხივა, რამდ მოწ-
კლინტა.

მოწნებამ 1. (ჰწნებავს, მოწნება.
მოტწნები, მანაწნებ, მოწნებულ) ძა-
ლიან მოგრება, გადაგრება: კლავ მო-
ტწნისა; 2. მობრუნება, შემოტრია-
ლება: ეგრ მოწნის.

მოწნები-მოწნები გადაგრებით, გრე-
ხა-გრებით.

მოწუნკლამ იხ. მოწუნკლამ.

მოწუნწკლამ 1. (ჰწუნწკლავს, მო-
წუნწკლა, მოტწუნწკლი, მანაწუნწკლი,
მოწუნწკლულ) დასველება, აწყლიანე-
ბა: მოწუნწკლა, დაგდა, ვერ გა-
რეცხა; 2. წვეთებდ დასხმა რისამე:
პოლზე ბექმავ მოწუნწკლა (იხ. სა-
ბა: წუნწკლი).

მოქლეთულ ჩლიქებმოცვეთილი.
დანალვა რომ სკირდება (იხ. მოკრე-
თამ).

მოკრეთამ (იქლითევის, მამკლითა,
მოქლეთულ, მანაქლეთ, მოქლეთულ)
საქონლის ჩლიქების მოცვეთა, როცა
საჭიროა ნალის მიკვდება (შდრ. საბა:
კრეთამ).

მოკყანტურევამ (უკყანტურევს, მო-
კყანტურა, მოტკყანტურევი, მანაკყან-
ტურევი, მოკყანტურეტლ) ყელში მოკე-
რა, წაქერა: მოტკყანტურა, დაკ-
ჩო (იხ. საბა: კყანტი, კყანტი).

მოკყრმამ (ჰკყრმავს, მოკყრმამ, მო-
ტკყრმამ, მანაკყრმამ, მოკყრმულ) მწე-

ნილის, ბალახისა და მისთანებებს ჰიპოტენოზა; მუტუს დატაცებით და არა გამორჩევიან მოკრეფა: ქინზ არ მოჰქუყუ მო, ლამაზა დაკრფ (შდრ. მენტ. მოჰყმენტა)

მოხევაა¹ (უხევეს, მოტხევა, მოტხევი, მანახევი) ურმის, საქონლის გზის მიმართულების შეცვლა, შემობრუნება, ურმის უკან-უკან წაყვანა.

მოხევაა² ცოტა ლაპარაკი, ენაძვირობა, გაჩუბება; დახვევა, შემოხვევა (ახევეს, მანახევა, მოტხევი, მანახევი, მოხეულ): წინდი ბალ მ ა ა ხ ი ე ვ მ ა წ უ ლ ს.

მოხიბლა (ხიბლავს, მოხიბლა, მოუხიბლი, მანახიბლ, მოხიბლულ) მოწამლვა საწამლავით: მო ხ ი ბ ლ ა ა თუ გინდ, მენაჟი წამალ ჰამ (იხ. მენტ. მოხიბვლა, შდრ. კაიშ. მეხიბლება).

მოხიბლულ 1. მოწამლული საწამლავით: მო ხ ი ბ ლ უ ლ არ გეგონას ვაშლ, ჰამ; 2. გადატ. გამხდარზე იტყვიან: მაგი ყმაწულევ მო ხ ი ბ ლ უ ლ რამევენი, უანზე არ მოდიან.

მოხტომია 1. (ხტოვის, მოხტო, მოჰხტომი, მანახტომ) მოხვედრა: თოლში საჯრეა მო ხ ტო; 2. (უხტრვის, მოუხტო, მოჰხტომი, მანახტომ) მოხვდომა, შემოხვდომა: თუ მო უ ხ ტო, მანაღელი.

მოხუწუწევა (ხუწუწედვის, მოხუწუწულა, მოხუწუწულ, მანახუწუწევი, მოხუწუწულ) გვალვის გამო ხილის დაპატარავება, შექცობა.

მოჯალეულევ ტაფამწვარი საჭმელები.

მოკეჩა (ჰეჩავს, მოჰკეჩა, მოტეჩეჩი, მანაჟეჩ, მოტეჩულ) მოტეხა (შდრ. საბა: ჰეჩა, ჩუბ. ხეჩა, მენტ. მოკეჩეა).

მოჰკრი მოახლოებია, (ბედის) მოლოდინშია: მაგა მო ჰ კ რ ი, ამამაზე დინეა არ დგევის (იხ. მოჰკრამ).

მოჰყონ მოჰყავს.

მოჰყონავს იხ. მოჰყონს.

მოჰყუნავს იხ. მოჰყონს.

მოჰყუნს იხ. მოჰყონს.

მჰვლან იხ. მევლან.

მიზრზრლ მეზობელი.

მიზრზრ მოხვეერი (შდრ. მეზორ).

მრმცხრომ იხ. მემცხრომ.

მრრგ იხ. ნორგ.

მრულან იხ. მევლან.

მრავალ ვარსკვლავთა გუნდი, რომელშიც შედის 12 ვარსკვლავი. **მრავალ დაბადევა**. მრავალ-ის (იხ.) გამოჩენა ცაზე. ამ დროს იცის ხშირი და თავსნამაწვიმები, ელვა-ქუხილი. წინა დღეს მოსწყვეტენ მაცულის ტოტს, ნივრის ფოჩს, კაკლის ფოთოლს და შეაძვრენენ აყრი კარს (იხ.). ზევით, აბრეშუმის ჰიასთან ახლოს, დებენ წალდს, რომ არ შეშინდეს ჰია და არ ჩამორჩეს უკან.

მუგუშ მუგუშალი.

მუგუშ მაცულო იხ. ზალლი მაცულო.

მულახილ ვერცხლისაგან გამოკვეთილი სამკაული, მიაკერებდნენ ხოლმე ახალუხის კოშეგზე (იხ.). (შდრ. ჩუბ. მულახილი, მენტ. მურდახილის ყვავილი).

მუზრუა გროვა, ხროვა: პურ მუზრუ ში მალე ფუჩრედვის.

მუთაჰკა მუთაჰა.

მუყენ ცერი თითის სიმსხო ან მასზე მსხვილი თხილის, შინდის ან შეინდანწლის ჰოხი, ლატანი, დაახლოებით მეტრ-ნახევარი სიგრძისა, სახურავზე ჩალის დასამაგრებლად ხმარობენ. მისი

ერთი ბოლო წაწვეტებულია, ხოლო წაუწვეტებელ ბოლოზე მობმულია დაგრეხილი წიფხ-ი (იხ.); სახურავის ერთ რიგს რომ გაიტანენ ბოლომდე, იტყვიან „ერ მუქენ-ი გაულიაო“ (იხ. საბა, ჩუბ., ჯანაშვი., მენტ. მუქენი).

მურაკ კვრინჩხი, ტყეში იზრდება, დაბალი ხეა. ისხამს წვრილ, შავ და წრგვალ ნაყოფს, საჭმელად არ ვარგა. კუჭის აშლილობის დროს ასმევენ მისგან დაყენებულ ჩაის. ზამთრისათვის შესანახად ახმობენ (იხ. ერისთ., კირ., მაყ., მენტ. მურაკი).

მურდალ 1. ჩიუტი, უტეხი ბასიათის ადამიანი (იხ. მურდლოვა); 2. წისქვილის დოლაბის ღერძის ზევით დადებულ რკინა, რომელიც გახვრეტილია. მასში მოთავსებულია ქვა, რომელიც განუწყვეტლივ ტრიალებს; 3. სისხლდაუღვრელად დაკლულის ხორცი მოლურჯო ფერისა, საჭმელად არ ვარგა (იხ. მენტ. მურდალი, თუშ. მურდალი). მურდლა მოკდომად დაუკვლელად, სისხლის დაუღვრელად სიკვდილი.

მურდლოვა (მურდლოვს, იმურდლა. უმურდლნი, ნამურდლ) ჩიუტობა, კერპობა: ემი მურდლოვა თუ ღაღანხით, ნანახ რამე არა.

მურუხ ტუჩგახეული, ბაგეზე დასახიჩრებული (ადამიანი).

მურღუ ფაფავ ფაფახი, რომელიც შეკერილი იყო მოკლე და ხრუსტითიანი-ი (იხ.) ტყავისაგან.

მურყნი წონ მურყნის ქერქს აძრობენ. ქვაბში მოადუღებენ და მასში საქალამნე ტყავს ჩაალბობენ. ასეთი ტყავი ყვითელი ფერისაა და არ ყროლდება.

მუტმუტ (მუტმუტოვს, იმუტმუტა. უმუტმუტნი, ნამუტმუტ) იხ. ნიმნიძე.

მუფტა მუქთი.

მუქასარ ინგალო ქალების ნაციონალური ქვედა ტანზე ჩასაცმელი, შარკლის ფორმისა, რომლის ტოტები დაპლესილია. მას ძვირფასი ქსოვილისაგან იკერავდნენ: ჭერ ცალ-ცალკე ტოტებს პლესავდნენ, მერე გაეკრავდნენ, გაუკეთებდნენ ზირ-ს და მოაკერებდნენ თართ-ს (იხ.) რომელშიც გაუყრიდნენ ხონჯარს. ტოტებს ბოლო კიდზე დაუღებდნენ ქობას და მოავლებდნენ ბალ-ს (იხ.): ტოტის ბოლოებს ფეხზე დაიხვევდნენ ტოლახ-ის (იხ.) საშუალებით. ხონჯარს მენჯის ძვლებზე ისვენდნენ, იმას ზევით არ აიწვევდნენ მუქასარს. ამას „ფართო ტოტიც“ ერქვა (შდრ. მიწრო ტოტი). „მიწრო ტოტის“ (იხ.) შემოღებდან ორივეს „ნიფხავ“-იც დაერქვა. „მუქასარი“ ზაჰმადიან ინგილოებში ხმარებდნენ გამოსულია, მის ნაცვლად „მიწრო ტოტ“-ს იკერავენ. ქრისტიან ინგილოებში მოხუცებს ასულაც აცვიათ, ოღონდ უბრალო მატერიისგანაა შეკერილი, ნაკლებად დაპლესილი. ძვირფასი ქსოვილისაგან შეკერილები შენახული აქვთ „სამკვდროდ“.

მულა იხ. მალა.

მუშიოვა (მუშიოვს, იმუშავა, უმუშავნი, ნამუშავნი, მუშა) მუშაობა: დედამ კოლხოზში მუშიოვს (შდრ. მუშუოვა).

მუშმუშა (კაკ. ხავიწ.) ერობში მონარშული ფქვილიანი საჭმელი, ღომივით აკეთებენ.

მუშტავა ბალახი, ამოდის ყანაში, სქელი ღერო და ძაბრის მოყვანილობის ფოთლები აქვს. ამ ფოთლებში ჩადგე-

ბა ხოლმე წვიმის წყალი. რომელსაც მოაკურებენ აბრეშუმის ჭიას, რომ კარგი მადა ჰქონდეს.

მუშოვია (მუშოვს, იმუშავა, უმუშავნი, ნამუშავ) იხ. მუშოვია.

მუცელ აქ ფეხძიმედაა (იხ. ჩუბ. გუცელქმნული). **მუცელ ჩაავარდნი** კუ-კი დაწეული აქვს. ამ დროს „შერ გულზე სამ-ოთხეე კუნტულოვდენყ“. **მუცელ წაქლომა** გაბერწება, მუცლის მოშლა.

მუწულ ხუტუქი, შეგრეხილობო-ლებიანი მატყლის დასტა. ლეკები მას ხირწყაყ-ის (იხ.) ქსოვისას ჩაატანდნენ ხოლმე: მატყლი მუწულ.

მუჭაკინა ძროხამ სამი წლის შემდეგ ადრე თუ შობა „მუჭაკინა დაშოლ“ იტყვიან, ხოლო მეოთხე წლისამ თუ შობა — „პაჰყი“-აო (=კანონიერიაო).

მუჭურ მეორე წელში გადასული თხა. მანამდე ჩეფიჩი-ია.

მუხანათ სუსტი: მუხანათ კიბეა უხარისხო: მუხანათ ცომ: არასანდო: მუხანათ ყმაწულ.

მუხანა მუხამბაზის მუსიკა.

მუხრუქ საქონელმა ლეწვის დროს თავ-თავი (ხორბალი) რომ არ შეეპაოს, პირზე შემოუჭერენ ვაზის ან თოკის რგოლს, რომელსაც „მუხრუქი“ ეწოდება.

მუჯ იხ. მიის, მივ (შდრ. მუჯის).

მუჯდ (მრ. მუჯდით, იხ. მივდ, შდრ.

მუჯდევარ).

მუჯდევარ იხ. მივდ, მუჯდ.

მუჯდევართ იხ. მივდით.

მუჯდით იხ. მივდით.

მუჯვის იხ. მუჯ.

მურგულ ქნა იხ. მირგულ ქნა.

მწწვნრვა (ამწწვნრვს, ამწწვნა, უმწწვნრვი, ნამწწვნრვი) წვალემა, დატანჯვა.

5

ნარამა სადღვებელი (იხ. სადლო-ბელ). **ნარამა** ვაჟ სადღვებლის ჩამოსაკიდი თოკი ვაზის კლერტისაგან დაგრეხილი.

ნასად იხ. ასად.

ნაბად მატყლის ქვეშაგებელი; ჯემის ქვედა მატყლიანი მხარე, რომელზედაც გადაკრულია ჟიჟიმი შალ (იხ.), ხმარობდნენ საბნად, წვიმიან ამინდში წამოსასხამი, შავი ფერისა იყო. **ნაბად დაგევა** (ნაბად აგევეს, ნაბად დააგა, ნაბად დოუგი, ნაბად დანაგევე) ნაბადის შეთელვით გაკეთება: ჯერ გაწეწა-

ვენ მატყლს, დაათენენ ძირს რაიმე ქსოვილზე, ზედ მოასხურებენ თბილ წყალს, მრგვალ ჯოხზე დაახვევენ ძირს დათენილს ქსოვილიანად და დიდხანს ავორავებენ, ფეხითაც თელავენ.

ნაბადა პარკ შუაზე უსარტყელო, მრგვალი პარკი, ხშირად ორი ჭიის ნაქსოვია, უხარისხოა. მას ცალაპერანგო პარკ-თან (იხ.) ერთად სადომფლედ (იხ.) ხმარობენ. აბრეშუმის ქათვის სახვევად არ ვარგა, რადგან ქათვები შეთელილივითაა და ჭირს მათი გამოღება (შდრ. ქეჩა ბარამა).

ნაბათ 1. რიგი, ჯერი. მორიგეობა. (იხ. საბა, მენთ. ნიობათი, შდრ. ჩუბ. ნაბათი): 2. ერთ ჯერზე ამოხვეული ძაფი, დაახლოებით ორი კიფ-ი (იხ.): დღეში 6—7 ნაბათ აბრეშუნ გემო-ლიოდა.

ნაბათჩია მეზროხესთან ერთად მო-რიგე კაცი, რომელიც შეელის მას ძრო-ხის მწყემსვაში.

ნაბერწალ (ალ.) იხ. ბერწა ნაწოენ.

ნაბიჟუარ ბუში.

ნაბუთ 1. ნაბოლარა, უკანასკნელა.
2. ფიზიკურად სუსტი, განუვითარებე-ლი.

ნაგახტან უცებ, უცბად, უეცრად.

ნაგლინ ბზინვარე, ელვარე, პრიალა: ნა გ ლ ი ნ თოფ.

ნადიროვან სანადიროდ.

ნადულ ადულებული, ნადული; მდუ-ლარე.

ნავ ნავივით ღრმა, გრძელი ხის ჭურჭელი სხვადასხვა დანიშნულებისა. პური ნავ ხორბლის, პურის ჩასაყრელი ნავივით ხის ჭურჭელი. ნავ შეეწევაჲ ყურძნის ნავის დაყენება ქვევრის პირ-ზე რთველის დროს: ნ ა ვ ს ა ყ ე ნ ე-ვენ ქვევრზე, კედე ჰკრეფენ ყურ-ზენს. ნავი კრწლ ყურძნის ნავის ხვრე-ლი, საიდანაც წვენი ჩადის ქვევრში.

ნავდელ იხ. ჩირჩილ, კირკილ: ნ ა ე-ღ ე ლ მ ა დ ა ყ უ შ ა პ ა ლ ტ ო ა.

ნავდლოვაჲ (ნავდლოვს, ინავდლა, უნავდლნი, ნანავდლ) დარდი, ნავდლო-ბა: ყ მ ა წ უ ლ დ ე დ ა მ ბ ე ნ ა ე ლ ლ ო ვ ს (შდრ. საჯალათ გასწევაჲ).

ნავდულოვაჲ (ნავდულოვს, ინავდუ-ლა, უნავდულნი, ნანავდულ) იხ. ნავდ-ლოვაჲ.

10. ნ. როსტიაშვილი

ნავჩია ნავივით ხის ღარი, საიდანაც მოედინება წყალი შაჰნაე-ში (იხ.), რო-მელიც შეერთებულია ჩაგურგურა-სთან (იხ.).

ნაზ წმინდა, წვრილი: შალი ბაზარს ნ ა ზ ა ასტრნ.

ნაზღუნ სლიპინა, სრიალა: ნ ა ზ-ვ ლ უ ნ ფარჩაჲ.

ნაზირ აბრეშუმის კიის მიერ თუ-თის ფოთლების ქამის შემდეგ დარჩე-ნილი შტოები (იხ. მენთ. ნაძირი). ნაზი-რი ფაულაჲ ლობიოს ჯიში, დაბალი იზ-რდება (შდრ. ეაგი ფაულაჲ).

ნაზირალ კარაქის დადნობის შემ-დეგ ქვაბის ფსკერზე დანალექი მოხა-ლული მარილი. მას კერძში უშვრებიან მარილისა და ცხიმის მაგიერ (იხ. ჩუბ. ნაძირალი.)

ნაზწლარ წინა წელს ნათეს მიწაში დაბნეული თესლიდან ან ჩარჩენილ ძი-რზე ამოსული (ლობო, კარტოფილი, პამიდორი), წვრილი ნაყოფი იცის (იხ. საბა, ჩუბ., მენთ. ნაგერალი). ნაზწლარ ქირდაჲ 2—3-ჯერ ნაჩალთუქარი მიწა, ხორბლის დასათესად ძალიან კარგია. ასეთი მიწის მოხვნა საქონელს უჭირს, მაგრამ ნაკლებ შრომას თხოულობს, რადგან მას თირბაზუჲ-ს (იხ.) ხელახ-ლა გაკეთება არ სჭირდება (შდრ. ზრწლ ქირდაჲ).

ნაზურგალ მეორე წელს მოხნული ხამი მიწა. მას ხნავენ სიგრძეზე შუიდან, ხნავენ და ტოვებენ ისე (იხ. ნამგულ). ნაზურგალ გგდაყრაჲ მოხნული ხამი მიწის მეორე წელს მოხვნა, რომლის დროსაც კვალი ივსება და ორმოები არ ჩნდება. რაც ზევით იყო, ქვევით მოექ-ცევა: მეორე წელს ნ ა ზ უ რ გ ა ლ

ჰყრიდნენ. ნაზურგალ შაკრაძე ნაზურგალის გაკეთება.

ნაზუქ ნაზუქი, აკეთებენ მრგვალს ფურცლოვანი ცომისაგან, შრებულ ერბოს წაუსვამენ, ნაპირებს შეუგრებენ, ზედაპირს ასტამით ამოკვეთენ. აცხობენ თონეში ქალის ნიშნობის, ქორწილისა და ახალი თონის გაკეთებისას (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ., ჯანაშვი. ნაზუქი).

ნათქომ 1. ნათქვამი, თქმული; 2. მთქმელი.

ნაყერ გაკერილზე ნაპირების შეკეცვა და ზევიდან გაყერვა, რომ ქსოვილის ნაპირები არ დაირღვეს; გაკერილი, შეკერილი; „ხორცის ნაყერი“ — შეხორცება ტანზე; კისერზე ნაკერ აქ. ნაყერ ქნაძე ნაყერის გაკეთება.

ნაკრწკალი ვაშლის ან მსხლის შეკუმის შემდეგ დარჩენილი „ხერხემალი“ კურკიანად და ყუნწიანად.

ნაკრწკალი (ალ.) ხე. (იხ. საბა: ნეკენ-ჩხალი).

ნაკრწკ ტანისამოსის გამოჭრისას მაკრატლით შეჭრილი წვრილი ნაკრები: საკრეველებზე რამდენიმე კოშთიქაში ინახავდნენუ ნაკრწკს.

ნაკრუხუნ მოკრახე: ნაკრუხუნს კორცზე ჩოუყარ.

ნალაყლაყ ფომფლე, რომელიც ირკევა, ლაყლაყებს.

ნამატ წინდის ის ნაწილი, რომლის კიდეებში თვლებს უმატებენ მანამ, სანამ ფენის ზომისას არ მოქსოვენ: ფეცი თითვეი ყარალ შაქნიეახ ნამატურს ქნიან (იხ. მენტ. ნამატი 2, წერ. ნამატები).

ნამატურ იხ. ნამატ. ნამატურ დაგდევა ნამატურის ქსოვის დამთავრება:

ნამატურ დაგდევას უკან აღარ უმატებენ, იწყობენ ჭრელს.

ნამგალ საახალწლოდ გამომცხვარა ნამგლის ფორმის პური.

ნამგულ მიწის ხვნის წესი, ნაზურგალი (იხ.) ნამგულ ჰყრის ხვნის დროს ნაზურგალად ხნავს.

ნამწინ დაძინებული; ძძინარე: აქ-იქ ნამწინ ჩანს.

ნამწინ-ამწასულ დაძინებული და გაღვიძებული (ჭიაზე იტყვიან).

ნამკულ 1. ბოლოს გამონახალი, ნაბოლოვარი, ცუდი ხარისხის არაყი. 2. კალოზე ლეწვის შემდეგ აცხვევისას გრძლად დარჩენილი ცარიელი და ცუდი მარცკლები, რომლებიც მხოლოდ საქათმედ ვარგა (შდრ. კულ).

ნამჟა მომკილ ყანაში დარჩენილი პურეულის ლერო, რომელსაც ხმარობენ ძროხის გამოსაკვებად და ნეჭამს (იხ.) დასაწნავად (იხ. ჩუბ. ნამჯი, საბა: მჯა, მენტ. ნამჯა).

ნამსუნ 1. სასუნებელი, საყნოსველი; 2. დაყნოსელი; მყნოსავი.

ნამუს იხ. ყირიათ. ნამუსიან იხ. ყირიათიან.

ნამურგ 1. ნართვლევი ხილი, მოკრეფის მერე დარჩენილი და მოგროვებული. 2. ცახზე ასვლისას ძირს დარჩენილ წვრილ ჭიებს „გგმამცროვენ“ და ცალკე მოათავსებენ. ამას ეწოდება „ნამცროვ“ (იხ. ჩუბ. ნამცურევი).

ნანდომ 1. მსურველი. 2. მოწადინებული. 3. ძალიან სასურველი, საყვარელი.

ნანდომურა სურვილისამებრ: ნანდომურა გააკეთ.

ნაოთხალ რისამე მეოთხედი ნაწილი. ამავე მნიშვნელობით ფიქსირებულ-

ლია საბას ლექსიკონში და მთიულურ-ში (კაიშ. გვ. 41).

ნაპარ ქნა (ნაპარ ჩედის, ნაპარ ქნა, ნაპარ უქნი, ნაპარ ნაქნარ). იხ. ალოკ-მა.

ნაპერ რძის, მაწვნისა და სხვათა ზედმოყენებული ან ქაფი. შდრ. ნეპერ, ქოფუქ (იხ. საბა, ჩუბ. პერი): ზეა ნე-პერ მოჰკად, ყმაწულს აჰამ.

ნაპირალ საქალამნე ტყავის შოლ-ტებად დაპრისას დარჩენილი ნაპირის პატარა ნაჭრები. ასეთი ნაჭრები გამო-დის მუცლის და ფეხების მხარეს. ნაპი-რალი საქალამნედ არ ვარგა, რადგან თხელია: ნაპირალ ტყავ ღრდობე კამს.

ნაპლარტუნ თვალების წარამპარა დამხუჭველი, უშნოდ თვალხუჭუნა.

ნაპურჭყლევ (მხ. ნაპურჭყალ, იშვი-ათად იხმარება) შიგნეული (ნაწლავები) და მათი გამონადენი გაჭყლეტისას (იხ. მენტ. ნაპურჭყლები). ნაპურჭყლევ გა-დენაა 1. დაჭყლეტის შედეგად ნაწლა-ვების გარეთ გამოყრა და „წვენის“ გა-დენა: ჩიტს ფეყ დააბუჭა, ნაპურ-ჭყლევ გგმაადინა. 2. გადატ-ბალიან გაწვალება, დატანჯვა ვინმესი: ნაპურჭყლევს ადენავს, ამ-თონ ჰკითხავს.

ნაჟდომ 1. მჭდარი; დამჭდარი; 2. დასაჯდომი; 3. მდგმური; საცხოვრებე-ლი ადგილი. ნაჟდომ სახლ საცხოვრე-ბელი სახლი: ბატკან ნაჟდომ სახ-ლში შემაყუნა.

ნარგუმუშ საწამლაგია როგორც უცან-ი (იხ.), არ იციან რისგან მზად-დება. წყევლის დროს ეუბნებიან „ნარ-გუმუშ, უცან ჰამ!“.

ნარყე პარკ იხ. დანარყე.

ნარჩომ დარჩენილი, ნარჩენი. იხ. დანარჩომ.

ნასრიად იხ. ნასხრიად.

ნასროვნ 1. გასროლილი, ნასროლი; 2. გასასროლი; 3. მსროლელი.

ნასულედ მარცვლეული კულტურის მოსავალი საწყობში დაბინავებული, რომელიც უნდა განაწილდეს შრომა-დღეზე: ნასულედ ჰყოფენ სკლად-ში (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. სულადი).

ნასხრიად რომელიც ტრიალებს ან ტრიალებდა (შდრ. ნასრიად: ალ.). ნას-ხრიად ქუვია წისქვილის ზედა ქვა, რო-მელიც ტრიალებს.

ნატარ 1. ნაკვალევი, ნავალი ადგი-ლი: ღორი ნატარ ადგილევს ეზების; 2. მოსიარული; ვინც ბევრს დადის, ქვეყანამოვლილი, მოხეტიალე (იხ. მენტ. ნატარ 1). ნატარ ჩხირ წინდის საქსოვი მე-5 თავისუფალი ჩხირი, რო-მელზედაც ახალი თვლები იქსოვება: ნატარ ჩხირით თოლს ამააქონ.

ნატეხარ თიხის კურკლის ნატეხი, რომელშიც თითისტარს ასრიალებენ (იხ. მენტ. ნატეხარ, კაიშ. ნატეხარა).

ნატეხარა იხ. ნატეხარ.

ნატკივარ რატკივა: ჩემ მამი ნატ-კივარ გინდა?

ნატრევ საწადელი, სანატრელი. წყევლისას ეუბნებიან: „ნატრევ მა-გიკდრს“.

ნაფტარ კაქში წინა წელს ფეტე-დათესილ მიწას ჰქვია, ალიაბათში კი ყოველგვარ რბილ და ნოყიერ მიწას ეწოდება „ნაფტარ“, თუნდაც წინა წელს ფეტევი არ იყოს დათესილი (იხ. მენტ. ნაფეტარი).

ნაფრაცუნ იხ. ფრაცუნა.

ნავტკონ ხილის, ნესვის ან საზამთროს გარეკანი.

ნაქნარ 1. მყოფი (იხ. ნაყოფ); 2. მქონე; 3. მყოლი; 4. გამკეთებელი; 5. გაკეთებული; 6. მომხდენი; 7. მომხდარი, ქმნილი; 8. მქმნელი; 9. მელოგინე: ყმაწულ ნაქნარ ღეკაც; იხ. ყოფ. ნაქნარ რამე არა არაჩვეულებრივი რამეა, იშვიათი რამეა. ნაქნარ რამეა? შეიძლება? გაკეთება შეიძლება? შესაძლოა?

ნაღამუარ წინადლის საქმელი: ნაღამუარ შიკმელ არ აქამო ყმაწულს (იხ. საბა: ნაღამური).

ნაღარ 1. ხვნის დროს ნაკვეთის შუაზე მოქცეული მოუხნავი მიწა, სადაც ბლახი ამოდის და ყანას ზოლივით ჰყოფს შუაზე. ეს ჩნდება სახნავი ნაკვეთის ხვნის შუადან დაწყების დროს (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. ნალარი); 2. პირველ წელს მოხნული ხამი მიწა, სადაც დიდი არხებია: ნაღარში მალაღადაბალ კვებევ ნათეს, ნახურგალში კი — წოორ, ბარა-ბარ.

ნაღრა-ზურნაა ორი დოლი და ორი ზურნა, ოთხივე დამკვრელი.

ნაღრაა ნალარა, დიდი დაფდაფი.

ნაღრაჩია მენაღარე, ნაღარის დამკვრელი.

ნაყელავ ნაღირის ყელიანად მოჭრილი თავი, რომელსაც აძლევენ მას, ვინც მოკლავს ან პირველად სისხლს გამოადენს ნაღირს.

ნაყოფ მყოფი, ნამყოფი.

ნაყრომ დაყრილი.

ნაყრულ რომელიც ყმუის ან ყმუოდა.

ნაშიპარ 1. მოცეკვავე; 2. საცეკვაო: ნაშიპარ კაცევა ნაშიპარ მუყან დააკრვინეს.

ნაშირ შეღებილი მიტკალი.

ნაშიფრ იხ. ნაშიპარ.

ნახავლ მხხავანა, ვინც უშნოდ ტირის ან ტიროდა.

ნაცარ-წყალ ნაცრიანი წყალი საარეცხის გასარეცხად ხმარებული, იგივე ნაცარტუტა; წყალში ცოტა ნაცარს ჩაყრიდნენ და დაალევიდნენ ისეთს, რომელსაც აწყინა ცომიანმა საქმელმა.

ნაცოდნ მცოდნე, ნასწავლი.

ნაცქონ იხ. ნაფქონ.

ნაწებურ ნაწიბური, ქსოვილის ნაპირის ჩანახევი, რომელიც გამძლეა (შდრ. საბა, იხ. ჩუბ., მენტ. ნაწიბური).

ნაწეკ ჩალთუქის (იხ.) დინგ-ში (იხ.) დაცევისას ცხრილის ხვრელიდან გამოსული პატარა ნამტვრევები ბრინჯისა. თუ ასეთი ბევრი გამოვიდა, ამ დროს ამბობენ „ბრინჯე დაწეკულ, ვარგ არა“. მას ხმარობენ წიწილების გამოსაკვებად, ბრინჯის უქონლობის დროს ტოლმამიცი ურევენ.

ნაწნუვლ წკმუტუნა: ღობი ზირზე ნაწკნუვლ ტუგნასებრა წწნუვოდა.

ნაწოლ 1. რომელიც წევს (მწოლიარე); 2. რომელიც იწვა; 3. საწოლი, რომელზეც წვებიან.

ნაწოლ მეწველი: ნაწოლ კამმეჩ; ნაწოლ დროზე — წველისას, როცა წველის.

ნაწუმ წვიმიანი: ნაწუმ დღეა. ნაწუმ პურ წვიმაში გაფუჭებული ხორბალი. დროზე თუ ვერ აიღეს მოსავალი, მინდორში წვიმა უსწრებს და აფუჭებს მას, ასეთი პურის ცომი თონეზე ძნელად ჩერდება.

ნაწუნუნ ვინც ყველაფერზე წუნუნებს, უკმაყოფილებას გამოთქვამს.

ნაკამ 1. მკამელი; 2. შეკმელი; ნაკამი; 3. საკმელი, რომელიც იკმევა. ნაკამ სოკოა სოკოს საუკეთესო ჯიში, რომელიც თეთრი ფერისა და ყველაზე გემრიელია.

ნაკმევენე 1. მკმეველი; 2. შეკმეული.

ნაკყანტ კაობიანი, ნესტიანი, წყლიანი მიწა: ნაკყლანტში ყანდაღებ თხრიან, წყალ მომურესავ.

ნახევ¹ ამოხვეული (ძაფი).

ნახევ² მოხვეული.

ნახვერ ნახვეარი.

ნახოწ ძაფის დახვეწისას ჩამოცვენილი ზედმეტი მინარევები, პატარა ნამცეცები, ძაფეები: დახწწაში ნახოწ, კურტ ცუვ (იხ. საბა: ნახეწი).

ნახუერ იხ. ნახვერ.

ნაჯედ ნიგვზიდან ზეთის გამოხდის შემდეგ ნარჩენი; შინდის ან მაცულის წვენის ნარჩენი: ნუგუშ ნაჯედ; ჟევე ნაჯედ; მაცულუ ნაჯედ (იხ. საბა, მენტ. ნაჯადი).

ნევაა შვილიშვილი.

ნეკე ნეკი.

ნეკერჩხალა იხ. ნაკრწკალ 2.

ნეკ ქაა ვაზის „თავრიალ დაყენევა“-ს (იხ.) დროს უტოვებენ „ნეკ ქას“ — პატარა რტოს, რომელიც იმ წელს მოსავალს არ იძლევა, მომავალი წლისათვის კი ამოიყრის ბევრ რტოს. (იხ. მენტ. ნეკი).

ნელა ჩალაა ჩალა, რომელიც გვიან მწიფდება (იხ. მენტ. ნელა).

ნემეტნავ 1. მეტი, მომეტებული, ზედმეტი; 2. უკეთესი, მკობი.

ნემს ომოგდევაა გადატ. კერვა: ნემს ომოგდევაა არ იცის (იხ. მენტ. ნემსის აგდება). ნემსი წორ გვი-

რისტი, ნემსით წმინდად კერვა (იხ. მენტ. ნემსის წვერით კერვა). ნემსი წორ წახულაა გვირისტით კერვა, გაკერვა.

ნეპერ იხ. ნაპერ.

ნეპარე ჰყრის ფიგურ. ქაქანებს, ისე ბერის ლაპარაკობს, რომ პირზე დორბული და ქაფი მოსდის ხოლმე: ნეპარე დაყრა, ამთონ ილაპარაკა.

ნერგ სათესლედ დარგული და ამოსული ხახვი. ადრე გაზაფხულზე ხახვის ბოლქვებს შუაზე გაკრიან და ფესვებიანი მხრით მიწაში დარგავენ ორ მწკრივად ერთად, ზევიდან დააყრიან ფხვიერ მიწას. ამოვა, თესლის კაკლებს გამოისხამს, დამწიფდება, მოკრევენ და თესლს შეინახავენ მეორე წელს ხახვის დასათესად. ნერგი ხახ ამორჩეული ხახვის ბოლქვები, რომელსაც ნერგად რგავენ.

ნეჭაა 1. ქილოფი; 2. ქილის ქული.

ნიათ წინასწარ დათქმული, ნანატრი, ნაოცნებარი, ჩანაფიქრი: ჩემ ნიათ ამსრუვლდა (შდრ. მენტ. ნიათი).

ნიახურა (ალ.) საშემოდგომო მსხლის ჯიში. მსხვილი და მოგრძო, წყლიანი და ზრეშიანი (იხ. მირახულა).

ნიგოზ დანაყილი ნიგოზი, ქილებში შენახული. ნიგოზ დანაყაა ნიგვზის დანაყა დინგ-ში (იხ.). გაზაფხულზე ამტვრევენ კაკალს, გაარჩევენ, მოხალავენ, კანს გააცლიან და დინგში დანაყავენ, მარილით შეაზავენ და ქილებში მოათავსებენ საჭირო დროს სახმარად.

ნიგორ 1. ნიორი; 2. ადგილი, სადაც ნიორია დათესილი.

ნიგორზემარ ნიორმმარი, ძმარში გახსნილი დანაყილი ნიორი. მას ასმევენ ციებთანს. ამით კაზმავენ მხალსაც. შექამანდადაც ხმარობენ, შიგ პურის ლუქ-

მებს ჩაამტვრევდნენ და კოვზით შეკამ-
დნენ. ეს შიმშილობის დროს იცოდ-
ნენ.

ნიკ-ნიკ (ნიკნიკოვს, ინიკნიკა, უნიკ-
ნიკნი, ნიკნიკა) ლიკ-ლიკი, ნელა-ნელა
ლაპარაკი მეტიჩრულად.

ნიკნიკა ლიკლიკა, ნელა და მეტი-
ჩრულად მოლაპარაკე.

ნიმნიმ (ნიმნიმოვს, ინიმნიმა, უნიმ-
ნიმნი, ნიმნიმა) უკმაყოფილების ნიშ-
ნად ბუტბუტით და ბუზლუნით ლაპა-
რაკი (შდრ. მუტმუტ).

ნიმნიმა მობუზლუნე (იხ. დუდუ-
ნა).

ნიმი-ნიმი 1. საგოგმანებელი: ნი-
ნიმი-ნიმი შანახელ ქალი; 2. ძრო-
ხას მოწველისას უძახიან საალერსოდ.

ნიღნიღ (ნიღნიღოვს, ინიღნიღა,
უნიღნიღნი, ნიღნიღა) ცხვირში ლაპა-
რაკი (იხ. მენთ. ნიღნიღი).

ნიღნიღა ცხვირში მოლაპარაკე (იხ.
ჯანაშე. ნიღნიღა).

ნიშან 1. ახალი; 2. დასანიშნი გო-
გოსათვის ნაყიდი საჩუქარი: ტანსაცმე-
ლი, ფეხსაცმელი, საპონი, ძაფი და სხვ.
ნიშან წაღვეა საჩუქრის მიტანი (იხ.
მენთ. ნიშანი 2).

ნიშანუა დანიშნული.

ნიშანში აღვეა დამიზნება; შდრ.
მიზანში აღვეა (იხ. ჩუბ. ნიშანში ამო-
ლება).

ნიკონქალ იხ. ნაკონქალ 1—2.

ნორგ ურმის თელის ნაწილი, მორ-
გვი (შდრ. მორგ).

ნუ არ: ნუ დახივას.

ნუბგარ იხ. ნუგბარ.

ნუგან ბევრი აბრეშუმის ჭია ერთად:
ნუ გან ამილი. ნუგნი სახლ სახლი,
სადაც აბრეშუმის ჭიაა მოთავსებული.
ნუგნი პურ აბრეშუმის ჭიის სახელზე
საახალწლოდ გამომცხვარი პური, რო-
მელშიც თუთის ტოტია ჩატანებული.

ნუგბარ 1. ახალი, პირველნაყოფის
გემო: ნუ გ ბ არ ნოხ; 2. ახალგაზრდა,
სანუკვარი, იშვიათად დასანახი ვინმე:
ნუ გ ბ არ ქალ (იხ. საბა, ჩუბ., შდრ.
მენთ. ნუგბარი). „ნუ გ ბ არ სხალ“ ან
„ნუ გ ბ არ სხალ“ — ამბობენ, როცა
ახალ ხილს პირველად ჭამენ.

ნუგნოვა 1. მეაბრეშუმეობა; 2. ჭი-
აობა, დრო აბრეშუმის ჭიის მოვლა-
მოყვანისა: ჩონ სხალ ნუ გ ნო ვ ა შ ი
იწევისყ.

ნუმ 1. ხომ; 2. რომ. იხ. ჰუმ, რუმ
(შდრ. უმ).

ნუმადერან არაყსავით გამოხდილი
სითხე, ხმარობენ რწყელის მოსასპობად
სახლში.

ნუმაჭი აღ თხელი თეთრი მიტკალი
(შდრ. მარმარალ).

ნურწყო ნურწყვი: ყბაში ნუ რ-
წყოა გამიშრა.

ნუგრი კიპ ნიერის კბილი.

ნუგრიან დანიერული.

ნუგრუან იხ. ნუგრიან.

ღ

მაბა ფიწალი. ორნაირია: „ხი
მაბა“ და „კინი მაბა“. არის ორთითაც
და სამითითაც.

მაბუა დაკოდილი ცხენი.

მაღ უცხო, სხვა მხარის ადამიანი.

მაჟამ მოხეტიალე, გარე-გარე მოსი-
არულე.

მათად ერთად ბევრი ცხვარი.

მაღ სალაფავი ძაღლისა. ღორისა:
აადულეზენ წყალს, ჩაყრიან ფქვილს,
მოურევენ, მარილით შეაზავებენ და აქ-
მევენ.

მაშან 1. ძლიერი; 2. ძნელად მოსარ-
ჩენი იარა.

მან გასწევამ განმარტოება, გან-
ცალკეეება.

მან-მან ტარევამ გვერდი-გვერდ,
შორი-შორ მორიდებით სიარული: მა ნ-
მ ან ეტარევის (იხ. მენთ. მანა-მანა სი-
არული).

მარალუმ დაჭრილი, ჭრილობიანი.

მარამაშ 1. გამოუსადეგარი, უფარ-
გისი, ცუდი; 2. თავქარიანი, ოხერი ადა-
მიანი (იხ. მენთ. მარამაზი).

მარამ იარა.

მარად იარადი.

მარაშულიან ლამაზი, მოხდენილი.

მასამან იასამანი.

მახამ საყელო: მა ხ ა მ შამკარ; მო-
საელები საყელოზე (იხ. მენთ. მახამ).

მაგი! შესძახებენ ცხენს გასადენად.

მაღა კაემ. ან, ანდა, ან კიდევ.

მაღლიგარ სახსოვარი.

მაღლიგელინ ძნელად გასარეცხი
ფაშვის ნაწილი.

მაგნამ სიძე.

მაეთიმ ოზოლი.

მაეთიმ ლამფამ გარეთ სანათებელი
პატარა ლამპა, რომელსაც არა აქვს ლამ-
ფი შუშამ.

მაეთიმოვამ ობლობა.

მაენგამ ქალთა მყარიონი, რომელიც
უკუის სახლიდან მიდის პატარბლის მო-
საყევანად, მათ შორის ერთი უფროსია,
მას „ბაშენგამ“ ეწოდება.

მაერალმამ მიწავაშლა.

მაერგოგ ცა და დედამიწა.

მაერყან გაფუჭება: აქავროვამ მა ე რ-
ყ ა ნ ი, ზამს ვარგ არა.

მაესამან იხ. მასამან.

მაონღარ ნახერხი შალაშინისა.

მაორღან საბანი.

მაორღამ 1. თოხარკი ცხენი; 2. გა-
დატ. მსუქანი, ჭიშინი ქათამი.

მაორღნი პირ საბნის პირი.

მაორღუნ დაღლილი.

მ

მობამ უბანი (მღრ. საბა, ჩუბ. ობა).

მოზოლ მუქენ „ჩალიან საზლ“-ის სა-
ხურავის დახურვისას სულ ბოლოს შუ-
აში რჩება ვიწრო ზოლი, რომელსაც
„მოზოლ მუქენ“-ი ჰქვია.

მოზოლ ნაკერ კერვის სახე, სქელ
ნაკრებს ასე კერავენ (განსაკუთრებით
ნაბდის ტანსაცმელს). „ფარული“ ნა-
კერია, ქსოვილის ქვედა მხარეზე ძაფი
ჩანს, ზედაპირზე არა.

მოზოლ სოლ სოლი თუ ვერ დამაგრ-
დებოდა, მის გვერდით პატარა „მოზოლ
სულს“ ჩაურჭობდნენ.

მოზოლ სუკ სუკი ნეკნებსა და ზურ-
გის ზოლს შორის, რომელიც გარეთა
მხარესაა და პატარაა, ხოლო ნამდვილი
სუკი დიდია.

მოგე იხ. ოგი.

მოგეს აგერ იხ.

მოგი აგერ, აი იხ.

ოგის ის. ოგეს
 -ოდენ -ოდენი, ტოლი, წონისა.
 -ოდენაბ ის. -ოდენ.
 ოდალაღ ალმური.
 ოგე ის. ოგე
 ოგე ის. ოგე.
 ოგეს ის. ოგეს.
 ოგეს ის. ოგეს.
 ოგი ის. ოგი.
 ოვი ის. ოვი.
 ოვის ის. ოვის.
 ოვის ის. ოვის.

ოთად ოთახი, რომელიც მორთულ-
 მოწყობილია და შიგ არავინ შედის. ამ
 ოთახს ასე ინახავენ პატარძლის მოყვა-
 ნამდე, რის შემდეგაც მას „ზლი ოთად“
 ეწოდება.

ოთხიბე (უფრო „ხუთქიბე“ იხმარე-
 ბა!) აბრეშუმის ქვის მეოთხე ძილი. ამ
 დროს ამბობენ: „ხუთქიბე ზინავ“. მა-
 შინ დღეში ერთხელ კვებავენ. ეს იწყე-
 ბა ტოლ-ად (იხ.) დაწყობიდან მერვე
 დღეს და გრძელდება 4 დღეს, მეხუთე
 დღეს იღვიძებს და იწყებს ჭამას. მაშინ
 ამბობენ: „ხუთქიბე ომოსულაჲ“ (იხ.
 მენტ. ქერქისა).

ოთხით ერთ მეოთხედი ნაწილი: მე-
 მანენიკეს ოთხით ერთ ახდენინე-
 დნენ აბრაშუნს.

ოთხფოთოლაჲ მესამე სტადია აღ-
 მოცენებული კიტრისა, ამ სტადიაში
 მეორეჯერ შეუყრიან ძირში მიწას, მე-
 რე იწყებს ყვავილობას.

ოიღ ბოსტანში გაკეთებული საფრ-
 თხობელა ფრინველების დასაშინებ-
 ლად.

ომოგდევაჲ (აგდეგს, ამაგდა, ომო-
 უგდი, ამნაგდეგ) 1. მოსპობა, განადგუ-
 რება, აღმოფხვრა; გადატ. მწარე სიტ-

ყვებით ლანძღვა: 2. კერვა (უგდეგს.
 ომოტგდა, ომოტგდი, ამნაგდეგ, ის. ნემს
 ომოგდევაჲ); ქვეშ ამოგდება: ქათამ
 გეჟქრ ამ ა ა გ დ.

ომოლინგაჲ (დინგავს, ომოლინგა,
 ომოტლინგი, ამნალინგ) მოსპობა, ძირ-
 ფესვიანად აღკვეთა, სულ გაქრობა:
 ჩიჩაქ ეზოთი არ ო მ ო ო დ ი ნ გ ო (იხ.
 ომოგდევაჲ).

ომოვაქ ამომაქეს.

ომოკეცაჲ (უკეცავს, ომოტკეცა,
 ომოტკეცი, ამნაკეც) ამოკეცვა, შემო-
 ტეხა.

ომოკიდევაჲ (უკიდეგს, ომოტკიდა,
 ომოტკიდევი. ამნაკიდეგ) 1. ფქვილის
 წყალში ჩაყრა, მორევით გაქნა: ცოტა
 ფქულ ო მ ო ტ კ ი დ, გასკელდეს; გა-
 დატ. გალანძღვა: კაგორა ო მ ო ტ კ ი-
 და და ო მ ო ტ კ ი და.

ომოკლევაჲ (აკლეგს, ამააკლა, ომო-
 უკლი, ამნაკლეგ) სავსედან ცოტას ამო-
 ლება, ამოკლება.

ომოკლერტაჲ (კლერტავს, ომოკ-
 ლერტა, ომოტკლერტი, ამნაკლერტ)
 ნახნავი ან დაბარული მიწის გასუფთა-
 ვება, კლერტების ამოყრა.

ომოკრთაჲ (ჰკრთავს, ომოკრთა,
 ომოტკრთი, ამნაკრთ) საჭმლის აკრძალ-
 ვა დათქმით. მეტეპის მოსარჩენად დათ-
 ქვამენ: ოლონდაც მორჩეს, ფრინველის
 კუჭს არ შექამს მანამ, სანამ მავანი კაცი
 არ მოკვდებაო: კათმი კუჭ ამ მ ი კ რ-
 თი; სხვისას სიარულის შეწყვეტა სა-
 მუდამოდ: ფეყ ამ მ ი კ რ თ ი, მაგათა
 აღარ წაასლრვარ.

ომოლევაჲ (ლეგს, ომოლივა, ომოტ-
 ლევი, ამნალეგ) ჩალთუქის (იხ.) და-
 ცხებისას მარცელის გამოლევა.

ომოტარევა (ატარეც, ამაატარა, ომოტტარევი, ამნატარე) ამოვლება ჩურჩხელისა.

ომოტარიევა (ატარიეც, ამაატარა, ომოტტარიევი, ამნატარე) იხ. ომოტარევა.

ომოტარიეტლ ამოვლებული. გადატ. მთლიანად გასვრილი.

ომოდარა იხ. ომოყრა-ომოწმენდა.

ომოყბიევა (აყბიეც, ამაყბიევა, ომოტყბიევი, ამნაყბიეც, ომოყბიეტლ) ოღნავ ამოჭრა, ჩაღრმავება, ჩაჭრა.

ომოყოფა 1. (ყოფავს, ომოყოფა, ომოტყოფი, ამნაყოფ) ამოყოფა; 2. ქვაბიდან საჭმლის ამოღება და დანაწილება: ფლავ ო მო ყ ო ფ ა.

ომოყრა 1. (ყყრის, ომოყრა, ომოყყრი, ამნაყყრ) წინდაში ფერადი თვლების ჩაქსოვა; 2. გადატ. ცული სიტყვებით გაღანძვლა.

ომოყრა-ომოწმენდა ხის ჭურჭლის გაკეთებისას მისი ამოკვეთა, ამოსუფთავება.

ომოშიბა (შიბავს, ომოშიბა, ომოტშიბი, ამნაშიბ) მსხვილად დაკვრება წინდისა.

ომოშოვა 1. (იშოვს, ამაშო, ომოშტშოვ, ამნაშოვ) გამოღება, გამოყრა ყლორტისა, ბარდისა; 2. ამოყონვა: წყალ ი შ ო ვ ს.

ომოჩხრეკა (ჩხრეკავს, ომოჩხრეკა, ომოტჩხრეკი, ამნაჩხრეკ) ცეცხლის აქეთ-იქით გაქეკვა, გაჩხრეკა: თორნეს ო მო ტ ჩ ხ რ ი კ!

ომოწწრა (იწწრავს, ამაწწრა, ომოტწწრი, ამნაწწრ) ამოწვევა, წვერის გამოყოფა; პირველად ამოსვლა

მზისა და ნათესისა: ზემ ო მ ო წ რ ა: სმინდ ო მ ო ტ წ რ ი.

ომოხევა 1. (ახეც, ამაახევა, ომოტხევი, ამნახეც) ამოხევა ძაფისა; 2. (უხეც, ამოტხევა, ომოტხევი, ამნახეც) ამოხვევით კერვა.

ოჟად ოჯახი.

ოჟადე იხ. დიდოჟადე.

ოჟადეში იხ. დიდოჟადეში.

ოჟადეში იხ. დიდოჟადეში.

ორიბე ზინავ მეორე ძილშია აბრეშუმის ქია.

ორიბე ომოსულა ჰიის მეორე ძილის შემდეგ გაღვიძება, კანის მეორედ გამოცვლა, მისი გამოჩევიდან 13 დღის შემდეგ: ცამებტ დღისთავზე ო რ ი ბ ე ო მ ო დ ი ს.

ორნიმ ორივე.

ორნიმგნი ორი მხრიდან.

ორნიმისიანი ორივე მხარეს.

ორფოთოლა პირველი სტადია ახლად ამოსული კიტრისა, როცა მხოლოდ ორი ფოთოლი აქვს.

ორღბე ორღობე, ვიწრო ქუჩა და სახლებებს შორის.

ორყათ ორკეცი, ორად გაკეცილი.

ორყურა ორყურიანი ქოთანის თიხისა.

ორყურიან ქობ სპილენძის დიდი ქვაბი, ხმარობენ ბევრი კერძის მოსახარშად.

ორშამბულ ორ წელს უღელქვეშ ნამუშევარი საქონელი. ყველაზე გამოცდილად თორმეტშამბულ-ი ითვლება.

ორშაურიანეც ფულის სამკაული.

ორჩიკიან ნალრა პატარა ნალრა, რომელსაც ორი ჩიკი-ით (იხ.) უტარვენ.

ორწწრ ორმაგი, ნართის ორი წვერისაგან შეგრეხილი, დაძახული ძაფი.

ასეთი ბაწრის წინდა თხელია, ჩვეულებრივ სამწორ-ს ხმარობენ (იხ. ჩუბ., მენტ. ორწვერი).

ოუგე იხ. ოგი.

ოუგეს იხ. ოგეს.

ოუგი იხ. ოგი.

ოუგის იხ. ოგის.

ოუქ აი იქ, აგერ იქ.

ოქრონკედ ოქრომკედი, იხმარებოდა პერანგის, მაიზარ-ის (იხ.) და არხლოლ-ის (იხ.) საკისრეს გასაწყობად, სხვადასხვა ფერისა იყო.

ოღალ ჩონგურის მე-3, მე-5, მე-7, მე-9 და მე-12 ბენდი (იხ.).

ოღლად ციკანი ჩეფიჩ-ობამდე (იხ.).

ოყო იხ. ეყო.

ოხ ისარი.

ოხი თავ ოხ-ის (იხ.) თავი, წვერი, რომელიც რკინისა იყო.

ოხლულ მრგვალი, ცერზე მსხვილი, დაახლოებით ორი მტკაველის სიგრძის

სუფთა ჯოხი, რითაც ათხელებენ ცომის ფურცლებს.

ოხხაა გენაცვალე, გეთაყვა, — ეუბნებიან ბავშვს მოფერებისას.

ოგაა გერი, არაღვიძლი; ოგაა დედა დედინაცვალი. ოგაა მამაა მამინაცვალი. ოგაა შუღლ არა ერთი მშობლების შვილი. ოგაა დაა გერი და. ოგაა ზგამა გერი ძმა.

ოგაუ ყოჩი სამი და მეტი წლისა.

-ოღენაა იხ. -ოდენაა.

-ოღონ იხ. -ოდენ.

ოზაგ ძარღვი, წვეადობა ცომისა.

ოზაგიან ძარღვიანი, წვეადი.

ოზოა ეზო.

ოზდაგ იხვი (ეუხი: ალიაბ.).

ოზთან იხ. ალყიზმარ.

ოზთაოუალ შუაცეცხლიანი სახლი.

ოზთად იხ. სანახევროა.

ოზრუჟ სამოვარი.

ოქსუ ექვსი.

3

პანკლიან კუჭყიანი.

პაააა უთქმელი, ლაპარაკში ზარმაცი: არ ნაზრახნ ინსანს პ ა ა ა დ ოზახით.

პაპ მოხუცი კაცი, ქმარი: პ ა პ და ბებერ შინ უიან.

პაპანეუ დედის ოჯახი და მეზობლობა ბავშვისთვის.

პარკ-პარკ მსხვილი. პარკის მსგავსი თუთა: უალლი წორზე პ ა რ კ-პ ა რ კ თუთაა იყო.

პატა დაჭრიანევაა ოდნავ წამოზრდა ფრინველისა: პ ა ტ ა დ ა ჯ რ ი ა ნ ე ვ ა - ს უ კ ა ნ ფრტ კმევენევაა იქნევი.

პატა მორჩა იხ. პიწა მორჩა.

პატაა 1. პიწაა-ზე (იხ.) მეტი, პატარა, ცოტა მცირე (იხ. ჩუბ., ჟანაშვი., ვაჟა III, მენტ. პატა); 2. ბიცოლა (მღრ. ზალაა); 3. ახალი პატარძალი უმცროსთათვის.

პატარჯალ 1. პატარძალი; 2. გადატ. ლამაზი.

პატატელაა იხ. მატატელაა.

პატახან მცირე ხანს, პიწახან-ზე (იხ.) მეტი დრო.

პატპატელაა იხ. მატატელაა.

პატრაა 1. პატარა, მცირე; 2. უმცროსი; დაბალი: პ ა ტ რ ა ქალ; პ ა ტ რ ა ზგამა; პ ა ტ რ ა პურ მისცა; ჩემგნი

პატრამს. პატრა ენაჲ ნაქი. პატრა თით ნეკი თითი. პატრა ნაღრაჲ პატარა ნაღარა, რომელსაც ორი ჩიკ-ით (იხ.) უკრავენ (იხ. ორჩიკიან ნაღრაჲ). მას ორი წლის დედალი თხის ტყავისაგან აკეთებენ, ქონსაღრა-ს (იხ.) კი — 4—5 წლის მამალი თხის ტყავისაგან. პატრა დროჲ პატარაობა, ბავშვობა: ჩემ პატრა დროჲ მაგონდევის (იხ. პატრაოვაჲ). პატრა ასტამ ვარცლში ცომის საფხეკი და თონიდან ნაზუქის მოსახდელი რკინის პატარა ნიჩაბი, რომლის ტარის სიგრძე დაახლოებით 7 სმ-ია, დაგრეხილია, ხოლო პირის ზომა 4 სმ-ია. მას „ცომ ჩანაფხეკ ასტამ“-საც ეძახიან, რომ გარჩეულ იქნეს პურის მოსახდელი პატარა ასტამისაგან. პატრა მარხოჲ იხ. მარიამმარხოჲ. პატრა კავლუჲ იხ. კავლუჲ.

პატრაოვაჲ იხ. პატრა დროჲ: ჩემ პატრაოვაჲ კაი იყო.

პატრიჲან (ალიაბ.) პამიდორი.

პატრუკ ბამბის ძაფი შეგრეხილი ფითილად (იხ. საბა, ჩუბ. პატრუქი). მაგარი თოკი, რაზედაც მწვანე ფოთლებს აგებენ.

პატრუქი იხ. პატრუკ.

პაშტაჲ პატაჲ-ზე მეტი, ბოვრ-ზე ცოტა (შდრ. პიწაჲ, პატაჲ, ბოვრ): პაშტაჲ მოტლი (შდრ. საბა, ჩუბ. პაშტა).

პაშტახან საკამო, გარკვეული დრო (შდრ. პიწახან, პატახან, ლიღხან, ბოვრხან).

პაც კოცნა ბავშვის ენაზე (იხ. მენთ. პაჩი).

პეპელაჲ 1. პეპელა, აბრეშუმის პარკში იცის მომწიფებისას; 2. ცხვრის ავადმყოფობა. მას ცხვირიდან სცვივა

მოგრძო კიების მსგავსი პეპლები. იმდენად აწუხებს, რომ თავს ხშირად ურტყამს რაიმეს. ეს ავადმყოფობა ემართება ნაწყანტი (იხ.) საძოვრის ბალახით კვების შედეგად. ასეთ ავადმყოფ ცხვარს მოაძოვებენ აენაურ-ის (იხ.) ბალახს, სადაც მლაშობია: თუ აენაურში ლაშქმა მოზოვნა, პეპელაიან ცხორ ირჩევის (შდრ. მენთ. პეპელა).

პეპლევიან წინდაჲ წინდის სახე, რომელშიც პეპლება ჩაქსოვილი.

პირ 1. სახე: პირ პირანყ; ლოყა: წითელ პირიან; გადატ. პირზე წყალ არ აქ უსირცხვილოა, უნამუსოა (იხ. საბა: პირის-წყალი). 2. ნაპირი: წყლი პირში მოკლა ღორ; 3. ზედაპირი: წყალმა პირზე მაგდა; 4. წინა მხარე: კარი პირ; 5. წალმა მხარე ქსოვილისა; 6. მითილი (იხ.) ზედაპირი: 7. ჯერი: ერ პირ ზილ; 8. სიტყვა. პირ დაწყოვაჲ შალის ქსოვის დაწყება. პირ გახხნაჲ ადრე თუ მორიდებით იყო, არ კვადრებდა უფროსს ზედმეტ სიტყვას. ახლა სიტყვის შებრუნება არ შერცხვება: პირ გააღხნაჲ, იმ ზლი ხეირ არა. პირ გააშვიველ წყევლაჲ: პირ გააშვიველმა არ მამცა. პირ პირი სიტყვა სიტყვაა, პირობა პირობაა.

პირანღ იხ. პირანყ.

პირანყ ზევით, ზევითკენ, აღმა: წყალ პირანყ მიღისყა?

პირანყენ იხ. პირანყ.

პირაჲ ნაპირას მყოფი, განაპირა.

პირაყ ნაპირას, ნაპირისკენ. კიღისკენ: პირაყ არ დაადო ყამ.

პირაყენ იხ. პირანყ.

პირზე გემოსულაჲ იხ. პირს გემოსულაჲ.

პირიან მოურიდებელი, არა მორცხვი.

პირია ამბობენ, როცა ვინმე მოურიდებლად მოითხოვს რაიმეს.

პირი პურ ნაპირის პური, კიდის პური, რომელიც ძნელად სძვრება თონის კედელს, რადგან იგი მალე ცივდება. ასეთი პური უფერულია; შდრ. ზირი პურ (იხ. მენთ. პირიპური).

პირ-პირ ნაპირ-ნაპირ: ღობი პირ-პირ ქლიავევ დააუერგა.

პირ-პირზე წაქრეფაა ორი ნაპირის ნაპირების ერთმანეთზე ზედდებით გაქერვა (შდრ. ყბაე ყბაზე წაქრეფა).

პირსაღმომო ძილის პირი, ღამის 10—11 საათი.

პირს გგმოსულაა პირისპირ უარის თქმა: ქალ პირს გგმოვდა (შდრ. პირზე გგმოსულა).

პირყუა დაბლაგვებული: ხანჯალ პირყუა ქნილ.

პიტნი წონ ვაზაფხულზე აკეთებენ, წვნიანი საკმელია: პიტნის ფოთლებს მოხარშავენ წყალში, ბრინჯთან ერთად შეაზავებენ მარილითა და ნიგვზით.

პიწა მორჩა კინაღამ, სულ ცოტადაა დააკლდა.

პიწაა პაწა, პაწაწა, ერთი ბეწო, ნამცეცის ხელა.

პიწიწაა იხ. პიწა.

პლარტუნ (აპლარტუნეც, — ნაპლარტუნ) ქუთუთოების წარამარა ამოძრავება, თვალის გახელა-დანაშუკვა, რაც ხშირად გამოწვეულია ავადმყოფობის გამო: ნუ აპლარტუნეც ჰემ თოლევს.

პოპინ 1. (პოპინოვს, იპოპინა, უპოპინნი, ნაპოპინ) ტირილით გასკდომა: ყმაწულ პოპინოვს, დგას; 2. გადატ.

განუწყვეტელი ლაპარაკი: დილით საღამომდინ ჰპოპინოვ.

პოჭკაა „ბოჩკა“, კასრი.

პრაკუნ (პრაკუნოვს, იპრაკუნა, უპრაკუნნი, ნაპრაკუნ) ჩლიქოსანთა სიარულის ხმაური: გადატ. წვრილქუსლიანი ფეხსაცმლის ბაკუნი, ჩქარი სიარული: ახალ ფეხსიმოზ ჩოტკომ, პრაკუნოვს.

პრაკუნაა ფეხსაცმლის ბაკუნით მოსიარულე: გადატ. ჩქარი მოსიარულე ადამიანის ზედმეტი სახელია.

პრაწუნ (პრაწუნოვს, იპრაწუნა, უპრაწუნნი, ნაპრაწუნ) უშედეგო და უმიზნო სიარული, სირბილი: პრაწუნოვს, ფეყ არ უდგევ.

პუპუა პური ბავშვის ენაზე.

პურ: პურ დაქდაა თონიდან გამომცხვარი პურის ამოყრა. პურ წასულაა თონის კედელზე პურის გამოცხოვამდე ცომის ქვევით ჩაწევა. პურ გაჭენიჩევაა სუფრაზე ჭამის დაწყებამდე მასპინძელი შოთ პურის დაიჭერს ორი ხელით და სათითაოდ ყველას მოატეხინებს „ღმერთო შენ“—ის დაყოლებით. პურ ჭმი მანჯილ დროის მონაკვეთი. რომელიც პურის ჭამას დასჭირდება: ერ პურ ჭმი მანჯინზე დაბრუნდა. პური გუნდაა შოთი პურის ჩასაკრავად აღებული ცომის გუნდა. პური კუნტაა (იხ. კუნტა): პური კუნტაა თი აზმარევენ ღუნეს. პურიმა ფიცილი — „პურის მადლმა“: შენთან ნაჭამ პურიმა.

პუწიკა ხბოს მოსადენი საალერსო შეძახილი.

პუწიკა-პუწიკა იხ. პუწიკა.

პუწიკაჲ 1. ხბო ბეჴჴეს ენაზე; 2. ვადატ. პატარა ბაეშვი, რომელსაც არაფერი ესმის: პუწიკაჲ ხარი შენ.

პუწიო იხ. პუწიკაჲ.

პუწი-პუწი იხ. პუწიკა.

პუჭაჲ პარკის ზევიდან გადაფენი-

ლი თხელი ბადე, რომელსაც გარჩევისას აცლიან და აგროვებენ; მისგან ართავენ ძაფს ხონჴარ-ისათვის, ზორტი-ისათვის და აპეერ-ისათვის: პუჭაჲთი ისტრენ კედს ხონჴრიბე, ზორტიბე, აპეერიბე.

ჟ

ჟან საალერსო მიმართვა: გენაცვა-ლე, შენი ჴირიბე: ჟან, ჩონსა მოფთო! (შდრ. ჟან).

ჟანამ ჴანდაბა, საიჴიო (შდრ. ჟა-ჴანამ).

ჟარაჲ 1. ჴარა, ძაფსართავი მანჴა-ნა; 2. დიდი მწერი, ჴაფხულობით გამოჩნდება, მისი ბზუილი ჴარას გამოცემულ ხმას მიაგავს, მას ჟაარაჴურუნსაც უწოდებენ; 3. ჴალების სახელზე სახალწლოდ თონეში გამოცხეარი პური ჴარას მოყვანილობისა.

ჟარი ჴროჲ ჴარას ბორბლის ღერძი.

ჟარი ხასხრიალვეელ ჴარას მოძრაობაში მოსაყვანი პატარა სახელური ჴონისა (შდრ. ჟაჴრი ხასხრიალვეელ).

ჟარი ტარ ჴარას გრძელი და სჴელი ნემსივით ჩხირი რჴინისა: ჟარი ტარზე ეჴრჴშტავს აცმენ (იხ. ჩუბ. ჴარასტარი, მენტ. ჴარატარი).

ჟაბურ ჴებირი, ვალავანი ჴვისა.

ჟაგ 1. ხის წვრილი ტოტები კიტრის, ლობიოს და მისთანებისათვის ძირში ჩასარჴობად, რომ ჴედ აეხვიოს; 2. ეზოს დასაგველი დიდი ცოცხი, ხელის მოსაკიდებელი გრძელი აჴეს, აჴეთებენ წითელი ცახ-ისაგან (იხ.), ამიტომ „ცახი ჟაგ“-იც ჴჴვია. კალოს ნაპირების შემოსაგველად ხმარობენ „ფიჩოჩხი

ჟაგ“-ს (იხ.). ჟაგი ფარცხ ლასტი; ფარცხის მაგიერ ხმარობენ აგრეთვე „ჟაგი ფარცხ“-ს: ორ-სამ კონა ჟაგს ერთმანეთზე დააგებენ, ჴევიდან ჴეებსა და მძიმე რაიმეს დაადებენ და ისე გააწევენებენ საქონელს, რომ ხნული „დაფარცხას“. ჟაგი ფაჴლაჲ ლობიოს ჴიში, იზრდება მალალი, მას ძირში ჟაგს ჩაურჴობენ სარის მაგიერ. ჟაგი კიტრ ჟაგზე ასაშვები კიტრი (შდრ. მიწურ კიტრ). ჟაგურ კიტრ იხ. ჟაგი კიტრ.

ჟაგნიან ჴაობიანი ადგილი.

ჟაგნაჲ მჴაუნა.

ჟაგეჲ იხ. ჴევეჲ.

ჟალაარშა ალ ნარმა მოყვითალო ფერისა, სამითელედ კარგია.

ჟალად 1. ახალგაზრდა ნამყენი ხე; 2. ნაწილი.

ჟალა ბალ ბლის ჴიში, ერთი გვერდი წითელი აჴეს, მსხვილია.

ჟალაჲ ნამყენი თუთის ხე.

ჟალღეჲა 1. (აჴალღეეს, აჴალღა, უჴალღევი, ნაჴალღეე) მყნობა.

ჟალღე კუჴურ ნამყენი თუთის კვირტი, აჴმევენ აბრეშუმის ჴიას.

ჟამაათურა კოლეჴტიურად, ჴგუფურად.

ჟამბარაჲ იხ. საულღეჲ.

ჟან იხ. ჟან.

ჟანგო ქაჯან: ჟ ა ნ გ ო, რაბე არ მო-
ოლი?

ჟანნათ სამოთხე.

ჟანნათაა წითელი ფერის დიდრონი
ვაშლის ჯიშია, კანის სიწითლე შიგნი-
თაც გადასულია, ჰამისას იფშენება.

ჟანუალ გადახლართული, გაჩეჩილი
და მოხარშული პარკი, რომლისგანაც
მიიღება „სართავ“-ი (იხ.).

ჟანუაფილ მცენ. მისი ფესვები სურ-
ნელოვანია, ჩაიში ყრიან (იხ. ჩუბ. ჟან-
უაფილის მურაბა).

ჟანსუშ ულონო, სუსტი, ავადმყო-
ფი.

ჟარ ხშირი: სმინდ ჟ ა რ ი.

ჟაფაა ჯაფა (შდრ. ჟეფაა).

ჟაფარაა პატარა ასტამსა ჰგავს, მე-
ქურქის რკინის იარაღია, ტყავის საქნე-
ლი (იხ. მენტ. ჯაფა).

ჟაჯოა ძალიან მჟავე (შდრ. ჟევე
ჟაჯოა).

ჟაჰანამ იხ. ჟაანამ.

ჟაჰანამ იხ. ჟაანამ, შდრ. ჟაჰანამ.

ჟაჰარაა იხ. ჟაარაა.

ჟაჰრი ხასხრიალეველ იხ. ჟაარი ხას-
ხრიალეველ.

ჟვლრში-ჟვლრში მუქლუგუნის წაქ-
ვრით.

ჟე ჯერ (იხ. დეფა).

ჟევდანაა საპირსახოცესავით ნაქსო-
ვი ჩითი.

ჟევამ მჟავე, საწებელა. პამიდრი ჟე-
ვამ პამიდორის ტომატი. პამშდრჷ ჟე-
ვემ იხ. პამიდრი ჟევამ. შუნდრჷ ჟევამ
შინდის ტომატი.

ჟევე ჟატარჷ იხ. ჟევე ჟაჯოა.

ჟევე ჟაჯოა ძალიან მჟავე.

ჟევე ჟიჷმატ იხ. ჟევე ჟაჯოა.

ჟევიან მჟავეული.

ჟეიშ მზითევი (შდრ. ჟეაზ, ჟეჰიზ).
ჟეიში ურემ მზითვით დატვირთული
ურემი.

ჟეილ ახალგაზრდა, ნორჩი.

ჟეილჷჷან იხ. ჟეილ.

ჟეაჷ იხ. ჟეიზ.

ჟერგაა რიგი, კვალი.

ჟერგა-ჟერგა მწყობრად, რიგზე.

ჟეფაა იხ. ჟაფაა.

ჟეჰიშ იხ. ჟეიზ.

ჟეჰილ იხ. ჟეილ.

ჟიჷჷჷჷ წვრილფეხა (შდრ. ჟიჷმატ):
ჟიჷჷჷჷჷ დააღრვნი დედას, თავს მალ-
ლა ვერ ასწევს.

ჟილ კირი და ქვიშა ერთად აზელი-
ლი.

ჟილავდარ ჯილავდარი, ცხენის წინ
აღვირის დამქერი.

ჟილ დასხმამ მოკირწყლვა.

ჟინამ ძველებური სახლის ზემო
სართულზე უმოაჯირო აივანი, სადაც
თივას ინახავდნენ, ნეჰა-ს (იხ.) დებლ-
ნენ.

ჟინუაჷ 1. სიწყნარე; 2. წყვილი
(შდრ. ანსამ).

ჟინუაჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷჷ
ჟინიანი, მძიმე ხა-
სიათისა.

ჟინჷირ ჯაჷვეი.

ჟინს ჯიში. ჟინსიან ჯიშიანი, კარგი.

ჟინღირაჷ გულბამ სარეველა, გო-
როველას ნაყოფივით მარცვალი აქვს,
ლეწვის დროს ფქვილდება.

ჟინჷარ ჰინჷარი.

ჟინჷოლაჷ ჰიანჷველა.

ჟინჷრი დედაჷ ჰინჷრის დედა,
თეთრყვავილებიანი არამსუსხავი ჰინჷა-
რი, ყვავილი ტკბილია, მას. „ფუტკრის
გეჷ“-ს წაუსვამენ ხოლმე, რომ ფუტ-
კარმა წუწნოს სიტკბო და არ წავიდეს.

ჟინჭრი დუდილ ადრე გაზაფხული, როცა ჰინჭარი იწყებს ამოსვლას.

ჟინჭრი ქათამ ქადა, რომელსაც გულად აქვს ნიგვზით შემზადებული ჰინჭარი. მას აცხობენ თონეში და ტაფაში.

ჟიჟიმ ჯეჯიმი, ჰეშეშეგებლად ხმარობენ, ერთი მხარე ნაბადია, ზედაპირი კი ბაწრის ნაქსოვითაა გადაკრული. მას დაუფენენ სტუმარს დასაჯდომად. ჰეშეშეგებლად დაფენისას ნაბდიან მხარეს ზევით მოაქცევენ, რომ თბილი იყოს (შდრ. მენტ. ჯეჯიმი). ჟიჟიმი პირ ჟიჟიმის ზედაპირი, ზედა პირზე გადაკრული ბაწრის ზოლებიანი ნაქსოვი ნაირნაირი სახეებით. ჟიჟიმი შალ იხ. ჟიჟიმი პირ.

ჟიჟინი (ეჟიჟინევის, ეჟიჟინა, უჟიჟინი ნაჟიჟინი) თხოვნა, ხვეწნა, ვეღრება: ჰრხრწვე, ჰრჟიჟინევი, ვეროგევიანევი, ვერ ვასმენავ.

ჟიჟმატ იხ. ჟევე ჟაჯოა.

ჟიჟნაჟ ჯერ უმწიფარ ქლიავს მარულთან ერთად დაჟეჟავენ, წვენს გამოადვენენ; მერე შეაზაგებენ დანაყილი ჰინჭით, რეჰანით და ნივრით. ყოველ დილას უზმოდ ვინც შეჰამს, მას ციება არ ექნებაო. ჟიჟნაჟ გადენამ გადატ. ძალიან გაწვალება, ცემა.

ჟირამ „ჯერი“, მწყემსებისათვის განკუთვნილი ფქვილი ან სხვა სანოვაგე. ჟირამ მოჭრამ მწყემსისათვის, თუ რაიმე დააშავა, საკმლის დაკავება, არ მიცემა.

ჟირიმ დიდი ნაჭერი (შდრ. საბა, ჩუბ. ჯირიმი).

ჟის ზის.

ჟიფტა მკიდრო (კარ-ფანჯრის დახურვისას ამბობენ: კარეჟი ფტა დაგულ).

ჟიფტან დარაჰია აბრეშუმის ქსოვილი.

ჟიდ მკილი.

ჟიდა (აღიაბ.) იხ. თამაჩუა.

ჟიღირ ვიწრო ბილიკი ტყეში: ნადირ მაასლარლ ჟიღირ ზე ჟღევიან ბარაჩივე.

ჟმიტ-ჟმიტ! ამოწყდით! ქალეჟ ქონდრი გრილოქრ, გადევ ქუვაქრ ჟმიტ-ჟმიტ (იხ. გაჟმეტამ, მენტ. ჟმენტა).

ჟოდ 1. ჟიუტი. 2. მაგარი, მოუხეშავი თმა.

ჟომარა „ჯომარდი“, მარდი, ყოჩალი, გულადი (შდრ. საბა, ჩუბ., იხ. მენტ. ჯომარდი).

ჟონჟოლ ბეერი თმა ერთად გამოცლილი.

ჟორჟა ვაშლ ვაშლის ჯიში, ნაყოფი დიდრონი და მოწითალო ფერისაა (ჟორჟას მიერ დამყნილ-შემოტანილი).

ჟრვდანა ჩით იხ. ჟეღდანამ.

ჟრშ წიდა, რკინის და ნახშირის ერთად შენადლობი, რომელიც რჩება ქურაში რკინის გაცხელებისას; ბრაზი, ჯინი: ჟრშ მოსულაში ჰკეჩავს.

ჟრილ მკიდრო: პატარ ქომში ჟრილიქნა. დიდში აღლალ (შდრ. საბა, ჩუბ. ჯრა; იხ. ჯანაშვ. ჟრილ, მენტ. ჯრილად).

ჟუან 1. ფითრი (შდრ. ჟუვან); პატარა, ნორჩი. იხ. ჟელი: ეჟუან სულ მამიკდრს.

ჟუარ მერუე, ვინც სოფელში წყლით სარგებლობას ადევნებს თვალყურს.

ჟუვან იხ. ჟუან.

ჟულ რჯული. იხ. დინ.

ჟუნამ მარლა. სამნაირია: საამაჟუნამ, სამანგუჟუნამ, აღაბალი ჟუნამ.

ჟუჟუქ პატარა კიტრი.

ჟულაბ სიტყვა. ჟულაბ მიცემა სიტყვის მიცემა, შეპირება, თანხმობა. ჟულაბ გვდალაქა სიტყვის გადასვლა, ლალატრ. ჟულაბ მოჭრა სიტყვა-პასუხში ჯობნა: ჟულაბ მოუჭრა. ჟულაბ დაბასა სიტყვის შებრუნება, შეპასუხება.

ჟუბეა ჯიბე.

რ

რაანდ რეპანი, შაშპრა (შდრ. რაპანდ).

რაბა აბა, სალ: რაბა მა? (შდრ. პაბა).

რაბე რატომ, რისთვის: რაბეთა? (შდრ. პაბე, რებე, ჰებე, რაბეთ, პაბეთ, რებეთ, ჰებეთ).

რაბეთ ის. რაბე.

რაბეთუმ რატომ უნდა: რაბეთუმ არ შეეცას (შდრ. პაბეთუმ, რებეთუმ, ჰებეთუმ, ებეთუმ).

რაბეა რატომ, რისთვის (შდრ. პაბეა, რებეა, ჰებეა, რებეათ. პაბეათ, რებეათ, ჰებეათ).

რაბეათ ის. რაბეა.

რაზი თანახმა, კმაყოფილი: რაზი ის.

რაზიოვად (რაზიოვს, ირაზივა, ურაზიენი, ნარაზიენ) თანხმობა: არ რაზიოვს.

რათაარ როგორ: რათაარ ამბოვია? ის. როგო.

რათაარია ის. როგოთია.

რათარუმ როგორ უნდა: რათარუმ მოგცე?

რუშტა სურდო, როდესაც ჟღერინტი, წვინტილი მოსდის ცხვირიდან.

რუშტაქრლა სურდო და ხველება ერთად, გართულებული სურდო.

რუშტ ფურთხი (შდრ. საბა: რუშე, ის. ჩუბ. რუშე, მენტ. რუდი).

რუშტიალ ნაკვერჩხლების, ცეცხლის ლევილი ნიავის შედეგად: ცეცხლ რუშტიალ ოვს.

რათადენა რამდენიმე, რამდენიმე ცალი: რათადენა დგას (ის. საბა: რათა).

რათა რამდენიმე.

რათახან რა ხანი, დიდი ხანი, რამდენი ხანი: რათა ხანია არ მინახი (ის. მენტ. რათა ხანია).

რათხან ის. რათახან.

რამ (მრ. რამევე, რამმევე, რამმევე) რამე, რამე: მაგამ რამ ვითხრა? შდრ. რამმ, რამმ (ის. საბა, ჩუბ. რამ).

რამევე ის. რამ.

რამენ ის. ჰემენ.

რამთენ რამდენი (შდრ. რამთონ, პამთონ).

რამთენხან ის. რამთეხან.

რამთეხან რამდენი ხანი, რამდენ ხანს (შდრ. რამთოხან, რამთენხან, რამთონხან).

რამთონ ის. რამთენ.

რამთონხან ის. რამთეხან.

რამთოხან ის. რამთეხან.

რამმ ის. რამ.

რამმამ რამე-რუმე, რალაცეები რამმევე ის. რამ.

რამსწო ის. რამწო.

რამსწორა ის. რამწო.

რამსწოწორ ის. რამწოწორ.
რამწო რამხელა, რამოდენა.
რამწოსწორ ის. რამწოწორ.
რამწოწორ რამხელები, რამოდენე-
ბი.

რამწოპწორ ის. რამწოწორ.
რამპწო ის. რამწო.
რამპწორამ ის. რამწო.
რამპწოწორ ის. რამწოწორ.
რამ? რა? რა არის? რა გნებავს?
(შდრ. რამსა?).

რამმ ის. რამ (შდრ. ლამმ).
რამმს რაიმეს.
რამსა? ის. რამ?
რამც იყო ის. წინტპინტ.
რამ სახლის ზეეთა მთავარი თირ-ი
(ის.), რომელსაც ხმარობენ თაროდ, აწ-
ყობენ ნივთებს (ის. საბა, ჩუბ. რაფა).

რაფამ ის. რაფ.
რაქთენ ის. რაქთონ.
რაქთონ რამდენი.
რაქსწო ის. რაქწო.
რაქსწორ ის. რაქწო.
რაქწო რამხელა: რ ა ქ წ ო ქ ე ლ ლ ა მ
აქა!

რაქწორ იხ. რაქწო.
რაქპწო ის. რაქწო.
რაქპწორ ის. რაქწო.
რამ ქათმის ჯიშია, ბევრს ქამს,
მსხვილ კვერცხსა დებს, იშვიათად
კრუხდება. ასეთი ჯიშის მამალი მალა-
ლია, გრძელი ფეხები აქვს, ხეზე ვერ
აღას.

რახან როდის.
რაჰანდ ის. რაანდ.
რებე ის. რაბე.
რებეთ ის. რაბეთ.

რებეთუმ ის. რაბეთუმ.
რებეი ის. რაბეი, რებე.
რებეით ის. რებეთ, რაბეი.
რევეულ რევეული. რევეული ფოთოდ
რევეულის ფურცელი.

რემენ ის. რამენ, პემენ.
რინკ 1. პატარა უღელი, რომელსაც
ძალსა და ღორს ადებენ კისერზე, რომ
არ გაძვრეს ღობეში. 2. გადატ. პატარა
ჯოხი, რომელსაც მოაბამენ ქათამს, რომ
არ გადავიდეს ბოსტანში (ის. დარინ-
კამ); 3. ცარიელი ძვლები: ემზან რინ-
კე ვეი, ქლემს.

რიშხან ქნა დაცინვა.
რიწყ ხორბალი, ფქვილი, პური.
პურზე იტყვიან: „კამ რიწყი“ ან
„მაგა დენენტრას რიწყი მ“. ხშირად
ხალხზეც იტყვიან: კამ რიწყი ან
ხალყუენი — კარგი მოსავლიანი ხალ-
ხია.

როგო როგორ, რანაირად: როგო
ამბოვა?

როგოთ ის. როგო.
როგორა როგორ, რატომ.
როყი მალალი, უშნო, ტლანქი ადა-
მიანი, სიარულისას რომ ირხევა.
რუამ ის. რუეამ.

რუმ წონის ერთეულია, ერთი კვერ-
ცხის წონა. კვერცხით წონიდნენ ხახვის
თესლს, აბრეშუმის ჭიის მურს (შდრ.
საბა, ჩუბ. რუბი).

რუვამ რვა.
რუმ 1. რომ; 2. ხომ; ის რუმ მოვ-
და, შენ სა იყავი? შენ რუმ არ გინდ?
რულ ხის გუთნის გამწევი ნაწილი,
რაზედაც დამაგრებულია კმალი (ის.
საბა, ჩუბ., მაყ., მენთ. რვილი).

სააზღუტე აზღუტისათვის (იხ.) გა-
მოჭრილი სამკუთხედი ნაჭერი, რომელ-
საც პერანგის ბოლოს გვერდზე ჩააკე-
რებენ ხოლმე.

საარ მუყან იხ. დილლი მუყან.

საბაზმოო სახლის შუა დედაბოძე
გაკეთებული პატარა თაროსავით ადგი-
ლი, სადაც დებდნენ ბაზმას, ასანთს.
მისთვის ცალკე დასადგმელიც იყო გა-
კეთებული ხისაგან: ჯამივით საღვამზე
დამაგრებული იყო დაახლოებით ერთი
მეტრის სიგრძის ოდნავ მსხვილი ჯოხი,
რომელსაც ზედ აგრეთვე ჯამივით ჰქონ-
და დადებული, რომ ბაზმა (ნიგვის
ზეთი) გარეთ არ დაქეუულიყო.

საბანდემ ბანდევის (იხ.) ჩამოსაკი-
ლებელი ადგილი ბუხარაჲ-ს (იხ.) თავზე
ან დედაბოძზე.

საბატენი ბატენის სადგომი, სადაც
დაბადებიდან 40 დღეს ინახავენ თბი-
ლად, მიიან ამინდში გარეთაც გამო-
ყავთ. მიწაში თხრიან პატარ-პატარა ორ-
მოებს, ზედ დააყრიან ჟაგ-ს (იხ.), სანი-
ავე ხერელსაც დაუტოვებენ, რომ არ
„მაღლზოს“ ბატენი (იხ. მენთ. საბატ-
ენი 1).

საბადემ ბად-ის (იხ.) დასაწნავად
გამზადებული ძაფი, რომელიც სხვა
ძაფთან შედარებით მსხვილია, ართავენ
ტარზე: საბადეს სკლა ტარზე ას-
ტონ.

საბალო იხ. საბადემ.

საბელ თხის ბალნისაგან დართული
მსხვილი ძაფით დაწნული ან დაგრები-
ლი თოკი საქონლის დასაბმელად (შდრ.
საბა, ჩუბ., იხ. მენთ. საბელი).

საბზელ იხ. საბზეტე.

საბზეტე ადგილი, სადაც ბზეს ინა-
ხავენ (იხ. საბა, ჩუბ. საბქელი).

საბუღარ ქათმის კვერცხის დასადე-
ბი ადგილი. ჩვეულებრივ ძველ გოდორ-
ში ჩააფენდნენ თივას და ჩამოკიდებდ-
ნენ ზროხი სახლ-ის (იხ.) უკანა კედელ-
ზე. ამაშივე ჩეკავდა წიწილებს (იხ. სა-
ბა, ჩუბ. საბუღარი).

საგზაო მომაკვდინებელი საჭმელი-
წყველით ეუბნებიან: საგზაო კამ,
საგზაო იქნეს.

საგლეუ ულაყ გუთნის შუა უღელ-
ში შესაბმელი საქონელი, რომელიც
დიდი ძალით ეწევა: საგლეუ ში აბა-
მენ გააჩრველ მზოზრს ან ქალჩას; შდრ.
ზირა ულაყ, გელპოვი ულაყ (იხ. მენთ.
საგლევი კარები).

საგუდემ გუდამ-სთვის, ყრლიგუ-
დამ-სთვის ცხვრის, ყოჩის დაკვლისას
მრგვლად ხდიან ტყავს. გახდას იწყებენ
დუმიად-ს მხრიდან. ფეხებსა და თავს
მოსჭრიან და გაკვანძავენ (შდრ. საყრ-
ლიგულემ).

საღამ სადმე; არსად: საღამი არ
იყო, აბრამ ეძახოდნენ (შდრ. მენთ. სა-
ღამ).

საღამში იხ. საღამ.

სადიდემ სადედო, მაწენის შესაყე-
ნებლად გადანახული დო.

სადომფლე ყაჭი კარგი ხარისხისა.

სადრეკ 1. ხოკერის ფსკერი; საცე-
რის გვერდითი რგოლი (იხ. კირკალ);
2. მკლავის, მუხლის მოსახრელი ადგი-
ლი: კლავ სადრეკთან ტივი (იხ.
ჩუბ. სადრეკი).

სადრეკა გემოჭრად მხრების გაუქმრელად გამოჭრა, რომელიც „კრისტავეის“ გაქერვას არ საჭიროებს.

სადლობელ სადღეებელი. ხის გრძელი კასრივით, რომლის დიამეტრი დაახლოებით 50 სმ-ია. მისი ბოლოები ფიცრის ძირებითაა გამოჭრული, შუაზე ამოჭრილია. აქედან ასხამენ შიგ მაწონს. მის ორივე ბოლოებს გვერდით აქვს კორავე (იხ.), რომელთა შორის მოაქცევენ საბელს (იხ.) ან ნაარამად ვაზს და მალლიდან ჩამოკიდებენ. მას ჩვეულებრივ ქალი „დღობავს“. „სადღობელი“ ძველად თიხისაც ყოფილა (შდრ. ნაარამად).

სავაზირომ წვრილმანზე გასაგზავნი, დასასაქმებელი ბავშვი (შდრ. საბა: სავაზირო).

სავათ ცოდნა, განათლება.

სავათიან წერა-კითხვის მცოდნე, განათლებული.

სავათსუზ წერა-კითხვის უცოდინარი, გაუნათლებელი.

სავალად 1. ძაფი, რომელიც ქსოვისას ყოველ რიგს, ზოლს მიჰყვება. მას რ ი გ ს ა ვ ა ლ ა დ ც ჰქვია (შდრ. საბა, ჩუბ. საზედაო); 2. ერთი ფერის ძაფით გატარებული ხაზი, ზოლი ნაქსოვში. ასე ზოლებად ნაქსოვია ეშმა შალი (იხ) მას შიტ-იც ჰქვია; 3. ჭეჯიმის სახე, რომელშიც სხვადასხვანაირი ძაფები ზოლებადაა გაყრილი.

სავარცდელი ვარცლის მალა დასადები ადგილი.

სავარცხელ ხის გუთნის ნაწილი, რომელიც რულის (იხ.) მეორე ბოლოშია ჩამოცმული. ის გუთნის მოსამართია — ასაშვებ-დასაშვები.

სავაზი იხ. წონილ.

საზაზ თავდაპირველად ქურჭლისა და ქვაბების სახეხი, რომელსაც აკეთებდნენ გარეული ვაზის ქერქისაგან, მერმე ყოველნაირ სახეხს დაერქვა ეს სახელი.

საზაზ ძახვის მიმართულება ხელის შიგნითკენ ტრიალით: ზეითი ქრშყენ ს ა ზ ა ხ ი.

საზეზ იხ. საზაზ.

საზჩზ იხ. საზაზ.

საზუმა სარძევე მაგიდა გარეთ აკეთებული. ზაფხულში ლამამობით აქ ინახავენ რძეს, მალალია ისე, რომ ადამიანის გარდა ვერ მისწვდეს სხვა რაიმე. აქ ინახავენ მაწვნის ქილასაც.

სათავთხე (ალ.) იხ. სათავხეო კრწლ.

სათავხეო კრწლ უღლის შუაზე თავხეა-ს (იხ.) გასაყრელი ხერელი (შდრ. სათავთხე).

სათარ იხ. სურრთმად.

სათეთრომ თეთრად შესანახი, შეულებავი ბაწარი.

სათიგო სათიგე. ორნაირია: 1) ბოძებზე დაყენებული და 2) ერთ სარზე მიწის პირიდან დაწყობილი. შუა სარს „თადა ჩუა“ ჰქვია (შდრ. სათუმა, სათუმა).

სათუმა იხ. სათიგო.

სათუმა იხ. სათიგო.

სათქმელ: სათქმელ რამდ არა არა ჩვეულებრივი რამაა, ენით აუწერელია.

სათხელღებელი (აღიაბ.) იხ. ოხლულ.

საკადრომ საკადრი, შესაფერი.

საკან 1. ორგანყოფილებიანი კიდობანივით. შიგ ინახავდნენ მარცვლეულს და ფქვილს; 2. მდინარე ქურმუხის გადმა მხარე, სადაც უწინ დასახლება ყოფილა, მათი ზოგი მკვიდრი ამ მდინარის გამოღმა სახლობს, მათ „საკანელე“

ეწოდება. დღეს „საკან“-ი ქცეულია ტყე-ველად.

საკლომ სიცოცხლის უკანასკნელი წუთები: საკლომზე მიმდგარ.

საკეკ საეენკი, შინაური ფრინველის საკვები მარცვლი, ჩვეულებრივ „ცხრილ ქრშაა განასულ“-ია, „ტაბაჭინ განასულ“-ია. შდრ. საქათმეა (იხ. მენტ. საეეკი).

საკერველ დაგლევილზე მისაკერებელი ნაპერი (იხ. ჩუბ. საკერებელი).

საკინზ 1. პერანგის საეელოზე მიეკრებული პეტლი, ნაპრისაგან გაკეთებული საკინძი; ვაზისაგან დაგრეხილი რგოლი, რითაც აბამენ ჩარგავს (იხ.) უღელზე, ხმარობენ მარტილზე ქალების ზევიდან შემოსაპერად, ურემზე უღელთან კლიევის (იხ.) საკინძად. მას „ვაზიცი“ ჰქვია. საკინზი ჩარგავ გრძელი მოხრილი ხე ან ვაზისაგან შეგრეხილი რგოლი, რითაც ზირა უღელ-ი (იხ.) დაკეშირებულია შუა უღელთან.

საკისრეა 1. ტანსაცმლის საკისრე. პერანგს ჰქონდა სწორი და მალალი. დაგვირისტებული; 2. უღლის ის ნაწილი, რომელიც საქონელს კისერზე დაედებოდა. მისი ზედა ნაწილი ამაღლებულია, ხოლო ქვედა — ამოჭრილი. ამაღლებულ ადგილს „კორაა“ ეწოდება.

საკლავ ალაგევაა დაკლული ხორცის ნაჭრებად დაჭრა და ალაგება, თავთავის ადგილას შენახვა.

საკლეველ წინდის ქუსლის ის ნაწილი, საიდანაც იწყებენ თვლების კლებას: ქუსლ გომორღევისაგან ცოტა ჰქნინ, მევიდან საკლეველ კეპტივის (შდრ. ნამატ).

საკმელ საკმელი. მკვდრის სახსენებელ დღეს მის ფხვნილს აყრიან ნაკვერცხლებზე იმდენჯერ, რამდენიც მკვდარია, და იწვის კვამლის სახით, ასე საცეცხლურით სამჭერ შემოატარებენ გაწუბილი სუფრის გარშემო.

საკმელაა ვაზის ჯიშია.

საკომლეა საკვამური, სახურავიდან კვამლის გასასვლელი ადგილი.

საკრს კეესი; შდრ. სატილ (იხ. ჩუბ. საკეესი). საკრს ქუაა კაყი (შდრ. ჩახმახი ქუვაა).

საკუნზულ ცეცხლზე მწვადის შეწვის დროს შამფურების წვერების დასადები, თიხისაა, სამწახნაგოვანი, რომლის ზედა წიბო დაკბილულია.

საკუნზურ იხ. საკუნზულ.

საკუნჯავ ხორცის ან სხვათა საკეპი თლილი ხე, თუთის ხისგან აკეთებენ ჩვეულებრივ. მასზე დადებენ ხორცის ნაჭრებს და წალდით კეპავენ.

სალბენდ ქვაფენილი. სალბენდ დაგევაა ქვაფენილის გაკეთება. სალბენდ ჩაყრაა იხ. სალბენდ დაგევაა.

სალურქეა ახლად ამოსული ხახვი, რომელსაც მწვანილად ხმარობენ.

სამანგუ უუნაა ადგილი, სადაც მანუანიკ-ს (იხ.) მართავდნენ.

სამარე: შენ სამარეზე გიველ წყევ-მოკვდი!

სამარიევ სასაფლაო. სამარიევზე გასულაა მიცვალებულის საფლავზე მისვლით მოსახსენებელი დღე.

სამაროვან სასაფლაო. უფრო ძველი სასაფლაოს აღსანიშნავად იხმარება, რომელიც ახლა ბუჩქებითაა დაფარული: სამაროვანში ყურდღელ მოკლა.

სამიბე: სამიბე ზილ მესამედ ძილი აბრეშუმის ჰიისა, ყველაზე სახითათო პერიოდია: ჩემ ჰიის ს ა მ ი ბ ე ზ ი ნ ა ე. სამიბე ნამზინ აქა-იქ, შიგადაშოგ მძინარე მესამე ძილისათვის, იტყვიან აბრეშუმის ჰიაზე. სამიბე ომოსულაა აბრეშუმის ჰია მესამედ რომ გაილვიძებს და კანს გამოიცვლის: ჩემ ჰიამ ს ა მ ი ბ ე ო მ ო ს უ ლ.

სამით ერთ ერთი მესამედი, 3 ნაწილიდან ერთი.

სამკლევ მოსამკელი ყანები. სამკლევით დროა მკის დრო — მაისი, ივლისი: ს ა მ კ ლ ე ვ ი დ რ ო ზ ე მ ა ნ ა წ ე ვ ს ხ ა ლ გ ო ქ.

სამკლევ მოქსოვილი სამკლავებები, რომლებსაც იცვამენ პურის ცხობისას, რომ შიშველი მკლავები არ დაეწვათ თონის სიმზურელით (შდრ. მენტ. სამკლავე).

სამსუნეველ საყნოსველი, სუნიანი: დესტამბუა ს ა მ ს უ ნ ე ვ ე ლ რ ა ი მ ი.

სამტკველიან პურ შოთი პური (შდრ. ყულაჟ პური).

სამფეყა სამფეხა. სამფეყა კუნჯ ცეცხლის, ბუხრის წინ დასაჯდომი კუნძი, მთლიანად გამოთლიდნენ მსხვილი ხისაგან.

სამფოთოლაა ახლადამოცენებული კიტრის მეორე სტადია, ამ დროს პირველად უყრიან ძირში მიწას.

სამყოფ სამყოფი, სარჩენი, რამდენიც ყყოფა, გასაწვდენი; შდრ. სანყოფ.

სამწონეა 1. მწვანე ფერად შესალეები ბაწარი. 2. მკენარე, რომლის წვენში მწვანედ ლებავენ ბაწარს.

სამწორ ბაწარ სამი ნართისგან დაძახული ბაწარი საწინდედ (შდრ. მენტ. სამწვერი ბაწარი).

სამწორ წინდაა სამწორ ბაწარ-ით (ის.) მოქსოვილი წინდა, სქელია (ის. მენტ. სამწვერი წინდა).

სამჭკილიან პურ საახალწლოდ ძალისათვის თონეში გამომცხვარი პური (ძალის თათის ფორმისა).

სამხტოა ღმერთისადმი შესაწირავად განკუთვნილი მამალი საკლავი.

სამჭრევე აკვანში ბავშვის მხრების, ხელების გასახვევი ნაჭერი.

სამჭრეა პერანგის შიგნით მხრების ადგილას დადებული სარჩული სიმაგრისათვის (ის. მენტ. სამჭრე).

სანაყელაა ფილაქვა, როდინი, აკეთებენ შინდის ხისაგან (შდრ. მენტ. სანაყელი).

სანაცრეა ჭურჭელი, რომელშიც ყრიან თონიდან ამოყრილ ნაცარს (შდრ. მენტ. სანაცრე); ჩალთუქის (ის.) მეორედ დანაყვის შემდეგ ამბობენ: „სანაცრეა ქნო“, ანდა „სანაცრეა“, მაშინ დააყრიან სუფთა ნაცარს და დანაყვენ, რომ ბრინჯი კარგად გათეთრდეს.

სანაწნავოა ის. საწიწილოა. სანახევროა რაიმე სამუშაოს შესრულება მიღებულის შუაზე გასაყოფად: ღორ ს ა ნ ა ხ ე ვ ე რ ო მისცა (ის. საბა, ჩუბ. სანახევრო).

სანახელ რაც უნდა ნახოს ან გამოცადოს; სანახავი, მოსანახულებელი.

სანახვეროა ის. სანახვეროა.

სანემსოა ნემსზე სახმარი ძაფი, წვრილად ართავენ: ს ა ნ ე მ ს ო კედს პატა წიწლაკა ასტონ.

სანთელ ის. ცუნ.

სანთელაა სარის ლობიოს ჯიში, გრძელი პარკები აქვს. ბევრს ისხამს (შდრ. საბა, ჩუბ. სანთელა).

სანყოფ ის. სამყოფი.

საა¹ რაოდენობა.

საა² რჩეული: ს ა ა ხეის, ს ა ა ოკა-
ლი (შდრ. მენტ. საი).

სააა სადა, მარტივი, უბრალო. საააა
წინდევ წინდის სახეა, სადა, უსახებო
(იხ. ლეკურ წინდევ). საააა უფიმ ჭეჯი-
მის სახეა, ადვილი საქსოვია. საააა უუ-
ნაა სადა, უყვავილებო თხელი მარლა
(თავსაფრად ხმარობენ). საააა არაყ ბო-
ლოს ნახალი არაყი, რომელიც სუსტია,
მკავე გემო დაჰკრავს (იხ. მენტ. საია).

საააღ -ვით, მსგავსად, ნაირად.

საააღი იხ. საააღ.

საააღით იხ. საააღ.

საააჟალ კაპიანი ხე, რომელსაც მე-
ტად მსხმოიარე ტოტს შეუყენებენ ქვე-
მოღან. მას მომტვრევისაგან იკავებს.

საააჟი თითქმის, დაახლოებით: ს ა ა-
ჟი შუადღეა ქნილ (იხ. მენტ. საიჟ).

საააანეა ერთი აყიდება ტვირთი, რა-
მდენსაც ადგილიდან დაძრავს, დაძ-
ლევს: თავი ს ა ა ა ნ ე ა ოუთიევი (შდრ.
საბა, ჩუბ.; იხ. მენტ. საპალნე 1).

საააირეა ქვევრის პირზე დასადები
კაკლის ფოთლებისაგან ან კარაზანაისა-
გან (იხ.) შეგრეხილი რგოლი. ქვევრის
პირზე ჯერ მას ადებენ. მერმე — სიმ-ს
(იხ.), რომ ჰაერი არ ჩავიდეს (შდრ. სა-
ბა, ჩუბ., მენტ. სააირე).

სააისკურ იხ. საფისკურ.

სააანი გუნდაა საპნის ნაჭერი: ორ
გუნ და ს ა პ ო ვ ნ ვერ გაათეთრევს
მაგი კაბას (იხ. გუნდა).

სააოვნ საპონი. სააოვნ დუღევაა
საპნის დამზადება. ძველად სახლში ამ-
ზადებდნენ: გოდორ-ში (იხ.) ჩაუფენ-
დნენ ბალახს, შიგ ჩაყრიდნენ ნაცარს,
გაჭედდებდნენ, ზევთან დაასხამდნენ

წყალს და სქელ ფაფასავით ჩამოვიდო-
და ნაცარტოტა (იხ.). პირველად ჩა-
მონადენს „თავტოტა“ ერქვა, შემდეგ
ჩამონადენს, ნაკლებტუტიანობის შემ-
ცველს, — „შუატოტა“, ხოლო სულ
ბოლოს ჩამონადენს — „კუდტოტა“.
თიან-ში (იხ.) ჩაასხამდნენ ჯერ „უღ-
ტოტას“ და ადუღებდნენ, სანამ არ
შესქელებოდა, შემდეგ ზედ დაასხამ-
დნენ იმ ორსაც, შიგ ჩაყრიდნენ თხის
ქონს და ერთად ადუღებდნენ მანამ, სა-
ნამ წვევალი, სქელი მასა არ მიიღებო-
და. მას დაჭრიდნენ ნაჭრებად და გაახ-
მობდნენ.

საჟ ნახევარსფერული თუჯის ჭურ-
ველი, რომელშიც ხალავენ მარცვლე-
ულსა და ფქვილს, ხოლო მის უკულმა
მხარეს აცხობენ თხელ პურს — ფე-
თირ-ს (იხ.). მას მუდმივად ხმარობენ
მწყვესები. არის სხვა ფორმაც: ოდნავ
ჩაღრმავებული, ტაფასავითაა, ზედ ყვე-
ლაფერს აცხობენ (შდრ. საბა, კაიშ.
საჯი, იხ. მენტ. საჯი).

საჟიფიშოა ჭეჯიმის ზედაპირის საქ-
სოვი ბაწარი (იხ.).

საარაქელაა იხ. ცუტკუტლუ კარკა-
რამ.

სარამულ იხ. დუბტაგ.

სარალან მცენ. ტყეში იზრდება, მი-
სი ფესვების ნახარშში ყვითლად ლე-
ბავენ ბაწარს.

სართავ აბრეშუმის პარკს რომ მო-
ხარშავდნენ საპონში, ჯერ უნაყალი-
ო (იხ.) მიიღებოდა, მერმე — სართავი,
რომლის დართვა შეიძლებოდა: ს არ-
თ ა ვ სქელ-გზელ აბრაშუნი.

სართხამ ორმხრივ გაწვეტიანებუ-
ლი, გრძელი მაგარი ჯოხი, რომელსაც
ტყავის გასაჭიმავად ხმარობენ.

სარიბულდაჲ ხორბლის ჯიში, ყვე-
ლაზე კარგი, ყვითელი ფერისა.

სარიშტაჲ მოხერხებულობა, გამკ-
რიახობა: ს ა რ ი შ ტ ა მ თ ი ჩემოვარ-
დნილ.

სარმაჲ სამკაულია ძველებური ტა-
ნისამოსისა. მას ლაბაღა-ზე (იხ.) გარ-
შემო მოავლებდნენ (იხ. საბა, ჩუბ.
სირმა; შდრ. მენტ. სარმა).

სარტყელიან პარკ კარგი ხარისხის,
შუაზე შევიწროებული პარკი (შდრ.
ქამრიან პარკ).

სარუბულდაჲ იხ. სარიბულდაჲ.

სარუყილილ ყვითელფხიანი თაე-
თუხი: ყვითელფხიანი ჩალთუქ-ი (იხ.).

სარღალ ბოინთირ-ზე (იხ.) სიგრძივ
დაფენილი, გადაგრეხილი ჩალა. სარ-
ღალ დაქეჩამ სახურავზე ჩალის დახურ-
ვისას ბოინთირ-ზე ჩალის პატარა კო-
ნების დაწყობა და მათი ბოლოების
ერთმანეთზე გადაგრეხა; სარღლი თი-
რევის (იხ.) დაწყობა ზევიდან კველუ-
ში (იხ.), რომელიც დამაგრებულია ზედ
სახურავზე: ბოინთირზე წუშმაჲ ნუ
ჩემოვლესავ, ს ა რ ღ ა ლ ჰ ე მ ე ნ .
სარღლი თირვე სარღალ-ზე ორივე
მხრიდან დასაწყობი არც თუ ისე სქე-
ლი კოჭები, რომ ქარმა არ გადაყაროს
ჩალა.

სასელაჲ სახლის სახურავიდან ჩა-
მონადენი წვიმის მიერ გაკვალული პა-
ტარა არხივით. მის წინ მოტიტვლებუ-
ლი ადგილია. აქ თითქოს კუდიანები
ბუღობენ და თუ ბავშვი წაიქცევა, შე-
შინდება და ავად გახდებაო. ამიტომ
სალამოს ბავშვს არ ჩაუშვებენ ძირს:
ყმაწულ უდროო არ წააქცივას სა-
ს ე ლ ა შ ი . სასელაჲ ბაყაყ 1. სასელაჲ-ს

(იხ.) წყლის ბაყაყი. 2. გადატ. დაბლა,
სქელი, დიდპირიანი ადამიანი.

სასელო იხ. სასელაჲ.

სახტულ 1. სასთუმალი, თავქვეშ
დასადები, დასაძინებელი ბალიში; უნა-
გირის ბალიში (იხ. ასაბ); 2. ხის გუთ-
ნის ის ნაწილი, რომელიც ფამფალაკ-
ზე (იხ.) ვირილ-ის (იხ.) დასადებად
არის.

სახტულევ ურმის ნაწილები. კლი-
ევ-ის (იხ.) ქვემოთ ქალეე-ზე (იხ.) და-
მაგრებული, რომელთაც შუა ნაწილი
ამოჭრილი აქვთ ურმის ღერძზე დასა-
დებად. მათ უკანა მხარეს, კლიევ-ის
(იხ.) გასწვრივ, გაყრილია ჩავგან-ი
(იხ.), რომ ზრო (იხ.) უკან არ დაეცურ-
დეს. „სასტულევს“ აკეთებენ კაკლის,
თუთის, თელის ხისაგან. მათ გარეთა
ვევრდზე უნახავენ საცოთ-ს (იხ.), რომ
„ურმის ნორგმა (იხ.) სასტულევი და
ურმი კლიევ არ გაცვიოთ“.

სასხლინოჲ სახსნილო, მარხვის შე-
მდეგ შესაქმელი (შდრ. მარხული).

სასხრიალეველ ყიტ ჯარის ბორბ-
ლის მოძრაობაში მოსაყვანი სახელუ-
რით პატარა ჯოხი (იხ. ყაარი სასხრი-
ალეველ).

სატიკეჲ თხის ტყავი ტიკისათვის
გახდილი.

სატიკკორეჲ იხ. სატიკეჲ.

სატილ იხ. საყრს.

სატუნეჲ მსხვილი, ლულა ძვლები,
რომლებშიც ტვინია.

საულაყეჲ გზა მთის ფერდობზე,
სადაც ურემი ვერ გაივლის. ამ გზიდან
ულაყ-ს (იხ.) ჩამოაზიდვინებენ საურ-
მე-მდე (იხ.). საულაყე-მდე კი ხელით
ჩამოზიდავენ ხოლმე.

საურმე გზა მთის ფერდობზე, საიდანაც ურემს შეუძლია გაიაროს: საულაყმით ჩემოზიდ საურმემდინ, მევლან მე ურმით გმააზიდევარ (შდრ. მენტ. საურმე გზა).

საულლე ვაზისაგან ან (იშვიათად) ტყავისაგან დაგრეხილი ულელზე წირ-წანის (იხ.) ვადასაბმელი (იხ. საბა, ჩუბ.; შდრ. მენტ. ჯამბარა).

საფანინ საფანელი. ეამ-ში (იხ.) აღებული ფქვილი, ცომის დაგუნდავებისას ვარცლის თავზე (იხ.) დაყრიან, რომ ცომი არ მიეკვრას ვარცლსა და ხელებს. თუ მეტი მოუვიდათ, დაკვრისას პური თონის კედელზე არ გაჩერდება ან გაჩერდება და მალე თავისით მოსძვრება და ჩაცვივა ცეცხლში (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. საფანელი).

საფანელი თევზ იხ. თევზ.

საფანელი ფამ ხის ბრტყელი ჯამი საფანლისათვის.

საფანტი იხ. ყირმა.

საფაფაყე საფაფახე ტყავი. როგორც საგულე-ს (იხ.) და საქურქე-ს (იხ.), მასაც ისე ხდიან.

საფისკორ სეფისკვერი, პურის ფქვილით თონზე ბრტყლად გამომცხვარი კვერი, რომელსაც აწერია „საფისკორ“ (შდრ. სეფისკორ, სეპისკორ, საპისკორ).

საფქოვ წისქვილში დასაფქველი მარცვალი: ცუტქულუ ჩონ საფქოვიც მაღლ შენ ურმით. საფქოვ გაქეთევა დასაფქვავად ხორბლეულის გასუფთავება, გაწმენდა, გამზადება: საფქოვ გააქეთით, საღმობე წააღევარ ცუტქულში. საფქოვ დაყრა დასაფქვავად ვარცხლ-ში (იხ.) საფქოვის ჩაყრა და ფქვა: სიპტა ჩემ საფქოვ დაყარ

საფქოვ ჩემოსულა დასაფქოვ-ის ბოლომდე დაფქვა, დამთავრება: თუ საფქოვ ჩემოვდა, წყალ მოქწყურ. საფქოვი ურემ დასაფქვავი მარცვლეულით დატვირთული ურემი.

საფქულია წისქვილის ის ნაწილი, რაშიც ფქვილი ცვივა; შდრ. უნულ (იხ. მენტ. საფქვილე).

საქათმე 1. ქათმის საჭმელი (იხ. საეკე); 2. ქათმის დასაჯდომი ხე: საქათმექო არ გაავლტანყ ზი ჩასულას-უქან.

საქალმე საქალამნე.

საქამრე წელი, ქამრის შემოსაქერი ადგილი: წყალ საქამრეზე მსტრვოდა (იხ. მენტ. საქამრე).

საქმიწორ საქმის დასაწყისი: საქმიწორ საქმი ნახვერიაგ.

საქუა მიწით ან ქვით გაკეთებული სამ-ოთხსაფეხურიანი დაბალი კიბე აივანზე ასასვლელად.

საქუსებრა კიბეებივით, საფეხურივით (იხ. საქუა).

საქუსლეა წინდის ის ნაწილი, სადაც ქუსლი უნდა მიექსოვოს (იხ. საბა: საქუსლე).

საქურქეა საქურქე ტყავი ცხვისა. ამისთვის ცხვარს მუცელზე სიგრძივ კრიან და ისე ატყავებენ.

სალ ის. მარკონა.

სალარავ (ალაბ.) ხის კოვზების ამოსათლელი იარაღი.

სალინ მეწველი საქონელი.

სალინა მარჯვენა.

სალმალ: საღმალ ნაყურევ ფეშაქარ მეწველი ცხვის მომვლელი მწყემსი, რომელსაც 8—15-მდე თოხლს და ნახევარ ქაპტა (იხ.) რქეს აძლევენ.

საღმალჩიო მწყემსი, რომელიც წველის. იგი ადრე ბრუნდება ბინაში და აკეთებს საძმელს, დილისთვის კი აცნობს გოგუს-ს (= ხშიადს) ცეცხლის გულ-ში (იხ.) ჩადებულ სიბქუა-ზე (იხ.), ანუ ქარტაშ-ზე (იხ.).

სადმინუახ სადამომდე, შებინდებამდე.

საღრდეა ქალამნის „შაქნელ“ ღრღისთვის (იხ.) თხელი ტყავი, რომელიც მორჩება ხოლმე მთლიანი ტყავის შოლტებად დაჭრის შემდეგ; ფეხებისა და მუცლის ადგილის ტყავი (იხ. ნაპირალ). პატარა საქონლის ტყავი მხოლოდ „საღრდედ“ ვარგა.

საღრღო საღვედე ტყავი.

საღრღო იხ. საღოდე.

საღრიო 1. საქალამნე ტყავის ყველაზე კარგი ადგილი, ზურგის მხარე; 2. ხოვ-ის (იხ.) ის მხარე, სადაც ყველაზე კარგი, მსხვილი მარცვალი ყრია. აქედან იღებენ სათესლე მარცვალს (შდრ. კულ, ბეიტ, ფუფა).

საყალ იხ. სახყალ.

საყახუეა ყახაისათვის (იხ.) განკუთვნილი ცხვარი ან დაკლული თხა.

საყევარ იხ. ჩარგავ.

საყიზ იხ. სახყიზ.

საყრლიგუდეა იხ. საგუდეა.

საყრღოა საყელო: საყრღოა გაღალულ ეტარევის.

საყუარ საყვარელი: საყუარ ყმაწული.

საშალეა ბაწარი ყიყიმი შალ-ისთვის (იხ.), რომელიც საწინდე-სთან (იხ.) შედარებით წვრილია.

საშენველ ვაზ ვაზის ძირში ამონაყარი ახალგაზრდა ყლორტი, რომელსაც ინახავენ, რომ მომავალ წელს ამით

გამრავლონ ვაზი. თუ გამრავლება არაა საჭირო. მოაჭრიან.

საშობრელ საცეკვაო (იხ. შობროვად).

საშოფრელ იხ. საშობრელ.

საშიღვეიან მატყლ გრძელბეწვიანი, კარგი ხარისხის მატყლი.

საჩაღვეიან შალ გრძელფუნჯებიანი მხრებზე მოსახამი შალი.

საჩეჩელ მატყლის საჩეჩი, რკინის „კბილებიანი“ ხელსაწყო. მასზე მატყლს დაჩეჩავენ, მერმე ფარო-ს (იხ.) გააკეთებენ, რომელიც მზადაა დასართავად. საჩეჩლი კბილევ საჩეჩლის სავარცხლის კბილები. საჩეჩლი ყბა ნემსეივით ორ რიგად დარქობილი საჩეჩლის ნაწილი, რომელზედაც ჩეჩავენ მატყლს.

საჩირაღო იხ. საბაზმოა.

საჩიჩელ იხ. საჩეჩელ.

საჩჩელ იხ. საჩეჩელ.

საჩხრეკელაა შინდის ხის სამტოტა ან სწორი ხე. რომელიც თონეში ცეცხლის გასაწევ-გამოსაწევად იხმარება (იხ. მენტ. საჩხრეკი).

საცახეა აბრეშუმის ჭია მომწიფების, პარკის მოსაქსოვ სტალიაში რომ იქნება.

საცრთ საცვეთი, ურმის სასტულზე (იხ.) ბორცვივით პატარა კორა (იხ.), რომელსაც ინახავენ იმისათვის, რომ არ გაცედეს ურმის კლიევი (იხ.) და თვით სასტულიც (იხ.); ხის გუთნის ნაწილი, რომელსაც აკრავდნენ ენა-ს (იხ.) ქვეშ, რომ მიწაზე ზახუნის გამო მალე არ გავეკოთა (შდრ. ჩუბ., მენტ. საცვეთი).

საწინდეა წინდის საქსოვი ბაწარი, მას ორწორ-ად (იხ.) ართავენ.

საწიწილოა ნაწინაების ერთად დასაკავებელი (შდრ. სანაწინაო).

საწოლი (ალ.) პირგანიერი, რძის ჩამოსაწველი ჭურჭელი.

საქირეველ (მრ. საჭირეველე) აკენის არტახი. ასეთი ორია, ერთს ხელეზზე, ხოლო მეორეს ფეხებზე გადაუჭერენ ხოლმე.

საჭინავაგურე სქელი, მსუქანი ნაწლავი, რომელიც ვარგა ჭინავაგურ-ისათვის (იხ.).

სახარევაძსმა ფიცილა: სახარების მადლმა.

სახეველ სახევეი.

სახელ დადრვაა იხ. სახელ დაზახნა 1.

სახელ დაზახნა 1. სახელის დადება, შერქმევა (შდრ. სახელ დადრვაა); 2. უფროსისადმი სახელით მიმართვა: სახელ ეზახი, გო, არ გცხონიან?

სახელ ქნაა ოდნავ აღნიშვნა რისამე: ერ სახელ ქენ, ბესი!

სახეა სახე; -ნაირი: რა სახეითი გინდა გოვაქეთო.

სახ-კარ ჩემოყრაა ქრისტიანული დღეობების წინ სახლის ავეჯ-ჭურჭლეულის გარეთ გამოტანა, დასუფთავება, გარეცხვა: გასხლინევაბე სახკარ ჩემაყრევართ.

სახლ აყენევაა სახლის სახურავის დაშენება, კრამიტის ან ჩალის დასახურავად გამოზადება, ბოინთირ-ის (იხ.) ატანა მალა. ამ დღეს ეპატიყებიან ნათესავებს, მეზობლებს, რომლებიც მოდიან საჩუქრებით. ეს საჩუქარი უნდა ჩამოკიდონ ბოინთირზე ცოტა ხნით, მერმე ჩამოხსნიან და ყველაფერს უსტას (იხ.) მისცემენ: დღე ვასოა სახლ აყენევის.

სახლ გათეთრევაა სახლის შეთეთრება კირით.

სახლ დადგმაა ირონ. ლაფში ან თოვლში წაქცევა: უშკოლში წასული-ნეახ ორგან სახლ დოვღე.

სახლ მოზრუნევაა სახლის სახურავის გამოცვლა: სახლ ვაბრუნევი, დაადგმელ თავ არ მაქ.

სახლი ქებ მოთხრაა იხ. ქებ მოთხრაა.

სახლი ქებ ჩადგმაა იხ. ქებ ჩადგნაა.

სახლი ჩიტ ჩიტი, რომელიც ზამთარ-ზაფხულ სოფელშია, არ მიდის თბილ ქვეყანაში. ბუდეს იკეთებს ჩალაში, სახლის სახურავში.

სახლში დაუდონაა მდგმურის აყვანა: სახლში ლეკევი დააუდუნა.

სახლში ნაუდომ მდგმური.

სახონყრეა 1. ხორყრის (იხ.) გასაყრელი, იგივე თართ-ი (იხ.); 2. ხონყრის დასაწნავად გამოზადებული ძაფი, რომელსაც ძლიან ძახავენ: სახონყრეს მაგრა დაზახაა უნდ.

სახოწ წვრილი ლერწმის მოკლე ჩხირი, რომელსაც შუაზე ორჯერ გადაახვევენ კედ-ს (იხ.) ან ბაწარს და ხელის მოძრაობით ძაფს ჩაასწორებენ, ზედმეტი ბეწვებისაგან გაასუფთავენ: სახოწით ჰხოწონ კედს ან ბაწარს (იხ. საბა: სახეწი; შდრ. ჩუბ. სახევეწი).

სახსია თიხის ჭურჭელი.

სახსიყაბ იხ. სახსია.

სახყალ წვერი (შდრ. საყალ, საყალ).

სახყიჟ კევი, რომელსაც რძისაგან ისე ხდიან, როგორც მაწენიდან კარაქს.

საქელ (მრ. საქლევი, საქლიევი) ტანისამოსის სახელო (იხ. საბა, მენთ. სა-

კელი, ჩუბ. სახელო, ჯანაშვი. სახელ.).
საქლევ ჩაყრა სახელოების მიკერება.
საქლი ყბა სახელოს ბოლო ნაპირი.
საქლი ზირ ილია სახელოსი.

საკიფეა კიფ-ის (ის.) ჩამოსაკიდე-
ბელი დანადგარი ბაწრის დაძახვისათ-
ვის. ბაწრის დაძახვისას საკიფე ტრია-
ლებს და ბაწარი ირღვევა, ეხვევა ყა-
რი ტარ-ზე (ის.), ამავ დროს ძაფი
იძახება.

საქლებ (ალიბ.) ის. ყოშებ.

საქნავი უღელ იგივეა, რაც „კალოა
უღელ“. აკეთებენ მრგვალი ხისაგან.
მასალად კარგია ცაცხ-ი, წნორ-ი, თე-
ლაა. ბოლოებში უჩვერეტენ ორ-ორ
სატაბიკე კრლს და შუაში საუღლე-ს
(ის.) გასაყრელად ორ კორა-ს (ის.)
უკეთებენ.

საჯორცეა სახლში საკმელად და-
საქლავი საქონელი, ცხვარი ან ღორი;
საქლავი: წელს ორ საჯორცეა გო-
ვათავით (ის. მენტ. საჯორცე). საჯორ-
ცეა ალაგევამ ის. საქლავ ალაგევამ.

საჯრეა სახრე.

საჰყად ის. სახყალ.

საჰყიზ ის. სახყიზ.

საჰყიზი ფოთოლ მრავალძარღვა.
მის ფოთოლში შეახვევდნენ კევს, და-
დებენ წყლულზე. მისი ჩაი ოფლის მო-
საყვანად კარგია.

სებელ ის. საბელ.

სეველ სეელი.

სეიზ ვაცი. ის მათალ-ს (ის.) წინ
უძღვის.

სელ ნილვარი, დიდი წყალი მოვარ-
დნლი: მაგრამ წუშმდა, სელევი მიდი-
ოდა რზრათი.

სელავ მთაში დიდი წვიმების შემ-
დეგ შექმნილი ვიწრო უსწორ-მასწორო

თავდაღმართი გზა. ამ ბილიკებიდან
დადიან მთაში და აქედან ჩამოაქვო
ხოლმე შეშა და სხვა მისთ.

სემაა სულელი.

სენ თხელი ჩირქი: ფეყით ს ე ნ ჩო-
მოოდის.

სეარან სასეირნო: ს ე ა რ ა ნ ზ ე
შოვდ.

სეარაა ფაშეზე გადამრობილი შავი
ფერის ნაოქებიანი თხელი კანი, ახმო-
ბენ და ქილების პირზე გადასაკრავად
ხმარობენ (ის. საბა, ჩუბ. სერა).

სემისკორ ის. საფისკორ.

სერნაა სწორი და ვიწრო ზოლივით
ნაკვეთი: ერ ს ე რ ნ ა მენაქ მაქ (შდრ.
სრელ).

სესხჷა სესხება: ჩემგნი სე ს-
ხ ო ვ ს (შდრ. სესხულოვამ).

სესხულოვამ ის. სესხჷა.

სეფისკორ ის. საფისკორ.

სიათავ ერთფერი, სადა, უბრალო
(ის. სააა): უწინდელ სააა ს ი ა თ ა ვ ინ-
სანი.

სივ-სივ ამბობენ, როცა საკმელს
დაანახებენ, მაგრამ არ აძლევენ, მის
მნახველს კი ნერწყვი მოსდის პირში.

სილაა პირამდე სავსე ჭურჭელი:
ს ი ლ ა ა რ ქნო, დააფანტლი გზაში.
ძალზე მეტად ავსებულზე იტყვიან
„სიფ-სილაა“ (ის. მენტ. სილაზე სამსე
ნიტრა). სილაა ქნაა ის. ყბამდინ ავსრ-
ვამ.

სილააა სილა, გაშლილი ხელის
მტევანი: პირში ს ი ლ ლ ა ა შემოჰკრა.
სილააა კმევნევამ სილის ძლიერ გარ-
ტყმა, გაწნა: ს ი ლ ლ ა ა ა ქ ა მ ა .

სიმარტულ||სიმარტლ ზღმარტლი.

სიმსილაა ის. სიფსილაა.

სიმტყელო სიბრტყელე, სიგანე: ქუეჲა ს ი მ ტ ყ ე ლ ე ზ ე დედევ.

სიმღრჴემე სიღრმე.

სიმწოვე სიმწვავე, სიმწარე: დე-
დამ ს ი მ მ წ ო ვ ი რ ა მ საქნელ, არ ი ც ო -
და.

სიღრღამ ურმის ზრო-ს (იხ.) ან მი-
სი ბოლოების, სოლების გასაგლუვებე-
ლი იარაღი.

სიბ ქვევრის პირზე დასახურავი სა-
რქველი, ბრტყელი ქვაა, არც თუ ისე
სქელი (შდრ. საბა, ჩუბ., მენთ. სიპი).
სიბ დადრჯვა ქვევრის პირზე სიბ-ის
დახურება. სიბი ქუაა ბრტყელი, გლუვი
და მკვარი, ცეცხლგამძლე ქვა, რაზედაც
მწყემსები აცხობენ გოგუ-ს (იხ.). მას
ჩადებენ ცეცხლში, გაცხელდება და
ზედ დააკრავენ ცომს. მას „ქარტაშსაც“
უწოდებენ (იხ. ჯანაშვი. სიბი ქუა; შდრ.
მენთ. სიბი ქვა).

სიბტა სიფთა.

სიბტანდე პირველი. **სიბტანდე**
შუქლ პირველი შვილი.

სირ საიდუმლოება: ოქახი ს ი რ
დაამალენყ; საოცრება: ე რ ა ს ი რ ი ა,
რამსა!

სირთ სერი, ზოლივით ბილიკი მთა-
ში: ს ი რ თ ზ ე მოკლა ღორ.

სირიდ ნაკერის ზოლი, ლიანდაგი,
ხაზი.

სირქან საზამთრო საძოვრის ბალა-
ხი.

სირჩო 1. სარჩენი, საცხოვარი;
2. ცხოვრების გზა, შნო: თავი ს ი რ -
ჩ ო მ დოვკარგი, რამ გააქეთველ, ვერ
იცის.

სირცხულ იხ. სურცხულ.

სისკე სისქე, სიმსხო: თითი ს ი ს -
კ ე მ თ ი წყალ მოდის ბულაში.

სისრჯლე 1. სისველე; 2. გადატ.
შარდი: ზროხი ს ი ს რ ჯ ლ ე მ დაბლა
ჩოვდესავ, თახტევს ჰვარტრან.

სისხლსუკანი წასულაა დაქრილი
ნადირის სისხლის წვეთების კვალდა-
კვალ მიდევნება: ს ი ს ხ ლ ს უ კ ა ნ ი
წ ა ს უ ლ ი თ ჰპოვლოვდენ დანასისხ-
ლიანეჲ ნადირს.

სიფართო სიფართოვე, სიგანე.

სიფთა იხ. სიბტა.

სიფთანდე იხ. სიბტანდე.

სიფსილა ძალიან სავსე, პირამდე
(შდრ. სიმსილა).

სიფსი საკრავი, ნეკი თითის სიმს-
ხო ლერწმის მილისაგანაა გაკეთებული,
შიგ ჩალის ენა აქვს ჩადებული, 7 ხვრე-
ლი ზევით, 7-იც ქვევით აქვს.

სიფტა იხ. სიბტა.

სიფტანდე იხ. სიბტანდე.

სიჩაფლე 1. უსუფთაობა, უწმინ-
დურობა; 2. განავალი.

სიხნალ საცერის რგოლი, რომელზეც
ძუის ბაღეა გადაკრული.

სკლა მსხვილად, სქლად. **სკლა** ას-
ტავს გადატ. ბევრს ლაპარაკობს.

სლოყინ (სლოყინოვს, ისლოყინა,
უსლოყინინი, ნასლოყინ) გულამოსკენი-
ლი ტირილი: ყმაწულ ს ლ ო ყ ი ნ ო ვ ს,
ამამაგრ ტირის.

სლუჴ მკვირცხლი.

სმინდ სიმინდი; სიმინდის ყანა.
სმინდი კეჲეჲ მარცვალგაცილი სიმი-
ნდის ტარო. **სმინდი ფოჩ** ქუჩეჩი, სი-
მინდის ღერო და ფოჩები.

სოლმა გახუნებადი.

სონი იხ. სუნელ.

სწვრლ სველი.

სწლ დოს აჰრის შემდეგ დარჩენილი შრატი; ცხვრის რძისაგან დელამას-გაკეთების შემდეგ დარჩენილი შრატი, რომლის აჰრისას მაგაშ-ი (იხ.) მიიღება. მას ალხანას- (იხ.) უწოდებენ მწყემსება.

სწა ერთგვარი მხალი. სანამ ნორჩია, იკმება, მერმე არა. დანაყილ ხორცს მის ფოთლებში ახვევენ ტოლმისათვის. ამოდის ბრულ-ის (იხ.) ძირში.

სტ სვეტი, ზოლი. **სტ წინდა** იხ. სტრვიან წინდა.

სტრვიან წინდა წინდის სახე. ზოლიანი.

სრელ ზოლი (იხ. საბა, ჩუბ., მენთ. სრელა).

სრელევიან ზოლებიანი.

სროვნა (ესრუს, ესროვნა. ჰუსროვნი, ნასროვნ) სროლა.

სუალ ქნა შელესვა: **სუალ ჩედის.**

სუშმა დოს აჰრის შემდეგ მიღებული ხაჰო, რომელსაც მიტკლის პარკში წურავენ. მაგარ **სუშმა** მაგრად აჰრილი ხაჰო. **სუშმა** აჰრა დოს ცეცხლზე გაცხელება და მისგან ხაჰოს მიღება. **სუში** გირც გირცი (იხ.), რომელსაც გულად აქვს შეზავებული სუშმა (იხ.): ერბოში მოშუშავენ ხახვს, ჩაყრიან სუშმას კვერცხთან ერთად და მოურევენ. **სუში ქათა** ქათამ (იხ.) შეზავებული სუშმის გულით.

სუიხ იხ. სუამხ.

სულ სუნი; ცოცხალი არსება. **სულ** აქ სუნი სდის. **სულ ახნა** ორმოცობა. კლავენ საკლავს, აკეთებენ ფლავს, ყაბლამას, კორკოტს. იტყვიან ამ დღიდან მისი სული განთავისუფლებულია საა-

ქაოდანო. **სულ კბილში დაქერა** ფიგურ. ძლიერდობით: **სულ კბილში** უქერი, მუშუოვს. **სულ ტკბილ რამი** ფიგურ. თავის განწირვა ძნელია. **სულ მამიკრს** ფიცილი: თავი მომიკედეს (იხ. სულიმა). **სულზე მოსულა** მოლონიერება, მოსულიერება გამხდარისა: **ქლე კამმეჩს სულზე** მოვდესავ, ფქულუ ქუთ უკეთევენენ. **სული** პეპელა 1. ფარვანა, სულის პეპელა; 2. გადატ. გამხდარ სუსტ ადამიანზე ამბობენ: **სული პეპელას** თუ შოუბერ, წაქცევის. **სული** გაზრომი-გაზრომი იხ. კლომ-კლომ.

სულიმა ფიცილი: სულის მადლმა (შდრ. სულ მამიკრს).

სულპურ მიცვალებულის სულის სახსენებელი პურ-მარილი სულ ახსნამ-ს (იხ.) დღეს.

სულუფ სარევალაა, ფეტვის მარცვლებზე ოდნავ წვრილი, მუქი ფერის მარცვლები აქვს, ბრინჯის ნათესში იცის, მისი გამორჩევა ზოგჯერ ჭირს ხოლმე.

სუნა მსუნავი.

სუნა ეკალია, ცხელ ადგილებში ამოდის.

სუნელ გამხმარი მწვანის ფხვნილი (შდრ. სუნელი ტორ).

სუნელი ტორ იხ. სუნელ.

სუჟუდ იხ. ნაჟყანტ.

სუსალუდ სასულე.

სუსმატ სულწასული.

სუთულ ჩვილი, ჭყინტი: **სუთულ** სმინდ.

სუკდულ სიკვდილი.

სუშა საჩეჩელზე დაჩეჩვის მერმე მრგვლად დახვეული მატყლი, რომელსაც ჩააწყობდნენ ცხრილში.

სუმხ წყალში მოხარული ბრინჯის წენიანი საკმელი, შეზავებული მწვანილით, მარილითა და ცხიმით (შდრ. სუიხ).

სურაგ ნადირობის ერთ-ერთი სახე, მოსარეკი. სურაგ ქნაჲ ნადირის მორეკვით დახოცვა. ბევრი ერთად მიდიოდა სანადიროდ. ისინი დაყოფილი იყვნენ მუზალღევა და ბარაჩიევა-ად (იხ.). პირველნი მოერეკებოდნენ ნადირს, ხოლო მეორენი ჩაუსაფრდებოდნენ.

სურმაჲ ავადმყოფობაჲ მარცვლეულისა, ხშირი წვიმების გამო მარცვალი ღებება და სუნი მიეცემა (შდრ. საბა. ჩუბ. სურმა).

სურსულაჲ კანის ავადმყოფობა (იხ. საბა: სრსვილი, ჩუბ. სირსველი, სრსვილი, ჯანაშვ. სურსულაჲ მენთ. სირსველა). სურსულაჲ ჩიჩაქ ყვითელუცავილიანი ბალახი, ამოდის კედლებზე, მისი ღეროს ვადატეხისას რძე ჩამოდის. ხმარობენ ამ ავადმყოფობის მოსარჩენად.

სურჸთმაჲ თრევით ჩამოსაზიდი შემის ან სხვა რისამე კონა. საულაყეზე (იხ.) მუშა საქონელს ჩამოაზიდვინებდნენ: სურჸთთმაჲთი ჩამაქონ საურმეზე (იხ.), მევლან ურმი ზიდენ (შდრ. საბა, ჩუბ. სათარი).

სურჸლიჲ ცომისაგან გაკეთებული საკმელია: ქვაბში ასხამენ წყალს, შიგ ჩაყრიან ხორცის ნაჭრებს, მოხარშავენ,

უზამენ სიმყავეს, მწვანილს, ხახვს. მერმე ზელენ პურის ფქვილის უმარილო ცომს. მას წვრილ-წვრილად დაჭრიან და თითის სიგრძეზე მრგვალ სორსლებად გაათხლებენ, ქვაბში ჩაყრიან და მოხარშავენ. მოხარშვის შემდეგ ქაფქირით ამოყრიან თევშზე. მას მიატანენ ნივრის საწებელას. სურჸლუჲ იხ. სურჸლიჲ.

სურცხულ სირცხვილი.

სუს ხეა, ბუჩქად იზრდება, მისი ფოთლების ან ყლორტების ნახარშ წვენში ყვითლად ღებავენ ბაწარს.

სუსსუმ იხ. სუს.

სქელ თავ მოუბრუნა ფიგურ. უთმინა, უთმინა, ბოლოს კი ველარ მოუთმინა და მკვახედ უთხრა.

სწორაჲ -ხელა, ტოლი: რამსწორაჲ.

სხილ ბუზის კვერცხების მატლი.

სხლაპუნ (სხლაპუნოვს, იხ. დასხლაპუნევაჲ, გასხლაპუნევაჲ) უნებურად სრიალი, დაცურება: ფეყ დამისხლაპუნდა.

სხლინ ხსნილი, მარხვის შემდეგი პერიოდი; სახსნილო.

სხლოპაჲ კანზე გამონაყარი პატარა მუწუკები, რომელთაც თავი ოდნავ შეთეთრებული აქვთ.

სხოგან სხვა ადგილას, სადღაც.

სხოუურ სხვანაირი, უცნაური.

სხრიალ იხ. ტრიალ.

ტ

ტაბაკ მთლიანი ხისგან ჩარჩოში გამოჭრილი, სინისებური მრგვალი და ვადაშლილი ჭურჭელი, იხმარება მარცვლეულის გასაჩრევად. მასზე აგრეთ-

ვე ამოიღებენ ცივად მოხარშულ ხორცის ნაჭრებს, გირც-ს (იხ.) (შდრ. საბა, იხ. ჩუბ., ჯანაშვ., მენთ. ტაბაკი).

ტაბლაჲ ტაბლოვაჲ-ს (იხ.) დღეს

გამზადებული საკმელი: ტაბლოვაში
ტაბლაჲ შინ მიაქონყ (იხ. ჯანაშყ.
ტაბლაჲ, შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ., კაიშ.
ტაბლა).

ტაბლობაჲ იხ. ტაბლოვაჲ.

ტაბლოვაჲ მიცვალებულის საწყსო.
ნისი დასაფლავებიდან მესამე დღეს
სულის სახსენებლად უმართავენ. რეც-
ხავენ მის ტანისამოსს, ღარიბს აძლე-
ვენ. ამზადებენ საკმელს — ფლავს,
ლობიოს. ხორცის გარდა, ყველაფერი
შეიძლება ჭამონ.

ტავარ იხ. დავარ.

ტაიჲ ბიძა, დედის ძმა.

ტალახაჲ ელენთა (შდრ. ტყირაჲ).

ტამაზლულ მოსაშენებელი საქონე-
ლი: ტანაჲ არ ჰყულავ, ტ ა მ ა ზ ლ უ ლ ი-
ბე უნახავ (იხ. საბა, ჩუბ. ტამაზლუხი).

ტამსმოზ ტანსაცმელი.

ტამსმუჲ იხ. ტამსმოზ.

ტამსმუს იხ. ტამსმოზ.

ტანაჲ ხბო (იხ. ჯანაშყ. ტანაჲ, მენტ.
ტანა).

ტანაყირან სარეველა მცენარე, ამო-
დის ყანაში, ფართო ფოთლები აქვს.

ტანაყირაჲ ბოსტნეულის მცენებელი
ჭია მოწითალო ფერისა. ის ბოსტნეულს
ძირშივე გადაღრღნის ხოლმე: ტ ა ნ ა-
ყ ი რ ა მ ხ ა ზ გ ვ დ ა ს ჭ რ ა .

ტანაჩიჲ იხ. მეტანეჲ.

ტანკეტ (აღ.) იხ. ტანკიჲ.

ტანკიჲ ღვედკეციტ დაწნული კალა-
თა, იხმარება წინდებისა და მისი საქ-
სოვის მოსათავსებლად.

ტანსმოზ იხ. ტამსმოზ.

ტანსმუჲ იხ. ტამსმოზ.

ტანსმუს იხ. ტამსმოზ.

ტანსუმუჲ იხ. ტანსმოზ.

ტანში შანაკარ კუქში შეკრული.

ტაპანტიჲ ქნაჲ დაშლა, გაყრა ოჯა-
ნისა: ტ ა პ ა ნ ტ ი ჲ ქ ნ ი ლ ა ნ ; ცხერის-
ფარის აშლა, მწყემსების წასვლა-წა-
მოსვლა, ანგარიშსწორება. ამას „ცხრუ
ტაპანტიჲ“—ც ჰქვია.

ტაპარაჲ დანასობი. საბავშვო თამა-
შობაა.

ტაპკირ ნავში, საწნახელში სიგანე-
ზე ჩასაწყობი მოკლე ჯოხები, რომელ-
თაც ზევიდან დააფენენ კარაზანა-ს
(იხ.), რომ ჰუპა არ გააყვეს ტკიბლს
(შდრ. საბა: ტუპკირი, მენტ. ტოპკირი).

ტაპტაჲაჲ ვირთხა.

ტარ თითისტარი.

ტარატ გროვა, ჭგუფი ხალხისა.

ტარა-ტარა ჭგუფ-ჭგუფად.

ტარბაკ 1. ფაშის ის ნაწილი, რო-
მელიც ბურთივითაა. ამით აპოხტს აყე-
თებენ. ასეთივეა შირდან-ი (იხ.); 2. გა-
დატ. მრგვალ, დაბალ ადამიანზე იტყ-
ვიან.

ტარბაკ ჩახხმაჲ ტარბაკ-ის (იხ.)
აპოხტის გაკეთება, მასში შეზავებული
ხორცის ჩაყრა.

ტარევაჲ (ეტარევის, დეეტარა, და-
ტარეტლ, დანატარევი, ნატარ) ტარეზა,
სიარული.

ტარ ილქინდიჲ საღამოს 7—8 საა-
თი.

ტარტახევი 1. ძვლები, რომლებზე-
დაც ხორცი სულ არაა: თამამ ტ ა რ ტ ა-
ხ ე ვ დ არ ჩ ა , ზედ გემაახრულ რამ არ
დარჩა; 2. შიშველი ფეხები: ტ ა რ ტ ა-
ხ ე ვ ნ უ წ ა გ მ ი ყ რ ი , ჩულქევი ჩაღც!

ტარჩანად ქამანჩი, ცხენის ძუისა-
გან აკეთებენ.

ტატაჲ 1. ხელი ბავშვის ენაზე: იმ

ტ ა ტ ა შ ი დაჰქირ: 2. ჯოხი: ერ ტ ა -
ტ ა მ დაადო.

ტატაყუე შიშველი მუხლები.
ტაღარ იხ. დაღარ.

ტაყაა დიდი ხისაგან მთლიანად
მრგვლად გამოთლილი კურკელი, შიგ
ინახავდნენ ფქვილს (ფქუტლუ ტაყაა)
და ხორბალს (დიდ ტაყაა), ან ტანსაც-
მელს აწყობდნენ.

ტაშალმაჲ წვრილი ვაშლის ჯიშია,
მაგარი, წითელი და ტბილი. ინახება
დიდხანს.

ტახტა-ტახტა იხ. თახტა-თახტა.
ტაჰყა ფაფაყ იხ. დაჰყა ფაფაყ.

ტელაჲ წვნიანი საკმელი: პურის
ფქვილით მოხელებს ცომს უმარილოდ,
გაათხელებენ თხელ ფურცლებად და
დაახლოებით 4 სმ. სიგრძეზე დაჭრიან,
მდუღარე წყალში ჩაყრიან ამ ფურც-
ლებს, მოხარშავენ, შეაზავენენ წიწა-
კით. მარილით, ყევე-ს (იხ.) ჩაყრიან,
ქინზი ტორ-საც უზამენ და კოვზით ჰა-
მენ. რძეში მოხარშულს „ზიან ტელაჲ“
ჰქვია, ერბოთი გაკეთებულს — „ქონიან
ტელაჲ“, ყევე (იხ.) თუა ჩაყრილი —
„ყევიან ტელაჲ“, თუ ძმარია დასხმუ-
ლი — „ზმრიან ტელაჲ“.

ტიკიჲ ქათამი ბავშვის ენაზე.

ტიკ-ტიკ ქათმის დაძახება.

ტინკოჲ იხ. ბოლოკა შამბაჲ.

ტიპლაყ იხ. ტიტრლაჲ.

ტირატორაჲ იხ. თათრი მერცხალ.

ტირტირ იხ. ქარქარ.

ტირუაჲ 1. ტირილი ცრემლით; 2.
მწუხარება; 3. სიზარმაცის გამო წუწუ-
ნი.

ტირმანაჲ კასრის ზევიდან გადმო-

საცმელი სახურავი, რომელსაც წნავენ
თხის ბეწვით. ხმარობენ მწყემსები.

ტიტიბ ბროწეულის ქერქი. „პირ-
ჯანდელ ტ ი ტ ი ბ ს ებნევიან კმელ შუ-
ნდში, თხლეში დატიტბას“. იხ. და-
ტიტბაჲ (შღრ. საბა, ჩუბ., მენთ. ტი-
ტიბი).

ტიტიჲ დაგლეჯილი, დაფლეთილი:
ზედითი ლილიჲს, ქრშაითი ტ ი ტ ი მ.

ტიტრლაჲ ტიტველი.

ტიულინყოჩ იხ. ყიულინყოჩ.

ტიხაჲ ძაფზე ასხმულა.

ტიპილ ზილ ღრმა ძილი. ტ კ ბ ი ლ
ზ ი ლ შ ი უყავ, ქურდმა ცხარზე რზრძ-
თი გააყუნა.

ტიყვილ მტკაველი.

ტიკენი დახურაჲ ჩალიანი სახლის
სახურავის დახურვის ერთი სახე, რომ-
ლის დროსაც ოსტატი ტიკენის ჩალას
რე მჭიდროდ, რომ ცეცხლი არ მოე-
კიდოს. ასეთ დახურავს სჭირდება ბევ-
რი ჩალა, დიდხანს სძლებს.

ტიციე 1. წმინდა, წვრილხვრელია-
ნი, მჭიდრო ხვრელიანი (საცერი):
ტ კ ი ც ე განაცერ საცერ კაჲს; 2. შე-
მოკერილი, ზედმომდგარი: კასტუმ ზედ
ტ კ ი ც ე დგას.

ტილინკოვაჲ (ტილინკოვს, იტილინკა,
უტილინკი, ნატილინკ) კუნტრუში, ტლი-
ნკების აყრა, ხტუნვა. ტლინკოვ-ტილინ-
კოვ ხტუნვა-ხტუნვით, კუნტრუშით:
ტ ლ ი ნ კ ო ვ - ტ ლ ი ნ კ ო ვ მაასლრლი.

ტლუნყ სათითე.

ტლუნყ ყანწში საპნის მოსარევი
ჯოხი, რაზედაც დახვეულია ქსოვილის
ნაჭერი. ამით უსვამენ საპნის ქაფს
ურემს.

ტოკაკ ვისაც ხელზე ან ფეხზე თი-
თები არა აქვს.

ტოლ 1. ერთი მეტრის სიგანეზე ძირს ზოლივით გაშლილი აბრეშუმის ქია (ის. ტოლ დაფენამ); 2. ქსოვილი. ტოლ დაფენამ აბრეშუმის ქიის ზოლივით, კვლებივით დაწყობა, დაშოლტვა: აყარზე ტოლ ჰფენენ. ტოლი ზირ ტოლ-ის ფსკერი, სადაც დაგროვებულია აბრეშუმის ქიის განავალი.

ტოლახ ფეხის კოჭებთან ტოტების ზევიდან შემოსახვევი ვალამ (ის.) კედლით (ის.) ნაქსოვი. მას ქალები იხვევენ მუქასარ-ის (ის.) ტოტებზე.

ტომაყ ის. ჩომაყ.

ტონ ტანისამისი: შავტონიან კაცყო.

ტოპალ ნერგ-ის (ის.) სათესლე ღერო, რომელზედაც გაკეთებულია თესლის პარკი.

ტოპკირ ის. ტაპკირ.

ტორახუტ კამა (შდრ. ტრახუტ).

ტორონჩოა რძის მოსაწველი სპილენძის ჭურჭელი მოგრძო ფორმისა.

ტოტ: ტოტ დაკრამ ქალების მუქასარ-ის (ის.) ფეხზე (კოჭთან) მკიდროდ შემოხვევა ტოლახ-ით (ის.). კაცები ტოლახ-ს არ ხმარობდნენ, შარვლის ტოტებს წინდის ყელში ჩაიტანდნენ: ტოტევი დაეკარ. ტოტევი პირ ტოტების ზედაპირი. ქალების მუქასარ-ს პკონდა როგორც პირი, ისე სარჩული. ტოტევი ასტარ მუქასარ-ის ტოტების ქვედა სარჩული. ტოტი ყბაა ტოტის ბოლო.

ტორ 1. მტვერი; 2. სუნელი: ქინზი ტორ; 3. ვაზის ავადმყოფობა. ტორ დაყრამ ვაზის ავადმყოფობაა. მტევანზე თეთრი ფერის მტვერივით დაყრება: ტორ დანაყარ ყურზენ არ იწევის, მაგარ ჩევის.

ტოლანად ის. დოლანად.

ტრანტიტიამ მუდამ მოხეტიალე ქალი: ჰეგ ყმაწულს უყურევსა, ტრანტიტიამ ცალი.

ტრაპ-ტრუპ წვიმის დიდი წვეთების დაცემის ხმაურს: ერ ტრაპ-ტრუპ ქნა, გვდავარა.

ტრაპუზან დიდი ხმაური, აურზაური, აყალმაყალი: ტრაპუზან ავარდა.

ტრაყ-ტრუყ ხარა-ხურა: ე ტრაყ-ტრუყ ადლ ექაფთი.

ტრახუტ ის. ტორახუტ.

ტრიალ ტრიალი რისამე ირგვლივ.

ტრიალ-ტრიალ ისევ, კიდევ: ტრიალ-ტრიალ მე გააქეთევარ.

ტრიან გუგრაამ გრძელტარიანი მწარე გოგრა, რომელსაც მომწიფების მერმე ხმარობენ ღვინისა და წყლის ამოსაღებ ჭურჭლად. ტრიან კოტოშ ის. ტრიან გუგრაამ.

ტრია უღუმო, ხუჭუქთმიანი, გრძელკუდიანი ცხვარი.

ტუგნამ ძაღლის ლეკვი: ზაღლი ტუგნამა.

ტულაშამ მუქი შავი: ტულაშამა ყოვ.

ტული-ტული შეძახილი ძაღლის მოხმობისას (შდრ. კული-კული).

ტულიამ ძაღლი ბავშვის ენაზე.

ტუმარამ თხის ბეწვისაგან მოქსოვილი ტომარა: ტუმარა, ტუმარა, ტუმ პეპელა, სახელს გეტყუ, ვერ გამაღცნოვ (ის. ჯანაშვი.) ტუმირი ყბაა ტომრის პირი.

ტუპკირ ის. ტაპკირ.

ტურ კოყრი კანზე ან ხეზე.

ტურ-ტურ კოყრიანი: კელევ ტურ-ტურ ქნილ (შდრ. მენთ. ტურტური).

ტურამ ცახ (ალბეგ.) ცახი მწვანე ფერისა, დაუდებენ აბრეშუმის ქიას ზედ პარკის მოსაქსოვად. ტურამ ბაშ-მაყ პარაზიტი, სოკოსავითაა, ამოდის ფუტუროზე, ღობის ძირში დამპალ ჯოხებზე, წითელი ფერისაა, გაზაფხულზე იცის. ტურამ დანაქროვ სხალ მსხლის ჯიში, ნაკლებწვნიანია, ქამის დროს ადამიანს ყელში ეჩხირება. ტურამ სახლ: ბავშვები ზაფხულში მოაგროვებენ სილას, სახურავივით გააკეთებენ, ზევიდან დაასხამენ წყალს, შუა გულიდან ბოლოებში ჯოხით გამოიღებენ მშრალ სილას. ტურამ იზრვის იტყვიან, როცა მზიან დარში ოდნავ შოწვიმს და მერმე ისევ გადაიღებს.

ტური გაკრტამ ღორის დინგის გახვრეტა და მავთულის გაყრა, რომ მიწა ვერ ამოთხაროს.

ტულუშ ქურკლის საკეთებელი თიხა. ტულუში უამ თიხის ქურქელი. ტულუში ზიხაძრამ თიხის ფართობირიანი ბადია.

ტუნჯ იხ. დუნჯ.

ტურლუტუნჯ მსუბუქი ქუის ადამიანზე იტყვიან: ამ ტურლუტუნჯ!

ტურულუმა იხ. სურტულია.

ტუფან აღმური: ქელლი ტუფან გამდის (შდრ. საბა: ტუფონი).

ტყვ გართხმაა გასახმობად ახალ-გატყავებული ტყავის მიწაზე გაუენა და გაკიმვა სართხამ-ზე (იხ. მენტ. ტყავის გართხმა).

ტყელ ბრტყელი. ტყელ ბად ბრტყელი კედ-ით (იხ.) დაწნული ზონარი, მოავლუბდნენ მას აბგის კიდებზე. ტყელ-ტყელ უულაბევ ფიგურ. უშვერი სიტყვები.

ტყიმალ ტყემალი (იხ. მენტ. ტყიმალი). ტყიმალა არ ღირს ფიგურ. უვარგისია, არაფრად არ ვარგა. ტყიმალა ქლიავ ქლიავის ჯიში, ტყემალსა ჰგავს. მისგან არაყს ზღიან. ტყიმალა იხ. ტყიმალა ქლიავ. ტყიმალი ლავაშ ტყემლის ტყლაპი.

ტყირბ ტყირბი (იხ. ტალახამ).

ტყიურაა გარეული. ტყიურა თხილ გარეული თხილი, მაგარი ნაჭუქი აქვს, ბალშიც უდგათ (შდრ. საბა: ტყიურა). ტყიურა ღორ გარეული ღორი.

ტყლაპ რბილი: ტყლაპ ცომ, ტყლაპ ქალმან.

ტყლაპევ ცუდი ხარისხის, თხელი ტყავის ქალამნები (შდრ. ჩუბ., მენტ. ტყლაპი).

ტყუა ტყვია (შდრ. ტყუმა).

ტყუმა იხ. ტყუა.

ტყურობერა ტყვიის სისწრაფით, ძალიან სწრაფად.

უ

უბარაქათოა უბარაქო.

უგე აი ის. იხ. ოგე.

უგეის იხ. უგე

უგემ აი იმ.

უგემთონ აი იმდენი.

უგემიბე აი იმისთვის, იმიტომ: ფაყ-

ლას ნამ უყუარს, უგემიბე მალ-მალე ჰწყონ.

უგეს იხ. უგე, ოგეს.

უგი იხ. ოგი.

უგის იხ. ოგის.

უგმიბე იხ. უგემიბე.

უგონურ ჯერ კიდევ ბავშვი; მოსულელი.

უგოჭხუბთელ გაუმწვეტებელი, წვერწათლელი.

უგოჭირელ გაუჭრელი.

უდოჭრცხნელ დაურცხვენელი, უსირცხვილი.

უდოჭშლელ დაუშლელი.

უენო უთქმელი.

უზდან ტყეა თვალწუფდენელი ტყე. უზრახნელ უთქმელი, ჩუმი. უზრახნელა უთქმელად, უსიტყვოდ: უზრახნელა მუშუოვს.

უზუბურნიი თევზის ჯიშია.

უზუნდერაი მუსიკის ჰანგი.

უთკუნ დაქეჩაი წელის, ხერხემლის ტკივილის დროს მისი ტკაცუნი.

უქან შემდეგ, მერმე, ბოლოს. ერთვის მიც. და ნათ. ბრუნვის ფორმებს: მიცემას უქან უთხრა.

უქანაყ უქან, უქნისკენ.

უქანახან სულ ბოლოს, ბოლო ხანს: უქანახან სურჭლუბი წრან ჰხრატონ.

უქანახანდელ ბოლონდელი, სულ ბოლო დროინდელი, ნაბოლოვარი.

უქანახენ ის. უქანახან.

უქანგდევი წაკრეფაი უქანგდებით გაკერვა.

უქანი თან, უქან, ზურგიით, ფეხდაფეხ: უქანი ეტარევის.

უქანიან ზურგი; მომავალი: უქანიან მაგარ აქ; უქანიან თუ არ გაჰსენთ, უქანიან არ მამდევს ზურგი მაგარი არა მაქვს ეკონომიურად. უქანიან გაწჭტამ სულ გათავება: კარაქს უქანიან არ გოჭწყუტოთ.

უქანი მანაჟონ გერი, დედის მიერ მოყვანილი შვილი.

უჯანკალთევ ახალუხის უქანა ბოლო კალთები.

უჯუნდ უკუღმა. უკუნდ მოსულაი შობის დროს ბავშვის უკუღმა გამოსევლა.

ულამაი ის. წირწან.

ულაყ მუშა საქონელი, მამალი ცხენი (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ულაყი).

ულაყ ცხენ მამალი, დაკოდილი ცხენი.

ულა (ალიაბ.) ის. ბენდამ.

ულფე-ულფე ბავშვის მოფერება თავპირზე ხელის მოსმით.

უმ 1.ხომ; 2. რომ; 3. როცა; 4. უნდა, საქიროა: შენ უმ არ გინდოდა? მე უმ წავალ, შენც მომ! არ უმ თქოს (ის. ჰუმ, ნუმ, რუმ).

უმაი თეძო.

უმბილ უმარილოა სრულიად უმარილო.

უმდილ უმარილოა ის. უმბილ უმარილოა.

უმედ იმედი: უმედ მაქ.

უმზრახ უბარი, უბრად მყოფი; დამდურებული. ძველად პატარძალი უფროსებთან უბრად იყო, რაც პატრიისცემის ნიშნავდა: უწინ ზალ სახლში უმზრახ იყო, ენლა აზრახნიევენ; კაც-დეკაც უმზრახნი (ის. ჯანაშვი. უმძრახ. ჩუბ., მენტ. უმძრახი).

უმზრახოვაი ხუთშაბათ დღეს, აპრილის ბოლო რიცხვებში მამაკაცი დიდილაადრიანად წამოდგება, არავის ხმას არ გასცემს, აიღებს ცულს და მოჭრას დაუპირებს იმ ხეს, რომელიც ნაყოფს არ იხსამს ხოლმე. ამ დროს მას ეტყვიან: „არ დაჭკრო, არ დაჭკრო, დაახმელო“.

უმი ზოლ მენჯის ძვალი.

უმოვწონენელ რომელსაც ჯერ კიდევ არ უწოვია, ან რომელიც არაა მოწოვილი.

უნ (—უნდ—უნდა) უნდა, საჭიროა: წაღვეა უნ.

უნაწილოა ის. შერგულ.

უნდა ის. ჰუნდ.

უნიათოა უმიზნო ადამიანი, რომელსაც არავითარი ნიათ-ი (ის.) არა აქვს.

უნუნდ 1. წისქვილის ქვედა ქვის ნაპირი, სადაც ფქვილი საბოლოოდ წმინდად იფქვება; 2. საფქვილე, სადაც ცვივა ფქვილი.

უნუნაგოა უძარღვო (ცომი, აბრე-შუმის ძაფი): ურუნაგო პარკ.

უპირბანოა პირდაუბანელი.

ურმი კლიეე ურმის ხელნები, რაც აკეთებენ ულესა და ჩარდახ-ს (ის.). ურმი თოფ ურმის თვალი. აკეთებდნენ სახლში. ძველად ურმის ერთ თვალს ჰქონდა 8 სოლი და 4 ფერსო.

ურუს რუსი. ურუსი ქობ პატარა, ორი „ყური“ თხელი სპილენძის ქვაბი თავისივე სახურავით. ურუსი აბაჯ ერთი მისხალი: უწინ იტყოდნენ: ურუსი აბაჯ ერთ მისხალია. ურუსი არ-შუნ ქსოვილის საზომი. ადლზე მოკლეა, ახლანდელი მეტრის ტოლია.

ურცხუნარ უსირცხვილო.

ურწან (ალაბ.) 1. უშობელი, უზვი საქონელი (ის. საბა, ჯანაშვი., ჩუბ., შდრ. მენტ. ურწანი); 2. გადატ. ადამიანი, რომელსაც შეილი არ ყავს (კაციც და ქალიც).

უსტაა ოსტატი, ხელოსანი.

უსურ-ბუსურ წარა-მარა: უსურ-ბუსურ ნუ ჰკამთ.

უსურვაჯ გარეული ვაზი, მისი ტოტებისაგან გრეხენ თოკს (ის. საბა, ჩუბ. უსურვაზი).

უსულაშუნევეს ფიგურ. კოკისპირულად წვიმს, დიდი ხმაურით წვიმს.

უსეაო ურქო (ვაზი).

უსულურ-ჩულურ ოღრო-ჩოღრო: ჩონ შინ მიწა უღ ურ-ჩ უღ ურ ი.

უსეაწულაო უშვილო: უსეაწულაო დედაკაც არ მინდ.

უსეკოა ბურლი: უსეკოათი ხეს ჰკრატონ.

უსეარიაა ის. მარიაამა.

უსეაწურელ ჩაუქდევებელი.

უსეულ ტუჩზე, ბაგეზე გამონაყარი გაციების ან შიმშილობის შედეგად.

უსეურ ტაპარაა-ს (ის.) თამაშის პირველი საფეხური: დანის ან კალმის-ტრის სამკერ ქვევიდან ზევით შემოქნევით მიწაში ჩასობა. ამ თამაშის დამთავრების ბოლოს გასული კი უსეურ-ია.

უსეან უცუნა, ძირნაყოფაა, ხახვის ბოლქვივით ნაყოფი აქვს, შხამიანია. ძალღების და ნადირის მოსაშხამავად ხმარობდნენ. ადამიანს წყევლით ეუბნებიან: „უსეან ჰამ“.

უსეან დროზე ის. ზრლ დროზე.

უსეაშარევეს გლუვეს სწორს ხდის, აშალაშინებს: ვარცხლი თავევეს უჰამ უარევედ ენ.

უსე! შორისდ. ტკივილის გრძნობის გამომხატველი: უვ. ეკალ შემერკო!

უსეაოა უთო. ძველად ქაფრის მსგავსი რკინა იყო, აცხელებდნენ ნალვერ-დალზე და აუთოებდნენ.

უსეაშამ ის. ისარი.

ფათავა (მრ. ფათავავე) წვივებზე შემოსახევევი, ბაწრით ნაქსოვი ზოლივით ლენტი, კაცები ზამთარში შემოიხვევდნენ ხოლმე მუხლებზე.

ფათათურ ხელთათმანი.

ფათა 1. ბელი: დათი ფათა; 2. თათი, ფეხი.

ფათალ ის. ფათამ. ფათალ მოგდევამ ჭიდაობის დროს ფეხის გამოკვრა.

ფათახ ის. ფათალ.

ფაიზ შემოდგომა. ფაიზი მატყლ შემოდგომის მატყლი, კარგი მატყლია. ფაიზი კოტოშ 1. შემოდგომისას დათესილი კოტოშ-ი (ის.), რომელიც მომწიფებას ვედარ ასწრებს. თესლები გულში არა აქვს, ცარიელია; 2. გადატ. უჭკულო აღამიანზე იტყვიან: ფაიზი კოტოში, ჰეჩრამ არ იცის.

ფალ საბუღარში მუღმივად არსებული ლაყე კვერცი: ფალ არ ამამლო; ბეჭის ძვალი. ფალ დახედნა (ფალ ხედავს, ფალ დაჰხედა, ფალ დოუხედნო, ფალ დანახედნ). მკითხაობა (ის. საბა: ფალი).

ფალაბახან მკითხავი.

ფალან ვირის კურტანი (ის. მენთ., ჩუბ. პალანი, ფალანი; შდრ. საბა: პალანი); ტვირთი: ვირიზე ფალან ანაკიდევი; აპკიდეს; გადატ. უშნო, ცუდი ტანსაცმელი. ფალან ყაიხ კერვის სახემგვარად ალიანდაგებენ მაჯებს, კისერს.

ფალანქა სპილენძის ფლავის საწურ-რი (ის. მენთ. თუშფალანგი).

ფალასა 1. ფრთებჩამოყრილი ფრინველი; 2. გრძელკალთებიანი, ვი-

საც ჩამოთრეულკალთებიანი კაბა აცვია.

ფამფალაკ ხის გუთნის ნაწილი, რომელიც გაყრილია ღირღიტობაში (ის.), ზედ დევს სასტული (ის.), რახედაც ვირილია (ის.) დადებული და დამაგრებული. მისი მეორე ბოლო მიმაგრებულია შოლტკავზე (ის. საბა, მენთ. ფამფალაკი).

ფანფალაკ ის. ფამფალაკ.

ფანხლიან ხშირი დატოტვილი, მრავალშტოედი.

ფანჯაცამ ბუმბერაზი, უზარმაზარი, ღიდი (ბაეშვის ენაზე).

ფამ წილი, კერძი.

ფამდაამ ხეირი, სარგებლიანობა: მაგივნი რამ ფამდაამ მაქა (ის. მენთ. ფაიდა).

ფარ ის. ცუცქულუ ფარ.

ფარაქალ ვინმეს სახელზე ცალკე შესრულებული საქმე. მაგ., აბრეშუმის ქიას ბაეშვის ან წმინდანის სახელზე გარკვეულ რაოდენობას ცალკე კვებავენ, მის პარკსაც მათ ახმარდნენ: ნამცრუვ ქიათი ანმორიზა დროითივ ჰვენდნენ ფარაქალს ყმაწულებივ ან წმინდა გიორგივ სახელზე.

ფარალათ თავისუფალი, მოცილილი: ფარალათ ქნაში მასლრვარ თქონსა.

ფარაშ 1. ნაადრევი, ადრეული (ფარაშ სამკალ, ფარაშ ქერ, ფარაშ მამბალი); 2. გერი შვილი მამისა. ფარაშ მამბალ მალე მოსაგებ მაკე საქონელზე იტყვიან: „ფარაშ მამბალი“, „მალე დაზოლი“.

ფარახაზა ძროხის ფაშვის შიგნითა კანი.

ფარგალ 1. ხისგან გაკეთებული, დაახლოებით 3, 4 სმ. სიგანისა და წისქვილის ქვის რადიუსის სიგრძის ხელსაწყო; 2. სწორი და მართალი, ქვეიანი და მოხერხებული ადამიანი: ფარგალ კაც. პატა ფარგალ არ ხარი. ფარგალ ოჟალ მდიდარი, ყველაფრის მქონე ოჯახი: ფარგალ ოჟალი შუღს ექონევოდაყ მურყნი წონ. ფარგლით გემოდევამ წისქვილის ქვის უნულ-ის, ანუ საფქულეს ზედაპირის თანასწორობის შემოწმება ფარგალით; შემოფარგვლა: ფერსოს ფარგლით გგმააქონდნენ, მევლან ჰთლიდნენ.

ფართალ ოსაწოლი, ქვეშაგებელი. იგივეა, რაც ფართალ-ფალას. ფართალ დაგევამ საწოლის, ქვეშაგებლის გაშლა. ფართალ აკრეფამ გაშლილი ქვეშაგებლის ალებამ, აკეცვამ ფართლი ჰქქ-ში (იხ.): ფართალ აკრიფ! ფართალ აკეცამ, იგივეა, რაც ფართალ აკრეფამ: ფართალ ჰკეცავს. ფართალ-ფალას ქვეშაგებელი და ზედსახურავი: კამ ფართალ-ფალას აქ. ფართლი ჰქქ ძველად საბნების, ჯემების შესანახი ადგილი.

ფართო ტოტ მუქასარი-ი (იხ.), რომლის ტოტები დაპლესილია (აკვიათ ქრისტიან მოხუც ინგილო ქალებს): შდრ. „მიწრო ტოტ“.

ფართო ფარი ჰრედ წინდის სახე.

ფართოფთი ფართოდ, განივრად.

ფაროამ ერთ ჯერზე საჩეჩელზე დაჩეჩილი და დასართავად ბრტყლად გამზადებული მატყლის ფარტენა, ორივე ხელში დაქერილს ერთმანეთზე ადებენ და ხელის გულში აბრტყელებენ.

ფარფაროვამ (ფარფაროვს, იფარფარა, უფარფარნი, ნაფარფარ) პრიალი, კრიალი: ჟამეკ კორთეში ფარფაროვდნენ.

ფარღიათ ფარღალალად: მამულყოფამ ფარღიათი (იხ. საბამ, ჩუბ. ფარღია).

ფარჩ სპილენძის წყლის ჰურქელი: პატარა თუნგივითაა, დაახლოებით იტევს ორ ლიტრამდე: აყარზე ჩემდენთ ფარჩ არის, გიამბე მიაცემევარ (შდრ. საბამ, ჩუბ. ფარჩი).

ფასალიამ მაქკატი, თხელი და პატარა ლავაშები ერთში გამომცხვარი.

ფასალიამ ის. ფასალიამ.

ფაფაყ ბეწვიანი ტყავის მაღალი ჰული, ფაფახი, მწყემსებს ახურავთ ჩვეულებრივ, სხვადასხვანაირია: მურლუზ ტყავი ფაფაყ, ბუხარა ფაფაყ, მანზილა ფაფაყ, ნულამ ფაფაყ, შიმ ფაფაყ, წუწლუტ ფაფაყ, დაჰყა ფაფაყ, ტაჰყა ფაფაყ. ფაფაყ-ი ჰქვია მატერიისაგან შეკერილ ჰულსაც.

ფაფაჩხალამ 1. თონეზე მიმხმარი თხელი ჰური, რომელიც მიიღება გულის ჩავარდნის შედეგად (იხ. ჰერაქამ). 2. ფლავის ფსკერში შეწითლებული, შემწვარი თხელი ფენა, რომელიც აუცილებლად უნდა ჰქონდეს კარგად გაკეთებულ ფლავს.

ფაფაჰყელამ ის. ფაფაჩხალამ.

ფაფაჰყელამ ის. ფაფაჩხალამ.

ფალარათ ის. ფარალათ.

ფალირ 1. ღარიბი, ღატაკი, საცოდავი, საწყალი; 2. წყნარი, მოკრძალებული. **ფალირ-ფულარამ** ღარიბ-ღატაკი.

ფაყ (აღიაბ.) ფეხი.

ფაყაწამ ზღარბი.

ფაქაწია მოფერებით ამბობენ ლა-
მაზ და მსუქან ბავშვზე: ერ ფ ა ყ ა წ ი
რამი.

ფაყლა ლობიო. **ფაყლი ჩენჩ ის.**
ჩენჩ. **ფაყლიან ფლაე** მწვანე ლობიოს
ნობარშავენ, ჩაპკრიან ხახეს, შეაზავე-
ბენ მწვანლით, კერცხსაც უზამენ და
მოათავსებენ ფლავის ქვაბის ფსკერზე,
და ზემოდან დააყრიან ბრინჯს და დად-
გამენ ნელ ცეცხლზე. **ფაყლი წონ** ლო-
ბიოს სუპი.

ფაშფაშ (ფაშფაშოვს. იფაშფაშა.
უფაშფაშნი, ნაფაშფაშ) პარპაში; მსუ-
ქანი და დიდმუცლიანი ადამიანის ბაჯ-
ბაჯით სიარული. **ფაშფაშა** დიდმუც-
ლიანი და მსუქანი ადამიანი, რომელიც
ბაჯ-ბაჯით დადის (შდრ. მენტ. ფაშფა-
შა).

ფაშფუტარი ის. ფაშფუშ.

ფაშფუშ ფაშვი და სხვა შიგნეუ-
ლობა, ლუზლ-ისა და ფურჯის (ის.)
გარდა, ყველაფერი. ესენია: ფაშ, ჩო-
ბალ. სუქან ნაწლიევ, წრულ ნაწლიევ.
შირდან, ტარბაკ, ჩოყ ანუ ჩონჩხლ.
აედლი გელინ ჰუჟმაზ: ფაშფუშ
წაად, კევზე დარეცხ (შდრ. მენტ. ფაშ-
ფუში).

ფაჩა ნაბიჯი (მრ. ფაჩე).

ფაჩე 1. ის. ფაჩა; 2. საქალამნე
პატარა ტყავები, აკრილი მხარ-ბარკლის
ბოლოებიდან, ცუდი ხარისხისაა, მის-
გან ბავშვების ქალამნებს აკეთებენ (ის.
მენტ. ფაჩა).

ფახარა საშარდე ბუშტი.

ფახილ 1. შურიანი (ის. ფახილო-
ვა); 2. სპილენძის ქურჭელზე მოკი-
დებული ნივთიერება: ფახილ ქობში
არ მოხარაშო.

ფახილოვა (ფახილოვს, იფახილა,
უფახილნი, ნაფახილ) შურიანობა: ჩემ-
ზე ფ ა ხ ი ლ ო ვ ს.

ფახლავა დასირიღევა უჯრა-უჯრა
დალიდაგება ტანისამოსის სამაჭური-
სა (ძველად იტოდნენ ასე).

ფაჩჩა ფადიშაი, ხელმწიფე.

ფებრალ თებერვალი (ის. საბა, ჩუბ.
ფებერვალი).

ფეთ ქნა ჩახარშვა: კორც ქობში
ფ ე თ ქ ნ ი ლ.

ფეთირ საყ-ზე (ის.) გამომცხვარი
თხელი პური, რომელიც ხშირად აიწ-
ვება ხოლმე. მას აცხობდნენ შიმში-
ლობის დროს, როცა ფქვილი ან ფიჩ-
ხი ცოტა ჰქონდათ. მწყემსები მუდმი-
ვად ამას აცხობენ (ის. მენტ. ფათირი).
ფელა წინწამობრილი რქებიანი
კამეჩი: ფ ე ლ ა კ ა მ ე ჩ .

ფენუა კელეულების რაოდენობის
გამოსახატავად იხმარება, 5 ათეულ-ი,
ანუ 50 კელეული ერთი ფენუა. ურემ-
ზე ფენუობით აწყობენ და მიაქვთ კა-
ლოზე: ორ ფ ე ნ უ ა მ ე რ უ რ ე მ ი . ფენ-
უას აწყობენ პურისას, ქერისას, ბალა-
ხისას.

ფენუარა 1. ფანჯარა; 2. საარქმელი,
სინათლის შესასვლელი ძველებური
სახლის სახურავზე ან კედელში.

ფეიქან ის. შუღლ.

ფერად სხვადასხვაფერად შეღები-
ლი ბაწარი ან კედ-ი (ის.): ერ წყულ
წინდი ფერად (ის. საბა, ჩუბ. ფერადი).

ფერად 1. ფარდა კარ-ფანჯრისა,
შირმა. 2. ხორცის აპკი, თხელი კანი:
კ ო რ ც ი ფ ე რ ა დ ა .

ფერვანა ფარვანა (ის. ჩუბ. ფარვა-
ნა). **ფერვანასივი** მარდად, მკვირცხ-
ლად: ფ ე რ ვ ა ნ ა ს ი ვ ი ტ რ ი ა ლ ო ვ ს .

ფეხ (მრ. ფეყეყ) ის. ფაყ. ფეყ მონაჩაი ფეხის მოტეხა. ფეყ გაწადა 1. (ფეყ იწაღს, ფეყ გაწადა, ფეყ ჯაღწაღს, ფეყ განაწაღ) ფეხის გაწაღა, გაწაღათვა. 2. გადატ. გატოლება: ჩემთან ფეყ იწაღს (ის. მენთ. ფეყის გაწაღამა). ფეყ ფათათაი ქათამი, რომელსაც ფეხებზე ბუმბული აქვს. ფეყ დადგომამა გაჩერება: ფეყ არ მიღგევის. ფეყ არ დადგომამა სულ სიარული და მუშაობა: ზაღლი ფეყ დგევის, ჩემ ფეყ არ. ფეყმონომამა იტყვიან, როცა ვინმეს მოსვლა ოჯახს კარგად აუხლებს: ჩემ ფეყ მათუნდაყ. ფეყ მიწაზე მოკრამა გაცემა, გაკვირება, სახტად დარჩენა: მაგი ოინეგ თუ დადნახ, ფეყ მიწაზე მეგეკროვის. ფეყუდადგომელ დიდ სუფრაზე ხალხის მსახური, მიმტან-მომტანი. ფეყი დინგ ბრინჯის საცეხველი, რომელიც ფეხით მოჰყავთ მოძრაობაში. მასში ნაყავენ ნიგოზს, წიწაყას (ის. დინგ).

ფეყსმოზ ფეხსაცმელი.

ფეყსმუზ ის. ფეყსმოზ.

ფეყსომოზ ის. ფეყსმოზ.

ფეყსუმუზ ის. ფეყსმოზ.

ფეყფეყზე მიცემაა ჰობრში ჩადგობა.

ფეყშლაი ფეხშიშველი.

ფეყშშლაი ის. ფეყშლაი.

ფეშაქარ მწყემსი, რომელიც ყოველთვის ცხვარშია.

ფეშმან ის. ფოხფუშმან, ფუშმან.

ფეშმნოვაი ის. ფუშმნოვაი.

ფეყსმოზ ის. ფეყსმოზ.

ფეყსმოს ის. ფეყსმოზ.

ფეყსმუზ ის. ფეყსმოზ.

ფეყსომოზ ის. ფეყსმოზ.

ფეყსუმუზ ის. ფეყსმოზ.

ფეკ ქენ! ეტყვიან მეწველ საქონელს, როცა წველის დროს ფეხს გადადგამს წინ და დაეფარება ძუძუებს.

ფეკშიშლაი ის. ფეყშლაი.

ფეკშლაი ის. ფეყშლაი.

ფიადა ფეხით: ფიადა მოვდა.

ფიადა ფაყლაი დაბალი ლობიო, რომელიც ჩკალს (ის.) არ იღებს.

ფიალაი ხის ღარი, საიდანაც წისქვილს მარცვალი ეძლევა დასაფქვავად. დაკიდებულია ვარცხლზე (ის.) თასმით. ვარცხლ-იდან ხორბალი ცვივა ფიალაში, აქედან კი — ცუტქულუ ყელში (ის.) (მღრ. საბა, ჩუბ. ფიალი, მენთ. ფიალა). ფიალაი კიდ ის. კარკარამ კიდ.

ფიაი ცხელი შექამანდი ბავშვის ენაზე (მღრ. საბა, ჩუბ., ის. მენთ. ფია).

ფილთაბიდ ვისაც გრძელი და განიერი უღვაშები აქვს.

ფილთაი 1. ფითილი, დაგრებილი პატრუქი ლამფაში ჩასადები (ის. ჩუბ. ფილთა, მღრ. მენთ. ფილთა); კარკატან-ის (ის.) შეგრებილი ფითილი თოფისათვის (ის. საბა ფითილა); 2. თოვლის მსხვილი ფიფქი: ფილთა-ფილთა თოვლოვს.

ფინ ფინთი, ცუდი, უვარგისი, ავი, ბრაზიანი.

ფინთ ის. ფინ.

ფინთოლიან ავთვალთან.

ფიი საქონლის მუცლის ქონი და თხის ქონი.

ფიი გუნდამ ძალიან მსუქანი: ფიი გუნდამს ეაზან.

ფიი კორ თეფშივით მრგვალად გაყინული თხის ქონი.

ფირფიტოა 1. ხანა-ს (იხ.) ნაწილი; 4 თითის სიგანის ფიკარია, რომელიც იცავს ძაფს გადახლართვისაგან; პატარა ფიკარი ხისა ზედ კედ-ის (იხ.) დასახვევად (იხ. ჩუბ. ფირფიტა); 2. ბაღების (იხ.). საქსოვი მოწყობილობა: ორი ოთხი თითის სიგანის თხელი ფიკრებია, თითოეულს ოთხ-ოთხი ხვრელი აქვს, სადაც ძაფები ეყრება. ამით დაწნული ზონარი ახალუხზე, მუქასარზე ინმარება გასაწყობად.

ფირფიტოა ბაღ ფირფიტო-ს (იხ.) ბაღ-ი (იხ.).

ფიტ ფუტკრის მიერ უჯრებად გაკეთებული თაფლის ჩასასხმელი ფიჭა (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ფიტი).

ფიტია ქოთანში გაკეთებული საქმელი: ხორცი და ლობიო შეზავებული მწვანილით, წვნიანად მოხარშული. ერთი ქოთანი ერთის კერძია.

ფიფია იარა, გაჭრილი, დამწვარი და საერთოდ მტკივნეული ადგილი ბავშვის ენაზე. **ფიფია** ქნა ატკივება, ავად გახდომა ბავშვის ენაზე: დედა ფიფია ქნის.

ფიქირ ქნა (ფიქირ ჩედის, ფიქირ ქნა, ფიქირ უქნი, ფიქირ ნაქნარ) მნიშვნელობის მიცემა, ყურადღების მიქცევა, დარდი: ერდენა ფიქირ არ ქნა.

ფიჩოჩხ დაბალ ბუჩქად იზრდება, მრავალტოტიანი, წვრილფოთლებიანი ხეა. მას ორ-სამს ერთად მოჭრიან, შეკარავენ და ეზოს დასაგველ ან კალოს მოსაგველ ცოცხს გააკეთებენ (შდრ. მენტ. ფიჩოჩხი). **ფიჩოჩხი** ჟავ ფიჩოჩხის ჟავ-ი (იხ.) (შდრ. განმ. ლ.).

ფიწალ (აღ.) იხ. აბაბა.

ფოთლევიან წინდა წინდის სახე, რომელშიც ფოთლია ამოქსოვილი (იხ. მენტ. ფოთლიანი ვარდის ქრელი). **ფოთლი ზურგ** ფოთლის მეორე მხარე.

ფოთლივი მაცხრტევეს ფოთლივით მაცხრტევეს (იხ. დაცხრტევეა).

ფორ ობი. **ფორ მოგღვეა** ფორ-ის მოკიდება: პურს ერ ტკეველზე ფორ მოტეღი. **ფორიან** ობიანი, ობმოკიდებული: ფორიან პურ.

ფორმა მსგავსი, მსგავსად, ნარი. ნაირად: ჩემ ფორმა რამში.

ფოყოწა დიდი, უზარმაზარი:

ფოყოწა ქლიავ ჩემი.

ფოხოხა 1. დიდრონი, გაბერილი წიწკა: ფოხოხა პირპილ; მსხვილი კიტრი, რომელსაც გული არა აქვს. 2. გააბტ. გაბერილ და არაჯანმრთელ ადამიანზე იტყვიან.

ფოხრუტა იხ. ფოხოხა.

ფოხუნა იხ. ფოხოხა.

ფოხფუშმან დანადგლიანებული, დანადგლიანებული: ფოხფუშმან დაბრუნდა შინ.

ფტტჷ ფეტვის ყანა და მისი ჯეჯილი.

ფრაყუნ (ფრაყუნოს, იფრაყუნა, უფრაყუნნი, ნაფრაყუნ) მაგარი, ხმელი ქალაღდის ან ტყავის ხმაური: ქერი ფქულით აშლამიშ ნაქნარ ტყავ ფრაყუნოსყ.

ფრაყუნა თახთახა ქალაღდი ან ტყავი.

ფრიალა ტაპარაღ-ს (იხ.) თამამის მესამე საფეხური: ორ თითში დაიჭერენ დანას წვერის მხრიდან და შემოქნევით დაასობენ მიწაში.

ფრინუი ლაგან ის. ყუთრლ ლაგან.
ფრუტ ფუტურო, დამპალი ხე:
ფ რ უ ტ ხეში მატლევ კეპტევეყ (შდრ.
საბა, ჩუბ. ფრუტი).

ფსელ დაჭერევა მოშარდვის შეწ-
ყეტი ა. დამიანს ემართება მძიმე ტვირ-
თის აწევის, სიცხისა და შიშის გამო.
ფსელ შანახა შარდის შეკავება: ფ ს ე ლ
ი ნ ა ხ ა ვ ს.

ფულან სიტყვის მასალაა — „მავა-
ნი“. ფ უ ლ ა ნ კაცმა ფ უ ლ ა ნ დროზე
ფ უ ლ ა ნ ხაბარ თქო (იხ. მენტ. ფლა-
ნი). მნიშვნელობის გაძლიერებისათვის
გაორკეცებული იხმარება: ფულან-ფუ-
ლან: ფულან-ფულან კაცმა ფულან-
ფულან დროზე ფულან-ფულან ხაბრეც
ნაღა.

ფუნე 1. კარტოფილის, ხახვის, ნივ-
რის ფესვები; 2. თავსაფრის, მაგიდის
გადსაფარებლის ფუნჯი, ფოჩი.

ფუნტარ ფხვიერი. ფუნტარ ნოხ
ფხვიერი ნაკელი. ასეთი ჩვეულებრივ
მხოლოდ ზრლნოხ-ია (იხ.). ფუნტარ
მიწა ფხვიერი მიწა, რომელშიც კარგი
მოსავალი მოდის ხოლმე.

ფურ დედალი, მეწველი ძროხა:
ფ უ რ ჰწოლავს (იხ. საბა, ჩუბ. ფური).
ფური ქონა ძროხის ერბოსფერიანი,
კრემის ფერი (ნაჭერზე ან ლობიოზე
ამბობენ). ფური ფსელაა იხ. ეგრი-უბ-
რი. ფურკამმეჩ მეწველი კამეჩი.

ფურსუყ მაჩეი

ფურცელ აბრეშუმის ჰიის საკვები,
თუთის ფოთოლი: ჰიაძბე ფ უ რ ც ე ლ
მაღეველა წასულ (იხ. მენტ. ფურცე-
ლი).

ფურცელი სახეა წინდის სახე, შიგ
ამოქსოვილია აბრეშუმის ჰიის საკვები
ფურცელი.

ფურცლოვან აბრეშუმის ჰიის საკ-
ვები ფურცლის მოსატანად წასვლა.

ფუსტარ ის. ფულან (შდრ. მენტ.
ფსტანი).

ფუსტუყ გაპუტყუნებული, მსუქა-
ნი, ფუნჩულა: ფ უ ს ტ უ ყ ყმაწულ აქ
(შდრ. ჩუბ. ფუსტული).

ფუტკარ: ფუტკარ აკლაა თაფლის
გამოღება: რაფომ ფ უ ტ კ ა რ ა ჰკა-
და. ფუტკარ დაჭერაა ფუტკრების გე-
ჯიდან გამოსვლისას მათი ახლოს და
დაბლა შეგროვება ზარის დარეკვითა
და წყლის შესხმით; ტყიდან მოყვანა
ფუტკრისა (თუ ხის ფულუროში სადმე
წააწყდებოდნენ ფუტკარს, მას მოსჭ-
რიდნენ და ეხოში მოიტანდნენ). ფუტ-
კარ ვეჩაა მიცემაა ფუტკრის ნაყარის
გაყოფა, ახალი ოჯახის შექმნა: ფ უ ტ-
კ ა რ ვ ე ჩ ა ა ა ხ ლ ე ვ ს. ფუტკრი
თოლ ფუტკრის ერთი ოჯახი, გეჯა. ფუტ-
კრი გეჟ ის. ფუტკრი თოლ. ფუტკრი
გეჟში ყიტ წაცემაა გადატ. გაბრაზება,
გალიზიანება. ფუტკრი ვეჩაა ფუტკრის
ნაყარი, ახალი ოჯახი. ფუტკრი ვირ მა-
მალი ფუტკრები, რომელთაც ზამთარში
დედა ფუტკრები ხოცავენ, რომ თაფლი
არ ჰამონ. ფუტკრი დედაა ფუტკრების
ოჯახის უფროსი, წითელი ფერის მოგ-
როო ფუტკარია, უმისოდ ოჯახი ილუ-
პება (იხ. მენტ. ფუტკრი დედა).

ფუფაა ის. ბეიტ.

ფუფუნაა წვრილი და მონაცრისფე-
რო ქათმის მებენარი, ხშირად თვალით
დანახეაჰ ჰირს: ჰათმევეს ფ უ ფ უ ნ ა ა
აჰხენი.

ფულარაა ფუნარა, ღარიბი.

ფუშ თიქარი (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ.
ფუში). ფუშ ჩემოსულაა თიქარის გა-

ჩენა, ჩამოწევა ქვევით. ფუშ ჩამნასულ თიაქრიანი.

ფუშმან დაწუნბრებული, ნალვლია-ნი. დარდინი: ფუშმანი ეის წინ. ის. ფოხფუშმანი.

ფუშმნოვა (ფუშმნოვს, იფუშმნა, უფუშმნი, ნაფუშმანე) დარდი, სინანული: ყმაწულ დატრა, მევდან ფუშმნოვს.

ფუშრუკ ფქვილისაგან გაკეთებული საქმელია: გაცილ ფქვილზე მოასხამდნენ წყალს წვეთებად და ერთმანეთში აურევდნენ, ასრესდნენ, აფურუკავდნენ ისე, რომ ცომი არ გამოსულიყო, შემდეგ მდულარე წყალში ჩაყრიდნენ ერთი მუჭით, მეორე ხელში კი ეპირათ ჩომჩაჲ (ის.) ან ხის კოვზი და მოურევდნენ. რქეში მოხარშულს ზიან ფუშრუკ-ი ერქვა, ერბომოსნაჲულს — ქონიან ფუშრუკ-ი. ვისაც ფქვილი ბევრი ჰქონდა, სქელს გააკეთებდა, ცოტა ფქვილის პატრონი კი თხელს გააკეთებდა და თან შიგ ჩაყრიდა ლობიოსაც (ის. აფურუკულ, საბა, ჩუბ. ფუშრუკი: მენთ., ფურუკვა).

ფუშტა 1. წისქვილის შენობის ზემოთ მიწით ამალღებული ადგილი, სადაც რუსხმულია. წყალი სისწრაფით მოდის და ეცემა წისქვილის ღერძის საბრუნებელ ფარ-ს (ის.). მის ნაპირებ-

ში დარგულია ხეები, რომ წყალმა არ წალეკოს მიწა: ცუცქულუ ფუშტაჲ წყალს ჩოტნგრევი (შდრ. საბა: ფშა, ის. ჩუბ. რუსხმული); 2. დახრილი, ფერდობი მიწა: თამრონთმა ფუშტა-ში მენაქ ჩაყარეს.

ფუჩ 1. უგულო თხილი, კაკალი: ფუჩ თხილ იყო (ის. საბა, ჩუბ. ფუქი); 2. წამხდარი: მაგი საქმეჲ ფუჩი. ფუჲა ის. ფიამ.

ფურტ ფილტვი.
ფურტა ერთგვარი შინდის ჯიშია. პატარა და მოგრძო კურკიანი: ფურტა შუნდ.

ფქულ განევაჲ წისქვილში ქერა ტრიალის დროს შექმნილი ნიავის ძალით ფქვილის გადაყრა გვერდზე.

ფშინი-ფშინი ფშინვით.
ფხიტ ცქეტი, ყურმახვილი, ყოჩალი, მარჯვე. ფხიტ ყმაწულ (ის. მენთ. ფხიტი).

ფხიტოვა ის. ზრინგოვა.
ფხლანკუნ (ფხლანკუნოვს, იფხლანკუნა, უფხლანკუნნი, ნაფხლანკუნ) ფართხალი: ჭიაჲ ფეყქრ ფხლანკუნოვს.

ფხლანკუნოვა ის. ფხლანკუნ.
ფხრენჯავს ის. გაფხრენჯავს, დაფხრენჯავს; „თავისყენ ფხრენჯავს“ — თავისკენ ეზიდება, ექაჩება.

ჰ

ჰარავა ბალ ყვითელი ფერის მსხვილი ბლის ჯიშია.

ჰარავა ჰარეჲ, მძიკ-ჰათაჲ ჰადა.
ჰათამ: ჰათამ არ გაცივდეს კვერცხის-მღებელმა ჰათამმა კვერცხის ღება რომ

არ შეწყვიტოს, ბუღეში მუღმივად ერთი კვერცხი უდევს. ცარიელი ბუღე თუ დახვდა ჰათამს, იტყვიან „ჰათამ გაცივდევ, კორცხ არ დაადოვს“. ჰათმი ეკალ აყაცია, ზედ მამლის ღეზბივით ეკლები ასხია. ჰათმი ჰკოჲ გადატ. სუ-

ლელის, ჩერჩეტის ჰკუა: მაგა ქათმი
ჰკოა აქ. ქათმი ჰკილაა წინდის სახეა.
რომელშიც ჩაქსოვილია ქათმის ფეხის
ბრჭყალეების სახეები. ქათმიან ფლავ
მონარშული ქათმის წვეწმინდა გაკეთებუ-
ლი ფლავი. ქათმიზე დანაკარ პური სა-
ახალწლოდ ქათმის სახელზე თონეში
გამომცხვარი პური, ქათმის ფეხის ფო-
რმისაა. ქათმი წონ მისატანებელია: მო-
შუშავენ ქათამსა და ხახვს, უზამენ
ქინძს, შეაზავენ, ჩაყრიან წაბლსაც,
შიგ წვენი უნდა ჰქონდეს ხორცის და-
წონ (იხ.) მოსხმული ფლავი: დაქრიან
ხახვს, გოგრას, მწვანეხალს, ჩაყრიან ქვა-
ბში, ცოტა ბრინჯსაც აურევენ, დაად-
გამენ ცეცხლზე, ოდნავ მოშუშავენ და
გადმოდგამენ ისევ, ჩაყრიან ვარცხილ
ბრინჯს, დაასხამენ ზომავზე მარილიან
წყალს და ნელა აადულებენ, სანამ არ
მოინარშება ბრინჯი და წვენი არ დაიშ-
რობს, ბრინჯი ისევ მთელ-მთელი უნდა
იყოს, აზელილი არ ვარგა. როცა მოი-
ხარშება, გადმოდგამენ, შეაციებენ მის
ფსკერს, მერმე თეფშებში ქაფქირ-ით
(იხ.) ამოიღებენ, ზევიდან ერბოს ნაც-
ვლად ქათმი წონ-ს (იხ.) მოასხამენ და
ნაჭრებს დაადებენ ზედ.

ქალ გოგო, ქალიშვილი გათხოვე-
ბამდე. „ქალი თუ გადაა“ — ეკითხე-
ბიან ხოლმე ბავშვის გაჩენისას (მდრ.
დეკაც). ქალ თაფთაა ზოგადად ქალი,
დედრობითის წარმომადგენელი: უწინ
ქალ თაფთაა მარტოკა წყალზე არ
გოვდიდაყ.

ქალამ კომბოსტო.

ქალაქუაა ქალური ყოფა-ქცევის,
სულ გოგოებში მოთამაშე, მოამხანაგე
ბიჭი, ქალაჩუნა, გოგობიჭა (იხ. მენტ.
ქალაქუა).

ქალაქუვაა იხ. ქალაქუაა.

ქალიმბაღ ქალამნების ფეხზე დასა-
მაგრებელი ერთფერი ბაწრით დაწნუ-
ლი და ბოლოებფორიანი (ზოგჯერ ამ
ფორებზე წვრილი მძივი იყო ასხმუ-
ლი), თოკი, ზონარი. გასათხოვარი ქა-
ლის მზითვეში აუცილებელი იყო მისი
გამზადება. ახალგაზრდებისათვის ამ-
ზადებდნენ კაპარაშ (იხ.), ყუთოლ ბაწ-
რით, ხოლო მოხუცებისათვის წითელი
ბაწრით: ქალიმბაღს წნონ წითელ,
კაპარაშ, ყუთოლ ბაწრით. ქალიმბაღი ხედა
სამტოტა, დაახლოებით 70 სმ. სიგრძის
შინდის ჯოხი, რაზედაც ქსელავენ ქა-
ლიმბაღ-ს.

ქალიშ ბალახია, სიმინდებში ამო-
დის, ძნელი გასარჩევია ახლადამოსუ-
ლი სიმინდისაგან, საქონელს მისი მო-
ნელება უჭირს, ზოგჯერ კლავს კიდე-
ვაც. მისი ფორის ნაპირები ბასრია, ჭრის
კანს.

ქალმან შაქნაა ქალამნის შეკერვა:
საქალამნეს ფხევენ, თმებს აცლიან,
ალბობენ წყალში, გამოჭრიან, დახვრე-
ტენ და შემდეგ ღრდ-ით (იხ.) შეკერა-
ვენ. მისი კერვის მიხედვით გაირჩევა
ყოხუე ქალმევე, შაარულ ქალ-
მევე, ჩონებრა ქალმევე.

ქალში კოპ ქალამნის გვერდითი და
უკან ქუსლთან არსებული პეტლი ღვე-
დით შეკრებილი, სადაც გაუყრიან ქა-
ლიმბაღ-ს (იხ.).

ქალიმბაღ იხ. ქალიმბაღ.

ქალიმბაღი ხედა იხ. ქალიმბაღი ხედა.

ქამანჩაა იხ. ჩალანაა.

ქამლამიშ ქნაა ცხვრის ავადმყოფო-
ბა, ამ დროს იგი თავჩაიკიდებული და-
დის, ქამა არ უნდა. მაშინ იცინ ტუჩის
დადაღვა.

ქამრიან პარკ ის. სარტყელიან პარკ.
ქან სახლის ბოძების, სვეტების და-
საყრდენი ბრტყელი კოჭი, ღირე, ზედ
აწყობდნენ ძველად ლაგან-პაფტოფას
(ის.), წალდს, საბელს და სხვა ნი-
თებს (ის. მენტ. ქანი); კარის ქვედა ნა-
წილი, ჩარჩოს ქვედა მხარე: კარი ქან-
ზე ტალახიან ფეყევი ნუ დგევ (ის. კა-
რი ქან).

ქანოვ-ქანოვ თავშეუკავებელი, გა-
ქანებით სიარული; მთვრალის სიარუ-
ლი.

ქაი ვაზის რქა, რტო: ზროხამ ვაზი
ქაი დაკნუტა. სამამულლო ქაი ვაზის
თავრიალ დაყენევიდან (ის.) ინახვენ
სამამულლო ქას და ნეკ ქას (ის.):
სამამულლო ქაი მომავალ წელს
ამოიყრის რტოებს და მოსავალსაც მოგ-
ცემს (ის. მენტ. სამამულე რქა).

ქარ ქნაი ზეგავლენა, დაკლება,
ძლევა: წამალმა ქარ არ უყო.

ქარ-ქულაგ ნიავე-ქარი: აკუშკამ გა-
ალ, ქარ-ქულაგ შომოვდეს.

ქარა ცხორ ცხვარი უყურო და ყრუ
(ის. საბა: ქარა); ადამიანზედაც ამბო-
ბენ, რომელიც ყრუსავით იქცევა: „ქა-
რ ა-ქარაი რამევე ნუ ჰჩედა“.

ქარსავ თავქარიანი, შტერი. ქარსავ-
ქარსავ თავქარიანული, შტერული.

ქარტაშ ის. სიბ ქუთა.

ქარქარ (ქარქაროვს, იქარქარა,
უქარქარანი, ნაქარქარ) ყბედობა, მი-
ქარვა: რა ქარქაროვა (ის. კარკარ).

ქარქარაი ყბედი (ის. კარკარაი).

ქაუზაი წყლი დინგის (ის.) კლაე-ზე
(ის.) აცმული კბილანა და ცილინდრუ-
ლი რკინა, რომელიც ცეხავს ჩალოთქს-
(ის.), ქერს.

ქაფაქ ქატო, ფქვილის გაცრის შემ-
დეგ საცერში დარჩენილი მსხვილი
ფქვილი და მარცვლეულის ქერქები. მას
ფქულუ ქაფაქსაც უწოდებენ ხი ქაფაქ-
ისაგან გასარჩევად.

ქაფტარ აფთარი.

ქაფტრა მოქცევა (ქაფტრა ინქცე-
ვის, ქაფტრა მამნქცივა, ქაფტრა მონ-
ქციულ, ქაფტრა მანანქციე) ძილის არ
მოსვლა, უძილოდ ყოფნა: დილამდინ
არ მეზინა, ქაფტრა მოქციეუ-
ლუ ყავ.

ქაქოთ მთის ყვავილოვანი ბალახი.
ქაშან მახმურ სქელი ხავერდი, იმის-
გან ლაბადა-ს (ის.) იკერავენ.

ქაჩალ ქაჩალი, მელოტი (ის. კეკ-
რუხ).

ქაჩალ ქერქაშ არწივივით მტაცებე-
ლი ფრინველია.

ქაცვატ გახუნებული, უფერული,
ფერწასული (ის. საბა, ჩუბ. ქარცი).

ქაცაც (ქაცქაცოვს, იქაცქაცა, უქაც-
ქაცი, ნაქაცქაც) ბარბაცი ულონობისა-
გან, ძალაგამოლეულის, დაქანცულისან
შიმშილისაგან გამოწვეული უსწორ-
მასწორო, უწონასწორო სიარული (ის.
მენტ. ქაცუცელა).

ქაცქაც-ქაცქაც ბარბაციით, წანწა-
ლით: ამქაცქაცქაცქაცქაც ეტარე-
ვოდა, ლოკმა მინაცემ არ იყო.

ქაჭტაი ცილინდრული ხის ჭურჭე-
ლი, იტევს 12 ბაკანს = 10 ვედროს. ამით
მწყემსები რძეს გამორწყავენ ხოლმე.

ქებ 1. რქა (მრ. ქებევი); 2. საძირ-
კველი, საფუძველი სახლისა. ქებ მოთ-
ხრაი სახლის საძირკვლის ამოთხრა.
ქებ ჩადგმაი სახლის საძირკველის ჩაყ-
რა, ამოშენება.

ქებევია 1. რქიანი: ქებევია ნ ყოჩ; 2. წინდის სახე, რომელშიც რქე-ბია ჩაქსოვილი.

ქვრ ქვევრი. ქვრე მარანი, სადაც ბევრი ქვევრია. ქვრი თორნეა ქვევრის თონე: გატეხილ ქვევრს ფსკერსა და ნაპირს მოაჭრიან მრგვლად და ფართო ნაწილს ჩადგამენ მიწაში. ამას სჯობია „მიწი თორნეა“, რადგან მალე ცივდება. ქვრი მიწა იხ. ყუთრლ მიწა. ქვერმარან იხ. ქვერეც.

ქევშან იხ. ნაქადა.

ქეთირგან საზამთრო საძოვრის ბა-ლახი.

ქელახ ქელეხი.

ქელაჲ 1. თავი (თავ-იც იხმარება პარალელურად); 2. თავის ქალა; 3. შა-ქრის თავი, ხახვისა და მისთანების თავი.

ქელფათუნ მარწუხი, გაზი, რითაც იღებენ, აძრობენ ლურსმანს (შდრ. მენტ. ქალფათინი).

ქენდირ არაბაწრის თოკი.

ქერაჲა 1. ნესვის ჯიშია, ქერქი დამსკდარი აქვს ხოლმე ზოლებად, ძა-ლიან ტკბილია; 2. ქერქი ხისა (აღიაბ.).

ქერფათუნ იხ. ქელფათუნ.

ქერქ კაკლის ნორჩი ყლორტის ქე-რქი, ლარტაჲ-ს (იხ.) ქერქი.

ქერქ გაჯლაჲ ლარტაზე (იხ.) ქერქის გაცლა. მას წინა წელს აცლიან, კონე-ბად ახმობენ და მეორე წელს ალბობენ და ისე ხმარობენ (ქერქ კლის, ქერქ გაჲ-კლა, ქერქ გოჭკდი, განაჯად ქერქ): წელს ქერქ არ გამიჯდი.

ქექერდიან ფლავ მსუქანი ღორის ხორცის წვეწში მოხარშული ფლავი.

ქეშკელ სათესი ნაკვეთის გარკვეული რაოდენობა, რომელზედაც ძველად იხ-

დიდნენ 5 ბაკან პურს: ერ ქეშკელ მიწაში ვერ ცხვარავს.

ქეშკელავანდ კერძო საქუთრების დროს ბრინჯის ნათესების მოსარწყავად მიჩენილი კაცი: ჩალთუქ მარწყვლა ქეშკელავანდს იჭერდნენ.

ქეშკელოვანდ იხ. ქეშკელავანდ.

ქეჩა ბარამაჲ „ნაბადა პარკი“, ორი ჭიის მიერ ერთად მოქსოვილი პარკი, უშნოდ, შეთელილადაა ნაქსოვი, სქე-ლიცაა, არ ვარგა ძაფის ამოსახვევად.

ქეჩი ემუჲგ ყურძნის ჯიში, ხეზე ადის, გრძელი მარცვლები აქვს, თეთ-რიც არის და შავი ფერისაც.

ქეჩინჩოჲ იხ. ქიჩინჩოჲ.

ქეჩიჲ თხა. ქეჩიჲ ფიჲ თხის ქონი.

ქეჩიჲ ყილ თხის ბეწვი, მისი ნაპარსი. ქეჩიჲ ყახაჲ თხის ყახაჲ-ი (იხ.). ძალიან თხელი გამოდის; აქედან გადატ. გამხ-დარ ადამიანზე ამბობენ „ქეჩიჲ ყახა-ჲ“ ანდა „დერბენდი ყახაჲ“-ი.

ქეჲრიჲ ჯა, ამოთხრილია ღრმა ორ-მო, რომელშიც ჩაუშვებენ წყალს, რომ ცივი იყოს ან კიდევ თუ მღვრიეა, დაი-ლექოს, შიგ მარილსაც ყრიან, რომ ჭიადუა არ გაუჩნდეს (იხ. საბა: ქაჲრი-ზი).

ქეჲტაჲ იხ. ქაჲტაჲ.

ქითილაჲ 1 ან 2 მტკაველის სიგრ-ძის ფოთლებიანი ნორჩი ტოტი თუთი-სა: ხუთმეტ დღის თავზე ქითილას აზლევენ.

ქილიმ ტილოს დიდი ოთხკუთხედი ნაქსოვი, რომელსაც გაშლიდნენ თუთის ქვეშ ტოტების დასარხვევად.

ქინჯა ბირკ სარეველა, წვრილი მა-რცვლებივით ნაყოფი იცის, რომელიც ერჭობა ყველაფერს (იხ. საბა, ჩუბ. ქინძმანძუკა).

ქინზი: ქინზი კეჰეჰე ქინძის ტოტეზა გაკვანძული: სურთულიში ქინზი კეჰეჰე ჩააგდ. ქინზი თახტამ ქინძის დათესილი უჭრა. ქინზი ტორ გამხმარი ქინძი და მერმე დაფშენილი ზამთარში სახმარად.

ქირდა მიწა, სადაც ჩალთუქი (ის.) ეთესა, დაყოფილია უჭრებად, რომელთაც მეორე წელს თავიდან მოხვნა არ სჭირდება: ჩალთუქი დანათეს ადგილ ქირდა მს.

ქირიშ ლარი ცხერის წვრილი ნაწლავისაგან გაკეთებული.

ქირიშა ჯარის ბორბლისა და ძაფსახვევი ტარის დამაკავშირებელი თოკი.

ქიშიშ 1. ჰანგის სახე; 2. ქიშიში.

ქიშიშა ვაზის ჯიში. კურკები არა აქვს, ბევრს ისხამს და გრძელ მტევნებს იკეთებს, თითო მტევანი დაახლოებით იწონის 2,5 კგ., ტკბილია, მისგან აკეთებენ ქიშიშს (იხ. მენთ. ქიშიშის ყურძენი).

ქიჩინჩო მბიბლო.

ქლუნგ წერაქვი.

ქნა (კეპტევის, იქნა, ქნილ, ნაქნარ) გამოცხობა, მოხარშვა: ფლავ ქნილ ჩემადლ: ქმნა (კეპტევის, უყო, უქნი, ნაქნარ): მაგიბე ქნა არ იქნე ე (იხ. საბა: ქნა); 2. კეთება (ჰჩედის, ქნა, უქნი, ნაქნარ): რა ჰჩე დ ი? 3. ყოფნა (არის, იქნა, ქნილ, ნაქნარ): რა იქნა ექამთი; 4. ქონა (აქ, ექონა, ჰქონი, ნაქნარ): ქალს არ აქ შენბეთ სადთი კეპტევისა? ქონება, სიმდიდრე: ქნა მ, არ ქნა არ იციან მაგათ; 5. გარკვეულ შემთხვევაში სახელს ზმნურ მნიშვნელობას აძლევს: ყულლულ ქნა მ, ყულლულ ჩე დ ის — მსახურობს.

ქნილ(ა). (კეპტევის, იქნა, კეპტევი-ქნილან) მოხარშულა, გამოცხობილა: 2. ყოფილა: მეც ქნუეარ. ისიც ქნილ ამქ: 3. გამხდარა: რა ქნილ ხარა? 4. მომხდარა: რა ქნილა? 5. მოსულია: რა ქნილა ყმანუტობე?

ქნიუნახ 1. სანამ გამოცხვება, სანამ მოიხარშება; 2. სანამ გაკეთდება; სანამ იქნება; 3. ყოფნამდე; 4. გახდომამდე; 5. გაკეთებამდე.

ქნუა ის. ქნა მ.

ქნუეა ის. ქნა მ.

ქოჰქო ღრიანცელი, ყიფინა. „ქოჰქოში ადგდეს“ — ყიფინა დასცეს, ამბობენ, როცა მოხსენება არ მოეწონებათ და ყვირილს ატეხენ.

ქოთუქ 1. მორი, მსხვილი შუშა, მას დაადებდნენ ცეცხლზე ბუხარში და ცეცხლს დილამდე ინახავდა; 2. ხის მორი ბრინჯის, ფეტვის, თხილის საღეწად. მას მოუბამდნენ მუშა საქონელს და გააწევიებდნენ. ასეთი ორი იყო საჭირო კალოსათვის.

ქოლჩალან ეკლის საჭრელი წალღო, ნახევარკალური პირი აქვს, ხის გრძელ სახელურს უკეთებენ.

ქომზა მალალი, ფურნის პური. **ქომზა** ჩსმა ნაღვერდლიან ცხელ ნაყარში ქომზა-ს ჩაფლობა, ჩასობა: აიღებენ ცომის დიდ გუნდას და ჩაფლავენ ცხელ ნაყარში და იქ გამოცხვება.

ქომზაპირიან მსუქანლოყებიანი.

ქომზაპური ის. ქომზა მ.

ქომოთ ქვემოთ: ქომოთ მუედ.

ქომოთიან ქვემოთა მხარეს: ზომოთიან ჩონ ჰცხოვროვთ, ქომოთიან ჰეგენ.

ქონ დასხმა 1. ერბოს დასხმა კოვ-
ხით ფლაკის თევშებზე; 2. გადატ-
შუდმუე-ზე (იხ.) გაქანების დროს ამ-
ბობენ, როცა სწორი მიმართულებით
ვერ შეატოებენ საქანელას და წრიუ-
ლად დაიწყებს ტრიალს.

ქონდრაცა იხ. ქონდრიცაცა.

ქონდრიგრილოა გადატ. დაბალ ბა-
ვშვზე იტყვიან ზედმეტსახელად.

ქონდრიცაცა მოფერებით მიმართა-
ვენ ბავშვებს.

ქორუქ საბერველი, ცეცხლის საღ-
ვივებელი. აქვთ სამკედლოში და აგ-
რეთვე ოჯახებშიც იმათ, ვისაც ფუტ-
კარი ჰყავს.

ქორფინდუყ გარეული თხილის ხე,
არ ისხამს, საშენ მასალად კარგია.

ქოს დიდი დაფდაფი, ერთი ჩიკ-ით
(იხ.) უკრავენ, გამოსცემს ბანს: ერიგ-
ის (იხ.) ან კაკლის ხისაგან გაკეთებულ
პატარა კასრზე გადაკრულია 4—5 წლის
მამალი თხის ტყავი (იხ. საბა, ჩუბ.
ქოსი, ქოს ნაღრამ).

ქოსა ჩალთუქ ადრეულა ჩალთუქი,
მას უილჩილი-ი (იხ.) არა აქვს, მწიფდე-
ბა პატარა მარხო-ში (იხ.).

ქოსაა დაბალი და უწვერულვამო,
სიმაღლეში გაუზრდელი ადამიანი.

ქოსნაღრამ იხ. ქოს.

ქოფუთ 1. კობიტი, უხეშად დამრ-
გვალეული ხე, გადატ. უზრდელა
ადამიანი: პატრა შტლ მაგის ქოფუ-
თი; 2. არამქრელი: ქოფუთ ყბა აქ
დანას.

ქოფუქ ქაფი. იხ. ნაპერ.

ქოფუქიან ქაფიანი.

ქოშოტა სოკოა იხ. ქოშოტა.

ქოშოტაა სოკოს ჯიში, რუხი ფერი-
საა, ზედ ნაყვავილარვივითაა ალაგ-ალაგ

დაჩვრეტილი, იცის უფრო ნეხვიან მა-
წაში: მენაწში ნობ დანაყარ წელს ქო-
შოტა სოკოა კეპტევაყ.

ქოჩორა ჩიტ ჩიტი, რომელსაც თა-
ვზე ბუმბულები გაჩეჩილივით აქვს,
მინდორში, ბალახებში იკეთებს ბუდეს.

ქოცოა პატარა ქვევრი, იტევს და-
ახლოებით ორ ვედრომდე. 12 ვედროს
ზევით თუ იტევს, ის უკვე ქვევრია
(იხ. საბა, ჩუბ., მენთ. ქოცო); გადატ.
დაბალ ადამიან-ზედაც ამბობენ: ერ
ქოცო რამი (შდრ. ჩექმა).

ქო (იხ. ქოშ).

ქოვრ იხ. ქვევრ.

ქონდალან 1. გარდიგარდმო: ქონ-
დალან დედე; 2. სხვა გზით, ამცდა-
რი გზით: არ უნდ ქონდალან წავ-
დეს.

ქოფალაუ ხე, იზრდება მდინარე ეგ-
რის ნაპირებზე, ალაზნის მახლობლად.
როცა ძროხას მუცელი გაებერება, მის
სახრეს სამჭერ შემოარტყამენ, თით-
ქოს მორჩებაო.

ქოფკარ არჩვი, ფსიტი.

ქოშ ქვეშ, დაბლა, ძირს: ქოშ ჩაი.

ქოშაა ქვევითა.

ქოშაითთ ქვევიდან, ქვეშიდან.

ქოშიანა იხ. დაბლითა.

ქოხ იხ. ზროხი სახლ.

ქუაა (მრ. ქუევ) ქვა.

ქუაითი და კირით დანადგამ სახლ
იხ. ყალა სახლ.

ქუატიხრ 1. მაგარი მიწა: ჰაჩიჩაა
არ ეგდევის ელასალა ქუატიხრი;
2. გადატ. ტუნწი ადამიანი.

ქუბ დედალი გოჭი (შდრ. საბა, ჩუბ.
ქუბი): ერ ქუბ მოკლა.

ქუდევ (მხ. არა აქვს) ურმის ქალებ-
ზე ზევიდან დაცობილი გრძელი ხეები:

კალევეზე აცემენ თელამთი განათალ, განატუს, დანაჭროტ ქუდევის. ასეთი ორია.

ქუვამ ის. ქუვამ; ქუვამ დაწერამ საფლავის ქვაზე წერა, კვეთა; გაბომ ქუეას წერავს. ქუვამ ჩადგამა საფლავის ქვის ჩადგმა საფლავის თავთან.

ქუილ გამოქვაბული. დათ ჩილლაში ან ქუილში შადის, აქ თავი ფეყს სწოვნის; როცა სულ სახლში ზის ვინნე, ეტყვიან „ქუილში შანაზრომივი ეჩხარა შინ, რამსა, აღარ გომოლოდი?“.

ქულბამ (აღიბეგ.) გარეთ ცეცხლის დასანთები ადგილი: ორ-ორ აგურს გვერდით და ერთსაც უკან დაუდებენ და ცეცხლს დაანთებენ. ამას აკეთებდნენ სამანჯნიკო-ში (ის.).

ქუნთ ღუმელზე გადასახურავი ბაწრის სქელი ნაქსოვი (ხმარობდნენ ლეკები), რომ მალე არ გაცივებულყო ღუმელი (ის. საბა, ჩუბ. ქუნთა).

ქუჟომ ხანამ-ს (ის.) ნაწილი, რომელიც ქსოვის დროს მალა აიწევა და ხანამ აიჭიმება.

ქუჟომ ხემ ის. ქუჟომ.

ქურამ ის. ქულბამ; მცენ. ისხამს მაყელისნაირ ნაყოფს, მოწითალო ფერისაა, დამწიფებისას მისგან აკეთებენ მურაბას, მარგებელია კუჭის აშლილობის დროს.

ქურდი გარამ ჰანგის სახე.

ქურაქ ქურაქი, ცხვრის ბეწვიანი ტყავისაგან შეკერილი გარესამოსი.

ქუსლ 1. ხის გუთნის ნაწილი, რომელიც ენამ-ს (ის.) შემდეგაა.

ქუსლ მოვლწვამ წინდებზე ქუსლის მიქსოვება: ქუსლ ავლრვს.

ქუჭურთ გოგირდი.

ქუშუჰა სკუბით გადახტომა, ადგილიდან გადახტომა.

ქუჩუვ დაძახება ძაღლისა (ის. ტული).

ქუჩქუჩ შეძახილი ძაღლის გასაგდებად.

ქუჭ ის. საბატკენ.

ქუთ 1. კუტი, ქარებისაგან ხელფეხგაყავებული; 2. საქონლისათვის გუნდებზე მოხელილი საქმელი ქატოსა ან მსხვილად დაფქვილი ფქვილისაგან.

ქუშამა 1. საფარი. ქვით ან ხის ტრეტებით აკეთებენ იქ, სადაც უსაფრდებიან ნადირს, აკეთებენ ხეზეც; 2. წყალსადენი მილი, ოთხმხრივ მიწყობილი სიპი ქვები და კირით შეღესილი.

ქსწორამ ის. ქწო.

ქშუჰა ის. ქუშუჰა.

ქცევამ გაღწევის გადაბრუნება ფიწალით, რომ გაულეწავი ზევით ამოვიდეს. ქცევა ორჯერაა საქირო: ჯერ ორთითით, მერმე ნიჩბით (ის. მენტ. ქცევა).

ქწო სწორი, ტოლი, ხელა, ოდენა: რა ქწო რამშია?

ქწოწო ტოლები: რა ქწოწო კელევ აქა?!

ღ

ღალაცოფამ ბალახია მხალივით, ოლონდ არ იჭმება, გრძელი და ბრტყე-

ლი ფოთლები აქვს (ის. საბა, ჩუბ. ღუალოშმაგა, მენტ. ღოლოცოფა).

ღაღოი ღოღო. **ღაღოი** ტოღმაღ
ღაღოს მოღარშულ ფოთლებს ცხიმში
შეწვავენ და დაადებენ იარაზე: ღა-
ღოი ტოღმაღ დაადევ იარაზე.

ღამედგომიღა იხ. დაადგომელა.

ღამევეღ-ღღევე მთელი ღღე და ღა-
მეღბი: მეცუტქულია ღამევეღ-ღღე-
ვე შიგ კეჭტევაყ.

ღამევეღა ღამიანად, ჭერ კიღევ რომ
არაღ გათენებული: ღამევეღა გუთანს
გაპტანდნენ, გადიოღდნენ საცნავზე.

ღამეღ-ღღეღ ღღე და ღამეღ.

ღამეშულა იხ. ღამევეღა.

ღამი ღამით.

ღამჩვეღა იხ. ღამევეღა.

ღანწიღოღვან ღანწიღის მოსაყრე-
ფად ტყეში წასვლა.

ღარღატ 1. ორ ფიციარს შორის დარ-
ჩენილი დარი, სიციარეღუ: პოლი ღა-
რღატით სიცივეღ ომოღის; 2. დიღი
ხვრელი: ქოხი ღარღატეღ ნწხით
გაღღის, სიცივეღ ნუ შოვღდეს.

ღაჭოღ ხსენის ხაჭო.

ღიბიღ გამოღარშული სართავი-
ი (იხ.): სართავს მოღარშასუკან ღი-
ბიღს ეზახიან, წინღი ბაღიბე, ნემს-
ზე საკმარევეღა კაღს.

ღიზიღ ღრძილი.

ღიჭ ეკალა.

ღლიღვანწ 1. წერილი და მაღალი
(მცენარეზე იტყვიან ჩვეულებრივ, რო-
ცა მიწის ზეღმეტი სინოყივრის გამო
მაღალი იზრღდება): ხახ ღლიღვანწ
რამ ქნიღ; 2. გაღატ. მაღალ და სუსტ
აღამიანზედაც იტყვიან.

ღმერთიბე ინსაფია იხ. ღმერთიბე
რეღვანღია.

ღმერთიბე რეღვანღია ფიგურ. სიღარ-
თლეღ განა? ჭეშმარიტებაა? — იტყვი-

ან რისაჲე არასწორად გაკეთებისა და
უკანონოდ მოქცევის დროს.

ღმერთიბე ღმერთის მაღღმა.

ღმერთისმა იხ. ღმერთიბე.

ღმერთო, შენ შემოკლებითი ვეღ-
რებაა ღმერთისადმი ყოველი საქმიის
დაწყების ან დამთავრების დროს, პუ-
რის ქამის წინ და ბოღოს.

ღობეღ გასწევაღ (ღობეღ სწეღს, ღო-
ბეღ გასწიღა, ღობეღ გოღუსწეღი, განა-
სწეღ ღობეღ) ღობის შემოვეღბა: რწრღ
ღრწრღიანით ღობეღ გასწიღა.

ღორი ინაღ მხალია. **ღორი** ხაღ საკ-
მელად არ ვარღა, იშვიათად გაურევეღ
მხალში, სანამ ნორჩია. აჭმევეღ ღორსა
და საქონელს. **ღორი** ბირკაღ სარევეღა,
იკეთებს შინღის კურკის მოყვანიღო-
ბისა და ზომის ეკლებს.

ღორმუღ სარევეღა, ამოღის წყლი-
ან აღვეღას.

ღრღ წერიღად და გრძღად დანიღ
დაჭრილი ქალამნის შესაკერი ტყავის
თასმა (იხ. საბა, ჩუბ. ღვეღი, ღუეღი).

ღრღეღეღ მცენარე, ბარღებში ამო-
სულ ხეღბზე ეხვეღა, მისი სწორი ღე-
როებისაგან ტანკი-ს (იხ.) სწნავენ:
ღრღეღეღით ზრღ დროზე ტანკის
სწნავენღენყ.

ღრი ღრმა.

ღრუღ ღრუ, ხვრელი, ფუღღური:
კაკი ღრუღეღი შამზროღ.

ღუღღღ იხ. ხორკღ.

ღულ 1. ხერხივით კბიღანა, ახალი
ნახეღვარმთვარული მოყვანიღობის ნამ-
გალი. 2. საახალწლოდ მამაკაცებისთვის
თონეში გამომცხვარი პური, რომლის
თხელი მხარე ასტამითაა დაკბიღული,
„სათიბი უხვი იყოსო“ (იხ. მენთ. ღუ-
ლი).

ღუღრუტ ის. ღრუე.

ღუზლ ღვიძლი.

ღუზლივი პურ აფუებული ცომი-
საგან კარგად გამოძეხვარი პური.

ღუზლუვი პურ ის. ღუზლივი პურ.

ღუნეა ღვინო. ღუნეა დაცორაჲ
თუ ქვევრი ნაკლული დარჩა, ჰაერი და-
ჰკრავს, შიგ ცვარი ჩნდება და ღვინო
ფუჰდება: თუ ქვერ მერიმჩულ არ და-

რჩა, ღუნეა არ დაჰცორავს.
ღუნეა გაწყდომაჲ (ღუნეა წყდევის.
გაწყდა, გამწყდარ, გაწყრტულ) ღვინის
გაფუჰება, გრადუსიანობის დაბლა და-
ცემა, გაწყალება. ღუნეა მოზანდა
გადატ. ღვინის სულ ამოსხმა, არც ერ-
თი წვეთის არ დატოვება ქვევრში:
ღუნეა მოვებანდით. ღუნეა
ამნაღევ კოტოშ ის. კოტოშ.

უ

ყაბაჲ კახა, ცული ქცევის ქალი
და კაცი; გადატ. უსირცხვილო, მაგ-
რამ არა ცული ქცევისა.

ყაფიაჲ ჰანგის სახე.

ყაბ ქურჭელი ყველანაირი: ტომა-
რა, ქვევრი, ქვაბი, ჯამი (შღრ. მენტ. ყა-
ბი). ნაციი ყაბ ძველი ჯამი ან ვატეხი-
ლი ქილის ფსკერი, რომელშიაც ყრიან
ნაციარს და ქურჭლის დარეცხვის დროს
ხმარობენ.

ყაბარ კოყრი, დაყევილობის შედე-
გად ამობურცული კანი ხელის გულე-
ბში, რაც ბარის, ცულის ან თოხის ხში-
რი ხმარებისაგან აჩნდებათ. ყაბარ აღ-
გომაჲ (ყაბარ დგევის, ყაბარ ადგა, ყა-
ბარ ამდგარ, ყაბარ ანადგომ) დაკოყრე-
ბა, კანის ამობურცვა და შიგ სითხის
ჩადგომა.

ყაბლაჲჲ საკმელია: თიან-ში (ის.)
ნაჰერ-ნაჰერ ჩააწყობენ ხორცს, ზევი-
დან ხახვს, მწვანილს ჩააჰრიან, წაბლს
და მოხარშულ ლობიოს მარცვლებს გა-
ურევენ, დაასხამენ წყალს და მოურევე-
ლად ნელა ადუღებენ, სანამ არ მოიხა-
რშება. აკეთებენ ჩვეულებრივ სულ-
პურიში (ის.).

ყაბურღაჲ ლარტყი.

ყაბუხ (კაკ.) ხის ან ხილის ქერქი:
ბროწლი ყაბუხში, ქერაქში ინახიდ-
ნენ ჯიფს. „კაკელები კანსაც ყაბუხს
უწოდებენ“.

ყადაჲ ქსოვილი, ლურჯი და მომ-
წვანო-მოლურჯო ფერისა, რომელსაც
სხვანაირად „ყარფუზი ყადაგია“ ერ-
ქვა.

ყადანაჲ დასაქსელავი ხელსაწყო:
ოთხკუთხედი ჩარჩოა, რომელზედაც
სიგრძივ ქსელავენ სახოხურე-ს (ის.).
ახლა აღარც ხონჯარ-ი იხმარება და
არც მისი საქსოვი ხელსაწყოა ხმარე-
ბაში; შემონახული აქვს ზოგიერთს (იხ.
საბა, ჩუბ. ყდა/ყოყდანი, მენტ. ყდები).
ყადაჲ ის. ყადანაჲ.

ყადარ 1. ბევრი: ერ ყადარ ფქულ
დაფანტა; 2. სიკვდილის ყაბი, წერა:
ყადარ მოსულაში მააკდომელი.

ყადალა ის. ყადახ.

ყადალაჲ აკრძალული, აკრძალვ:
პარკ შინ შანახაჲ ეხლა ყადალაჲ ს.
ყადალაჲ ქნაჲ (ყადალაჲ ჩედის, ყადა-
ლაჲ უქნი, ყადალაჲ ნაქნარ) აკრძალვ:
ღორ მოკლაჲ ყადალაჲ უქნი იყ.

ყადახ ხის ლურსმანი (ხის ავეჯის ნაწილების დასაკავშირებლად).

ყადახევი ყადახა-ს (იხ.) გვერდითი ჩარჩოს შემქმნელი გრძელი წიბოები.

ყადირ ყადრი, ფასი; ღირსება; პატივისცემა; ამაგი; სიკეთე: დედ-მამამ ყადირ ვერ განაგევ, ინსანი რაჲ იქნევა? (იხ. მენტ. ყადრი).

ყავალ მსხვილი ლერწამი, რომლისგანაც აკეთებენ ჩაფარ-ს (იხ.), უფრო მსხვილისაგან კი — ზურნას, სალამურს; მისგან გაკეთებული მილი, საიდანაც ჩამოდის არაყი გამოხდის დროს.

ყავალჩიჲ მეზურენი.

ყავანდ ვერხვი. წყლის პირას რგავენ, როცა გაუმსხვილდება ღერო, მოსკრიან და მასალად ხმარობენ.

ყავარ იხ. ყავალ.

ყავარჩაღამ მსხვილღერიანი ჩალა.

ყავარჩიჲ იხ. ყავალჩიჲ.

ყავალ იხ. ყავანდ.

ყაზიჲ უპატრონოთა უფროსი. ქონების აღმწერი, რომელიც ბავშვების წამოზრდამდე ვალდებული იყო ეპატრონა. ის ყველაფერს ჩააბარებდა აფიკონს, რომელიც ნათესავი უნდა ყოფილიყო. აფიკონი უვლიდა მათ. ყველაფერს ყაზიჲ აფორმებდა და წერდა საბუთად ყაზიჲ დეფტარ-ში; აქედან წყევლა: „შენ სახლკარ ყაზიჲ იქნეს“. ყაზიჲ დეფტარ უპატრონოთა სიის წიგნაკი, რვეული; აქედან წყევლა: „შენამ ყაზიჲ დეფტარში ჩამწერევ“.

ყათ 1. ხელი, ცალი, კომპლექტი ტანისამოსისა: სამ ყათ ტამსმოზ იყიდეს ზლიბე; ფენა: ორ ყათ ჩითით პერანგს ჰკერავდნენ უწინ; 2. ხერელი, ჭუჭრუტანა: კარი ყათში მიეტანა თით; 3. კაბზე პლისე: კაბი ყათ დადმალა;

4. შრე, ფენა დაწყობისას: ერ ყათ კორც, ერ ყათ ხახ აწყოვენ ქობში.

ყათარ პატრონების ჩასაწყობი.

ყათარამამაჲ ქალთა ცეკვა: წრეს შეკრავენ, ჯერ ერთი მიმართულებით ცეკვავენ, მერმე ზურგით შეტრიალდება ყველა ერთად, შემდეგ პირისპირ გაითამაშებენ...

ყათარ ჯორი.

ყათ-ყათ შრეებად, ფენებად, ნაკეცებად.

ყახიჲ იხ. ყახისი ქლიავ.

ყახისი ქლიავ მსხვილი ქლიავის ჯიში, ძალიან ტკბილია, ახმობენ ზამთრისთვის შესანახად.

ყაიშ სქელი თასმა, რითაც აბამდნენ გუთნის რუღლ-სა და სასტულს-ს (იხ.).

ყალა სახლ ქვითკირის სახლი, ძველად იშვიათად იყო.

ყალამ 1. ვაზის, ხეხილის, ვარდის ნორჩი ტოტი სამყნობლად ან დასარგავად მოჭრილი. 2. პატარა სატეხივით, ბასრპირიანი საჭრელი ან საწერელი ქვაზე, ხეზე და ლითონზეც: კიდბანს აჭრელევდნენ ყალამით, დიად პატარა სატეხით (შდრ. მენტ. ყალამი).

ყალან დანარჩენი, სხვა: ჭამით, ყალანიც ზალღს დოტყარით.

ყალამ 1. ციხე; 2. ნაციხარი ადგილი, ნასახლარი კედლები ქვისა: ერ ყალამ იყო, სახლ თუთან დადგა.

ყალამჩიჲ მკალავი: ყალამჩიჲ ქობევე დაკალაყ.

ყალად 1. დაახლოებით ერთი მეტრი სიგრძის ვიწრო ფიცარი ან ჯოხი, რითაც ურტყამენ ბურთს თოფყალღის (იხ.) თამაშის დროს; 2. სახურავზე ჩალის სატყენი ფიცარი.

ყალადან ყანაში ამოსული ეკლიანი სარეველა ბალახი დიდრონი და მოთერთო ფერის ფოთლებით (შდრ. საბა, ჭანაშვი., მენტ. ყალადანი).

ყალბ მატყუარა; ცუდი, ავი ადამიანი, მოშურნე (იხ. საბა, ჩუბ. ყალბი).

ყალბგულიან შურიანი და ცუდი ადამიანი.

ყალბოვამ შურიანობა: ყ ა ლ ბ ო ვ ი, ფინთოვი რამ კეპტევა?

ყალიბ შედედებული სისხლი: სისხლი ყ ა ლ ი ბ ე ე კელით ომოყარა. ყალიბ ჭამა (ყალიბ ჭამს, ყალიბ ჭამა, ყალიბ უჭმი, ყალიბ ნაჭამ) ფორმის მიღება სიმძიმის ქვეშ: ურმი კლიევსა ყ ა ლ ი ბ ჭ ა მ ა ს ა ვ ი თ ზედ ქუევეს აწყოვენ. ყალიბ ჭმევნევა გატყვიცინება: ყ ა ლ ი ბ ა კ მ ე ვ ნ ე ე ს ქალმნი ტყავს.

ყალმაყალ ის. ტრაპუზან.

ყამჩი კამპეტ გრძელი ფორმის კამფტი.

ყამჩი მათრახი; მანჯანიკის ნაწილსაც ჰქვია. ყამჩი ტარ მათრახის სახელური, აკეთებენ წიწვიანი ხისაგან, რომელიც იზრდება შლამიან ადგილებში.

ყამად დიდი ქვა, ლოდი.

ყამა მარფად ბალახია, ამოდის ქვიან ადგილზე. მისი ფოთლები გოგრის ფოთლებს წააგავს, თეთრი ფერისაა, ხმარობენ იარაზე დასადებად, აგრეთვე კუჭის აშლილობის სამკურნალოდ.

ყამდა წესი, ჩვეულება: ჩონ ყ ა მ დ ა მ შ ე ნ ა რ ი ც (შდრ. მენტ. ყაიდა).

ყამინ ცოლის ძმა.

ყამინათსი სიმამრი.

ყამინანახი სიღერძი.

ყამსარ ცხენის ავადმყოფობა, დასუთვასავით, შეციებისას ემართება.

ყამ მძაღ, დამპალი, გაფუჭებული (თხილის, კაკლის, წაბლის გულსა და ხმელ ხორცზე იტყვიან): თხილ პირწმინდა ყ ა ბ ი (იხ. დაყაბევა, შდრ. მენტ. ყაბი).

ყამ-ყამ ფრინველია, შესახედავად ლამაზი, იძახის „ყამ-ყამ-ყამ“, ფულურში იკეთებს ბუდეს, ხორცი არ იჭნება (იხ. საბა, მენტ. ყაყაბი).

ყაჟ რუ, არხი, დიდი არხი წყლის სადენად ჩალთუქის (იხ.) ნათესის მოსარწყავად.

ყაჟილ სვავი: ლეშზე ჩამნასული სახელ ყ ა ჟ ი ლ ი (იხ. საბა: ყაჯირი).

ყარაბულდა შვეფხიანი თაეთუნი, მისი ფქვილი მქადივითაა.

ყარავამ თვალების ავადმყოფობა, რომლის დროსაც ბრმავდებიან ხოლმე. აქედანაა წყევლა: ყ ა რ ა ვ ა მ გ ა ჯ (შდრ. მენტ. ყარაო).

ყარავლ ყარაული, დარაჯი.

ყარაკაჟი იხ. ყარაყაჟყამ.

ყარაკაჟყამ იხ. ყარაყაჟყამ.

ყარალ 1. საკმარისი, სამყოფი: ჩემ ყ ა რ ა ლ ა რ ქ ნ ი ლ; 2. დადგენილება: იელასი ყ ა რ ა ლ ი გაიღეს.

ყარამათ მძიმე დარდი: ჰა ყ ა რ ა მ ა თ შ ი ჩავარდნიხარა!

ყარამალ ძროხა-ფური და ხარი ერთად, ზოგადი სახელია: ზამთრი ყ ა რ ა მ ა ლ ს ა რ ს ც ი ვ ა ყ.

ყარა მარამ „შავი იარა“, მეტად მტკიცეულია და კლავს კიდევაც ხშირად ადამიანს. ყარა მალამ („შავი ქაფჩა“) გადატ. ჩალთუქისათვის მიწის დამუშავებისას წყლის შეწყვეტა და მიწის ატალახება.

ყარამ დაკუწიამ ხენის დროს გად-
ზობრუნებული მიწის (ბელტის) დაფშ-
ენა-გაფხვიერება და კვლებში ჩაყრა.
ყარამ დაყარამ 1. საფლავის ქვაზე წე-
რისას ასოს მონახაზების გავლება, ოდ-
ნავ დამჩნევა: ვაბომ ქუევაზე ყ ა რ ა მ
და ყ რ ა, მასიკომ დაწერა; 2. კვლების
გავლება მიწის ზენისას. ასე აკეთებენ.
როცა მიწა სუფთაა და მხოლოდ კვლებს
გაატარებენ ჰაჩიჩით (იხ.).

ყარამეზ გაზაფხული.

ყარასავ ცხელი ადგილი, ცხელ სო-
ფლებს ჰქვია. ასეთებია: ალიბეგლო,
ალათემური: ყ ა რ ა ს ა ვ შ ი თუთაა
მალე იწვევისყ.

ყარასახეიშ შავი კევი, ხმარობენ
იარაზე დასადებად, რომ იარამ პირი
გამოილოს და ჩირქი გამოვიდეს.

ყარასახეიშ იხ. ყარასახეიშ.

ყარასუბ მიწიდან ამოსული წყალი.

ყარაშლ იხ. ყარაგლ.

ყარაშლოვან საყარაულოდ, სადა-
რაჯოდ: არ მიიღიხარა ყ ა რ ა შ ლ ო-
ვ ა ნ ?

ყარაშლოვაი (ყარაშლოვს, იყარაე-
ლა, უყარაელნი, ნაყარაშლ, ყარაულო-
ვაი ნაქნარ) ყარაულობა.

ყარადან საზამთრო საძოვრის ბა-
ლახია.

ყარაყაჰყაი ყურძნის ავადმყოფობაა
მარცვლების ჰატარობის დროს: მარც-
ვალი გაშავდება, განხება, ცალი გვერ-
დი გაუწითლდება და ჩამოცვივა. გა-
მოწვეულია დიდი სიცხისა და დროზე
შეუწამლელობის გამო: ყ ა რ ა ყ ა ჰ ყ ა ი
ბულქოითით და მაგარ სიცხებით კეჰ-
ტვის.

ყარაყილჩილ შავფხიანი ბრინჯის ჯი-

შია, ნომებერში, დიდ საყდარზე გასე-
ლისას მკიან.

ყარაშამბაი სარეველა, იზრდება მა-
ღალი, ძალზე დატოტვილია, მას ზოგ-
ჯერ ჭიის დასაცხავად ხმარობენ, მის-
გან კალოს დასაგველ ცოცხსაც აკეთე-
ბენ. არასასიამოვნო სუნი აქვს (იხ. სა-
ბა, ჩუბ., მენთ. შამბი).

ყარშახ 1. ანკესი, კახიანი მხარე რი-
სამე. 2. გადატ. კაუჭიანი დიდი ბრჭყა-
ლი.

ყარტლიან ძალზე ქუეყიანი, მყრა-
ლი სუნი რომ ექნება (შდრ. საბა: ყარ-
ტლი).

ყარტ ხმა თონიდან გამომცხვარი
პურის აძრობისა, ხმელი ტოტის მო-
ტებისა: პურ ყ ა რ ტ ა ვ აჰყარდა.

ყარფუშ საზამთრო.

ყარფუშიგულაი ქათამი, რომელსაც
თავზე დიდი ბიბილო აქვს. ყარფუში
ყადაგია ქსოვილი, მომწვანო-მოლურ-
ჯო ფერის ყადაგი (იხ.).

ყარყ ქურქის ან საერთოდ ბეწვი-
ნი ტყავის ნაგლეჯი, ნახევი, რაშიაც
გაახვევდნენ თოფი ყურ-ს (იხ.), რომ
არ დანამულიყო. ხმარობდნენ კედლე-
ბის შეეთერების დროს ჯაგარისის ნაც-
ვლად; საწოლთან დასაფენი ბეწვიანი
ტყავი: ფეყეთან ყ ა რ ყ დააგ!

ყარყლიან იხ. ყარტლიან.

ყასაბიი ქსოვილი აბრეშუმისა, ძვე-
ლად ქალები მუქასარ-ს (იხ.), მიწრო
ტოტ-ნიფხავ-ს (იხ.) იყარავდნენ.

ყასიმაი ჭრელი წინდის ერთ-ერთი
სახე.

ყასტიზე განგებ, განზრახ; სხვათა
შორის, ისე: ყ ა ს ტ ი ჩედის.

ყასტიზეთ იხ. ყასტიზე.

ყასტინან იხ. ყასტიბე.
ყასტინდან ის. ყასტიბე.
ყატეა დიდი, უზარმაზარი ძაღლი:
ყატე ზალლ ჩობნევის კეპტევაყ.
ყაუმ ნათესავი; მოყვარე, მოკეთე.
ყაუმოვამ ნათესაობა; მოყვრობა:
ყატმოვამ დომწყოთ.
ყაუმ-ყარდამ მახლობელი, ნათესა-
ვები, მოკეთებები, მოყვრები.
ყაუტ სიმინდის ფქვილს ხალავენ,
ბექმაზ-სა (იხ.) და წყალში ზელენ, გუ-
ნდებდალ აწყობენ და ჭამენ. აკეთებენ
საახალწლოდ.

ყაფაზამ გალია: ყათაზამი ჩა-
გიგლია მაგითავ.

ყაყამ ის. ყარაყაყამ.

ყაშ წარბი.

ყაშულ ჩიხართან ის. სალარავ.

ყაშხამ ნიშა, ნიშნიანი.

ყაჭ უხარისხო, თხელი, გამქვირვა-
ლე პარკი, რომელშიც ჭია მკედარია ან
ბეპელა გამოსულია. მას გამობარშავენ
და დაბალი ხარისხის კედ-ს გააკეთებენ
სოლმე: არ განამგრევე, ცალყათ, ცალა-
ბერანგო პარკი სახელ ყაჭი, ჭუჭყიან,
წყლიან, გემოპეპლული. ყეფამთი ისე-
წევოდაყ.

ყაჭყაჭი კაჭყაჭი. „ყაჭყაჭი კულზე
დაყ“ — ეუბნებიან ხოლმე ბავშვებს
დაცინვით, თითქოსდა ის ამბის მომტა-
ნიაო. როცა დაიყვირებს, მიაძახებენ:
„ხეირ ისა მერინი დეგიმ“.

ყახაჟ ცხვრის ან თხის ხორცი მთე-
ლად გამხმარი: დაკლულ-გატყავებულ,
შიგანდამოცილოლ ლემს ერთ ღამეს ჩა-
მოკიდებენ, რომ გაშრეს. მეორე დღეს
ისევ გაშლიან, ააჭრიან კედ-ს, ზურგი
ზოდ-ს, ფალ-ს, დაყრიან მარილს, და-
პკეცავენ, შეახვევენ და შეინახვენ, სა-

ნამ მარილი არ „გოუჟდე“. მერმე
სართამ-ით (იხ.) „ართხამენ“. ოთხ
ნხარეს სართხამს გაუყრიან და ცეცხ-
ლის ახლოს ჩამოკიდებენ გასახმობად.
მას მზეზეც ახმობენ. ჯმელ ყახაჟ-ს კი-
რკილ-ი (იხ.) ჭრის ხოლმე. მისგან და-
საცავად მას ფეტვის ხეაჭმი ან ფქვილ-
ში გაახვევენ. ხოლო თუ ნამიან ადგი-
ლში მოხედა, „ყაპდევის“ (იხ. დაყაპე-
ვამ). ყახაჟიან ფლავ ყახაჟ-ის (იხ.)
წვეწმი მოხარშული ბრინჯის ფლავი.

ყაჰამ ის. ყაბამ.

ყაზგიფეცენ პირალმა.

ყბათავექ თავდალმა, ქვევით, სახიო
ქვევით: ყბათავექე მიდის.

ყბათავექენ ის. ყბათავექე.

ყბათავექჲ ის. ყბათავექე.

ყბათავექჳ ის. ყბათავექე.

ყბამ პირი; ბავე. ყბამდინ ავსრვა
პირამდე ავსება: ეს ტაქანს ყბამდინ
ავსრვს, ლევს ლუნეს. ყბანაფარ პა-
ტარზალ პირბადე აფარებული პატარ-
ძალი, ახალი პატარძალი. ასე იგი ერთ
წელიწადს დადიოდ: უწინ ერ წლამ-
დინ ყბანაფარ პატარზალ კეპ-
ტევიდაყ. წალდი ყბამ წალდის პირი.
საჭრელი მხარე. ყბამ გემოლევამ ახალი
მოკოდვილი წისქვილის გასინჯვა ფქვა-
ზე: ყბამ გემამდასავ, სიპტა აყ-
რიან ქერს, მეღვან ხორბალს. ყბამ მო-
კრამ ქილის პირის დაცობა ქაღალდით
ან ნაჭრით, გუდის ან სხვა პარკის პი-
რის შეკვრა თოკით: კოჭოპს ყბამ
მაცაკარ! ყბამ მოსხნამ ქილის ან პარ-
კის დაცობილი ან შეკრული პირის შე-
სნა: კოჭოპს ყბამ არ მოჭსხნო.
წწლამ ჭამ: ვადატ. გაცხარებული ლა-
პარაკის დაწყება: მაგამ ყბამ მოჭს-
ხნაა, დანადგომ რამმ არა; ყბამ მი-

ყოფამ (ყბას ჰყოფავს, ყბამ მიჰყოლა. ყბამ მივეყოფი, ყბამ მინაყოფ) მოუბრუნებლად ენით წაჩხუბება: ეხლა ყბამ მიჰყოფა, არ ნათქომევ არ უთხრა.

ყბამ მოგარუევამ (ყბამ აგარუევს, ყბამ მაგარუევა, ყბამ მოუგრუევი, ყბამ მანაგრუევი) 1. პირის შენაოჭებით შეკვრა: მესუეცი ყბამ მანაგრუევი; 2. გადატ. გაჩუმება, პირის მოკუმვა: ამას უთხარ, ყბამ მაგარუევას, დაჟდეს. **ყბამ მოგარუევამ** იხ. ყბამ მოგარუეევამ. **ყბამ დაქეჩამ** 1. საპრელი იარაღის პირის მოტება: წაღლი ყბამ მოქეჩულ. 2. გადატ. სიტყვის ჩაწყვეტა, „ენის ჩავარდნა“: ე ყბამ რაბე არ მემექეჩა! **ყბამ გაქმოვამ** 1. პირის გაშეშება; 2. გადატ. ხმის ამოუღებლობა: ე ყბამ გაგიქმეს შენამ. **ყბამ დაფანტამ** გადატ. ცუდი სიტყვებით გინება: ყბას იფანტავს. ყბას უკან არ აღენევს ფიგურ. საქმელს არ იკლებს, სულ ჭამს; არ ჩუმდება. **ყბამ-ყბაზე** მიცემა-გაცხარებული სიტყვიერი ჩხუბი. **ყბამ-ყბაზე წაკრეფამ** ორი ნაპრის ერთმანეთზე ზედდებით გაკერვა. იხ. პირპირზე წაკრეფამ.

ყბაპირანყ ზევით, ზევიტყენ, აღმა მხარეს: ყბაპირანყ მიდის. იხ. პირანყ.

ყბაპირანღ იხ. პირანღ.

ყბაპირანყენ იხ. პირანყ.

ყელ დაბოშევამ წისქვილის ყელის მოშლა, დოლაბების მოფანფალება, ღერძიდან სოლ-ის ამოვარდნა. მაშინვე უნდა შეაჩერონ წისქვილის მუშაობა. **ყელ მოსულამ** გლანდებისა და სხვა ტკივილების შედეგად ყელის ჩამოწევა ქვემოთ, შესიეება. **ყელნატკივარ**

ვისაც ყელი სტკივა: ყელნატკივარი ბე ტყიმი ლავაშ კაძს.

ყელ-ყურ დაჭერამ კატარი და სურდო ერთად.

ყემარი გარდა: შენგნი ყემარი მინამ არ იყო.

ყერყანტუამ ყანყარტო, საყლაპავი მილი.

ყეფილ (იყეფევის, იყეფა, უყეფენი, ნაყეფნი) ყეფა.

ყეფნამ ყეფა; გადატ. ლაპარაკი: ყეფნი-ყეფნი იყოს, მაგიბე დანაყერევი არ ვარ.

ყეფუამ იხ. ყეფილ.

ყიდუამ ყიდვა (ყიდლოვს, იყიდა, უყიდნი, ნაყიდ).

ყივ ლივი, თესლიდან აღმოცენებული პირველი პაწაწინა თეთრი ფერის ყლორტი.

ყიზილ 1. ოქრო; 2. გადატ. ძვირფასი, ძალიან კარგი. **ყიზილ ბალუხ** ოქროს თევზი. **ყიზილ მიხ** იხ. კოტკოტეღამ. **ყიზილ ჰუშუშ** ვაზის ჭიშია, ხეზე აღის, წითელი ფერისაა. **ყიზილივი** იტყვიან, როცა რისამე ზუსტი აღნიშვნა უნდათ.

ყითელ იხ. ყუთელ.

ყითთელ იხ. ყუთთელ.

ყიმიპაშ „უცხვირო“, გრძელპირიანი ძვლის საპრელი წაღლი (იხ. მენთ. სათული).

ყილ თხის ნაპარსი.

ყილჩილ ფხა თავთავისა.

ყიმიტ ცხვირში შემხმარი წვინტლი.

ყინ 1. ხანჯლის ქარქაში; გადატ. „ყინში ვერ ეტევის“ — თავის კანში ვერ ეტევა; 2. ინას თესლების ბუდე.

პარკი, კაკალი, რომელიც გასცდება
თუ არა, მაშინვე დაეხვევა ხოლმე.

ყინწიპ 1. ყველაფრის ყელის ან კი-
სრის ბოლო ნაწილი; 2. ღეროს ბოლო
ნაწილი ნაყოფის მხარეს; ყინწიპამ-
დინ აესრფეს შტოფს; ყინწიპი ნუ
ჭობავთ, ქრწყენი გათიბით! მამლი
ყინწიპ.

ყირაჲ კირხლი.

ყირიათ ნამუსი, სინდისი.

ყირიათიან სინდისიანი, ნამუსიანი.

ყირიათსუჴ უნამუსო.

ყირიმ თოფის სახელი (ძველად
ყველაზე საუკეთესო იყო).

ყირინთუჲ ნაჭრებად, ნაწყვეტებად
გადახვეული აბრეშუმის პარკის ძაფი.

ყირმალუდ წისქვილის ქვის ის ნა-
წილი, სადაც მსხვილად ფქავს.

ყირმაჲ საფანტი. საფანტად ძვე-
ლად უხმარიათ ბრინჯიც ჩიტების დასა-
სოცავად.

ყირჲანი ქუვაჲ 1. მაგარი ქვაჲ, დიდ-
ხანს ძლებს, მასზე აყენებდნენ წისქვი-
ლის შამფურს; 2. ფიგურ. „ყირჲა-
ნი ქუვაჲს, მაგა რამდს ვერ მოჴ-
ფხნუ“ — იტყვიან ძუნწ ადამიანზე.

ყირსად დედალ ქათამი, რომელიც
დედაგამოშვებით ან სულ არ დებს
კვერცხს (ასეთი ქათამი ძალიან მსუქა-
ნია).

ყირლაჩ ირიბი.

ყირლაჩამიან წინდის, ჭეჯიმის სახე,
შიგ დახრილი ზოლებიანი სახეებია,
მისი ნაქსოვი ირიბად დაყენებულ ორ-
მხრივ კბილანა საეარცხელს ჰგავს.

ყირლაჩევიან იხ. ყირლაჩამიან.

ყირლიჲ პატარა ძერა, სწრაფად და-
ფრინავს, ჩიტებს ეტანება. „ყირლი-

სებრა (ელვის სისწრაფით) ტრია-
ლოვს“.

ყირხაჲად ორმოცფხა ჳია.

ყირხაჲულუმ ბალახია, ორმოცი „სა-
ხსარი“ აქვს, ცხელ ადგილას ამოდის,
წიწვიან ფოთლებს იკეთებს.

ყირხაჲინჲირ ჭეჯიმის სახე, ჯაქვებია
შიგ ჩაქსოვილი.

ყისირ საქონელი, რომელიც ან სრუ-
ლებით არ „იზრვის“, ან წელგამოშვე-
ბით შობს.ყისირ ნაყურევ ყისირის მო-
მეღელი. ასეთ ცხვარს ცალკე ათავსე-
ბენ და ცალკე მომეღელი ჰყავს, მას მ
თოხლსა და მისი ცხვრის რძეს მჲლად
აძლევენ.

ყისირემან ხბო ან ზაქი, რომელიც
დიდია და ისევ წოვს წელიწადზე მეტს
(ასეთები მეტად ღონიერები გამოდიან).

ყიტ 1. მოკლე, წვრილი ჩხირები:
ლოჯეში ყიტ; 2. უკმეხი სიტყვა ან ალა-
ჲიანი: ყიტ ჟოლაბ, ყიტ ინსან. ღმდ
დანაგრებ ყიტ მოკლე, დაახლოებით
ერთი მტკაველის სიგრძის ნეღლი ჯო-
ხი, რომლის ერთი ბოლო გამობილია
ოღნავ. მასში არკობენ ღვედის ბოლოს,
შიგნით ტრიალით გრეხენ ღმდ-ს (ის.ა.
ყიტ-ყიტ უკმეხ-უკმეხი, უშვერ-
უშვერი, უზრდელური: ყიტ-ყიტა
ლაპარაკოვდა.

ყიტ-ყუტ პატარა, წვრილი ჩხირე-
ბი: ყიტ-ყუტ დააგრუჲ, ღობი ზირე-
ვი მეოდ, ცეცხლზე დააყარ.

ყიფილ ტომარის პირის მოსაკრავი
ბაწარი.

ყიყლინჲოჩ აწონაობა-დაწონაობა:
მრგვალ მორზე დებენ გრძელ ფიცარს,
მის ბოლოებში დააჯდებიან და რიგრი-
გობით აიწევ-დაიწვიან და თან იძა-
ხიან „ყიყლინჲოჩ“.

ყლორწ ყლუმპი: ორ ყლურწ
წლიე ჩოპთქ.

ყლორწა-ყლორწ ყლუმპებად: ყლურწ
ა-ყლურწ დალივა.

ყმაწულ ბაეშვი მომწიფების ასა-
კამდე: ჰეგ ყმაწული, რაჲ იცი-
სა? გადატ. დიდს, რომელსაც არ ესმის
რაიმე, ეუბნებიან დაციწვით: „აჲ ყმა-
წულ!“

ყოვე ყვაი. ყოვი ტუჩაჲ წინდის სა-
ხეა, რომელშიც ჩაქსოვილია ყვაის
ნისკარტის ფორმის სახეები. ადვილი
საქსოვია. ამით იწყებს ქსოვის დამწყე-
ბი.

ყოვილ (ყოვის, იყოვლა, უყოვლნი,
ნაყოვლ) ყვაილობა: ატში ყოვილ-
ში მასლარეარ. კიტრ ყოვის.

ყოვილაჲ ყვაილი, ინფექციური
სახადი, გამონაყარი ადამიანის მთელ
ტანზე, სახეზეც: სოფელში ყოვი-
ლაჲ ქნაში ლებანს არ აჯალეღენყ.
ყოვილაჲ ომოჭრაჲ ყვაილის წინაღ-
მდეგ აცრა.

ყოვიჭყანტაჲ ყვაილი, ადრე გაზაფ-
ხულზე ამოდის, როცა ჯერ კიდევ თოვ-
ლი არაჲ გამდნარი. ყვითელი ყვაილი
აქვს.

ყოვეყულუნ მძორის მტაცებელი
და მჭამელი ფრინველები — ყვაი და
სვაი ერთად: ენაჲ რუმ არ გაქონდეს,
ყოვეყულუნ წავიღევდა.

ყოვეშურაჲ ყვანჩალა. ასე ზღაპრებ-
ში ამბობენ: „ყოვეჲ ყოვეშურამ, ნუგზი
ზირამ წინკერამ“.

ყოთურ ქეცი, უჩნდებათ თმის ძი-
რებში ძაღლს, ცხვარს, ღორს. ძლიერი
ქავილი იცის. ყოთურ დაყრაჲ ყოთური-
ის დამართება. ყოთურიან ქეციანი;

გადატ. ქუჭყიან ადამიანზედაც იტყ-
ვიან.

ყოლაჲვანდ მანყანიკ-ის (იხ.) ნაწილი,
ღერძი, რომელშიც გაყრილია ჩარხ-ი.

ყოლან ცხენზე უნაგირის ქვემოთ
გადასაფენის დასამაგრებელი; ბაწრით
ნაქსოვი შემოსაქერი ლენტო.

ყოლაჲ ხერხი, მიღგომა: რაჲმი ყო-
ლაჲ არ აქ. ყოლაჲთი ნელა, ფრთხი-
ლად; ხერხიანად. ყოლაჲან ხერხიანი,
ნოხერხებული.

ყოლაჲლუჲ იხ. ყოლაჲან.

ყოლაჲსუჲ მოუხერხებელი.

ყოლლამიჲ ქნაჲ მკლავების დარტ-
ყმით ცხელწყალდასხმული მატყლის
ნაბად შეთელვა.

ყომარ 1. უწესრიგოდ მიყრილი
ქვები; 2. უტიროდ და უტალახოდ ნა-
გები ქვის კედელი.

ყომარ ბარუჲ იხ. ყომარ.

ყომარალ შავი და თეთრი ფერი ნა-
რევი (მატყლზე იტყვიან).

ყონაჲ ქათმის დასაჯდომი ქანდარა:
ქათმი ყონაჲჲ ჩგმოგავ.

ყონაჲ 1. სტუმარი; 2. ნაცნობი,
დამეგობრებული ლეკი (იხ. მენთ. ყო-
ნალი). ყონაჲ დაჭერაჲ ყონაჲ-ის, ნაც-
ნობი ლეკის გაჩენა. ყონაჲლულ წვეუ-
ლება. ყონაჲლულ გასწევაჲ წვეულე-
ბის გამართვა. ყონაჲლულში დაწახნაჲ
სტუმრად დაპატიყება.

ყონდაჲ 1. კონდახი; 2. გახვეული
ბაეშვი ხელში დასაქერად.

ყოან გრწ ყვაილოვანი მთის ბა-
ლახი, ყვაილი წაგავს ცხვრის თვალს.

ყორაჲ მკვახე, მაგრამ უკვე წვეწ-
ჩამდგარი ყურძენი, მომწიფებისაკენ
რომ ექნება პირი. ხმარობენ ჭრიან-
ტელში (იხ.).

ყორელ თოფის სახელია.

ყორეა ადგილის სახელია.

ყოროდ საბალახედ შენახული ადგილი, გარშემოვლებული (იხ. მენთ. ყორულ). „შენ ყოროლი გოფარა“, — ამბობენ საქანელაზე ქანაობისას, ფენებ-ქვეშ როცა გაუტრბენს ვინმე. ნიშნავს: „შენს მიწაზე გავიარე“.

ყორყოტ ფრინველი, კორკოტოე-ის (იხ.) დროს, რამდენიმე დღით ადრე, ჭგუფურად გადაიფრენენ ჩრდილოეთით. ფრენის დროს ისინი ხან ზოლს. სან რკალს ქმნიან. ძალიან მაღლა მიფრინავენ. ბავშვებს აშინებდნენ, თითქოსდა, თუ მარხვა გატებეს, ისინი ენას ამოაძრობდნენ: ალაზნის და ეგრიბ პირეზე ყორყოტეე კეპტეეყ.

ყოტ-ყოტ! მამალი ქათმის გასაქმევი შეძახილი.

ყოფ მყოფი.

ყოყოა მაღალ-მაღალი, დიდი მამალი ქათამი; გადატ. კისერგრძელ კაცზე იტყვიან.

ყოშალულაა თოფი წყვლი ლულოთ.

ყოშამჟილ პეშვი.

ყოშა სიფსია იხ. სიფსია.

ყოშებ (მხ. არ იხმარება) წყვილა სახლო ახალუხისა, რომელიც უკან ზურგზეა გადაყრილი და ბოლოებით ერთმანეთზე დამაგრებული. ისინი ილიამდე გახსნილი და მორთულია სამკაულებით.

ყოშევ იხ. ყოშებ. ყოშევიან არხოლოდ ყოშებ-იანი ახალუხი. უწინ ქალებს ეცვათ. წყვილი სახლო მორთული სამკაულით უკან ჰქონდა გადაყრილი. ამ არხოლოდ-ის (იხ.) გამოჭრისას ჯერ მხრების სიგანეს, მერმე „წინ-კალ-

თებს“ გამოჭრიდნენ, ბოლოებში გვერდით ბაჯლევ-ს (იხ.) ჩაუყერებდნენ.

ყოჩბოინუზე 1. „ყოჩისრქიანი“. ვერცხლის სამკაულია. ლეჩაჭე უერებთან მოავლებდნენ: 2. წინდის სახეს ყოჩბოინუზი ჰქვია, მასში ქედლის რქებია ჩაქსოვილი.

ყოჭა 1. ყოჩის ან საქონლის ყვერის განახალი ტყავი სათუთუნედ; 2. გადატ. ჯიბე: ყოჭაში არისა? 3. წითელი დიდი წიწკა.

ყოხუე ქალამნის სახეა. ყოხუე ქალმეე კოხუჯი. იმერული ქალამანი, მის შეკერვას იწყებენ ქალმიწობრიდან. ცალკე წვერის გაკეთება არ უნდა. ნაკლები ღრდი-ი (იხ.) სჭირდება შაარულთან (იხ.) შედარებით. ზამთარში ეს ჯობია. ძველად ხმარობდნენ (იხ. საბა. ჩუბ., კაიშ. კოხუჯი, მდრ. მენთ. კოხუხჯი).

ყოლი ყველი. ყოლი კნუტ ყველის პატარა ნატეხი, ნაჭერი. ყოლი ბორტოა ყველის დიდი, მთლიანი ნაჭერი. გუნდა. ყოლი მატლ 1. ყველის მატლი. გუდაში იცის ხოლმე ზაფხულობით, ძალიან მსუქანია; 2. გადატ. მსუქან ადამიანზე იტყვიან: „ყოლი მატლივი ეტარევის“. ყოლი გუდაა ყველის ჩასადები გუდა, მას აკეთებენ ცხვრის ან თხის ტყავისაგან. ყოლი წონ გუდაში ყველისაგან გამოყოფილი მარილიანი წვენი (მასში პურის ლუკმებს ჩაალობობენ და შეკაშენ ხოლმე).

ყორბ ჩაფარ-ზე (იხ.) აბრეშუმის ჭიას ქითილა-ს (იხ.) როცა აძლევენ საქმელად, მაშინ მათ განყოფილებებად აწყობენ, რომ ტოლ-ის (იხ.) გასაკეთებლად ადვილი იყოს გადატანა.

ყირტა ავაღმე. ქლიავზე იცის, ჰერ კიდევ ნაყოფი როცა წვრილია, იგი გადაიქცევა ხოლმე მოთეთრო ფერის ფულუროსავით. ემართება მხოლოდ ჩურჩა ქლიავ-ის (იხ.) ნაყოფს: წელს ქლიავ ყირტა იქნა.

ყრუე პარკ აბრეშუმის პარკი, რომელშიც ჰია არ ირყევა, არ მოძრაობს: შიგ კია მანაკდომ პარკს, არ ნარყეე პარკს ყრუე პარკ რზახით.

ყუვათ ყუათი.

ყუვათიან ყუათიანი.

ყუვა ყუა.

ყუვილ (ყუვის, იყუვლა, უყუვლნი, ნაყუვლ) 1. ყმუილი; 2. გადატ. ადამიანის გოდება მწარე ტკივილისა და შიმშილის დროს: ნინოს ფეყ ტკივოდა, საღმომდინ ყუეოდა (იხ. საბა ყუვილი, ჭანაშვი. ყუილ, მენთ. ყუილი).

ყუვილ-ყუვილ ყუვილ-ით, ყმუილით, ოხვრით: შიმშილი ყუვილი-ყუვილ ეტარეოდა.

ყუზი აფარან ბატყნის მტაცებელი ფრინველია, — კრავიჭამია.

ყუზღუნ სვავი.

ყუთნ ზოლიანი ქსოვილი, ლეიბის პირისთვის ხმარობდნენ.

ყუილ იხ. ყუვილ.

ყუილ-ყუილ იხ. ყუვილ-ყუვილ.

ყულაუ ზომის ერთეულია: ორივე გაშლილი ხელის სიგრძე თითის წვერებიდან მოკიდებული გულმკერდის ჩათვლით. მეტრზე მეტია. სხვადასხვა ადამიანის მიერ გაზომილი ყულაუი სხვადასხვა ზომისაა. როცა გრძელ შოთ პურებს გამოაცხობენ, იტყვიან: „ყულაუი ივი პურ დააკრა“ (იხ. მენთ. ყულაუი, ყულაუი).

ყულაუ პურ იხ. სამტკეველიან პურ-ყულონ უნაგირის ნაწილი.

ყულონყან სურნელოვანი ბალახი, ჩაიში ხმარობენ მუცლის ტკივილის დროს.

ყულფ 1. მარყუეი; 2. ქვაბის ან სხვა რამის სახელური: ჩემიყი ყულფ. **ყულფევიან ქობ** „ყურებიანი“, სახელურიანი ქვაბი.

ყულამამა აღილ-ის (იხ.) ბოძები, რომლებიც გახვრეტილია კერვალ-ის (იხ.) გასაყრელად.

ყულამაზ ერბოიანი ფაფა, რომელსაც ზევიდან მოაყრიან ხახვში მოშუშულ კვერცხს. ჩვეულებრივ მშობიარე ქალს უმზადებენ.

ყუჟა იხ. ყუჟახ.

ყუჟახ 1. ხელში, ხელებში; 2. გამლილ მკლავებში დატეული კონა: ორ ყუჟახს ბახჩეე მადტანა. **ყუჟახში აყო-ნა** ბავშვის ან დიდის ხელში აყვანა, ატაცება: ყმაწულ ყუჟახში აყო-ნა. **ყუჟახში ჩაუდრნა** ქორწილის დროს გაჟის სახლში პატარძლის მიყვანისას მის მუხლებზე პატარა ბიჭის დასმა.

ყუჟურ კუთხე.

ყურ ასწევამ (ყურ ჰუსწევს, ყურ ოუსწევა, ყურ ოუსწევი, ყურ ანასწევ) 1. გადატ. წაქეზება, წახალისება: მანაე შტლს ყურ უსწევს; 2. ცუტ-ქული ყურ-ის (იხ.) მალა აწევა, რომ ბევრი მარცვალი ჩამოყაროს.

ყურ გასხნა ყველის გუდის „პირის“ გასხნა, ჰაერის გარეთ გამოშვება.

ყურად გვალვა.

ყურდელ კურდელი (იხ. საბა: ყურდელი).

ყურე დაწნხა ყურების აწევა,

ჯადაგრება ბავშვისთვის. ყურევე ღაგ-რებაჲ ის. ყურევე ღაწნეხაჲ.

ყურევა-ზუშევაჲ საქონლის მწყემს-ვა, მოძოვება.

ყურევაჲ (ყუროვს, უყურა, უყურ-ნი, ნაყურ) 1. მოვლა, პატრონობა. 2. მწყესვა: ავაღყოფს ყუ რ ო ვ ს; ზროხას ყუ რ ო ვ ს.

ყური ზირ ის. ყურიმალ.

ყურიმალ ყურის გარშემო მეტად სათუთი და სახიფათო ადგილი (ის. სა-ბა: ყურიმალი).

ყუროვა-ზუშევაჲ. ის. ყურევა-ზუშე-ვაჲ.

ყუროვაჲ ის. ყურევაჲ.

ყურს კურსი.

ყურსად ღვრიტა.

ყურშად თახტ-ების (ის.) ერთი მწყრივი, რიგი. ეწოდება თამბაქოს, ხა-ხვის და სხვათა ვიწრო ზოლად გავლე-ბულ კვლებს.

ყუსურვაჲ ის. უსურვაჲ.

ყუშოთ ბალახი, ფეტვის თავთავი-ვით იკეთებს, ნედლს ძროხა მაინცდა-მანც არ ეტანება, საზამთროდ თიბა-ვენ.

ყუშხუნ 1. ცხენის კულის ქვეშ ამო-სადები თასმა, რომელიც დაკავშირე-ბულია უნაგირთან; 2. პალტოს უკან ქამარი.

ყუჲ ის. ყივ.

ყუთაჲ აბრეშუმის კიის ავადმყო-ფობა, ყვითლდება, ფეხებიდან ჩირქი სდის და კვდება.

ყუთელ ყვითელი.

ყუთლა ქლიავ მსხვილი და ყვითე-ლი ფერის ქლიავის ჯიშია. ჭამენ და არაყს ხდიან. გადატ. ყუთლა გააღუვის

იტყვიან, როცა ადამიანი ნაავადმყო-ფარია და ყვითელ ფერზეა.

ყუთოლ 1. ის. ყუთელ; 2. გადატ. ქერა ადამიანი: აჲ ყუ თ ო ლ. ყუთოლ ლაგან ყვითელი ფერის ტამტი, მასში ხელებს ჩაიბანენ ხოლმე. ყუთოლ მიწაჲ ქვევრის გასაკეთებელი მიწა, მთიდან მოაქვთ. თორნი მიწაჲ-ც ჰქვია. ყუთოლ ჩიჩაქ 1. ის. მახმურ ჩიჩაქ; 2. სარეველა ბალახი, ყანაში იცის, ყვითელი ყვავილი აქვს, მალე ხმება, მწარე ფესვი აქვს. ყუ-თოლ თაფტაჲ ყვითელი ფერის თაფტა (ის.); ყუ თ ო ლ თ ა ფ ტ ი პერანგ ეცო. ყუთოლგულაჲ 1. ხე, წყლის პირას ხა-რობს, ყვითელი ფერის გული აქვს, მა-ლე არ ლებება, მისი ჭიგო კარგია, გამ-ილეა; 2. ჩიტი ყვითელი ფერის ბუმ-ბულით. 3. თავსაბურავი, კევრცხის გუ-ლისფერი კოპლებით. ყუთოლთმიან ქე-რათმიანი. ყუთოლქელლიან ის. ყუ-თოლთმიან. ყუთოლჩაკაჲ დაბალი, სა-რის ლობიოს ჯიშია, ყვითელი ფერის პარკი აქვს. ყუთოლჩეკაჲ ის. ყუთოლ-ჩაკაჲ. ყუთოლჩენჩაჲ ის. ყუთოლჩა-კაჲ.

ყუტოლ (ყტრუს, იყტრა, უყტრნი, ნაყტრ) ყვირილი.

ყუტ ის. ყიტ.

ყუტ-ყუტ ის. ყიტ-ყუტ.

ყუყ ღრმად მოხუცი: ერ ყუ ყ თ ა ნ გათხუეულ.

ყუციან ავადმყოფობისაგან გაყვით-ლებული, უფერული ადამიანი: ჰოგო ყუ ც ი ა ნ რაჲმია! (ის. საბა, მენთ. ყვიციანი).

ყუციჲან ის. ყუციან.

შაად 1. მინდი; 2. გადატ. თონეზე პურის მოხდისას შერჩენილი ნამცეცე-ბი; 3. მოწმე.

შააკანწულ 1. შესაკაზმავი, მოსარ-თავი; 2. ცხენის უნაგირი და მისი მოწ-ცობილობა.

შააუღონელ შესაჯენი.

შააუღონელი შეაჯენს.

შაარულ ქალამნის სახე (ქალაქუ-რი).

შააფიჩხელ 1. ის, რითაც ფიჩხავენ (იხ. შაფიჩხად); 2. რაც უნდა შეიფიჩ-ხოს.

შააქნელ მოსაქსოვი; ქალამანი შე-საყერი, ქალამნის შესაყერი.

შააყრელ გადასადები; შესაყრელი.

შაახრწნელ შესახვეწი.

შაახრრტელ შესახვრები, წენიანი საკმელი. ერ შ ა ა ხ რ რ ტ ე ლ რ ა მ გა ა - ქ ე თ .

შაახრრტრლ ის. შაახრრტელ.

შაბაშ შორისდებული, ცეკვის დროს ფულადი საჩუქრის მიცემისას წარმოთ-ქმული. საჩუქარს მოცეკვავეს ხელში ნისცემენ ან ქულის ქვეშ თავზე ამოუ-დებენ; ფული ცეკვისას საჩუქრად მი-ცემული (იხ. საბა, ჩუბ. შაბაში, შაბა-შაბა, შაბაში!).

შაბისკაა (იბისკევის, შაბბისკა, შა-ბისკულ, შანაბისკ, შაბისკულ) შეხმო-ბა, შეკვრა, შეერთება თხევადისა: პიწა შ ა მ ბ ი ს კ ა ს , ჟღ კედემ მალადთი გააგლესავ; დოვლამ პ ი რ შ ა ბ ი ს კ უ ლ (იხ. მენთ. შაბიკება).

შაბზოლევამ (აბზოლევს, შააბზო-ლა, შოტბზოლევი, შანაბზოლევ) ავად-206

წყოფობის დროს შეციებით კანკალი: ადააბე მაგრა შ ო უ ბ ზ ო ლ ე ვ ი .

შაბზუნტევამ (აბზუნტევს, შააბზუ-ნტა, შოტბზუნტევი, შანაბზუნტევი) ჩამ-ქრალი ცეცხლის ცოტათი შენთება, როცა ოდნავ სინათლეს გამოსცემს.

შაგავ ხილი, ხილეული: საღმომბე შ ა გ ა ვ ჩ ბ ა დ ი თ .

შაგავ-შუგუვ იხ. შაგავ.

შაგაცნივ! დაგძლივ! აიღოსტ! (იხ. შაცნევამ).

შაგრტევამ (აგრტევს, შააგრტევა, შოუგრტევი, შანაგრტევი, შაგრტეულ) შეგროვება, თავმოყრა ყველაფრისა.

შაგრტრრვი (აგრტრრვს, შააგრტრ-ვი, შოტრტრრვი, შანაგრტრრვი, შაგრტრრულ) იხ. შაგრტევამ.

შავ ნავთ დაუმუშავებელი ნავთი. შავ ეშმაა შავი დაგრეხილი თოკი, რა-ზეც ასხამდნენ მუღახილ-ს (იხ.). შავ ფრტ ფეტვის ჭიში, თესავდნენ ილისუ-ელები, ყაშხაჩელები, დაღისტნელე-ბი. შავ ჭიაა აბრეშუმის ჭიის მური. შავ ქუვამ! წყევლის დროს იტყვიან. შავ ყურჩენ იხ. საფერავ. შავ კედ შა-ვი ძაფი. შავ ჩირად იხ. ჩირად.

შავ-შიგნით, თეთრ-გარეთ ფიგურ. იტყვიან, როცა ვისმე ნაკლის დაფარვა უნდა.

შაზოროროევამ (აზოროროევს, შაა-ზოროროა, შოტზოროროევი, შანაზორო-რორევი) ზიზლით გამოწვეული შეძრწუ-ნება, ტანში კანკალი სასმელ-საქმლის გამო (იხ. საბა: ზრზოლა): სუქან და-ნახაში მ ა ზ ო რ ო რ ე ვ ს .

შაზრახნამ (ზრახნავს, შააზრახნა, შო-ტზრახნი, შანაზრახნი) უბართან დალა-

პარაკება: ემთხან უმზრან იყო, ახლა ზ რ ა ხ ა ვ ს; ზალ მამამთილს არ ზ რ ა ხ ა ვ ს (შდრ. საბა, ჩუბ. ზრახვა).

შაზრომაი (ზარვ, ზარვის, შაზრო, შამზროლ, შანაზრომ) შეძევრომა.

შაზარნაი (აზარნს, აზარნავს, შა-ზარუნა, შოტზარონი, შანაზარონ) შეძევ-რენა.

შათანიევაი (თანადევის, თანიედე-ვის, შათანავდა, შათანიედა, შათანიე-ტულ, შანათანიევე) შეამხანაგება ვინმეს-თან: შ ა თ ა ნ ა ვ დ ე ნ ე ნ, წავდნენ (შდრ. საბა: ეთანაებვიან).

შათელაი მატყლზე ცხელი წყლის დასხმა და ფეხით ქელვა, ნაბდის შე-თელვა.

შათელუაი ის. შათელაი.

შათოხაი (თოხავს, შათოხა, შოტთო-ხი, შანათოხ) სიმინდის ძირებში მიწის თოხით შემოყრა.

შაკალთაი ის. აკალთაი.

შაკეთევაი (ჰუკეთევეს, შაუკეთა, შოტჰეთა, შავკეთევი, შოტჰეთევი, შა-ნაკეთევე) შეშების შეწყობა ცეცხლის-თვის: ცეცხლს შ ო ტ ჰ ე თ; ქობჰო შო-ტჰეთ.

შაკაზნაი (კმანზავს, შაკამანზა, შო-ტკამანზი, შანაკამანზ, შაკამანზულ) შე-კაზმვა, მორთვა; ცხენზე უნავიარის და-დება, გამზადება შესაჯდომად. ის. მო-კმანზაი.

შაკამანზულ შეკაზმული, მორთული; ცხენი გამზადებული შესაჯდომად.

შაკამანზულოვაი 1. შეკაზმულობა, მორთულობა; 2. ფულადი საზღაური (პატარძლისთვის ტანისამოსის ჩამც-მელს აძლევენ): შ ა კ მ ა ნ ზ უ ლ ო ვ ა ი მისია?

შაკომლევაი (ჰუკომლევეს, შოტკომ-ლა, შანაკომლევე, შოტკომლევეი) შეზო-ლება: ჰიას ჰ უ კ ო მ ლ ე ვ ე ე ნ განაკმევ ბტრტ ფოთლის ზტრკს, ტყავ ჰადტლა გააქდასავ.

შაკუნტლაი (იკუნტლევის, შაკუნ-ტლა, შაკუნტლულ, შანაკუნტლ, შაკუნ-ტლულ) დაბნევა, თავგზის აბნევა: შ ა კ უ ნ ტ ლ უ ლ ე რ რ ა მ ს ვ ე რ აქეთევეს.

შალ შალი.

შალინგაი ზურგზე ერთი წამოკიდება შემა.

შალინგაი ბევრი გადასახადის და-დება.

შამან ნავის ნავლები წყლით ჰაკაზვე დაყენებული ღვინო (შდრ. საბა, ჩუბ. შამანი, მენთ. შამანა).

შამბი წონეი ის. სამწონეი.

შამკამანზელ შემკაზმველი, მომრთ-ველი.

შამანლევი 1. შემომტანი, მომგები; 2. შემომტანილი, მოგებული.

შამანატომ გზად დამხველური: გ ზ ა ზ ე შ ა მ ა ნ ა ტ ო მ (ს) მისცა.

შამფურ 1. წისქვილის ქვების ღე-რძი; 2. ხანას (ის.) ხის ნაწილი, დაქსელ-ვის შემდეგ მას გამოაძრობენ.

შამშრალევაი შემშრალება.

შამწორ 1. შემწვარი; 2. შემწვარა.

შან ის. ფიტ.

შანაბლაი (ინაბდევის, შინაბლა, შა-ნაბდულ, შანანაბდ, შანაბდულ) შე-თელვა, ნაბადივით გახდომა: მაგი თმევე შ ა მ ა ბ ლ ა, დავარცხნაი არ კეპტევე.

შანაბდულ ნაბადივით შეთელილი: ააფალუა შ ა ნ ა ბ დ უ ლ მატყლი.

შანაკამანზ 1. შეკაზმული; 2. შემკაზ-მველი.

შანანელევ 1. შეკაზმული საკმელი, საქმე; 2. შეკაზმველი: შ ა ნ ა ნ ე ლ ე ვ
წიკმელ: შ ა ნ ა ნ ე ლ ე ვ საქმეა.

შანაბ ბზის ასალები ხის ხელსაწყო, ხუთთითა. **შანაბ** კიდ სახელურზე შანაბ-ს ნაწილი, რომელიც გახვრეტილია ხუთგან და გაყრილია თითები: შ ა ნ ა ბ კ ი დ შ ი ა რ ი გ მ ე ვ ე ნ შ ა ნ ა ბ თ ი თ ე ვ (ს).
შანაბ ტარ შანაბ-ს სახელური. **შანაბ** თითებ შანაბ-ს „თითებ“, რაზედაც ჩერდება ბზე.

შანარევენ 1. შერეული, შემორეული; 2. ვინც წყალში გავიდა ან გადის ფეხშიშველი.

შანაქენ 1. მოქსოვილი (წინდა); 2. შეკერილი (ქალამანი); 3. მქსოველი; 4. შემეკერავი (ქალამნისა).

შანალებ 1. შეღებილი; 2. შემღებავი.

შანაყარ 1. შეყრილი; 2. შემყრელი; 3. გადამდები; 4. გადადებული; 5. ქსოვილი, რომელიც დგება, იკლებს გარეცხვისას.

შანაშალ (ხელის) შემშლელი: კ ე ლ - შ ა ნ ა შ ა ლ ა ლ ა ს ვ გ ლ ე ჟ ა ვ თ .

შანაწოვ 1. შემწვარი; 2. შემწველი: შ ა ნ ა წ ო ვ წ ო ლ ე ვ შ ა ნ ა წ ო ვ კ ა ც მ ა ჩ ო ნ ს წ ი ნ წ ა ჰ ყ ა რ ა .

შანგლავს არეულ-დარეულად. უწესრიგოდ თიბავს: ჰ ე ვ ყ მ ა ვ შ ლ ი , რ ა ბ ი ც ი ს ა გ ა თ ი ბ ა ბ , შ ა ნ გ ლ ა ვ ს , ჰ ყ რ ი ს .

შანელევამ (ანელევს, შანელა, შოტნელევი, შანანელევ, შანელეულ) 1. შეკაზმვა, შეზავება; 2. მრავალი საქმის ერთმანეთთან შეწყობა, შეთავსება; გადატ. გალანძღვა.

შანელეშულ 1. შეკაზმული; 2. შეხამებული; 3. გადატ. გალანძღული.

შაპ შაბი.

შაპახხალ (ალიაბ.) ის. ზამთრულაა.

შაუ შეკეჭი!

შარანდელ შარშანდელი (ის. საბა: შარან).

შარევნაბ (ურევს, შოტრივა, შოტრევი, შანარევენ) 1. წყალში ფეხით გასვლა, გატოპვა; 2. შერევა.

შარს შარშან.

შარსანდელ ის. შარანდელ.

შარსანდელუსჟან შარშანდლიდან, განვილილი წლის შემდეგ.

შარფა-შარფ ფოთლებზე სახრის დარტყმის დროს გამოცემული ხმაური.

შარყევამ (არყევს, შარყივა, შოტრყევი, შანარყევ, შარყეულ) შერხევა: ხეა შ ა ა რ ყ ი ვ , ჩ ო მ ო ტ ო ტ ვ დ ე ს .

შასაკმანხელ ის. შასაკმანხელ.

შასტომამ (სტევის, სტევ, შასტა, შამსტარ, შანასტომ, შამსტარ) 1. შეცდომა: მალმალე ს ტ ე ვ ი ს ; 2. (ასტრვის, შასტო, შაჰსტომი, შანასტომ) შეწვდომა: ხეს ვერ ა ს ტ ო ვ ი ს . ის. ასტომამ.

შატანევამ (ატანევს, შატანა, შოტტანევი, შანატანევი) მისაქმელის ცოტ-ცოტა შეყოლება პურთან ერთად: დევანულს ა ტ ა ნ ე ვ ს , ლ ა მ ა ზ ა ჰ ჰ ა მ ს .

შატა-შოტ წინდის სახეა.

შატირევამ (უტირის, შოტტირა, შოტტირანი, შანატირევი) მკვდრის დატირება.

შატკრეცამ: შენამ შაბტკრიცევი! ფიგურ. მოფერებით მიმართავენ პატარებს.

შატროშმა (იტრუმევის, იტრუმევი. შამტრუმა, შატროშულ, შანატროშ) ბუზღუნით, შუბლის შეკვრით ლაპარაკი, ბუტილობით პასუხის მიცემა: ერ შაზრახნიითაჲ იტრუმევის.

შატყრუშა (იტყრუშევის, შამტყრუშა, შატყრუშულ, შანატყრუშ, შატყრუშულ) 1. უტბად აღის მოკიდება და ზედაპირის ოღნაჲ შეწვა, შეტრუსვა; 2. გვალვაში ბოსტნეულის გახმობა უწყლობით: ხახ შატყრუშულ ვარგ არა.

შატყრუშულ 1. ცეცხლში დამწვარი, ამწვარი; 2. დავგალული.

შაუ შევა; იხ. შავ.

შაუ ნაჲთ იხ. შავ ნაჲთ.

შაფიხხა (ფიხხავს, შაფიხხა, შოტფიხხი, შანაფიხხ, შაფიხხულ) მოკლე ფიხხების დასმა ლობიოსათვის, კიტრისთვის ან პამიდორისთვის, რომ მათი ბარდი მალა სარზე ან ჟაგზე (იხ.) აეხვიოს. იხ. აფიხხა.

შაქნილ 1. იხ. შანაქენ; 2. შექმნილი, ნაშიერი.

შაყრა (ეყრევის, შეეყრა, შაკყრი, შანაყარ) ავადმყოფობის გადაღება: წითელაჲ შაკყრი; (იყრევის, შაყრა, შაყრილ, შანაყარ) ქსოვილის მოკლება გარეცხვის დროს, შედგომა: კაბაჲ გოვრეცხ, შაკყრა; (უყრის, შოტყარა, შოტყარი, შანაყარ, შაყრილ) ზონარის გაყრა ხერელში: ხონჯარს უყრის; (აყრის, შაყარა, შოტყარი, შანაყარ). დაბლიდან მალა შეყრა: ბალახ აყრის აყარზე; (პყრის, შაყრა, შოტყარი, შანაყარ) შერეკვა: ზროხაჲ მენაჲში შაკყრა; (იყრევის, შაყრა, შაყრილ, შანაყარ) ერთად

შეყრა გაყრილთა: სიპტა გაყარენ, შევლი შაკყარენ.

შაშ შაშვი.

შაშურევა (ჰუმურეჲს, შოტშურა, შოტშურევი, შანაშურეჲ) მიშეჲრა: ნაზუქ დაჲდაში ქოშაითი თავასარს ჰუმურეჲენყ.

შაჩქოფა (ჩქოფს, ჩქოფავს, შაჩქოფა, შოტჩქოფი, შანაჩქოფ, შაჩქოფულ) 1. ჰურჲელში სითხის შენჯღრევა: ლუნეჲ არ შაჩქოფო, აამდღოჲველი; 2. ჩქარი ნაბიჯებით წყალში გასვლა.

შაცნევა (აცნეჲს, შააცნეჲ, შოტცნეჲ, შანაცნეჲ) 1. შემჩნევა, მიხვედრა, დანახვა: აგრ ვოცნეჲ, შენ არ გინდ; 2. დაძლევა, სანაძლოს მოგება: მე შოვაცნეჲ, მეღან თქო ვოციჲ.

შაწლა (აწლეს, შაწოლა, შოტწლეს, შანაწოლ) მიწოდება, მიცემა: ყმაწლეს შაწოლ ცოტაჲ, დასივდევის.

შაწოვა (სწოჲს, შაწო, შოტწოჲ, შანაწოჲ, შამწოჲ) 1. ცეცხლზე შეწვა: წოლ სწოჲს; 2. გადატ. დარღისაგან ტანჯვა: მაგამ დეღაითაჲ შაწო. აქედან წყევლა: შენამ შაკწოჲ!

შაწთა იხ. შაწოვა.

შაწულა იხ. შაწლა.

შაწყოვა იხ. შაწერჲეჲა.

შაჲიდნა (იჲიდნეჲს, შაჲიძნა, შაჲიდნული, შანაჲიდნული) ჰილაობა: მოა, შოჲჲიდნოთ; იხ. აჲეჲეჲა.

შახ ხონჩაზე ან ლანგარზე დაღებულ ნაზუქებზე ჩარჲობილია ჲოხები, რომელთა ზედა თავები შეერთებულია. ამ ჲოხებზე აცმულია ვაშლები, ვაშლებში პაპიროსებია ჩარჲობილი. დაწყობილია ჩურჩხელები, სხედასხვა ხილი. აკეთებენ ვაჲის მახლობლები ქორჲი-

ლის დღეს და სხვა საჩუქრებთან ერთად მიაართმევენ ნუფეს. ამ შახებს პატარძლის მიმყოფნი ქორწილის მერმე გაინაწილებენ და შეკამენ.

შახთიქან საზამთრო საძოვრის ბალახია.

შახლურტა (იხლურტევის, შაახლურტა, შახლურტულ, შანახლურტ), სახელოს ან სხვა რისამე ზევით აჩეჩვა შენაოქებით.

შახრჰტა შეხვრება.

შახრუშტა (ხრუშტდევ, გრუშტდევის, შახრუშტდა, შახრუშტულ, შანახრუშტევ, შახრუშტულ) შენაოქება, შეხუჭუქება: ფოთოლ შახრუშტულ.

შახრუშტულ შეხუჭუქებული, დახუჭუქებული: შახრუშტულ მატყლი შულოს მუწულს ეძახიან: შახრუშტულ ფოთოლში ჭიამ კეპტევაყ.

შახტომამ (უხტოჯის, შოტხტო, შაპხტომი, შანახტომ) 1. შეხვედრა: არ შახტომამში საათი მაალელია. 2. (ახტევის, შაახტა, შაპხტომი, შანახტომ) ზედ შეჯდომა, შეხტომით შემოჯდომა.

შახუნა (ხუნავს, შახუნა, შოტხუნი, შანახუნ, შახუნულ) ნაცრიან ნაკვერჩხლებზე ოდნავ ცუდად შეწვა: ჩიტ ნაცარში შახუნა, ჭამა (შდრ. მენთ. ხუნვა).

შახუნულ ნაცარში ოდნავ ცუდად შემწვარი.

შაქერკევა (აქერკევის, შააქერკა, შოტქერკევი, შანაქერკევი, შაქერკეულ) 1. საქმეების მოგვარება, შეწყობა; 2. ნაწილების აწყობა: ლოგინს აქერკევის.

შაქეჩა (პეჩავს, შაქეჩა, შოტქეჩი, შანაქეჩ, შაქეჩულ) შემტვრევა: სახლი კარეე შაქეჩა, შავდა.

შაქინცა (პქინცავს, შაქინცა, შოტქინცი, შანაქინცი, შაქინცულ) 1. შემქიდროება, ადამიანთა ჭედვა: ნუ შაქინცი, ცოდება, მიჯჭლიტევი; 2. გადატ. გასაქანის არ მიცემა ვინმესთვის, შევიწროება, შეზღუდვა: მაგთავ შოტქინციყ, ვერ ინზარვის (იხ. ჯანაშე, შან. რეც, შდრ. მენთ. კინცვა, ჩაქინცვა).

შაჰად იხ. შაად.

შაჰარულ ქალმან ქალაქური ქალმანი, ნაპირებიდან შუა ფეხებამდე ღვედით ვიწრო და მაღალ კოპებს უკეთებენ „ქალმი ბალ-ით ამასხმელა“. მას ყოხუფ-თან (იხ.) შედარებით მეტი ღრდი (იხ.) უნდა. ფეხს არ უჭერს, ზაფხულში სატარებლად კარგია.

შაჰნავ ღარი, გრძელი ნავი, რომელიც დახრილად შეერთებულია ნაქანსთან (იხ.). ასეთი ღარიდან წყალი დიდი სისწრაფით და სიმძლავრით ეცემა წისქვილის ფარს და მოძრაობაში მოჰყავს, ტრიალებენ დოლაბები.

შერგულ უზმო: ჭუჭულებე გომოყონი დილაზე, შერგულზე არ უმიადგე საბუდარს.

შერიგ მოზიარე, მონაწილე: იმ საქმეში შერიგი, მეც შერიგ ვარ. **შერიგ** გაჯადა (შერიგ ჰქდის, შერიგ გაპჯადა, შერიგ გოტქდი, შერიგ განაჯად, შერიგ) მონაწილედ გახდომა, მონაწილეობის მიღება: მაგა შერიგ ნუ ჰქდი!

შერიგა დიდი შიმშილობა: შერიგვი წელს წალამს ფქოვდნენ.

შერ-წყრუვალ მშირე-მწყურვალი.

შეშტრანგ კვერცხი და ხახვი ერბო-ში მოშუშულ-შემწვარი. მიაყოლებენ პურს ან ფლავზე დააწყობენ მის ნაჭრებს. შეშტრანგთან ფლავ შეშტრანგის ნაჭრებით გაწყობილი ფლავი.

შიბ 1. გადაგრეხით, მკვიდროდ ნაქსოვი ვიწრო ზოლი წინდამში, შიგ სხვადასხვაფერი ბაწრით თვლებია ამოქსოვილი. ასეთ ზოლს სამს უკეთებენ წინდას; 2. ხვეული, გადაგრეხილი, ნაწნავით მოწნული ნაპირი ლობისა. ასე აკეთებენ, რომ არ დაირღვეს და მკვიდრო იყოს: ზედათი ერ ყერგა შიბ წამ (იხ. ჭანაშვი., შდრ. საბა, ჩუბ., შან. კვეს., მენთ. შიბი). შიბ წასულამა ლობის გავლების დამთავრების შემდეგ ზევიდან ერთი ზოლის შიბ-ად დაწენა. შიბ ჩაყრამა წინდამში შიბ-ის ამოქსოვა. შიბთან წინდევ შიბ-ებიან წინდები. ასეთ წინდებს ქარგავენ აბრეშუმის ძაფით. იცვამენ ახალგაზრდები და ბავშვები.

შიგამ 1. შიგ. 2. შიგნითა მხარე; შიგნით მყოფი; 3. შიგნიდან.

შიგამთი შიგნიდან.

შიგნიარ შიგანი (იხ. საბა, ჩუბ. შიგნიერი).

შიგნითიან შიგნითა მხარეს, შიგნით: შიგნითიან ვარგ არა.

შიგნითიანი შიგნითა მხრიდან, შიგნიდან.

შიგნითიანი იხ. შიგნითიანი.

შითილ ჩითილი. შითილ ჩაყრამ ჩითილის დარგვა.

შილამ წითელი ფერის ბამბის ქსოვილი: შილამ პერანგ (შდრ. საბა, ჩუბ. შილა).

შიმშატი კოვზ თხელი კოვზი, მსხვილი ლერწმის ლერისაგან გაკეთებული

და ზეთის საღებავით შეღებილი (შდრ. საბა: შიმში).

შინავროვამ სახლ-კარი, შიგნითა და გარეთა: შინავროვამ ავალაგო, მასლოვარ; შინავროვამ მარტო როგორუ დაავადლო?

შინამ სახლი, შიგნით სახლში: შინამ ჩავე, მეკლან ჰამვან; საცხოვრებელ-სამძინებელი, მას „დიდ შინამ“-ც ჰქვია და „ნაჯდომ შინამ“-ც.

შიოოვი ქოთან შიოობის სახმარი ერბოს ქოთანი, ინახავენ უხმარად. მას დაპირდებოდნენ ავადმყოფს ან ძროხას დაუთქვამდნენ, „შიოოვი ქოთან დავაღონეთ“, — ამბობენ ხოლმე.

შიპროვამ (შიპროვს, იშიპრა, უშიპრანი, ნაშიპრ) შუშპარი, ცეკვა.

შირ საღებავი კედლისა.

შირამ ყურძნის ან თუთის წვენი.

შირდან ფაშვზე მობმული შიგნეული, რომელშიც ათავსებენ დაკეპილ ხორცს, ბრტყლად ახმობენ. შირდან ჩახხმამა შირდანში დაკეპილი ხორცის ჩაღება.

შირიან შეღებილი. შირიან ჭურჭელ მოჭიქული, ზეთის საღებავიანი თიხის ჭურჭელი. შირიან დოფამ ზეთის საღებავიანი დოფამ (იხ.).

შირიშ სისქე, წებვადი ტკბილი წვენი ხილეულისა (შდრ. შირა). შირიშიან ხილის სქელი წვენი გასკრილი: შირიშიან კელევ დამბან, ფუტყარ დაადონელი.

შიტრიკ მატრაკვეცა, ცელქი (უფრო გოგოებზე იტყვიან ხოლმე).

შიფროვამ იხ. შიპროვამ.

შიშ ფაფაყ წოწოლა ფორმის ფაფაყი (იხ.).

შიშაა შეშა. შიშაა გადაშოვია ადრე გაზაფხულზე საშეშედ ხეების ძირში მოჭრა და ტყეშივე დატოვება. შიშაა გვდაშმაა ის. შიშაა გადაშოვია.

შიშარ მშიშარა.

შიშოვ-შიშოვ ის. ჰეთოვ-ჰეთოვ.

შიჰამანდ ის. ზიშიჰამად.

შიჰმელ საჰმელი. შიჰმელ ჩემოყრაა საჰმლის დარიგება ქორწილში და სხვა დიდ სუფრაზე. ძველად ხალხი დიდი პურობის დროს ძირს მუხლმორთხმით ჩამოსხდებოდნენ ორ — ერთმანეთის მოპირდაპირე — რიგად, მათ შუაში დააწყობდნენ საჰმელს.

შიჰმელ-დააღვევლ საჰმელ-სასმელი.

შიშოკრაა ის. შომოკრაა.

შოლტკავ ხის გუთნის ხისავე ნაწილი ფამფალაკზე (ის.) მიმაგრებული. შოლტკავის ქვეშ ფამფალაკზე გამოზბილი იყო საკინზი || დათი ჩარგავი || ვაზი. შოლტკავით ძირა საქონელს უბამდნენ გუთანს (იხ. საბა, ჩუბ. შოლტა, მენთ. შოლტკავი).

შომოგრუშვიაა შემოგროვება; მოსავლის მოკრევა: ვაშლევ შომოგრუშვიაა დოვიწვევი. კურტ-ჰუჰუშულ შომოგრუშვიაა.

შომოგრუშვია ის. შომოგრუშვიაა.

შომოკოლაა (ჰკოლავს, შომოკოლა, შომოჰკოლი, შამნაკოლ, შომოკოლილ) შემოკვალვა, ჩალთუქის (იხ.) დასათესი ადგილის გამზადება — თახტევის (იხ.) გაკეთება.

შომოკორცხრვა (აკორცხრვს, შამაკორცხა, შემოჰკორცხრვი, შამნაკორცხრვ, შემოკორცხრულ) ირგვლივ შემომრგვალება, შემოჭრა, შემოსწორება, უსწორმასწორო ნაპირების შე-

მოკრევა: პერანგი ბოლო-ბოლოა შემოჰკორცხრვი.

შომოკრაა შემოკვრა სილისა, სახრისა: პირში შემოჰკრა; პატარძლისათვის ან ნეთისათვის საჩუქრის მიტანა, კისერზე ან თავზე შემოხვევა, ჩამოკიდება: ბრვრ რამ შემოჰკრეს ქალს.

შომოჰვაა (ჟავავს, შომოჰვაა, შომოჰვააგი, შამნაჰაა, შომოჰვააგულ) კალოს ნაპირების შემოგვა, შეგროვება შიგნით გაფანტული მარცვლეულისა ჟავით: კალოს მალ-მალე ვუჰავაგევენ.

შომოღვეა (შემააქს, შემააღა, შემოჰღი, შამნაღევ, შემოღეტლ) მოგება, შემოტანა: ერთ შემოჰააქს, ათ ჰჰომთ.

შორაჰათ მლაშე, მარილიანი საძოვარი: ცხორს შორაჰათზე მიჰლაღვედნენ (იხ. მენთ. შოროქანი).

შორაშალ შორაშანი.

შორიალ შორეული, შორს მყოფი: შორიალ გზაზე წასულაში ააქონდნენყ სოლეკს, ვაზს, ვერსოევს (იხ. საბა, ჩუბ. შორიელი).

შორიელ ის. შორიალ.

შორსაა შორიდან.

შორსაათი ის. შორსაა.

შორსაათით ის. შორსაა.

შოტია ის. შატა-შოტ.

შრნარ მშვენეირი.

შრჰ ძალიან გამზმარი ტყავი, ჰაღაღდი: ფეთირ ეაზან შრჰკი.

შუა: შუა პურ თონის კედლების შუაზე ყველაზე კარგად გამომცხვარი პური. შუა ფჰულ საშუალო ფჰვილი, არც ძალიან წმინდა, არც ძალიან მსხვილი. შუა უღაჰ გუთანში შუაზე შებმუ-

ლი საქონელი. სულ სამი იყო. შუა ულაყს შუა მეგრეა მიპალავდა (შდრ. მენტ. შუალა სადგომი ქარები). შუა მეგრეა გუთანში შუა ულაყის გამრეკი, შუა უღელზე მჭდომი მეგრე (შდრ. მენტ. შუალა მეგრე). შუა ქრშყენ ნახევარი, შუადან ქვემოთ; წელს ქვემოთ. შუა ზედაყენ ნახევარი, შუადან ზევით; წელს ზევით.

შუადღესუკან დღის 12 საათის შემდეგ.

შუადღიგულ ზაფხულში დღის ყველაზე ცხელი დრო, 12 საათიდან იწყება: შუადღიგულზე ადგა, ბაზარში წავდა.

შუალაა საშუალო: შუალა ზემაა;

შუაზე მყოფი: შუალა სკამზე დაჟ.

შუალა მეგრეა იხ. შუა მეგრეა.

შუალა ულაყ იხ. შუა ულაყ.

შუაა შუა, ცენტრი.

შუაათი იხ. შუაა.

შუაათით იხ. შუაა.

შუბლშაყრაა (შუბლ იყრის, შუბლ შაყარა, შუბლ შოტყარი, შუბლ შანაყარ, შუბლ შაყრილ) შეკმუხვნა, წარბის შეკვრა: შუბლ შოტყარი უის, მაგა კაც ვერ გააცინევს.

შუბლშაყრილ წარბშეკრული, ჯმუხი სახისა.

შუვადღესუკან იხ. შუადღესუკან.

შუვადღიგულ იხ. შუადღიგულ.

შუვადღიგულზე დღის ყველაზე ცხელ დროს, შუადღიგულზე.

შუვალაა იხ. შუალაა.

შუვაა იხ. შუაა.

შუვაათი იხ. შუაა.

შუვაათით იხ. შუაა.

შულოა 1. ყოველდღიურად სახმარად გაკეთებული პატარა კიფი (იხ.),

რომელიც შუაზეა გაკრილი, მისი ყოველი ერთი ბაფი ერთი გაბმაა: კიფს ქრიან, შუაათი კეპტეც შულოა (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. შულო); 2. თმებსა და მატყლსაც, ხელში გრძლად დაქვრილს, უწოდებენ შულოს; ქელლით შულოა წაპყრა; შულო მატყლ.

შუა-შუა საქანელა. მაღალ ხეზე ჩამობმულია გრძელი საბელით, ზედ დაქდებიან და ქანაობენ. აკეთებენ, როცა „კორკოტოვაა“ იქნება. სოფლის ახალგაზრდები მოიყრიან დოღგარმონით მასთან და თამაშობენ, ქანაობენ.

შუპ სიმსინე. შუპ უკრავ შეშუბებია, შესიეებია: თოლ-პირში შუპ უკრავ (იხ. საბა, ჩუბ. შუპილი/შუპვა).

შურაა მიცემაა ერთბაშად, უეკონომოდ დახარჯვა, — გათავება: ყრლს შურაა ნუ აზღვევთ.

შუყუტია ახელილი, გადახარშული ფლავი.

შუშია ზიზლით მიმართავენ ქუტყურან, უშნო გოგოს; აა შუში.

შუშუტ შიბაქი, ლერწმისაგან აკეთებენ; გადატ. ვიწრო კაბაზე იტყვიან „შუშუტივი“ (შდრ. მენტ. შუშუტი).

შუღანწლ ხეა. შინდსა ჰვავს, ნაყოფი მწარეა; მეტად მოქნილია მისი ტოტი, სახრედ და კონის შესაყრავად ხმარობენ (იხ. ჩუბ. შვინდანწლა).

შუღმეტ ჩვიდმეტი.

შუღობით იხ. შუღოვით.

შუღოვაა მშვიდობა. „შუღოვაში შუნდოვამდინ!“ — ეუბნებიან ახალი ტანსაცმლის ჩაცმის მილოცვისას.

შუღოვით მშვიდობით, ნახვამდის,

რის შემდეგაც მიაძახებენ მიმავალს:
„გიშრლას!“

შულ ვაიშვილი: ორ შულ მაქ, ერ ქალ. შულა აყუნამ შვილება, შვილად აყვანა სხვისი ბავშვისა.

შულ მშვილდი.

შულუშშულ ვაის ვაიშვილი.

შუფროვამ ის. შიპროვამ.

შემოკრამ ის. შომოკრამ.

შემომავრევამ ის. გამავრევამ.

ჩ

ჩააცმელი (ჩააცმევარ, ჩააცმეხარ) ჩაიცვამს.

ჩაბალევამ (ბალღევის, ჩაბალდა, ჩაბალეტულ, ჩანაბალევ, ჩაბალეტულ) ძალიან დამწიფება; თუთამ ჩაბალეტულ.

ჩაბეჟამ (ბეჟავს, ჩაბეჟა, ჩოტბეჟი, ჩანაბეჟ, ჩაბეჟულ) ქსოვის ღროს ქსელში ხელის ჩაკვრა ნაქსოვის შემჭიდროვების მიზნით; ჩაბეჟითა და ჯმალგაზრრნით იქსოვნევის ხანამ (ის. საბა, ჩუბ. ჩაბეჟა, მენტ. ბეჟვა).

ჩაბუღამ (იბუღევს, ჩამბუღა, ჩოტბუღნი, ჩანაბუღ, ჩაბუღულ) 1. ბუღეში შესვლა, დაბუნაგება: კურტ ნაქჩრ იბუღევს; 2. გადატ. წყნარად და თბილად მოკეცილი ჯდომი. 3. გადატ. მობუზვა უშნოდ: ჩაბუღულ რამ ეტარევის.

ჩაბუღულ 1. მოკალათებული; 2. მობუზული, უსიცოცხლო, უსაქმური: ყაბ-ყაბ ვასილამ ჩაბუღულ კაც იყო.

ჩაბუღ (მრ. ჩაბუღევ) ახალუხის, ლექლარის (ის.) და ჩაფკანის (ის.) გვერდით ჩასაგდები, ჩასაყვრებელი ნაჭერი, რომლის ზემოთ იწყება ხიშტაკი (ის.).

ჩაგდევამ 1. (აგდევს, ჩააგდა, ჩოტგდი, ჩანაგდევ) ჩაგდება. 2. (უგდევს, ჩოტგდა, ჩოტგდი, ჩანაგდევ, ჩაგდეტულ)

რაიმეში გაყრა, მკლავის გაყრა: კლავ-კლავში ჩეგედაყ, მიდიოდნენ; 3. ხელის ან ფეხის ამოვარდნილი ძვლის ჩასმა თავის ადგილას; 4. ნაჭრის ჩაკვრა (ის. საბა, ჩუბ. ჩაგდება).

ჩაგდეტულ 1. ჩაგდებული, ჩამოგდებული; 2. ჩასმული, ჩაკვრებული; 3. გაყრილი.

ჩაგონევამ (აგონღევის, ჩააგონდა, ჩააგონევი, ჩანაგონევ) მონატრულება, მონდომება, გახსენება: ჩაგონევაში მიღის ღედასთან. იანვარში ბებერს მარწყუ ჩააგონდა.

ჩაგუგრიევამ (გუგრაღღევის, ჩაგუგრაღღა, ჩაგუგრიეტულ, ჩანაგუგრიევ, ჩაგუგრიეტულ) გადატ. გაყვითლება (გოგრასავით) ავადმყოფობის გამო.

ჩაგუგრიეტულ ჩაყვითლებული, ფერდაკარგული.

ჩაგუნღიევამ (აგუნღიევს, ჩააგუნღავამ, ჩოტგუნღიევი, ჩანაგუნღიევი, ჩაგუნღიეტულ) გაჩანაგება, დაღუპვა, ბოსტნის გაფუჭება სეტყვისა და საქონლის მიერ: ფურ შასულ სმინდში, ჩოტგუნღიევი. სრტყამ ჩოგაგუნღავამ.

ჩაგუნღიეტულ გაჩანაგებულ, დაღუპული, გაფუჭებული: ჩაგუნღიეტულ ხანით რამ იქნევა?

ჩაგურგურამ წყალვარდნილი.

ჩად ჩადუნა, გვიმრა. ჩადს მოთიბა-
ვენ და ჩალის მაგივრად სახურავად ხმა-
რობენ, ჩაუფენენ აგრეთვე ურემს, რომ
ზედ დაყრილი თამბაქოს ფოთლები არ
დაცვივდეს. იზრდება ჭაობიან ადგი-
ლას, ყანაშიც იცის. ძროხას სწყენს მი-
სი ჭამა (იხ. ჟანაშუ, საბა: ჩადუნა, მენთ.
ჩადი).

ჩადიდევა (ადიდევს, ჩადიდა, ჩო-
ჭიდევი, ჩანადიდე, ჩადიდეულ) შე-
დედება, შეყენება მაწვინსა: წოლას
ადიდევს.

ჩადრვა (დრვს, ჩადო, ჩოჭდრვი,
ჩანადრვ, ჩადრულ) 1. ჩადება; 2. ნიშ-
ნობის დროს საჩუქრის მიტანა ვაჟის
სახლში. ქალის ოჯახში მისატანს ხურ-
ჯინ-ში (იხ.) ჩააწყობენ: ერ დუხი შე-
შაჲ, ერ წყულ ჩულქ, ერთიც საკაბეჲ
ჩადო გადი დეიდაჲ.

ჩადრულ იხ. ჩანადრვ.

ჩადრეცა 1. (იდრიცევის, ჩადრი-
ცა, ჩადრეცულ, ჩანადრეც, ჩადრეცულ)
ჩაზნეჲ, ჩადრეცა; სტოლ ჩადრი-
ცა; 2. (დრეცავს, ჩადრიცა, ჩოჭდრე-
ცი, ჩანადრეც) ჩარტეჲ დიდი ძალით:
წიხლ ერამ ჩადრიცა, ამაჲე ნეფეს
გოჭწყუტა.

ჩადრიან ადგილი, სადაც ბევრი
გვიმრა ამოდის.

ჩავარდნა 1. (უვარდევის, ჩოუვარ-
და, ჩავარდნი, ჩანავარდნ) კუთვება,
რგება: ბიზი ქალ ჩონ არ გუვარდე-
ვის ზლად; 2. შეხვედრა, ქონა, როცა
გეჲნება: ჩანავარდნ მიაჲს, სხოს
აზლევს, სახლში არ შემაჲს; 3. მოხელ-
თება: ჩავარდნაში გარეთ თქო მეც.

ჩავან ურმის სასტულ-ში (იხ.)
კლავ-ის (იხ.) გასწვრივ გასაყრელი, რომ
ზროჲ (იხ.) არ დაცურდეს. მას აკეთე-

ბენ შუნდ-ით, შუნდანწლ-ით, კნწლ-ით,
ტყიმალ-ით, სიპარტლ-ით.

ჩავდარ კვაი, სეილა, წვრილი და
გრძელი მარცვლები აქვს. დაღესტნე-
ლები სპეციალურად თესავენ, მკიან და
პურს აცხობენ.

ჩაზერდიაწევა (ზერდადევის, ჩა-
ზერდადე, ჩაზერდიანეტლ, ჩანაზერდი-
ანე, ჩაზერდიანეტლ) დანაღვლიანება.
გულის ბოლმით ავსება: მაგი კელში
ჩოვზერდიანდ.

ჩათანა ბზის საზიდად წნელისაგან
დაწული ლასტი, რომელსაც ურმის
ჩარდანზე ქალებს გარეთ ირგვლივ შე-
მოახვევენ, რომ ბზე არ გადმოცვი-
დეს.

ჩათმაიან სახლ იხ. ჩათმაი.

ჩათმა ფიცრული სახლი, რომლის
საძირკველი ქვისა ან აგურისაჲ, კედ-
ლები ფიცრებითაჲ შეწყობილი, მათ გა-
რდან შეუღესავს ტოვებენ. ასეთი სახ-
ლები სოფ. ალიბეგლოში დღესაცაჲ შე-
მორჩენილი.

ჩათუჲ ხბოს, ზაქის დასაბმელი მო-
კლე თოკი ან საბელი (იხ. მენთ. ჩათო).
ჩათქურევა (თქურდევის, ჩათქურ-
და, ჩათქურეტლ, ჩანათქურე) გასუქე-
ბა უზომოდ (შდრ. კაიშ. ათქვირებუ-
ლი).

ჩაკა ლობიოს პარკი.

ჩაკაწრა (კაწრავს, ჩაკაწრა, ჩოუკა-
წრი, ჩანაკაწრი, ჩაკაწრულ) ჩაქდეება:
ხეი წალდით ჩაკაწრი, ვიშ დაახვი.

ჩაკაწრულ ჩაქდეებული.

ჩაკეწნა (კეპნის, კეპნავს, ჩაკეპნა,
ჩოუკეპნი, ჩანაკეპნ, ჩაკეპნულ) ჩაკე-
ბა, ნაფოტების გაცლით ჭრა შეშისა.

ჩაკეპნულ წალდით ან ცულით ნა-
ფოტებგაყრევიებული.

ჩაკლეთა (იკლიტევის, ჩაქლიტა, ჩაკლეთულ, ჩანაკლეთ, ჩაკლეთულ) გადატ. სულ დალუპვა, განადგურება: სრტყობ მოვდა, ეაზნ ჩ ო მ კ ლ ი ტ ი თ.

ჩაკლეთულ განანაგებული, გავერა-ნებული. განადგურებული.

ჩაკონხა იხ. ჩაკონხა.

ჩაკონხა (პკონხავს, ჰკონხავს, ჩაკონხა, ჩაჰკონხა, ჩაჰკონხა, ჩაკონხა, ჩოტკონხი, ჩოტკონხი, ჩანაკონხ, ჩაკონხულ) 1. ჩანსკარტება: მაჰალმა ჭუჭულს ჩ ა ჰ კ ო ნ ხ ა; 2. ასტამის კაუჭიანი მხარის ჩაყება პურში: ასტამ ჩ ა ჰ კ ო ნ ხ პურს, ამაღლ.

ჩაკრა (პკრავს, ჩაჰკრა, ჩოტკრავ, ჩანაკარ) 1. სწრაფად დაგვა: ცეცხლი პირ ჩ ა ჰ კ რ ა; 2. ხელში ჩაგდება: ოპ. რა ჩ ო ჰ კ ა რ ი. 3. (იკრავს, ჩაჰკრა, ჩოტკრავ, ჩანაკარ) წალდისა და სხვა ბასრპირიანი იარაღის უცებ ჩაკერა: ფეყში წალდ ჩ ო ტ კ რ ა ვ ყმაწულს.

ჩაკრეფა 1. (კრეფავს, ჩაკრეფა, ჩოტკრეფი, ჩანაკრეფ, ჩაკრეფულ) ქსოვისას თვლები ქვემოთ ამოყვანა (იხ. მენტ. ჩაკრეფა ქსლისა); 2. (იკრეფევის, ჩაჰკრეფა, ჩაკრეფულ, ჩანაკრეფ) გადატ. ჩაძინება; 3. მოკვდომა.

ჩაკუსკუსევა (კუსკუსოვს, ჩაკუსკუსდა, ჩაკუსკუსელ, ჩანაკუსკუსე) გამბით ხარხარი: გიორგი ბიზამ ჩ ა კ უ ს კ უ ს დ ე ვ ო დ ა ყ.

ჩაკუწევა (აკუწევის, ჩაკუწა, ჩოტკუწევი, ჩანაკუწევი) წვრილად ჩაპრა: ქობში ქინზ ჩ ა ა კ უ წ ა.

ჩალაგევა (ალაგევის, ჩალაგა, ჩოტლაგევი, ჩანალაგევი, ჩალაგეტლ) 1. ჩალაგება, ჩაწყობა წესიერად: ვარცლში პურ ჩ ა ა ლ ა გ ა, შაღლა შინ; გადატ. ბევრის სიკვილი, დამარხვა, აქედან

წყევლა: თქონამ ჩ ა ა ლ ა გ დ ე ვ ი თ! ერ დღე ჩ ა ლ ა გ დ ნ ე ნ.

ჩალაგეტლ 1. ჩაწყობილი; 2. გადატ. დასაფლავებული, დამარხული (ბევრი). **ჩალაგეტლ კრაოტ** ქვეშაგებელით სავსე საწოლი.

ჩალაგმევა (ალაგმევის, ჩალაგმა, ჩოტლაგმევი, ჩანალაგმევი, ჩალაგმეტლ) იხ. ჩალაგევა.

ჩალა ლელ-კალამი, ისლი. ჭაობში ამოდის, იყვთებს კატის კულივით თავს. რომელსაც მოთიბავენ, კონად შეკრავენ და ხმარობენ იატაკის დასაგველად, მტერის ჩამოსაგველად, ამას თული-ჰქვია. მის ლეროებსა და გრძელ ფოთლებს კი კონებად კრავენ. ძველად სახლის სახურავად ხმარობდნენ, ახლა მით საქონლის სადგომს ხურავენ (იხ. საბა, მენტ. ჩალა).

ჩალადან მტაცებელი წვრილი ფრინველებისა.

ჩალთუქ ბრინჯი დაცხვამდე. საინგილოში მეტად გავრცელებული კულტურა იყო. თესავენ მაისში, ლეწავენ ფეტვისნაირად. კალოში გროვად არ აჩერებენ დიდხანს, რადგან მალე აენთება და იწვის ჩალთუქი (იხ. ჩუბ. ჩალთუქი). **ჩალთუქ დაბარა** ჩალთუქის დასათესი მიწის ბარით დაბარვა. **ჩალთუქი ქოთუქ** ჩალთუქის სალენწავი, დაახლ. 1,60 მ. სიგრძისა და 45 სმ. სიგანის მორი, მუხისა უნდა იყოს (სიმბიძისათვის), ზედაპირი გათლილია ალაგ-ალაგ, რომ იხტუნოს მორმა. თავი და ბოლო ჩაქდევებულია, რაშიც ვაზი კირკალ-ს (იხ.) გაუყრიან, მასზე მობმულია საბელი უღელზე მისაბმელად. უღელში კამეჩებია შებმული. პირველად ჰამან-ზე (იხ.) მოაგროვებენ ქო-

თუქ-ს (ის.), მერმე ბურდო-ს (ის.) გა-
მოაცილიან და გალუწილზე კევრს გაა-
ტარებენ („კევრს მიპლუნენ“) „ყილჩილ
მააჯეჩელა“, მერმე „ანიევენ“ და „ა-
ცხიევენ“. ჩალთუქი ზრლ ქირდაჲ ნაჩალ-
თუქარი მიწა, ნაყოფიერი მიწა, მას-
ში სათესლე ხორბალს მოუხნავად თე-
სავენ. ჩალთუქ-ის მომკისთანავე შემო-
დგომაზე ამოდის მეჩხერი ყანა. ასეთ
დღათესვას ეწოდება ავგან-ი. ჩალთუქი
ბარ ჩალთუქ-ის დასათესი ბარი, ჩვეუ-
ლებრივ ბარზე დიდია და მძიმეცაა.
როცა ვინმეს ძნელ საქმეში ჩაბმა უნ-
დათ, იტყვიან: „მაგა მისც ჩალთუქი
ბარ“. ჩალთუქი ბარ დატრბაჲ ჩალთუქი
ბარ-ის (ის.) ხმარება; გადატ. მძიმე
სამუშაოს შესრულება. ჩალთუქ თახტაჲ
ჩალთუქ-ის დასათესად დაყოფილი მი-
წის გრძელი ზოლი, კვალი, რომელსაც
კოპავენ, ბაზუევე-ს (ის.) ავლებენ შუა-
ზე. ჩალთუქი თირვე ჩალთუქ-ის თახ-
ტაჲ-ს გვერდითი წიბოები, რომ ერთი
თახტა მერორეს გამოეყოს. ის მაღალი
და ფართოა, წყალს არ ატარებს ერთი
თახტაჲ-დან მერორეში. ჩალთუქი კოპ
ჩალთუქი თახტაჲ-ს შემადგენელი ნაწი-
ლები, ბაზუევე-ს შორის მანძილი.
„კოპს“ იშვიათად ამბობენ, ჩვეულებ-
რივ ხმარობენ „გუბ-ს: ორ გუბ გა-
მითიბი.

ჩალუმბევეა (ლუმბდევის, ჩალუმბ-
და, ჩალუმბეტლ, ჩანალუმბევე, ჩალუმ-
ბეტლ) ძალიან დასველება: ემზან ჩ ა -
ლ უ მ ბ დ ა წ უ მ ა შ ი .

ჩალუმბუბევეა (ლუმბლუბოვს ჩა-
ლუმბუბდა, ჩალუმბუბეტლ, ჩანალუმბ-
ლუბევე) 1. ის. ჩალუმბევეა; 2. წყლის
ლივლივი, წყლით დაფარვა: რზრში
წყალ დააგევი ლუმბლუბოვს, დგას.

ჩამან ის. ნამან.

ჩამალაჲ (—ჩამაჲლა) „ჩამოდილა!“
(თხოვნითი ბრძანების მნიშვნელობითა):
ქრშ ჩ ა მ ა ჲ ა მ !

ჩამნარაჲ ის. საუღლეჲ.

ჩამნავრლევ ჩამოგრბელებულა.

ჩამნავრლი 1. ჩამოვარდნილი. ძირს
დავარდნილი; 2. გავრცელებული; 3.
მოტანილი.

ჩამტყროლ 1. ძალიან გამძღარი,
„ჩამსკღარი“; 2. მცენარეზევე დამსკ-
ღარი, გაფუჭებული ლობიო.

ჩამღრშუმეტლ ჩალრმავებული.

ჩამწოჲ 1. ჩამწვარი, ფოთლებ-გაყ-
ვითლებული. გამხმარი გვალვისაგან;
2. ჩამწვარა, სულ დამწვარა.

ჩანადრჲ 1. ჩადებული, დაფენილი:
მორიზაჲ ჩ ა ნ ა დ რ ჲ ჯ ა ფ ა რ ; 2. დამფე-
ნი; 3. ჩამდები.

ჩანავარდნ 1. ჩავარდნილი: თორნე-
ში ჩ ა ნ ა ვ ა რ დ ნ პ უ რ ; 2. რომელიც
ვარდება: ჩ ა ნ ა ვ ა რ დ ნ პ უ რ ს კ ე ლ
მისც, არ წოვდეს; 3. ის. თავში ჩანა-
ვარდნ, ქვოში ჩანავარდნ, კელში ჩანა-
ვარდნ.

ჩანაზირევაჲ (ინაზირევის, ჩანაზი-
რა, ჩოტნაზირნი, ჩანანაზირევე, ჩანაზი-
რეტლ) 1. ჩაძირვა: ქუევას ინ ა ზ ი -
რ ე ვ ს ; 2. გადატ. მივიწყება: შენ საქ-
მემ ჩ ა ნ ა ზ ი რ ა .

ჩანაზირეტლ ჩაძირული.

ჩანაკრნ 1. ჩანისკარტული: მამლი
ჩ ა ნ ა კ რ ნ ხ ქ უ ქ უ ლ მ ო კ ლ ო ; 2. ჩანისს-
კარტებელი: ჩ ა ნ ა კ ო ნ ხ მ ა მ ა ლ დ ა კ -
ლ ა .

ჩანაკრნ ახ. ჩანაკრნს.

ჩანამღრშუმეტეჲ ის. ჩამღრშუმეტლ.

ჩანანაზირევე 1. ის. ჩანაზირეტლ;
2. რომელიც იძირება; 3. ჩამძირავი.

ჩანატევ 1. ჩამტევი; 2. ჩატელი: ერ მუჭში ჩ ა ნ ა ტ ე ვ ე მარილ ეყოფის; 3. რომელიც ეტევი; 4. ვადატ. ასატანი, მოსათმენი: ჩ ა ნ ა ტ ე ვ დერდ არა.

ჩანაყარ 1. ჩაყრილი; 2. ჩამყრელი; 3. დათესილი; 4. დამთესი.

ჩანაშროვინევ შდრ. ჩაშროვინეტლ. ჩანაშროვინევ ფლავ ერთგვარი ფლავი; ხორცს მოხარშავენ, ქვაბში ჩააფენენ ხახვს, კვერცხს ჩაატევენ. მწვანისს დააქრიან, ზევიდან მოუხარშავ ბრინჯს დააყრიან, დაასხამენ ხორცის ნახარშ წვეს და აღულებენ, სანამ არ მოიხარშება ბრინჯი და წვეს არ „ჩაშროვს“.

ჩანაცომ 1. ჩასაცემელი; 2. ჩაცმული, ჩანაცვამი; 3. ჩამცმული; 4. ჩაცომილი.

ჩანაცომ ქურქ ტანზე ჩასაცემელი ქურქი, რომელიც „წამნასხამ ქურქ“-თან შედარებით მოკლეა.

ჩანაცუენ 1. ჩანაცენი, ჩაცენილი; 2. რომელიც ცვივა.

ჩანგაა ხელეული, მველეული, რაც ცალ ხელში დაიჭირება (მოთიბული თივა, პურეული). ჩანგაა დაყრაა თუ კარგად არაა მომწიფებული ჩალთუქი (ის.) თიბავენ და თითო ჩანგას დაყრიან მიწაზე, რომ მზემ შეაქნოს, შეხმეს, ხოლო თუ მწიფეა, ბენდამ-ის ულო-ს (ის.) აკეთებენ, ჰგრეხენ და შეკრავენ ქელეულს. ასე აკეთებენ მხოლოდ ფეტვისა და ჩალთუქის გათიბვისას. „პურის ჩანგას არ ჰყრიან“.

ჩანგა-ჩანგა ხელეულებად, ერთ ხელში რამდენიც დაეტევა, იმდენ-იმდენი.

ჩანგია კახა; მეტიჩარა (გოგოს მიმართავენ): ჩ ა ნ გ ი ო , შ ე ნ ჩ ა ნ გ ი ო , არ გცხონიანა?

ჩანევ საქონლის ქვედა ყბა. მრავლობითის ფორმაში იგულისხმება ქვედაყბის ორი ძვალი. ზოგჯერ „ჩანი ჩუევ“-ს ზმარობენ. ადამიანსაც ეტყვიან: „დაგიკეჩავ მა ჩ ა ნ ი ჩუევს!“.

ჩანელევამ (ნელდევის, ჩანელდა, ჩანელეტლ, ჩანანელევ, ჩანელეტლ) ცეცხლის შენელება, ალის ჩაქრობა: თორნეა ჩ ა ნ ე ლ დ ე ს , მ ა ა გ რ ე ვ ; ა ლ შ ფოთებულ-ალელებულის დაშოშმინება.

ჩანთევამ (ენთევის, ჩენთა, ჩაპნთევი, ჩანთეტლ) 1. ვადატ. ძალიან გაბრაზება, ანთება: მაგი ნათქომზე ჩ ე მ ე ნ თ ა , მ ე მ ე ლ ო ; 2. ის. თორნეა ჩანთევამ; 3. (შურისძიებით) ცეცხლის წაქიდება რაიმესთვის: სახლიბე ჩ ო ტ ნ თ ი ა ყ .

ჩანჩაყ ოთხ თითზე გადახვეული ძაფი, აგრეთვე გორგლის შემადგენელი ნაწილი: სიპტა ოთხ თითზე ჩ ა ნ ჩ ა ყ ს ახევენ, მევლან გადაახევენ, ზედ გორგალ კეპტევის (ის. საბა, ჩუბ. ჩანჩუხი).

ჩაუდომამ (ჰუედევის, ჩოუტედა, ჩააუდომი, ჩანაუდომ) 1. წყლის გასვლა ერთი მხრიდან მეორეში: მეფინეში წყალ არ ჰ უ ე დ ე ვ ი ს ; 2. კბილის გასვლა: ღმრულღითაც ჩ ა ა ყ დ ო მ ი კ ბ ი ლ ბ ე ქ ე ვ შ ი ; 3. ჩაჭდომამ; 4. დაწევა ძირს.

ჩაუდონამ (აუდონავს, ჩააუდუნა, ჩოუტდონი, ჩანაუდონ) ჩასმა: ყმაწულ ყუუახში ჩ ა ა ყ დ ო მ ა ; 2. (ჰუედონავს, ჩოუტდუნა, ჩანაუდონ) კბილის გაყრა, გასვლა მეორე მხარეს: კბილ ჩ ო უ ტ დ ო მ ა ; 3. წყლის გასვლა ტანისამოსში: იწუმა, ამმა ჩემ პალტოში ვერ ჩ ო უ ტ დ ო მ ა .

ჩარ ჰია, ბალახზე იცის, ძროხას კლავს, თუ შექამა.

ჩარან საზამთრო საძოვრის ბალახი. ჩარგავ საყვარი, გუთნის ნაწილი, უღლებს შორის დამაკავშირებელი კაპიანი, ბოლოებგახვრეტილი გრძელი ძელი. კასს გამოსდებენ უღელს და გაუყრიან ტაბიკს. ასეთი ორია (იხ. ჩუბ. მენტ. საყვარი).

ჩარგავ ჩაყრამ ჩარგავის საშუალებით რამდენიმე უღელი საქონლის მებმა ვუთანში ან სხვა რამეში მძიმე ნივთის გადაადგილებისათვის: ხრანგ გომოთრევიწევაში ჩარგავს ჩოუყრი დ ი თ ყ.

ჩარგულა ირგვლივ, ოთხი მხრიდან. ჩარგულა დახურამ ოთხი მხრიდან, ირგვლივ დახურვა ჩალისა სახურავზე: უწინ ჩარგულა დანახურ დილ თხლა კეპტევოდაყ.

ჩარდახ: ჩარდახ შეეწევა ჩარდახის დადება ურმის ღერძზე, გამართვა ჩარდახიანი ურმისა.

ჩარევა (პურევეს, ჩოტრევა, ჩანარევე, ჩოტრევი) დინგ-ში (იხ.) ნაყვისას დასანაყის მობრუნება და დინგი თოლში ჩაყრა: შენ ჩოტრევი, მე დონეაყო.

ჩარეკ 1. საზომი სიგრძისა, — ციდა; 2. სარწყავი ღვინისა, სამ ლიტრას უღრის, აქედან — ჩარეკიან — სამ ლიტრიანი ჭურჭელი (შდრ. საბა, ჩუბ. ჩარეკი, მენტ. ჩარეკა).

ჩართამბულ იხ. ჩათმამა.

ჩარფანა 1. ოთხად გაჭრილი ტყვია; 2. მიწის სახვნელი. ჰაჩა-ს (იხ.) მსგავსია, ცალკე ნაწილებისაგან შედგება, ამით რბილ მიწას ხნავენ. ხმარობენ აზერბაიჯანელები.

ჩარჩავ ოთხკუთხა ქსოვილის ნაჭერი

ბავშვის გასახვევად ან აკვანზე გადასადარებლად (იხ. ჩუბ. ჩარსავი).

ჩარწრვა (არწრვს, ჩარწრო, ჩოტრწოვ, ჩანარწოვ) ჩაწებება: სტრულს წოლამი არწრვს, კამს.

ჩარხ 1. მანკინეთა (იხ.) არსებულ მოწყობილობა, რაზედაც ეხვევა ამრეშუმის ძაფი; 2. თიხის, ხის ჭურჭლის საკეთებელი მოწყობილობა, ახლა აღარ ახსოვთ (იხ. მენტ. ჩარხი 2); სალესავი მოწყობილობა: ოზოში ჩარხ აქ. ჩარხი ქუვა სალესი ქვა, ბორბალივით. შუაში გაუყრიან ღერძს და დაატრიალებენ (იხ. ჩუბ. ჩარხი). ჩარხივი ტრიალოვს გადატ. იტყვიან სწრაფად, მარდად ვინც მუშაობს ოჯახში: ოჯახში ჩარხივი ტრიალოვს შენ ქალ.

ჩასადრამ (სადრავს, ჩასადრა, ჩოუსადრი, ჩანასადრ) იხ. დასადრამ.

ჩასენიანევა (სენიენდევის, ჩასენიენდა, ჩასენიანეტლ, ჩანასენიანევე, ჩასენიენეტლ) მძიმე დარდის გამო დანალვლიანება, დაავადყოფება: მაგი ჭელში ჩოჰსენიანდ (იხ. ჩაზერდიანევა).

ჩასენიანეტლ დანალვლიანებული; დადარდიანებული, დარდის გამო დაავადყოფებული.

ჩასმულ ჩასობილი.

ჩასრლა (ისრლევის, ჩამსრლა, ჩასრლულ, ჩანასრლ, ჩასრლულ) დოს დალექვა: დო ისრლევის, სქელ დოს ინაზირებს.

ჩასრლულ დალექილი (დო).

ჩასრწვა 1. (ისრწრვს, ჩამსრწა, ჩოტსრწნი, ჩანასრწრვ) დასვენება ცოტათი: ჩომსრწნო, მოვდივარ; 2. (სრწდევის, ჩასრწდა, ჩასრწეტლ, ჩანასრწევე, ჩასრწეტლ) დაწყნარება, შეწყვეტა, მიუყუჩება: მაგათ დაავამ ჩასრწდეს! 3.

დიდი ცეცხლის შენელება. ჩასწნრჭლა დუდილ ნელა დუდილი.

ჩასხილა ბუზის მიერ მატლის კვერცხების დაყრა.

ჩასხმა (ისხამს, ჩამსხა, ჩოტსხამ, ჩანასხამ) ერთბაშად ბევრის დაღევა, ერთბაშად გამოწურვა, გათავება: ღუწნეა ერ ღლეში ჩა მ ს ხ ა, ახლა აღარ აქ.

ჩატკრფა (ტკრფავს, ჩატკრფა, ჩოტკრფი, ჩანატკრფ, ჩატკრფულ) 1. გაკედლა: გოდორში ნაცარს ჰტკრფავდნენ. ყუტ ჩ ა ტ კ რ ფ ა ლანგრევიში; 2. ცეცხლის ჩაქრობა ცუდად დანთების გამო; ცეცხლ არ ჩ ა ჰ ტ კ რ ფ ო, ლამაზა შოტყეთ; 3. დიდი ძალით ჩარტყმა: ერ წიხლ ჩ ა ტ კ რ ფ ო ა.

ჩატყრომა (ტყროვის, ჩატყრო, ჩამტყროლ, ჩანატყრომ, ჩამტყროლ) 1. გაძლომა, ბევრის ჭამა გასკდომამდე: ჩ ა ტ ყ რ ო მ ი ე ა ხ ჭ ა მ ა; 2. ლობიოს ხმელი პარკის დროზე აუღებლობის გამო დასკდომა და მარცვლების ძირს ცვენა: სმინდში ნაყოფ ფაყლა ელასალა ჩ ა მ ტ ყ რ ო ლ ვარგ არა, დროზე ვერ დოჰკრიფ.

ჩატყუბა (იტყუბევის, ჩამტყუბა, ჩატყუბულ, ჩანატყუბ) წუნი ქსოვისა: ძაფები გადაიხლართება, თვლები ნახევრად ამოუყვანელია: თუ ყაზალი და ქუყოფა ცერთა მეეკუნზა, ჩ ა მ ტ ყ უ ბ ა ა ვ — ამბოვენ. ჩანავარდნ თოლ თუ არ გაასწორ, ი ტ ყ უ ბ ე ვ ი ს.

ჩაუგან იხ. ჩაგვან.

ჩაფ 5 კვარტი, ორი ჩაფი ერთი ვედრაა ერ ჩ ა ფ არაყ იქნა; ა თ ჩ ა ფ ი ა ნ ქევრ (შდრ. მენთ. ჩაფი).

ჩაფალად იხ. სილლა.

ჩაფარ ექვს თექ-ზე (იხ.) ყავარით დაწული ღასტი. თექსა და თექს შორის შუალედი მტკაველნახევიარია, ლეწრწამს ერთმანეთზე რიგით აწყობენ და ქერქ-ით ან მაგარი თოკით ამაგრებენ თექზე. ზედ ხილს ფენენ გასახმობად: ჩიტების დასაჰერი, ღასტი, ზომით პატარაა. **ჩაფარ დაწნა** ჩაფარ-ის გაკეთება, დაწვნა: დააყუდებენ კედელზე ირიბად ექვს ან ხუთ თექ-ს (იხ.), რომელიც თითზე მსხვილია. ამ თექებზე ჰორიზონტალურად ერთმანეთზე მიაწყობენ ყავარ-ს და ქერქ-ით მიაბამენ.

ჩაფარადათევა საღამოთი საქონლის დაბინავება; საქმეების მოთავება საღამოსათვის.

ჩაფირქლა (ფირქლავს, ჩაფირქლა, ჩოფირქლი, ჩანაფირქლ) ჩაქოლვა, თავზე ქოქოლას დაყრა, მეხის დაყრა. აქედან წყევლა: „ჩააფირქლელო!“, „შენამ ჩაფირქლ!“.

ჩაფუან ქალის ზედა ჩასაცმელი, ყოშები (იხ.) უკან წელზე გადაკიდებული ჰქონდა, მას კერავდნენ სხვადასხვა ნაჭრით, როგორცაა: ისტიფა, დიბა, მახმურ, ატლას, ზარბაბ. ფორმით ლაბდა-ს (იხ.) ჰგავდა. იცვამდნენ ყოშებიან არხოლოლ-ზე (იხ.) ზევიდან. მის შემდეგ ლაბდა იყო მოღაში, ორივეს კი უსწრებდა ლექლარ-ი (იხ.).

ჩაფულ 1. ორი ღასტის: მიახლოებით შექმნილი კუთხე: თევზის დაჭერი-სას მდინარეში ორს ერთად ღობესაგით ღასტს შეაერთებენ და შექმნიან კუთხეს, სადაც მოათავსებენ გოდორს, ამ გოდორში გროვდება თევზი; 2. ირიბი, ცერი; 3. გადატ. აღამიანი, რომელსაც სახეზე ნაკლი აქვს, მახინჯია (ყური, ცხვირი ან ღოყა ჩამოჭრილი თუ აქვს)..

ჩაფხეკაი (ფხეკავს, ჩაფხეკა, ჩოტფხეკი, ჩანაფხეკე, ჩაფხეკულ) 1. ცომის ჩაფხეკა ასტამით; 2. თვალის გუგაზე გამოსული და შედედებული სისხლის მოფხეკა შაურიანით.

ჩაქანევია 1. (აქანევს, ჩაქანა, ჩოტქანევი, ჩანაქანევი) საქმელში კვერცხის ჩატება და გათქეფვა: ორ კორცს ჩააქანა და ფაულაში: 2. (ქანდევის, ჩაქანდა, ჩაქანეტლ, ჩანაქანევი) ქვევით გაქეფვა: ზემოთაქე ჩაქანდა.

ჩაქაშქაშევი (ქაშქაშდევის, ჩაქაშქაშდა, ჩაქაშქაშეტლ, ჩანაქაშქაშევი, ჩაქაშქაშეტლ) ძალიან მოხარშვა, „ქაშაღ“ ქეფვა: ხალ ჩაქაშქაშდა.

ჩაღანა საკრავი, ლეკები აკეთებენ კოტოშისაგან. კოტოშის თავს გაჭრიან და ზედ გადააკრავენ ფახარა-ს, გააბამენ სიმებს და უკრავენ გაჭიმული ცხენის ძლით (იხ. საბა, ჩუბ. ჩაღანა).

ჩაღარღანა ჩაქდევებული ადგილიდან გამომდინარე წყალი.

ჩაღჩაღ ღობესავით წნული კარი, კიშკარი, ახლა აღარ აქვთ. აღილ-ის კერკალ-საც ჩაღჩაღ-ს ეძახიან: კერკალ, ჩაღჩაღ ჩაგყარა?

ჩაშანარევი (შანარდევის, ჩაშანარდა, ჩაშანარეტლ, ჩანაშარევი, ჩაშანარეტლ) 1. დაშრეტა, ცეცხლის ნელნელა ჩაქრობა; 2. დაწყნარება, მიჩუმება ხმაურისა: ყალმაყალ დაშანარდეს, კედე გამა გზაზე (შდრ. ჩუბ. შანარი).

ჩაშრობილა ბრინჯისაგან გაკეთებული საქმელი. მზადდება შემდეგნაირად: წყალში ხარშავენ ბრინჯს, გაურევენ მოხარშულ მარცვალ ღობიოს, ჩააჭრიან ხახვს, შეაზავებენ მარილითა

და სუნელით, ჩაყრიან ნიგოზს, სქელი გამოდის, კოვზით ჭამენ.

ჩაშროვილა იხ. ჩაშრობილა.

ჩაშროვინეტლ იხ. ჩანაშროვინევი.

ჩაჩარხა (ჩარხავს, ჩაჩარხა, ჩოლჩარხი, ჩანაჩარხ, ჩაჩარხულ) ძლიერ ცემა: მამამ შუთითავ მრკჳამა, ჩაჩარხა.

ჩაჩრხა (ჩრხავს, ჩაჩრხა, ჩოტჩრხი, ჩანაჩრხ, ჩაჩრხულ) ნაკვერჩხლების ჩამტკრევა, ჩამოყრა მუგუზალიდან: ცეცხლ არ ჩაპჩრხო, იწოდეს, წოდ შაწრვარ.

ჩაჩულა (ჩულავს, ჩაჩულა, ჩოტჩული, ჩანაჩულ) მუშტის ან სხვა რამის ძლიერ ჩარტყმა: ერ ამ ჩაჩულა ბუზან ყმაწულზე.

ჩაცუნცევი (ცუნცდევის, ჩაცუნცდა, ჩაცუნცეტლ, ჩანაცუნცევი) მუხლებზე ჩაჯდომა: არ ჩაპცუნცდე, კუნზე დაე, ჭურქელ ააგრ დარეცხ.

ჩაცუნცეტლ მუხლებზე ჩამჭდარი.

ჩაცუნცულ იხ. ჩანაცუნცენ.

ჩაწალიკევი (წალიკდევის, ჩაწალიკდა, ჩაწალიკეტლ, ჩანაწალიკევი) (იხ. კაიშ. გაწალიკდება).

ჩაწიმა იხ. ჩაწუმბა.

ჩაწიმულ პურ იხ. ნაწუმ.

ჩაწოვა 1. ჩაწევა, ჩაფერფლვა: ჩაწოოს, ნაცარ მიაგრუვე, გდდაყარ; 2. ბოსტნეულის განმობა, გაყვითლება გვალვის გამო: ხახ ჩაწოოს.

ჩაწრვა იხ. ჩარწრვა.

ჩაწუმბა (იწუმპევის, ჩაწუმბა, ჩაწუმბულ, ჩანაწუმბ, ნაწუმბ) ხორბლის წვიმბაში დატოვება, დასველება და გაფუჭება: პურ ჩაწუმბულ, დაყარაში წაასლლო.

ჩაწყალევა იხ. ჩალუმბევა.

ჩახარშაი (იხარშევის, ჩამხარშა, ჩახარშულ, ჩანახარშ, ჩახარშულ) 1. ძალიან მოხარშვა, გადახარშვა: სურტულში ჩახარშულ; 2. გადატ. დიდი სირცხვილის ქამა: ეაზან ჩოახარშ, საწაზრომელ, ვერ ვიცოდი, სურცხული.

ჩახევა (ხეეს, ჩაპხევა, ჩოტხევი, ჩანახევი, ჩახეტლ) 1. ნაპერზე ნაპირის მოხევა ხელით: ნაწიბურ ჩაპხევი; არ ჩაპხევი, მრუდა წაასრული, ყაი ჩიითი გაპერ; 2. (ახეეს, ჩაახევა, ჩოტხევი, ჩანახევი, ჩახეტლ) ძაფის ჩახევა, დახევა: მასრაზე ჩაახევა კედ; 3. ჩარტყმა (იხ. გახევა).

ჩახმაი თოფის კვესი (იხ. საბა, ჩუბ. ჩახმახი).

ჩახმა თოფ ტალიანი თოფი. საფანტს ჩაყრიდნენ შიგ და ჩახმახი ქუვაზე (იხ.) კვესით აფეთქებდნენ.

ჩახმა ქუაი იხ. ჩახმა ქუვაი.

ჩახმა ქუვაი ტალი, კაჟი ქეა.

ჩახმახ იხ. ჩახმაი.

ჩახმახი ქუვაი იხ. ჩახმა ქუვაი.

ჩახჩალ იხ. ჩალჩალ.

ჩაკეჩაი (იკეჩევის, ჩაკეჩა, ჩაკეჩულ, ჩანაკეჩ, ჩაკეჩულ) 1. გადატ. უხასიათოდ, მოწყვეტით, მოშვებულად ყოფნა, უხალისობა: ერ ჩაკეჩულ ვარ, ერ რამ გაქეთევა არ მინდ; 2. ჩატეხა: კიდ ჩაკეჩულ. 3. (კეჩავს, ჩაკეჩა, ჩოტქეჩი, ჩანაკეჩ) კვერცხის ჩატეხა. იგივეა, რაც ჩაკეჩევაი, ჩაქანევაი. ამბობენ აგრეთვე: აკეჩევის, ჩაკეჩა, ჩოტქეჩევი, ჩანაკეჩევი: კორცხ ჩაკეჩა სუზმაში.

ჩეფურმაი „მობრუნება“, ერთი მუ-

სიკალური ნაწარმოებიდან მეორეზე გადასვლა.

ჩეკ წიგნაკი: პარკი ჩეკზე იყოფევე შაქარ.

ჩემ მამასთან საიქიოს, ჯანდაბაში.

ჩემ მამი გორდი იხ. ჩემ მამასთან.

ჩემ პაპასთან იხ. ჩემ მამასთან.

ჩემ კელევი კატას არ უჭამი ფიგურ.

განა მე არ შემეძლია!

ჩენჩ თხილის, წაბლის, ლობიოს ჩენჩო მარცვლიანად და მარცვალგამოცილიცი (იხ. ჩაკაი, შდრ. ჩუბ. ჩენჩი).

ჩენჩაი პარკიანი (ლობიოზე იტყვიანი).

ჩერაქ იხ. ჩარექ.

ჩერევი საზომი. 1. მტკაველი, ციდა: ერ ჩერევი სიფართოზე იხევის ქალში ტყავ; 2. მეოთხედი ვედროსი; 3 ლიტრი: სამლიტრიანი ერ ჩერევი (იხ. ჩარექ).

ჩერევაი ქურქელი თიხისა, რომელშიც ჩადიოდა 3 ლიტრი.

ჩერექ იხ. ჩერევი.

ჩერექაი იხ. ჩერევაი.

ჩერთამბულ იხ. ჩათმაი, ჩართამბულ.

ჩერჩავ იხ. ჩარჩავ.

ჩერჩიი წვრილმანებით მოვაჭრე; გადაწყვიდევი.

ჩერხ მსხვილი ნამტკრევეები თავთავისა, გალენვის შემდეგ მიღებული, მას ჟავით (იხ.) გადაუსვამენ და ერთ მხარეს მოაგროვებენ, თუ საჭიროა, ხელმეორედ ლეწავენ (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ჩელხი).

ჩეფიჩ წლის ციკანი. დამაკების შემდეგ „ქეჩიი“ არის (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ჩეფიჩი).

ჩექმა ის ქოცო.

ჩექულია დაბალი, თავგადაპირილი, უმცნობელი თუთის ხე: არ ნანდომ, ნაზულ ინსნი ბახჩეში ჩექულია ხრალს ჰგრეხენ მურდალ ინსნეე, დანაგრეხ ხრალქო ზალი სიჩაფლეს დრევენ, ნუგან დააღუპასავ.

ჩექუჩ ჩაქუჩი.

ჩიბუხ 1. ვიწრო პერანგს გვერდებში მიაკერებდნენ ხოლმე პატარა ნაქერს სიგანისათვის. დაახლოებით ისეთივეა, როგორიც აზღუტი (იხ. მენტ. ჩიბუხი 1); 2. ზუმბა, თოფის გასატენი ჯოხი.

ჩიგ უმი; გამოუცხოებელი; ნახევრად მოხარული. ჩიგ უულაბ „უმი სიტყვა“, გაღატ. მოუფიქრებელი, შეურაცხყოფელი, ცუდი სიტყვა: დიდს ჩიგ უულაბს არ რტყუნან. ჩიგ უულაბ თქმა სიტყვიერი შეურაცხყოფა. ჩიგ ქირდაა ერთი წლის ქირდაა (იხ.), რომელშიც ეთესა ჩალთუქი-ი (იხ.). ასეთ მიწაში იმავე წელიწადს ხორბალს არ თესავენ, ნესტიანია. ერთ წელიწადს ზაფხულში უნდა დატოვონ „ხამად“, რომ გამოზრეს: ჰალა ჩალთუქი ქევშან არ მამქლარ, ჰეგ პურს არ გაჩენს, წყლიან მიწას, გაზრეს გარაქ. ჩიგ კრამეტ გამოუმწვარი კრამიტი, მალე ტყდება. ჩიგ ქერფუჩ გამოუმწვარი აგური.

ჩიგლაშაა მოსათელი ნაბალი, სასაბნედ ხმარობდნენ, მატყლის მაგიერ შიგდებდნენ და საჭიროების შემთხვევაში გარეცხავდნენ და ისევ ჩადებდნენ. მას დაწეწვა არ სჭირდებოდა (იხ. მენტ. ჩიგლაშა).

ჩიგ თავმოკაუჭებული წვრილი ჯო-

ხი, რომლითაც უკრავენ ნალარას, მას „ნალრი ჩიკ“-იც ჰქვია.

ჩილ ლაქა. ჩილიან ლაქიანი, დალაქული. ჩილ-ჩილ ლაქა-ლაქა, დალაქული.

ჩილავ ფლავ უხორცო ფლავი: მონარშავენ ბრინჯს, ზედ დაასხამენ ერბოს, მოშუშულ ხახვსა და კვერცხს მოაყრიან.

ჩილლაა იანვრის სიცივე, სუსხი: ქიაა დღეკარგასავ, მიწას ჩილლაში ჰრწყავდნენ, ქიაა გააყინას, მოკდრსავ.

ჩინჩავატაა ადამიანის ფეხის თითებს შორის ოფლისა და სიცხისაგან გამოწვეული მწვავე ქავილი.

ჩინჩავატაა იხ. ჩინჩავატაა.

ჩირად თიხის ჭრაქი, შიგ ასხამდნენ შავ ნავთ-ს, უშუშო იყო, ფითლად დაგრეხილი ნაქერი ან პატრუქი ჰქონდა. იშვიათად ანთებდნენ.

ჩირჩილ ჩრჩილი: ქალში ტყავ ჩირჩილს გოჭტრი.

ჩიტევიან წინდაა წინდის სახე, შიგ ჩიტეზია ჩაქსოვილი (შდრ. მენტ. ჩიტეანი ხე).

ჩიტი აბრაშუნ სარეველა ბალახია, აბრეშუმის ძაფივით წვრილი და მაგარი, მოყვითალო ფერის ბარდი აქვს. ეხვევა ხახვს, სხვა ბოსტნეულს და აფუჭებს.

ჩიტი ბაკლაა ჩიტის ბარტყი.

ჩიტეკორცხაა ლობიოს ჯიში, საბრისა, მარცვლები ჩიტის კვერცხივით წერტილებიანია, ფხა არა აქვს.

ჩიტისხალაა წვრილი და მრგვალი მსხლის ჯიში, შავი გული აქვს მომწიფებისას, ტყეში იზრდება, ზაფხულში მწიფდება.

ჩიტი ჩიჩაქ ჩიტის თვალისთვის ყვა-
ვილია, ცისფერი, ბალახებში იზრდება,
გაზაფხულზე ამოდის.

ჩიუა (ჩივის, იჩილა, უჩივლი, ნაჩილა) ჩივილი.

ჩიფლაყ შიშველი (იხ. ტიტროლა).

ჩიფლაყ ცხენ უნაგრო ცხენი.

ჩიქილა ქალის თავსახურავი, ოთხ-
კუთხა ნაჭერი, ირიბად გაჭრილი ან
შუაზე სამკუთხედად გადაკეცილი. იყო
აღ-ისა, უუნაღ-ს და თეთრიან ჩითისაც.
ყველა ქალს ეხურა თავზე (იხ. ჩუბ.
ჩიქილა).

ჩიჩაქ იხ. ყოვილ. ცაცხი ჩიჩაქ ცაც-
ხვის ყვაილი, მის ჩაის ასმევენ ავად-
მყოფს, ზამთრისთვისაც ახმობენ და ინა-
ხავენ. ჩიჩქი დახწვენა ყვაილობის
შემდეგი სტადია, ყვაილი რომ დასც-
ვივა და ნაყოფი გამოჩნდება.

ჩიჩხინა ეკალი, გრძელი ეკლები
აქვს, ფოთლები სამკუთხედივითაა.

ჩიხრიხ გამხდარი: ჩიხრიხ ყმა-
წულ აქ.

ჩკალ ლობიოს, კიტრის, ვაზის ულ-
ვაში, მხვიარა ბარდი, რითაც ეხვევა
სარს და აწყვება მალა: ფაყლას ჩკალ
გოჭუჭუ (იხ. მენთ. პწკალი).

ჩკილ 1. ენამოჩლექილი (იხ. საბა:
ჩლიგი); 2. კარში გასაყრელი პატარა
ჯოხი, ურდულივით გაუყრიან ხოლმე.

ჩლიკ-ჩლიკ 1. მთვრალის ან ბავშვის
ენამოჩლექით ლაპარაკი: ჩლიკ-
ჩლიკ ოვს; 2. მერცხლის ვალობა.

ჩობალ შიგნეულზე გადაფარებული
მსუქანი ქონის ფარდა, ალაგ-ალაგ გამ-
ჭვირვალეცაა; მუცლის ქონბადე. მას
ქალაღა-ც ჰქვია (იხ. საბა, ჩუბ. ჩობა-
ლი). ჩობლი ტოლმა ტოლმა: ჩობალ-
ის ნაჭრებში შეახვევენ მოხარულ

დანაყოფ ლეიძლს და ტაფაში შეწვა-
ვენ.

ჩობან აღდათან პატარა ჩიტი, „ჩო-
ბან-ის მომტყუებელი“.

ჩოლფაა ქათამი ერთ წლამდე.

ჩოლფა მამალ მამალი ერთ წლამ-
დე, ჩოლფა ვარიაა ვარია ერთ წლამდე,
კვერცხის დადებამდე.

ჩომაყ კომბალი, დიდი ჯოხი (იხ.
ჩუბ. ჩომახი).

ჩომჩაა ჩამჩა (იხ. მენთ. ჩონჩა).

ჩონებრა იხ. ჩონებურ.

ჩონებურ ჩვენებური, ჩვენი სოფ-
ლის კაცი; ჩვენი ენა: ჩონებურ არ
იცის მაგამ. ჩონებურ წინდევ ინგილო-
ური წინდები.

ჩონ ისან ჩვენი კაცი, ჩვენებური
ადამიანი, ერთი სოფლისა თუ ერთი
ერის წარმომადგენელი. ჩონ ადგილ
ჩვენი მხარე, ჩვენი სოფელი: ჩონ ად-
გილში მაგე რამ არ კეპტევაყ.

ჩონჩაა იხ. ჩომჩაა.

ჩონჩხლ იხ. ჩოყ.

ჩოყ ნაწლავის ზევიდან აცლილი
თეთრქონიანი ხორცი, მწვადისთვისაა
კარგი.

ჩორ! წყევლა, მიადახებენ ადამიანს
ან სხვა რაიმეს, როცა არ სიამოვნებთ
ეს ხმა (იხ. მენთ. ჩოორ!).

ჩორკ ბასრპირიანი ხის ამოსაღარავი,
ამოსაკეპი, მოხრილი პირი აქვს (შდრ.
მენთ. ჩორკნა).

ჩოუ ჩავა ქვევით; ჩავა ფენსაცმელი
ან ტანისამოსი.

ჩოფ 30 ცხვარი ერთი ჩოფია. სათ-
ვალავია მწყემსებისა. გაზაფხულზე
ცხვარში რძეს ამის მიხედვით ანაწილე-
ბენ. ვისაც რამდენი 30 ცხვარი ეყოლე-
ბა, იმდენ წილს, ხვედრს მიიღებს. რძის

ეს განაწილება ხდება მწყემსებრისათვის ორ-ორი ქაპტა (20 ვედრო) რძის მიცემის შემდეგ. რძის ამ დაყოფას ეწოდება „ჩოფზე დაყოფა“. ეს ხდება ფაჩის აშლის დროს.

ჩოფზე დაყოფა ის. ჩოფ.

ჩოფუზ ნაბდის საავდრო მოსახსნამი. ყველა ნაწილი ზედვეა გამოყვანილი, ზედვე თელავენ სახელოებსაც. მისი შეთელვის შემდეგ მაკრატლით შემოასწორებენ სახელოების ნაპირებს. საჭიროა მხოლოდ წინ წაჭრა, ყელის ამოჭრა და გაკერვა, გულისპირის ამოხვევა. სახელოებს ზოგი გაკერავს, ზოგი კიდევ გახსნილს ტოვებს. მას კერავენ გულერზია ნაკერით. ასეთი კერვა მხოლოდ ჩოფუზსა და სხვა მისთანა სქელ და უხეშ მატერიას უხდება. **ჩოფუზ დაგევა** ჩოფუზ-ის მოთელვა. როგორც ნაბდს, ისე მოთელავენ მასაც, მოთელვისას აძლევენ ფორმასაც.

ჩოფურ ნაყვავილარსახიანი ადამიანი ან უსწორმასწორო ზედაპირიანი რაიმე სავანი (იხ. მენტ. ჩოფური). **ჩოფურ სოკო** ის. ქოშოტაა.

ჩოყა 1. ჩოხა, ძველად ეცვათ მამაკაცებს. ის იყო საშინაოცა და სამეყლისოც. 2. მარცვლის ბუდე, მისი საშოსი. იგივეა, რაც კილი (აღიბ.).

ჩოყიან 1. ჩოხიანი; 2. კილიანი მარცვლი.

ჩოშრობილა ის. ჩაშრობილა.

ჩოშროვილა ის. ჩაშრობილა.

ჩოკიან ის. ჩოყიან.

ჩოშმა 1. კირი, გადამდები ავადმყოფობა, ძნელად მოსარჩენი, აქედან წყველა: თქონთუნამ ჩოშმა მოვლეს; 2. აუღუღრად შედგებულნი რძის მასწონი, უგემურია. ასე აკეთებენ მასწონს

დალესტენელები (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ჩუმა).

ჩუნგური ჩონგური, სიმებიანი საკრავი 4 ან 5 სიმიტ. თუთის ხის ფირფიტებს მიაწებებენ და აკეთებენ „ჩუნგური ქელა“-ს. „ჩუნგური ტარ“-ს კი კაკლის ხისაგან გამოსთლიან (იხ. ჩუბ. ჩონგური). **ჩუნგური ქელლა** ჩონგურის „თავი“, ფართო, მრგვალი მხარე. **ჩუნგურიქელლი** ან გადატ. მოგძო, ოვალურთავიანი ადამიანი. **ჩუნგური ტარ** ჩონგურის გრძელი და ვიწრო ნაწილი, რაზედაც სიმებია გაკიშული და ბენდევ-ია დამაგრებული.

ჩუნტი-ჩუნტი ჩიჩქნა-ჩიჩქნით: მიწა ჩუნტი-ჩუნტი დგას.

ჩუა (მრ. ჩუეე) 1. პალო მიწაში დასობილი; სოლი, სამკუთხედი მოკლე ხე, იხმარება შეშის გასაპობად, მას ჩაარჭობენ ცულით ოდნავ გაპობილ ხვრელში, მერმე ცულს გამოაცლიან და სხვას მის პირდაპირ დაასობენ. ამნაირად ასობენ ძნელად დასაჩხე შეშას; იგი სასოფლო-სამეურნეო იარაღთა ნაწილების სიმჭიდროვისათვისაც იხმარებოდა. ისეთივე ფორმისაა, როგორიც შეშის საპობი. მას ჩაარჭობენ დანდლები გარეთ კიდების (იხ.) თავებში, ბოლოებში, რომ ჩარდახ-ი (იხ.) არ გაიშალოს (იხ. საბა, ჩუბ. ჭანჭიკი).

ჩუაქე კიბი (შდრ. საბა: ჩუაქე).

ჩურაქე დამპალი; საზაპთრო საძოვრის ბალახი.

ჩურჩ კურკაგამოდებული, გაპობილი, გამხმარი ქლიავი ან შინდი: ქლიავი ჩურჩ, შუნდი ჩურჩ (იხ. საბა, ჩუბ. ჩურჩა, მენტ. ჩურჩა ქლიავისა).

ჩურჩა ქლიავ ქლიავის ჯიში, პობაღია; კურკა ადვილად სცილდება. „ჩიუ-

რჩება“. მას საზამთროდ ახმობენ. ჯერ მოთუთქავენ, მერმე დაფენენ ჩაფარზე და მზეზე ხმება, ასეთს „კმელ ქლიავ“—ი ჰქვია: ჩ უ რ ჩ ა ქ ლ ი ა ვ ი თ ჩ უ რ ჩ ა ს ა ც კოქეთეთო, ჰოკმოვთაც (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ჩურჩა).

ჩურჩხეველაა ჩურჩხელა.

ჩურჩხეულაა იხ. ჩურჩხეველა.

ჩუტაა ცარიელი, ფუყე მარცვალი, შიგ ნაყოფი რომ არ ექნება განვითარებული. ასეთი იცის გვალვიან წელს. ის მარცვლეულის წუნია, ავადმყოფობაცაა მისი (იხ. ბეიტ, შდრ. მენტ. ჩუტი).

ჩულურ 1. ღრმა, ჩაღრმავებული; **2.** კედლის აშენებისას ზედაპირის სისწორის დასაცავად სახმარი ოსტატის ხელსაწყო, ის გახვრეტილი ქვაა, რომელშიც გაყრილია თოკი. მას ჩამოკიდებს და გახედავს ზედაპირის შესამოწმებლად (იხ. ჯანაშვი.).

ჩულურ უამ ჩაღრმავებული ჯამი, წენიანი საქმლის ამოსაღებად.

ჩუჩუნაა ნელა, ზანტად მომუშავე ადამიანი (იხ. საბა: ჩუჩუნა).

ჩუჩუნ-ჩუჩუნ ნელა, ზანტად მუშაობით, ნელა მოქმედებით: ჩ უ ჩ უ ნ ჩ უ ჩ უ ნ დგას, განაქეთევ ჰეჩრამ არა.

ჩხაა ბოძზე ან კედელზე დაჭედილი საკიდელი: კასტუმ ჩ ხ ა ზ ე ჩ მოჰკიდ! (იხ. ჯანაშვი., შდრ. საბა, ჩუბ. კრჩხა, მენტ. ჩხა).

ჩხევ (მხ. რ. ჩხა) ვარცლის შესადები ორი პარალელურად გამოშვებული ხე კედელში.

ჩხირ გაკრეფაა ნატარ ჩხირზე ქსოვით თვლების გადაღება: ე რ ჩ ხ ი რ გ ო ჰ კ რ ი ფ ო!

ჩხუტ წვერწათლილი ჯოხი მიწაში ჩასობილი, ან მაგარღერიანი გადაჭრილი მცენარე: ჩ ხ უ ტ ზ ე წ ვე მე გა ფე ყ. (იხ. ჯანაშვი., შან. კვეს.).

ჩხუტყ ჩხიკვი. აქედან: **ჩხუტყი ცხურიანი** — გრძელ- და მოკაუჭებულ-ცხვირიანი ადამიანი (იხ. ჯანაშვი., მენტ. ჩხეინკი).

ჩხმანაგზელევ იხ. ჩამნაგზელევ.

ჩხმანავარდნ იხ. ჩამნავარდნ.

ჩხმოგზელეულ იხ. ჩამნაგზელევ.

ჩხმოვარდნილ იხ. ჩამნავარდნ.

ჩხმოზაბრაა (იზაბრევის, ჩგმაზაბრა, ჩგმოზაბრულ, ჩამნაზაბრ, ჩგმოზაბრულ) ჩამოძაბვა. რაიმე ქვემოთ ჩაწევით რომ ჩამოიწვევა: თუ ბექმაზი წით ჩ გ მ ა ე ზ ა ბ რ ა, ბექმაზ ქნილ.

ჩხმოზუზუტევაა (ზუზუტევის, ჩგმოზუზუტევა, ჩგმოზუზუტულ, ჩამნაზუზუტევა) როცა მსუქან ადამიანს ხორცი სიგამხდრით ჩამოეშვება და ჩამოეწვევა ქვემოთ.

ჩხმოწილაა (ჰწილაეს, ჩგმოწილა, ჩგმოტწილი, ჩამნაწილ, ჩგმოწილულ) თმებიდან „წილის“ ჩამოცილება, ჩამოღება.

ჩხმოწურიაწევაა (წურუტანდევის, ჩგმოწურუტანდა, ჩგმოწურიაწეტლ, ჩამნაწურიაწევა, ჩგმოწურიაწეტლ) ჩამომწვირიაწება, ძალიან გაჭუჭყიანება ტანზე ტანსაცმლისა: ზედ ყოფ კაბაა ჩ გ მ ო წ უ რ ი ა წ ე ტ ლ, ვარგ არა.

ჩხმოწურუტანეტლ ჩამომწვირიაწებულ, ძალიან გაჭუჭყიანებული (ტანსაცმელზე იტყვიან).

ჩხმოჭუხის ცხურ-პირ ფიგურ. მოლუშულია, გაბრაზებულია, სახე ჩამოსტირის.

ცალაპერანგო პერანგის ამარა: ცალაპერანგო კარში გომოვარდა.

ცალაპერანგო პარკ გადატ. თხელი, ქსოვდაუშთავრებელი პარკი (წუნია პარკისა).

ცალკე ცალკე, განმარტობით. ცალკე გასულაა ოჯახიდან გამოყოფა და ცალკე დასახლება, ცალკე ოჯახის შექმნა: შუღლ ცალკე გასულ (იხ. მენტ. ცალკე გასულა).

ცახ აბრეშუმის ქიისთვის პარკის მოსაქსოვად დასაფენი ან დასაყუდებელი მცენარე (იხ. საბა, ჩუბ. ცახი, ჩახი). ცახი პიტნა მცენარეა, ჰაობიან ადგილას იცის, იისფერი ყვავილები აქვს. სანამ ნორჩია, პიტნას ჰგავს, სუნიც ისეთივე აქვს თითქმის; როცა გაიზრდება, მისი ღეროები გამსხვილდება და დამაგრდება, ამ ღეროებს მოჭრიან და შეკონავენ, გააკეთებენ ეზოს დასაგველ ჟაგ-ს. ცახი ჟაგ ცახი პიტნა-ს ცოცხი ეზოს მოსახვეტავად შეკონილი.

ცეციან ცანცარა, ცერცეტი: ცეციან-ცეციანა ეტარე.

ცივიპარა ცივი, უჯიგრო ადამიანი.

ციზგუა ნისლი და წვიმის წვეთები ერთად და ამავე დროს სიცივე: დღე ციზგუა არის. ციზგუაან ნისლიანი, ნისლში ოდნავ წვიმიანი.

ციკნის ხე იხ. თხიფსელა.

ცირცირა იხ. კუჭკუ ლამფა.

ცისანგლ იხ. ციზგუა.

ცისანგლიან იხ. ციზგუაან.

ცისგუა იხ. ციზგუა.

ცისგუაან იხ. ციზგუა.

ციცირი ციცირი.

ცომა იხ. ცომა ქლიავ.

ცომა ქლიავ მრგვალი ქლიავის ჯრი, მომწიფებისას ყვითელი ფერისაა.

ცომი კუნჯ ცომის მოზღვლისას ვარცლის დასაღები ოთხფეხა სკამი, პატარა მაგიდასავეთაა: ცომი კუნჯ შებამლ შინ. ცომი სუფრაა ქსოვილის პატარა ოთხკუთხა ნაჭერი, ფერადი, იხმარება ვარცლში ცომზე გადასაფარებლად: ვარცლ ცომი სუფრაათი გვდამლერტ. ცომი ხორაგ ცომისაგან დამზადებული საკმელი. ასეთია სურჭლუა, ხინკალ და სხვა: ცომი ხორაგ ეკრძვის (ფქულუ ხორაგაც იტყვიან ცომი ხორაგის ნაცვლად). ცომი გუნდაა ერთი პურის გამოსაყვანი ცომი ვარცლიდან ამოღებული და დამრგვალებული, მას პური გუნდა-ც ჰქვია, შედარებით ლაეაში გუნდა-სთან იგი პატარაა (იხ. მენტ. ცომის გუნდა).

ცორ ცვარი; ორთქლის წვეთები: აკუშკაზე ცორ არის; ფლავი ცორ დავს სურჭლუაზე.

ცოროვ-ცოროვ ცურვით, ხოხვით.

ცორუა (ცოროვს, იცორა, უცორანი, ნაცორ) ცურვა ხმელეთზე და წყალშიც: მუცლი ცოროვს (იხ. საბა, ჩუბ. ცორვა).

ცოტახნიბე დროებით: ცოტახნიბე ჟაგანს ჰხურავდნენ ზროხი სახლს.

ცოფ 1. ცოფიანი: ამ ზალლ ცოფი არვია? 2. გიჟი, შეუგნებელი: ცოფ ხარა შენ, რაა ჩელი? (იხ. საბა, ჩუბ. ცოფი).

ცორუვ (აღიბეგ.) ცელქი. ეშმაკი: რა ცორუვ რამ ხარა!

ცულდ ცული. ცულდ დაეკაი ის. დაეკაი. ცულდი უბაი ცულის პირი. რომელიც ქრის. ცულდი თიაი ის. თიაი. ცულდი გამნადევ ცულით გათლილი, ჭარ გაუშალამინებელი: ცულდი გამნადევ თახტეეს აყრიდნენ ზროხი სახლში.

ცურ 1. საქონლის, ცხერის ძეძუს ძირი, სარძევე ჭირკვალი, ჭიქანი: ცურ-ში ზეა არ აქ (იხ. საბა, ჩუბ. ცური); 2. დედალი საქონლისა და სხვა ოთხფეხის სასქესო ორგანო. ცურ დაზრაა (ცურ იზრავს, ცურ დაზრა. ცურ დოჭზრავ, ცურ დანაზარ) საქონლის და სხვა ოთხფეხთა, რომლებიც მაკენი არიან, მოსაგებად შემზადება: ჩონ ფურს ცერ დოჭზრავ, მალე დააზროლი.

ცუცუნაი ის. კუკუნაი.

ცუნ სანთელი, ცვილი. ცუნი კორ გადამდნარი სანთლის მრგვალი კვერი.

ცუნივი ყვითელი.

ცუცქ მარდი, სწრაფი მომუშავე: შენ ქალ დიად ცუცქი.

ცუცქოვაი (ცუცქოვს. იცუცქა, უცუცქნი, ცუცქ) სიმარდე, სიციკიტე. სწრაფად მუშაობა: რათარ ცუცქოვისა, შაჰხედით ერ!.

ცუცქულ წისქვილი. ცუცქული დაქოვაი ცუცქულთ ყელ-ში ბევრი საფქვავის დაგროვება და გაჩხერა, ამის გამო ჩერდება წისქვილი. ცუცქულთ ყელ წისქვილის ზედა ქვის ხერელი, სადაც გაყრილია ღერძი და სოლე-ბითა დამაგრებული; მარცვლის მისაღები ადგილი წისქვილისა. ცუცქულთ ყურ წისქვილის ზედა დოლაბის ასაწევ-დასაწევი, ფქვის მარეგულირებელი ხე: თუ გროშავს ყურ-ს, დაბლა ჩაიღევ,

თუ ბილი, ყურს ასწევ. ცუცქულთ ფარ შამფურ-ზე აცმული ბორბალი, რომელიც გაკეთებულია ფიცრებით. წყალი ატრიალებს ამ ფარს და ფარი კი თავის მხრივ მამოძრავებელია წისქვილის ღერძისა და ზედა დოლაბისა. ამ დოლაბ-ზე ხტის, რაკრავებს „ცუცქულთ კარკარა“, რომელიც თავისი მოძრაობით არხევს ფილა-ს (იხ.) და მარცვალი ცვივა ცუცქულთ ყელში. ცუცქულთ კარკარა 1. გრძელი ჭოხი, რომელიც ხტის წისქვილის ზედა დოლაბზე და არხევს ფილა-ს (იხ.), საიდანაც მარცვალი ეძლევა წისქვილს; 2. გადატ. განუწყვეტლივ, შეუჩერებლად მოლაპარაკე ადამიანის მეტსახელია. ცუცქულთ სარეკელია ის. ცუცქულთ კარკარა. ცუცქულთ ასტამ ბრტყელი მოგრძო რკინა, სატეხივითაა, იხმარება წისქვილის ზედა დოლაბის გადმოღების დროს, ამით მალა ასწევს ხოლმე დოლაბს.

ცხელოვაი ციებ-ცხელება.

ცხილაი რცხილა.

ცხოვნევაი (აცხოვნევს, აცხოვნა, უცხოვნევი, ნაცხოვნე) ცხოვნება, მკვდრის ხსენება სადღეგრძელოთი, მისი სახელის არ დავიწყება. „ღმერთმა აცხოვნას“ იტყვიან და პურის ნატეხზე სასმელს დააწვეთებენ.

ცხორ ცხვარი; გადატ. სულელი, კეუანაკლები, მოხეტიალე ადამიანი.

ცხორ პირანდ წასულაი ცხერის ფარის მთაში წასვლა გაზაფხულზე მისის თვიდან. ცხორ თაში წასულაი ის. ცხორ პირანდ წასულაი. ცხორ დაზრაი ცხერის ფარის წასვლა საზამთროდ გემრა-ში (იხ.). ცხორ თავქე წასულაი ის. ცხორ დაზრაი. ცხორ გაკრენხაი

ცხვის გაკრეკვა, გაპარსვა. ცხორ განაკრენჩხ უაჩიო ცხვის საკრეკი მაკრატელი, დილია და ფართო პირი აქვს. ცხრუ უაჩიო იხ. ცხორ განაკრენჩხ უაჩიო.

ცხრუ ფაგაი ფარეხი, ცხვის სადგომი ზამთარში, მიწაშია მოთხრილი, ზევიდან ბანი აქვს გაკეთებული ხეებითა და მიწით. ცხრუ ბინაი იხ. ცხრუ ფაგაი. ცხრუ ჩანაი ცხვის ავადმყოფობაა, ნიკაპი გაუსივდება სხვადასხვა საძოვარზე ბალახის ძოვნით. ცხრუ ტაპანტია მწყემსების ანგარიშების პერიოდი: ამ დროს შეიძლება მწყემსის განთავისუფლება და ახლის აყვანა. ეს

ხდება მაშინ, როცა ცხვარი საზამთროდ მიემართება. ცხრუ ყოვილაი სენია ყვაილივით.

ცხრუევაი (აცხრუევეს, დააცხრუევა, დოტცხრუევი, დანაცხრუევე) კანკალი: ცხრუევეაში ჩავარდნილ შიშით.

ცხრუელაი ხელში სლიპინა აბრეშემის ნაპერა.

ცხურ: წალდი ცხურ წალდის წინა, მოკაუბებელი მხარე. ცხურუ მეგედიანს წყევლა. ცხურუ წოთ-წოთ ზგმარივი წეგედიანს წყევლა. ცხურუ კომლეუ გოულა ფაგურ. ძალიან გამწარდა, დიდი სინწარე ნაჭა.

წ

წაკიდნელ 1. საჩხუბარი: წაკიდნელ რაი გაქა მაგასთან? 2. რომელი იჩხუბებს.

წაკიდნელი (წაკიდნევი, წაკიდნეხარ) 1. იჩხუბებს; 2. საჩხუბარია: ჰე ულაბ წაკიდნელი.

წაკიდნენი იჩხუბებენ.

წასვლელ იხ. წასლრლ.

წასვლელი იხ. წასლრლი.

წასლრლ 1. წასასვლელი; 2. თონეზე არ გასაჩერებელი (ცომი): წასლრლ პურს კელ აზღევეწყ.

წასლრლი 1. წავა, 2. ჩავარდება, თონეზე არ გაჩერდება (პური) (წასლრლვარ — წასლრვარ, წასლრლხარ — წასლრლხარ).

წაყონელ წასაყენი.

წაყონელი წაყენს.

წაყუნელ იხ. წაყონელ.

წაყუნელი იხ. წაყონელი.

წადანბურ მთის ყვაილოვანი ბალახია.

წაკიდევაი (ეკიდევის, წეკილა, წაკიდევი, წანაკიდევი) გაბრაზება, გაწყრომა დანაშაულზე, წაჩხუბება: დედაეკიდევის ყმაწულს.

წაკიდნაი (იკიდევის, წაკიდნა, წაკიდნულ, წანაკიდნ) წაჩხუბება ცემითა და სიტყვიერად: ლუიხა და ცაგურად მაგრა წაკიდნენ ერთ-ერთთან, არ ნათქომევი არ დოტუდეს.

წაკრეფა-ომოხევაი (კრეფავს — უხევეს, წაკრეფა-ომოტხივა, წოტკრეფი-ომოტხივი, წანაკრეფ-ამნახევი) კერვის სახეა, ჭერ უბრალოდ გაკერვა, მერმე ამოხევა.

წაკრეფაი (კრეფავს, წაკრეფა, წოტკრეფი, წანაკრეფ, წაკრეფულ) სწრაფად, სადად შეკერვა, გაკერვა: კაბაი წაკრეფა, ჩააცო; 2. ნემსის ერთხელ

ზემოდან, მეორეჯერ ქვემოდან ამოგდებით გაკერვა.

წაკუნტა (იკუნტევის, წაქუნტა, წაკუნტულ, წანაკუნტ, წაკუნტულ) ოდნავ წელში მოხრა, გადახრა, გადაღუნვა, წახრა.

წაკუნტულ ბებერ მოხუცი, წელში მოხრილი მოხუცი.

წალღ დაგვავა წალღის პირის ტარში ჩასობა. წალღი თიაა ის. თიაა. წალღი ებაა წალღის პირი, საკრელი მხარე. წალღი ცხტურ წალღის წინა, მოკაუქებული მხარე.

წალღუმ ძელის ან მინის ბასრი ნამსხვრევი: წონ გგდაწურ, ზოლი წალღუმ არ იქნეს შიგ.

წამალ 1. საწამლავი ნივთიერება; 2. შაბიამანი. წამალ იქნეს ეუბნებიან ავადმყოფს წამლის დაღვევისას — „შეგერგოს, განკურნოს!“

წამნასხამ 1. მოსასხამი. წამნასხამ შალ მოსასხამი შალი. წამნასხამ ქურქ ტანზე მოსახვევი და არა ჩასაცმელი ქურქი (ის.). გრძელი იყო მისი სახელოები.

წამწარეა ის. წარე ბალღამ.

წანაპარევე ზაღლ ავი, მიმპარავი ძაღლი, რომელიც მოულოდნელად ეტაკება ადამიანს.

წანასულ 1. წასული, გადასული; 2. თონეში ჩავარდნილი პური; 3. წამსვლელი; 4. თუ კი...

წანატან 1. წაღებული; 2. წამღები; 3. თუ კი: მაგი წანატან, მეც მუაქ = თუ კი მაგას მიაქვს, მეც მიმაქვს.

წანაღევე ის. წანატან.

წანაწოდ 1. გამოდრობილი; 2. გამოძმდრობელი.

წანწყალაა 1. ბოლოქანქარა: მოცისფრო, გრძელკუდიანი ჩიტი, წყლის რიყეზე კუდის ქანქარით ჯდომა უყვარს, სახლის სახურავზეც ჯდება ხოლმე. ადამიანთა წყვილმა თუ ნახა მათი კენტი, დაძლეული იქნებიანო, ამიტომ მათ წყვილთან შეხვედრას ერიდება ადამიანი (ის. მენთ. წანწყარა, საბა: წყალწყალა); 2. გადატ. მსუბუქი.

წაპრია ძაბრი.

წარაბაკანაა 1. ღობემძვარალა; 2. გადატ. დაბალი ტანის მკვირცხლ ადამიანზე იტყვიან ზედმეტსახელად (ის. საბა: წრაბაკანი).

წარაფ 1. ვიწრო, გრძელი ზოლივით ნაკვეთი მიწისა: ერ წარაფ დაბარა საღმომდინ; 2. ვიწრო ჩანახვევი ნაჭერი უნაწიბურო (შდრ. საბა, ჩუბ., მენთ. წარაფი).

წარე ბალღამ ძალიან მწარე, ის. ბალღამ.

წარე ბალ ის. ბალღუნჯა ბალ.

წარეა მწარე.

წატყუევა (ატყუევს, წაატყუევა. წოტყუევი, წანატყუევი) ოდნავ მოტყუება, ფარულად მოტყუება: ყმაწულ წაატყუევა.

წაქუღულ მიწოლილი გვერდზე (მწიფე, მოსამკელ ყანაზე იტყვიან): პურ წაქუღულ დგას, გათიბაა უნდ.

წაღან 1. ახლას წინ, წარსულში; 2. უწინ, ძველად: წაღან დროა ბევრ აქონდაყ ქალევს.

წაღან დროა ძველი დრო. წაღან დროზე ქალ კარში არ გამოვდოდაყ.

წაღან-წაღან ადრე, ძველად, წარსულ წლებში: წაღან-წაღან ნაცნოვიაა გოქონდა.

წალევია 1. (მიაქს, წამლა, წოტლი, წანალე) წალება; 2. გადატ. დამარცხება, მოგება: მაგამ წამილა მე; 3. სიცივისაგან ხელ-ფეხის დაზრობა: სიცივემ ფეხევე წამლა.

წალმია კვლავ, მომავალი წელი: წალმი მიდის უშეკოლში.

წყარა 1. (პყრის, წაპყარა, წოტყარი, წანაყარ, წაყრილ) გამოძრობა, გამოღება ძალით; 2. (აყრის, წააყარა, წოტყარი, წანაყარ) ბევრის ზედიზედ სროლა; ჩქარი საუბარი: ქუვია წააყარეს. ერთმერთზე აყრის, რამ გავევია არ კეპტევის; 3. გადატ. ხელთგდება, დატყუება: რა წააყარი?! (შდრ. საბა, ჩუბ. წაყრა).

წაწლომა (სწდრვის, წაწლო, წაწლომი, წანაწლომი) 1. გამოძრობა, გამოსვლა; 2. გაპარვა, ჩუმად გასვლა; გასხლტომა.

წაწლადა (პწდრუს, წაწლო, წოტწდრუს, წანაწლო) იხ. წაყრამ.

წაპყანტურევია იხ. მოპყანტურევია.

წახევია¹ (ხეცს, წახივა, წოტხევის, წანახევე) შეხვევა: ტოლმა წახევია. ყმაწულს ჰხეცს.

წახევია² პატარა ნაპრის ჩამოხევა.

წახწევნია 1. (ეხწევის, წეხწევი, წაპნახწევი, წანახწევი) გასხლტომა, გაპარვა, გაქცევა; 2. ხელიდან გავარდნა.

წაქლომა 1. (ქდვის, წაქდა, წამქდარ, წანაქლომ, წამქდარ) თავისით წახლომა, გაფუქება: კორც წამქდარ, ვარგ არა; 2. გახლომა: შენ ქალ დიად წამხდარ, არ ჰქამსა? (შდრ. საბა: წარქლომა).

წაწლ გასწი აქედან, მოუსვი (უზრდელურად).

წაწლ იხ. წაწლ.

წელ დაკრამ (წელ აკრავს, წელ დაკრა, წელ ლოტკრავ, წელ დანაკრა) ეახის წელის ჰიგოზე ქერქით შეკვრა, რომ არ წაიქცეს: სიბტა წელ აკრან ვახის. წელ მოღევია (წელ მიაქს, წელმა მიალა, წელს მოტლი, წელ მანალე) წელიწადზე დამოკიდებულება მსხმოიარობისა ან სხვა მოსავლისა. ზოგ წელიწადს კარგი მოსავალია, ზოგ წელიწადს კი არა: წელ მოღევიითა: ზოგ წელ ერ დღე ადრ იცახევის. ზოგ წელს ერ დღე გუან, ზოგ კი გუესი დღე მოდის დაცახა. წელს მოვლი, ვაშლევს კამ გორა ასხი.

წიბ მცენარე, დაბალ ბუჩქად იზრდება, წიწვიანია. საქონელს (ძროხასა და ცხვარს) კლავს, თუ შექამა.

წიგნ ქალალი: კმელ ქლიავს აყარზე, წიგნზე ჰშლიან. წიგნი სახეა წინდის სახე, რომელიც წიგნიდანაა ამოღებულ.

წითელ ფრტ ფეტვის ჯიში. წითელ ცახ ერთგვარი ცახია, ამოდის ქაობიან ადგილებში, იზრდება მაღალი, პიტნის სუნი აქვს, სანამ ნორჩია; გახმობისას ყავისფერი ხდება მისი ლეროები. მას მოთიბავენ და აბრეშუმის ქიის დასაცახავად ხმარობენ, ზამთარში ცეცხლის ადვილად დასანთებადაც ვარგა. წითელ ხალ წითელი ფერის ხალი (იხ.), რომელსაც ჰრიანტელ-ის (იხ.) გასაკეთებლად ხმარობენ. წითელ ლავაშ კვერცხის გულწასული მოგრძო და ფართო პური თონეში გამომცხვარი. წითელგორდა მსხლის ჯიში, წითელი აქვს ცალი გვე-

რდი, მწიფდება აგვისტოში. მომწიფე-
ბამდე წყალში ხარშავენ ხოლმე და ჭა-
მენ. მისგან ბექმანს-საც აკეთებენ. წით-
ლაჲ ქლიავის ჯიში, მრგვალი და წვრი-
ლი, წითლად მწიფდება, გასახმობად
არ ვარგა, მისგან არაყს ხდიან. წითელა
ქლიავ იხ. წითლაჲ. წითლი ჰრელ წინ-
ნად ყრელი-ი (იხ.), სადაც ძირითად ფო-
ნად სკვისფერი ბაწარია.

წიკოა (—ციკოა) იხ. ჩეფჩი.

წიკოა გომოკლად ვარჯიშია ერთ-
გვარი.

წიკოა დაახზავლევს გადატ. ამბო-
ბენ ძალიან მყავე საქმლის ქამისას.

წიკოა ნალია ბაშმაყ პატარა გოგო-
ნას ჩასაცემელი ბაშმაყ-ი (იხ.).

წიკოაქუსლიან ბაშმაყ იხ. წიკოა
ნალია ბაშმაყ.

წიკოს დაახზავლევს იხ. წიკოა და-
ახზავლევს.

წილ¹ საღვებელში წარმოქმნილია
კარაქის წვრილი მარცვლები, რომლე-
ბიც თანდათან გაერთიანდებიან მსხვილ
მარცვლებად; 2. ახალი, ჯერ კიდევ პა-
ტარა, ყვავილმოუცილებელი კიტრი,
პამიდორი, ნესვი და სხვა ბოსტნეულის
ნაყოფი: წილ არ მოსწყუტო; 3. ტი-
ლის კვერცხი; 4. ზვედრი.

წილ-წილ ნაწილ-ნაწილად კუთვნი-
ლებისამებრ.

წიმხალ 1. წონის და ზომის მცირე
ერთეული, იგივეა, რაც მისხალი; 2.
მინის, ძვლის უმცირესი ნაშევი: ზო-
ლი წიმხალ არ დარჩეს წონში. ერ
წიმხალ არ მისტო.

წინ მოღვეა (წინ მააქს, წინ მააღა,
წინ მოტლი, წინ მანაღვე) 1. მორთმევა,
სუფრის გაშლა: ძეგან პურ მააღა
წინ; 2. გადატ. სამაგიეროს გადახდა:

რად უქნი ღმერთ მაგის წინ მააღე-
ველი.

წინ მოტანაჲ იხ. წინ მოღვეა (წინ
მოპტანს, წინ მოპტანავს, წინ მაატანა,
წინ მოუტანი, წინ მანატან).

წინ ვართმა (წინ ართომს, წინ გა-
ართო, წინ გოტართომ, წინ განართომ)
ტაბაკით ხორბლეულის დარკვევისას
მსუბუქი, ცული მარცვლების და ნაგვის
წინ გაღება, წინ ჩამოყრა, მას ქათმების
საქმელად ხმარობენ: წინ ბევრ არ გა-
ართო! წინ განართომ ტაბაკით დაბე-
რტყვა-დარკვევისას გამოცალკეებუ-
ლი მსუბუქი მარცვლები და ნაგვი.

წინ განასულ იხ. წინ განართომ.

წინა მეტრეჲ უღელზე მჯდომი მეხ-
რე.

წინა უღაყ გუთანში წინ შებმული
საქონელი, რომელსაც მიერეკება წინა
მეტრეჲ.

წინა უღაყ განაღვე იხ. მეტრეჲ.

წინდაჲ: წინდაჲ შაქნაჲ წინდის
ქსოვა. წინდაჲ გვდაქნაჲ წინდის ქსო-
ვის დამთავრება უქუსლოდ: ღამეში
ცალ წინ დას გვდაქნიდა. წინდი
ჰრელ წინდის ნაწილი, საიდანაც იწყე-
ბა სხვადასხვა ფერის ძაფების ფონზე
სახეების ამოქსოვა, იწყება ნამატურ-
იდან (იხ.) საქუსლემდე: წინ დი ჰრე-
ლში ვარ. წინდი ბაღ წინდის ფეხზე
შემოსაქერი ბაწარი, რომელიც მობმუ-
ლია ზედ წინდის ყელზე: წინ დი ბაღ
მოგხსნომი, დაახვი (იხ. ბაღ). წინდი
ყელ წინდის ნაწილი, რაშიც ფეხის
წვივია. წინდი ფერად წინდების საქ-
სოვად გადაღებული შეღებილი ბაწა-
რი: ერ წყულ წინ დი ფერად მიმი-
ცი თამრობე შაქნელა. წინდი საფე-
რადეჲ წინდის საქსოვად გადანახული

შესაღები თეთრი ბაწარი. წინდი ბაწარ წინდის საქსოვი ბაწარი, რომელიც შედარებით შალის საქსოვ ბაწართან მსხვილია.

წინიან 1. წინამხარი: კორთეს (იხ.) წინიან ამოღულელ იყო; 2. წინ რაც მოგელის: წინიან არ განასენთ, ისინი საქმეა ჰემაგ კეპტევაყ.

წინიწორ გაჭიმულად, თითქოს თითის წვერებზე მოსიარულე: წინიწორ-წინიწორ ეტარევის.

წინკალთაა ახალოხისა და სხვა საშოსის წინა კალთა.

წინკერ კენწერო: კაკლი წინკერზე ყოვ ჟის. ბალი წინკერ ჩემაგად! წინტაურ ჰანგის სახეა, საეკევაო.

წინტილია 1. წყალ-წყალა; 2. გადატ. მსუბუქი, პატარა ტანის ადამიანზე იტყვიან, რომელიც ჩქარა და მსუბუქად დადის.

წინტიპინტ აბდაუბდა: წინტიპინტ ლაპარიკ არ მიყვარს.

წინტუა თამაშის დროს მოგება და სხვისი დამარცხება.

წიპაა წიწილი.

წიპარტკლ 1. წკიპურტი: წიპარტკლ დაპკრა ტიპლაყ ქელლაში; 2. შხეფი გაზიანი სასმელისა: ბოზაა წიპარტკლ სროენი-სროენი, დულს.

წიპლაკ წვრილი: წიპლაკ ბაწარ. ძაფეულზე ნაწ-საც ამბობენ. წიპლაკ ქმაა წვრილი, პირველი ხმა (ჩონგურის ხმა სამია: ბამ, ზილ, წიპლა).

წიპლაკოვაა სიწვრილე: კინაა წიპლაკოვი წყდევის.

წიპლანკ იხ. წიპლაკ.

წიპრწან აჩიჩის (იხ.) ნაწილი, აჩიჩის კლავისა და უღლის დამაკავშირებელი ძელი, ოდნავ ჩაზნექილი, რომელსაც

რამდენიმე ხერელი აქვს. როცა ღრმად ხვანაა საქირო, წირწანი წინა ხერელში გაუყრიან ტაბიკს ანუ საულლეს. მას აკეთებენ მსუბუქი და მაგარი ხისაგან.

წიტ ტრაწი ცობა (იხ. კაიშ. წიტა).

წიუბ პატარა ნამცეცი: ერ წიუბსაც არ მუტკომთ.

წიუბ-წიუბ ნამცეცებად, ნაფლეუბად: ეანაეარმა წიუბ-წიუბ ხქნა, ცხორ ქამა.

წიუბ წვრილი, ნეკის სიმსხო გრძელი და მოქნილი წნელი. ხმარობენ ჩალის ან სხვა რამის კონებად შესაყრავად. ერთ ბოლოში მარყუქს გაუკეთებენ, ხოლო მეორეს დატოვებენ სწორად და მთლიანად შევარებენ (იხ. საბა, მენთ. წიუბი).

წიწლანკ იხ. წიპლაკ.

წიწმატელაა იხ. ბუზუნტელაა.

წიწმაბურაა ღამის პატარა ლამფა.

წიწწიბურაა სუფთა, პატარა ნაქერი, რითაც ქვევრში ჩარჩენილ წყალს ამოაშრალებენ და ხინჭო-ს (იხ.), ლამს ამოიღებენ.

წკენტუა (წკენტავს, იწკენტა, უწკენტნი, ნაწკენტ) იარის ყრუ ტკივილი, თანაც ქავილი (შდრ. მთიულ. წკენტავს, კაიშ., გვ. 42).

წკინოვაა (პწკინავს, იწკინა, პუწკინნი, ნაწკინ) ბზინვა, ბრწყინვა: თოფმა იწკინასაც კამგორა ჰხეხავდნენ.

წკირ 1. ხის წვრილი ჩხირი: მეწკირ არ მეტევე, შენ ყიტს მირკომ (ანდაზა); ხმელი ჯოხები შეშად; 2. კადატ. გამხდარი: ერ წკირ დარჩომილ, ასს მიხგავა.

წკირივი გამხდარი: მაგი ქალ წკირივი რამივი.

წკირტიალ დატანჯვა, გაწეალება,

მოსვენების არ მიცემა: აწკირტიალ-
ლევენი (იხ. საბა: წრტიალი, შდრ.
მენტ. წკრტიალი).

წკირ-წკურ იხ. წკრუმალ.

წკლინტ სკინტლი: ქათმი წკლინტს
წყალ დაასხ, გარეცხ ცოცხით (იხ. სა-
ბა, ჩუბ. სკინტლი).

წკლუნტ აბრეშუმის კიისა და ქათ-
მის განავალი ბევრი ერთად: ქათმი
წკლუნტი და კიია წკლუნტ დანა-
ყარ ხახ ზალიანდევისყ.

წკლუნტ წვინტლი.

წკლუნტიან 1. წვინტლიანი. 2. გა-
დატ. პატარა, ცხვირმოუხოცელი ბავშ-
ვი: ამ წკლუნტ უანმა გაგიბედაა?

წკლუნტუან იხ. წკლუნტიან.

წკნუვილ (წკნუვის, იწკნუვლა, უწ-
კნუვლნი, ნაწკნუვლ) წკმუილი, დაპ-
მული ძაღლის, ლეკვის წკმუტუნი:
ლობი ზირზე ტუგნა წკნუვის; ტვი-
ვილით გამოწვეული კრუსუნი ხმაგაბ-
ნით: დილამდინ წკნუვოდა; საცო-
დავად წუწუნი, ჩივილი რაიმეზე: ჩემ-
თან მოსულ წკნუვის, მე რა ვუყო
(იხ. საბა: წკმუილი, ჩუბ. წკმუვილი).

წკრუმალ წკრილი, ხმელი წკირები:
წა, წკრუმალ დააგრუვ, მაღ, და-
ყარ ცეცხლზე.

წლანყ ძალიან თხელი წვენი:
წლანყ წრნი.

წმინდა კიღბან ნაკურთხი კიღობა-
ნი, რომელშიც ინახება საეკლესიო წი-
გნები.

წმინდა ოჟად სათაყვანებელი, სალო-
ცავი, კურთხეული ოჯახი. ასეთია ხუ-
ციან ოჟალი.

წნები-წნები ხლართვა-ხლართვით.

წოდ მწვადი. წოდ ომოდევამ (წოდ
ამაჟს, წოდ ამაღლა, წოდ ომოჟდი,

წოდ ამნალევი) გადატ. ხორცის ნაჭრის
ამოგლეჯა, ძლიერ ჩქმეტა. წოდ მოქ-
რა (წოდ ჰკრის, წოდ მოჰკრა, წოდ
მოჰტკრი, წოდ მანაჰკერ) მწვადის მოქ-
რა: გადატ. გამწარება ჩქმეტით: მაგა
წოდ მოჰკრო, კმას არ ამაღლევს,—
იტყვიან კერპ. თავისნათქვამა აღამიან-
ზე.

წოდიან ფლავ მწვადიანი ფლავი:
მწვადს მოკებენ და კოვზით ფლავს
დააყოლებენ.

წოვეა მწვავე, მწარე: წოვე პირ-
პილ აავ, პამიდორთან შაწ; მსუსხავი:
წოვე კინჰარი.

წონეა მწვანე (ითქმის მხოლოდ ბა-
წარზე): წონე ბაწარი.

წონეა ჰრელ წინდის ნაწილი, სა-
დაც მწვანე ბაწარი ექნება ფონად ჩაქ-
სოვილ სახეებს.

წონე სახყალ გადატ. ობი მწვანე
ფერისა: პურს წონე სახყალ მო-
ტედი.

წონე სახყალ იხ. წონე სახყალ. წო-
ნე თახტაა ჯეჯიბის სახე.

წონილ მწვანილი.

წოორ 1. სწორი: წოორ ჟობ; ვაკე:
წოორ მიწაზე იქცევის; 2. მართალი:
წოორ ამბოვს. წოორა პირდაპირი მი-
მართულებით, სწორად: წოორა წა!
წოორბრწონ მატყლ სწორბეწვიანი
მატყლი (შდრ. ხრუშტ მატყლ).

წორბაწოორ ძალიან სწორი.

წოსწორ ტოლი, სწორი. წოსწორაა
-ხელა, -ტოლა, -ოდენა.

წრლამ მაწონი (იხ. ჯანაშვი. წელამ,
საბა: წუელა, ჩუბ., მენტ. წველა). წრ-
ლამ გაჰრა (წრლამ ჰკრის, წრლამ
გაჰრა, წრლამ გოტკრი, განაჰკერ წრ-
ლამ) შეყენებული მაწვნის პირველად

ამოღება ქილიდან. წმლასებრა მაწონივით თხელი.

წორ: წმრ დაწყოვამ (წმრ იწყოვს. წმრ დაწყო, წმრ დოქწყოვ, წმრ დანაწყოვ) წამოწყება: წ მ რ და წ ყ ო ვ ა მ ეფთამს. წმრ გამოგევამ (წმრ აგვეს, წმრ გემაგა, წმრ გემოტგი, წმრ გამნაგევ) შეთელილი ძაფის ბლოს მოებმა: კედ ათელულ, წმრ გ ო მ ო გ ე ვ ა მ არ კეპტევის. წმრ პოვნამ (წმრ პპოვლოვს, წმრ იპოვნა, წმრ უპოვნი, წმრ ნაპოვნ) დასაწყისის მონახვა. წმრ ი ღმდ ქალმიწმრრიდან ორწვერად შეგვრეხვით წამოღებული გრძელი ღველი, რაზედაც ქალიმბალ-ს (იხ.) მოაბამენ და გააძვრენენ უკან კოპში (იხ.). წმრ ი პურ: წ მ რ ი პ უ რ არ მისცო ყმაწულს. წმრ-წმრ სულ მალლა-მალლა, კენწვროზე: ხი წ მ რ -წ მ რ კამ თუთამ არის. ტუტრამ წ მ რ -წ მ რ წაუ-და.

წმრლი? წახელი?

წმრლი? წახელი: წ მ რ ლ ი თ ო ფევე ესროენეს მენაჟში.

წრიყ 1. აბრეშუმის მკედარი ჭიის შიგნეულის სითხე. მასში გასვრილ პარკს „წრიყიან პარკ“-ი ჰქვია; **2.** ფრინველთ ფალარათი: ქუქულევს წ რ ი ყ ეყრევე, იყოცევიან; წრიყიან **1.** ფალარათიანი. **2.** გადატ. სუსტი, ავადმყოფი: ამ წ რ ი ყ ი ან; პარკი წრიყ-ში გასვრილი (იხ. დაწრიყიანეულ).

წრულმრალ წვრილმანი, პატარები: წ რ ტ ლ მ რ ა ლ დააგრუვე (იხ. წკრტ-მალ).

წუმალ წვეთი: ათი წ უ მ პ ა ლ მისც.

წუმალავს წვეთავს: წუმამ ცოტ-ცოტა წ უ მ პ ლ ა ვ ს.

წუმამა სპილენძის წყლის ქურქველი, ოქროსფერი ან ვერცხლისფერია, თუნგს წააგავს, ორი პირი აქვს: ვიწრო პირი წყლის გადმოსასხმელია, ფართო პირიდან კი შიგ წყალს ასხამენ. აქვს სახელური და მრგვალი ფსკერი დასადგმელით. ის ლაგანთან ერთად პარსაბანია. მზითევეში ლაგანთან ერთად აუცილებელი იყო მისი გატანება. მას ხმარობდნენ არყის გამოხდისას ორთქლის დასაგროვებლად (იხ. საბა, ჩუბ. წურ-წუმა).

წუნწურამ ძალიან ცოტა, მოწანწყავრე წყალი.

წუნწინ იხ. წმრლი **2.**

წუმამ დაცემა (წუმამ კეცემს, წუმამ დაპცა, წუმამს დოტცი, წუმამ დანაკემ) წვიმამი მოყოლა: წ უ მ ა მ კ ა ე კის თავეში დ ო გ ც ა. წუმამ მანახტომ პურ იხ. ნაწუმ პურ. წუმამ ფევე ჩგმო-კიდევამ ფიგურ. ხანგრძლივი წვიმების დაწყება: წ უ მ ა მ ფ ე ვ ე ჩ გ მ ო კ ი ლ ა და აღარ დადგევის.

წუმაწყალ ხშირი წვიმები: წ უ მ ა წ ყ ა ლ შ ი არ ჩავარდეს მენაჟ დაკამა. წუმრიან წვიმიანი, ნალექიანი.

წუმრიანევე წვიმიანი, ცული ამინდები: წ უ მ რ ი ა ნ ე ვ დადგომამი ბალახ ფუჩღევის.

წურამ 1. წვეთ-წვეთად ჩამონადენი სქელი ქუქყი; **2.** ოფლი: მე სიცხეში წ უ რ ა მ გამდის, ჩაწყალეჭარ: მაგი წ უ რ ა მ გაარეცხელ არ ვარ (შდრ. საბა, ჩუბ. მწვირე).

წურა-წურა წვეთ-წვეთად, ჩამოწვეთით (იტყვიან ბევრი ოფლის ჩამოდენაზე და თონეზე პური რომ არ გა-

ჩერდება, მაშინ: მე წუტრა-წუტრა
ოფლევ გვდამივდა; ცომ არ დგევის
თორნეზე, წუტრა-წუტრა მიდის.

წუტრა-წუტრა იხ. წუტრა-წუტრა.

წუტრიან ძალზე ქუქყიანი: წუტრი-
ან კაბით წყალზე არ გახტდრ!

წუტრუან იხ. წუტრიან.

წუწლუტ 1. წოწოლა, წაწვეტებუ-
ლი; 2. კაპასი, ეშმაკი, მოხერხებული
ქალი: ჰემან წუწლუტით ჰეგ.

წუწლუტ ვაშლ ძუძუვაშლა. ჰქვია
აგრეთვე „ზუზუა ვაშლ“ და „ივანი
ვაშლ“ (იხ. მენთ. ძუძუვაშლა).

წუწლუტ ფაფა იხ. შიშ ფაფაყ.

წუწუტ იხ. ხლართი-ხლართი.

წუწუტ დარჩომა (წუწუტ ჩევის, წუ-
წუტ დარჩა, წუწუტ დარჩმილ, წუწუტ და-
ნარჩომ) სურვილის შეუხრულებლობის
გამო დადარდიანება: კამ საკაბე იყო,
ვერ უყუტ, წუწუტ დოჰჩ. წუწუტ

დოჰჩ, ერ ყულაბიც იყოს, ვერ ვუთ-
ხარ.

წყალ ამნავსოვ კოტოშ წყლის ამო-
საღები კოტოშ-ი (იხ.).

წყალ დაგევამ იხ. დაგევამ.

წყალჰყოშ წყლიანი ტალახი.

წყანწყალამ იხ. წანწყალამ.

წყევლამ გაუდომა წყევლის ასრუ-
ლება, აცხადება: მაგა ბებრი წყევ-
ლამ გაუდომა ი.

წყერ-ჩიტ მწყერი, მწყერჩიტა.

წყილ რწყილი: წყილი ჩიჩაქ. წყი-
ლი ბალახამ ერთგვარი ბალახია.

წყულ ფურცელ დღეში ორჯერ
ქმევა აბრეშუმის ქვისთვის ხუთქიბე
ზილ-ის (იხ.) მერმე, ორ დღეს დილა-
სადამოთი აქმევენ ქითილა-ს, მერმე
თავ ფურცელ-ს.

წგმანახხამ იხ. წამნახხამ.

ჰ

ჰად სიმინდის, ჰერისა და ფეტვის
ფქვილი ან მათი პური: ჩემისაჲ ჰადი,
როგორუმ მოგცეთ ჟან.

ჰადარ-ჰადარ ჰადრის ჰერქივით
დამსკდარი, დახეთქილი: ჰატ პურ ცივ
წყლი მოზელაში ჰადარ-ჰადარ
ტყარვის. ფეყეჲ ჰადარ-ჰადარი.

ჰადარივი დახეთქილი, დამსკდარი.

ჰად პურ იხ. ჰად.

ჰად ფქულ იხ. ჰად.

ჰამჰამა მცენარე, ბროწეულის ხეს
ჰგავს, დაბალი იზრდება, ფესვები მუ-
დმივად ზედაპირზეა, შავ ნაყოფს იკე-
თებს.

ჰანა ტყუილად; ცუდი, ცუდად:

ჰანა გითქომ მაგიბე. ჰანა ქალა.
ჰანა წასუხარ.

ჰანამანა ცუდი, ტყუილუბრალო,
უვარგისი; ჰანამანა რამე არ გეგა-
ნას ჩემთავ, მე დირექტორ ვარი.

ჰანაქია უვარგისი, ცუდი: ჰანაქი
მირასი.

ჰარჰუამ კარებისა და ფანჯრებისა
ჩამოსაკიდებელი ოთხგანედი ჩარჩა,
რომელიც კედელშია ჩაყენებული.

ჰატ¹ იხ. ჰად.

ჰატ² გადატ. თამაშში მოგებულ
ქულა. ჰატ მიცემაჲ (ჰატ აზღვეს, ჰატ
მისცა, მინაცემ ჰატ) გადატ. თამაშის
მოგება, მოწინააღმდეგის დამარცხე-

ბა: სამ კატ მამიცი, აღარ თმა-
შოეს.

კატი კოკოა ის. კატი კოკოლაა.

კატი კოკოლაა სიმინდის ფქვილს
ცხელ წყალს დაასხამდნენ და მოხელ-
დნენ უმარილოდ, ნიგვზის კაკლისოდე-
ნა ცომს ხელის გულში ჯერ დაამრგვა-
ლებდნენ, მერმე ოდნავ გააბრტყელებ-
დნენ. ასე გამზადებულ კოკოლა-ს მღუ-
ლარე წყალში ჩაყრიდნენ, მოხარშავდ-
ნენ, ქაფქირით ამოილებდნენ თეფშებ-
ზე და შეაზავებდნენ ექვეით (იხ.), ნი-
ვრით, მაწვნით ან ყრლიწონ-ით და კამ-
დნენ.

ვახჭახოვა (ითითალა) 1. შაშვის
ხმა შიშით გამოწვეული: შაშ კახკა-
ხოვს. 2. (ვახჭახოვს, ივახჭახა, უვახ-
ჭახნი, ნავახჭახ) ერბოს დუღილის ხმა:
ქონ კახკახოვს.

კერხლ თრთვილი (იხ. საბა, ჩუბ.,
მენტ. ჰირხლი, ჯანაშე. კერხილ).

კეჭაა კეჭა.

კიან-ჭუან უეარგისი (კიებიან ხილ-
ზე იტყვიან): კიანჭუანეე დააგ-
რუე, ღორს დოტყარ.

კიან-ჭუვან იხ. კიან-ჭუან.

კიაა აბრეშუმის კია. კიაა და-
ლაკაა აბრეშუმის კიის განვითარე-
ბის შეჩერება „ავი თვალის ცე-
მის“ გამო. კიაა ჩადრვაა აბრეშუმის
კიის მურის პირველად გაშლა; ერთ პა-
ტარა ქალაღზე დაყრიან და წვრილად
დაკეპილ თუთის ფოთოლს დაუყრიან.
კიაა დაწყულღევია აბრეშუმის კიისთ-
ვის წყულ ფურცელ-ის (იხ.) კმევა:
კიაა დამიწყულევი. კიაა გაბ-
რუევაა აბრეშუმის კიას შეცხვიდან
მეოთხე დღეს საქმელს აღარ აძლევენ,
რომ არ გაზარმაცდეს, საქმლის მოლო-

დინში ცახზე აუსვლელი არ დარჩეს:
კიაა არ გაბრუედეცაე, არ
აქმევენ. კიაა გემოღევია ტოლ-იდან
(იხ.) კიის ცახზე ასვლა: ბასრუეს საშ-
ოთს დღესაე აქმევენ ტოლში კიაა
გემოლეეამდინ. კიაა დანარუეე
პარკ იხ. დანარუეე. კიაა მოლორუიანე-
ვაა აბრეშუმის კია ძილის დროს ცოტას
ჭამს და მწვანედ რჩება დაყრილი საქ-
მელი. ამიტომ ამბობენ „კიას მოულურ-
ვიანნი“.

კიბაჰ სულელი, გივი (შდრ. მენტ.
კუპაკი).

კიბაჰ-კიბაჰ სულელივით: კიბაჰ-
კიბაჰ რამეე ნუ ჰჩედ!

კიგოა ვაზისთვის ძირში ჩასასობი
მალალი სარი. ასეთს სამს ჩაუსობენ
ვაზს და შეკრავენ ზედ ქერქით. კიგოა
შაზიდა-შაწეწა ვენახში კიგოს შეზიდ-
ვა, დაწყობა ვაზის ძირებში.

კიმ ბალახიანი, დაუშლელი მიწის
ბელტი.

კიპლ წირპლი. კიპლიან წირპლია-
ნი; პირდაუბანგლო.

კირ კირი; გარეული. კირ ბალ გარე-
ული ბალი, ისხამს წვრალ ნაყოფს, მწა-
რეა (იხ. ბალღუნქა ბალ). კირ შუნდ
ტყის შინდი, მისი ნაყოფი მსხვილიც
არის და წვრილიც. კირ სხალ პანტა.
კირ ვაშლ მაქალო. კირ ქათამ პატარა-
ტანიანი ქათმის ჯიში, ბევრ კევრცის
დებს, სწრაფი მოსაშენებელია.

კირაქ ანეული. გაზაფხულზე ხნავ-
დნენ მიწას, შემოდგომაზე ფარცხით
გაასწორებდნენ და პირველ წელს
ფეტვს დათესავდნენ, რადგან „პურ გ-
ზალიანდევოდა“. თუ ფეტვის შემდეგ
ისევ ზალიანი (იხ.) იქნებოდა მიწა, ახ-
ლა დათესავდნენ ქერს, ხოლო მეორე

წლის შემოდგომაზე პურს მოიყვანდნენ (იხ. ნაფრტარ).

ვირკოლია (ალიბეგ.) იხ. კოწაწ.

ვირკიმა 1. ტყის ხილი; 2. სახათაბალო, ძნელი: შენ საქმეა ვირკიმა-ის; 3. ხეხილის სამყნობი ნერგი ტყიდან მოტანილი.

ვიღარა პაპიროსის თხელი, სიფრთხანა ქაღალდი.

ვიყ-ვიყ (ვიყ-ვიყოვს, ივიყ-ვიყა, უვიყ-ვიყნი, ნავიყ-ვიყ, ვიყ-ვიყა) თავმომაბეზრებელი, გამუღმებით ლაპარაკი, ჭიჭყინი; ივიყ-ვიყას, მაგიბე დანასმენ მინაა?

ვიყ-ვიყა თავმომაბეზრებლად მოლაპარაკე.

ვიჟინა ჭრიჟინა (იხ. საბა: ჭიჟინა, მენტ. ჭიაფანდურა). **ვიჟინასივი** გატარომაა გადატ. 1. თავგამოდებით ბევრი ლაპარაკი, მაგრამ ვერ შესმენა: მე ვიჟინასივი ჭყაროვ, ჰეგ არ მიყერევეს; 2. ბავშვის ძლიერი ტირილი (გურ. ვადაჭიჟინება); 3. ვერ მოსვენება დიდ აიხეში; 4. ბრაზის მოსვლა, გაანჩხლება.

ვიჟნაგურ კუპატი. **ვიჟნაგურ ჩახხმა** ვიჟნაგურ-ის გაკეთება, ნაწლავში დაკეპილ-შეზავებული ხორცის ჩაყრა. **ვიჟნაგურიან ფლაგ** ფლაგი, რომელიც მოხარშულია ვიჟნაგურ-ის წვენში.

ჰკალ ვაზის, ლობიოს, კიტრის ულვაში, რითაც ხეს თუ სარს მოედება, რომ მათი ბარდი მიწაზე არ დაეფინოს (იხ. ჩკალ). **ჰკალ გამშა** ჰკალ-ის გამოღება, სარზე მოსადებად შემართვა: ფაულას ჰკალ გამშინეახ აფიჩხა უნდ, თუ არ მიწაზე გგდაახვენელი. **ჰკალ გაბშა**. იხ. ჰკალ გამშა.

ჰკილ 1. ფრჩხილი; 2. ჩლიქი; 3. ბრჭყალი. **ჰკილ არ გააგზეღვევლ წაველა**: „არ გასაზრდელი“. **ჰკილი სამარე** გათხრა „შენ ჩემზე ჰკილი სამარე არ გაათხრეხარ“ — შენ რას გამოიკეთებ კარგს, არ გაირჯები ჩემთვის.

ჰკო ჰკუა. **ჰკო** გაჰრა „შესაძლებლად მიჩნევა, ჰკუაში დაჯდომა: ჰკო არ მიჭრის, თუ ათავენე. ჰკო განაჰერ გაფიქრებული, გააზრებული: თანი ჰკო განაჰერს აკეთევეს. ჰკო დანასწავლევე დამრიგებელი, ჰკუის მასწავლებელი.

ჰკორტლ ჰვარტლი.

ჰლივ-ჰლივ 1. (ჰლივ-ჰლიოვს, ივლივ-ჰლივა, უჰლივ-ჰლივნი, ნაჰლივ-ჰლივ) ფრინველთ ჰიქიკი: დილაზე ჩიტევე ჰლივ-ჰლიოვენ; 2. გადატ. ტიქტიკი. 3. მთვრალის ტბილად საუბარი: ერ ესტაქან დალევიითავე იწყოვეს ჰლივ-ჰლივს.

ჰლიკ-ჰლიკ იხ. ჩლიკ-ჩლიკ.

ჰლინკ ხეში გასაყარი, სოლივით გათლილი ჩხირი: ჯროლში ჰლინკს უგდევენ (შდრ. მენტ. ჰლინკი).

ჰმა (შჰამს, ჰამა, უჰამი, ნაჰამ) ჰამა.

ჰრგა იხ. ყანანიან.

ჰრელ ჰრელი; წინდის ნაწილი ნამატურიდან ყელამდე, სადაც სხვადასხვა ფერის ძაფის ფონზე ჩაქსოვილია სახეები.

ჰრელ გრილო ალაგ-ალაგ მზისსხივებიანი ჩრდილი.

ჰრელ-პრელ ძალიან ფერადი, ჰრელ-ჰრული.

ჰრე მჰრელი: წალდ ჰრე ს.

ჰრიანტელ სასმელია წითელი მხა-

ლით აკეთებენ: მოხარშავენ წითელ მხალს, გაწურავენ. დანაყვენ ნიორს, ქინძს, რეჰანს და ჩაყრიან ამ წვენში. ჩაასხამენ შიგ ყორაჲს (იხ.) წვენს სიმ-ჟვისათვის, შეაზავენ მარილით. მას ზაფხულში წყლის მაგივრად სვამენ და პურსაც მიაყოლებენ ხოლმე (იხ. საბა, შდრ. ჩუბ., მენტ. კრიანტელი). **კრიანტელი ხალ იხ. წითელ ხალ.**

კროხ კროლა. კროხ თუთაი არანამყენი თუთა, რომლის ნაყოფი ოდნავაა შეფერილი.

კუა 1. მიწის მრუდე ნაწილი, რომელიც ხენის დროს ნაპირზე დარჩება: **ერ კუა** ადგილ; **2. ტოტში** ან სახელოში ჩასაგდები სამკუთხედი ნაჭერი, აზლუტზე (იხ.) პატარაა: **კუა** ა წორ ჩხუტ, მიწრო ნაჭერი, ზირში, ტოტში ჩააგდევლა.

კუა-კუა ქნა 1. ნაქრებად, ნატეხებად, ნაფლეთებად ქცევა, დარღვევა კაბისა ნაწილ-ნაწილ: კოკობ **კუა-კუა** იქნა; **2. აქეთ-იქით** შიშის გამო რისამე მიმოფანტვა, მიმალვა: **კუა-კუა** დაფანტენ.

კუბაჰ იხ. კიბაჰ.

კუგუ-კუგუ იხ. ტიკ-ტიკ.

კულუჲ ცელქი (ბიჭვე იტყვიან უფრო): **კულუჲ** ყმაწულეჲ აქ (შდრ. მენტ. კულუჲი). **კულუჲოვა** (კულუ-კოვს, იკულუჲა, უკულუჲანი, კულუჲ) ცელქობა: **უკულუჲანი?** ფეჲ მოვკე-რი.

კულუმჲურ დამარცვლული, ნაკუ-ტიდან გამოცვენილი წაბლი და თხილი: **კულუმჲურ** წაბლ ცალკ დააგრუჲ, ჩენჩიან — ცალკ.

კუმჲუა 1. უცხვირო, ცხვირით

მახინჯი ადამიანი. **2. კიტრი**, რომლის წვერი მრუდეა, განუვითარებელია.

კურმაჲუჲუჲ ძალიან წვრილი, წვრილფხა: **კურმაჲუჲუჲ** ხ ყმაწულეჲ აქ.

კუჲლიან იხ. კიპლიან; კუჲყიანი. **კუჲლიან ბებერ (იხ. კიპლიან)** გამოცანა: ხეზე **კუჲლიან ბებერ** (ლომარტლია!).

კუჲულ 1. წიწილა: **კუჲულ** ჲგმოყუნაჲ; **2. გადატ. ბავში**, პატარა.

კუჲუნჲალია კალიის მსგავსად დახტის, მოშავო ფერისა, ღამე ბუხრის კედლებში ბუღობს, იცის გაბმული კრიკინი (იხ. საბა, ჩუბ. ჭუჭუმეალი, მენტ. კუჲუნჲალია).

კუჲუნჲელა იხ. კუჲუნჲალია.

კუბაჰ იხ. კიბაჰ.

კუჲურთ ყურძნის მტევნის ავადმყოფობა, რომელიც ზედმეტი მარცვლებით დატვირთვისა და ჩრდილის გამოა გამოწვეული. ემართება მომწიფების პერიოდში, მარცვალი მწვანედ რჩება, ოდნავ შეჲკნება ხოლმე. ასეთი მარცვალი ხელის მოკიდებისთანავე იყულიტება, მჲაეეა, ღვინოს აფუჲებს, თუ გაერია ასეთი მტევნის წვენი: ყურზენ ნახვერ **კუჲურთი**, ვარგ არა.

კუჲურთუნა შორს მანძილზე წყლის გადასახმელი სათამაშოა, გაკეთებული ნიგვზის ხის ნორჩი ყლორტისაგან. დაახლოებით ერთ მტკაველ ასეთ ჯოხს შუაზე ჩააქდევებენ წრიულად და მრგვლადვე გამოაცლიან ჭერქს ისე, რომ არსად არ გაიბზაროს. ამ ჭერქის მილს ბოლოში ზვრელიან საცობს ხისასავე გაუკეთებენ. ჰგავს „შპრიცს“, ისეთნაირადვე ამოტუმბავენ წყალს და შორს მანძილზე გადაასხამენ.

ქელურტ ის. ქელურტ.

ქელუპრტ ის. ქელურტ.

ქუობ ქყაბი, წყლიანი თოვლი;
წყლიანი დიდი ტალახი: კამმეჩ ქ ყ ო პ-
ში წევს.

ქყუვილ (ქყუვის, იქყუვლა, უქყუ-
ვლნი, ნაქყუვლ) კუქის აშლილობის
დროს მუცლის ყურყური, ნელი ხმაუ-
რი მუცელში: მუცელ ქ ყ უ ვ ის.

ქგმაჲ ის. კმაჲ.

ქგმუჲჲ ის. კმაჲ.

ს

ხაბარ ამბავი.

ხადმ ბუნებრივად უნაყოფო, უშ-
ვილო (იხ. საბა: ხალუმი).

ხავილ (ხავის, იხავლა, უხაულნი,
ნახავლ) ქრილობის გამიზუნება სიცი-
ვის გამო: თით შადკარ, სიცივეში ს ა-
ხ ა ვ ე ლ ე ლ ი (შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ.
ხაო).

ხათაჲ შემთხვევა; ხიფათი, მარცხი;
ზიანი: ხ ა თ ა ჲ ე რ მინუტში ნაქნარ
რამში. ემიბე ხ ა თ ა ჲ არ იქნეს.

ხათაჲთი შემთხვევით, უცბად: ხ ა-
თ ა ჲ თ ი მოჰხტო თოლში.

ხათაჲთით იხ. ხათაჲთი.

ხათირ ხათრი, პატივი, პატიება. ხა-
თირ დაკლევჲჲ (ხათირ აკლევს, ხათირ
დააკლა, ხათირ დოუკლი, ხათირ დანაკ-
ლევ) წყენინება, ხათრის გატეხა, პატი-
ვის არ ცემა: დედას ხ ა თ ი რ ა რ დ ა-
ა კ ლ ო ! ხ ა თ ი რ დ ა კ ლ ო მ ა ჲ (ხათირ აკ-
ლდევის, ხათირ დააკლდა, ხათირ დაქ-
ლომი, ხათირ დანაკლომ) წყენა: მაგიგ-
ნი დიად ხ ა თ ი რ დ ა მ ა კ ლ დ ა . ხ ა-
თ ი რ შ ი მოჰხტომაჲ (ხათირში ჰხტრვის,
ხათირში მოჰხტო, ხათირში მოჰხტომი,
ხათირში მანახტომ) იხ. ხათირ დაკლე-
ვჲჲ.

ხალ ზოგადად მხალეულს ჰქვია,
არის: თეთრ ხალ, წითელ ხალ, ღორი
ხალ, ვირი ხალ. ამოდის ნოყიერ მიწა-

ში, განსაკუთრებით კი, სადაც ხახვი
თესია; აკეთებენ ნიგვზით, იშვიათად
ნივრით ან ერბოთი.

ხალღ ხალხი.

ხალყ (მრ. ხალყეე) იხ. ხალღ.

ხამ 1. ყამირი, დიდხანს შესვენებუ-
ლი, უხნავი მიწა: ხ ა მ შ ი დამითესი,
კაჲ პურ საქნელი. ასეთ მიწას პირველ
წელს ჰნარავდნენ — ირგვლივ შემო-
ვლით ხნავდნენ, რომლის დროს შუაში
რჩებოდა ნალარი (იხ. ჩუბ. ხამი); 2. სა-
ძოვარი ჯერ გაუძოველი (იხ. მენტ.
ხამი ბალახი); 3. მიუჩვეველი, უცხო,
რომელიც ჯერ არ იცნობს ახალ გარე-
მოს: მე ხ ა მ ვ არ თქონ შინ. ხ ა მ დე-
კაცს არ მიაზელინო ცომ. 4. უწვრთნე-
ლი, გაუხედნავი, შეუჩვეველი. ხამ
ცხენ გაუხედნელი ცხენი: ხ ა მ ც ხ ე ნ-
ზე არ შააქდე, გვლმაგდეველი. ხამ
ულაყ ურემში ან უღელში შეუჩვევე-
ლი, უწვრთნელი მუშა საქონელი: ხ ა მ
კ ა მ მ ე ჩ , ხ ა მ კ ა რ . ხამ გარჩვჲჲ სულ
ახლად უღელში სიარულის მიჩვევა
მუშა საქონლისათვის; ცხენის გაწვრთ-
ნა, გახედნა. ხამ ფარჩაჲ ქსოვილი, ჯერ
გამოუხარშავი. ხამ ზგმარ ახალი, ჯერ
უხმარი, ძლიერი ძმარი: ხ ა მ ზ გ მ ა რ
კიტრს დაამლოპონი. ხამ წყალ აუღუ-
ლარი წყალი: ყელ ატკიევაში ხამ
წყალ არ დააღვენო! ხამ ქირდაჲ

დიდი ხნის ნაჩალთუქარი, ძველი ნაჩალთუქარი მიწა. ხამ ქირდაი შაკრაი იხ. ხამ შაკრაი. ხამ შაკრაი ჩალთუქის დასათესად ყამირის გატეხა, გამზადება: ჩალთუქ დაათესელა ხამს ჰკარონ ან ზოლ ქირდაში პთესენ.

ხამისაი გუთნის პატარა ბორბალი, რომელიც მოუხნავ ველზე გორავს (იხ. მენტ. ველის ლირიტა).

ხამსაი წინდის სახეა. ის ორნაირია: „შუათი გგდამილ ხამსაი“ და „ქონდალან ხამსაი“ (შდრ. მენტ. ხამსური კრელი).

ხან არშუნ საზომია, „ურუსი არშუნ“-ზე (იხ.) დიდაი. ეს სახელწოდება ადლმა მიიღო „ურუს არშუნის“ შემოღების შემდეგ.

ხანაი 1. გაბმული ქსელი, მოწყობილობა, რაზედაც ქსოვდნენ ჯეჯიმებს, საბნის პირებს; 2. სხენის კიდებზე ამალღებული ჯებირივით, რომელიც იცავდა ნასულედს (იხ.) გადაცენისაგან: აყრი დორთიანი ხანას უმალღევდნენ, ნასულედ ნუ ჩემოცუქდესავ. ხანაი გამზაი (ხანაი ამზავს, ხანაი გაამზა, ხანაი გოტმზავ, განამზავ ხანაი) დაქსელეა, ქსელის გაბმა, ძაფების გაბმა, საქსელე მოწყობილობის გაზართვა. ხანაი ხევე ქსელის გასაბმელი მოწყობილობა, ჯოხები და სხვა მისი შემადგენელი ხის ნაწილები. ქსელის გაბმისას მათ გამოიტანენ გარეთ და გააწყობენ.

ხანული თიაი იხ. თიაი.

ხანხლი-ხანხლი იხ. ხლართი-ხლართი, წნეხი-წნეხი.

ხაით აბრეშუმის პარკისაგან დამზადებული წმინდა ნართი, აკეთებდნენ სახლში. იხმარებოდა წინდის საქარგავად.

ვად. შეძლებულები ამით საბნის პირებსაც ქსოვდნენ. მის სამწვერს ერთად საკერავ ძაფადაც ხმარობდნენ. მასზე წმინდაა აბრამუნ-ი, ხოლო მასზე უხეშია კელი (იხ.). მის მანჯანიკ-ზე (იხ.) ახვევენ, ამუშავებენ, ამზადებენ. ამით ბალ-საც (იხ.) წნავდნენ ტანისაუროსის გასაწყობად: სკლა ნახევ აბრამუნ ხაითი.

ხაირაი თიხის დიდი თასი, რაშიაც რძეს მოწველის შემდეგ ასხამდნენ.

ხაოვაი იხ. ხავილ.

ხაირ ქვევრიდან წყლის, ღვინის ან ცოტა ძმრის (ქაქაზე რომაა დაყენებული), ამოსაღები კურტკელი, რომელსაც აკეთებენ შემდეგნაირად: კოტომს-ს (იხ.) ტარის მხრიდან ნახევარზე ნაკლებს წააჭრიან, გულს გამოიღებენ, გამოასუფთაებენ, ფსკერს შუა ადგილას გახვრეტენ და თოკით მოაბამენ გრძელ მსუბუქ ჯოხს, მეორე ჯოხს კი მოაბამენ წაჭრილი ნაპირიდან მოპირდაპირე ხერელებში გაყრილ თოკზე. ამ თოკების ნებისმიერი მოძრაობით თასივით კურტკელს აძლევენ ნებისმიერ მიმართულებას. ქვევრში ხაირს პირქვევით ჩაუშვებენ, აავსებენ, შემდეგ ზედა ჯოხის ზევით ამოწვევით ამოიღებენ სავსეს, ხოლო მისი გადაქცევისათვის, გადაღვრისათვის ქვედა ჯოხს აწვევენ ზევით და ზედას კი თავისუფლად დაიჭერენ (იხ. მენტ. ხაირი).

ხაუალათ იხ. დერდ. ხაუალათ გასწვევი იხ. ნავლოკვაი. ხაუალათიან იხ. დერდიან.

ხარდალაშ იხ. კულუქ.

ხარდალიაი ნამცეცი: ნაკრწკლი ჩირკმაში ყბაში ხარდალია უხტრვ ინსანს.

ხარათ მანქანა, რითაც გამოკრიდ-
ნენ, გამოკვეთდნენ ხის ჭურჭელს (იხ.
საბა, ჩუბ. ხარატი).

ხარტა-ხარტ ლევისა და შალაში-
ნის ხმარების ხმაური: ხ ა რ ტ ა - ხ ა რ ტ
რანდავს. ხარტი ქუვამ პირბლაგვი
იარალის სალესავი ქვა (იხ. საბა: ხარ-
ტი).

ხარ-ხარ ბევრი წყლის დიდი ხმაუ-
რით დინება: ეზოში ხ ა რ - ხ ა რ ი წყალ
მიდის, დააბან ყმაწულს მუქლევ.

ხარხუშ შეზავებული დაკეპილი
კუჭმაპი, შიგანი საქონლისა: წალდით
წვრილად დაკეპავენ ფაშუსა და ნაწლა-
ვებს, ხახვსაც დააპრიან, ყვევ-საც (იხ.)
აურევენ, სუნელსაც მოაყრიან და ქი-
ლაში შეინახავენ დამყავებამდე. ამით
აკეთებენ გირც-ს, ქათა-ს (იხ.). ხარხუში
გირც ხარხუშ-ის გულიანი გირც-ი
(იხ.). ხარხუში ქათამ ხარხუშ-ის გუ-
ლიანი ქათამ, აცხობენ ტაფაში, თონე-
ზეც.

ხასტამ დიდი ხნის მწოლიარე ავად-
მყოფი.

ხასტოვამ წოლით ავადმყოფობა:
ბევრ ხ ა ს ტ ო ვ ა მ უ ს წ ე ვ ი .

ხასხას (ხასხასოვს, იხასხასა, უხას-
ხასნი, ნახასხას) ვაი-ვაგლახით სიარუ-
ლი, ტანჯვით ცხოვრება, წვალება: ჰეე-
მააგრ ვ ა ხ ა ს ხ ა ს ო ვ ა რ ა ჟ . ი ხ ა ს ხ ა -
ხ ა ა , ი ხ ა ს ხ ა ს ა , მოკდო ახირი (შდრ.
მენთ. ხასხასი).

ხაშ დადაღამ თუ ხაშ-ი (იხ.) არა
აქვთ, ანდა ყოველ მეორე დღეს უწყევთ
პურის ცხობა, მაშინ ხაშს აკეთებენ
შემდეგნაირად: ზელენ ცომს და გაცხე-
ლებული პატარა ასტამით დალავენ მას,
დასხამენ ცოტა ძმარსაც და მიიღება
ხაშ-ი (იხ. მენთ. ხაშის ზიარება).

ხაჩ 1. ჭვარი; 2. მთის ყვავილოვა-
ნი ბალახი.

ხაჭაკალ ეკლის ასაღები ხის გრძე-
ლი ორთითა, რომელთაგან ერთი გრძე-
ლია მეორესთან შედარებით (იხ. ჯა-
ნაშე. ხაჭეკალ, საბა, ხეჩაკალი, მენთ.
ხაჩაკალი).

ხაჭეკალ იხ. ხაჭაკალ.

ხახრამ ქვის კედელში ერთი მხრი-
დან ოთხკუთხედად შენახული უჯრა,
შიგ დებდნენ სხვადასხვა ნივთს.

ხეა დაქარამ ცულთ ოდნავ გაპო-
ბა ძნელად საპობი შეშისა, რომელსაც
მერე ჩუამ-ს ჩარჭობით აპობდნენ
მთლიანად: ცულდით დ ა ვ ქ ა რ ა ვ -
დ ი თ , ჩუათი დავხეთქავდით შიშას.

ხე-ტყეა 1. სახლის საშენებელი მა-
სალა: ხ ე - ტ ყ ე ა მამილი; 2. ტყე, ხეე-
ბი: ხ ე - ტ ყ ე ა მ ა შ ი ლ (იხ. ჩუბ. ხე-
ტყე).

ხიბალ საწამლავე ნივთიერებაა: ხ ი -
ბ ა ლ უ ჰ ჰ ე ვ ე ნ ე ვ ი .

ხივხივ (ხივხიოვს, იხივხივა, უხივ-
ხივნი, ხივხივამ, ნახივხივ) 1. გაციებუ-
ლი ადამიანის ხმაურით სუნთქვა; 2.
ძლივძლივობით, ვაივავლახით, გაჭირე-
ბით ცხოვრება; ავადმყოფის გაწვალე-
ბა, არც მოკვლა და არც მორჩენა:
ი ხ ი ვ ხ ი ვ ა - ი ხ ი ვ ხ ი ვ ა , ახირი მოკ-
დო; 3. ძლივს სიარული უღონო ადამი-
ანისა: თავიბე ზლივ ხ ი ვ ხ ი ო ვ ს , იმუ-
შეივსა ჰეგ?; 4. წისქვილის ქვის ნელა
ტრილის ხმაური ცოტა წყლით გამო-
წვეული.

ხი კეპამა ხის მწვერვალი.

ხიმიკ იხ. ყიმიტ.

ხიჩკალ ცომის ფურცლოვანი შექა-
მადი: მოზელენ პურის ფქვილის უმა-
რილო ცომს, მრგვლად გაათხლებენ

ოხლულ-ით (ის.) და სიგრძე-სიგანით დაქრიან ტოლად. ამ ფურცლებს ჩაყრიან მღვდლარე მარტილიან წყალში და მოხარშავენ, მერე გაწურავენ ფლანქაში-ით და ფურცლებს თეფშებზე გადაიღებენ. ზედ მოაყრიან ერბოკვერცხში მოხარაკულ ხახვს და ქათმის ხორცს, მოასხამენ ერბოსაც და თბილ-თბილად ქამენ კოვზით. ამას „ქონიან ხინკალ“-ი ჰქვია. თუ ქონ-ის მაგიერ ნიგვზის ხსნარია გადასხმული — „ნუგზიან ხინკალ“-ი ჰქვია, ხოლო თუ — „წოლად“, მაშინ — „წოლიან ხინკალ“-ი.

ხინჯო წვრილი ბასრი კენკები, ქვიშაში ურევია, შიშველ ფეხში ესობა ხოლმე (ის. საბა, მენთ. ზენივა).

ხი აგება ხის სამითია.

ხირწყა ცხენის ან ვირის ზურგზე გადასაფარებელი, ხალიჩასავით ნაქსოვი.

ხისმა მოწმე ბიძაშვილი.

ხიშტაკ სახელოს ილიასთან, შარვლის უბეში ჩასაგდები პატარა, მოკლე ოთხკუთხედი ნაჭერი. ასეთი სამკუთხედიცაა ხოლმე, რომლის დიდ ნაჭერს, რომელსაც ტანისამოსის გვერდებში აკერებენ, აზლუტ-ი ჰქვია (ის. საბა, ჩუბ., მენთ. ხიშტაკი).

ხიწია წვრილად დაქრილი ცხვრის ღუმის ნახრაკი; ქამის დროს ხრაშუნობს. ხიწიან ფლავ ფლავი, რომელსაც ხორცის მაგიერ ხიწია აყრიან.

ხლართი-ხლართი რისამე ვერ შესრულების გამო გრძნობების ჩაკვლა, შინაგანი ღელვა: ხლართი-ხლართი დარჩა, რამ ვერ იზრახა.

ხოვ ხვავი, გაღწეილი, გასანიავებელი მარცვლის გროვა: კალომ ომოსუ-

ლას უკან ხოვ აგრუევენ, კედე ნიჩეთი ანიევენ.

ხოვილა ნამცხვარია ერთგვარი: პურის ფქვილის ცომს მოხელენ, მრგვლად გაათხელებენ, წაუსვამენ ნიგვზის ზეთს და ფენებად დააწყობენ ერთიმეორეზე, შემდეგ ზეთშივე გამოაცხობენ საე-ში. (ის.). მას აკეთებდნენ მარბო-ში, განსაკუთრებით — მელოგინე ქალებისათვის.

ხოთულ ის. კოტმან.

ხონ სხვადასხვანაირი საჩუქრებით საცხე დიდი გობი, მისართმევი: კამ ხონით მოსულიყო.

ხოწყარ შარვლის თართ-ში (ის.) გასაყარი ზონარი კედ-ისაგან ყაღანა-ზე (ის.) მოქსოვილი. ხონყრისთვის კედს ართავენ ყაჭ-ით და პუჭამ-თ (ის.) ამით შარვალს გაიჩერებენ წელზე და ხონყრი წორრუგ-ს ჩაიყრიან შიგნით. ეს ჰქონდა ქალებისა და კაცების შარვლებს.

ხოწყარი ყაღამ ის. ყაღანამ.

ხოწჩამ მოლაგმევა საჭმლის მოტანა.

ხოწჩამ მოლევა ის. ხონჩამ მოლაგმევა.

ხორაგ დიდ ქვაბში სალამოს გაკეთებული უპუროდ შესაქმელი: ფლავ. სურტულუმი, ხინკალ, გირც. ხორაგი კოვზ სადილის კოვზი. ხორაგი დრო კაშშმის დრო. ხორაგი ქობ დიდი ქვაბი, რომელშიც ხორაგ-ს აკეთებენ.

ხორბალ ფაყლა კირკაეი, მარცვალის ლობიო: ხორბალ ფაყლა შამიდგამ.

ხორველა ხოლერა. ხორველა მაგიდესუ წყველა: გაწყვიტოს ხოლერამ.

ხორკლ ნუერი, პატარა გამონაყარივით კანზე, ხეზე, გოგრაზე (იხ. საბა, ჩუბ. ხორკლი): ხორკლიან კელევ აქ.

ხოსლანქაე ყანაუზის მსგავსი ბამბის ქსოვილი.

ხოშკაბარ იხ. ხონ.

ხონ იხ. ხონ: ჩემზე ხონევ მეელა.

ხონწ „ხიწვი“, ფხა მწვანე ლობიოსი; 2. ხის ან ძვლის წვრილი და ბასრი ანაძრობი, რომელიც შეერქობა ხოლმე კანში (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. ხიწვი): თითში ხონწ შაპრკმი. ხონწიან ფაყლაა ფხიანი ლობიო.

ხრალ უმცნობელი თუთის ახალგაზრდა ფოთლებიანი შტო, რასაც აბრეშუმის ქიას სიგრძეზე დაუდებენ: ქიას ხრალ ვუყრი (იხ. ჭანაშვი., შდრ. საბა, ჩუბ., მენტ. ხრალი).

ხრანგ გრძელი და დიდი, ადგილიდან ძნელად დასაძრავი მორი; გადატ. მაღალი და დიდი ადამიანი, როცა გაუხნძრევლად წევს, იტყვიან: „ხრანგივი გდი“.

ხრიკევ დუგმები კავითა და კილოთი (იხ. საბა, ჩუბ., მენტ. ხრიკა).

ხრუმტ ხუჭუჭი: ხრუმტ თმაა, ხრუმტ მატყლ.

ხუალ ხვალე.

ხუალზეა ზეგ.

ხუალზეათ იხ. ხუალზეა.

ხუვალ იხ. ხუალ.

ხუვილ 1. (ხუვის, ხუის, იხუვლა, უხუვლნი, ნახუვლ) მითქმა-მოთქმა, საქვეყნოდ დაციხვა, გაკორვა: მაგაზე ალამ ხუვის; 2. მდინარის ხმაური, მთაში თოფის გასროლის ეხო: ქურმუ-

ხი ხუვილ ექ მოდის, არვი აბრეშუმულა (იხ. ჩუბ. ხუვილი).

ხუთქიბე ზილ მეოთხე ძილი აბრეშუმის ქიისა: ჩემ ქიას ხუთქიბე ზინავ.

ხუთქიბე ომოსულაა მეოთხე ძილიდან გაღვიბება და მეოთხედ კანის ცვლა აბრეშუმის ქიისა. ამის მერმე ის უკვე მზადაა პარკის მოსაქსოვად.

ხუილ იხ. ხუვილ.

ხურთხურუშ იხ. წრულმრალ.

ხურუინ საჩუქრებით სავსე ხურჯინი ვაჟის ოჯახიდან გაგზავნილი ქალის ოჯახში ნიშნობის საღამოს: 20 ხურუინ იყო მაგი ნიშანში. ხურუინ გაქეთვეა ვაჟის ნათესავების მიერ ხურჯინში საჩუქრების ჩაწყობა ქალის ოჯახში გასაგზავნად ნიშნობის დამეს: გადი დედადევს ცალკ-ცალკ ხურუინ გეექეთაყ. ხურუინში ჩადრვა ვისაც ბევრი საჩუქრის მიტანა ქალის ნიშნობაზე არ შეეძლო, ის ერთ საჩუქარს ჩადებდა ოჯახიდან გასაგზავნ ხურჯინში.

ხუტუქევი: „ხუტუქევია მოუარა“-ო, იტყვიან, როცა უცებ გაგულისდება ხოლმე ადამიანი. ხუტუქევიან ანჩხლი, კაასი, უცებ გაგულისება რომ იცის.

ხუფათ დარდი, ნაღვლობა: ხუფათი ჰვლოვ, შტოფ როგო გოჰქეჩი.

ხუთქიბე ამნასულ ქიაა 1. პარკის საქსოვად მომწიფებული აბრეშუმის ქია, რომელიც თავაწეულია და ეძებს ძაფების გასაბმელ ადგილს; 2. გადატ. თავი უშნოდ რომ ექნება აწეული ადამიანს: ხუთქიბე ამნასულ ქიაა ფორმი ოუყოყი ქელლაა.

ხუთქიბე ზილ იხ. ხუთქიბე ზილ.
ხუთქიბე ომოსულაჲ იხ. ხუთქიბე
ომოსულაჲ.
ხუხუჲნ 1. (ხუხუჲნოვს, იხუხუჲნა,

უხუხუჲნნი, ნახუხუჲნ) ცხენის ზეგზინი;
2. გადატ. სმამალა, უშნო სიცილ-
ხარხარო: ნუ ჩხუხუჲნოვთ! ცხენ ბალახ
დანახაში ხუხუჲნოვს.

3

კავილ (კავის, იკავლა, უკავლნი, ნა-
კავლ) ძაღლის მიერ უცებ ხმის გამო-
ცემა მიყენებული ტყვილის შედეგად:
ზაღლი კავილ.

კამფ თავის ძლიერ მირტყმისას ან
ხის ტოტის მოტეხისას გამოცემული
ხმა: კამფავ ქელლაჲ დაჰკრა; კამფავ
იქნა, კაკლი ბუთალ ჩემოვარდა.

კარზაბაჲ ქედანი.

კაფ ხმელი, ადვილად მტვრევადი
ხის გადატეხისას გამოცემული ბონი
ხმა: ხეჲ კაფი, არ გახუდე მაკეჩელი
(შდრ. საბა: ჯაფი).

კაფუნ (აკაფუნეჲს, აკაფუნა, უკა-
ფუნევი, ნაკაფუნ) ძლიერ მირტყმა:
აკაფუნას ქუჲას ქელლაჲ.

კაფკაფ (კაფკაფოვს, იკაფკაფა, უკა-
ფკაფნი, ნაკაფკაფ) სისხლის ძლიერ
ჩქეჲა, დუღილი წყლისა (იხ. საბა: კაფ-
კაფი, ჩუბ. ზაფხაფი).

კაჩ გატეხა კურკლისა ბავშვის ენა-
ზე; გატეხისას გამოცემული ხმა.

კაჩ ქნაჲ გატეხა ბავშვის ენაზე;
კაჩ არ ჰქნო!

კბო იხ. ტანაჲ.

კეთოვ-კეთოვ შიშისაგან ნელ-ნელა,
მიპარვით, გაუბედავად მისვლა: კე-
თოვ-კეთოვ მოდის.

კელ 1. ხელი, ხელობა: აგე კელ
არის მალე ამეიეგს; 2. ერთ ხელზე ამო-
ხვეული ჭერ დაურთველი პარკის ძაფი:
ერ კელში 3—5 მარცოლ დომჲალ

ეტევის. კელ დაღვით დანამღვილე-
ბით: კელ დაღვით ვიც, მისაც
ოული (შდრ. მთიულ. ხელის დაღება,
კაიშ, გვ. 40). კელ დარეჲაჲ გადატ.
სხეის საქმეში ჩარეჲა: ბუთუმ რამში
კელ თუ არ დავრივ, არ იქნეჲ.
კელ მიცემაჲ 1. (კელ აზლევს, მისცა.
მიეცი, მინაცემ) მიხმარება, მიშეელება
საქმეში: ეკონომიურად დახმარების
გაწეჲა; 2. თონეზე პური როცა არ ჩე-
რდება, ხელზე ფქვილს დაიყრიან და
მიჰქერენ, მიჰშეელებენ, რომ მიეკრას
კედელს. კელ გასტრნაჲ ხელის მიწე-
დენა, შორს მყოფისათვის მიხმარება
ყოველნაირად: ქალ ჩემგნი შორსა,
კელ ვერ ვუსტრნავ. კელ მინა-
ცემ პურ თონეზე ხელით გაჩერებული
პური, რომელიც დაუშნობულია, და-
ტყაბნილია. კელ ომოკრაჲ აქა-იქ ამო-
სული სარეველა ბალახების ხელის
სწრაფი მოძრაობით მარგვლა.

კელეჲ დანაბან ლაგან იხ. ყუთოლ
ლაგან.

კელმანდილ გათხოვილი ქალის თავ-
საბურავი, 5—6 წელიწადს იხურავდ-
ნენ, მერმე იხილდნენ და თავზე რჩე-
ბოდათ მხოლოდ ლეჩაქი და ყუნა (იხ.)
კელმანდილს „სხვაგან წასულაში“ დაი-
ხურავდნენ ხოლმე. იგი იყო შემდეგ-
ნაირი: შავი აბრეშუმის ქსოვილს სამ-
კეკად გაკეცავდნენ დაახლოებით სამი-
ოთხი თითის სიგანეზე და შუბლზე შე-

ნობივედნენ, მერმე ყარმახ-ებით (ახ.) ყურებთან დააკავედნენ, შუბლზე წინა ბოლოებს ორი ყარმახით დააბნევედნენ. უკანა ყარმახ-ებზე იყო ბურჩაქ-ლულეც || სანაწნავოა.

კელსახოწ ხელსახოცი.

კელურემ ერთ ბორბალზე დაყენებული ფიცრისაგან გაკეთებული პატარა ურემივით, რომელსაც ორი ხელით დასაქერი აქვს. მას ტვირთის საზიდად ხნარობენ ეზოში და ახლომახლო ადგილებში. არის ორ ან ოთხ ბორბალზე დაყენებულიც.

კელ-ფეყ შგმოგრუევაა გადატ. სალამოზე სახლში შემოტანა გარეთ გატანილი ნივთებისა და შეგროვება ერთად: კელ-ფეყ შგმოგრუევაში ზროხაა აბრია. კელ-ფეყი ჩგმოვარდნაა (კელ-ფეყი ვარდევის, კელ-ფეყი ჩგმოვარდა, კელ-ფეყი ჩამნავარდნ) გადატ. შრომის უნარის დაკარგვა ავადმყოფობისა და მოხუცებულობის გამო: კელ-ფეყი ჩგმოვარდნილ, ერ რამმს ვერ აკეთევს. კელ-ფეყი ჩამნავარდნ შრომისუნარმოკლებული, უძლური.

კერკალ ბოძებში გასაყარი თლილი სქელი ხე, რითაც სამ-ოთხ რიგად შემორაგავენ საქონლის საზაფხულო სადგომს. მას „ჩახჩალიც“ ჰქვია: კერკლეე ჩგმოყარ, ფურ ჩააგდ, კელე გოშყარ.

კეჩილ ხმელი, დამტვრეული ჯოხები, შესად გამოსადეგი. იგივეა „კეჩილ-ქუჩულ“, „წკრუმალ“: წაა კეჩილ დააგრუე, მაილ.

კირკალ იხ. კერკალ.

კიფ ბაწრის დიდი შულო, სიგრძივ დახვეული ძაფი. გაშლილ მუხლებზე

ახვევენ ბაწარს, ხოლო მოხრილ მკლავზე იდაყვიდან ცერ თითამდე შემოხვევით კედ-ს ხიფავენ.

კლარჩ ტოტების, ჯოხების მტვრევის ხმა: მამულში ერ კლარჩ იქნა, გემმელტუზა.

კლარჩუნ (კლარჩუნოვს, იკლარჩუნა, უკლარჩუნნი, ნაკლარჩუნ) ფეხქვეშ რისამე მტვრევა: სმინდში რაა კლარჩუნოვსა?

კლარჩ-კლურჩ იხ. კლარჩ.

კმალ 1. გუთნის ნაწილი, რომელსაც საყრთ-იც ჰქვია (იხ. მენთ. კმალი). 2. ქსელში სახმარი ხის ხელსაწყო, რითაც გაბმული ქსელი იქსოვება. მას ყოველ წუთში გააძქვენენ და გამოაძქვენენ ძაფებს შორის. „კმალავს“-ო, იტყვიან ქსელში კმლის ჩაკვრაზე.

კმაა ქნაა (კმაა ჰჩედის, კმაა ქნა, კმაა უქნი, კმაა ნაქნარ; კმაა ექცევის, კმაა ნაქნარ) დაძახება: კმაა ქენ!

კმარულოვაა (კმარულოვს...) ხმარება: გირვანქაა არ კმარულოვდაყ, ეხლა კმარულოვს.

კმაჰკოა ლაპარაკის ხმაური: ბევრ კმაჰკოა არ მინდ, უჩუმრა დედეჟით! კმაჰკოა ქნაა ხმაურობა: კმაჰკოა ნუ ჰჩედით!

კმელ ბალახ თივა.

კმიანოვაა (კმიანოვს, იკმიანა, უკმიანნი, ნაკმიანეც) ლაპარაკი: რზრშიდა კმიანოვს.

კნრშოვაა იხ. კნრშუაა.

კნრშუაა (კნრშოვს, კნრშუს, იკნრშუა, უკნრშნი, ნაკნრშ) ხენეშა (იხ. საბა: კენეშა).

კნრშუ-კნრშუ ხენეშით, ძლივძლივობით: კნრშუ-კნრშუ ზლივ მაილა.

კორცი ლოკმაი გადატ. მსუქან აღა-
მიანზე იტყვიან: არ გაახარეველ კო რ-
ცი ლოკმაის.

კორციან შუნდ წერილურკიანი და
მეტ- „ხორციანი“ შინდი.

კოკობ: კოკობი კარ ხობხის დასაქე-
რი მახე: სადაც ხობხი ბინადრობს,
ამოსთხრიდენ პატარა ორმოს, ზედ
დადებდენ ფიცრის სახურავს, რომე-
ლიც კარივით მოძრაობდა, მას ქვემო-
დან მიბმული ჰქონდა ზამბარასავით და-
გრეხილი და გვერდზე გადაქიმული
ცხენის ოქა. სახურავზე დაყრიდენ სა-
ეკე-ს. როცა ხობხი ზედ შედგებოდა.
იგი ქვემოთ დაიწვედა, ხობხი ორმო-
ში ჩავარდებოდა და უცებ სახურავი
ისევ აიწვედა ზევით და დაეხურებოდა

ორმოს. კოკობი საეკე ბალახი, რომელიც
სულუფ-ივით (ის.) ნაყოფს ისხამს, მო-
თეთრო-მოციხტრო მტევნებივითაა, მას
ხობხი ჰვამს.

კრუალ მხურვალე, ცხელი, გავარ-
ვარებული. კრუვალ წყალ დაასხა
ქინქოლას.

კრუვალ ის. კრუალ.

კრუვალ-კრუვალა ცხელ-ცხელი:
კრუვალ-კრუვალა ჩეს ლევს.

კუნწუშუა ის. კნწუშუა.

კუჭუროვს ხურს ძალიან: თორნეა
კუჭუროვს, ყმანჭლ წიწინოვს, მოა
მაირამ, მოა!

კუციო მიმხმარი რძე ქურკელზე,
მოყვითალო ფერისაა (შდრ. ყუციან).

3

შა! აჰა: ჰა, ადლ!

შა? რა: ჰა ლაპარაკოვა? შა ჩედი?
რას ჩადიხარ? როგორა ხარ? შა ბოროტ
შგმოგდგომია რა გესაქმება, რა შენი
საქმეა: ჰა ბოროტ შგმოგდგო-
მოდაა, ჰაბე ებნეოლია?

შაა 1. შორისდ. გაწყრომისა, გაფრ-
თხილებისა და დამუქრებისა: ჰეკუნა
დედექ, ჰაა! ჰაა, არ გაჰქეჩო!; 2. ხმის
გაცემა კითხვაზე ან დაძახებაზე, ხოლო
თუ განმეორდა დაძახება ან ჩაითხვა,
ხმის გამცემი ხმის აწევით შესძახებს:
ჰაი, ჰამსა, ჰამ გინდა! მზია! — ჰაა!
(ის. საბა, ჩუბ., შდრ. მენთ. ჰა).

შაბა აბა: ჰაბა შამახელი!; სად?:
.ჰაბაა? (ის. რაბა).

შაბგამ „აბგა“, პატარა ხურჩინივით
მხარზე გადასაყიდებელი, ნაქსოვია ბაწ-
რით. ან კედ-ით.

შაბე ის. რაბე.

შებეთ ის. რაბე.

შებეთუმ ის. რაბეთუმ.

შაბეა ის. რაბე.

შაბეათ ის. რაბეა.

შაბგამ ის. ჰაბგამ.

შაგუმბა ის. ჰაბგამ.

შადუშლ ადვილი, იოლი.

შადუშლოვაა სიადვილე: ემგე ჰა-
დუშლოვაა ნაქნარ რამდ არა.

შადუშლოვი 1. ადვილად; 2. იშვია-
თად, ხანდახან: ჰადუშლოვი განაფუ-
ჩეე რამ არა თათლ. ჰადუშლოვი მა-
ნასულ არა ჩონსა.

შავა ტყუილად, ტყუილუბრალოდ.
უმიზნოდ: ჰავაი არ უთხრო, არ მავ-
ცემელი.

შავა მოკეჩაა წყლის ოდნავ შეთ-
ბობა: ჰავაა მაეკეჩას წყალ, კედე

დააღევენ ფურს. ჰავაჲ მანაქერ წყალ
ოღნავ შემთბარი წყალი.

ჰავარ საზამთრო საძოვრის ბალახი.
მას ბატკანს ჩაუფენენ დასაწოლად.

ჰაზირ 1. შზად; 2. ბარემ: ჰაზირი,
მომ, წვად! ჰაზირ მოსუხარ, უთხა-
რო! ჰაზირ ქნაჲ (ჰაზირ ჩედის, ჰაზირ
ქნა, ჰაზირ უქნი, ჰაზირ ნაქნარ) გამზა-
დება: შენ ჰაზირ ქენ, ჩონ მასლრ-
ვართ, წაღევართ. ჰაზირიან მუქთახო-
რა: ბუთუმ ჰაზირიანი.

ჰაზირრულ სანოვაგე; მომარაგება,
თადარიგი: მია ბუთუმ რამი ჰაზირ-
რულ აქ. ჰაზირრულ გასწევად (ჰა-
ზირრულ სწევს, ჰაზირრულ გასწევა,
ჰაზირრულ გოტსწევი, ჰაზირრულ გა-
ნასწევი) სამზადისი, მზადება თადარიგი-
სათვის: ზამთრიდბე ჰაზირრულ
სწევს.

ჰათარ როგორ, როგორი: ჰათარ
ამბოვა? ჰათარ რამი?

ჰაი//ჰაჲ რა.

ჰაკიდა აკი, ხომ, მამ: ჰაკიდა კად
იყო.

ჰალყაჲ მარყუეი, კილო.

ჰალჰალაჲ დაუევირეებელი, ავკარ-
გის უტოდინარი, გაუგებელი: ლაფ
ჰალ ჰალაჲ ს.

ჰამ თან, აგრეთვე: ჰამ უკრავს,
ჰამ შიპროვს.

ჰამ ქნაჲ ბევშვის ენაზე ძაღლის
კბენა: არ წახუდე, ჰამ საქნელი.

ჰამამ აბანო.

ჰამგალაჲ ახლომახლო, მეზობლო-
ბა: ლორმა დღეს თუ ექვ დალაჯა ფრტ,
ხუალ იმი ჰამგალა ლაჯავსყ.

ჰამთონ რამდენი: ჰამთონ ლაპა-
რაკოვა?

ჰამთონაჲ რამდენი, ბევრი: ჰამთო-
ნაჲ მიგიცია, რამსა!

ჰამმეშა ყოველთვის.

ჰამშუარ სწორი, გლუვი.

ჰანდევარ იხ. ჰამგალად.

ჰანწ შორს, იქით: ჰანწ დაე!

ჰანწეჲ იხ. ჰანწ.

ჰარაკიჲ ძველი ამბავი: უწინდელ
ჰარაკიევე ნუ ამბოვ.

ჰარამ არამი.

ჰარამიჲ ვაზის ღეროებზე ამონაყა-
რი ყლორტი, მიწიდან დაახლოებით
ერთი მტკაველით მაღლა თუ არის, არ
ვარგა, აკლიან ვაზს), ხოლო თუ ძირში
ამოიყარა, მას ინახვენ მომავალ წელს
ვაზის გასამრავლებლად.

ჰარად 1. შორისდ. საგანგაშო; ჰა-
რად, მოვდა ენავარ; ჰარად ნუ
ჩემავდით. ერ ჰარად-წარად იყო:
2. ნეტავი: ჰარად, ერქე მოვდეს.

ჰარად ჩემოვდევად განმეურება.

ჰარად-წარად იხ. ჰარად.

ჰარაწიჲ ღვინის სასმისი თიხისა, სა-
ხელურიანი, იტევს ორ ჩაის ჭიქამდე.
მაგიდაზე ორ-სამს დებენ და ყველა
იმით სვამს ღვინოს. არის ვიწროყელია-
ნიც, რომელსაც „ქურჯურა ჰარაწი“
ეწოდება.

ჰარამაჲ ირგვლივ, ოთხი მხრიდან.
ჰარამაჲ დანალად გარეთა ჩლიქების
გარშემო ნალის დარტყმა. ჰარამაჲ მო-
ვნაჲ წრიულად მოხვნა ჩალთუქის გუბ-
ისა (იხ.), ამას ზრლ ქირდა-ში (იხ.)
აქეთებენ, რომ არ დაირღვეს თირ-ები-
ჰარქესან თითოეული.

ჰას რას.

ჰასარ გაღავანი.

ჰასრალ წითხ-ის (იხ.) მაგიერ ცოც-
ხზე შემოსაქერად ხმარობენ.

ჰაფტოფთაა წურწუმა, სპილენძის პატარა თუნგივით ქურქული წყლისათვის (ის. წუმწუმა).

ჰაქიაა მოთხრობა; ზღაპარი: ჰაქიაა ნუ მაგიყოლევი!

ჰაშან ის, რაც გასალეწია, ერთი ჩაშლა ძნა. ჰაშან დაცემამ სალექის გაშლა კალოში, თავთაეები ზემოთ, ხოლო „ნამქამ“ ქვემოთ უნდა მოექცეს.

ჰაშიაა არშია.

ჰაჩალუ კაპიანი.

ჰაჩაა კავი, კავიანი ხე; ხის ის ადგილი, სადაც კუთხეს ქმნის ორი ტოტი ერთად: ჰაჩაა ომოუყულე; ჰაჩააში უის, ზემოყენ ვერ გადის.

ჰაჩეჩაა აჩაჩა, ხის კავი. მოჭრიდნენ კავიან ხეს და ზედვე გამოსთლიდნენ ყველა ნაწილს. ჰაჩეჩი ენაა ჰაჩეჩაა-ს ნაწილი, რომელზედაც ჰაჩეჩი კინაა-ს ჩამოაცვამდნენ. ჰაჩეჩი კინააა ჰაჩეჩის ენა-ზე აცმულია, რკინისაა, მიწას კვეთს, ღარავს.

ჰაჰუ 1. ნამღვილი; 2. კუთვნილი გასამრჯელო, საზღაური: მაგიბე ნათქომ ჰაჰუ ი. მეზროხეს ჰაჰუ მისცეს. ჰაჰუ მოჭრაა მენახირესთვის საზღაურის შემცირება ან დაკაება არაწესიერად მუშაობის გამო.

ჰე 1. ეგ; 2. შეიძახილი ცხენის გასადენად (შდრ. ჩუბ. ჰე).

ჰეზაა ფიწალი.

ჰეგ ეგ, აი ეგ, სწორედ ეგ: ჰეგ მისია?

ჰეე აი ეგ.

ჰეემ აი მაგ.

ჰეემაგრ აი მაგრე: ჰეემაგრ არ გაქეოლდე.

ჰეემაგროვი აი მაგრე: ჰეემაგროვი რამ არ გომოვ.

ჰეემანდ აი მანდ: ჰეემანდ იყოს. ჰემ მაგ.

ჰემაგრ მაგნაირად.

ჰემაგროვი მაგნაირად.

ჰემან მაგან.

ჰემანდ მანდ.

ჰემანდაგროვია მანდაურობა: ჰემანდაგროვია ჩავავ, აალავ!

ჰემამ მანდეღან: წამ ჰემამ.

ჰემენ რომელი.

ჰენგაა მაყრიონი, პატარძლის მოსაყვანად ვაჟის სახლიდან წასული და პატარძლის სახლიდან მოყოლილი ქალები.

ჰენგოვან მაყრად: ჰენგოვან მივდ.

ჰენდ დათესილი დიდი ნაკვეთი: ჰური ჰენდ.

ჰიგე ეგ: ჰიგე კაც.

ჰიგემ მაგ, აი მაგ.

ჰიგემამ მაგან. ის. ჰემან.

ჰიგეს ეგ: ჰიგეს იყო.

ჰიგემამ ის. ჰემან.

ჰილყიბ გაკვანძვისას მარყუყის გაკეთება. გასახსნელად ადვილია.

ჰინდავრ ინდოური.

ჰინკილია წვნიანი, კოვზით საქმელი სტრატლია (ის.).

ჰილნალ ბიჭბუჭების ჯგუფი, კრებულის.

ჰოგო ის. როგო.

ჰოგოთ როგორი: ჰოგოთია?

ჰოგორა როგორ; რას იტყვი?

ჰოვ დიახ (ის. ჩუბ. ჰო).

ჰოპაში წასულაა ხელში აყვანით გასეირნება (ბავშვის ენაზე): ჰოპა წავდე!

ჰოპომ ოფოფი.

ჰოპა (ბავშვის ენაზე) ხელში აყვანა; გადახტომა (იხ. საბა, ჩუბ. ჰუპა).

ჰოჩ! შეძახილი ვირის გასადენად. ჰოჩ ქნა ბავშვის ენაზე ზურგზე წამოკიდება. ჰოჩ-ჰოჩ იხ. ჰოჩ ქნა.

ჰრგა ბენის დროს თავიდან ბოლომდე კეალის გატანა.

ჰრგურ საქონლის, ცხენის, ღორის გაღვენა, დამაკების პერიოდი (იხ. საბა, ჩუბ. ოგური). ჰრგურ აღევა (ჰრგურ ააქვს, ჰრგურ აღა, ავლი, ანაღე): ჩონ ავარას ჰრგურ ავლი. ჰრგურზე მოსულა იხ. ჰრგურ აღევა.

ჰუა ხომ? გითქომ ჰუა?

ჰუე 1. შორიდ. შორიდან დაძახების დროს დააყოლებენ სახელს: დეიდა ჰუე!; გამოძახილი: — ჰუე! 2. გაკვირვების შორისდებულის: ჰუე, როგო სურცხულია!

ჰუვა იხ. ჰუა.

ჰუმ რომ, ხომ: ჰელ ჰუმ არ გინდ?

ჰუნდ უნდა; საჭიროა; უყვარს, სურს: ვაშლ ჰუნდ; ზაღლიბე მელ გაქეთევა ჰუნდ; ერთმერთ ქალგადას ჰუნდაყ; მოსულა უნდ.

2

გმო ამო.

გმოთქმა (—, გმოთქა, გმოტქამ, ამნათქამ) სიტყვის გადაჭრით თქმა და აღარ გადათქმა: ერთხელ ამნათქამ აღარ გგდოთქამ.

ც

ცარ არა. იხ. აარ.

ცარც იხ. ცარ.

ცე ეს: ცე კაც (მრ. ცესენ).

ცეე აი ეს.

ცეეს აი ეს: ცეეს მინაა?

ჰუპა იხ. ჰოპა.

ჰუჰუპ იხ. ჰოჰოპ.

ჰურა ტაციობა. ჰურაა ქნა დატაცება; როცა ნესვი დამწიფდება, ყველას შეუშვებენ ბოსტანში და ვს რაზდენიც უნდა, იმდენს მოკრეფს თავისთვის: ბოსტან ჰურაა ქნეს.

ჰუფუფ იხ. ჰოჰოპ.

ჰუნარ უნარი. ჰუნარიან გაბედული. ყოჩალი: ჰუნარიან რამ ნაქნარივი მოდის.

ჰუნია იხ. ვინია.

ჰურ ვირი.

ჰუტტუტუ თიხისაგან გაკეთებული ბავშვების სასტენი სათამაშო. ჩიტის მოყვანილობისა, მას კულის მხრიდან ჩაბერავენ. აკეთებენ კაკლის ხის ნორჩი ყლორტისაგანაც.

ჰუქ ქვეშაგებლის შესაწყობი ადგილი კედელში: ფართალს ჰუქში ჰყეცავდნენყ.

ჰუც (იკოდინა, უკოდინნი, ნაცოდენ) ვიცი.

ჰუცტუნუ ვიცინი.

ჰუცტუნუვარ იხ. ჰუცტუნუ.

გმოსხმა ამოსხმა.

გმოყბიევა (აყბიევეს, გმაყბიევა. გმოტყბიევი, ამნაყბიევე, გმოყბიეტლ) ყბის ამოჭრა ხის ნაწილზე: სასტულევეს ცოტა გმოყბიევა უნდ.

ცეესენ აი ესენი.

ცეეჰ აი აჰ.

ცერთ ერთი; ვილაც; ცერ კაცმა ცერთს უთხრა ცერ ჟულაბ.

ცეჰ აჰ.

ცორ ორი.

ლექსიკონური გამოყენებადელი შემოკლებანი

- ზარნ. ვ. ბარნოვი, ფერად-ფერადი, 1934. წიგნს დაბრუნდა ლექსიკონი, შედგენილათ. სახოკიას მიერ.
- ზერ. ვ. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა. Грузинский (хартский) глосарий по имерскому и рачинскому говорам. СПб., 1912.
- ჯლ. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. I—VIII, 1950—1964.
- გრიშ. ი. გრიშაშვილი, ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოძემა, 1927, ავტორის შედგენილი ლექსიკონი.
- ერისთ. მოკლე ქართულ-რუსულ-ლათინური ლექსიკონი, მცენარეთა, ცხოველთა და ლითონთა სამეფოებიდგან, შედგენილი თ. რაფ. დავ. ერისთავისაგან. Тифлис. 1884.
- ვაჟა III, IV — ვაჟა-ფშაველა, III, პოემები, 1930; IV, პოემები, 1932. ა. შანიძის მიერ შედგენილი ლექსიკონი.
- კაიშ. ლ. კაიშაური, მთიულურის დარგობლივი ლექსიკა, თბილისი, 1967.
- კორ. ენისკაბოსი კვირიანი, სალექსიკონო მასალა: „ძველი საქართველო“, ტ. II, ტფილისი, 1913.
- მაკალ. ს. მაკალათია, მთიულეთი, ტფილისი, 1930.
- მაყ. ა. მაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, მცენარეთა სახელწოდებანი, თბილისი, 1947.
- მენთ. სტეფანე მენთეშაშვილი, ქიზიურთა ლექსიკონი ვ. თოფურიას რედაქციით, თბილისი, 1943.
- ნოე. შ. ნიქარაძე, ქართული ენის აპარული დიალექტა, ლექსიკა, ბათუმი, 1971.
- საბა. სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, ტფილისი, 1928; აგრეთვე ორ ტომად: I, 1966, II, 1967.
- შან. კეეს. ბესარიონ გაბუური, ქვესურული მასალები, პროფ. აკაკი შანიძის რედაქციით. ამ მასალებს დარბთული ლექსიკონი, შედგენილი ა. შანიძის მიერ: „ქართული საენათმეცნიერო საზოგადოების წელიწდეული“, I—II, ტფილისი, 1925.
- შან. რეცენზ. ა. შანიძე, რეცენზია გამოკლევისა „მ. ჭანაშვილი, საინგილო“: Записки Восточного Отделения имп. Русского Археологического Общества, т. XXII, вып. III—IV, Тифлис, 1915.
- ჩუბ. დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, СПб., 1887..
- წერ. ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბილისი, 1938.
- ჭყ. ი. ჭყონია, სიტყვის-კონა, СПб., 1910.
- ჭავჭავ. ივ. ჭავჭავიძე, ქართული საფას-საზომთა მცოდნეობა ანუ ნუმისმატიკა — მეტროლოგია, ტფილისი, 1925.
- ჭანაშ. მ. ჭანაშვილი, საინგილო (გამოკლევის დარბთული ლექსიკონი): „ძველი საქართველო“, ტ. II, განყ. IV, ტფილისი, 1913.

ავადმუ. — ავადმყოფობა.
 აღ. აღიბ. — აღიბათლას მეტყველება.
 აღიბეულ. — აღიბევის მეტყველება.
 გადად. — გადატანითი.
 დაცინ. — დაცინვითი.
 თ.უშ. — თუშური.
 ირონ. — ირონიული.
 იხ. — იხილე.
 კაკ. — კაკური.
 კნინ. — კნინობითი.
 მთიულ. — მთიულური.
 წიც. — მიცემითი.

მოფერ. — მოფერება-თი.
 მრ. რ. — მრავლობითი რიცხვი.
 მცენ. — მცენარე.
 მხ. რ. — მხოლოდობითი რიცხვი.
 ნათ. — ნათესაობითი.
 ხატ. თქმა — ხატოვანი თქმა.
 ფიგურ. — ფიგურალური.
 შღრ. — შუღარე.
 შორისდ. — შორისღებული.
 წყვე. — წყველა.
 ღეს. — ზეესურული.

НАТЕЛА МИРЯНОВНА РОСТИАШВИЛИ

СЛОВАРЬ ИНГИЛОЙСКОГО ДИАЛЕКТА

(на грузинском языке)

ИБ—388

დაბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

*

გამომცემლობის რედაქტორი გ. გოგიავა
 ტექნიკური ნ. ოკუჩავა
 მხატვარი მ. თალაკვაძე
 კორექტორი მ. რამიშვილი

გადაეცა წარმოებას 4.4.1977; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 11.7.1978;
 ქალაქის ზომა 70×108¹/₁₆; ქალაქი № 2; ნაბეჭდი თაბახი 22,40;
 სალრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 16,53
 უე 01109; ტირაჟი 1200; შეკვეთა № 1305;
 ფასი 2 მან.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. 19
 Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. 19
 Типография АН ГССР, 380060, Тбилиси, ул. Кутузова, 19